

ספר

לעומקו של מקרא

דברי עומק על
פרשות השבוע והמועדים

בראשית

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת הורינו היקרים
רחן וחסד היה נסוך על פניהם תמיד

יונה ב"ר מנחם מענדעל הלוי (צור)
לאה בת ר' צבי (לבית סבירנובסקי)

.....

דוד מרדכי ב"ר מאיר (מאירוביץ)
אלישבע בת ר' זלמן אבא (לבית טמרסון)

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן העניינים

בראשית

פתח דבר	ד
בראשית	ז
נח	נו
לך לך	צו
וירא	קכד
חיי שרה	קצח
תולדות	רלח
ויצא	שיא
וישלח	שלט
וישב	שצ
מקץ	תמט
ויגש	תעח
ויחי	תקיד

פתח דבר

בשבת והודיה להשם יתברך על כל הטובות והחסדים אשר גמלני, ובפרט לעת כזאת אשר הגיעני עם הדפסת ספרי "לעומקו של מקרא" - דברי עומק על המועדים ופרשיות התורה.

בתחילתו, היה מיוסד חיבורי זה על גילוי העומק בפשט שברש"י, אשר כתב: "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא". במשך השנים, התרחב החיבור לעמקים נוספים, כנהר היוצא מעדן והיה לארבעה ראשים: והם פרד"ס - פשט רמז דרש סוד.

ונתגלו העמקים לא רק במקרא אלא גם במשניות בגמרות ובדברי חז"ל הסתומים כמו גם המפורשים, במדרשי הלכה ובאגדה ובנסתרות הזוה"ק וכתבי האר"י הק' ובדברי החסידות ובפירושי אוה"ח הק' ועוד, הכל מיד ה' הטובה אשר עלי השכיל, ובשאר ענייני עומקה של תורה, ואשר על כן נקרא חיבורי "לעומקו של מקרא".

והם כדברים אשר לכבוש אין רשות, ואין עצירה במקום התחדשות. ואשר על כן העליתים על הכתב מזה כארבעה עשורים והם המעט כהבאת הביכורים, יזכני הבורא עוד ועוד להפצת האורים.

ואודה להקב"ה על אכסנייה טובה לחיבורי במקומות רבים כמו יידישע ווינקעל, דרשו, לדעת, גילוינעס, פירוש רש"י עה"ת, אוצר החכמה, היבטים לשוניים, ועוד אחרים.

ובהיות נחלת הלשון והטעמים אהובה עלי מנחלת אבותי, מסבי מורי צבי ב"ר שמריהו לייב יהודה, אשר הנחיל לי אהבת הטעמים, ואמי מורתי לאה בת צבי ע"ה, אשר הנחילה לי אהבת הדקדוק והתחביר והלשון לרבדיה, העמקתי בחיבורי זה גם בנפלאות הלשון וטעמיה.

וכאן המקום להודות למורי ורבי הרה"ג ר' אליהו לוי'ן הי"ו בעל החיבור "היבטים לשוניים" אשר לא חסך מזמנו וממצאו להאיר עיני בנבכי הלשון, ישמרהו הקב"ה כבבת אישון, להמשיך מפעל חייו נאמנה לאורך ימים בבריאות איתנה.

עוד אודה לכל תלמידי אשר מכולם השכלתי עד בלי די, ואשר מעיסוקי בלימודם נתלבנו תובנותי.

תודתי לרבותי שהיו חידושי לנגד עיניהם ואשר יעצוני בעצה טובה ועודדוני להוציא הדברים לאור, בהם המשגיח ראש "בית המוסר" הרב שלמה וולבה זצ"ל, ר' חיים גריינמן זצ"ל, הרב שלמה פישור מראשי ישיבת האיתרי זצ"ל, הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל תהי נשמתם עדן בגזי מרומים עד עת יקומון לחיי עולמים.

ולהבדיל בין חיים לחיים לאדמו"ר מאונגוואר הרב משה קליין שליט"א אשר היו הקונטרסים לפניו מדי שבת בשבתו, ועודדני על דבר הספר והוצאתו, יאריך הקב"ה ימיו על ממלכתו.

לבני ובנותי חתני ומשפחותיהם האהובים ולכל המשתדלים בהדפסת הכתבים.

ואחרונה חביבה נות ביתי רעייתי תמתי אשר עליה נאמר נשים במאי זכיון, העומדת לימיני כל השנים תבורך באהל מנשים.

יתן לנו הצור פעלו תמים, בריאות ונחת ואריכות ימים, ולכל צאצאינו זיווגיהם וצאצאיהם הנעימים, כהנים לוויים וישראלים, בתורה ובחסידות ביראה ובאהבה ובאמונה מתעלים, בתורה כהלכה פנים מגלים, במידות תרומיות נאצלים, אהובים למעלה גם למטה נחמדים, דורות ישרים מעמידים, נושאי חן וחסד בתורת חסד יום ולילה הוגים ומשקיעים בלימודים. וכן אבקש מכל אחד ואחת למצוא עצמו בין העומדים על הברכה, באשר לבי עמכם בהוקרה ובהערכה.

ואסיים בתפילה לא-ל חיי שיהיו לרצון אמרי פי הגיוני ומאמרי, ויעלו לרצון כל חידושי ודברי, כי מידך הכל, ומידך נתתי לפניך א-ל חי, אודך בעודי כל ימי חיי.

וזאת למודעי, הספר עבר הגהה אך לא מלאה, כדבעי, ולכן אשמח לקבל כל הארה, ויתקבלו בברכה כל הגהה או הבהרה.

יזכו הלומדים להפיק התועלת, להמשיך אור ושפע בעת המסוגלת ממעמקים קראתיך לבשורת גאולה, לקרב הישועה לעם סגולה ללומדי התורה ולכלל עם ישראל, במהרה נזכה לביאת הגואל.

החותם בברכת התורה

גור-אריה הלוי צור

© כל הזכויות שמורות

בכל ענייני הספר ניתן לפנות:

052-7675895

leshem895@gmail.com

עיצוב גלופות,

כריכה ושערים:

תרמא

אמסטרדם 1015 - יצחק טייטלבוים

לסיומה של תורה ותחילתה

בְּרֵאשִׁית בְּרָא לְעֵינַי כָּל-יִשְׂרָאֵל

אָמַר ר' אֱלֶעָזָר הַקָּפָר, (תנחומא פר' בהר) [פתח בשבת התורה ואמר] כְּתִיב: שׁוֹקִיו עֲמוּדֵי יֵשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנֶי-כָּז (שה"ש ה, טו), הָעֲמוּד הַזֶּה יֵשׁ לוֹ כּוֹתֶרֶת מִלְמַעְלָן וּבָסִיס מִלְמַטָּן.

אָמַר ר' שְׁמוּאֵל בַּר גִּיּוֹרְיָא, [הסביר והטעים את דבריו של ר' אלעזר הקפרי] אֵין לָהּ פְּרָשָׁה בַּתּוֹרָה שְׁאֵין לָהּ כּוֹתֶרֶת מִלְמַעְלָן וּבָסִיס מִלְמַטָּן.

ורצונם לומר שכל פרשה ופרשה בתורה, סופה נעוץ בתחילתה ותחילתה בסופה. ואע"פ שלכאורה לא תמיד נראין כך פני הדברים, יש להתבונן ולמצוא כיצד נעוץ סופה בתחילתה ותחילתה בסופה. כי זה שבח התורה, שניתנה ברצף אחיד כמקשה אחת וכן מובא בזוהר הקדוש (ח"ג אחרי מות עג.): ג' דרגין אינון מתקשרין דא בדא אורייתא קוב"ה וישראל. ופירושו דאורייתא וקוב"ה וישראל כולא חד. וכשם שכתוב ה' אחד, כן כתוב מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, כן

התורה מקשה אחת היא. ועל דרך הסוד כל התורה כולה מבראשית ועד לעיני כל ישראל שם השם אחד ארוך הוא. וזה פשט הדברים שכל פרשה ופרשה בתורה, סופה נעוץ בתחילתה ותחילתה בסופה.

וכגון פרשתנו, כותרתה בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. אלקים במידת הדין. ובהמשכה של הפרשה כתיב ביום עשות הוי'ה אלהים ארץ ושמים.

לומר לך כפירוש רש"י (א,א) שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, והיינו דכתיב בסופה של הפרשה: וַיֵּן מִצָּא חֵן בְּעֵינַי ה'. התחיל במידת הדין בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, וסיים במידת הרחמים, וַיֵּן מִצָּא חֵן בְּעֵינַי ה' ה'.

ואע"פ שהכותרת של בנין הבריאה היא מידת הדין, וכן אמרו הטבע בגימטרי' אלהים, הרי בסיסו של הבנין הוא מידת הרחמים. שללא בסיס של רחמים אין מעמד לכותרת הדין.

זועקת לאמור: **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים
אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ לְעֵינַי כָּל-
יִשְׂרָאֵל.**

ופירוש הדברים, כאומרם ז"ל
שישראל נקראו ראשית ונבראו
במחשבה לפני בריאת העולם, ולפיכך
יש לומר שהקב"ה ברא את העולם
לְעֵינַי כָּל-יִשְׂרָאֵל.

והנראה לומר בזה, שכשם
שהקב"ה הסתכל באורייתא וברא
עלמא, כן הלומד תורה, המסתכל
ומתבונן ולומד באורייתא, זוכה לאור
הגנוז בה, ורואה ומבין את הבריאה
אשר ברא ה' ואת סוד ההשגחה אשר
משגיח על ברואיו, כפי שנאמר עיני ה'
אלקיך בה מרשית שנה ועד אחרית
שנה. ודומה הדבר לכך שהקב"ה
בורא את העולם מחדש בכל שנה
ושנה מבראשית, לעיני כל ישראל.

ועל דרך הצח, בהגבהת התורה של
שני הספרים, הספר המסיים והספר
הפותח, הרי מתקיים בפועל עת עיני
ישראל נשואות אל הכתוב: לְעֵינַי כָּל-
יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת
הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

^^^

והיינו שנעץ הכתוב תחילתה בסופה
וסופה בתחילתה.

ובמדרש רבה פר' נשא נדרש אותו
פסוק בפנים אחרות: שִׁקְיוֹ עֲמוּדֵי שָׁשׁ
וגו', ר' הונא בִּשְׁם בַּר קַפְרָא אָמַר מֶה
הָעֲמוּדִים הִלְלוּ יֵשׁ לָהֶם קוֹפְלִיּוֹת
מִלְמַעְלָן וּבִסִּיּוֹת מִלְמַטָּן, כִּד הֵן
פְּרִשְׁיוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, נִדְרָשׁוֹת
לְפָנֶיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם.

יוצא איפוא שלא רק כל פרשה
ופרשה בפני עצמה נעוץ סופה
בתחילתה, אלא כל פרשה ופרשה
נעוצה הפרשה הבאה בפרשה
הקודמת. נמצאת כל התורה כולה
מקשה אחת שתכליתה ותחילתה חד
הם.

וְהָיָה בָּהּ, כִּיצַד נְעוּצָה תַּחֲלִילַת
בראשית בסוף פר' וזאת הברכה.

ובשימת לב, בסוף פר' וזאת הברכה
מסתיימת התורה במילים לְעֵינַי כָּל-
יִשְׂרָאֵל. ובתחילת בראשית מתחילה
התורה במילים בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים
אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

ולעומקו של מקרא סמיכות הפסוקים

ועוד מובא בבראשית רבה: ר'
הושע'ה רבה פתח (משלי ח, ל): וְאֶהְיֶה
אֲצִלּוֹ אִמּוֹן וְאֶהְיֶה שְׁשׁוּעִים יוֹם יוֹם
וְגו'.

מאי אִמּוֹן, אִמּוֹן. התורה אומרת אִמּוֹן
הייתי כלי אִמּוֹנוֹתוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוא. בְּנִהֲג שְׁבַע עוֹלָם מְלֶכֶךְ בְּשָׁר וְדָם בּוֹנֵה
פְּלָטִין, אִינוּ בּוֹנֵה אוֹתָהּ מַדְעַת עֲצָמוֹ
אֶלָּא מַדְעַת אִמּוֹן, וְגו' כִּד הִנֵּה הַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מְבִיט בַּתּוֹרָה וּבּוֹרָא אֶת
הָעוֹלָם, וְהַתּוֹרָה אִמְרָה בְּרֵאשִׁית בָּרָא
אֱלֹהִים. וְאִין רֵאשִׁית אֶלָּא תּוֹרָה, הִיאֵךְ
מֶה דַּאֲתָּ אָמַר (משלי ח, כב): ה' קִנְנִי
רֵאשִׁית דְּרַכּוֹ.

ואשר על כן, לעומקו של מקרא
ירמוז הכתוב למה שאמרו חז"ל
[קידושין ל:]: ת"ר אמר להם הקב"ה
לישראל בְּנִי בְּרֵאשִׁית יִצְרָה הָרַע וּבְרֵאשִׁית
לוֹ תוֹרָה תְּבַלִּין וְאִם אַתֶּם עוֹסְקִים
בַּתּוֹרָה אִין אַתֶּם נִמְסְרִים בִּידּוֹ.

~~~~~

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ (א, א')

על דרך הרמז, נשית ירמוז לבריאת
היצר הרע ולהתשתנו. ועל דרך אל
תקרי. אל תקרי בְּרֵאשִׁית אלא בָּרָא
נְשִׁית. ואל תקרי נְשִׁית אלא תְּנִשִּׁי.
ככתוב בפר' האזינו (לב, יח) **צוֹר יִלְדֶּךָ**
תְּנִשִּׁי וְתִשְׁפָּח אֶל מְחַלְלֶךָ. ופירש רש"י
שם לשון **הַתְּשָׁה. ואם כי** פשט
הדברים שאתה מְתִיש כביכול את
הקב"ה בכך שנתְּשָׁפַח אֶל מְחַלְלֶךָ, אך
לעומקו של מקרא, ניתן לדרוש: צוֹר
יִלְדֶּךָ על מנת תְּנִשִּׁי, על מנת שתהא
מתיש את יצר הרע. שְׁכֵן יִלְדֶּךָ מוטעם
בטיפוח והיא כעין הפסקה קלה, ואשר
על כן ניתן לדרוש צוֹר יִלְדֶּךָ. על מנת
תְּנִשִּׁי, וכיצד תתיש את יצר הרע, על ידי
עסקך בתורה.

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא,
שכן בארמית וְתִשְׁפָּח פירושו ותמצא,
ואשר על כן ידרש: צוֹר יִלְדֶּךָ. על מנת
תְּנִשִּׁי, על מנת שתהא מתיש את יצר
הרע על ידי עסקך בתורה, ובכך
ותְּשָׁפַח, ותמצא את אֶל מְחַלְלֶךָ, לשוב
אליו בלבב שלם.

שמים וארץ שקולין זה כזה

**בראשית ברא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ.**

שואל מדרש רבה מדוע יקדים פעם שמים לארץ ופעם ארץ לשמים וז"ל: בכל מקום הוא מקדים בריאת שמים לארץ, שנאמר אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ ובמקום אחד הוא אומר ביום עֲשׂוֹת י'ה'ו'ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, (ב,ד'), מגיד ששניהם שקולין זה כזה.

ויש להבין את שאלת המדרש במה שאמר בכל מקום הוא מקדים בריאת שמים לארץ לא לענין סדר הבריאה קאמר, אלא לענין הזכרתם בפסוק. שהרי שניהם כמו כל הנבראים כולם ביום אחד נבראו.

כמובא ברש"י (ב,ד') על הפסוק ביום עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם ללמד שכולם נבראו בראשון.

ואשר על כן תובן תשובת המדרש: מגיד ששניהם שקולין זה כזה.

נהנינו בזה, היכן נראה ששקולין זה כזה. שהרי בבריאת שמים וארץ נאמר רק שם אלקים שהוא דין, ובעשיית ארץ ושמים נאמר גם שם הוי"ה שהוא רחמים ביום עֲשׂוֹת י'ה'ו'ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ ושמים.

ולעומקו של מקרא נאמר, מה שאמר מגיד ששניהם שקולין זה כזה אין כוונתו ששונים כי לא תשווה הרוחניות לגשמיות, שהרי השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם.

אלא כוונתו שהם בעלי אותו משקל של חשיבות, ומשלימין זה לזה, שזה בלי זה אי אפשר להם להתקיים. והרוחניות הנקראת שמים תשלים לגשמיות הנקראת ארץ.

ועל דרך הצח כפי שמזכירין בתפילה משיב הרוח ומוריד הגשם. שהרוחניות והגשמיות צריכין זה לזה.

וכמי ששוקל על המאזניים זהב כנגד עפר ומאזן את כף המאזניים, עד אשר משקלם שווה, ושקולין זה כזה, אע"פ ששונים בתכלית זה מזה. שאין הזהב כעפר ולא העפר כזהב.

שמתוך רום טוהר זוך נשמתו תתגלה
שאיפת האדמה שבאדם להיות
כנשמתו המאירה. ומתוך חֲשֻכַת
עפרוריות גופו יתגלה זיו וְהָרוֹרִי זֶהב
נִשְׁמָתוֹ.

ובאשר אין יכולת לאדם להגיע
לתכלית רוחניותו ללא גופו הגשמי, לכן
פרט הכתוב לאחר מכן (ב,ד') את
בריאת הארציות שבעולם ובאדם לפני
בריאת השמים, שבלעדי הארציות לא
יוכל האדם לשאוף אל השמימיות.

וכנאמר בחלום יעקב וְהָנָה סֶלֶם מַצֵּב
אֲרֶצָה וְרֹאשׁוֹ מִגֵּיעַ הַשָּׁמַיְמָה. הוא
סולם נפש האדם השואפת להגיע אל
שרש נשמתה אשר תחת כסא הכבוד
מקומה.

ולפשוטו של מקרא מה שאמר
המדרש שְׁקוּלִין זֶה כְּזֶה כוונתו לשמים
ולארץ.

ולעומקו של מקרא יֵאָמֵר, שכוונת
המדרש גם למידת אלקים היא מידת
הדין לעומת מידת י'הו'ה' היא מידת
הרחמים, שהם כביכול שְׁקוּלִין זֶה
כְּזֶה.

ועוד יֵאָמֵר לעומקו של מקרא
בפסוק הראשון של התורה, יודיע
הכתוב מה היא תכלית הבריאה.
ובפרק ב, פסוק ד' יודיע הכתוב מה
הדרך להשיג תכלית עליונה זו.

בפסוק הראשון של התורה, יודיע
הכתוב מה היא תכלית הבריאה לכן
אמר בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת
הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. להודיע שתכלית
הבריאה היא לשאוף לרוחניות,
ולייחד שם ה' בעולם, ולהמליכו על
כל הברואים.

ובפרק ב, פסוק ד' יודיע הכתוב מה
הדרך להשיג תכלית עליונה זו, לכן
אמר בַּיּוֹם עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ
וְשָׁמַיִם, לומר לך שהארציות
והגשמיות היא אמצעי להגיע אל רום
פסגת הרוחניות.

שמתוך חֲשֻכַת הָעֵפֶר יתגלה עצם
השמים לטוהר, ומתוך רום טוהר
השמים הזכים תתגלה שאיפת העפר
להיות זך וטהור.

וכבריאת העולם כן בריאת האדם
הנקרא עולם קטן.

שאמר הכתוב (מלכים א' י"ח) ה' הוא האלהים, והכוונה היא שהגם שְׁשָׁם אלהים יתייחס אל הדין אף על פי כן רחמים הוא וגו'.

והוא שאמר הכתוב (בראשית כז כח) ויתן לך האלהים הרי שגם שם אלהים יטיב לטובים בתורת מתנת חנם אלא שעושי רשעה יסובבו לעשות להם מוסר במידת אלקים. עכ"ל.

ואשר על כן אמר המדרש מגיד ששְׁשָׁמֵיהֶם שְׁקוּלִין זֶה פְּזָה.
וכפי שמבואר בזוה"ק ובתיקונים שהאדם נקרא עולם קטן. ותכלית בריאת האדם היא להמליך על כל אבריו את הקב"ה, ובכך הוא ממליכו על כל העולם כולו:

אֲבָרִין דְּבַר נִשְׁ פְּלִהוּ אֵינוֹן מְסוּדָרִין
עַל סִדְרֵי בְּרָאשִׁית, וּבְגִין דָּא אֲתִקְרִי בַר
נִשְׁ עוֹלָם קָטָן, וּמָאן דְּאֲמַלִּיךְ לְקוּדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא עַל כָּל אֲבָר וְאֲבָר, פְּאֵלוּ
אֲמַלִּיךְ לִיה עַל כָּל עֲלָמָא. (תיקוני
הזהר תיקון שבעים דף קל עמ' ב').

וכן מובא במלבי"ם (תהלים חז') על הפסוק תִּמְשָׁלֶהוּ בְּמַעֲשֵׂי יְדֶיךָ כָּל שְׁתֵּה תַסֶּת-רַגְלָיו: הנה צורת האדם היא

כלומר, משלימין זה לזה בחשיבות. כנאמר ע"י אליהו הנביא ה' הוא האלקים. שאין ביניהם פירוד כלל, אלא מידת שפע הרחמים היורדים מן השמים אשר בשם הוי"ה תִּקְרָא וההנהגה האלקית של השגחה פרטית בארץ חד הם ומושפעות ונגזרות זו מזו.

וכדברי אוה"ח הק': וכל שמותיו של הקב"ה לטובה יכונו יחד להטיב ולהתחסד אלא דלצד מעשה האחרונים יצא הדין לייסר למי שראוי לייסר וזולת זה גם שם אלקים מדתו להטיב, והוא אומרו בראשית ברא אלהים כי שם אלהים הטיב וברא עולם לחון ולרחם ולהטיב לשוכני שמים וארץ ואין לך רחמים גדולים מזה, ולעתיד לבא המקווה כן יהיה ה' אחד ושמו אחד: (בראשית פרק א). עכ"ל.

ועל פי הדברים האלו יובן מדוע אמר אליהו הנביא (מלכים א' י"ח) ה' הוא האלקים פְּעָמִים, פעם ראשונה להדגיש כי יהו"ה, הוא האלקים, ופעם שניה להדגיש כי האלקים, הוא יהו"ה. שגם בדין יתפשטו הָרַחֲמִים.

וכן מובא בעניין זה באוה"ח הק' וזה לשונו: עוד תתפרש על דרך מה

ובהסבר הדברים: **מידת הרוחניות** שרשה הוא חסד ורחמים ולפנים **משורת הדין**, ולכן צריך ליסדה על **מידת הדין**, לכן כתיב בְּרִאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם.

וכן **מידת הגשמיות והארציות**, שרשה הוא **מידת הדין**, ולכן צריך ליסדה על **מידת הרחמים**, ולכן כתוב **בְּיוֹם עָשׂוֹת יְהו'ה אֱלֹהִים אֶרֶץ וּשְׁמַיִם**.

שמעשה הוי"ה בארץ - בשם אלקים יכולה, כאומרם בגימטריה אלהים בגימ' הטבע, 86. וכאומרו, הוי"ה שבשמים - מעשיו המלוכשים בטבע הם מעשה אלקים בארץ.

וכפי שהתפלל משה רבנו [פר' ואתחנן] בשם יהו"ה מנוקד בניקוד אֱלֹקִים, כזה: יְיָ - ה' - ה' - ה'. ופירש רש"י שם, רחום בדין. וזה שאמר המדרש מְגִיד שְׁשִׁנְיָהֶם שְׁקוּלִין זֶה כְּזֶה.

ואשר על כן ניתן שם הוי"ה על הבריאה שנבראה בשם אלקים באומרו (א, לא') **יּוֹם הַשְּׁשִׁי לִיְכָלוֹ הַשָּׁמַיִם** והארץ וגו', שהם ר"ת יהו"ה.

~~~~~

צורת העולם בכללו, עד שכל החוקים הנפלאים הנמצאים בכל מעשה בראשית כולם נקבצו באו **בהאדם**.

ומצד זה קראוהו הראשונים **עולם קטן**, אשר הוא **המשל והדמות והחיקוי** של העולם הגדול כולו, על זה אמר **תמשילוהו במעשי ידיך** הוא **המשל והדמות של מעשי ידיך**, וגו'. עכ"ל.

ואשר על כן, נאמר בתחילה, ברא אלקים, **במידת הדין**, את השמים, הם תכליתו של האדם, היא הרוחניות והיראה הנקראת בשם שמים,

ורק אח"כ פרט מה היא הדרך להגיע לכך, ע"י כבישת היצר בארציות, וזה סודו של הסולם המוצב ארצה וראשון מִקְצֵעַ הַשָּׁמַיִמָה.

ועוד יש ליתן טעם מדוע בהקדמת שמים לארץ יזכיר שם אלקים, ככתוב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, ובהקדמת ארץ לשמים יזכיר שם הוי"ה, כתוב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שהדין והרחמים לעולם יהיו משלימין לרוחניות ולגשמיות.

וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם
(ב,א')

מֵאִי וְכָל-צָבָאָם, אמר ר' יהושע בן לוי (חולין ס.) כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו **בצביונם** נבראו שנאמר {בראשית ב-א} ויכולו השמים והארץ וכל **צבאם** אל תקרי צבאם אלא **צביונם**.

פירש רש"י לפשוטו של מקרא **וְכָל-צָבָאָם**, תקנם **בצביונם** בתקונן ובקומתן. (א,כה'). וכן במסכת ראש השנה (יא.) פירש רש"י **בצביונם**. בטעם אחד ואחד ובדפוס כל אחד.

ויש לשאול שהרי בפשטות יתכוון הכתוב באומרו **צָבָאָם** **לצבא השמים**. ומדוע לא פירש רש"י כן.

ולעומקו של מקרא יאמר: אם היה מסמך הכתוב **צָבָאָם** **לשמים**, כגון: **וַיִּכְלּוּ הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם וְכָל-צָבָאָם**, היה אפשר לפרש כן, שכוונת **צָבָאָם** הוא **לצבא השמים**. **שכן סמוכים הם**. אלא שלא כן הסמך הכתוב, אלא את **צָבָאָם** **לארץ**: **וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם**. לכן פירש רש"י תקנם את כל

מעשה הבריאה, שמים וארץ, בצביונם בתקונן ובקומתן.

ועל דרך הרמז יש לומר שרמז כאן הכתוב על **יצירת עם ישראל** ובריאיתם **קודם שנברא העולם**: וכאומרם ז"ל במדרש שמות רבה, על הפסוק **בְּרֵאשִׁית בָּרָא וְגו'**:

שָׁשָׂה דְּבָרִים קָדְמוּ לְבְרִיאת הָעוֹלָם, **יֵשׁ מִהֶן שֶׁנִּבְרָאוּ**, **וְיֵשׁ מִהֶן שֶׁעָלוּ בַּמַּחְשָׁבָה לְהַבְרָאוֹת**. התורה והפסא הפבד, נבראו. וגו' האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח, עלו במחשבה להבראות, וגו' **ישראל מנין**, **שנאמר** (תהלים עד, ב): **זָכַר עֲדַתְךָ קִנִּיתָ קֹדֶם**.

וכפירוש רש"י בחומש שמות על הפסוק ואלה שמות בני ישראל. (א,א'): **אע"פ שמנאן [לעם ישראל] בחייהן בשמותם**, חזר ומנאן במיתתן, להודיע חבתן **שנמשלו לכוכבים** שנאמר המוציא במספר **צָבָאָם** לכולם בשם יקרא (ישעי' מ, כו.)

ופירושו הוא ממדרש רבה (שמו"ר א,ג.) **שקולים הם ישראל פצבא השמים**, נאמר כאן שמות, ונאמר

ברחמים. ב"ם הוא שם מ"ב הק' היוצא מאותיות בראשית ועד ב' של ובהו בחילוף אותיות, וכוהו בגבורה, והוא המעלה את הנפש מעשיה ליצירה, והוא סוד של מעשה בראשית שכן מ"ב הם ראשי תיבות מעשה בראשית.

וכן נרמז שם מ"ב בפסוק נְטָה צֶפֶן עַל תְּהוֹ תִלָּה אֶרֶץ עַל פְּלִי מָה. (איוב כו, ז'). **בל"י** בגימטרי' מ"ב, הוא שם מ"ב הק', ראשי תיבות של אנא בכח וגו', **מ"ה** הוא שם הק' של עולם היצירה, מ"ה. וכאומרו תִלָּה אֶרֶץ עַל שני השמות הק' מ"ב ומ"ה.

~~~~~

בעניין שם מ"ב הק' היוצא ממעשה הבריאה.

מובא בספר שרשי השמות להרמ"ז (ר' משה יכופתא) כיצד שם מ"ב הק' (אבגית"ץ וכו') יוצא ממעשה הבריאה.

מצרפים את התיבות של שני הפסוקים הראשונים זו לזו, ומחלקים מחדש לשבע תיבות, שש אותיות בכל תיבה. כזה:

בְּכֹכְבִּים שְׁמוֹת, וּלְפִי שְׁהֵם מְשׁוּלִים
לְכֹכְבִּים קָרָא שְׁמוֹת לְכֻלָּם.

ואשר על כן הסמיך הכתוב את צִבְיָאִם גם למילה ארץ. כהבטחתו לאברהם וְשָׁמְתִי אֶת-יִרְעָה כַּעֲפָר הָאָרֶץ.

ועדיין יש לשאול, די אם יסמיכם לישראל להיות משולים ככוכבים. ומדוע ימשילם גם לעפר הארץ. וי"ל כפי שביארו חז"ל בבראשית רבה גבי יוסף ואחיו:

וַיִּדְבֹּר עַל לֵבָם (בראשית נ, יט כא), וְכִי יֵשׁ לָהּ אָדָם שְׁמִדְבָּר עַל הַלֵּב, אֵלָּא דְבָרִים שֶׁהֵן מְנַחֲמִין אֶת הַלֵּב, אָמַר לָהֶם נִמְשְׁלָתֶם כַּעֲפָר הָאָרֶץ: מָה עֲפָר הָאָרֶץ מִי יָכוֹל לְסִיף [לשים סוף וקץ] אֶת עֲפָר הָאָרֶץ. נִמְשְׁלָתֶם כְּכֹכְבִּים, מִי יָכוֹל לְסִיף אֶת הַכֹּכְבִּים. **לכן נאמר וַיִּכְלֹ שְׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צִבְיָאִם.** אלו צבאות בני ישראל שנמשלו לשמים ולארץ ואין יכול להם.

ועל דרך הרמז והסוד יש לומר לעומקו של מקרא: מאי וְכָל-צִבְיָאִם, בדרך של סרסוהו ודרשהו אל תקרי צבאם אלא צא-בם. צ"א בגימטרי'ה הוא שם אדנ"י ושם הוי"ה ביחד, וכוהם

וּלְכָל־הַחַיָּה הַחַזָּקָה וְלְכָל־הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשְׁהַלְעִינִיכָל

**בְּרֵאשִׁית בְּרֵאאֵלֶּה־יִמְיָם אֲתֵּם מִיָּמֵינוֹאֵת
הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ הִי־תִהְיֶה הַתְּהוֹמָבְּ (הו')**

ומחלקים מחדש לשבע תיבות, שש
אותיות בכל תיבה. כזה: וּלְכָל־
דֶּה־חַזָּקָה וּלְכָל־הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר
שָׁה־מִשְׁהַלְעִינִיכָל (יִשְׂרָאֵל)

**בְּרֵאשִׁית בְּרֵאאֵלֶּה יִמְיָם אֲתֵּם
מִיָּמֵינוֹאֵת הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ הִי־תִהְיֶה הַתְּהוֹמָבְּ (הו')**

ובחילוף אותיות יתקבל שם מ"ב
הקדוש כנגד כל תיבה, כזה:

ובחילוף אותיות יתקבל שם קדוש כנגד
כל תיבה, כזה:

**אבגיתץ קרעשטן נגדיכש
בטרצתג חקבטנע יגלפזק שקוצית**

**אבגיתץ קרעשטן נגדיכש
בטרצתג חקבטנע יגלפזק שקוצית**

הנה כי כן, רמוזים השמות הק'
בבריות העולם, בתחילתה ובסיומה
של התורה, לומר לך שאין מקום אשר
פנוי מן השכינה, וכלשון הזה"ק לית
אתר פנוי מיניה. וכל פרט ופרט
בבריאה אומר כבוד ה'. וזה שכתוב
בראשית ברא אלה-ים.

והוא שם קדוש בן מ"ב אותיות ועליו
יסד ר' נחוניא בן הקנה את תפילתו
"אנא בכח" לפי ר"ת של אבגיתץ וכו'.

וכוחו רב בהודאה, **וכן** פירש רשב"י
בתיקוני הזהר תיקון ד' על הפסוק אבוא
ב"ם אודה יה.

כפסוק [ישעיהו מ, כו'] **שָׂאוּ מְרוֹם
עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹה וּכְמוֹבֵא
בתיקונים**, תיקון מ"ט: סרסו ודרשו
מי ברא אלה היינו ברא אלהים

**ועוד מובא בספר שרשי השמות
להרמ"ז: כמו כן** יוצאים המ"ב
אותיות בשם הק' ממ"ב אותיות של
סיום ספר התורה.

ובשימת לב המלה ישראל שחותמת
את התורה, אינה כלולה בשם מ"ב

וכנ"ל: מצרפים את התיבות של
הפסוק האחרון בחומש דברים, זו לזו,
וּלְכָל־הַחַיָּה הַחַזָּקָה וְלְכָל־הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה מִשְׁהַלְעִינִיכָל [יִשְׂרָאֵל],

האֱלֹהִים ה' הַק' מביא רמזי ארבע
העולמות אבי"ע מהפסוק הראשון:
בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת
הָאָרֶץ. וזה לשונו:

בְּרֵאשִׁית הוא עולם הכבוד שהוא
עולם ה**אֲצִילוּת** והוא יקרא ראשית
לכל.

בָּרָא הוא עולם ה**בְּרִיאָה**,

אֱלֹהִים רמז לעולם ה**יְצִירָה** כי יש שם
דינים,

אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הוא עולם
ה**עֲשִׂיָּה** כי הוא זה שמים וארץ כאמור
בדבריהם הנעימים. עכ"ל.

וּלְדַבְּרֵי יְשׁ לֹמֵר שלכן נאמר
אֱלֹהִים במעשה הבריאה, לרמוז על כך
שהעולם נברא במידת הדין, שנקראת
אֱלֹהִים, וראה שאין העולם יכול
להתקיים רק במידת הדין, ושיתף עמה
מידת הרחמים.

וַיֵּשׁ לַעֲיִין היכן רמוזה כאן מידת
הרחמים. **וּלְעֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵאָמֵר**
שמידת הרחמים שהיא שם השם יהו"ה
אכן נרמזת בפסוק זה. כיצד: **בְּרֵאשִׁית**
בָּרָא אֱלֹהִים אֶת בגימטריה קטנה הוא
י' , וַיַּחַד עִם שאר התיבות בפסוק

הַק' כי היא קדושה בפני עצמה, כי שם
ה' נקרא בה, והשם מ"ב הַק' בא לפאר
ולרומם את קוב"ה ואורייתא וישראל
להיות אחד.

ועל ידי כך המלה **ישראל** מצטרפת
ל**תחילתה של התורה, כעין:**

ישראל בראשית ברא אלקים

ויכוון למדרש [ויקרא רבה לו, ד] אָמַר
ר' בְּרַכְיָה שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא
בְּזִכּוּת יִשְׂרָאֵל, דְּכָתִיב (בראשית א, א):
בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, וַאֲיֵן רֵאשִׁית
אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שְׁנֶאֱמַר (ירמיה ב, ג):
קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לֵה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה.

ובשימת לב, **תְּבוּאָתָה** כתוב עם "ה",
לומר לך על דרך הרמז:
אימתי **ישראל** הם **קִדְּשׁ**, כאשר
מתקיים בהם: **רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה**, קרי
ביה: **ראשית תבוא את ה'.** כאשר
ראשית לכל הם באים לחלות פני ה'.

^^^

רמזי ארבע עולמות אבי"ע
אצילות בריאה יצירה עשייה
במעשה הבריאה

יתקבל בראשי תיבות שם יהו'ה, כזה:

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת־ הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ

וה'אוהב ישראל' מביא רמזי ארבע עולמות אלו מפסוקי ההפטרה: **כָּל הַנִּקְרָא בְּשִׁמִּי וְלִכְבוֹדִי בָּרָאתִיו יִצְרָתִיו אֶף עָשִׂיתִיו** (ישעיהו מג,ז)

בְּשִׁמִּי וְלִכְבוֹדִי	-	אצילות
בָּרָאתִיו	-	בריאה
יִצְרָתִיו	-	יצירה
עָשִׂיתִיו	-	עשיה

ולדבריו יש לומר שלכן נאמר אֶף עָשִׂיתִיו, לרמוז על כך שהעולם נברא במידת הדין, שנקראת אֶף, וראה שאין העולם יכול להתקיים רק במידת הדין, ושיתף עמה מידת הרחמים, ולכן נאמר כָּל הַנִּקְרָא בְּשִׁמִּי, הוא שם הוי"ה ברוך הוא, היא מידת הרחמים. היא התגלות כבוד ה', ולכן נאמר וְלִכְבוֹדִי.

ולעומקו של מקרא נאמר על דרך הרמז והסוד, שאלו ארבע עולמות אבי"ע, אצילות בריאה יצירה עשיה נרמזים גם באומרו אֶשְׂר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת (ב,ג).

כיצד:

אֶשְׂר, ירמוז באות א' לעולם האצילות.

בָּרָא, כפשוטו, ירמוז לעולם הבריאה.

אֱלֹהִים, ירמוז כפירוש אוה"ח הק' לעולם היצירה (עי' לקמן)

לַעֲשׂוֹת, כפשוטו, ירמוז לעולם העשיה.

וכשם שארבע עולמות אבי"ע רמוזים בבריאה, כנ"ל, כן שמות הקדש השולטים באלו העולמות, רמוזים בפסוקי הבריאה.

רמז לשם ע"ב בעולם האצילות. יו"ד ה"י וי"ו ה"י.

ונקרא ע"ב שהוא גימטרי' של השם עם המילוי: יו"ד הרי עשרים. פעמיים ה"י הרי שלשים. וי"ו הרי עשרים ושתיים. יחד ע"ב. וכמובא ב"אוהב ישראל" על פי הזוה"ק, הוא כנגד נשמה שבנשמה, היא הנקראת חיה יחידה שבעולם האצילות, שהיא כנגד ח"י העולמים, וכנגד אברהם אבינו שמרומז בפסוק ויכלו השמים והארץ וכל צבאם.

וכן נרמז זה השם בפסוק **בְּהִבְרָאֵם**, כאשר האות ה' מנוקדת בחיריק. **בְּהִבְרָאֵם** וזה מרמז על ה"י. וכאילו נכתב **בהיבראם**. למרות שאין י' במלה **בְּהִבְרָאֵם** כי ה**ב** דגושה, מכל מקום יורה הדבר על י' מרומזת.

וכמובא בב"ר פרשה י"ב, **בְּהִבְרָאֵם** בה' בראם, שנאמר **בְּיָה** השם צור עולמים, (ישעיה כו, ד.) ופירושו: השם יצר את העולמים העולם הזה והעולם הבא בב' אותיות הללו של השם, יה. באות י' את העולם הבא ובאות ה' את העולם הזה. ולמדך **כאן שהעולם הזה נברא בה"י**. והוא ה"י מהשם ס"ג הק' וכנ"ל.

רמז לשם מ"ה בעולם היצירה.
יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

ונקרא **מ"ה** שהוא גימטרי' של השם עם המילוי. כיצד: **יו"ד** הרי עשרים. פעמיים **ה"א** הרי שנים עשר. **וא"ו** הרי שלש עשרה. יחד **מ"ה**. והוא כנגד **רוח העולמות**. וכנגד **יעקב אבינו**, שאמר **מה** נורא המקום הזה. ושם זה נכתב **בג' אלפין**. ונרמז בתחילת בראשית, **בראשית ברא אלקים שהם**

שפרסם שם ה' בעולם. וכן נרמז במילה **בְּהִבְרָאֵם**, אל תקרי **בְּהִבְרָאֵם** אלא **באברהם**.

ונרמז זה השם בפסוק ויכל אלהים ביום **השביעי**. כיצד:

השביעי נכתב **שלש** פעמים וכנגדם ג' יודי"ן שבשם ע"ב שהוא שם האצילות, פרט ליו"ד ראשונה. כזה: יו"ד ה"י וי"ו ה"י, **וע"ב** של **השביעי** יורה על שם ע"ב הנזכר. והיו"ד שבתחילה תורה על עולם האצילות. שם גילוי **הכתר** העליון, ונרמז גם הוא במילוי האות יו"ד, שהוא בגימטרי' **כ'**, כנגד **כתר** עליון.

רמז לשם ס"ג בעולם הבריאה.
יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

ונקרא **ס"ג** שהוא גימטרי' של השם עם המילוי: **יו"ד** הרי עשרים. פעמיים **ה"י** הרי שלשים. **וא"ו** הרי שלש עשרה. יחד **ס"ג**. והוא כנגד **נשמת העולמות**. וכנגד **שרה** אמנו. ושרה נרמזת בפסוק **אשר ברא אלהים לעשות**.

ג' אלפי"ן.

העולמות כזה:

י אצילות יוד הי ויו הי ע"ב
 ה בריאה יוד הי ואו הי ס"ג
 ו יצירה יוד הא ואו הא מ"ה
 ה עשיה יוד הה וו הה ב"ן

~~~~~

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-הָרָקִיעַ (א, ז')

פירש רש"י: ויעש. תקנו על עמדו והוא עשייתו. כמו "ועשתה את צפרניה". (דברים כא, יב). וניתן היה להבין כביכול מפירושו שכוונתו באמרו תקנו על עמדו **שקצצו**, והגבילו. כמו ועשתה את צפרניה **שִׁתְקָנָה** אותן על עמדם היינו קצצתן.

ויקשה לפירושו ממה שפירש בפרשת "כי תצא", על הפסוק ועשתה את צפרניה (דברים כא, יב), **שם פירש רש"י** לכאורה **היפך הדברים** וזה לשונו שם: **תַּגְדֵּלָם** כדי שתתנוול. **ויש ליתן טעם** לשני פירושו הסותרים כביכול, בפסוק **וַעֲשֵׂתָהּ אֵת צִפְרָנֶיהָ**, שבבראשית פירש **תַּקְצֹצָם**, ובפר' כי תצא פירש **תַּגְדֵּלָם**.

ונרמז זה השם בפסוק נָטָה צָפוֹן עַל תְּהוֹ תֵּלָה אֶרֶץ עַל בְּלִי מָה. (איוב כו, ז'). **בל"י** בגימטרי' מ"ב, הוא שם מ"ב הק', ראשי תיבות של אנא בכח וגו', **מ"ה** הוא שם הק' של עולם היצירה, **מ"ה**. וכאמרו תֵּלָה אֶרֶץ עַל שְׁנֵי הַשְּׁמוֹת הק' מ"ב ומ"ה.

רמז לשם ב"ן בעולם העשיה. **יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה**

ונקרא **ב"ן** שהוא גימטרי' של השם עם המילוי. כיצד: **יו"ד** הרי עשרים. פעמיים **ה"ה** הרי עשרים. **ו"ו** הרי שנים עשר. יחד **ב"ן**. והוא כנגד **נפש** העולמות, וכנגד **יצחק** אבינו שנאמר עליו והנה **בן** לשרה אשתך. **ונרמז זה השם בפסוק** אָלָה תִּלְדֹּת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהו"ה אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. (בראשית ב, ד'). כיצד:

השמים והארץ הרי ה"ה, תִּלְדֹּת הרי מילוי ו"ו.

עוד ירמוז הפסוק שעולם העשיה היא השתלשלות של **הבריאה**. שנאמר **בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת**.

הרי ארבעה עולמות והשמות הק' המכוונים כנגד שם הוי"ה בהשתלשלות

מִלְבָּדוֹ: כְּתִרְגוּמוֹ: אֶתְחַזִּיתָּא, כְּשֶׁנֶּתֶן
הַקֶּב"ה אֶת הַתּוֹרָה פֶּתַח לָהֶם שִׁבְעָה
רְקִיעִים, וְכֵשֶׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֲלִיּוֹנִים,
כֵּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים וְרָאוּ שֶׁהוּא
יְחִידִי, לִכְךָ נֹאמֵר אַתָּה הָרָאָתָּ לְדַעַת.
וְיִהְיֶה פִירוּשׁוֹ עַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט פְּנִיָּה
לְאָדָם: אַתָּה, הָאָדָם, הָרָאָתָּ עַל יְדֵי
הַקֶּב"ה כִּי אֵין עוֹד מִלְבָּדוֹ.

וְעַל דֶּרֶךְ הַדְרָשׁ וְהַצָּח, וּבִדְרֹךְ
הַמוֹסֵר וְהָאֲמוּנָה, יֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְאָמֵר,
מִה שֶׁגִּידְלוּ וְתִקְּנוּ עַל עֲמָדוֹ בְּמִרְחָבִים,
רְצוֹנוֹ לְאָמֵר שֶׁכֵּן תִּהְיֶה שְׂאִיפְתּוֹ שֶׁל
הִירָא שְׂמִים, לִירֵאָת שְׂמִים כְּמִרְחָבֵי
אֵין קֶץ.

~~~~~

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת
הַגְּדֹלִים אֶת-הַמְּאֹר הַגָּדֹל
לְמַמְשֵׁלֹת הַיּוֹם וְאֶת-הַמְּאֹר הַקָּטָן
לְמַמְשֵׁלֹת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים.
(א, טז)

פִּירֶשׁ"י הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים. שׁוּיִם
נִבְרָאוּ, וְנִתְמַעֲטָה הַלְּבָנָה, עַל שֶׁקִּטְרָגָה
וְאִמְרָה אֵי אֲפֹשֶׁר לִשְׁנֵי מַלְכִּים
שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בִּכְתֵּר אֶחָד.

וַיִּסּוֹד דְּבָרָיו הֵם בְּמַחְלֻקָּת ר' אֲלִיעֶזֶר
וְר' עֲקִיבָא בִּיבְמוֹת מַח. לִגְבֵי אִשְׁתַּיִּת
תֹּאֵר עַל הַפְּסוּק וְעִשְׂתָּה אֶת צִפְרֹנֶיהָ:
ר' עֲקִיבָא אֹמֵר תְּגַדֵּלֶם וְר' אֲלִיעֶזֶר
אֹמֵר תְּקַצֵּצֶם. וְרִש"י תִּירֵץ בְּכָל מְקוֹם
לְפִשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. כֹּאֵן בְּבִרְאשִׁית
פִּירֶשׁ לִפִּי ר' אֲלִיעֶזֶר שֶׁאֵמֵר תְּקַצֵּצֶם.
וּב"כִּי תִצָּא, פִּירֶשׁ"י לִפִּי ר' עֲקִיבָא
שֶׁאֵמֵר תְּגַדֵּלֶם.

וּבִשְׂמִית לֵב, לִפִּי ר' אֲלִיעֶזֶר שֶׁאֵמֵר
תְּקַצֵּצֶם אֶתִּי שְׁפִיר, לִפִּי שֶׁהִיָּה הִרְקִיעַ
מִרְחִיב וְהוֹלֵךְ, עַד שֶׁגָּעַר בּוֹ הַקֶּב"ה
וְאֵמֵר לְעוֹלָם דִּי. וְכֹדָאֵמֵר ר"ל [חֲגִיגָה
יב]. מֵאִי דְכֹתִיב "אֲנִי אֶל שְׁדֵי", [בְּרִאשִׁית
ל"ה]. אֲנִי הוּא שֶׁאֵמֵר תִּי לְעוֹלָם דִּי.
וְהֵינּוּ דְפִירֶשׁ רִש"י: וַיַּעַשׂ. תִּקְּנוּ עַל
עֲמָדוֹ וְהוּא עֲשִׂיתוֹ.

אֲךָ לִפִּי ר' עֲקִיבָא שֶׁאֵמֵר תְּגַדֵּלֶם יֵשׁ
לְשֹׂאֹל מֵאִי וַיַּעַשׂ לִפִּי רִש"י, שְׁפִירֶשׁ
"תִּקְּנוּ עַל עֲמָדוֹ"?

וְלַעֲוִמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ לְאָמֵר, שֶׁתִּקְּנוּ
עַל עֲמָדוֹ נִיחָא גַם לִפִּי ר' עֲקִיבָא שֶׁאֵמֵר
תְּגַדֵּלֶם. שֶׁכֵּן תִּקְּנוּ עַל עֲמָדוֹ יִכּוֹל
לְהַתְּפָרֵשׁ שֶׁגִּידְלוּ וְתִקְּנוּ עַל עֲמָדוֹ
בְּמִרְחָבִים, וְכִפִּי שְׁפִירֶשׁ רִש"י עַל
הַפְּסוּק [דְּבָרִים ז, לה'] אַתָּה הָרָאָתָּ
לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד

שכן אותיות ק-ט-ן הן גדולות בגימטריה יותר מ ג-ד-ל, שהן אחיותיהן במוצא הפה. כיצד:

הלבנה היא המאור הקטן, קטן בגי' 159, 100 ועוד 9 ועוד 50, 159 כאותיות קטן.

ואילו החמה היא המאור הגדל, גדל בגי' 37 תהיה קטנה ממנה בערך האותיות שכן ג' היא 3 ד' היא 4 ל' היא 30, יחד 37, כאותיות גדל.

והיא תאיר יותר מהלבנה, כי כל המקטין עצמו מפני חבירו מאיר יותר, וכל המתברב על חבירו נחשך מראהו.

והרי המוסר החבוי כאן, וכפי שאמרו, רגזן אין בידו אלא רגזנותיה. זה מה שנשאר מכל עמל רגזנותו תחת השמש. הכל נשכח חוץ מרגזנותו. גם כאן נאמר, רברבן - אין בידו אלא רברבנותיה. שכן הלבנה בקשה להיות גדולה ברברבנות, אומר לה הקב"ה, תקבלי מבוקשך, ותשארי גדולה אבל רק בערך האותיות, בגימטריה שלהן.

ועוד בשימת לב, נוקדו שניהם באותו ניקוד, קמץ וחולם, גָּדֹל קָטַן

והרי דברי מוסר אלו שבהתהוות הבריאה נוקבים ויורדים עד התהום. וכאמרו, שכל העולם כולו אינו כדאי אלא בעבור אלו שממעטים עצמם, הם ישראל הנקראים ראשית שנאמר אתם המעט מכל העמים, שממעטים עצמכם לפני.

ואשר על כן יש לומר על דרך המוסר שלכן נמשלו ישראל ללבנה כדי שיקחו מוסר ממנה, וימעטו עצמם.

ולעומקו של מקרא מרומזים דברי רש"י הנ"ל בפסוק עצמו. שנאמר אֶת-הַמָּאֹר הַגָּדֹל לְמַשְׁכַּלַת הַיּוֹם וְאֶת-הַמָּאֹר הַקָּטָן לְמַשְׁכַּלַת הַלַּיְלָה.

ובשימת לב, רמז לכך שנבראו המאורות שוים, ש הגָּדֹל והקָטָן הן אותיות מאותו מוצא הפה. שכן ג מהגדל, ק מהקטן הן מאותו מוצא החיך, ו- ד מהגדל ו- ט מהקטן, וכן ל מהגדל, ו- נ מהקטן, הן מאותו מוצא הלשון (הן אותיות דטלנ"ת).

וזה לעומת זה עשה אלקים

גָּ ד ל
ק ט נ

מארת גדלים שוים בגודלם, הרי הטענה שאין שני מלכים בכתר אחד לכאורה היא טענה צודקת.

ויש לומר שאכן, זה אשר רצה הקב"ה ללמדנו. שכל אחד **בממשלתו** הוא גדול. השמש **בממשלת היום** והירח **בממשלת הלילה**. וכבר במעשה הבריאה בא ללמדנו את האיסור החמור של לא תחמד כל אשר לרעך, והערך החשוב של מסתפק במה שיש לו, שהוא **יסוד הענוה והבריאה האלקית** כולה, ומכאן ערכה החשוב של הלבנה להאיר את החשך.

ואשר על כן נמשלה כנסת ישראל ללבנה, ועל כנסת ישראל נאמר [דברים ז, ז'] **כִּי-אַתֶּם הַמַּעֲט מְכֹל-הַעֲמִים וְכַרְשִׁי שֵׁם: כִּי אַתֶּם הַמַּעֲט**. הממעטין עצמכם, כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז.), וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה (שמות טז, ח). שאתם ממעטים עצמכם לפני כלבנה. והנמשל הוא שבממשלת הלילה הלבנה היא הגדולה, וכן כנסת ישראל **גדולה בתפקידה** להאיר אור ה' גם בפניות האפילות והחשוכות, עד שתהיה הארץ מלאה דעת ה' ועל כך

לומר לך, שכל הקומץ ברברבנות, יגיע לדרגת החולם הנכסף שהוא על פי דברי האמת מקום האצילות.

וכן הוטעמו שתי המלים באותו **הטעם**, טעם **הפשטא**, לומר לך שֶׁמִּטְבֵּעַ ברייתם יתפשט אורם על פני תבל להאיר דברי מוסר אלו יום ולילה לא ישבתו.

ועוד יש לומר שלכן המילה **הַמְאֲרַת** נכתבה ללא ווים, בשני "חולם חסר", ובכך תרמוז ששניהם נבראו שוים. כי ה"ו" יורה על ייחודיות. כל אחד בגודלו שלו, כפי שיבאר מיד הפסוק

אֶת-הַמְאֲוָר הַגָּדֹל וְאֶת-הַמְאֲוָר הַקָּטָן, כאות וא"ו שאפשר **להגדילה או להקטינה**, וכשרצה הכתוב ליתן ערך לכל חד מהם בנפרד, הוסיף ו"ו לשניהם. וכשרצה הכתוב **להשוותם** סילק הכתוב את וויהם. לומר ששניהם שוים **כנקודה הזאת הנקראת "חולם"**. שאי אפשר להגדילה או להקטינה. ולכן כתב אֶת-שְׁנֵי הַמְאֲרָת. **בשני "חולם חסר"**.

ובשימת לב לכאורה יש לשאול מעיקרא מאי קסבר קוב"ה בבוראו שני

הם הם ה**נְּנוּנִים** ההפוכים שלפני ואחרי "ויהי בנסוע הארון". וירמוז התרגום של נְּנוּנִי נְּמָא לדגי הים של התלמוד, לתנאים ואמוראים וכל עמלי התורה שבכל הדורות, שעל ידי שליטה בתורה הק' של ויהי בנסוע הארון, ניתן לת"ח הכח לשלוט בבריאה ע"י ורד"ו שמות הק'.

^^^^

לְיוֹם הַשְּׁשִׁי וְיָכֹלָו הַשָּׁמַיִם הֵם ר"ת יהו"ה, ליתן שֵׁם הוִי"ה על הבריאה.

וירמוז הכתוב למה שאמרו חז"ל (ב"ר י"ב) ראה הקב"ה שאין העולם יכול להתקיים במידת הדין שיתף עמו את מידת הרחמים. שנאמר בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהו"ה אֱלֹהִים אָרְץ וְשָׁמַיִם. (ב, ד'). וליכא מילתא דלא רמיזי באורייתא, ולכן רְמִזָּה כאן הכתוב בתתו שֵׁם הוִי"ה על הבריאה בראשי תיבות אלו לְיוֹם הַשְּׁשִׁי וְיָכֹלָו הַשָּׁמַיִם.

ומובא בשולחן ערוך סימן רע"א ס"י שלכן עומדים בקידוש מפני שם ה' הרמוז בו. וב"ערוך השולחן" שם מוסיף: והנה

נתנבא הנביא [ישעיהו ס, א'] קומי אורי כי בא אורי.

^^^

וְרָדָו בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבְכָל-חַיָּה הָרֹמֶשֶׁת עַל-הָאָרֶץ
(א, כח)

וְרָדָו. רמז הכתוב לע"ב שמות היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט שבפרשת בשלח. ומכיון שיש בהם ג' שיטות (כמבואר באריכות בלעומקו של מקרא, שם) הרי ע"ב שמות כפול שלש, הם כמנין ורד"ו. וסימנך ורדו בדגת הים. שעל ידי ורד"ו שמות ע"ב יש לאדם אפשרות לרדות ולשלוט בבריאה כולה, וזה שאמרו חז"ל עה"פ בפרשת בשלח וישב הים לאיתנו, לתנאו הראשון. ופירש האוה"ח הק' שְׁתַּנְּאִי התנה הקב"ה עם הבריאה שתהא נשלטת על ידי עמלי התורה, והם יוכלו לְשַׁדְּד מערכות הטבע בכח תורתם.

ובתרגום ורדו בדגת הים, וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי נְּמָא.

ולעומקו של מקרא נְּמָר, מה שכתב בתרגום וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי נְּמָא,

ואשר על כן יש לומר שע"ב תיבות ירמזון לא רק לשם הק' ע"ב, אלא לכל ע"ב שמות הקדש היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט שבפרשת בשלה, (שמות יד, יט') כמבואר בארוכה בלעומקו של מקרא שם, והם כולם שמות של חסד ורחמים.

ובשימת לב, הרמז של שם יהוה בתיבות יום הששי ויכלו השמים מקדים לשם אלקים אשר בהמשך הפסוק: **ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה**. כדי להקדים רחמים לדין, כדי להמתיק הדינים, וכפי מידתו ית' בכל מקום שמקדים תרופה למכה. ואשר על כן תמיד יזכר שם הרחמים לפני מידת הדין. ה' אלקים.

ועוד על דרך הרמז והצח, ירמוז באומרו **ויכלו השמים**, לדברי חז"ל במדרש תנחומא: **יום הששי**, ה"א יתרה למה? שְׁהָרִי בָּכְלוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא יוֹם אֶחָד, יוֹם שְׁנִי, וְכֵן לְכֻלָּם. מִלְּמַד, שֶׁהַתְּנָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית וְאָמַר לָהֶם: אִם יִשְׁרָאֵל מִקְבָּלִים הַתּוֹרָה שִׁשִּׁי בֹהַם חֲמִשָּׁה סְפָרִים, מוֹטָב, וְאִם לֹא, אֲנִי מַחְזִיר אֶתְכֶם לַתּוֹרָה וּבִהּ.

תיבות **'יום הששי' הם סוף פסוק ולכן** יש נהגו לומר בלחש כל הפסוק הזה פרט ל **יום הששי**. ומכאן ואילך אומרים בקול רם, כדי שלא תהיה ההתחלה באמצע פסוק, כזה: **וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי:(א,א)** **ויכלו השמים והארץ וכל צבאם וגו' (ב,א).**

ומוסיף שם: מניין התיבות של קידוש נמצא בספרי הקבלה, שצריך להיות ע' תיבות: **ל"ה בויכולו ול"ה בהברכה**, ועם שתי התיבות **יום הששי הם ע"ב תיבות**, כנגד שם ע"ב שהוא צירוף שם הויה ברוך הוא במילוי האותיות, כזה:

יו"ד ה"י וי"ו ה"י

הנקרא **שם ע"ב** על שם הגימטריה של אותיותיו שהן 72, כלומר ע"ב, והוא נקרא שם ה' בעולם האצילות.

ולעומקו של מקרא נאמר, מה שעומדים בקידוש ואומרים בקול גם את תיבות **יום הששי**, הוא גם מפני **שפע הרחמים** המשלשלם אלינו מעולם האצילות בעת הזכירנו שם הוי"ה הרמז בפסוק כנ"ל.

והיוצא מכך וכל עשב השדה טרם יצמח. כי ללא תפילה אין חיים לצומח.

ועוד יש להאיר בזה, על פי הזוה"ק לפרשת בשלח, ע"ב שמות הקדושים מכוונים כנגד ע"ב תיבות שבפרשת והיה אם שמע, וכנגד התיבה **עשב**, (ונתתי עשב בשדך), נמצא השם הק' ושר לומר לנו שהוא ממונה על שירת הצומח בכלל, ועל שירת העשבים בפרט. [וכמפורט בלעומקו של מקרא לפרשת בשלח ופרשת עקב]

וזה שאמר הכתוב כאן וכל עשב השדה טרם יצמח. כי המלאך הממונה על שירת העשבים ושר, אינו מצמיח את העשב, עד שיעבוד האדם את האדמה, ובמה, בתפילה, שהיא שירת הנשמה. ועל ידי כך יהיה נשלח המלאך ושר לתת חיות לצומח ולומר לו "גדל".

ועוד י"ל, שזה מובנו של הפיוט בהושענא "אדון המושיע": כל שיח תדשא ותושיע הושענא. והכוונה בזה שעל ידי שיח התפילות יושיענו מושיענו לשלוח את ושר להצמיח ישועת הדשאים.

ולעומקו של מקרא ועל דרך אל תקרי יאמר: אל תקרי **נִיבְּלוּ** אלא **נִיבְּלוּ**. לומר לך שאם ח"ו לא ישמרו את ברית התורה יתקיים בהם ובכל הבריאה ח"ו **נִיבְּלוּ** השמים והארץ. והוא התהו נִבְּלוּ הנזכר במדרש. ואם ישמרו את התורה יתקיים בהם **נִיבְּלוּ**. כנאמר ביתרו: **נִיבְּלָתָ עַמְּדָה**.

לכן נאמר **נִיבְּלוּ**. וכאמרו: **נִיבְּלוּ עַמְּדָה**. ועל כן הסמיך הכתוב את **יום הששי** ל**נִיבְּלוּ השמים**, ורמז בהם שם הוי"ה ליתן כח הרחמים בבריאה. שיעמדו ויתקיימו לעולם.

~~~~~

וכל | שיח השדה

וכל | שיח השדה טרם יהיה בארץ
וכל-עשב השדה טרם יצמח כי לא
המטיר יהוה אלהים על-הארץ
ואדם אין לעבד את-האדמה.
(ב,ה').

וכל שיח השדה זו תפילה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה. ומכיון שטרם נברא האדם, טרם היתה תפילה בעולם.

הארץ, הגדל על ידי המלאך ושר, השר
לו ואומר לו: גדל!

ועל דרך הצח והטעמים, ובשימת
לב יראה למען, כי שית השדה מוטעם
במונח רביעי. ורביעי הוא מלשון
רביעה שהיא פקידת הגשמים את
האדמה, וכדפירש רש"י תענית ו. יורה:
רביעה ראשונה היורדת במרחשון.
שהיא **נתינת מטר** להצמחת התבואה.
ועל ידי מה, על ידי **השית**, שהיא
התפלה המוגשת לה' **כמנחה**. ובזה ינתן
טעם ל"**מונח רביעי**" אשר בכתוב
שית השדה.

~~~~~

עפר מן-האדמה

**ויצור ה' אלהים את-האדם עפר
מן-האדמה וגו'.** (ב, ז).

יש ליתן טעם מדוע יבדיל הכתוב
בין עפר ובין אדמה, באמרו "עפר מן
האדמה". ולעומקו של מקרא נראה
לומר, שהאדמה כוללת מינים הרבה
מהם טובים יותר ומהם פחות כמו
שאמרו עידית בינונית וזיבורית,
והפחות ביותר מהם הוא העפר.

ועוד י"ל ששירת המלאך "ושר" היא
שירת האדם היא התפילה, היא שירת
היקום כולו, ואשר על כן אמרו כי
עבודת התפילה היא מעמודי העולם. וכן
שירת **התורה** היא מעמודי העולם
כנאמר "וכרביבים עלי עשב", וגמילות
חסדים היא העמוד השלישי של
השירה, **שירת החסד**.

שהרי תלה הכתוב את צמיחת העשב
במטר, שנאמר כי לא המטיר ה' אלקים
על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה.
אלא גילה הכתוב מדוע לא המטיר, כי
ללא תפילת האדם אין למטר כל ערך.
לכן לא המטיר כי אדם אין לעבוד את
האדמה.

ועוד על דרך הסוד, שמות ע"ב אשר
מכוונות כנגד פרק שני של קריאת
שמע, נמצא בהם השם הקדוש יי, אשר
מכוון כנגד המלה **מטר**, כזה:

יי

ונתתי מטר ארצכם בעתו

הרי שתפילת האדם שהיא **שית** ושירת
נשמתו, מעוררת את השם הק' יי
להשפיע **מטר** של רחמים על **עשב**

וכן הארץ, התחלקה בריאתה **לגשמי ורוחני**. **הארץ** היא החלק הארצי **והגשמי שבגשמי**, **והאדמה** היא החלק הרוחני **שבגשמי**.

ואשר על כן האדם שהוא גם מן **הגשם וגם מן הרוח**, נברא מן **האדמה** שהיא החלק הרוחני **שבגשמי**. וזה שאמר הנביא, [יחזקאל לד, לא'] **וְאֶמֶן צִאֲנִי צֹאן מִרְעִיתִי אֶדָם אִתָּם**, ודרשו חז"ל [רשב"י יבמות סא]: אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם. **כי האדם הוא החלק הרוחני שבגשמי**, אדם מן האדמה. ואף כי כלל האומות גם הם מאדם הראשון הם, הם אינם קרויים אדם כי אינם ממעטים עצמם כאדמה, אלא אדרבה משתמשים באדמה לגאווה, לומר [ישעיהו יד, יד'] **אֲדָמָה לְעֵלְיוֹן**. ואילו עם סגולה בהם נאמר (הושע י"ב יא') **וְאֶנְכִי חֲזוֹן הִרְבֵּיתִי וַיְבַדּוּ הַנְּבִיאִים אֲדָמָה** שהוא לשון ביטול פֶּאֶדְמָה, שהקב"ה נגלה לנביאים ומשרה שכינתו על עם סגולתו שמבטלים עצמם בפניו כאדמה.

ויש דרגה יותר נעלית ורוחנית מן האדם והוא **איש**. כנגד המלאכים הנקראים אישים. ועל כן כתוב במשה **והאיש משה** ענו מכל **האדם** אשר על

וכפי שאמר אברהם אבינו "ואנכי עפר ואפר" [בראשית י"ח כ"ז], וכפי שתקנו בתפילה ונפשי **כעפר** לכל תהיה. והאדם נברא **עפר** מן האדמה כדי שיהיה **כחרס הנשבר ויכניע את לבו** ביותר לפני המקום ולפני הבריות.

או כלך לדרך זו: כמובא בלעומקו של מקרא לפר' קרח **כל אשר ברא הקב"ה בעולמו ברא במיזוג הגשם והרוח**. ובכל דבר קשר הקב"ה את הרוחני בגשמי.

וכן בבריאת העולם נאמר בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. בשם **שמים** יקראו כל הדברים הרוחניים שבעולם, ובשם **ארץ** יקראו כל הדברים הגשמיים שבעולם. ומה שאמר הכתוב פעמיים **אֶת**, בא לרבות את כל הנבראים כולם שנבראו גם הם גשמי ורוחני.

ואכן כי כן, גם **בשמים** שנבראו כנגד הרוחניות גם בהם יש חילוק **לגשמי ורוחני**. כגון מים עליונים ומים תחתונים, וכן **שמים** נקראו שמים ורקיע נקרא שמים, ורקיע הוא החלק **הגשמי שברוחני** ושמים הם הרוחני **שברוחני**.

ומובא במדרש רבה (יד,ד') וַיֵּצֵר, בשני יוד"ן, שברא לו שְׁנֵי יָצָרִים, יָצָר טוֹב וַיֵּצֵר הָרָע.

ויש לשאול הרי נאמר עפר מן האדמה ומה כוחו של יצר הרע בהיותו עפר, ומדוע בראו עפר מן האדמה, ועל דרך המוסר יש לומר שגילה המדרש בזה כי האדם כאדמה. כשם שהאדמה טוביר אם יזנחה, כן האדם יוביר אם יזנח עבודתו על המידות ואז יוכל יצר הרע להתגאות עליו ולאבדו מן העולם. ולעומת זאת כאשר יעבוד האדם על אדמת נשמתו, כשם שהאדמה תתן יכולה אם יעבדה, כן יתן האדם פירותיו הטובים ויתנאה על סביבותיו אם יעבוד על מידותיו.

ועל דרך הצח, במילה וייצר טמן הקב"ה וצפן ורמז על מלחמת היצרים. שהרי ט' וצ' מתחלפות הן בהיותן נְקֻמָּה באותו מוצא הפה והוא הלשון. וכאילו כתוב וייטר. שהוא בארמית לשון נטר ושמר, כעין ואביו שמר את הדבר.

ולב לבו של וייטר הוא י"ט הוא יצר טוב. ולכן מקרבן אותיותיהן, והקצוות של ייטר הן י--ר שהן יצר רע, ולכן מרחקן אותיותיהן למען הרחיק את הצפוני מעלינו, והאות ו' בתחילה תוֹרָה על המשכיות והתמדה, שזו עבודת

פני האדמה. והיינו רוחניות שברוחניות.

ואשר על כן המשילם הכתוב גם לכוכבי השמים וגם לעפר הארץ למזג בהם את הרוחני בגשמי.

ועוד יש ליתן טעם באומרו עפר מן האדמה. שמתוך עפרוריות גשמיותו, תִּיךְ אֶה נשמתו צחה וברה, וזו גדלותו על כל בריות תבל, להיות עפרו כלי לעבודת בוראו בטהרת נשמתו.

וכפי שאמרו [תענית ז.]. אמר ר' אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו מים יין וחלב, לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בִּפְחֻת שכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

ועל דרך הצח, מאי עפר, ע.פ.ר. כנגד עין רואה ופה מדבר וראש חושב. שיהיו העין והפה והראש מן העפר, שאם ירצו להתבונן ולדבר ולחשוב גבוהה גבוהה, יזכרו שיצירתם מעפר ולא יגיעו לשערי הגאווה.

בְּעִבּוּרָהּ וּגּו' כִּי מִמְּנָה לִקְחָתָּהּ (ג, יז-יט')

אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָהּ. יֵשׁ לִשְׂאוֹל מֵאִי בְּעִבּוּרָהּ. אם אדם חטא אדמה מה חטאה. **וְעוֹד,** הרי נתן טעם לקולא כי שמעת לקול אשתך **וְתֹאכַל,** ומדוע יחמיר עמו, ועוד מה תועיל נתינת הטעם **כִּי מִמְּנָה לִקְחָתָּהּ** להעניש את האדמה להיות **אֲרוּרָה.**

ולעומקו של מקרא יש לומר, כפירוש רש"י בפרשת וישלח, על הפסוק "אלון בכות". מדוע התורה העלימה את מיתתה של רבקה, **שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנה עשו.** הכי נמי, נתקללה האדמה **שהיא כהכרס שיצא ממנה אדם,** שעבר על ציווי הבורא. ולכן היתה כאן נתינת טעם, **אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָהּ וּגּו' כִּי מִמְּנָה לִקְחָתָּהּ,** לכן גם היא תהיה בארור. **כביכול** מתאררת הכרס שיצא ממנה אדם.

ובזה ינתן טעם מדוע יתלה הכתוב אכילתו של האדם באכילתה של האשה. **כִּי-שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל.** ויש לומר שהמילה **וְתֹאכַל** תתפרש בשני אופנים. **וְתֹאכַל** בלשון זכר, **אָתָּה,** וכן **וְתֹאכַל** בלשון נקבה, וכגון **וְתֹאכַל**

האדם כל ימי חייו. להרגיז יצר טוב על יצר הרע בהתמדה ללא מנוחה כלל, לקרב היצה"ט ולהרחיק היצה"ר. ועל ידי כך ישמרהו ויצרו, והוא לשון **וייטר,** שהוא בארמית לשון **נטר** ו**שמר.** שיתקיים בו **וייטר ה'**, אם ינצח במלחמת **וייצר ה'.** ובינתיים עד שינצחו במלחמה זו, אביו שבשמים ישמור את הדבר, ויחכה ויצפה לראות מתי יצרו הטוב גבר.

~~~~~

וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת-הַצִּלְע
אֲשֶׁר-לָקַח מִן-הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהָ
אֶל-הָאָדָם: [ב,כב']

בשימת לב, כתיב בבניית האשה **אֶת-**
הַצִּלְע. ובהיפוך אותיות קרי ביה **עצלה.** שאם זכה והיא לעזר הרי אינה עצלה. ויכוון לאשת חיל שאמר שלמה המלך במשלי **וְלִחָם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל.**

~~~~~

אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָהּ

וּלְאָדָם אָמַר כִּי-שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ
וְתֹאכַל מִן-הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר
לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה

ישראל לארצו ויתקיים בו [יהושע ה, יא'] ויאכלו מעבור הארץ ממקרת הפסח. בפשט הדברים עבור הארץ הכוונה לתבואה.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח יהיה ויאכלו מעבור הארץ התיקון עבור הארץ ועבור האדם, היינו: למענם. וארבעים שנה שהיו אוכלי המן, היו כארבעים שנה כנגד ארבעים יום של יצירת הולד, והיו כמו העובר בבטן אמו וכנולדים מחדש, להיכנס לארצם, לעבוד את האדמה ככתוב בבראשית [ב, ט"ו]: **לעבדה ולשמרה**. וכאומרו: ארורה האדמה בעבורך, למען תיקונך, ותיקונך יהיה בעבורה, שזה יהיה גם תיקונה. וכפי שאמר אברהם לשרה למען ייטב לי בעבורך. ויבואר במקומו, על פי אוה"ח הק' שבזה נבחנה כנתייה בסתירתה וזכה על ידה אברהם לבן ובזה זכתה גם שרה. והיינו בעבורך שפירושו הוא בגללך ולמענך.

ועוד יש ליתן טעם לחטאה הראשון של האדמה עת לא עשתה כציווי הבורא והוציאה עץ עושה פרי ולא עץ פרי. כי בזה כביכול קררה את האמבטי, ונתנה פתח לנבראים להשתמש בזכות הבחירה לעשות כחפץ לבבם. ואשר

היא. ובזה רמז לו שאשתו כגופו. וכשם שארורה האדמה בעבורך כי ממנה לקחת, כן גם יהיה האדם בארור בעבורה של האשה. כי מאיש לקחה זאת. והוא כאותה פךס שיצאה ממנו חוה. כי כשם שנאמר על האדם לקחת, כן נאמר גם לגבי האשה לקחה. [בראשית ב, כג'] **פי מאיש לקחה-זאת. ולשון נופל על לשון מצינו כאן.** לוקחה ללא ח [ללא חטא] הרי לוקה. וכשהיא לוקה מתכפר לה ואין כאן ח'. ומכיון שהיא לוקה כן גם הוא לוקה. ואין כאן חטא, לא לאדם ולא לאשתו ולא לאדמתו. והיינו הורית דרך תשובה לבת השובבה.

או כלך לדרך זו:

מאי בעבורך, לאו דווקא בגללך, אלא גם בשבילך. או : למענך. וכשם שאמר יעקב ליצחק אביו בהביאו לו מטעמים למען יברכו: [בראשית כז, יט'] **קום-גא שנה ואכלה מצידי בעבור תברכני** בפשט:

הכי נמי אמר ארורה האדמה בעבורך, למענך, למען תתקן דרכיך, ובזעת אפך יסור חרון אף ה' ממך, וגם האדמה תבוא לידי תיקונה כשהיתה קודם החטא של עץ עושה פרי, בעת יכנס עם

וכפר אדמתו. ומה היא אדמתו, עמו, כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת. והיינו כנ"ל ויאכלו מעבור הארץ וכאומרו מבורכת האדמה בעבורך.

ועל דרך הצח היינו מה שפייט הפייטן [רבנו בנימין בסליחות לצום גדליה]: הורית דרך תשובה לבת השוכבה. ותהיה הכוונה לשניהם גם יחד, לעם ולארץ, וכפירוש רש"י, ומה היא אדמתו - עמו.

ובכלי יקר מביא נוסח זה בפירושו [לחומש דברים לב, ב-ג], ובחמלת ה' על כל ברואיו בין אדם בין בהמה הורה דרך תשובה לבת השוכבה.

ואע"פ שלשון משובה אינו שייך כ"א על האדם החוטא ולא על הבהמה מ"מ כשאדם מביא קרבן וסומך ידו עליו ומתודה עליו דומה כאילו כל עונותיו נשואים באותה בהמה כמ"ש ונשא השעיר עליו את כל עונותם. עכ"ל.

וכשם שמתכפר גם לאדם וגם לבהמה ככתוב אדם ובהמה תושיע ה'. כן לגבי האדמה, שממנה יצאו הבהמה והאדם. ואע"פ שלכאורה לשון משובה אינו שייך כ"א על האדם מכל מקום מקרא מפורש הוא וְכָפַר אֶדְמָתוֹ עָמוֹ.

על כן נאמר ארורה האדמה בעבורך. אל תקרי בְּעִבּוּרְךָ, אלא בְּעִבְרָךְ. כאשר אדם עובר על המצוות ח"ו, מתעוררת שוב התביעה הראשונה על האדמה, כביכול, מדוע הורית דרך עִבְרָה לאדם על ידי שְׁעִבְרָתָהּ על ציווי השם, להוציא עץ עושה פרי ולא עץ פרי. שעץ פרי הוא בדרגה גבוהה יותר מאשר עץ עושה פרי. כי עץ פרי, טעם עצו כטעם פריו. ואם היה טעם עצו כטעם פריו, לא היה רוצה אדם לטעום טעם חטא. ועתה שאין טעם עצו כטעם פריו, ירצה האדם לטעום טעם חטא. ולכן ארורה האדמה בְּעִבּוּרְךָ, בְּעִבְרָךְ. וכאשר אמרה התורה כי האדם עץ השדה, אע"פ שבדרך שאלה שאלה התורה, מכל מקום דרך משל יש כאן, ואם היתה האדמה מוציאה עץ פרי, היה האדם המשול לעץ גם הוא כולו פרי, כלומר פרנסתו עמו, ולא היה צריך לחפש אחר פרנסתו ולאכול לחם ביגיעה.

ולעתיד לבוא, יתוקן פגם האדמה, וכאשר יתכפר לאדמה יתכפר גם לאדם, הוא האדם מישראל. וכן כאשר יתכפר לאדם יתכפר גם לאדמה על חטאה הראשון כנאמר [דברים לב, מג] וְכָפַר אֶדְמָתוֹ עָמוֹ. ופירש רש"י שם:

במתנה אלא למי שֶׁרָכַשׁ בעמל ויגיעה.
לכן אמר פֶּן-יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ
הַחַיִּים וְאָכַל וַחֲתִי לְעֵלָם שְׁבֹדֶרֶךְ זֶה אֵין
זו התכלית הנרצית. אלא בדרך של
עבודת ה'. ולכן נאמר בסמוך, (פס'
כג') וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹקִים מִצֹּן עֶדֶן לְעַבְדֵי
אֶת-הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם.

~~~~~

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי
הוּא הָיְתָה אִם כָּל-חַי. (כ')

ולעומקו של מקרא נאמר שנקראה
חווה על שם העתיד, בדרך של "שְׁמָא
גָּרִים". כמובא במסכת ברכות ז'; ששמו
של אדם גורם לו את כל גלגולי
ומאורעות חייו, לוֹ וּאֵף לְדוֹרוֹתָיו. וכגון
ששאלה הגמ' מאי רות, מדוע נקראה
רות, או מה נגָּרַם לה משמה רות, שיצא
ממנה דוד שרייוה לקב"ה בשירות
ותשבחות. כביכול צמאנו הגדול של
הקב"ה לשירות ותשבחות, רק דוד
המלך יכול היה לְרִוּתוֹ, בזכות זקנתו
שנקראה רות.

ולכן נתן אדם טעם לכך שקראה
כן, אִם כָּל-חַי כי היא היתה אם לכל מי
שמתקיים בו וחי בהם. בחיי תורה

כאשר האדם מתנחם על הרעה, אדמתו
מתנחמת כפירוש רש"י בחומש לעיל.
ואשר על כן שייד הנוסח דלעיל גם
לאדם וגם לאדמה: הוֹרִיתָ דָּרְךָ תִּשׁוּבָה
לְבַת הַשְּׁוֹבֵבָה. ובמקום שנאמר אֲרוּרָה
הָאָדָמָה בְּעִבְדֶּיךָ, נֹאמַר בְּרוּכָה הָאָדָמָה
בְּעִבְדֶּיךָ ככתוב: [דברים לג, יג']
מְבָרַכְתָּ יְהוָה אֶרְצוֹ כאשר ישא האדם
תפילתו עת יפריש מעשרותיו מְעִבּוֹר
הָאֶרֶץ: [דברים כ"ו ט"ו] הַשְׁקִיפָהּ
מִמַּעַן קִדְשָׁךְ מִן-הַשָּׁמַיִם וּבָרַךְ אֶת-
עַמְּךָ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָרֶץ
זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

~~~~~

וַעֲתָה | פֶּן-יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ
הַחַיִּים וְאָכַל וַחֲתִי לְעֵלָם (ג, כב')

יש לשאול, מאחר ותכלית האדם
שיזכה לחיי נצח חיי עוה"ב, מה בכך
אם יאכל מֵעֵץ הַחַיִּים, וְאָכַל וַחֲתִי
לְעֵלָם.

אלא יש לומר כי חיי נצח לעולם הבא
הם התכלית הנרצית רק לאחר שיהיה
עמל בעבודתו על התורה והיראה
בעולם הזה. כי חיי העוה"ב לא ינתנו

יש ליתן את הדעת מדוע שְׁעָה ה' אל הבל ואל מנחתו ואילו אל קין ומנחתו לא שְׁעָה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהבל הקריב לשם שמים מה שאין כן אצל קין. ודייקא נמי מה שכתוב אצל הבל וּמִחֶלְבֶהֱן. חלקהו לשתי תיבות. וּמִחֶל בָּהֶן. כאן הודיע הכתוב שהקרבתו והקרבת חלבהן הן למחול בהן את העוונות. ואשר על כן שעה אל הבל ואל מנחתו.

ועוד, רמז הכתוב שעם הקרבן למחילה, צריך שיתודה על חטאו. וזה נרמז במילה הבל. כנגד הבל פיו של המקריב עת מתודה על חטאיו. לכן נאמר אל הבל ואל מנחתו. והבל היה צריך מחילה כמבואר לקמן על אשר הציץ בשכינה.

^^^

יֵשׁ דִּין וְיֵשׁ דִּין

וַיֹּאמֶר קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְּהִיּוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ (ד, ח')

וַיֹּאמֶר קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וגו'. והתורה העלימה מה אמר קין להבל,

ומצוות. ואשר על כן כתיב הוא וקרינו היא. פִּי קוֹא הִיָּתָה אִם פֶּל-קָי. למי שמזכה אותה לקיים בעצמה וחי בהם.

וכפי מה שאמרו נשים במאי זכין באקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גבריייהו בי רבנן ונטרין לגבריייהו עד דאתו מבי רבנן (ברכות יז עמק' א').

ומעתה ידע האדם כי בידו הברירה להיות מסטרא דנחש או מסטרא דאם כל חי. והוא שיקיים וחי בהם. וזה שאמר הכתוב (לעיל, ג. כב') וְלִקַּח גַּם מִעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַתִּי לְעֹלָם.

ולעומקו של מקרא ירמוז הכתוב לעץ החיים היא התורה הק', שאם יאכל ממנה האדם, וחי לעולם הבא, וכן על דרך אל תקרי. אל תקרי לְעֹלָם אלא לְעֹלָם. בקמץ תחת הלמד.

שאם נהנה מאוכל הרוחני של תורה ומצוות, וַתִּי לְעֹלָם. שבזה נותן סויות להעולמות ולאם כל חי.

^^^

וְהֶבֶל הָבִיא גַם-הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֶלְבֶהֱן וַיִּשַׁע ה' אֶל-הֶבֶל וְאֶל-מִנְחָתוֹ (פרק ד, ד')

וכך מובא במדרש שמואל על פרקי אבות. (פרק ב, משנה ו) גבי הלל: אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר (לה), על דאטפת, אטפוד. וסוף מטיפוד יטופון. [על שהטבעת אחרים, לכן הטביעו אותך] והכל לפי החשבון. שואל המדרש שמואל, לפי החשבון הזה, הנרצח הראשון, הבל, מה עשה שכך עלתה לו. אלא ודאי הציץ בשכינה ולכן נתחייב כליה למקום.

ובהסבר דברי המדרש שמואל צריך לומר, שלכן היה לו כח להבל לעמוד מול דברי הכפירה של קין. כי הציץ בשכינה, וראה את כל דרכי ההשגחה. אית דין ואית דין [יש דין ויש דין] ואית עולם אחרון [ויש עולם הבא] ואית למיתן אגר טב לצדיקא [ויש מתן שכר טוב לצדיקים], ואית למפרעא מן רשיעא.

ולעומקו של מקרא יובן לפי זה מאי קול דמי אחיה צעקים אלי מן-האדמה. ומה הם צועקים, יש דין ויש דין! והם צעקים ותובעים ממני לעשות דין. ולכן אמר צעקים אלי מן-האדמה. שתובעים ממני לעשות בך דין.

ומה ענה לו, שעל זה קם אל אחיו וינהגהו.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל, מצינו שהשיח ביניהם היה שיח קשה על אמונה וכפירה.

יש משוא פנים בדין, אמר קין להבל, מדוע קבל את מנחתך ולא את מנחתי. ענה הבל ואמר אין משוא פנים בדין אלא הכל כפי המעשים הטובים. עני קין ואמר להבל לית דין ולית דין ולית עולם אחרון ולית למיתן אגר טב לצדיקא ולית למפרעא מן רשיעא. עני הבל ואמר לקין יש דין ויש דין ויש עולם הבא ויש שכר טוב לצדיקים ויש פורענות לרשעים. ועל עיסק פתגמא האלון הו מתנציץ על אנפי ברא [ועל עניינים אלו היו רבים על פני השדה] וקם קין על הבל אחוהי וטבע אבנא במצחיה וקטליה.

והנינו בה, לכאורה לפי תוצאת המעשה, יחשוב קין כי הצדק אתו. הנה אין דין ואין דין ועשיתי בהבל כרצוני.

אלא מי שלא ידע לחשב השגחת ה' בעולמו יאמר כן. כי הבל נתחייב כליה ומיתה למקום על אשר הציץ בשכינה.

הלשון קצת קשה, מאי אף. היה לו לומר **הוא ראה**, כשם שנאמר **הוא היה אומר**. ולא נאמר אף הוא היה אומר.

ולעומקו של מקרא יאמר, שלכן אמרה המשנה **אף הוא ראה**. מאי אף, מה בא לרבות, שלא רק **הבל** ראה אלא אף **הלל** הציץ וראה דרכי ההשגחה. אלא שהבל הציץ בשכינה באיסור, והלל לעומתו הציץ בתורה וראה בהיתר.

וביותר ראוי להלל לומר זאת, שהוא היה ניצוץ נשמתו של משה רבנו, שהיה ניצוץ גלגול של הבל, וכמבואר **בלעומקו של מקרא לפר' קרח** בארוכה על פי הזהר הק'. שמחלוקת קרח על משה רבנו היא גלגול מחלוקתו של קין על הבל. שניצוץ נשמת **הבל במשה רבנו**, וניצוץ נשמת קין בקרח. ותחת אשר **הבל נקבר באדמה**, וקין נותר על פני האדמה, קרח שהוא גלגול קין, הוא אשר נבלע באדמה, ולעומתו על משה נאמר והאיש משה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה. והכל לפי החשבון של מדה כנגד מדה. וקרח ועדתו כדמי הבל הצועקים מן האדמה: **יש דין ויש דין!**

^^^

ויש לעיין מה הוא שאמר הכתוב **מן-הָאָדָמָה. ולעומקו של מקרא יאמר**, שיש כאן לימוד ק"ו מן האדמה. מה האדמה, שלא שפכה דם, נתארכה בעבור האדם, קין שנטל נפש אחיו ושפך את דמו, לא כל שכן שיהיה בארור בעבור דם האדם.

ויש לשאול, לפי מה שנאמר לעיל ומִתְקַבֵּקֶן שפירושו ומִחַל בָּהֶן, מדוע אם כן העוון של "**הציץ בשכינה**" לא נמחל להבל על ידי קרבנותיו.

ויש לומר שחל עליו עוון נוסף, **שלא האמין עד שהציץ בשכינה**. וכפי שאמר ר' יוחנן לתלמידו (בבא בתרא עה.). ריקא, אם לא ראית לא האמנת?!, מלגלג על דברי חכמים אתה! נתן עיניו בו והפכו לגל של עצמות. וכן הבל, היה צריך להאמין אמונת אומן בלי להציץ בשכינה. ואז היה זוכה לו ולדורותיו.

ולענין המשנה בפרקי אבות, **אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אָמַר (לָהּ), עַל דְּאִטְפָּתָא, אִטְפּוּד. וְסוּף מִטְּיָפּוּד? טוּפּוּד.** (פרק ב, משנה ו) יש לשאול: מאי **אף הוא ראה**. אמנם לפשטם של דברים מוסב הענין למשניות הקודמות שנאמרו בשם הלל. לכן נאמר אף הוא - **הלל** ראה וכו'. אך

וּמִנִּין שְׁנֵמֵנֵע מִמֶּנּוּ חֲצִי הַגִּזְרָה, הִדָּא הוּא דְכְתִיב (בראשית ד, טז): וַיֵּצֵא קִין מִלְכָּנִי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד קְדָמַת עֵדֶן, נֵע וְנָד אֵין פְּתִיב אֱלָא בְּאֶרֶץ נֹד קְדָמַת עֵדֶן.

על דעתיה דר' יהושע בן לוי דאמר תשובה עשתה את הכל, ממי את למד מאנשי ענות, (ירמיה יא, כב), ואם אין לה ללמד מאנשי ענות למד מיכניהו (ירמיה כב, כח). עד כאן הובא לשון המדרש בקיצור, רק במה שנוגע לקין ולתשובה.

ומעתה, יש לדון לגבי קין:

לר' יהושע בן לוי דאמר תשובה עשתה את הכל, יש לשאול: מדוע לא נמחקה לקין הגזירה כליל, גם של ארץ נוד?

ולעומקו של מקרא יש לומר שכך יאמר לך ר' יהושע בן לוי: דשונה הדבר אצל קין. שעוון הרציחה פרט לחומרתו הרבה, יש בו גם פגיעה כביכול בדיוקנו של מלך, ואכן גדול עונו מנשוא למחקו כליל כלא היה.

ועוד, שהחטיא את הרבים בכך שהיה הראשון להיות כופר בהשגחת ה', שאמר לית דין ולית דין. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות

נע ונד

לענין תשובה ותפילה

ולענין יש דין ויש דיין

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-קִין וגו' נֵע וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ. וַיֹּאמֶר קִין אֶל-ה' גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוּא [ד, ט-יג]

יש לשאול, מאחר ועשה קין תשובה באומרו גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוּא, מדוע אם כן לא הועילה תשובתו לכפר על עונו לגמרי, אלא רק למחצה, שהרי נאמר וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד, והוא חצי מלשון נע ונד.

ואכן, חלקו בזה ר' יהודה ור' יהושע בן לוי, כמובא במדרש רבה: [ויקרא רבה פרשת צו, פרשה י, ה]: ר' יהודה אומר תשובה עושה מחצה ור' יהושע בן לוי אומר תשובה עשתה את הכל.

על דעתיה דר' יהודה דאמר תשובה עושה מחצה, ממי את למד מקין שנגזרה עליו גזירה, כיון שעשה תשובה נמנע ממנו חצי גזירה, ומנין שעשה תשובה, שנאמר (בראשית ד, יג): וַיֹּאמֶר קִין אֶל ה' גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוּא,

לו גזירת "נע", ונותרה לו גזירת "נד".

נמצינו למדים בין לר' יהודה ובין לר' יהושע בן לוי, לא נתקיימה בקין כל הגזירה של נע ונד, אלא רק חציה, של נִשָּׁב בְּאֶרֶץ נֹד.

ויש ליתן טעם מדוע דווקא גזירת "נע" נתבטלה ולא גזירת "נד".

ולעומקו של מקרא יש לומר: לנוע זו גזירה על נפש האדם. שאינו מוצא מנוחה לנפשו. ולנוד זו גזירה על גופו של האדם שלא ימצא מנוח במקום אחד אלא יהיה נד ממקום למקום. ואף שכתוב נִשָּׁב בְּאֶרֶץ נֹד, משמע שנד ממקום למקום, וכן משמע מלשון שני ברש"י: כל מקום שהלך, היתה הארץ מזדעזעת תחתיו.

ואשר על כן, הנפש החוטאת שעשתה תשובה, התבטלה גזירתה להיות נע. אך הגוף שעשה את מעשה הרציחה, צריך לצאת לגלות כי הגלות מכפרת, כדי שיזכה לתשובת המשקל: כנגד מה שִׁלְמָד קין את כל באי העולם דרך הכפירה, לומר אֵין דִּין וְאֵין עֵתָה משיראוהו הבריות בכל מקום ויראו את

תשובה. ומשום חסד הבורא עם ברואיו, עזרה תשובתו על כל פנים למחצה. כדי להודיע בעולם שיש דרך תשובה.

או כלך לדרך זו שכך יהיה החילוק ביניהם: האם תשובה מאהבה עושה הכל, ותשובה מיראה עושה מחצה, או לא שנא. ולדעת ר' יהודה לא שנא, ותשובה תמיד עושה מחצה. ולריב"ל יהיה החילוק: תשובה מאהבה עושה אמנם הכל. אך תשובה מיראה עושה מחצה. ולקין היתה זו תשובה מיראה, שכן פחד מן העונש, ופיו העידו בתמיהתו לבוראו: גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא! ולכן תשובתו עשתה מחצה. או כלך לדרך זו, כהמשך המדרש בתנחומא שאומר ר' יהושע בן לוי: תשובה עושה הכל ותפילה עושה חציו. וסבר ריב"ל שדברי קין "גדול עוונתי מנשוא" אינם נחשבים כתשובה אלא כתפילה. וכפירוש הרמב"ן: והענין שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך מעלי.

ותפילתו זו הועילה למחצה, לפי ריב"ל שאמר תפילה עושה חציו. ולכן נמחקה

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא
אֱלֹהִים אָדָם בְּדִמּוּת אֱלֹהִים עָשָׂה
אֹתוֹ (ה,א)

במדרש רבה מובאת מחלוקת בין
בן עזאי לר' עקיבא, מה הוא כלל גדול
בתורה.

בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם,
זה כלל גדול בתורה,

ר' עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך
זה כלל גדול בתורה.

שלא תאמר הואיל ונתבנית יתבנה
חברי עמי, הואיל ונתקללתי יתקלל
חברי עמי.

וכדי להבין המחלוקת ביניהם יש
להתבונן במה שונים הפסוקים זה מזה.
בבראשית מדובר על אהבת כלל
האדם, ובויקרא (יט,יח) מדובר על
אהבת רעך. בבראשית מוזכר שם
אלקים שהוא דין, ובויקרא מוזכר שם
הוי"ה שהוא רחמים.

האות שהקב"ה טבע במצחו, יאמרו
עליו: יש דין ויש דין! ולא עוד אלא
ע"י האות שבמצחו יהיה גלוי לעין כל
מדתו של הקב"ה, שהיא מדה כנגד
מדה. תחת אשר טבע קין אבן במצחו
של הבל והרגו, טבע הקב"ה אות
במצחו של קין שלא יהרגהו כל מוצאו.

ועל דרך הצח: נוד יורה גם על נע
ונד. שכן נו"ד כעין ראשי תיבות: נע
ונד. אלא שהקלו עליו מן השמים להיות
רק נד. כי פרט לכך שיש במלה נו"ד
את הגזירה של נד, יש במלה נו"ד גם
מה שאין כלל במלה נע. שכן יש במלה
נו"ד אותיות של דין ודין, לומר לך,
שגם בהיותו נד בלבד יעידו עליו כל
מוצאיו: יש דין ויש דין!

ואשר על כן הועילה תפילתו או
תשובתו למחצה, להיות על כל פנים
נד. בין לר' יהודה ובין לר' יהושע
בן לוי, כדי להודיע בעולם: יש דין
ויש דין!

^^^

להתנהג באהבה לזולתך, מצד מה שהוא **רעך במצוות**. כלומר **מדין ערבות**. וכל מי שאינו עושה טוב עם זולתו **כאילו מרע לעצמו**. ולכן נאמר בו **כמוך**. והוא עניין **העבודה על המידות והתבטלות והכנעה לזולתו מתוך התבטלות והכנעה לבוראו**.

ואע"פ שגם ברעך כתוב אני ה', ופירשו בו נאמן להיפרע ונאמן לשלם שכר, הרי הפרעון והשכר הוא מצד **הערבות** שיש אחד כלפי השני, כי כח הערבות הוא מה', ומי שפוגע בערבות פוגע כביכול במי שנתנה. וזה שנאמר על ידי ר' עקיבא במדרש, **שלא תאמר הואיל ונתבזיתי תבזה חברי עמי, הואיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי**. אלא **אפילו נתבזיתי לא יתבזה חברי עמי**. **אפילו נתקללתי, לא יתקלל חברי עמי, כי התחייבתי בערבות כלפיו מכח ה'**. ועל אף שנתבזיתי ונתקללתי **הריני בהכנעה לזולתי מתוך הכנעה לבוראי**.

ולכן הדגיש ר' עקיבא, ואהבת לרעך כמוך, **זה כלל גדול בתורה**. כלומר **זה כלל יותר גדול ממה שהבאת אתה, בן עזאי**. **שהתורה תלמדנו לשפר את המידות ולהכניע עצמנו לא**

ואם תשאל היכן רמוז שיש לאהוב את כלל האדם, יש לומר כפי שמביא רש"י בתחילת פרשת נח, **אלה תולדת נח**, ללמדך שעיקר **תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים**. וכשם שבנח כתוב **תולדת ובבראשית** כתוב זה ספר **תולדת אדם**, הרי גם כאן מדובר על מעשים טובים לזולת. והיינו אהבת האדם.

ובבראשית מוטעם הדבר מדוע צריך לעשות מעשים טובים עם האדם כי נברא על ידי **אלקים ובדמות אלקים** עשה אותו. וכל מי שאינו עושה טוב עם זולתו כאילו אינו עושה טוב עם **אלקים**. והמעשים טובים שצריך לעשות עם כלל האדם, **הם לא מצד האדם, אלא מצד בוראו**. כביכול אומרים לילד להתנהג טוב עם אחיו **לפני אביו**. ומפני **אביו** נגעו בו בהנהגת הבן. כי אין לכלל האדם דין עריבות, אלא רק לישראל, ולכן לא נאמר בכלל האדם **כמוך**. והוא יותר **אילוף להנהגת הטוב לזולת, ואין בו משום עבודה על המידות ובעיקר של התבטלות והכנעה**.

ואילו בויקרא, בפרשת קדושים, מוטעם הדבר בדרך אחרת מדוע צריך

רק בפני אלקים, אלא גם בפני האדם, בפני רעך.

ולכן יש עדיפות לכלל הגדול הזה של ר' עקיבא, ואהבת לרעך כמוך. וזו היתה דרכו של ר' עקיבא עם תלמידיו, ולמגינת הצער עשרים וארבעה אלף לא השכילו לדרכו, ועל אלה אני בוכה ל"ג יום, עד שנתקיימו בבחיר תלמידיו ר' שמעון בר יוחאי שהאיר בתורתו ביום הל"ג בעומר, לקיים ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

או כלך לדרך זו:

דברי בן עזאי עבודה מיראה

ודברי ר' עקיבא עבודה מאהבה.

ופירוש הדברים: שבן עזאי אינו בא לחלוק על ר' עקיבא, אלא להאיר את דבריו. שמתוך דברי בן עזאי מתבררים דברי ר' עקיבא על נכון. בבחינת שופר מאריך וחצוצרות מקצרות. והכתוב "זה ספר תולדת אדם", בא ללמד על "ואהבת לרעך כמוך", בבחינת אשר בחר בנו מכל העמים, והוא כעין הקדמה לו.

וכעין זה מובא בשל"ה הק' בפרק תולדות אדם ותכלית הבריאה היתה מאתו ברוך הוא בנדבה בטובו

הגדול להטיב לזולתו וגו' וכמו שכתב רש"י ריש פרשת וארא, ויאמר אליו **אני ה' נאמן לשלם שכר למתהלכים לפני באמת,** וגו' ובלשון זה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות, **אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אמור אצל עונש,** כגון וחללת את שם ה' אלקיך **אני ה', וכשהוא אומר אצל קיום מצוה כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן לשלם שכר טוב.** ועוד מובא בשל"ה הק':

והנה לפום ריהטא יש להקשות, הלא מפורסם שם הוי"ה מדת הרחמים ושם אלקים מדת הדין, ואיך אומר שם אני יהו"ה נאמן לשלם שכר ולפרוע. אלא הענין כמו שפירשתי, **שהעונש בשביל השכר,** כי הרע הוא סבה לטוב, וזהו ענין כי יהו"ה הוא האלקים. עד כאן דברי השל"ה הק'.

ולפי הנ"ל יובן על נכון החילוק בין שני הפסוקים, בין "זה ספר" ובין "ואהבת לרעך". שב"זה ספר" מוזכר שם אלקים. **וְזֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ.** והיינו נאמן להיפרע ממי שמבזה את המלך ואינו עושה טוב לזולתו.

לעשות מאמר קונו החביב מאהבתו אותו. עכ"ד.

ומכל הנ"ל יובן על נכון הקדמת זה ספר תולדת אדם לואהבת לרעך כמוך. **שזה מיראה וזה מאהבה.** וכבר מובא בספרים הק' (וכן בס' ראשית חכמה) שבין יראה ואהבה יש שתי אותיות משותפות, **אה.** וכך יקראו: **יראהבה.**

ואשר על כן אפשר לומר לעומקו של מקרא שלעולם לא חלקו בן עזאי ור' עקיבא מה הוא הכלל הגדול, אלא כל אחד מהם יאיר פינת יקרת אחרת בדרך עבודת ה'.

שבן עזאי יאמר **שעבודה מיראה היא כלל גדול בתורה,** ולעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי.

ובא ר' עקיבא והוסיף על דבריו, שיש כלל גדול ממנו וזה לעלות מדרגת היראה לדרגת האהבה. ולא להישאר בדרגת ירא אלקים, אלא להיות מוסיף והולך באהבת ה'. ואהבתו לזולתו תוכיח אהבתו לבוראו. **לכן נאמר ב-ו' החיבור, ואהבת לרעך כמוך, אני ה'.** כמוסיף על הראשונות.

~~~~~

ובואהבת לרעך מוזכר שם הוי"ה, **וְאַהֲבָתָ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךְ אֲנִי ה'.** והוא של רחמים והיינו **אני ה'** נאמן לשלם שכר. שנאמן הוא בעל מלאכתך ליתן לך שכר מושלם על עבודתך על מידותיך, ולהיות נכנע גם בפני זולתך. **ובעוד שעבודת "זה ספר" היא עבודה מיראה,** הנה "ואהבת לרעך" היא עבודה מאהבה. ועל כך מעיר אוה"ח הק': וכבר נתבארו הדברים במקומות אחרים (סוטה לא) **כי העושה מיראה שכרו לאלף דור והעושה מאהבה שכרו כפול,** לאלפים. ועוד ממשיך האוה"ח הק':

והנה מן הנמנע שישגי המשיג בחינת האהבה עד שתקדים לו בחינת היראה בסוד (תהלים קיח) זה השער לה', [כלומר שהיראה היא שער לאהבת ה' צדיקים יבואו בו].

ואשר על כן אמר הכתוב כנגד בחינת היראה את משפטי וגו' אני ה' אלהיכם, דקדק להזכיר בחינת הדין שהוא רמוז בשם אלהים להעריך במי הכתוב מדבר, ואחר כך צוה לגדר ב' לעשות מאהבה, ולזה אמר אני ה' ולא הזכיר שם אלהות לומר שתהיה השמירה לצד אהבת הטוב והחפץ והרצון פעל בו

יסובב פרידת אלוף [אלופו של עולם]
מקרבו.

ועוד פירש רש"י כי לא ישא
לפשעכם. שאינו מלומד בכך, שהוא מן
הכת שאין חוטאין.

וצריך ביאור, וכי יש מלאכים
שכן חוטאים והרי אמרו אין יצר הרע
למלאכים שנאמר באברהם (וירא)
סעדו לִפְנֵיכֶם, ב' אחת ולא נאמר לבבכם,
ללמד שאין יצר הרע למלאכים. **אלא**
הביאור בזה הוא שיש מלאכים
שמדייקים מאד בשליחותם ואינם
חוטאים למטרה, כלומר **אינם**
מחטיאים את מטרת שליחותם אפילו
כמלוא נימא.

שהרי מצינו במלאכים שבאו לבקר
את אברהם ומהם הלכו להציל את לוט
מן ההפיכה, **שהחטיאו מטרת בואם,**
וגילו רזי עולם את תכנית הקב"ה
להפוך את סדום בטרם עת ועוד
החטיאו שאמרו ללוט **הופכים אנחנו,**
ולא אמרו הופך ה'. ולכן נדחו מן
המחיצה קל"ח שנה עד חלום יעקב
אשר ראה בחלומו והנה מלאכים עולים
ויורדים בו, **שרק אז קבלו רשות**

ויהי כל-ימי חנוך חמש וּשְׁשִׁים
שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: וַיִּתְּהֶלֶךְ
חֲנוֹךְ אֶת-הָאֱלֹהִים וַאֲיָנָו כִּי-לָקַח
אֹתוֹ אֱלֹהִים. (ה, כג' כד')

פירש"י, שצדיק היה ומיהר
הקב"ה לסלקו קודם זמנו שלא יחטא.
ובתרגום יונתן מובא **שהפכו הקב"ה**
למלאך, ושמו **מט"טרו"ן.** הוא **שר**
הטבע. ובמקום אחר (שמות כג כא)
אומר רש"י **ששמו כשם רבו שָׁד"י**
(והוא מסנהדרין לח:).

ובפירוש ר' אברהם אבן עזרא
(שמות ו, ג') **פירש** שהקב"ה הפך את
חנוך להיות **מנצח המערכות**
העליונות.

ובמדרש רבא שם מובא **אָנִי אֵל שְׁדִי,**
אָנִי שְׁאֲמַרְתִּי לְשָׁמַיִם וְאָרֶץ דִּי,
שְׁאֲלִמְלָא כֵּן הָיוּ מוֹתָחִים וְהוֹלְכִין עַד
עֲשָׂיו.

ובאוה"ח הק' (שם) גם מלאך זה ידוע
הוא כי הוא **בחינת המשפט** ולא ישא
עון כאמרו **לא ישא** לפשעכם, ואמרו
כי שמי בקרבו (שמות כג, כא') השכילו
בדבר הזה כי באמצעות חטא האדם

לעלות ולחזור לשמים. (יונתן בן עוזיאל ודעת זקנים פר' ויצא).

ולכן נאמר במלאך זה **הַשָּׁמַר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקוֹלֹ אֱלֹ-הִים** **תָּמַר בּוֹ כִּי לֹא יֵשֵׁא לְפָשַׁעְכֶם כִּי שָׁמִי בְּקֶרְבּוֹ**. ומפרש רש"י **אֱלֹ-הִים תָּמַר בּוֹ** כי הוא מהכת שאינם חוטאים ואומר רש"י שאינו למוד בכך אלא יקוב הדין את ההר.

וְהוֹיֵנוּ בָהּ, וְכָל כֵּךְ לַמָּה, כשם שלא יתגמש הטבע להיות לפנים משורת הדין לעולם, אלא אבן תיפול מטה, ואש תעלה למעלה וכו', כן אין למלאך זה כל אפשרות להיות לפנים משורת הדין. שהרי הולך הוא לפי שורת הטבע, ויקוב הדין את ההר.

הַעוֹלָה מכל הנ"ל שהוא המלאך הממונה על מערכות הטבע, ולכן מינהו הקב"ה להיות שר הטבע. שאין בטבע משוא פנים. שאם לא כן לא יתקיימו שמים וארץ. ויש ליתן טעם מדוע נבחר דוק חנוך להיות שר הטבע מכל שרי מעלה.

והנה נרמז בפסוק **וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים חָנוּךְ אֶת-הָאֱלֹהִים**. אלהים בגימטריה הטבע. שהיה חנוך הולך לפני האלקים

כַּמִּידַת הַטֶּבַע. אינו מחטיא ימין ושמאל. זה שפירש"י שצדיק היה ומיהר הקב"ה לסלקו קודם זמנו שלא יחטא. ובתרגום יונתן מובא **שֶׁהַפְּכוּ הַקֶּבֶ"ה לַמֶּלֶאךְ, וְשִׁמּוֹ מִט' טְרוּ"ן שִׁשְׁמֹ כֶּשֶׁם רַבּוֹ שֶׁד"י**. שאמר לעולמו די.

וְעוֹד י"ל שירמזון מספר שנות חייו של חנוך לצדיקותו. **וַיְהִי כָל-יְמֵי חָנוּךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה**. כמנין שס"ה ימות השנה. שהיה בצדקותו יום לשנה יום לשנה. שכל יום ויום היה נשאר בצדקו.

וְעוֹד י"ל שנרמז בפסוק כא', **וַיְהִי חָנוּךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת-מֶתוֹשֶׁלֶחַ**. ששים וחמש בגימטריה אדנ"י. שמכח שנות האדנות של חנוך, נולדו מתושלח, למך, נח, עד דור עשירי שבו נולד אברהם.

ובשימת לב שנותיו של חנוך כתובים ברצף: {פרק ה' פסוק כג'} **וַיְהִי כָל-יְמֵי חָנוּךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה**: ולא אמר חמש שנים וששים שנה אלא **חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים** שהם בגימטריה א'ד'נ'י כנ"ל, ולכן הם מספר שלם.

^^^

זֶה יִבְחַמְנוּ

וַיְחִי-לְמֶדֶד שְׁתֵּים וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
וּמֵאֵת שָׁנָה וַיֹּלֶד בֶּן: וַיִּקְרָא אֶת-
שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִבְחַמְנוּ מִמַּעַשְׁנוּ
וּמִעֲצָבוֹן יִדְּינוּ מִן-הָאָדָמָה אֲשֶׁר
אַבְרָהָה
(ה, כח-כט)

בשימת לב, התיבה זֶה מוטעמת **בתלישא גדולה,** ובגרשיים. ובמסורת יש לנגן הגרשיים לפני התלישא. ויש ליתן טעם, מדוע יובאו שני טעמים במלה אחת, ומדוע יוחלפו הטעמים בכעין "כתיב" ו"קרי", להיות הגרשיים נקראים לפני התלישא גדולה, לא כפי שהם כתובים. ועוד, ששני הטעמים הם טעמים מפסיקים, ונקראים "שלישים" ומדוע יהיו כ"שלישים על כולו", במלה אחת.

ועל דרך הפשט, תקדים התלישא לגרשיים כי אף אם יקדימו הגרשיים, תלשא לעולם מקומה בתחילת האות הראשונה. ואע"פ ששניהם טעמים מפסיקים. ואפילו באותה דרגת הפסק, ונקראים שלישים, בכתיב יקדים התלישא

לגרשיים כנ"ל. ויש ליתן טעם מדוע יקראו בהיפוך, קודם הגרשיים ורק אחרי כן התלישא גדולה.

לפשוטן של דברים, יש דעה שהיה ספק לבעלי המסורה מה הטעם הנכון במלה "זה", האם תלישא גדולה או גרשיים, ולכן מספק קבעו את שניהם. והסיבה הפשוטה שתלישא כתובה בראשונה, כי סימן התלישא לעולם נמצא בתחילת קצה האות הראשונה של המלה, כנ"ל. ולכן הגרשיים כתובים אחריה, כי הגרשיים נמצאים במקום שבו מוטעמת המלה. ומכל מקום לא בתחילת קצה האות הראשונה. לכן נכתב **בצורה כזו: זֶה.** והסיבה שהגרשיים נקראות ראשונות, כי כן היה לבעלי המסורה יותר ודאי מספק.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הדרש ינתנו טעמים נוספים:

על דרך הצח יש לומר, מה שנקראים לא לפי סדר הכתיבה, לומר לך, שעד עכשיו היו עשרה דורות שמאדם וחוה המגורשים מגן עדן, וכן כל הדורות עד נח, לכאורה מגורשים ותלושים מן

הקדושה. ולכן הגרשיים הנקראים בראש ירמזון לאדם וחוה שגורשו מגן עדן, והתלישא גדולה הנקראת לאחריהן של הגרשיים תרמוז שהדורות שאחריהם היו תלושים מן הקדושה, ככתוב [ד,כו'] אֶז הוּחַל לקרא בְּשֵׁם יְהוָה, וכפירוש רש"י: אז הוחל. לשון חולין, לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן אלילים ולקרותן אלהות.

וזה שנאמר מְמַעֲשֵׂנוּ וּמַעֲצָנוּ יְיָנוּ, מְמַעֲשֵׂנוּ שעל ידם נתגרשנו מן הקדושה, וּמַעֲצָנוּ יְיָנוּ שבא לנו לאחר שנתלשנו מן הקדושה.

עד שבא נח, בן בן בנו של חנוך, שנאמר בו: זֶה יִנְחָמֵנוּ.

ועוד יאמר לעומקו של מקרא שמזמנו של נח עד אברהם, ישתנו הדורות, ואע"פ שעדיין היו באים ומכעיסים לפניו, כמבואר בפרקי אבות פרק חמישי, בכל אופן יתלשו כולם מן החולין לאט לאט עד הפציע קדושת אורו של אברהם אבינו, אז יתלשו תלישא גדולה, ויהיו אברהם ושרה

מְגֻרָשִׁים כליל את החושך מפני האור, עד אשר יתגירו כולם. לכן כתיב תלישא הגדולה לפני הגרשיים.

ואשר על כן יהיו שני טעמים מפסיקים על מלה אחת, לומר לנו:

זֶה יִנְחָמֵנוּ על העבר, שבזה מפסיקים החשך לכסות ארץ וערפל לאומים, ומפציע ועולה אור השחר של אברהם אבינו עד עת קיום הנבואה לבניו: [ישעיהו נח,ח'] אֶז יִפְקַע פִּשְׁתֵּר אוֹרָה וְאֶרְכָּתָה מִתְּהָרָה תִּצְמַח וְהָלַךְ לְפָנֶיהָ צִדְקָה כְּבוֹד יְהוָה יִאֲסָפָה.

ועל דרך נגינת הטעמים: כי נגינת הגרשיים העולה מעלה, תבוא לפני התלישא המסתלסלת מעט מטה. והוא לפום ריהטא של הנגינה כדי לא להפסיק בה.

ולעניין שני טעמים במלה אחת כותב רבינו בחיי: חשבון עשרה הוא עקר העולם וקיומו. והנה נח היה עשירי לאדם וראוי להתקיים בו העולם, ולפי שהדורות ההם היו עתידין להמחות במבול ואין בהם קורא בשם ה' זולתי נח ע"כ לא תמצא בכולם זכרון בן ולא זכרון שם עד שבא נח והזכיר בו הכתוב ויולד בן ויקרא את שמו

בספר תורת האלהים. וע"ז דרשו רז"ל [מגילה, ג.]. **שגם הטעמים שבתורה נתנו מסיני והוכיחו זה ממה שכתוב וְשׁוֹם שְׁכָל וַיְבִינוּ בַּמִּקְרָא.** [נחמיה ח, ח'] ודרשו: **וְשׁוֹם שְׁכָל**, אלו הפסוקים, **וַיְבִינוּ בַּמִּקְרָא** אלו פסקי ה**טעמים**. עד כאן לשון רבנו בחיי.

(ובמדרש רבה מובא בשינוי נוסח: **וְשׁוֹם שְׁכָל**, אלו ה**טעמים**. וַיְבִינוּ בַּמִּקְרָא, אלו ראשי הפסוקים).

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח יאמר: וְשׁוֹם שְׁכָל, זה נח שנאמר בו זָה ינחמנו, וְשָׁם שְׁכָלוֹ להיות איש צדיק תמים בדורותיו, וַיְבִינוּ בַּמִּקְרָא זה אברהם ושרה, **שהבינו דבר מתוך דבר** לקרוא לכל באי עולם לחסות תחת כנפי השכינה. ולכן שני הטעמים במלה זָה, אחד לנח והשני להכין לקראת אברהם ושרה לקיים בהם "ואת הנפש אשר עשו בחרן", שעל ידם כביכול שבת וינפש חרון אף של מקום, גורש ונתלש, וזרח אורם של אברהם יצחק ויעקב ושנים עשר השבטים הרמוזים בגימטריה של ז"ה, שהם 12, להיות זה א-לי ואנוהו, כמלאכי השרת שנאמר בהם וקרא זה אל זה ואמר, עד

נח. ומלת בן נגזרת מבנין, כי העולם נבנה ונתקיים, גם עקר הדבר וקיומו נקרא שם. [וגו'].

וממשיך רבינו בחיי ואומר: מה שקרא את שמו נח היה לו לקרותו מנחם לפי הענין שאמר זה ינחמנו מַמְעֵשְׁנִי. אבל יתכן לפרש כי המ"ם מובלעת ועקר השם הוא נחם. [וגו']. כי כן משפט הכתובים בהרבה שמות לקצר המלה, ויהיה טעם הקצור כדי שיהיה שם נח כולל חן כמו שנאמר ונח מצא חן בעיני ה'. ומפני שהיה נח עשירי והעשירי קדש לה' ע"כ הזכיר בו מלת זה כלשון "זה אלי ואנוהו" [שמות ט"ו]. כלומר זה ינחמנו בזכות זה [בזכות זה א-לי ואנוהו].

ולפי שמלת זה כוללת שתי כוונות אלו [האחת בן והשניה שם] לכן נכתבו במלת "זה" שני טעמים. וממשיך רבנו בחיי לעניין שני הטעמים במלה אחת, (תלישא גדולה וגרשיים), וכותב:

ואל יהא דבר זה קל בעיניך שְׁכָל התורה כולה רמיזות וענינים שכליים נאמרים בהשגחה גמורה למי שמתבונן

תלוש מן החומר. ועליו יעיד יודע
תעלומות: זֶה יִנְחָמְנוּ.

^ ^ ^ ^

בְּשֵׁגֶם הוּא בָּשָׂר

וַיֹּאמֶר ה' לֹא-יָדוֹן רוּחִי בָּאָדָם
לְעֵלָם בְּשֵׁגֶם הוּא בָּשָׂר וְהָיוּ יָמָיו
מִאָּה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה (ו,ג')

ובגמ' חולין קלט עמ'ב', אמרו משה
מן התורה מניין שנאמר בשגם הוא
בשר. שכך גימ' בשג"ם מש"ה. ויש
להבין שאלת הגמ', הרי כל התורה
כולה על ידי משה רבנו נאמרה. ומאי
משה מן התורה מניין, אלא הכי
פירושו, היכן רמוז משה במעשה
בראשית. שהרי אין דבר שאינו רמוז
בתורה, ובלשון חכמים: לית מילתא
דלא רמיזא באוריתא.

ועוד יש להבין מה כאן הרמז, פרט
לגימטריה העולה בשג"ם מש"ה.
שהתורה לא תרמוז בגימ' אלא אם כן
יש לגימטרי' בסיס ועומק מתחת פני
הדברים.

אשר יעיד עליהם יודע תעלומות:
[דברים ה, כו'] מִי יִתֵּן וְהָיָה לְכֶבֶם זֶה
לָהֶם לִירְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי
כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
לְעֹלָם.

וירמוז בזה לדרך כתיבתו: זֶה,
שקודם יתלשו עצמם מן החטא, ואח"כ
יגרשו מעצמם יצר הרע שלא יטרידם.
ובדרך קריאתו ירמוז שתמיד יגרש
אדם יצר הרע ממנו כמאמר חז"ל
לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע,
אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת
שמע. שבזה הוא תולש עצמו
ממציאות החטא. ולכן קודם יקרא
גרשיים ואחרי כן תלישא גדולה.

ולכן מוטעם מִי-יִתֵּן וְהָיָה לְכֶבֶם זֶה
לָהֶם לִירְאָה אֹתִי בטעם גרש ונקרא גם
אזלא, ופירושו הולך, הולך ואינו חוזר.
שעל ידי גירוש היצר הרע לפי קריאתו,
ואחרי כן יתלוש עצמו מן החטא, על ידי
זה קדמא ואזלא, ילך לו יצר הרע ולא
ישוב עוד לכסלה.

והם שתי אפשרויות של חזרה
בתשובה. מיראה ומאהבה. מיראה,
כדרך כתיבתו שהתלישא קודמת וכן"ל
שיתלוש עצמו מן החטא, ומאהבה,
כדרך קריאתו קודם יגרש, שתמיד
יעסוק בגירוש היצר, ועל ידי זה יהיה

וכפי שאמרו חז"ל (קידושין ל עמ"ב')
ת"ר אמר להם הקב"ה לישראל בְּנֵי
בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה
תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין
אתם נמסרים בידו. לכן נאמר בְּשֹׁגֶם
הוא בְּשָׁר, ויהיה מובנו בשג"ם הוא
בְּשָׁר. הוא המבשר. המבשר טוב למי
ששולט ביצרו ע"י יצרו הטוב.

~~~~~

וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ
וְכָל-יֹצֵר מַחְשַׁבֹּת לִבּוֹ רָק רָע כָּל-
הַיּוֹם. (ו,ה')

רָק רָע כָּל-הַיּוֹם. סופי תיבות
עמל"ק. רמז הכתוב על היות עמלק
רצועת מרדות לישראל עוד מששת ימי
בראשית. ולכן רמז גם על מְחִייתו,
שנאמר בסמוך וַיֵּאמֶר ה' אֱמָתָה אַת-
הָאָדָם אֲשֶׁר-בְּרָאתִי וגו'. ולעתיד לבוא
יוסיף ויאמר [שמות יז,יד] כִּי-מָחָה
אֱמָתָה אַת-יֶכְרֶךְ עַמְלֶק מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם.

וכאמרו, כשם שמחיתי את דור
המבול וקיימתי בהם את הבטחתי
אֱמָתָה אַת-הָאָדָם אֲשֶׁר-בְּרָאתִי, כן

ולעומקו של מקרא יש לומר, דהמשך
הפסוק יוכיח. והיו ימיו מאה ועשרים
שנה. שהם היו שנותיו של משה רבנו.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא,
שגם תחילת הפסוק יוכיח. לֹא-יָדֹון
רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם. כביכול אומר
הקב"ה אין האדם יכול להתקים לעולם
במידת הדין של מעלה. שהרי גלוי לפני
את אשר עתיד לקרות לדור המבול.
ולכן לעתיד לבוא לֹא-יָדֹון רוּחִי בְּאָדָם
אלא אשלח לו את משה שהוא ידון דין
של מטה, ואז לא יהיה דין של מעלה.
ואע"פ שדין של מעלה מרחם יותר מדין
של מטה, מכל מקום דין של מטה
עדיף. כי כשיש דין למטה, בטל דין
למעלה, ומוריד שפע של רחמים
גמורים. וזאת בשורת הגאולה לאדם.

ועל דרך הצח, נאמר בְּשֹׁגֶם הוּא
בְּשָׁר. אל תקרי בְּשָׁר בשני קמצים אלא
בְּשָׁר בפתח וקמץ ודגש בשין. שזה
מראה על בעל הפעולה כדין "בעלי
מקצוע". והפעולה היא לְבָשָׁר בְּשׁוֹרָה,
בשג"ם הוא משה, הוּא בְּשָׁר, הוא
יהיה מְבִשָּׁר הגאולה ממצרים, הוא
יהיה מְבִשָּׁר הגאולה מיצר הרע על
ידי העיסוק בתורה הק' שיוריד
משמים לעמו ישראל. וכמובא לעיל

השמימה.

ונרמז דבר זה בכר' ואתחנן, (דברים ד, לא) בפסוק **אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים | אָדָם** על-הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד-קֶצֶה הַשָּׁמַיִם ופירש"י שם: ומדרשו, מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים.

^^^

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱמַתָּה אֶת-הָאָדָם אֲשֶׁר-בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף הַשָּׁמַיִם [ו,ז']

בשימת לב, בעונשים ובפורענות החל באדם וסיים בחיות ועופות: **מֵאָדָם עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף הַשָּׁמַיִם**. ובקילוסין ותשבחות, החל בבריאה וסיים באדם המהלל כבתהלים קמח: בתחילה אמר **הִלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תְּנִינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֵּג וְקִיטּוֹר רוּחַ סַעָרָה עֹשֶׂה דְבָרוֹ הַקְּרִים וְכָל גְּבֻעוֹת עֵץ פָּרִי וְכָל אֲרָזִים הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף** ורק לבסוף אמר: **מֶלְכֵי אֲרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שִׁפְטֵי אֲרֶץ**.

אקיים את הבטחתי: **כִּי-מִתְּחִלָּה אֱמַתָּה אֶת-זָכָר עֶמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם**.

^^^

וַיִּנָּחֶם ה' **כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם בָּאָרֶץ וְגו'** (ו,ו')

יש לשאול, מאי **בָּאָרֶץ**. היה לו לומר כביכול **כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם**, ותו לא, ויודע אני ממילא שרבה רעתו בארץ, שהרי בארץ מושבו ולא בשמים. ומאי **בָּאָרֶץ**.

ועוד יש לשאול, מה הוא שהוסיף ואמר **וַיִּנָּחֶם ה' כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם בָּאָרֶץ**. שמשמע מכאן שאם היה עושה את האדם בשמים לא היה נחם, והרי אמרו שהיה ממרידו בעליונים.

אלא יש לומר, מה שגרם לאדם להיות רעתו רבה זה בגלל **הארציות שלו**. מה שמחובר לתאוות **הארציות**, שהוא ממקור של רוצה אני.

וברוחניותו אמנם קשור הוא לעולמות עליונים, אלא שאז היו טועים לחשוב שתי רשויות הן. לכן ברא את האדם כסולם מוצב **ארצה** וראשו מגיע

ולעומקו של מקרא ועל דרך המוסר, יש לומר שיש דרגות בבריאה: דומם צומח חי מדבר. וכשם שנברא האדם אחרון כדי שיוכל **להתפעל** מהבריאה, כן תמיד יתבונן ויתפעל כיצד **כל הבריאה מהללת להקב"ה** כדי שיהיה הוא **מאסף לכל המחנות ויכלול בשירתו את שירת היקום כולו**. שירת ארץ וימים, שירת העשבים, שירת החיות והעופות, שירת הרגבים ושירת הכוכבים, ותהיה שירתו, **שירת המדבר** כלולה מהם ובלולה בהם. ובזה מובטח לו שלא יבוא לידי חטא ולא יצטרך להיות קדם לפורענות. ואשר על כן מסיים הפסוק **אחור נקדם צרתני** - **ותשת עלי כפכה**. והוא מלשון **האצלה**, שהאצלת עלי מקדושתך, כאדם המניח ידיו על בנו לברכו, לאמר ברכות יחולו על ראשך. ובכך כביכול מהלל הקב"ה לאדם: כל מה שבראתי לא בראתי אלא בשבילך, כדי שתהלל לבוראך, ולא תוקדם צרתך. ואם אתה עושה כן, **כפי פרושה** עליך לראות פלאי היקום מעפר הארץ ועד הכוכבים ולומר: **כה יהיה זרעך**.

~~~~~

ויכוון למדרש רבה שמות פרשיה יד תזריע על הפסוק [תהלים קלט,ה]: **אחור נקדם צרתני. כלומר יצרתני אחור וקדם**.

אמר ר' ישמעאל בר' תנחום, אחור לכל המעשים, וקדם לכל הענשין, ר' יוחנן אומר אף קלוסו לא בא אלא באחרונה, שנאמר (תהלים קמח, י): **הסיה וכל בהמה רמש וצפור כנף, ואסר כד מלכי ארץ וכל לאמים**.

ופירושו: יצרתני אחרי כל הבריאה, וראשון לפורענות. שנאמר בתחילה **אמחה את האדם** ולבסוף **עד-בהמה עד-רמש ועד-עוף השמים**.

ולעומקו של מקרא בנתינת טעם לכך יש לומר שבראו אחור למעשה בראשית כדי **שיראה ויתפעל מן הבריאה**, ולא יבוא לידי חטא. ועל ידי כך ימנע עצמו את הפורענות.

ר' יוחנן אומר אף קלוסו לא בא אלא באחרונה, שנאמר (תהלים קמח, י): **הסיה וכל בהמה רמש וצפור כנף, ואסר כד מלכי ארץ וכל לאמים**.

ויש לשאול, מדוע קלוסו לא בא אלא באחרונה, ולא בראשונה, מדוע לא יהלל האדם ראשון לפני כל הבריאה, ומה רצה לומר לנו ר' יוחנן בזה.

וְנֹתַם מִצָּא חַן בְּעֵינַי ה' . וְזֶה

על דרך הסוד, בהקדמה לתיקוני
הזהר דף ט' עמ' ב', השם השולט בחדש
חשון הוא **יהי**. היוצא מראשי תיבות
וְיִדְבָּשׁ הַיּוֹם הַזֶּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ. ומובא בשם
האר"ז "ל לכוון שם זה במוסף של ר"ח
בברכת מקדש ישראל וראשי חדשים.
וביותר יש לכווננו עם שם **א'ה'י'ה** כזה:
וייסקססא.

ויש הנוהגים לכוונו כבר בשבת
מברכים בעת ברכת החדש.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח, יאמר: המקום הוא הקב"ה הנקרא מקום, שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. יושביו הם הברואים המהללים ומשבחים אותו, כנאמר יושב תהלות ישראל, ולהם נאה ויאה להיות להם מציאת חן לפני בוראם. וכן נח שהיה צדיק תמים בדורותיו והתהלך את האלהים, מכל דורו לו נאה ויאה להיות לו מציאת חן לפני המקום. לכן נאמר ונח מצא חן בעיני ה'.

ובשימת לב לשני הפסוקים מהם בא
זה השם, דברים כו, טו-טז' פר' כי תבא
הרי הם מתאימים להזכרת ושאלת
הגשמים, הבאים בעקבות המעשים
הטובים.

הַשְׁקִיפָהּ מִמַּעֲלוֹן קִדְשָׁךְ מִן-הַשָּׁמַיִם וּבִרְךְ
אֶת-עַמְּךָ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לָּנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אֲנִי
וְנָתַתָּ חֶלֶב וְיִדְבֹּשׁ: הַיּוֹם הַזֶּה יִהְיֶה
אֱלֹהֶיךָ מִצִּוְוָה לַעֲשׂוֹת אֶת-הַחֲקִים הָאֵלֶּה
וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרָתָהּ וַעֲשִׂיתָ אוֹתָם
כָּל-לְבָבָהּ וּבְכָל-נַפְשָׁהּ.

הפטרת בראשית

למנהג הספרדים:

ישעיהו פרק מב, פסוק ה' עד כא'

[עד יגדיל תורה ויגדיר]

למנהג האשכנזים:

פרק מב, פסוק ה' עד מג, פסוק י' [עד

אתם עדי נאם ה' ... ואחרי לא יקנה]

בביאור ההפטרה

ושיכותה לפרשה

לכאורה נראה בעליל שייכות ההפטרה לפרשת בראשית כבר בתחילת הפסוק הראשון: {ה} פה אֶמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רִקְעַ הָאָרֶץ וְצִבְצֻצָיָהּ נָתַן נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהִלָּכִים בָּהּ:

ובשימת לב יראה למעינן כי גם בשאר ההפטרה ישנם פסוקים המרמזים על בריאת העולם כנאמר במדרש בראשית רבה: [א,ד'] שֵׁשֶׁה דְּבָרִים קָדְמוּ לְבְרִיאת הָעוֹלָם, יֵשׁ מֶהֱוֶה שֶׁנִּבְרָאוּ, וְיֵשׁ מֶהֱוֶה שֶׁעָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה לְהִבְרָאוֹת.

הַתּוֹרָה וְכֹסֶם הַכְּבוֹד, נִבְרָאוּ. [קדמו לבריאת העולם].

תּוֹרָה מִנִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, כב): ה' קִנְיֵי רֵאשִׁית דָּרְכּוֹ.

וכמובא בתיקונים, כאשר האות ו' והאות י' בשם ה' הם לפני האות ה', הרי החסד שולט. וכאשר הם לאחר האות ה' הרי הגבורה שולטת. ובנידוננו, בחלקו הראשון של חדש מרחשון, רק מזכירין גבורות גשמים, ולכן עדין החסד שולט. ואשר על כן האות ו' קודמת לאות ה'. כזה: וְדָבָשׁ: הַיּוֹם. ובחלקו השני של החדש החל מז' במרחשון, כששואלין על הגשמים, ומבקשים מטרות עוז, שולטת הגבורה. כשהאות י' היא אחרי האות ה' כזה: הַיּוֹם יְהוָה יְהוָה.

והוא הצירוף הק' ו'ה'ה'ל' היוצא מן הפסוק וְדָבָשׁ: הַיּוֹם הַיּוֹם יְהוָה יְהוָה.

ועל דרך הצח, לאחר חדש תשרי בו הומתקו הדינים כדבש, נמשכת המתקנות לתוך חדש מר-חשון, להפוך המר למתוק, בהמתקת שם ה' היוצא מן הדבש:

וְדָבָשׁ: הַיּוֹם הַיּוֹם יְהוָה יְהוָה וּבְצִירוֹף עִם שֵׁם אֱהִי'ה כנ"ל הרי הוא כזה: וְהִנֵּה יֵהֱוֶה וְיֵהֱוֶה הַיּוֹם

ומעתה, ניתן לראות את פסוקי ההפטרה כמכוונים ורומזים למדרש הנ"ל:

באומרו בהפטרה {כא} יהו'ה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ונאדיר: יכוון לתורה שקדמה לעולם,

ובאומרו {ח} אני יהו'ה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן יכוון לכסא הכבוד שנברא קודם בריאת העולם. וכפירוש רש"י על הפסוק ורוח אלהים מרחפת על-פני המים כסא כבוד עומד באויר, ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו, כיונה המרחפת על הקן,

ובאומרו [פסוק ה'] נתן נשמה לעם עליה וכן באומרו [פרק-מג, פסוק א'] ועתה פה אמר יהו'ה בראך יעקב ויצרך ישראל יכוון לאבות ובני ישראל שעלו במחשבה ליבראות קדם מפעליו מאז.

ובאומרו {יא} ישבי סלע ירמוז לתחיית המתים [הוא עולם הבא] כתרגום יונתן המובא ברש"י על ההפטרה.

ובאומרו מראש הרים יצנחו ירמוז לבית המקדש אשר בראש ההרים כפי שקראו ירמיהו יז, יב': מרום מראשון,

כסא הכבוד מנין, דכתיב (תהלים צג, ב): נכון כסאך מאז וגו'.

האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח, עליו במחשבה להבאות, האבות מנין, שנאמר (הושע ט, י): {י} כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם.

ישראל מנין, שנאמר (תהלים עד, ב): זכר עדתך קנית קדם.

בית המקדש מנין, שנאמר (ירמיה יז, יב): כסא כבוד מרום מראשון וגו'.

שמו של משיח מנין, שנאמר (תהלים עב, יז): {יז} יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו.

רבי אהבה ברכי זעירא אמר אף התשובה, [קדמה לעולם] שנאמר (תהלים צ, ב): {ב} בטחם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה אל: {ג} תשב אנוש עד נפא ותאמר שובו בני אדם. עד כאן לשון המדרש.

אבי"ע שהם אצילות בריאה יצירה עשיה, {ז} **כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו:**

כל הנקרא בשמי ולכבודי היינו עולם האצילות, **בראתיו** עולם הבריאה, **יצרתיו** עולם היצירה, **עשיתיו** עולם העשיה.

יוצא איפוא, שכל מעשה הבריאה מכוון לנבואת ישעיהו [מג, כא'] **עם זו יצרתיו לי תהלתו יספרו. וכמובא בהפטרתנו: {יב} ישימו ליהנ'ה כבוד ותהלתו בָּאֵיִם יִגִּדוּ וכפי שאמרו בזוה"ק [פרשת תרומה] קודשא בריך הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא לגאולת ישראל על ידי משיח צדקנו בבית המקדש בב"א.**

^ ^ ^ ^

שם יצוחו ויהללוהו, כדברי מצודת דוד: **שם יהיה נשמע קול צוחה של שמחה והלל.**

ובאמרו {ג} **כי אני יהו'ה אלהיך קדוש ישראל מושיעך** יכוון למשיח צדקנו מושיענו שעלה במחשבה להיבראות לפני בריאת העולם כנ"ל.

ובאמרו {ה} **אל תירא כי אתך אני ממזרח אביא נרעך וממערב אקבצך:** {ו} **אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי קביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ** יכוון בקבוץ הגלויות ובגאולתן למה שאמר רבי אבהו בברייתא **אף התשובה** [קדמה לעולם] **שהרי אין ישראל נגאלין אלא בתשובה.**

ואשר על כן, על פי הבריייתא במסכת נדרים [לט:] קדמו לעולם גם גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים, ליתן שכר טוב לחוזרים בתשובה.

וכפי שפירש רש"י בתחילת הפרשה על פי המדרש [בראשית רבה א, ו.] "בראשית" בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו (משלי ח, כב.), ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו (ירמיה ב, ג.).

ועל דרך הסוד מתנבא הנביא לקראת סיום ההפטרה בבריאת ארבע עולמות

**אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים
הָיָה בְּדֹרֹתָיו וּגְו' (ו,ט')**

**אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ. יֵשׁ לִיתֵן טַעַם
מִדּוּעַ נִכְפַּל שְׁמוֹ שֶׁל נֹחַ. וְכֵן שֶׁל שֵׁם:
אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן מֵאָת שָׁנָה
(יא,י'), וְכֵן שֶׁל תִּרְחַ: וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת
תִּרְחַ תִּרְחַ הוֹלִיד אֶת אֲבָרָם, (יא,כז').**

**וּבַמִּדְרָשׁ רַבֵּה (פִּרְשֵׁה לַח), מוֹבָא,
אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, כָּל מִי שֶׁנִּכְפַּל
שְׁמוֹ יֵשׁ לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם
הַבָּא, וְעוֹד שֵׁם שֶׁעָשָׂה תִרְחַ תְּשׁוּבָה
שֶׁנֶּא' לֵאבְרָהָם וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ
בְּשָׁלוֹם.**

**וַיֵּשׁ לִשְׁאוּל, מִדּוּעַ אִם כֵּן לֹא נִכְפַּל
שְׁמֵם שֶׁל אֲבָרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, וְשֶׁאֵר
הַצַּדִּיקִים בְּסֻמוֹךְ לַהֲוֹדַעַת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם.**

**וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ לוֹמַר,
שְׁכָאן גִּילָה הַכְּתוּב תּוֹקֵף עֲבוֹדָתָם
וְצַדִּיקוֹתָם שֶׁל אֲבָרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב
כִּנְגַד הַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים.**

שְׁכָל תּוֹקֵף עֲבוֹדָתָם שֶׁל הָאֲבוֹת הַק'
הִיָּה כַּמְּבֹאָר בְּאֲבָרָהָם בִּפְר' וִירָא
(יח,יט) כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנָה
אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ

יִדְרֹךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. וְלִכֵּן,
אֵע"פ שֶׁבְּאֲבָרָהָם גַּם נִכְפַּל שְׁמוֹ:
{בְּרֵאשִׁית כה,יט'} וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק
בֶּן-אֲבָרָהָם אֲבָרָהָם הוֹלִיד אֶת-יִצְחָק:
כֹּל מֵה שֶׁנִּכְפַּל הוּא עֹבֵר בְּנוֹ, וְלֹא עֹבֵר
עַצְמוֹ. וְלִכֵּן מִשְׁבַּח הַכְּתוּב: כִּי יִדְעָתִיו
לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנָה אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ
אַחֲרָיו.

**וְאִילוּ בְּנֵה, שֵׁם וְתִרְחַ, הֵגַם שֶׁהִיוּ
צַדִּיקִים כִּנ"ל, לֹא צִוּוּ אֶת
תּוֹלְדוֹתֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם. וְאִשֶּׁר עַל כֵּן
נִכְפַּל שְׁמֵם, שֶׁכַּיִּכּוֹל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם
וּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים הֵם לְעַצְמָם.
לִכֵּן נִכְפַּל אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ, אֵלֶּה
תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תִּרְחַ
תִּרְחַ. לְעַצְמָם וְלֹא לְדוֹרוֹתֵיהֶם. עַד
שֶׁקָּם אֲבָרָהָם וְהִנְחִיל לוֹ וְלְדוֹרוֹתָיו.**

^^^

אֶת שֵׁם אֶת קָם וְאֶת יָפֶת. (ו,י')

פִּירֵשׁ רַש"י (בְּסוֹף בְּרֵאשִׁית) וְהִלָּא יִפֶּת
הוּא הַגְּדוֹל. אֵלֹא בְּתַחֲלִילָה אֵתָה דּוֹרֵשׁ
אֵת שֶׁהוּא צַדִּיק. וְהַקְּשָׁה הַשְּׁפָתִי חֲכָמִים
וְלַחֲשׁוֹב יִפֶּת לִפְנֵי חָם. וְתִירֶץ בְּשֵׁם
הַמֵּהֲרֵשׁ"ל שֶׁלֹּא רָצָה לְהַפְסִיק בְּסֹדֶר
הַתּוֹלְדָה.

בו הבורא ית'. לכן כתיב: פִּי הַשְּׁחִית כָּל
בָּשָׂר.

^^^

אֶת הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ נָח (ו,ט')

פִּירֵשׁ רִש"י, נח היה צריך סעד
לתומכו שנאמר אֶת האלהים התהלך
נח, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך
בצדקו מאליו שנאמר אשר התהלכתי
לפָּנָיו (כד, מ').

ועוד מביא רש"י שני אופנים לתיבה
הַתְהַלֵּךְ. לשעבר, כמו בנח, ולעתיד
כבאברהם, קום הַתְהַלֵּךְ (שם יג, יז).

ולעומקו של מקרא יש לומר, שנח
היה צריך סעד לתמוכו מא' ועד ת',
ונרמז בתיבה אֶת הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ נָח,
ואע"פ שנאמר כביכול בלשון עבר, הרי
יש להבין גם מלשון ציווי, ויבאר
הכתוב כִּיצַד היתה התמיכה, שהיה
צריך לעוררו על כל צעד ושעל ולומר
לו הַתְהַלֵּךְ הַתְהַלֵּךְ, הַתְהַלֵּךְ.

ובאברהם הוא אומר האלקים אשר
התהלכתי לָפָנָיו. מאי לָפָנָיו,
שהתהלכתי לפניו עוד לָפָנָיו שאמר לי.
בהתעוררות עצמית.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שלכן
אמר יפת לבסוף, שאף שנראה צדיק
יותר מחם, הרי הוא קשה ממנו.
ודורותיו יוכיחו שרצו המתיוונים
לשמד את ישראל. והמחטיאו קשה מן
ההורגו. לכן הוזכר חם לפני יפת ויפת
נזכר רק לבסוף.

^^^

פִּי הַשְּׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ עַל
הָאָרֶץ (ו,יב')

הַשְּׁחִית כָּל בָּשָׂר. יש ליתן את הדעת
מדוע נקט הכתוב דוקא בשר. הַשְּׁחִית
כָּל בָּשָׂר. והרי יכול לומר השחית כל
אדם או השחיתו כל הבריות וכו'. אלא
יש לומר כי ההשחתה מן הבשר היא,
ולא מן הנשמה. שהנשמה היא ממה
שנפח בו הבורא ית', ככתוב [בראשית
ב, ז'] וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נְשָׁמַת חַיִּים, ולכן
ההשחתה היא לא מרוח אפיו של ה' ית'
אלא מצד הבשר, וכפי שנאמר בְּשָׁגֶם
הוא בָּשָׂר. [בראשית, ו, ג']. וכן נאמר
[בהאזינו, לב, ה'] נִשְׁחַת לוֹ לֹא בָּנָיו
מוֹמָם ופִּירֵשׁ רִש"י, כתרגומו חבילו
להון ולא ליה. שחת לעצמו ולבשרו
ולא לקב"ה, שההשחתה היא מצד
הבשר ולא מצד הנשמה הטהורה שנפח

בענין זה **ארץ** ולא אדמה, מלשון לרצות עבד את אדוניו. וכעין שאמר [שמות לב, לד'] וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם.

ועוד, כאן גילה רחמיו המרובים, שאינו חפץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה. כי מה האדמה אין לה השחתה, אף האדם, משעשה תשובה, אין לו השחתה.

ועוד יש לומר שכך אמר: הנני משחיתם את **הארציות** שבבריות. וחכה עשרה דורות אולי יזנחו את ארציותם ויתעוררו לרוח הממללא שבתוכם. עד שבא נח שהכתוב מעיד עליו שהוא **איש האדמה**. דייקא נמי: **איש הארץ לא כתיב**, אלא **איש האדמה**, וכפי שיבואר לקמן שאדמה מבטאת את **החלק הרוחני שבארציות**. שכן ממנה נברא האדם, שיהיה בעל רוחניות מעבר לגשמיותו. ומשראה את נח מתחבר לאדמה ולא לארץ, אמר הנני משחיתם את הארץ. את חבורם לארץ. וזה שאמר ואד יעלה מן **הארץ** והשקה את כל פני **האדמה**. שהאד הוא הרוח של האדם, יפרד מן הארציות וישקה בטלליו את הרוחניות שבאדמיותו. ואז תתגלה פנימיותו. לכן אמר פני האדמה. כי כמים הפנים

ומה שאמר לו הקב"ה לאברהם [בראשית יג, יז] **קום התהלך בארץ** אין זה מצד שהיה צריך תמיכה, אלא כפי שאמרו חכמים [גמ' מכות כג.] אין מזרזין אלא למזרז.

^^^

והנני משחיתם את-הארץ (ו, יג')

פירש רש"י לשון ראשון: את הארץ. כמו מן הארץ.

לשון שני: את הארץ **עם** הארץ. שאף שלשה טפחים של עומק המחרשה נמוחו ונטשטשו.

כלומר שעם השחתת הארץ הנני משחיתם. **ויש לשאול**, הרי הארץ והשמים קיימים לעולם, ואינם נשחתים? שהרי כך מבואר בפרשת האזינו, שהקב"ה מעיד בנו עדים שקיימים לעולם. אלא שהשחתה זו לארץ היא זמנית, כדי שיאבדו כל עושי עוולה. ולכן רק ג' טפחים של עומק המחרשה נמוחו ונטשטשו.

ועוד יש לשאול: הארץ מה חטאה. אלא **לעומקו של מקרא** יש לומר, שכאן נפרע מן הארץ שלא הוציאה עץ פרי אלא רק עץ עושה פרי. ונקראת

**עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי-גֹפֶר וּגו' וְכִפַּרְתָּ
אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: (ו, יד')**

על דרך הרמז ובשימת לב יש לומר כי התיבה היתה כמין עולם קטן. וכשם שהעולם מתנהל על ידי מידותיו של הקב"ה, וכל מידותיו אינן אלא מידה כנגד מידה, כן התנהלה התיבה במידה של מידה כנגד מידה.

כנגד מה שגזלו וחמסו זה מזה, ולא נהגו בחסד וברחמים, יהיו צריכים לנהוג זה עם זה בתיבה בחסד ורחמים, ותחת היותם כופרים בחסדיו של מקום, יהיו צריכים להיות תלויים בתיבה בחסדי המקום, ותחת אשר השחית כל בשר וכו' נאסרו בתיבה על פריה ורבייה.

והנה המבקש כפרה על כפירתו צריך להיות תוכו כברו. לכן אמר מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר. והוא בדרך של לשון נופל על לשון. שכנגד הכופרים בחסדי המקום, מבית ומחוץ, צריך לכסות מבית ומחוץ את הגֹפֶר בַּכֹּפֶר. שגֹפֶר הנכתבת באות ג' תרמוז על ג' שהוא מלשון גזל ומלשון ניאוף, גייפתא. והמילה כֹּפֶר בכ' הוא מלשון כפוף. לכפוף את גבהות לבו שהביאה

לפנים. שתהיה פנימיותו המתגלית עולה ונבדלת מן הארציות, ומשקה את אדמיותו והרי הוא כל יום כנברא מחדש על ידי בוראו.

ואשר על כן אומר הנביא [יחזקאל לד, לא'] אדם אתם. ודרש רשב"י [יבמות סא.] אתם קרויין אדם. שאתם מעלים את האד שבכם מתוך ארציותכם ומשקים את אדמיותכם, להיות לכם פנימיות של ה"מה". של מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה ולאהבה אותו מתוך פנימיותך, מתוך פני האדם אשר על כל פני האדמה. וזה שהעידה התורה על משה רבנו הענו מכל האדם אשר על פני האדמה, כי צירף את ה"אד" יחד עם אומרו ונחנו "מה", ובזה הגיע לדרגה כזו של ענו מכל האדם, באשר היה עולה מן הארציות להשקות בענותנותו את כל פני האדמה, כל פני האדם וכל בני האדם. ולזה אמרו אדם אתם. אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם.

ואשר על כן אמר הכתוב הנני משחיתם את הארץ, כדי שיניחו לארציותם וידבקו באד העולה מן הארץ להשקות פני אדמיותם.

~~~~~

יִצְנֶהוּ אֱלֹקָיו. אֵךְ לֹלֵא הַתְּעוֹרְרוֹת
מֵעֲצָמוֹ. וּתְפִילָּה צוֹרֵךְ פְּנִימִי
וְהַתְּעוֹרְרוֹת פְּנִימִית גְּדוּלָּה הִיא. וְזֶה
בְּדֶרֶגַת אֲבֵרָהֶם יִמָּצֵא וְלֹא בְּדֶרֶגַת נַח.

וְעַל דֶּרֶךְ הַצָּח יֵאָמֶר, שְׁתַּרְמוּז
הַפְּרָשָׁה לִכְחַזָּה שֶׁל תְּפִילָּה. שְׁכֵן דֶּרֶךְ
הַמִּתְפַּלֵּל לַעֲיִין בְּתִיבָה הַכְּתוּבָה לִפְנֵיו.
וְעַל פִּי נִקְדוּתִיהָ לַהֲפֹךְ אוֹתָהּ לְהַבְרָה
מְדוּבַרְתָּ עַל יְדֵי נְפִיחַת הָרוּחַ וּקְרִיאַת
הַגֶּרֶן וּגְלָגוּל הַלִּשׁוֹן. וְעַל יְדֵי צִירּוֹף
הַבְּרָה לְהַבְרָה, נּוֹצֵרֶת הַמִּלָּה. אוֹתָהּ
מִלָּה הַעוֹלָה לִפְנֵי כֹסֵא הַכְּבוֹד לִפְנֵי
קוֹנֵהָ.

וְנַח, שְׁמִידָתוֹ כִּנ"ל הִיתָה נִיִּיחָא, גַּם
תִּיבָתוֹ עַל פְּנֵי הַמִּים הִיתָה נִיִּיחָא, וְכֵן
תִּיבּוֹת תְּפִילוֹתָיו הָיוּ כּוֹלֵן נִיִּיחָא, וְעַדִּין
לֹא נִהְפְּכָה אֲצִלוֹ הַתִּיבָה לְהַבְרָה,
וְהַבְּרָה לֹא הִפְכָּה לְמִלָּה. וְזֶה שְׁנִרְמֹז
בְּהִיוֹתוֹ צָדִיק תָּמִים, שְׁאִמְרוּ שְׁנוֹלֵד
מִהוֹל, וְלֹא הוּצָרֵךְ לְמַעֲשֵׂה הַמִּילָה,
הַנִּמְשַׁלֵּת לְמִלָּה בַּלִּשׁוֹן נּוֹפֵל עַל לִשׁוֹן.

וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא, נַח לֹא זָכָה
כְּאַבְרָהָם לְמִלֵּל מִלָּה, אֲלֵא נִשְׁאָר
בְּתִיבָה לֹלֵא מִלָּה. לִכֵּן לֹא הִשְׁכִּיל
לְהַתְּפַלֵּל עַל דּוֹרוֹ. אֲבָל בְּאַבְרָהָם,
הַפְּכָה הַתִּיבָה לְהַבְּרָה, שֶׁהִיא חֵלֶק בְּלִתי

לְהַשְׁחָתָה. וְהַכְּפִיפּוֹת קוֹמָה תַּכְסָּה עַל
פְּשָׁעֵי הַגְּזִילָה וְהַנִּיאוֹף הַבָּאִים מִן
הַגְּבֵהוֹת. וְהַכ' בְּמִילּוּאָה הִיא כ'פ'.
שֶׁהוּא ר"ת כָּל פֶּה. שְׁעַל יְדֵי הַתִּיבָה
הַנִּרְמֶזֶת לְתִיבָה הַמְּדוּבַרְתָּ, כָּל פֶּה לֵךְ
יִוְדָה. וְהַג' שֶׁל הַנִּיאוֹף וְהַגְּזִל יִיִּהְיֶה לַג'
שֶׁל גְּמִילוּת חֲסִדִּים כְּפִי שֶׁהִיא בְּתִיבָה.

~~~~~

וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אִתָּה (ו',טו')
וְזֶה. לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁהַתְּפַלֵּל עַל
אֲנָשֵׁי סְדוֹם, נַח, אַע"פ שֶׁהַכְּתוּב מַעֲיִד
עַל צְדִיקוֹתוֹ, אִינוֹ מִתְּפַלֵּל עַל אֲנָשֵׁי
דּוֹרוֹ. וְאֲשֶׁר עַל כֵּן יִרְדַּ מְגִדּוּלָתוֹ שְׁנִיתָנָה
לוֹ בְּתַחֲלִילָה שְׁקִרְאוּהוּ בְּקִרְיַת חֵיבָה שֶׁל
נְבוֹאָה זֶה יִנַּחְמֵנוּ. כְּמוֹ זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר
צוּה ה'. וְנַח יִרְדַּ מְדִרְגָּה שֶׁל נְבוֹאָה,
לְדִרְגָּה שֶׁל עֲשִׂיָּה. וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
אִתָּה. וְהוּא הַסַּעַד וְהַתְּמִיכָה שֶׁהִיא צָרִיךְ
לְקַבֵּל מֵאַלְקִיו לְהַצִּלֵת דּוֹרוֹ.

וַיֵּשׁ אִמְנֵם לְהַתְּבֹנֵן, מְדוּעַ לֹא
יִתְּפַלֵּל נַח עַל אֲנָשֵׁי דּוֹרוֹ. וְהִרִי הַתּוֹרָה
הַעֲיִדָה כִּי הוּא צָדִיק תָּמִים.

אֲלֵא צָרִיךְ לִימָר, שְׁמִידוֹתָיו רְמוּזוֹת לוֹ
בְּשִׁמּוֹ. נַח. שְׁכָל הוּוִיתוֹ הִיא נִיִּיחָא.
צָדִיק תָּמִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כָּכָל אֲשֶׁר

ואשר על כן יש לומר על דרך הסוד, שכאן צירף שם קדוש הנקרא אני, והוא כינוי להקב"ה, והוא שם המלאך הממונה על השגחת ה' בארץ ברחמים. הוא השם היוצא מן הפסוקים ויסע ויבא ויט (שמות פרק יד פס' יט-כא) והוא של ע"ב שְׁמוֹת, אשר כולם חסד ורחמים. וכשם שאומרים בהושענות אני והו הושיעה נא. וצירפו להבאת המבול לשתף רחמים בדין.

ובאומרו נְאֻמִּי, עם ו' הראהו ענותנותו, שמשתף עצמו עם מלאכיו הק' ולכן אמר נְאֻמִּי. בו' החיבור. ובדרך של סרסוהו ודרשהו ובדרך של אל תקרי. אל תקרי נְאֻמִּי הַנְּנִי, אלא הַנְּנִי נְאֻמִּי. לכן אמר נְאֻמִּי הַנְּנִי מְבִיא אֶת הַמַּבּוּל מִיָּם עַל הָאָרֶץ.

~~~~~

להודיע

כמה ארץ אפים לפניו

בפרקי אבות (פרק ה, משנה ב') שנו: עֲשֶׂה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶץ אֲפִים לִפְנֵי, שְׁכָל הַדּוֹרוֹת

נפרד משמו. אברהם, המרמז על הברה וההברה למלה, והמלה לתפילה. לכן זכה אברהם לְמִצְוֹת המילה. שבזה הוציא את התיבה ואת ההברה אל הפועל של המילה. ואף כי מילתו היתה בערוב ימיו, הרי חכה כל ימיו לציווי ה' בבחינת מתי יבוא לידי ואקיימנה. והרי זה יסוד התפילה. לצפות תמיד מתי תבוא לידי התפילה, ואקיימנה. וכפי שאמר ר' יוחנן ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו. (ברכות כא,א).

~~~~~

נְאֻמִּי הַנְּנִי מְבִיא אֶת הַמַּבּוּל מִיָּם עַל הָאָרֶץ (ו',יז)

הַנְּנִי מְבִיא. כאן לימד הקב"ה את נח כיצד להיות בעל ענוה ובהכנעה ובזריזות של התעוררות פנימית. הַנְּנִי. כך אמר אברהם כשקראתיו, אברהם אברהם ויאמר הַנְּנִי. משה משה ויאמר הַנְּנִי.

נְאֻמִּי הַנְּנִי. ובשימת לב לעיל (פסוק יג') לא אמר נְאֻמִּי הַנְּנִי אלא הַנְּנִי בלבד: קֵץ כָּל-בְּשָׁר בָּא לִפְנֵי וגו' וְהַנְּנִי מְשַׁחֲתֵם אֶת-הָאָרֶץ.

דייקא נמי, ממה ששנתה המשנה: עד שפא אברהם וקבל שזכר פלם. מאי וקבל, קרי ביה: וקבל עליו, שקבל עליו להודיע לדורות הבאים אחריו פמה ארץ אפים לפניו. ככתוב (בראשית יח, יט) פי ידעתיו למען אשר יצוה את-בניו ואת-ביתו אחריו. ומה שקבל שזכר כולם, נכלל במה שנאמר לאברהם בהמשך הפסוק: למען הביא ה' על-אברהם את אשר-דבר עליו. ועל דרך הצח יש להוסיף: למען הביא ה' על-אברהם את אשר-דבר עליו בעבור מה שקבל עליו להודיע לדורות הבאים אחריו פמה ארץ אפים לפניו.

~~~~~

ובשימת לב, וכפי הוזכר לעיל: עשרה הדורות השניים אינם כוללים את אברהם: נח, שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג רעו שרוג, נחור, תרח. שאברהם לא היה נחשב בין הדורות שהכעיסוהו להקב"ה.

מה שאין כן בעשרה דורות הראשונים, בהם נחשב גם נח בין העשרה דורות שהכעיסוהו: אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח.

היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול.

וכן עשרה דורות מזה ועד אברהם, להודיע פמה ארץ אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שפא אברהם וקבל עליו שזכר פלם.

והנינו בה, להודיע פמה ארץ אפים לפניו, להודיע למי. אם לעשרה דורות ראשונים, הרי לא קבלו ממנו, ומה שבח יש כאן. אם לעשרה דורות שניים גם לא קבלו ממנו, פרט לאברהם שאינו ממנין הדורות שהכעיסו לפניו. שהרי לא רק שלא הכעיס לפניו, אלא שפך את כעסו, וגילה אהבתו עד שקבל שזכר כולם.

אלא על כרחך באה המשנה להודיע לאברהם פמה ארץ אפים לפניו, כדי שיבוא ויקבל שזכר כולם.

ותויו"ט פירש במשנתנו, בשם דרך חיים: דבר זה הוא מודיע לנו פמה השם יתברך ארץ אפים.

ולדקדוק דבריו יש לומר שכך היא כוונת התויו"ט, שהקב"ה מודיע לנו במשנה זו דרך אברהם אבינו פמה ארץ אפים לפניו.

ועל דרך הצת, והרמז, וכפי שדרשו תינוקות של בית רבן, על האותיות ס'ע' סימנים עֲשֶׂה בתורה וקנה אותה, יהיו ראשי תיבות של כל הדורות מרמזות על נח ועל אברהם.

עשרה דורות ראשונים אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח סימנם:

אֵשׁ אָקֶם יִחְמַל נח.

וכאומרו: מיסוד האש תבוא נקמתו ככתוב (דברים לב, כב') **כִּי אֵשׁ קִדְּחָה בְּאִפִּי וַתִּיקַד עַד שָׂאוֹל תַּחֲתִית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וַיִּבְלָה וַתִּלְהֹט מוֹסְדֵי הָרִים. וּמִיִּסוּד הַמַּיִם תִּבּוּא חֲמַלְתּוֹ כְּכָתוּב (ישעיהו ל, יד) לֹא יִחְמַל וְלֹא יִפְצָא בְּמִכְתָּתוֹ תִּקְרַשׁ לַחֲתוֹת אֵשׁ מִיִּקְוִיד וְלִחְשׁוֹף מַיִם מִגִּבָּא (ישעיהו ל, יד).**

וכאומרו: **אֵשׁ אָקֶם על עשרה דורות ויִחְמַל על נח.**

ועשרה דורות השְׁנִיִּים: נח, שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג רעו שְׂרוּג, נחור, תרח סימנם:

נִשְׁמַם (נח שם), אֵשׁ עֶפֶר שָׁנָא(א)ת,

היוצא, איפוא, שנה נחשב לכאן ולכאן. העשירי מעשרה דורות הראשונים: אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח. **והראשון** מעשרה דורות השניים: נח, שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג רעו שְׂרוּג, נחור, תרח.

ויש ליתן טעם במה הכעיס נח להקב"ה, והרי מקרא מפורש הוא [בראשית ו, ח'] **וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'**, וכן נאמר [בראשית ו, ט'] **נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֵת הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ וּבִמְהֵרָה הִכְעִיסוּ?**

ולעומקו של מקרא יש לומר דהיא הנותנת. לאחר שהכתוב מעיד מציאת חן בעיני ה' אשר קראו צדיק תמים, לא נכנס נח לתיבה עד שדחקוהו המים. וכפירוש רש"י מאמין ואינו מאמין. וגם לאחר המבול, לאחר ראותו את כל הנסים הגלויים בתיבה, הלך וקלקל ביין. ויש מאבד עולמו בשעה אחת. **לכן נחשב** נח לכאן ולכאן. **העשירי** מעשרה דורות הראשונים **והראשון** מעשרה דורות השניים שהכעיסו לפני המקום.

ויהיה שָׁנָא(א)תָּ, ללא א' להודיע כי אברהם אינו בכלל הדורות המכעיסים.

וכאומרו לאברהם: באשר נִשְׁמַתָּ סיפורי ההשגחה והחסד מִנֶּחָם וְשָׁם, (שאברהם היה בן נ"ח כשמת נח, ובן ג' הכיר את בוראו נמצא חי כל השנים האלו בזמנו של נח, ואולי אף שמע תולדותיו על ברכיו, וכן תספר הגמ' במסכת סנהדרין קח: על דו שיח בין אליעזר עבד אברהם ובין שם בן נח, זה יספר על עפר מלחמת המלכים וזה יספר על החסד שנעשה בתיבה)

ובאשר שָׁנָאָתָּ מלסגוד לאש ולעפר, ונהיו בידך כחומר ביד היוצר. כגון האש שהושלחת אליה באור כשדים לא יכלה לך, **והעפר** שהושלחת על כדורלעומר במלחמת המלכים הפך מידך לחצים וחרבות.

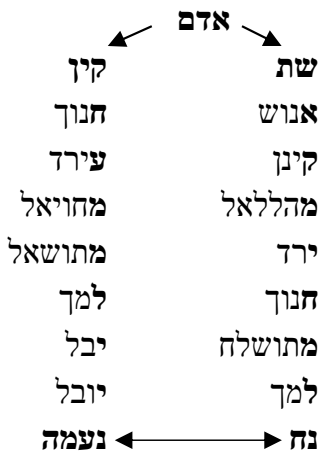
ויש לשאול מדוע לא קא חשיב התנא של משנתנו הנ"ל, **גם לעשרה דורות של קין**, שהיו במקביל לעשרה דורות שמאדם ועד נח. והם:

אדם, קין, חנוך, עירד, מחויאל, מתושאל, למך, יָבֵל, יוֹכָל, נְעֻמָּה [כנאמר ואחות תובל קין נְעֻמָּה, ואע"פ שהדורות הכעיסו לפניו, היא לא הכעיסה

ונבחרה להיות לעזר כנגדו של נח] מכל מקום נזכרת אחרונה בשושלת,

והרי גם בהם מצאנו הכעסה לפני המקום כגון יָבֵל שבנה בתים לעובדי אלילים וכיוכל שהיה תופש כנור ועוגב לעבודת אלילים וכפירוש ב' ברש"י שם (ד, כא') **פרט לנעמה** שלא למדה ממעשיהם

ועל פי מה שנאמר בבראשית רבה והביאו רש"י כאן, **נעמה היא אשתו של נח**. כזה:

ואשר על כן יהיו עשרה דורות של קין מאדם ועד נְעֻמָּה כעשרה דורות שמאדם ועד נח.

ומה שקבל אברהם שכר כולם, הרי גם שכר דורותיו של קין נכלל בהם.

אִישׁ צָדִיק, נִקְרָא אִישׁ אֲדָמָה, אָבֶל
מִשָּׁה מְשֻׁנָּקְרָא אִישׁ מִצְרִי, נִקְרָא אִישׁ
הָאֱלֹהִים. (דברים לג, א)

וְאִשֶּׁר עַל כֵּן, לַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא
נֶאֱמָר: נח שֶׁהוּא אִישׁ אֲדָמָה נִשְׁאָר
בַּעֲוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. לִכֵּן כְּתִיב בִּיהַּ כָּכֶל
אֲשֶׁר צָנָה אֱתוֹ אֱלֹהִים בְּנֵי עֲשָׂה. וְהַפְסִיק
הַעֲנִיין.

אֲבֵל מִשָּׁה שֶׁנִּקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים,
מִמְשִׁיכָה הַתּוֹרָה וּמִכְתִּיבָה עֲלֵיו בְּנֵי
עֲשָׂה אֶת הַמִּנְהָג.

לומר לנו שלא נשאר בעולם העשיה,
אלא כראוי לאִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא עוֹלָה
מֵעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה עִם הַשְׁלָה בַּת שְׁעוֹלָה
מֵאֱלִיָּה דֶרֶךְ עוֹלָם הַיִּצִּירָה וְהַבְּרִיאָה
אֶל עוֹלָם הָאֲצִילוֹת, גְּבוּהָ מֵעַל גְּבוּהָ.
לִכֵּן נֶאֱמָר בּוֹ בְּנֵי עֲשָׂה אֶת הַמִּנְהָג.
וּפִירֵשׁ רַש"י שֵׁם: בְּנֵי עֲשָׂה מִי
שֶׁעֲשָׂאָה. וּמִדֶּרֶשׁ אַגְדָּה עַל יְדֵי הַקַּב"ה
נַעֲשִׂיתָ. וְכֵן מוֹבָא בַּתְנַחומָא תִּיעֲשֶׂה
מֵאֱלִיָּה.

וּפִירֵשׁ הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא הִצְרִיכוּ הַכְּתוּב
אֶת מִשָּׁה לַעֲשׂוֹת אֶת הַמְּנוּרָה, כִּי הוּא
אִישׁ הָאֱלֹהִים וְלֹא אִישׁ הָאֲדָמָה. וְאֵע"פ
כֵּן נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ, בְּנֵי עֲשָׂה אֶת-
הַמִּנְהָג, שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹתָהּ, וְנֶאֱמַר עַל פִּי

וְעַל דֶּרֶךְ הַצֵּת, וְהַרְמִזוּ, סִימָנִים
עֲשָׂה גַם בְּדוֹרוֹת אֱלֹו שְׁמַאדָם וְעַד
נַעֲמָה, וְהֵם:

אָדָם, קִיָּו, חֲנוּךְ, עִירֹד, מַחֲוִיָּאל,
מִתּוֹשָׁאֵל, לִמְךָ, יָבֵל, יוֹבֵל, נַעֲמָה
וְסִימָנֶיךָ:

אַקֶּחַ עִמָּךְ לִיָּין

וּכְאֹמְרוֹ: שֶׁלֹּא נֹתֵר מֵהֶם אֵלָּא נַעֲמָה
אֲשֶׁת נח שֶׁנֶּאֱמָר בּוֹ וַיִּשְׁתֶּךָ מִן הַיָּיִן
וַיִּשְׁכָּר, וַיִּתְּגַל בְּתוֹךְ אֶהְלָה.

^^^

וַיַּעַשׂ נח כָּכֶל אֲשֶׁר צָנָה אֱתוֹ
אֱלֹהִים בְּנֵי עֲשָׂה (ו, כב')

יֵשׁ לִשְׁאוֹל מִצִּינוּ בְּמִשָּׁה שֶׁהִכְתִּיבָה
עֲלֵיו הַתּוֹרָה בְּנֵי עֲשָׂה אֶת-הַמִּנְהָג
(בַּמִּדְבָּר ח, ד'). וּמִדּוּעַ לֹא תִכְתֵּב כֵּן בִּנְח
בְּנֵי עֲשָׂה אֶת הַתִּיבָה, כִּשֵּׁם שֶׁנִּכְתַּב
בְּמִשָּׁה בְּנֵי עֲשָׂה אֶת-הַמִּנְהָג.

אֵלָּא יֵשׁ לומר כִּהִמְדַּרְשׁ רַבָּה,
בְּרַאשִׁית רַבָּה (פֶּרֶשׁה לו, ד) אָמַר רַבִּי
בְּרַבְּנָה, חֲבִיב מִשָּׁה מִנְחָה, נח מְשֻׁנָּקְרָא

הדיבור, ומעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

כמפסקת, אשר לא בהכרח מחוברת עם המילה שלאחריה.

^^^

ואשר על כן יצפה מן הצדיק להיכנס לתיבה מפני - ציווי ה'. או לפחות מפני - הטיפות הראשונות של הגשם.

מאמין ואינו מאמין

וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי-בָנָיו אִתּוֹ אֶל-הַתֵּבָה מִפְּנֵי מַי הַמָּבּוּל (ז', 1).

והנה הטיפחא כביכול טופחת על הפנים ומפתיעה את הקורא, לומר מפני, מפני מה - מפני מי המבול! וזה שפירש רש"י, אף נח מקטני אמנה היה, ולא נכנס לתיבה עד -שדחקהו המים, מי המבול.

פירש רש"י מפני מי המבול. אף נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקהו המים.

יש להתבונן בלשון זו של רש"י על נח:

וַהֲוִינָן בָּהּ, מה יכריח לומר עד שדחקהו המים. אלא דייקא נמי לפשוטו של מקרא, שלא כתב מפני הגשם, אלא מפני מי המבול, וזה שפירש"י עד שדחקהו המים.

מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין.
מאי קטני אמנה. ומאי מאמין ואינו מאמין.

ועל דרך הטעמים, יש לומר, טעם הטיפחא יוכיח. שכן כתיב מפני בטיפחא. וטיפחא היא מעין הפסקה קלה, ואע"פ שבדין היא מוטעמת כאן לפני סוף פסוק, מכל מקום היא תדרש

ולעומקו של מקרא נראה לומר, שהמילה מאמין סובלת שני פירושים. הא' מאמין לעצמו, כפשוטו. שהמאמין הוא אדם בעל אמונה בדבר. והוא הנקרא "פועל עומד".

היה: מאמין לעצמו, בדרגה שאינו מאמין את זולתו.

ולכן פירש רש"י את שני הפירושים. האחד שלא נכנס עד שדחקוהו המים, והשני שהוא סיבת הראשון שהיה מאמין לעצמו, ואינו מאמין את זולתו. שהרי לא נתן לאנשי דורו את הדוגמא המתאימה לאנשי אמנה, וראו כולם שאינו נכנס עד שדחקוהו המים. וזו כוונתו מאמין ואינו מאמין. מאמין לעצמו, ולא את זולתו.

^^^

מפל | הבהמה שהוזה תקח-לך
שבועה שבועה איש ואשתו ומן-
הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים
איש ואשתו: (ז,א-ג).

ויש לשאול, כיצד זה ניתנו לבהמות כינויים קדושים כאלו כמו איש ואשתו. שהרי כינויה של האשה ניתן לה על שם האיש, ככתוב לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. ועוד שדרש רבי עקיבא: (סוטה יז.) איש ואשה זכו נשכינה ביניהם.

והפירוש השני, שהמאמין גורם גם לאחרים להאמין. ואשר על כן להאמין הוא בנין הפעיל. שמפעיל את האחרים להאמין. וכגון להאכיל. שגורם לזולתו להיות אוכל. כן כאן, שעל ידי מעשיו ודיבוריו הקדושים הוא גורם לאחרים להיות באמונה. והיינו להאמין את זולתו. והוא הנקרא "פועל יוצא".

והנה, כלל הוא באמונה, שהמאמין לא יאמין את זולתו עד אשר יראה לעין כל כי המאמין נאמן בעצמו לאמונתו.

ואשר על כן לא תבא פעולת האמונה בצורה של פעל עומד, כמו אמן. כי תכליתה תמיד להאמין את האחרים.

ולפי כל הנ"ל יובן מדוע נח לא האמין את אנשי דורו, מדוע לא גרם להם להאמין. שהרי הוא עצמו לא נכנס עד שדחקוהו המים.

וזו כוונת רש"י בפירושו, מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין: שלפי הפשט יהיה פירושו מאמין באופן חלקי. ולעומקו של מקרא תהיה כוונת רש"י שמקטני אמנה

ונראה לומר שיש לדרוש לשבח ויש לדרוש שלא לשבח.

שלא לשבח יש לדרוש, על דרך מה שדרשו באשה סוטה. **היא עשתה מעשה בהמה לכן קרבנה קרבן בהמה**, ומביאה מנחתה מן השעורים ולא מן החטים. (סוטה, טו עמ"ב).

כמו כן בענינינו, השחית כל בשר דרכו על הארץ והבריות התנהגו כבהמות, על כן יקראו לבהמות בשם הבריות, איש ואשתו, ויהיה זה כתוכחה מן השמים לדור המבול.

ויש לדרוש לשבח, על ידי קרי וכתוב של המילה **הוא**. ומן-הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו.

ויקראו איש ואשתו, שאע"פ שהם עכשיו שנים, עתידים הם להקרא אחד, בתיבה לשונית אחת. וזה רמזתם התיבה האחת היא תיבת נח, הנקראת בשם הוא, שנכנסו בה כל הבריות. **כמשל ונמשל**.

המשל הוא התיבה עצמה שבנה נח. **והנמשל** הוא שהתורה הכניסה כביכול גם את הבהמות וגם את העופות לתיבה

לשונית אחת: הוא. הנכתבת הוא ונקראת היא. שבתובה זו, הוא זה היא והיא זה הוא. כאיש ואשתו שהיא אליו תשוקתה, והוא מְשֻׁלָּה. ולכן פְּרָסְמָתָם התורה לכל הבהמות והעופות בתיבה הוא. ותיקונם הוא להיות אחד, כאיש וכאשה. שיתנהגו זה עם זה באחוה, כבאחרית הימים שנאמר בהם וְגַר זָאב עִם-כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם-גְּדִי יִרְבֹּץ וגו'. (ישעיהו, יא, ו').

~~~~~

שָׁנִים וְשָׁנִים בָּאוּ אֶל-נֹחַ אֶל-הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כָּאִשָּׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ: (ז, ט')

פירש רש"י באו אל נח. מאליהן. ונתן ה"שפתי חכמים" טעם לדבריו: דאם לא כן הובאו מיבעי ליה. [ומזה שהביאן הכתוב בלשון בָּאוּ, ש"מ מאליהן באו].

ולעומקו של מקרא נראה כתרתי דסתר: דאם כן, שבאו מאליהן, יקשה אומרו **כָּאִשָּׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ**: וכן בפסוק טז: **וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל-בֶּשֶׂר בָּאוּ כָּאִשָּׁר צִוָּה אֱתוֹ אֱלֹהִים וגו'.** מאי אֱתוֹ, כָּאִשָּׁר צִוָּה אֶתם מבעי ליה.

הם החמישה הנותרים שטרח נח להביאם. כפירוש אוה"ח הק'.

ועל דרך הצח יבואר: נח הוא שתי אותיות, **התיבה** (כתיב מלא) הן 5 אותיות, לכן נִבְּאוּ אֶל-נֹחַ - מאליהן, הם שנים, זכר ונקבה. אֶל הַתִּיבָה - הם החמישה הנותרים שטרח נח להביאם.

או כלך לדרך זו, מדוע נכתב בטיפחא בין נח והתיבה: **אֶל-נֹחַ** - כדי שיבחין בין הבהמה הטהורה לבין הבהמה אשר איננה טהורה, ומאחר שהבחין - נתן להם רשות להכנס **אֶל הַתִּיבָה**. וכפי שפירש רש"י לעיל (ז,א-ג) שלמד נח תורה להבדיל בין הטהורה ובין אשר איננה טהורה.

ולפירוש אוה"ח הק' שנח טרח על החמישה הנותרים, תהיה זו טירחתו: מה שהקב"ה הביאן - אין צריך בדיקה. שנאמר: **וַיִּבְּאוּ אֶל-נֹחַ. ומה שנח הביאן - צריך בדיקה** מלבד אם טהורים או טמאים **גם אם יש בהן מום אם אין**, כדי שיוכלו להיות נקרבים על המזבח בצאתו מן התיבה. ועל בדיקתם זו נאמר **אֶל-הַתִּיבָה**.

~~~~~

כלומר אם באו מאליהן - כאשר צוה אתם מבעי ליה. ואם כאשר צוה אתו, את נח, - **הובאו על ידי נח** מבעי ליה.

והאוה"ח הק' תירץ: כי מה שהוא לקיום המין אינם אלא ב' **ואותם הביא ה' עד התיבה** והוא קבלן, אבל תשלום הז' [כלומר החמש הנותרים] הוא נח טרח בעצמו לקחת אותם **כמו שצוה ה' אליו**, תקח לך שאינו לקיום המין הוא יטרח בשלו.

ועדיין יש ליתן טעם, היכן ימצא סמך לדבריו מן הפסוק שצִוָּה רק על החמישה הנותרים, סוף כל סוף כתיב **שְׁנַיִם שָׁנִים בָּאוּ אֶל-נֹחַ בְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ:**

ובשימת לב יש לומר כי יבוא הפסוק השלישי הוא פסוק ט"ו וילמד ע"י טעם הטיפחא: **וַיִּבְּאוּ אֶל-נֹחַ אֶל-הַתִּיבָה, שְׁנַיִם שָׁנִים מִכָּל-הַבְּשָׂר אֲשֶׁר-בָּו רִיחַ תָּקִים.**

תחת המילה נֹחַ יש טעם **טיפחא** שהיא מעין הפסקה קלה בין המלים **אֶל-נֹחַ** ובין המלים **אֶל-הַתִּיבָה**. וטעם הטיפחא במילה נֹחַ, הפסיק העניין. לומר לך: **וַיִּבְּאוּ אֶל-נֹחַ - מאליהן. אֶל-הַתִּיבָה -**

וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל-הָאָרֶץ וְגו' (ז,יב')

פירש רש"י ולהלן הוא אומר ויהי המבול, אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו [בתשובה] יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול.

ועל דרך הלשון, נרמזו דבריו של רש"י שהורידן ברחמים, על ידי הניקוד של הַגֶּשֶׁם שהוא בסגול, הוא הניקוד של שם ה' בספירת החסד. כזה: י'ה'נ'ה'. ולכן יש מקפידים לאמרו בתפילה בסגול. משיב הרוח ומוריד הַגֶּשֶׁם.

וגם האומרים אותו בקמץ, ומוריד הַגֶּשֶׁם, אע"פ שקמץ יכול להידרש כיד קמוצה, הרי מאידך רומז הקמץ על רחמים גמורים מעולם האצילות, שם ספירת הכתר המנוקדת בקמץ כזה: י'ה'נ'ה', מקור שפע הברכה.

ולעומקו של מקרא יאמר, זה שרמז רש"י (לקמן ח,ב') בפסוק וַיִּפְּלָא הַגֶּשֶׁם מִן-הַשָּׁמַיִם. ופירש"י מאי וַיִּפְּלָא, כמו בפסוק [תהלים מ,יב'] אָתָּה ה' לֹא תִכְלָא רִחְמֶיךָ מִמֶּנִּי. וכאומרו: בגשם נאמר וַיִּפְּלָא, מרוב תשוקתו לירד. אך לא כן תנהג ברחמיך המתגוללים עלי,

אותם לא תכלא ממני, מרוב תשוקתי אליהם.

^ ^ ^ ^

וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל-הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמֵאָת יוֹם (ז,כד')

כאן הודיע הכתוב על תגבורת החסדים גם בעת עשיית הדין. ואשר על כן כתיב וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל-הָאָרֶץ.

ומים היינו חסד כמובא בספרים הק' וכגון בתיקוני הזהר תיקונא שמונה עשרה מים דא חסד, וארץ היינו דין ומשפט כמובא במשלי כט,ד' מִלֹּד בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ.

ובאומרו וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל-הָאָרֶץ יודיע הכתוב שגם בזמן שיקוב הדין את ההר יגברו החסדים על הדינים, והיא מידת האמת, ככתוב (תהלים יט,י') מִשְׁפָּטִי י'ה'נ'ה אֶמֶת צִדְקוֹ יִחְדּוּ.

וְהַיּוֹנֵן בָּהּ, מאי יחדיו, אלא מִשְׁפָּטִי היינו דין, י'ה'נ'ה היינו חסד ורחמים, יחדיו הם אמת. כפי שאברהם במידת החסד, יצחק במידת הגבורה והדין, ויעקב הנכלל משניהם הוא מידת

בַּעֲשִׂירִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הַקְּהִלִּים (ח,ה') פִּירֵשׁ רִש"י נִרְאוּ רָאשֵׁי הַהָרִים. זֶה [חֹדֶשׁ] אֲב.

וכאמרו: ההרים ראשיהם, ואין ראשיהם ההרים. שההרים אלו האבות, מאצילים על ראשי העם. ואין ראשי העם מאצילים על האבות. אלא יונקים מהם. כדרך שאמרו (תנז"א) לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי. והיינו נִרְאוּ רָאשֵׁי הַקְּהִלִּים. הוא אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. שדבק במידותיו של אברהם אבינו, החר הגדול, לקרבן לתורה, שעל מנת כן תם המבול, להיות שלום בארץ.

וכן נֶאֱמַר: נִרְאוּ רָאשֵׁי הַקְּהִלִּים, נִרְאוּ מַעֲשֵׂי הָאֲבוֹת. בַּעֲשִׂירִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ, הוא א' מנחם אב, יום פטירתו של אהרן הכהן, עליו אמר הלל הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. לקיים בזה, והיו עיניך רואות את מוריד והיינו נִרְאוּ רָאשֵׁי הַקְּהִלִּים.

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא, **נִרְאוּ רָאשֵׁי הַקְּהִלִּים** אותיות אהרן, וכן

האמת, היא התפארת כנגד התורה שנקראת תורת אמת.

וזה שאמר דוד המלך, (תהלים קיז,ב') **כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וְאַמֶּת ה' לְעוֹלָם הַלְלוּהָ.** כאשר יגבר החסד על הדין, צומחת מידת האמת ככתוב (תהלים פה,יב) **אַמֶּת מֵאַרְצָךְ תִּצְמַח. מִתִּי תִצְמַח,** כאשר יִשְׁקוּהָ מִי הַחֶסֶד.

כן כאן ויגברו המים על הארץ. ויגברו הוא ספירת הגבורה, המים היינו חסד, שהחסד גבר על מידת הגבורה, שהיא ארץ, ומזה צמחה לה מידת האמת, שנאמר אמת מארץ תצמח.

וכן על דרך הצת, ליתא מילתא דלא רמיזא באורייתא. וכך הוא החשבון. ארץ בגימטרי' 291, ועוד חמישים ומאת יום, היינו 441 בגימטרי' אמת. והיינו ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום ככתוב [תהלים קי"ז,ב'] **כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ וְאַמֶּת ה' לְעוֹלָם הַלְלוּהָ.**

^^^

השליחות כמראה הבזק, **והעורב** לא רק שלא חזר מיד מן השליחות אלא לא יצא כלל.

נרמז מקום קבורתו הר ההר. **הַהָרִים** כנוטריקון **הר ההר**.

~~~~~

ועוד מה נאמר במלאכים כמדרש רבה בשיר השירים וְהַסִּיחַת רָצוּא וְשׁוּב כְּמֶרְאָה הַבֶּזֶק, וְלֹא זֶה מְכַבֵּה זֶה וְלֹא זֶה מְכַבֵּה זֶה. מִיכָאֵל שָׂר שָׁל שְׁלֵג, וְגַבְרִיאֵל שָׁל אֵשׁ, וְלֹא זֶה מְכַבֵּה זֶה וְלֹא זֶה מְזִיק זֶה. ואילו העורב חשד בנח שמזיק באשת איש.

ועוד, נאמר בשה"ש רבה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן פְּתִיב (איוב כה, ב): עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הֶרְקִיעַ שָׁל מִים וְהַכּוֹכָבִים שָׁל אֵשׁ וְאַיִן מְזִיקִין זֶה לָזֶה. מַעֲוֹלָם לֹא רָאִתָּה חֲמָה פְּגִימָתָהּ שָׁל לְבָנָה.

והעורב החשיב עצמו לחמה ואת נח ללבנה, ובמחשבתו הרעה רצה להראות את פגימת הלבנה, שנח שנאמר בו איש צדיק תמים היה בדורותיו, כביכול פגום הוא ממנו, שהיה חושדו על בת זוגו.

ועל דרך הצת, לכן קורא בקולו **רק-רק, רק-רק, רק-רק**, לקיים מה שנאמר בדור המבול (סוף בראשית) וְכָל-יֶצֶר מִחֻשְׁבֹּת לִבּוֹ **רק רק** כָּל-הַיּוֹם. ותיקונו

וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יְצוּא וְשׁוּב
עַד-יִבְשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: (ח, ז')
וַיֵּצֵא יְצוּא וְשׁוּב.

פירש רש"י: יְצוּא וְשׁוּב. הולך ומקיף סביבות התיבה, ולא הלך בשליחותו, שהיה חושדו על בת זוגו, וכמו ששנינו באגדת חלק (סנהדרין קח:):

יש ליתן טעם לאומרו **יְצוּא וְשׁוּב**. והרי נשמע כעבודת המלאכים שנאמר בהם רצוא ושוב: **וְהַסִּיחַת רָצוּא וְשׁוּב** **כְּמֶרְאָה הַבֶּזֶק** (יחזקאל א, יד), **ומה בין זה לזה.**

ואכן, לעומקו של מקרא, בא הכתוב **להבדיל בין הטמא לטהור**. ראה מה בין העורב שהוא עוף טמא למלאכים הטהורים. העורב מדמה עצמו למלאכים, אך אינו נוהג כמוהם. חדא, שאצל המלאכים רָאָה יחזקאל הנביא שהם רצים, ר"ל שיעשו פעולתם בזולת זמן ובמרוצה, וראה שישובו תיכף מן

של העורב הוא שיעסוק בגמילות חסדים.

וכפירוש רש"י על פסוק זה **עַד יִבְשֹׁת הַמַּיִם**: פשוטו כמשמעו. אבל מדרש אגדה (ב"ר שם), **מוכן היה העורב לשליחות אחרת**, בעצירת גשמים בימי אליהו, **שליחות של חסד לכלכל את אליהו הנביא**.

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. שהמלים **עַד-יִבְשֹׁת הַמַּיִם** הן אותיות **עַד תִּשְׁבִּי**. הוא אליהו הנביא **אליהו התשבי**, אליו יִשְׁלַח העורב לעתיד לבוא, להאכילו בשר מבית המטבחים של אחאב.

^^^

וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה (ח,ח')

יש ליתן טעם, מדוע נאמר **הַיּוֹנָה** בה"א הידיעה. בשלמא **הָעֶרֶב**, נאמר בה"א הידיעה שאפשר לומר הוא העורב המיוחד לשליחות אחרת אצל אליהו הנביא, וכנ"ל. אלא **הַיּוֹנָה** בה"א הידיעה מדוע נאמר.

ויש לומר, היא **הַיּוֹנָה המשולה לכנסת ישראל**, כמובא בחז"ל (ברכות נג עמ"ב) דמתילי כנסת ישראל ליונה דכתיב (תהלים סח, יד) **כַּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בַּכֶּסֶף וְאַבְרוֹתֶיהָ בִּיָּרְקָה קְרוֹיֵץ**. מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות.

ומכיון שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל ישראל, חזקה על היונה שתעשה את שליחותה **לבשר על הצלת העולם**, באשר נמשלה לכנסת ישראל.

ועוד יש לומר, כשם שנאמר בעורב ה"א הידיעה על שם שליחותו העתידה אל אליהו הנביא, כן נאמר היונה בה"א הידיעה, על שם שליחותה העתידה לדוד המלך, היא היונה אשר תעשה שליחותה להציל את **דוד המלך** כמבואר במסכת סנהדרין צה. **וכעין זה נאמר בזה"ק פרשת שלח קס"ד עמ' ב'**, **היא היונה העתידה להישלח לשים עטרת פז על ראשו של מלך המשיח**, משיח בן-דוד.

ובשימת לב נכתבה **היונה שש פעמים בפרשה**. ועל דרך **הצח גאמ"ר**: **חמש פעמים כנגד ה' אותיות שבמילה**

ישראל, ופעם אחת נוספת כנגד משיח בן דוד כנ"ל אשר עתיד למלוך על ישראל בב"א.

או כלך לדרך זו, חמש אותיות שבמלה "היונה" הכתובה **שש** פעמים הם כנגד ה' חומשי תורה וששה סדרי משנה שנתנו לישראל, לומר לך כעין מה שאמרו מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ. ובזה הם מצילין את כל העולם כולו. וזה שנאמר: לְרִאשֹׁתֵי הַקָּלִי הַמַּיִם (ח,ח') ולא הַחֲסָרוּ וכו'. שאין מים אלא תורה ואין חיסרון ח' כלל בתורה, ומה שאמר הַקָּלִי כוונתו בזה למה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (כט) קוֹל ה' עַל-הַמַּיִם. ששלח את היונה לראות אם כבר נשמע קול ה' עַל הַמַּיִם, לרחם על ברואיו. לכן נאמר הַקָּלִי, שהן אותיות קול ה'.

ובמסכת ברכות (כט.) למדו מכאן שבע ברכות בתפילת עמידה של שבת, שנאמר במזמור זה **שבע פעמים קול ה'.** וכך נאמר שם: הגי שבע דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים.

ועוד יש לומר, שלכן לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה **אלא ביום השבת.** שאז נשמע קול ה' עַל הַמַּיִם. וכפי פיוטו של ר' יהודה הלוי, יונה מצאה בו מנוח, ושם ינוחו יגיעי כח.

ועל דרך הרמז והסוד, מובא בספר שרשי השמות להרב רבי משה זכותא, **כי יש שם קדוש של קיבול תפילות** והוא: **י ק ט י** ומכּוּן נגד שומע תפילה בצירוף עם אותיות יהו"ה. כזה:

י ה ו י ק ט י ה

ולא נתפרש מקורו. והנראה לומר לעומקו של מקרא כי שם ק' זה **יְקַטֵּי** מקורו בפסוק בפרשתנו: וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לֵּעַת עָרֵב וְהָיָה עָלָה זֵית טָרֶף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי קָלִי הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ. והוא מיוסד על נוטריקון: **יְזִית קָלִי טָרֶף יוֹנָה** ונדרש לענין תפילה, שנאמר בְּפִיהָ. ואע"פ שהנוטריקון אינו כסדר התיבות שבפסוק, הרי הן כ"רצוא ושוב" של המלאכים המביאים את התפילות לפני כסא הכבוד.

ועל דרך הצח, שם זה מסוגל לקבול תפילות כפי ששמע הקב"ה תפילת

היונה לקבל מזונותיה כאשר נשלחה על פני המים. ונאמר ביונה **לעת ערב**, כפי הפסוק "תִּפְּחֹן תִּפְּלִי קִטְרֶת לְפָנֶיךָ מִשָּׁאת כְּפִי מִנְחַת עָרֶב". (תהלים קמא, ב').

ועוד נראה לומר, שכתוב וישלח את היונה ג' פעמים כנגד ג' בתי מקדש. ולכן בראשונה ובשניה לא מצאה מנוח לכף רגלה, ובפעם השלישית לא נזדקקה לשוב אל התיבה כי מנוח הוא לה באלף השביעי. וזה שכתוב (ח, יב) **וַיִּיחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה וְלֹא-יָסְפָה שׁוּב-אֵלָיו עוֹד**. ולכן כתוב וַיִּיחַל. שלעת כזאת אנו מייחלים.

ועוד יש לומר וְלֹא-יָסְפָה שׁוּב אֵלָיו עוֹד, לא יספה לא פסקה. **שׁוּב אֵלָיו** אל בן זוגה אל הקב"ה. **עוֹד** עד בוא משמיע שלום מבשר טוב. וכמובא בהלכות תשובה להרמב"ם (פרק ז' ה"ה) **אין ישראל נגאלים אלא בתשובה**.

~~~~~

כִּי-מִים **עַל-פְּנֵי** **כָּל-הָאָרֶץ**
(ח, ט')

יש לשאול, לכאורה מה נתינת טעם יש כאן, והרי יונה תמיד תשוב אל קינה. אלא נתינת טעם יש כאן מדוע **לֹא-מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכָף רַגְלָהּ**, וכן מדוע שבה ללא טרף בפיה. **כִּי-מִים עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ**.

ורמזו **יש** כאן למה שנאמר באחרית הימים, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. **ולעת כזאת אין מנוח לכף רגלה של היונה הנמשלת לישראל, כי לעת כזאת חכתה וצפתה להתייגע בעמלה של תורה**. וכן אין צורך בטרף בפיה כי לעת כזאת כל פה לך יודה.

~~~~~

וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחֶהּ (ח, ט'). **לכאורה** קשה, שהרי יונה חוזרת תמיד לקינה, ומה לו לשלוח ידו. אלא כפי שאמרו נח מקטני אמנה היה, **והיה מתערב במעשה ההשגחה**. ובאוה"ח הק' מצינו שחשש שְׁעִיפָה היא ותפול למים. והם הם הדברים. וכנגדו אברהם אבינו שלא רק שלא התערב בעניני ההשגחה **במעשה**, אלא אפילו לא **הרהר אחריה**.

~~~~~

טָרַף בְּפִיָּהּ

טָרַף בְּפִיָּהּ, פִּירֵשׁ רַש"י טָרַף בְּפִיָּהּ, אומר אני שזכר היה, לכן קוראו פְּעָמִים לשון זכר ופְּעָמִים לשון נקבה, לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה, וגו'.

ולעומקו של מקרא, רמז הפסוק, שבאלף השביעי, תהיה היונה לשון זכר, והוא רמז לגאולה אחרונה שאין אחריה גלות. וכעין שאמרו שיר חדש ולא שירה חדשה. שאחרי שירה יש עוד שירות, אבל אחרי שיר זכר אין אחרי שירות. וכן הוא לשון השל"ה הק' בספר תולדות אדם: שיר חדש הוא שיר הגאולה האחרונה.

~~~~~

הִצֵּא אֶתְךָ, וְהִצֵּא-גֹת

כָּל-הַחַיָּה אֲשֶׁר-אֵתָךְ מִכָּל-בֶּשֶׂר
בְּעוֹף וּבְבִהֵמָה וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ
עַל-הָאָרֶץ (הוצא) הִצֵּא אֶתְךָ
וְשָׂרְצוּ בָאָרֶץ וּפְרוּ וּרְבוּ עַל-
הָאָרֶץ: וְהִצֵּא-גֹת וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ
וְנָשִׁי-בָנֶיךָ אִתְּךָ: [ח, יז-יח']

וַיִּחַל עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּסָּף
שַׁלַּח אֶת-הַיּוֹנָה מִן-הַתֵּבָה: וַיִּיחַל
עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁלַח
אֶת-הַיּוֹנָה וְלֹא-יָסָפָה שׁוּב-אֵלָיו
עוֹד. (ח, י'-יב')

וַיִּחַל וַיִּיחַל. פִּירֵשׁ רַש"י לשון הַמְתָּנָה. האחד לשון ויפעל והשני לשון ויתפעל. והוא לשון העושה עצמו. שלא היה בו כח יותר לחכות, כעין: וְהִתְנַחֵל. עשה עצמו מְנַחֵל וממתין. עשה עצמו כמו שאמרו גדול הַמְעַשֶּׂה יותר מן העושה. הגורם לשני לעשות, כן מכריח עצמו להמתין.

ולעומקו של מקרא יש לומר שירמוז בזה לסוף גלות המר הזה, לא להיות מקטני אמנה, ולהתאזר עז ותעצומות לחכות לגאולתנו ופדות נפשנו וגם כי יתמהמה נחכה לו, ונקיים בעצמנו וַיִּחַל לו בדרך של ויפעל.

וזה מה שכתוב (איוב לג כט) הֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל פְּעָמִים נְשַׁלֵּשׁ עִם גְּבָר עַד בֹּא מִשִּׁיחַ צִדְקָנוּ בִּב"א. ובראותנו כי יתמו הימים, ואין בכוחנו להמתין, ניחל לו על כל פנים בדרך ההתפעל, בדרך של וַיִּיחַל.

~~~~~

אֵיךְ וּכְמוֹ יֵשׁ-לְאֵל יָדִי (בראשית ל"א, כט') ופירש רש"י שם: **יש כח וחיל בידי וגו'** ולא היה לנח אֵילֹתוֹ עמו, לצאת מן התבה. לכן מוטעם **נִצָּא-גֵת** בטעם מאיילא. כי יצאה ממנו איילותו, וזה נרמז במאיילא שבמלה **נִצָּא**.

~~~~~

וַיֵּרָח ה' אֶת-רֵיחַ הַנִּיחַח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל-לִבּוֹ וגו' (ח, כא)

ויש לשאול מדוע יאמר ה' אל לבו ולא לנח. והרי מצינו שהיה מדבר עם נח.

ויש לומר כי את אשר יצטרך נח אכן ידבר עמו ה'. אך לא יגלה אמרותיו הטהורות ומעשיו לעתיד לבא כי **אם אל עבדיו הנביאים**, כמו שנאמר באברהם **המכסה אני מאברהם אשר אני עושה**, (בראשית יח, יז') וכן אצל משה רבנו ושאר עבדיו הנביאים שבכל הדורות. לכן נאמר ויאמר ה' אל לבו. וכאומרו **אל לבו ולא אל נח**.

ועל דרך הצח יאמר מאי **אל לב"ו**. ר"ת **אל לב בניו ונביאיו**.

פירש רש"י **הִנָּצָא אֶתְךָ**. הוצא כתיב **הִנָּצָא קרי**, אמור להם שיצאו, הוצא, אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שֶׁכֵּן הכתוב גם לנח עצמו. שנאמר **אֶתְךָ**; הִנָּצָא אֶתְךָ. שאם גם הוא לא ירצה לצאת יוציא עצמו בעל כרחו. אלא שדבר הכתוב לשון כבוד לנח, שנאמר **הִנָּצָא אֶתְךָ**.

ועל דרך הרמז והצח, יבוא הטעם הנקרא **מֵאֵיילָא** לרמוז שהיה צריך כוחות נפש להוציא עצמו מן התיבה שנאמר: **נִצָּא-גֵת**. שהטעם במילה ויצא אינו טפחא (או טרחא) שהוא טעם מפסיק, אלא **מֵאֵיילָא** הדומה אמנם במראהו לטיפחא אך בניגוד לטפחא **מֵאֵיילָא** הוא טעם מחבר, והוא נקרא כמלה אחת: **נִצָּא-גֵת**, ושם הטעם יעיד עליו שהיה צריך כוחות ותעצומות להוציא עצמו מן התיבה, כי היה פְּגָבָר **אֵין אֵיךְ**, שכן **מֵאֵיילָא** ידמה ללשון **אֵיךְ** שהוא לשון כח ככתוב [תהלים פח, ה'] **נָחֲשֶׁבְתִי עִם יוֹרְדֵי בֹר הַיְיִתִּי פְגָבָר אֵין אֵיךְ** ופירש רש"י שם: **אֵין אֵיךְ אין כח**, כמו: [תהלים כח, ח'] **אֵילֹתִי לְעֶזְרִתִּי חוֹשָׁה ופִירֵשׁ רִש"י שם: פָּחִי כמו (פח) הַיְיִתִּי פְגָבָר אֵין**

ובשימת לב, נאמר פעמיים **אל לבו**. פעם ראשונה בפרשת בראשית, **וַיִּתְעַצֵּב אֱל-לְבֹו** (בראשית ו'), ופעם שניה בפרשת נח **וַיֹּאמֶר ה' אֶל לְבֹו** (ח, כא). **ויש ליתן טעם**, מה בין זה לזה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שבתחילה אמר כביכול בעצב, וַיִּנָּחֵם ה' כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֱל-לְבֹו. והשני **בשמחה**. שנאמר **וַיֵּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ** וגו' כמובא במסכת חגיגה, (ה:): **הָא בְּבִתִּי גִּנְאִי הָא בְּבִתִּי בְּרָאִי**. מה שנאמר **וַיִּתְעַצֵּב אֱל-לְבֹו, הַעֲצֵב** כביכול בחזרים הפנימיים, **בְּבִתִּי גִּנְאִי**, שנאמר בַּמִּסְתָּרִים תִּכְבֶּה-נִפְשִׁי מִפְּנֵי גְּנָה (ירמיהו יג, יז), ואמר ר' שמואל בר נחמני מפני גאוותה של מלכות שמים, [שנשבתה כביכול משום דור המבול], **והשמחה** היא בבתי החיצוניים, **בְּבִתִּי בְּרָאִי**. ומפרש המהרש"א הם העמודים החיצוניים שעליהם עומד העולם. והיינו **רִיחַ הַנִּיחֹחַ** דהכא שהוא עמוד העבודה.

ועוד מפרש המהרש"א, **בתי גנאי** היינו האות ה"א הראשונה שבשם השם, **ובתי בְּרָאִי**, היינו האות ה"א השניה שבשם השם.

והם הם הדברים. שהאות ה' הראשונה עדיין במסתרים כנאמר ויד על כס יה, שאין ה' שלם עד לעתיד לבא, כאשר תעלה **גאוותן של ישראל**, והה"א השניה היא כאשר יהיה השם שלם, ואין שמחה כמוה בעולמות. ולכן אמר **לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם**. וכוונתו בזה לאחרית הימים, עת לא יטריד עוד יצר הרע את האדם, ואשר על כן אמר: **לֹא-אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת-הָאָדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו** וגו'. (ח, כא).

ויש ליתן טעם מדוע יקלל את האדמה **בעבור האדם**, ומה השייכות של נתינת הטעם **כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו** לכך שלא יוסיף עוד לקללה.

ולעומקו של מקרא יתבאר לפי פירושו של רש"י על הפסוק (בראשית לה, ח'): **וַתֵּמֶת דְּבָרָהּ מִיִּנְקָת רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית-אֶל תַּחַת הָאֱלֹון וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹון בְּכוֹת** (ב"ר פא, ה.).

מלמד שנתבשר שם **באָבֶל שני**, שהוגד לו על אמו **שמתה**. והעלימו את יום מותה, **שלא יקללו הבריות כָּרֶס**

עד כאן במידת פורענות. ומידה טובה מרובה ככתוב [דברים לב, מג'] וְכָפַר אֲדָמָתוֹ עָמוֹ. ופירש רש"י שם: וכפר אדמתו. ומה היא אֲדָמָתוֹ, עָמוֹ, כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת.

עוד בענין הנ"ל, אומרו, לֹא-אָסַף לְקַלֵּל עוֹד אֶת-הָאֲדָמָה יֵשׁ לִיתֵן טַעַם מְדוּעַ כִּתְבָּ לֹא אָסַף, חסר ו' וחסר י'.

ועל דרך הצח יש לומר כמו שאמרה רחל, אָסַף ה' אֶת חֲרַפְתִּי. ועל דרך אל תקרי. אל תקרי אָסַף אלא אָסַף. כן כביכול אומרת האדמה: אָסַף ה' אֶת חֲרַפְתִּי שֶׁלֹא יִתְּלוּ אֶת יִצְרָהּ בִּי. אלא משעה שֶׁנִּנְעַר מִבְּטֵן אִמּוֹ. לכן כתיב לֹא אָסַף, חסר ו' וחסר י'. שבזה סרו טענות האדם מן האדמה. כי אָסַף ה' אֶת חֲרַפְתָּהּ.

ועל דרך זו יוטעמו דבריו של רבי יהושע בן לוי במסכת ברכות (יט, עמ"א) **כל המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים** [כלומר כל המספר בגנותם לאחר מיתתם] **נופל בגיהנום.** ויש ליתן טעם מדוע יפול בגיהנום.

ויש לומר, שהרי במותם כבר אין להם יצר הרע, וכביכול אָסַף ה' אֶת חֲרַפְתָּהּ

שיצא ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה.

וכן מובא בבראשית רבה תולדות פר' טו רבי אבא בר כהנא אָמַר אָדָם שְׁחָטָא לֹא אִמּוֹ נִתְקַלְלָהּ? שְׁנַאֲמַר אַרְוִיָּה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָהּ, אִף אִתָּה עָלִי קִלְלָתָהּ בְּנִי.

הכא נמי, נתקללה האדמה בעבור האדם, כעין פָּרַס **שיצא** ממנה אדם שחטא, ועל ידי כך נתגלגל מוות לבריות. **ואשר על כן נכתב הטעם** מדוע לא יקלל עוד את האדמה בעבור האדם:

כִּי יִצָּר לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעֻרָיו, שמעתה גלוי לעין כל כִּי יִצָּר לֵב הָאָדָם רָע **משננער מבטן אמו, ולא משעה שננער מאדמתו.**

ואם עד עתה נתקללה האדמה בעבור אדם הראשון **שיצא ממנה,** מכאן ואילך לא יקללו עוד הבריות את האדמה בעבור האדם, כִּי יִצָּר לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעֻרָיו, משעה שֶׁנִּנְעַר מִבְּטֵן אִמּוֹ, ואם ירשיע, יקללו הבריות בטן אמו שיצא ממנה, ולא את האדמה.

היא חרפת היצר הרע. ומה לו לדבר על יצרם הרע שאיננו כבר.

ועוד, שהרי אמר הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. וכל המספר אחר מטתו של ת"ח, כלומר בגנות יצרו, כאילו מספר בגנות תורתו שהיתה תבלין ליצרו. ועל כן ראוי ליפול בגיהנום.

ועוד, הרי אמרו (ברכות ט). תנא דבי ר' ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה.

ובתיקונים (תיקוני הזהר תקונא חמישאה דף קמא ע"ב) נדרש באופן שונה, והחליפו היום עם הלילה, שבנוהג שבעולם אדם עולה על יצועו בלילה ועושה חשבון הנפש על יום אתמול כי עבר:

אם ראית תלמיד חכם שחטא ביום אל תהרהר אחריו בלילה, ונדאי עשה תשובה.

ואין לך לילה גדול מזה של יום המוות שבו כל יציר נברא מחזיר נשמתו בטהרה לאחר שעשה תשובה

בראותו את תהום הגיהנום אשר תחתיו פעורה. ואל תהרהר אחר מיטתו כי כבר אסף ה' את חרפתו. לכן כל המהרהר אחר מיטתו במוותו, כאילו מהרהר אחר וידויו על מיטתו מחיים, ולכן ראוי ליפול באותה גיהנום שנמלט ממנה מי שהתוודה סמוך למיתתו. כי כבר אסף ה' את חרפתו שהרי התוודה על חטאו. **הכא נמי נאמר לא-אסף לקלל עוד את-האדמה כי כבר אסף ה' את חרפתה.**

^^^

ויברך אלהים את-גֵּזַת וְאֶת-בְּגִיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ. (ט,א')

לית מילתא דלא רמיזא באורייתא. כאן רמז הכתוב על התעצמות בני ישראל במצרים, כנאמר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֶאֱדָה וּתְמִלֵּא הָאָרֶץ אֹתָם (שמות א, ז).

ובשימת לב יעוין שרבתה ברכת בני ישראל על ברכת בני נח בברכה ששית. שלנח נאמרו חמש ברכות ולבני ישראל שש ברכות.

לימות המִשִּׁים יִחְזְרוּ וַיְהִיו לְיִשְׂרָאֵל, ובהם נאמר ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך (להלן יט ח).

ועל דרך הצח, ירמזון אֵלֶּיךָ מִלְּאֵי לנבואת ישעיהו (ו,ג') וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מִלֹּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. ונרמז ג' פעמים קדוש בר"ת ק'ק'ק', ואימתי תתקיים הנבואה במלואה בזמן שנחזה בג' פעמים ק' הלא הם כנ"ל קִנְיִי קִנְיִי וְקִנְדְּמוֹנִי, ויתקיים אז הכתוב **מִלֹּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ**, וזה שברך את נח וממנו הברכה לְשֵׁם וממנו לאברהם יצחק ויעקב ומהם לכל בני ישראל, ו**מִלְּאֵי אֶת-הָאָרֶץ**, עד אשר תמלא הארץ **אותם**. ואם במצרים נאמר כן, בארץ הצבי על אחת כמה וכמה.

וכאומרו: מִלְּאֵי אֶת-הָאָרֶץ ויחד אתכם תתקיים נבואת ישעיהו **מִלֹּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ**.

~~~~~

ומוראכם וחתכם יהיה על כל-חית הארץ ועל כל-עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל-דגי הים בידיכם נתנו. (ט,ב')

לבני נח נאמר פָּרוּ וּרְבוּ וּמִלְּאֵי אֶת הָאָרֶץ הֵיינו **חמש** מלים. **ועל בני ישראל** נאמר פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֶאֱדָּ מְאֹד. הרי **שש** מלים. והם רמז **לספירה הששית שהיא היסוד, שממנה ברכת הדורות**.

או כלך לדרך זו, כפירוש רש"י שלמד נח תורה, והיא תורה שבכתב, הרי בני ישראל הגדילו לעשות שהוגים יומם ולילה גם בתורה שבעל פה. ולכן נתברכו בשש ברכות.

ועוד, שבבני נח נאמר **וּמִלְּאֵי אֶת הָאָרֶץ**. ובבני ישראל **וּתְמַלֵּא הָאָרֶץ אֹתָם**. שלא רק **הם** מִלְּאֵי אֶת הָאָרֶץ, אלא גם **הארץ** מְלֵאָה מהם. כאדם שממלאים את פיו עוד ועוד ואיננו רווה.

ולעומקו של מקרא, ובדרך הרמז, יש לומר **שכאן רמז הכתוב על לעתיד לבוא, וּמִלְּאֵי אֶת הָאָרֶץ**, עת יהיו בארץ המובטחת, ויתמתחו גבולותיה כארץ הצבי ותמלא הארץ אותם, ואף יוסיפו עוד שלש ערי מקלט על הערים האלה, עת יפלו לפנינו גם הקיני הקנזי והקדמוני. וכדברי המדרש רבה (בראשית-סדר לך לך-פרשה מד) אע"פ שהם **מַעֲשֵׂי וּמַעֲמוֹן וּמוֹאֵב,**

בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ.

מהקב"ה.

וּמִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם מֵהֶקֶב"ה, בִּינְדְּכֶם
נִתְּנוּ כְּאוֹמֵרם ז"ל: הִכָּל בִּיְדֵי שָׁמַיִם חוּץ
מִירֵאֵת שָׁמַיִם, שֶׁהִיא בִּידְכֶם.

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן בְּאוֹמְרוֹ וּמִוִּרְאֵכֶם
וְחִתְּכֶם בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ, כּוֹנֵנֵתוֹ כְּפוֹלָה.
בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ לִהְיוֹת מִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם
כִּלְפֵי שָׁמַיִם, וּמִמִּילָא בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ גַם
מִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם עַל הַחַיּוֹת וְכו'.

וְכֹאֹמְרוֹ: כִּפִּי יִרְאֵת שָׁמַיִם שְׁלֹכֶם,
שֶׁנִּתְּנָה בִּינְדְּכֶם, כֵּן יִנְתְּנוּ בִּינְדְּכֶם
מִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם עַל הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת
וְדֹגֵי הַיָּם.

וְעַל דֶּרֶךְ הַרְמֵז תִּדְרֹשׁ הַסְּמִיכוֹת שֶׁל
בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ לְדֹגֵי הַיָּם, כִּמֵּין חוֹמֵר.

וְלֹאֹמֵר: שְׁדֹגֵי הַיָּם בִּתְרִגוֹם הֵם נוֹנִי
יָמָא. וְנוֹנִי יֵמָא מִרְמָזִים עַל הַנוֹנִי"ם
הַהִפּוּכִים שֶׁבִּפְרֶשֶׁת בְּהַעֲלַתְךָ, לִפְנֵי
וְאַחֲרֵי פֶרֶשֶׁת וַיְהִי בְּנִסּוּעַ הָאָרוֹן. וְשֵׁם
נִדְרָשִׁים הַנוֹנִי"ם לְהַפְסִיק בֵּין פּוֹרְעָנוֹת
לְפּוֹרְעָנוֹת. וּכְפִירוֹשׁ רַש"י שֵׁם: עֲשֵׂה
לוֹ סִימְנִיּוֹת מִלִּפְנֵי וּמִלְּאַחֲרָיו לֹאֹמֵר
שֶׁאֵין זֶה מִקּוֹמוֹ, וְלִמָּה נִכְתָּב כֹּאֵן כְּדִי
לְהַפְסִיק בֵּין פּוֹרְעָנוֹת לְפּוֹרְעָנוֹת וְכו'.
כְּדֵאִיתָא בְּכָל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ (שְׁבַת קטז).

יֵשׁ לַעֲיִיךְ, לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא,
לְכֹאוּרָה חֲסֵרָה תִּיבָה הַמִּקְשֶׁרֶת אֶת
בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ לְכָל הַפְּסוּק. שֶׁהָרִי
בְּתַחֲלִילָה אָמַר וּמִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה
וְכו', וְלֹכֵן אֵינוֹ מוֹבֵן מֵהָיָא הַבְּרָכָה
אֲשֶׁר בֶּרֶךְ אֱלֹקִים אֶת נֹחַ. הָאֵם הַבְּרָכָה
הִיא וּמִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת
הָאָרֶץ וְגו', אוֹ הַבְּרָכָה הִיא שֶׁבִּינְדְּכֶם
נִתְּנוּ כָּל חַיַּת הָאָרֶץ.

וְר' אַבְרָהָם אַבְנֵן עֲזָרָא פֶתֶר בְּשֵׁנִי
אוֹפְנִים. בְּאוֹפֵן הָאֶחָד הוֹסִיף אֶת הַמִּילָה
כִּי. כִּי בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ. וְלִפִּי זֶה תִּהְיֶה
בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ נִתְּנָה טַעַם, לְבִרְכָה
וּמִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל הַחַיּוֹת,
כִּי הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת כּוֹלֵם נִתְּנוּ בִּידְכֶם.

בְּאוֹפֵן הַשֵּׁנִי פִּירֵשׁ הָאֲבֵן עֲזָרָא
שֶׁבִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ דְּבַק עִם וּמִוִּרְאֵכֶם.
כְּלוֹמֵר וּמִוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ
עַל כָּל הַחַיּוֹת וְכו'. וְלִפִּי זֶה בִּינְדְּכֶם נִתְּנוּ,
הוּא חֶלֶק מִהַבְּרָכָה שֶׁל וּמִוִּרְאֵכֶם
וְחִתְּכֶם.

וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא נִרְאֶה לְפֶרֶשׁ
בְּאוֹפֵן שְׁלִישִׁי, שֶׁמִּוִּרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם עַל
הַחַיּוֹת, מוֹתְנָה בְּמוִרְאֵכֶם וְחִתְּכֶם

לומר לך, שכל הבריאה כולה ניתנת בידי עמלי התורה, ומתקיים בהם: **בְּיָדְכֶם נִתְּנוּ**. (וכאזה"ח הק' עה"פ וישב הים לאיתנו, פר' בשלח). ועוד רמז הכתוב **שֶׁבִּידְכֶם נִתְּנוּ לַלְמוּד כל התורה כולה**. לכן נסמך לנוני ימא. הם הדגים הצוללים במעמקי ים התורה, מהתנאים ואמוראים ועד אחרון התלמידים.

^^^

וְאֵךְ אֵת דְּמָכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֶדְרֹשׁ
(ט,ה')

יש לעיין מדוע שינה הכתוב לומר **דְּמָכֶם** בחיריק ולא **דְּמָכֶם** בפתח.

ולעומקו של מקרא **יש** לומר שלא רצה הכתוב **לפתוח פתח** לבעל דבר לומר דמכם **בפתח**, שלא להחזיר השפיכות דמים שהיתה אצל קין, לכן שינה לחיריק שהיא הקטנה שבנקודות. וכפי שאמרו חז"ל בכמה מקומות, לישנא מעליא נקט.

^^^

שֶׁפֶךְ דָּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ פִּי בְּצִלָּם אֱלֹקִים עֹשֶׂה אֵת הָאָדָם (ט,ו')

בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ. פירש"י **בָּאָדָם** על פי עדים. ועל דרך הצח, תרמוז המלה **בָּ אָדָם** על שני עדים. שהם **שני בני אדם**. ב' אָדָם.

ועוד תרמוז המלה **בָּאָדָם** על כך שאין בית דין שקול. שאם תצטרף שְׁנֵי בי"ד של כ"ג הרי בי"ד של מ"ו, ואין בי"ד שקול, ובתוספת של ז' אַחַד הוי בי"ד של מ"ז, גימטריה **בָּאָדָם**.

^^^

שֶׁפֶךְ דָּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ.
(ט,ו')

יש לשאול, מדוע יכתוב הפסוק דבר שאינו כפשוטו. והרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

ולעומקו של מקרא, ירמוז הפסוק לכלל של מידה כנגד מידה. וכפי שאמרו במסכת סנהדרין (לז:): **דין ארבע מיתות לא בטלו** מי שנתחייב

סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו
וכו'

^^^

בְּצֶלֶם

כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם
(טו,)

כִּי בְּצֶלֶם. היא לכאורה נתינת טעם
מדוע יומת על פי **עדים** חיים [ולא
עדויות של עצמים דוממים] ועל פי
דִּינִים. ויש להבין נתינת טעם זו.

ולעומקו של מקרא יש לומר,
שהרוצח פגם כביכול **בצלם אלקים**,
לכן יומת על פי העדים שהם **בצלם**
אלקים, לפני השופטים הנקראים
אלהים.

ועוד אפשר לומר שהוא נתינת
טעם **למדה כנגד מדה** האמורה לעיל.
ומדה כנגד מדה תפעל עתים לזכות
במידת הרחמים, ועתים **לחובה** במידת
הדין הנקראת אלקים. הרוצח פגם
כביכול **בצלם אלקים** של חברו, תבוא
מידת **הדין של צלם אלקים** ותתבע את

עלבוננו. ואף כי לא יהיו עדים, הרי בידי
שמים מסור הדבר. **וכנ"ל**.

ועוד י"ל על דרך הצח, בפירוש
בְּצֶלֶם: **צ** כנגד שמשביעים אותו
ביצירתו תהיה **צדיק** ואל תהיה רשע.
ל כנגד לימודו, מה שהקב"ה מלמדו
תורה במעי אמו. **ם** כנגד ארבעים יום
של יצירת הולד. ורוצח זה פגם בכל
מעשה היצירה האלו. והשחית הצל"ם,
על כן יפרע אלקים ממנו במידת הדין כִּי
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם.

ועוד יש ליתן טעם מדוע כאן נאמר
בְּצֶלֶם אלקים **עָשָׂה** ולעיל בפרק א
פסוק כז' נאמר בְּצֶלֶם אֱלֹקִים **בָּרָא**.

ולעומקו של מקרא יש לומר חילק
הכתוב **עשייה לגוף, ובריאה לנשמה**.

וכאן שהרוצח פגע **בגופו**, נאמר כִּי
בְּצֶלֶם אלקים **עָשָׂה** אֶת הָאָדָם. **ולעיל**
במעשה **הבריאה** נאמר בְּצֶלֶם אֱלֹקִים
בָּרָא אֱתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. נאמר
אֱתוֹ ונאמר **אֹתָם**. שהמחבר ביניהם,
בין איש ואשתו, הם **שרש נשמה**
אחד שיש להם, ואותו שרש הוא מרוח
ה'. וכפי שאמרו [קידושין ל.]. ג'
שותפים באדם. אביו ואמו והקב"ה.

יש ליתן את הדעת מאי **וְרֵאִיתִיָּהּ** שאמר הקב"ה, והרי הקב"ה הוא **שעשאה**. אלא **י"ל**, **וְרֵאִיתִיָּהּ** כמו **וירא** אלקים כי טוב. **כבר** מאז בריאת העולם **וְרֵאִיתִיָּהּ** להיות אות הברית לסימן טוב.

ועוד י"ל על דרך אל תקרי. אל תקרי ראיתיה **אלא הִרְאֵתִיָּהּ**. הראתיה לבריות. ומה שאמר בלשון וראיתיה לְשִׁבֵּר את האזן.

~~~~~

וְהָיָה בְּעֵנְנֵי עָנָן עַל-הָאָרֶץ וְנִרְאָתָהּ תִּקְשֹׁת בְּעֵנָן (ט,יד')

כאן הודיע הכתוב שאין לתת **טעם טבעי** לתכונת הקשת הגם שתבוא בעת יהיו שמש ומים יחדיו, לא זאת הקשת של אות הברית. כי קשת אות הברית **תבוא ברצונו**. לכן אמר **בְּעֵנְנֵי עָנָן**.

לומר לך שאין כאן גילוי חוץ מרצון ה'. **אלא גילוי שכינה יש כאן**, ואשר על כן אמרו (שו"ע סימן רכ"ט) לא

ובזה הם שונים משאר החיות והבהמות. ואשר על כן נאמר במעשה הבריאה **בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֱתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם**.

שכל אחד ונשמתו הוא, לכן נאמר **בָּרָא אֱתוֹ** ושניהם **יחד** ושרש נשמתם **אחד** המקושר לבורא האחד והמיוחד. לכן נאמר **בָּרָא אֹתָם**.

~~~~~

וְאֲנִי הִנְנִי מְקִים אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת-זִרְעֲכֶם אֲחֲרֵיכֶם (ט,ט).

וְאֲנִי הִנְנִי. כאן רמז לשם השולט בחדש חשון **וְהָיָה** היוצא מר"ת ודב"ש היום **הַיּוֹם הַזֶּה יְהו"ה** [דברים כו,טז] כמובא בתיקוני הזהר הק'. כן נרמז שם ק' זה כאן, כיצד: **וְאֲנִי הִנְנִי** ר"ת ו"ה ובמילה **הִנְנִי ה'** בתחילה וי' בסוף. והיינו **וְהָיָה כ.**

~~~~~

וְהָיְתָה תִּקְשֹׁת בְּעֵנָן וְרֵאִיתִיָּהּ לְזָכָר בְּרִית עוֹלָם. (ט,טז)

להתבונן בקשת יתר על המידה אלא רק לראותה כדי ברכה.

נִפְשׁ תְּחִיָּה בְּכָל-בֶּשֶׂר אֲשֶׁר עַל-הָאָרֶץ (ט,טז)

ולעומקו של מקרא ועל דרך הרמז
יאמר: בענני מלשון להענות
לתפילותיכם. כשארצה לענות
לתפילותיכם, אֶרְאֶכֶם **הקשת** בענן.
ויהיה **ענן** מלשון **ענני**.

כאן רמז הכתוב על מלכויות, זכרונות
ושופרות.

לזכר היינו זכרונות.

ויהיה נרמז בדברי יעקב אבינו שאמר
(בראשית מח, כב') **נֶאֱמַי לְךָ אֶשְׁכֶּם**
אֶחָד עַל-אַחִיךָ אֲשֶׁר לְקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי
בְּתַרְבִּי וּבְקִשְׁתִּי. וּתְרַגֵּם אוֹנְקְלוֹס שֵׁם
מִלְשׁוֹן בְּקִשְׁתִּי: בְּצִלּוֹתִי וּבְבָעוֹתִי.
הכתיב הקשת בלשון בקשה.

קִשְׁת היינו **שופרות**. והוא ר"ת **קול**
של תרועה. והקשת כפופה כשופר
להיות כל השומע אותו נשבר לבו
בקרבו, כ בראותו את הקשת ישבר לבו
בקרבו מעצמת גילוי השכינה.

ומה שאמר **בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ**
תְּחִיָּה אלו מלכויות.

ועוד יהיה נרמז על דרך הסוד, במה
שאמר וְהָיָה. וְהָיָה בְּעֲנֵנֵי עָנָן, שהוא
לשון הוי"ה, מידת הרחמים העונה בעת
רצון. הוא שם ה' השולט בחדש תשרי
חדש הרחמים והסליחות, היוצא מן
הפסוק (בראשית יב, טו') **בסופי תיבות:**
וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פְרָעָה. לכן הקדים
ואמר בענני.

ועוד על דרך הרמז, קש"ת, בראשי
תיבות קשר של תפילין, קבלתה של
תורה. קידוש של שבת. שבזכות כל
אלו מתקיים העולם. כפי שבאה הקשת
להודיע לעולם.

~~~~~

~~~~~

וַיַּחֲלֵ נָח אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרִם
(ט,כ') ויחל לשון חולין, לשון התחלה,
ולשון לחול. כמו ברכות יחולו על
ראשו.

וְהָיְתָה תְּקִשְׁת׃ בְּעָנָן וַיִּרְאֵיהָ לְזָכֹר
בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל-

ורצה לומר בזה שהתחיל עניני החולין בעולם, וְהִתְּלָה החול על הקדש.

וממנו למדו דור הפלגה שנאמר (יא,ו') וְזֶה הַתֵּלָם לַעֲשׂוֹת. וההבדל בין דור הפלגה לנח שנח היה הראשון להתחיל חולין כיחיד. ודור הפלגה היו הראשונים להתחיל חולין ברבים.

וכי תימא והרי היו דורות קודמים לנח שנאמר בהם (בראשית ד, כו') וּלְשֵׁת גַּם-הוּא יָלַד-בֶּן וַיִּקְרָא אֹת-שְׁמוֹ אֲנֹשׁ אֲזַי הוּחַל לְקָרֵא בְּשֵׁם יְהוָה, ופירש רש"י אז הוחל. לשון חולין, לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן אלילים ולקריתן אלהות:

יש לומר ההבדל שהדורות שנאמר בהם אֲזַי הוּחַל לְקָרֵא בְּשֵׁם יְהוָה, גם הם היו יחידים, אלא שנודעו ברשעותם. אבל נח היה כביכול איש סודו של הקב"ה. והיה הוא הנקרא איש צדיק תמים מתעסק בחולין. לכן נחשב לו שהיה הראשון שהחל להתחיל חולין בעולם. ולעומתו אברהם שהיה הראשון לקדש שם שמים לעין כל.

~~~~~

וַיִּשְׁתֶּן מֶן-הַיֵּין וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְּגַל בְּתוֹךְ אֶתְלָה. (ט, כא')

לית מילתא דלא רמיזי באורייתא. לעומקו של מקרא, ירמזון אלין מליא לנס פורים שנתברכו בו בני ישראל מתוך קלקולו של אחשורוש ביין. כיצד:

וַיִּשְׁתֶּן אותיות וַיִּשְׁתִּי.

מֶן-הַיֵּין אותיות הָמֶן.

וַיִּשְׁכָּר רמז לאחשורוש.

וַיִּתְּגַל רמז למגילה

וכן רמז למרדכי

אשר הִתְּלָה עם הגולה.

וכאומרו, כשם שנתברך שם מקלקולו של נח ביין, כן נתברכו ישראל מקלקולו של אחשורוש ביין.

~~~~~

וַיִּרְא חָם אָבִי כְנָעַן אֵת עֲרוֹת אָבִיו וַיַּגֵּד לְשָׁנָי אֶתְיוּ בַּחוּץ (ט, כב')

יש ליתן טעם לאומרו בַּחוּץ. וכי מה לי היכן היו. ופירש הרמב"ן והנה החטא שראה חם ערות אביו ולא נהג בו כבוד שהיה ראוי לו לכסות ערותו ולכסות קלונו שלא יגידנו גם לאחיו

עליו שינוס החוצה, לשוק ולא יחטא לאלקים.

ובמדרש פליאה מובא שהציצית היא בגדי החמודות שלקח יעקב מעשו שלקח מנמרוד שלקח מאדם הראשון, היא הנקראת כתנות **אור** באל"ף, כפי שכתב ר' מאיר בתורתו. ויעקב לבשם בעת אשר קבל ברכת אביו יצחק, ונתנה ליוסף.

וְרֵאָה מה בין יוסף לְחָם. יוסף יצא השוקא **לפני** העבירה, וינס מפניה. וחם יצא השוקא **אחרי** העבירה באביו, כמתגאה במעשיו. ואשר על כן נתקללו כנען וחם, ולעומתם שם ויפת נתברכו, שתיקנו חרפת אביהם.

ועוד יש ליתן טעם מדוע יתקלל כנען. והרי אביו חם עשה מה שעשה ולא הוא. ורש"י פירש בשם רבותינו מהמדרש רבה כנען **ראה** והגיד **לאביו** לכך הוזכר על הדבר ונתקלל.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכנען לא נמנע מלראות את זקנו בקלקלתו, ולכן נתקלל. **ויש לשאול**, והרי מעשה חם באביו חמור יותר, אלא קללת הבן כמוה כקללת האב, ובקללתו כלל קללת

והוא הגיד הדבר לשני אחיו **בפני רבים** להלעיג עליו וזה טעם "בחוי" וכן תרגם אונקלוס "בשוקא" וטעם וידע את אשר "עשה לו" שגלה חרפתו לרבים. **עכ"ל**.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח, יש לומר שתרמוז הפרשה לתוקף **מצות הציצית**. שלכן צִיָּנוּ הבורא ית' **וְרֵאִיתֶם אוֹתוֹ**, לתקן כל רְאִיּוֹת האסורות. **וְשָׂם** שנוזהר ביותר לכסות אביו בכבוד ונמנע ביותר מלראות בקלקלתו, בזה זכה כפירוש רש"י לכיסוי של כבוד, וזכו בניו **לטלית של ציצית**. וכמבואר לקמן.

ולכן הדגיש הכתוב לְשֵׁנֵי אָחָיו בַּחֹיץ. רמז למצות הציצית שתכליתה להיות **בחויץ**. לקיים **וְרֵאִיתֶם אוֹתוֹ**. וגם **להסוברים שיש להסתיר את החושים** על פי הסוד, על כל פנים **יהיה מסתכל בהם בעת הברכה**, כתרגום יונתן בן עוזיאל.

ואונקלוס תרגם בַּחֹיץ בְּשׁוּקָא. וירמוז ליוסף הצדיק שהשאיר בגדו בידה של אשת פוטיפר וינס ויצא **החוצה**, ותרגם אונקלוס גם כאן **בְּשׁוּקָא**. שמתוך ששמר על מצות הציצית, שמרה היא

מראש. אשר בעת השתכר נח ונתגלה קלונו, באו שם ויפת להציל כבודו של אביהם, שנתבזה על ידי חם אחיהם. וְשָׁם נֹאמַר: **נִיקָח שָׁם וַיָּפֶת אֶת-הַשְּׂמֵלָה וַיְשִׁימוּ עַל-שָׂכָם שְׁנֵיהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרָנִית וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרוֹת אֲבִיהֶם וַפְּנֵיהֶם אַחֲרָנִית וַעֲרוֹת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ.**

מפרש רש"י: פרק ט' פס' י"ח: ויקח שם ויפת. אין כתיב ויקחו אלא ויקח, לימד (ב"ר לו, ו.) על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו, שנאמר אתן לגוג מקום שם קבר (יחזקאל לט, יא.).

יוצא איפוא ששם ויפת זכו במדה כנגד מדה לכיסוי של כבוד. הם כיסוהו בכיסוי של כבוד שלא יתבזה, לכן יזכו לכיסוי של כבוד. שם, יזכו בניו לטלית של ציצית, ויפת יזכו בניו שיכסו את גוג ומגוג וכל חילותיו בעפר, לאחר מלחמת גוג ומגוג.

ורש"י נתן טעם מדוע שפר חלקו של שם, יותר מיפת. שהרי שניהם נתאמצו במצוה. אלא ששם נתאמץ יותר. שנאמר **נִיקָח שָׁם וַיָּפֶת אֶת-הַשְּׂמֵלָה**, פרסם הכתוב את שם לפני יפת. ועוד שכתוב ויקח ולא ויקחו.

שניהם. ומדה טובה מרובה, ברכת הבנים כמוה כברכת האבות, ובברכתם של הבנים נכללים אבותיהם. כברכת יעקב לאפרים ומנשה, ויקרא בהם שמי ושם אבותי.

וזה שנאמר **נִיקָח שָׁם וַיָּפֶת אֶת-הַשְּׂמֵלָה וַיְשִׁימוּ עַל-שָׂכָם שְׁנֵיהֶם** (ט, כג') **ופירש"י** שם ויקח שם ויפת. ויקחו אין כתיב כאן אלא **נִיקָח**, לימד (ב"ר לו, ו.) על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית. וכמפורש לקמן בענין גוג ומגוג:

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶתֶּן לְגוֹג מְקוֹם שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל וְגו' וְקָבְרוּ שָׁם אֶת גּוֹג וְאֶת כָּל הַמּוֹנֶה וְקָרְאוּ גֵּיא הַמּוֹן גּוֹג: וְקָבְרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים. (יחזקאל, לט, יב)

ויש להבין על מה ולמה נצטוו בני ישראל לקבור את גוג שבעה חדשים. ואם תאמר כדי לטהר את הארץ, מדוע יהיה מוטל דוקא על ישראל. והרי בימי גוג ומגוג יהיו הכל לעבדים לישראל.

ויש לומר שמזמן נח כבר נצטוו על הדבר, כפי שמביא רש"י בפירושו עה"ת. והיא תכנית של קורא הדורות

לו הקדוש ברוך הוא את אמרתם
מחוט, תייד שְׁאֲנִי נֹתֵן לְבָנִי מִצְוֹת
צִיצִית, הִיף מֶה דָּאֵת אָמַר (במדבר טו,
לח): וְנָתַנּוּ עַל צִיצֵת הַכֹּהֵן פֶּתִיל תְּכֵלֶת,
וּמִתְרָגְמִינָן חוּטָא דְתִּכְלֵתָא.

היוצא איפוא, שמצות טלית שהיא
בגד של כבוד, ניתנה לבני שם. ועדיין
איני יודע כביכול מי יקבלנה. וכאשר
בא אברהם ואמר אם אקח מחוט וגו'
ולא תאמר אני העשרתי את אברם,
נבחר אברהם אבינו מכל צאצאי שם
להיות זוכים בטלית עם ציצית.

ודייקא נמי ברש"י כדלעיל, על
שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך
זכו בניו לטלית של ציצית. והיינו,
שעל ידי שם זכו לטלית בלבד. והיא
של ציצית, אבל עדיין ללא ציצית.
ובציצית עצמה זכו רק בבא אברהם,
ובזכות שאמר אם אקח מחוט וגו', **זכו**
בזכותו לפתיל תכלת הוא הציצית
להיות על הטלית שניתנה להם על
ידי שם.

ולעומקו של מקרא יש לומר,
שבזכות הכיסוי כבוד של הציצית,
וציצית דומה לרקיע, זכו אחרי כן כל
עם ישראל על ידי אהרון גם לכיסוי

כלומר שהאחד נתאמץ יותר ואיזה הוא
זה שם שכתוב ראשונה. ויִקַּח שֵׁם. לכן
מבני בניו של שם יזכו לכיסוי של כבוד
בחייהם, בתפילה, היא הטלית של
ציצית, וגוג ומגוג מצאצאיו של יפת
יזכו לכיסוי של כבוד לאחר מותם,
לקבורה.

ועל כך יש לשאול, והרי יש לפניו
יתברך דרכים רבות לזכות את ברואיו.
ומדוע יבחר ליפת דוקא לזכותו במותו,
ולא בחייו. ויש לומר, על דרך מה
שהכתיב בתורה וחי בהם. שהמצוות
נתנו לחיות בהם. ושם נתאמץ במצות
כיבוד אב, ולכן זכה בחייו לטלית נאה
לבניו בניו, הם עם בני אברהם. ויפת
שנתאמץ פחות במצוה יזכה במותו
בלבד לכיסוי של כבוד והוא להיקבר,
שתכסהו האדמה ולא יהיה לבזיון.

ועדיין יש לשאול, והרי בניו רבים היו
לשם, וממנו עממים רבים, ומנין שיזכו
לטלית דוקא בני אברהם, אלא יש
לומר על פי המדרש רבה, (בראשית,
פרשה מג, ט') שכאשר אמר אברהם
למלך סדום (בראשית יד, כג') אִם-
מִחֻט וְעַד שָׂרוּף-נָעַל וְאִם-אֶקַּח מִכָּל-
אֲשֶׁר-לִי וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשֵׂיתִי
אֶת-אֲבִירָם אָמַר רַבִּי אֶבָּא בַר מִמְּלָא אָמַר

אזי שלום יהיה לו. ודוד המלך ראה לתקן את הדבר הזה משרשו לכן אמר בני אבשלום בני בני וגו' שמונה פעמים, להעלותו ולהחזירו לשרשו. ואמרו בגמ' (סוטה י' עמ"ב) שבע פעמים להוציאו מגיהנום, ופעם שמינית י"א להביאו לעולם הבא. כלומר להחזירו לשרשו. ויש לומר שעל ידי תפילת דוד המלך, החזירו לשרשו של אברהם אבינו שאמר ליצחק הנני בני, ונאמר גם שם בני, בני, שבע פעמים.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שלכן נצטוו ישראל לקבור את גוג שבעה חדשים. שעל ידי התאמצות בקבורתם, **שבעה חדשים**, מעלים גם הם **שבע פעמים** את מצות כיבוד אב.

^^^

וְזֶה הַחֵלֶם

וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן עָם אֶחָד וְשִׁפְהָ אֶחָד לְכָלִּם וְזֶה הַחֵלֶם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא-יִבָּצֵר מֵהֶם כָּל אִשָּׁר יִזְמֶוּ לַעֲשׂוֹת (יא,ו')

כבוד של ענני כבוד. כי אהרון הכהן נתכהן בבגדי כבוד, של כהונה, ולכן ראוי שיהיו ענני כבוד על ידו. וכל היקר הזה על ידי התאמצות במצות כיבוד אב, שהיא דוגמא לכיבוד אבינו שבשמים. ויפת שלא נתאמץ במצוה זכה לכיסוי הקבר. ויש לומר שלכן קוראים את קבורת גוג בסוכות. שעל ידי כך מתבררת מתנת קורא הדורות מראש לבני בניהם של שם ואברהם, בעודנו יושבים תחת צילא דמהימנותא היא **כיסוי כבוד** זכר לענני הכבוד. ולכן נקראת **סוכה כך, מלשון כיסוי.**

וחז"ל רמזו לזה במסכת ברכות, (דף י' עמ"א) למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו [והכוונה לגוג ומגוג שבא למרוד בהקב"ה] אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו, אלא הוה [שכך היה עם אבשלום שמרד באביו] הכא נמי הוה כלומר כך יהיה בגוג שימרוד ברבו.

כאן גילה הכתוב, על ידי אבשלום, שכל מה שגוג מורד ברבו כבר נמצא בשרשים של זלזול בכיבוד אב על ידי יפת מאבותיו. ושמו מוכיח עליו, אב-שלום. שאם בן יכבד אב ועבד אדוניו,

וְזֶה הַחֵלֶם לַעֲשׂוֹת.

יש ליתן טעם מאי וְזֶה ומאי הַחֵלֶם.

ולעומקו של מקרא יש לומר, וְזֶה הכוונה לנח שנאמר בו זֶה ינחמנו. הַחֵלֶם שלמדו כולם מנח שנאמר בו וַיִּחַל נֹחַ אִישׁ אֶת־הָאָדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם (ט, כ') ופירש"י שם עשה עצמו חולין. והתחילו כולם לעשות חולין בעולם כמוהו. ויהיה הַחֵלֶם לשון התחלה.

ואשר על כן, יש לומר כאן למדה התורה כלל גדול בהשגחת השם בעולם בענין הכל צפוי והרשות נתונה. שאע"פ שהכל צפוי, עדיין הרשות נתונה לאדם. אבל רק להתחיל את המעשה. שנאמר הַחֵלֶם. כי סופם של המעשים מי יִשְׁוֹרֵם, אלא רק הקב"ה יודע תעלומות.

וזה שסיים הפסוק וְעָתָה לֹא-יִבְצָר מִלָּהּ כָּל אִשָּׁר יִזְמֶה לַעֲשׂוֹת. ופירש"י בתמיהה, יבצר לשון מניעה. וכאומרו, האם יחשבו שאין מונע מהם והרי ההשגחה המניעה את כל העולמות, היא תמנע מהם.

ועל דרך הצח, אפשר לומר לא יִבְצָר מִלָּהּ גם בניחותא. שכל קלקולם

כקלקולו של נח בא מן היין, ועתה לא יִבְצָר מהם בציר הענבים לעשות מהם יין לקלוקל. וזה שפירש"י (ט, כ') שהיה לו לעסוק תחילה בנטיעה אחרת, שאינה מביאה לידי קלקול.

וְהוֹיֵנוּ בָּהּ, מאי נטיעה אחרת. מובא במדרש ב"ר נטיעה שאין עמה תקלה, כגון עץ הזית, שלא נשטף במבול.

ולעומקו של מקרא יש לומר עוד, מאי נטיעה שאין עמה תקלה, נטיעת עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. וכן נטיעת האמונה, לספר בשבחי ה' והשגחתו אשר הנהיג את התיבה, וכו'. שהיא נטיעה שאין עמה תקלה.

~~~~~

וַיִּמָּת תִּרְחַ בְּתָרְן. (יא, לב)

פירש רש"י בְּתָרְן הנו"ן הפוכה, לומר לך עד אברם חרון אף של מקום. ובמסורה לאחת השיטות,

נכתבת הנון כך: **ת**

כשרגל הנון לא באמצע ראשה אלא כאילו התרחקה שמאלה והראש נוטה ימינה. ועל דרך הצח: הגבורה

ועוד ירמוז לכך שעשה תרח תשובה, כמובא **במדרש רבה** (פרשה לח), שנא' לאברהם וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם. ובזה סר חרון אף של מקום.

~~~~~

להפטרת נח

ישעיהו, מפרק נד א' עד פרק נה ה'

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

{נד,ט'} **כִּי מִי נֹחַ זֶה זֶה לִי אִשָּׁר**

נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְר מִי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ

מובא באבודרהם בספרו על תקנות ההפטרה, כי מימי גזירות היוונים שלא לקרוא בתורה, קבעו להם לישראל לקרוא בנביא בעניין שיש בו **שייכות לפרשה**. וכן קבעו להם לישראל בפרשת נח לקרוא בישעיהו, מפרק נד פסוק א, עד פרק נה פסוק ה. ובו שתי הפטרות שניתקנו לקרותן גם **בשבע דנחמתא: רְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָּה, וכן עֲנִיָּה סִעְרָה לֹא יִחַמָּה**. ושייכותן לכאורה לפרשת נח, הוא הפסוק {נד,ט'} **כִּי מִי נֹחַ זֶה זֶה לִי אִשָּׁר** **נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְר מִי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ** כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקֶּצֶף עָלֶיךָ וּמִגָּעַר בְּךָ.

והדינים המרומזים **בשמאל** התרחקו, וראש הנון נוטה **ימינה** לכיוון קו החסד, ומרמז על אברהם עמוד החסד הממשיך לעולם חסדיו של מקום. וגם לסוברים הפוכה ממש כזה:

יש לומר על דרך הצח, שהתהפך החרון אף להיות רחמים, כהתגלות אברהם שהוא גימטריה "רחם", ועל ידו **נפלה** מידת הכעס, לא תוסיף קום, להוסי רחמים בעולם בזכות אברהם על עמו ישראל.

ועוד יש לומר כי ה"נון" הפוכה כנונים ההפוכים משני עברי פרשיית "ויהי בנסוע הארון" המפסיקים בין פורענות לפורענות [מסכת שבת קט"ז:], כן כאן הנון הפוכה לומר לך שעד כאן חרון אף של מקום.

ובמדרש רבה (פרשה לח), **מובא**, אָמַר רַבִּי אֲבָא בַּר כְּהֵנָא, כָּל מִי שְׁנֹכְפֵל נְשָׁמוֹ יֵשׁ לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַנֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא, ועוד נָשָׁם שעשה תרח תשובה שנא' לאברהם וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם.

ובאומרו **פי מי נח** זאת לי, יתנבא הנביא בלשון נופל על הלשון כמשמעות כפולה, ויהיה פי מי גם במשמעות של "**פימי**", כלומר כבימיו של נח, וגם במשמעות של מי המבול. וכבימיו של נח עת נשבע שלא יביא עוד מי מבול, כן יקיים שבועתו לכנסת ישראל לעתיד לבוא, שלא יקצף ולא יגער בה וכפי שממשיך ואומר: וְחִסְדִּי מֵאַתָּה לֹא יָמוּשׁ וְכִרְיִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמּוּט אֲמַר מֶלֶךְ מֶלֶךְ יְהוָה.

ועל דרך הצח אומר הנביא פי מי נח זאת לי, מאי זאת, על דרך הפשט זאת השבועה שנשבעתי על מי המבול אקיימנה, ולעומקו של מקרא אמר זאת היא כנסת ישראל אשר מובטחת ועומדת עוד מימיו של נח, וזה אומרו פי מי נח זאת לי, ולכן כן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצָף עָלֶיךָ וּמִגָּעָר בָּךְ. וכשם שנשבע להמשיך קיומו של העולם, מנח ועד אברהם ומאברהם דרך יצחק ויעקב עד דורות אחרונים של קץ הימין, וקיים שבועתו, כן מבטיחם הנביא כי יבואו ימים בצוק העתים, דור דור ומצוקתו, דור דור וגאולתו, כי יבואו ימים ויזדקקו ישראל לנבואה זו, ואשר היא תהיה חלק מן הנחמות שבהן ינחם ה' את כנסת ישראל. ושבועת ה' לנח תעמוד לישראל בימים קשים לַעַד,

ומובא במלבי"ם [ביאור העניין] כי מי נח זאת לי, אומר כמו שנשבעתי בימי נח שלא אביא מבול לעולם, כי חסתי על העולם כולו שלא תאבד, כן את חשובה בעיני ככלל העולם, והאפשריות שאקצוף עליך הוא קשה בעיני כאילו הבאתי מבול מים לשחת כל בשר, ואחר שנשבעתי מעבור מי נח עוד, כן נשבעתי שתי שבועות. א. מקצף עליך על ידי עוונך, ב. ומגער בך בהגלותך.

ובשימת לב בזה הפסוק, לכאורה יש לשאול: בשלמא חציו הראשון של הפסוק קשור לפרשה: פי מי נח זאת לי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצָר מִי נח עוד על הָאָרֶץ, אלא חציו השני, שהוא הבטחה לכנסת ישראל לעתיד לבוא, כן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצָף עָלֶיךָ וּמִגָּעָר בָּךְ, יש להבין מה שייכותו לפרשת נח.

ולעומקו של מקרא יש לומר, כי קורא הדורות מראש, בהצילו את נח וכל אשר עמו בתיבה ממימי המבול, הכין כבר מבראשית את הנחמה לכנסת ישראל לעתיד לבוא, להבטיחם כי יקיים שבועתו כפי שקיים לנח וכל הבאים עמו לתיבה ולכל הדורות אחריו "כי מי נח זאת לי", וכי קיומו של העולם תלוי הוא בקיומה של כנסת ישראל.

ותחילת ההפטרה היא רְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָּה פִּצְחִי רְנָה וְצִהְלִי וגו' (ישעיהו נד, א').

וזה שמובא במדרש רבה, אָמַר רַבִּי לִוִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֵין לָהּ, הִנֵּה לָהּ. [כלומר בסופה היה לה]. וְתִהְיֶי שְׂרָה עֲקָרָה אֵין לָהּ וְלָד, [ובסופה] הִנֵּה לָהּ, וְה' פָּקַד אֶת שְׂרָה. זה שנאמר רְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָּה פִּצְחִי רְנָה וְצִהְלִי וגו'.

ומסיים המדרש, צִיּוֹן הִיא דִּרְשׁ אֵין לָהּ, וְהִנֵּה לָהּ (ישעיה נט, כ): וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל, (ישעיה נד, א) רְנִי עֲקָרָה לֹא יִלְדָּה פִּצְחִי רְנָה וְצִהְלִי לֹא-תֵלֶה כִּי-רַבִּים [יהיו] בְּנֵי-שׁוֹמְמָה (הם עם ישראל) מִבְּנֵי בַעֲוִלָה (הם הגויים), אָמַר ה'. קורא הדורות מראש.

וכאומרו: ההתעוררות של אברהם ושרה ללכת ארצה כנען עם ציווי ה', ממנה תוצאות חיים על ידי קורא הדורות מראש לעורר דרישת ציון וירושלים עת נִהְיָה לָהּ, וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל, בִּב"א.

~~~~~

להתעודד לַעֲד, ולהתמלא בתקווה שיבואו ימים טובים מאלה אשר הם חווים בזמנים קשים. ככתוב: {ז} בְּרָגַע קָטָן עֲזַבְתִּיךָ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אָקְבֶּצְךָ: {ח} בְּשִׁצְף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רָגַע מִמֶּךָ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמִיךָ אָמַר גְּאֻלְךָ יְהוָה:; והדרגה גבוהה זאת של הצלה וישועה מן השמים, בימי נח כן תהיה כעין זאת הצלתם של ישראל בכל דור ודור. ואשר על כן נשבע על הדבר הזה לנח: {ט} כִּי מִי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְר מִי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ כִּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקֶּצֶף עָלֶיךָ וּמִגֶּעַר בָּךְ: וכשם שעמד הקב"ה בשבועתו לנח ולדורות אחריו, כן יעמוד לכנסת ישראל עד עת בוא הגואל במהרה בימינו אמן.

~~~~~

ועוד יש לומר לעניין שייכות ההפטרה לפרשה

לפשוטן של דברים נקשרה ההפטרה לפרשה ע"י הפסוק (ישעיהו נד, ט') כִּי מִי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְר מִי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ וגו' כנ"ל.

ולעומקו של מקרא, יקשור תחילת ההפטרה לסיום הפרשה. שנאמר וְתִהְיֶי שְׂרָה עֲקָרָה אֵין לָהּ וְלָד (יא, ל')

לך-לך?

ואם כן קשה כיצד ביציאתו הוא בן שבעים וחמש ובהגיעו לארץ לברית בין הבתרים הוא בן שבעים.

ומסיק הדעת זקנים ששתי יציאות היו:

בפעם ראשונה יצא אברהם לארץ כנען [בלא ציווי] כשהיה בן שבעים, וילך אתו לוט, ובאותה שעה נשָׁבָה לוט, ואברהם כבש המלכים ומיד היתה ברית בין הבתרים.

ופעם שנייה, חמש שנים לאחר מכן, **בהיותו בן חמש ושבעים שנה ציווהו** הקב"ה לצאת מחרן ארצה כנען. באומרו: לך-לך. ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

וכן מובא במדרש רבה (פרשה לט, ח) רבי נחמיה אָמר: לך לך, שְׁתֵּי פְעָמִים, אֶחָד מֵאַרְבַּע נְהָרִים, וְאַחַד שְׁהַפְרִיחוּ מִבֵּין הַבְּתָרִים וְהִבְיֵאוּ [חזרה] לְחָרָן.

כלומר, לפי המדרש נאמר לך-לך וקרי ביה לך-לך. ללמד שהלך פְּעָמִים לארץ כנען.

פעם ראשונה בהיותו בן שבעים, הלך מעצמו לארץ כנען ללא ציווי, ושם נכנס בברית בין הבתרים, ומשם

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-אַבְרָם לך-לך מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבְּרִית אֲבִיךָ וגו' וַאֲבָרָם בֶּן-חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן (יב, א, ד')

מקשה בדעת זקנים מבעלי התוספות: כיצד ביציאתו הוא בן שבעים וחמש ובהגיעו לארץ לברית בין הבתרים הוא בן שבעים.

וּמִנֵּין שֶׁבְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים הִיָּה אֲבָרָם בן שבעים שנה, כך הוא החשבון: שהרי בברית בין הבתרים נאמר: [טו, יג'] וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וגו' וְאַחֲרֵיכֵן יֵצְאוּ בְּרַכָּשׁ גָּדוֹל. ובפרשת בא אל פרעה כתיב וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וגו' יֵצְאוּ כָּל-צִבְעֹת יְהוֹנָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם [יב, מא'] הָא כִּי־צֵד, אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ בִּפְרֹשֶׁת 'בא' נחשבים מברית בין הבתרים, וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים נחשבים מהולדת יצחק, שְׁלֹשִׁים שָׁנָה לאחר מכן. ואברהם היה בן מאה בהולדת יצחק, נמצא אברהם בברית בין הבתרים בן שבעים.

ויש לומר על פי מה שנכתב בסוף הפרשה הקודמת, פרשת נח: וַיִּקַּח תָּרַח אֶת-אַבְרָם בֶּנוֹ וְאֶת-לֹוט בֶּן-הָרָן בֶּן-בְּנוֹ וְאֶת שְׂרֵי כָלָתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׁדִּים לְלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד-חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.

והרי שהיתה מגמת פניהם לארץ כנען. אלא שהגיעו לחרן וישבו שם ולא המשיכו לארץ כנען. ואילו אברם המשיך.

ויש להבין מעיקרא מדוע רצה תרח להגיע לכנען, ומדוע לא המשיך בתכנית מגמת פניו, ונעצר בחרן.

ויש לומר כפירוש רש"י על הפסוק **והכנעני אז בארץ**. שהכנעני היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו, שנאמר ומלכי צדק מלך שלם, (בראשית יד, יח.) לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת, עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם. עכ"ל רש"י.

ובמאמר מוסגר, יש לשאול מדוע יעשה ככה לשם שכנען עבד עבדים

הפריחו הקב"ה תזרה לחרן. והוא ה"לך" הראשון.

ופעם שניה, חמש שנים לאחר מכן, בהיותו בן חמש ושבעים שנה ציווהו הקב"ה לצאת מחרן ארצה כנען. והוא ה"לך" השני. והיינו לך-לך.

ובזה ינתן טעם מדוע יאמר הקב"ה אל אברם לך-לך כביכול בלי הקדמה ובלי הכנה מוקדמת, בלי שיתגלה עליו תחילה כפי שהתגלה עליו בברית בין הבתרים ככתוב שם, אַתָּה | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה תִּהְיֶה דָּבָר-ה' אֶל-אַבְרָם בְּמַחֲזֵה לְאֹמֶר (טו, א').

ולעומקו של מקרא יש לומר כי אברהם לא היה צריך הקדמה לציווי "לך-לך", באשר חמש שנים לפני ציווי זה היה כבר אברהם בארץ כנען בברית בין הבתרים, כנ"ל. וההתגלות של הקב"ה בברית בין הבתרים - היא היתה ההכנה הנרצית לאברהם לפני שציווהו לך-לך מֵאַרְצָךָ וּמִמְּוֹלְדָתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ וגו'. והפרשיות לא כתובות לפי הסדר, שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

ועוד יש ליתן טעם מה ראה אברם לילך בתחילה לארץ כנען ללא ציווי.

ראה תרח סימן בזה ש**חרן** ו**תרח** הן אותן אותיות, כאשר ת' עם הכולל בגימטריה קטנה הוא נ', בחר **תרח את חרן** למקום מושבו. ועוד שלפי פירושו של רש"י בסוף פרשת נח "ן" של חרן הפוכה לומר עד כאן חרון אף של מקום. ובקש תרח לישב בשלוה בחרן.

ואברהם בחר לו למנוחתו את ארץ ישראל הנקראת לעת עתה ארץ כנען, שבה לב האדם **נכנע** בפני קונו. ואף כי כנען לא יכנע בפני השם, הרי עתיד להכנע בפני זרעו של שם. לכן לא חשש אברהם מכך שהכנעני הולך וכובש את הארץ.

ובאשר מתאוה האדם לילך אחר השכינה הקדושה, כן מתאוה השכינה הקדושה להיטיב עם האדם, וכמים הפנים לפנים, ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וביותר כאשר זו הדרך שהקב"ה רוצה להוליך את האדם. ומשהגיע לארץ הנכספת כרת עמו הקב"ה את **ברית בין הבתרים**. אלא שלאחר מכן **הפריחו חזרה לחרן**.

ויש להבין עניין **ההפרחה**, מדוע צריך להפריחו, ולא יוליכו לאטו. אלא יש לומר **שהפריחו** לזרזו למצוות. והן **שתי מצוות** המוטלות עליו. האחת

יכבוש ממנו את ארצו. ויובן על פי הרמב"ן בסוף פרשת נח, **שמבני שם** היו אלו שרצו לבנות העיר והמגדל בבקעה בארץ שנער, ומשום חילול ה' שכביכול כפרו בהשגחתו, ציווה הקב"ה לכנען לכבוש מהם את ארצם. עד שיבוא אברהם מבני בניו של שם ויקדש את ה' בכל מקום ויכבוש חזרה מכנען את ארצו המובטחת לו.

ותרח, היתה מגמת פניו, אמנם, לארץ כנען, ומששמע כי כנען נלחם שם וכובש את הארץ מזרעו של שם, לא היתה מגמת פניו למלחמות. מה גם שאז היה עדיין עובד ע"ז, ומפסיליו כמובן לא קבל כל עצה ועזרה.

ואברהם, לעומתו, אמר הרי כנען נאמר בו עבד עבדים יהיה לאחיו, ומה שקנה עבד קנה רבו, ולכן על פי דין ארץ כנען ראויה להנתן לי ולזרעי אחרי, ועוד שאברם הכיר את בוראו ובטח בו, לכן שם מגמת פניו אל ארצו המובטחת לו.

ותרח אמאי נעצר דוקא בחרן. אם לא שהמשגיח על ברואיו, נתן בלב תרח מציאת חן לשבת **בחרן**, כעין מה שאמר ר' יוחנן "חן המקום על יושביו" [סוטה מז.], מה גם שעל דרך הצח

ועוד, שעל ידי הציווי לילך מחרן, בזה יתנתק מארצו וממולדתו ומבית אביו, ותהיה ההתחלה של עם ישראל מאברהם מן הארץ המובטחת ולא מחרן המרמזת על חרון אף של מקום.

ובאומרו "והפריחו", רמז בזה המדרש לפסוק "פְּנֵי יְוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף" {תהילים סח-יד} ולדברי חז"ל בגמרא מסכת שבת מט. מדוע נמשלו ישראל ליונה, לומר לך, **מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצוות מגינות עליהן**. ועל כן הפריחו הקב"ה ככנפי יונה נחפה בכסף, כדי שיהיה **מִצְוֵה** ועושה, ולהגן עליו ולדורותיו כנאמר "**מגן אברהם**".

ועוד על דרך הדרש יש לומר שהפריחו חזרה כדי להזדרז ולקיים עוד מצוה, להשתדל בהחזרת אביו בתשובה, כנ"ל, כפי שהבטיחו הקב"ה על הדבר באומרו בברית בין הבתרים: (בראשית טו טו) **וְאַתָּה תָּבוֹא אֵל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם**.

ופירש רש"י שם: **אל אבותיך**. אביו עובד עבודה זרה והוא מבשרו שיבא אליו, **למדך שעשה תרח תשובה**. עכ"ל. כלומר בישרו הכתוב **שיעשה**

להחזיר אביו בתשובה, כמו את כל הנפש אשר עשו בחרן. והשניה לקיים **הציווי של לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך**.

ויש לשאול מדוע לא יכרות הקב"ה עם אברהם את ברית בין הבתרים בעת אשר **יְצַנֶּה** ללכת באמור ה' אליו לך-לך, ולא יצטרך לילך **פעמים**.

ולעומקו של מקרא יש לומר שְׁפָלָ מָה שְׁפָרַת עִמּוֹ הַקָּב"ה ברית בין הבתרים לפני שְׁצַנֶּה לילך, כדי שְׁפָלָ הוויית צאתו מחרן והליכתו לארץ **כנען לישב בה, תהיה מתוך ברית עם הקב"ה, המכונה ברית בין הבתרים, שממנה תוצאות כל עניני חייו וחיי דורותיו**.

ועוד יש לומר שהראהו **שגדול המצוה ועושה**. ומשום שהלך בתחילה **מדעתו** לארץ כנען, ללא ציווי, היה צריך להפריחו חזרה לחרן ושם בחרן **לצוותו** על הליכה נוספת לארץ כנען. שכל הווייתו והויית זרעו אחריו בארץ ישראל תהיה מתוך ציווי. וכל זאת **למען יצוה את ביתו אחריו**.

הַנֶּפֶשׁ הִיא תִּרְחַל לא לקחו, וְאֵת [שאר הנפש] אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן אוֹתָם לִקְחוֹ.

אִמְנָם, לעתיד לבוא, יוציא הקב"ה מחרן גם את בעלות החסד כרבקה וּכְרַחֵל וְלֵאמֹר, עבור המשך בניית עם ישראל, והן כניצוצות המבוררות על ידי החסד והתשובה שאברהם קיים בתרח ובאנשי דורו והן גם הן ישתייכו לנפש אשר עשו אברהם ושרה בחרן. וכן יתבאר על דרך הצח והסוד, אומרו וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן:

וְאֵת - לרבות, לרבות את רבקה, רחל וְלֵאמֹר. שגם את הנפש שלהן הוציאו אברהם ושרה וביררו אותן עבור יצחק ויעקב, בעת יגיע זמנן לצאת מחרן. ועל דרך אל תקרי, אל תקרי וַיֵּצְאוּ אלא וַיֵּצְאוּ. שהוציאו יקר מזולל לעתיד לבא, לעת צאת השואבות, לעת צאת השכינה הקדושה לפניהן והן כשואבות רוח הקדש.

ועוד יש לומר, בשימת לב שלוש בן-אחיו נאמר לחוד, וכן וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן נאמר לחוד: וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֵת-לוֹט בֶּן-אֶחָיו וְאֵת-כָּל-רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן (יב,ה),

תרח תשובה, ומכאן למד אברהם שעליו לשוב אליו להחזירו בתשובה.

^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^

וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן

וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ שהיא לשון יחיד. על דרך הרמז ירמזו לתשובתו של תרח. ואע"פ שכוונת הפסוק לכל הנפשות אשר עשו, כהמשך הפסוק אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן, בלשון רבים, ניתן לדרוש שכוונתו לנפש המיוחדת שהולידתו. ומשום כיבוד אב נאמרה המלה נפש בלשון יחיד, להורות העניין.

וכן יבואר על פי הטעמים, שהרי המילה הַנֶּפֶשׁ מלבד שכתובה בלשון יחיד גם מוטעמת היא בטיפחא, שהיא מעין הפסקה קלה ולכן אינה בהכרח מחוברת עם שלאחריה, וכוונתו בזה לתרח אביו. וזה שאמרו שעשה תרח תשובה בסוף ימיו שנאמר לאברהם וְאֵתָה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשִׁיבָה טוֹבָה. אלא שתרח אביו לא רצה ללכת עמו ארצה כנען, אולי לצד שלא היה בו כח להילחם בכנעני, כנ"ל, ולכן לא הלך עמו. וכך יקרא: וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחֶרֶן, וְאֵת-

לומר לך שלוט לא היה בין הנפשות אשר עשו בחרן. רק מצד **החסד** לקחוהו אברהם ושרה, חסד אשר הוליד עמו חסד נוסף, חסד של מלכות והיא רות אשר תורת חסד על לשונה.

ויש לשאול, מכיון שאברהם היה כבר בארץ לפני הציווי של "לך-לך", לפי המדרש הנ"ל, מדוע אמר לו הקב"ה **אל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ** והרי היה לו לומר לכאורה **אל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִרְאִיתִיךָ**, בברית בין הבתרים.

ויש לומר שאדרכה, באומרו **אל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ**, בזה היה הנסיון לאברהם יותר גדול, באשר אינו יודע לאן יצווה ללכת, למרות הברית בין הבתרים שהראהו קודם לכן.

ומשהגיעו לארץ כנען נאמר וְהִפְגַּעְנִי אֲזִי בְּאֶרֶץ. מאי אז. כאז – כן עתה.

כתיב **וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ** שהיא לשון יחיד. ואע"פ שכוונת הפסוק לכל הנפשות אשר עשו, כהמשך הפסוק **אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן**, בלשון רבים, ניתן לדרוש שכוונתו **לנפש המיוחדת שהולידתו**. ומשום כיבוד אב נאמרה המלה **נפש בלשון יחיד**, להורות העניין, שעשה תרח תשובה על ידי בנו אברהם.

וכן יבואר על פי הטעמים, שהרי המילה **הַנֶּפֶשׁ** מלבד שכתובה בלשון יחיד גם מוטעמת היא **בטיפתא**, שהיא מעין הפסקה קלה ולכן אינה בהכרח מחוברת עם שלאחריה, **וכוונתו בזה לתרח אביו**. וזה שאמרו שעשה תרח תשובה בסוף ימיו שנאמר לאברהם **וְאֵתָה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם** תִּקְבֹּר בְּשִׁיבָה טוֹבָה. אלא שתרח אביו לא רצה ללכת עמו ארצה כנען, אולי לצד שלא היה בו כח להילחם בכנעני, כנ"ל, ולכן לא הלך עמו. וכך יקרא: **וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן, וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ הִיא תֵּרַח** לא לקחו, וְאֵת [שאר הנפש] **אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן אוֹתָם לִקְחוֹ**.

אמנם, לעתיד לבוא, יוציא הקב"ה מחרן גם את בעלות החסד **כרבה וקרחל ולאה**, עבור המשך בניית עם ישראל, והן **כניצוצות המבוררות** על ידי החסד והתשובה שאברהם קיים בתרח ובאנשי דורו והן גם הן ישתייכו **לנפש אשר עשו אברהם ושרה בחרן**. וכן יתבאר על דרך הצח והסוד, אומרו **וְאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן**:

וְאֵת - לרבות, לרבות את רבקה, רחל ולאה. שגם את הנפש שלהן הוציאו אברהם ושרה וביררו אותן עבור יצחק

לאן יצווה ללכת, למרות הברית בין הבתרים שהראהו קודם לכן.

ומשהגיעו לארץ כנען נאמר וְהַכְנַעֲנִי אֶזְבָּאֵץ בְּאֶרֶץ. מאי אז. כאז – כן עתה. הרי הארץ לפניך כפי שהבטחתיך.

^^^^^^

רמזי לך-לך

כאן רמז לו על הולדת יצחק. שכן לך אותיות כל, וב' פעמים לך-לך היינו ב'כל. וכפי שנאמר וה' ברך את אברהם בכל. (חיי שרה כד, א') ופירש רש"י שם בכל עולה בגימטריא בן וגו'.

ועל דרך הרמז והסוד נאמר שמידת כל היא מידת היסוד המשיקה למלכות (כמובא בשערי אורה) ולכן שניהם יקראו במידת כל, ורמז כאן שיהיה אברהם מודיע מלכות ה' בעולם. ככתוב כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה.

ועוד על דרך הצח, בתיבות לך-לך חבוי דו-שיח בין הקב"ה ואברהם כביכול. הקב"ה אומר לאברהם לך להודיע מלכותי בעולם, ואברהם עונה לו לך ה' הממלכה. כביכול מה אני

ויעקב, בעת יגיע זמנו לצאת מחרן. ועל דרך אל תקרי, אל תקרי ויציאו אלא ויציאו. שהוציאו יקר מזולל לעתיד לבא, לעת צאת השואבות, לעת צאת השכינה הקדושה לפנייהן והן כשואבות רוח הקדש.

ועוד יש לומר, בשימת לב שלוט בן-אחיו נאמר לחוד, וכן ואת-הנפש אשר-עשו בחרן נאמר לחוד: ויקח אברהם את-שרי אשתו ואת-לוט בן-אחיו ואת-כל-רכושם אשר רכשו ואת-הנפש אשר-עשו בחרן (יב,ה'), לומר לך שלוט לא היה בין הנפשות אשר עשו בחרן. רק מצד החסד לקחוהו אברהם ושרה, חסד אשר הוליד עמו חסד נוסף, חסד של מלכות והיא רות אשר תורת חסד על לשונה.

ובשימת לב, יש לשאול, מכיון שאברהם היה כבר בארץ לפני הציווי של "לך-לך", לפי המדרש הנ"ל, מדוע אמר לו הקב"ה אל-הארץ אשר ארצך והרי היה לו לומר לכאורה אל-הארץ אשר הראיתיך, בברית בין הבתרים.

ויש לומר שאדרבה, באומרו אל-הארץ אשר ארצך, בזה היה הנסיון לאברהם יותר גדול, באשר אינו יודע

ואגדלה שמה

ואעשה לגוי גדול ואברכה ואגדלה
שמה ויהיה ברכה (יב,ב')

יש ליתן טעם לאומרו ואגדלה עם
ה"א בסוף, ולא ואגדל.

ויש לומר שכאן רמז לו על מידותיו,
שהן מדה כנגד מדה כדאמר ר' שמואל
בר נחמני אמר ר' יונתן (סנהדרין צ.)
שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד
מדה.

וכביכול כך אומר הקב"ה לאברהם:
כנגד מה שאתה מגדל שמי בעולם, כן
אגדל שמך בעולם. ורמזה הכתוב
באות ה"א, ואגדל-ה אשר תרמוז על
מדה כנגד מדה. וכאומרו: אתה מגדל
שמי הנקרא בשם י'הו"ה', כן אגדל
את שמך ואוסיף לך את האות ה',
ויקרא שמך אברהם.

~~~~~

ויהיה ברכה. ויהיה הוא לשון הוי"ה,
לשון חסד ורחמים, וכאומרו שמדת
הרחמים ראויה לך לברכה, באשר
מדתך מדת החסד.

להודיע מלכותך, והיא עומדת וקיימת
גם מבלי הודעת. והקב"ה משיבו לך,
בידך להודיע מלכותי. לך ישמעו כל
באי עולם. [שכן כל אותיות לך].
ואברהם משיבו להקב"ה: כי כל
בשמים ובארץ לך ה' הממלכה.
והקב"ה משיבו: על מנת כן בראתי
שמים וארץ, שדוקא אתה תודיע
מלכותי בעולם, כדכתיב אלה תולדות
השמים והארץ בהבראם, אל תקרי
בהבראם אלא באברהם. ומכח ברכתי
בכל תודיע מלכותי. ככתוב: (דברי
הימים א כט, יא) לך יהי' הגדלה
והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי-
כל בשמים ובארץ לך יהי' הממלכה
והשתנשא לכל | לראש.

וכדאיתא בזוה"ק פרשת נשא דף
קמ"ח עמ' א: אָמר רַבִּי אֲבָא, מַאי
דְּכֵתִיב, (בראשית כד) וַיִּבְרַךְ אֶת
אַבְרָהָם בְּכָל, כְּמָה דְּאֵת אָמֵר כִּי כָל
בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ. וּמִמִּידַת כָּל שֶׁל
אַבְרָהָם נֹודַעַת מַלְכוּת ה' בַּעֲלָם לֶךְ ה'
הַמַּמְלָכָה. וְהֵינּוּ לֶךְ-לֶךְ.

~~~~~

וְאֶבְרָכָה מִבְּרָכֶיךָ וּמִקְלָלֶךָ אָאָר
(יב,ג')

וּמִקְלָלֶךָ אָאָר. יש ליתן טעם, מדוע לא יאמר וּאֶאֱרָה מִאֲרִיךְ כשם שאמר וְאֶבְרָכָה מִבְּרָכֶיךָ, או יאמר וְאֶקְלֵל מִקְלָלֶךָ. ומדוע יִשְׁנָה לומר וּמִקְלָלֶךָ אָאָר.

ובשימת לב הרי כאן שני שינויים. גם הפך את הסדר לומר פעולתו אָאָר לבסוף. וגם לא נקט באותה מילה אלא שינה לומר וּמִקְלָלֶךָ במקום מִאֲרִיךְ.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי באומרו מִקְלָלֶךָ במקום מִאֲרִיךְ, ירויח בזה הכתוב להחמיר לא רק עם המקללים, אלא גם עם המיקללים ראש בָּעַם אֱלֹהֵי אֶבְרָהָם, כדין מקללים. ויהיה לשון מִקְלָל כדין לשון מִקְלָל. ואע"פ שמקל ראש הכוונה בלבו, במחשבה, ומקלל הכוונה בפיו כדין מעשה, ירמוז בזה שבגויים מחשבה מצטרפת למעשה.

וכפירוש רש"י בפרשת כי תבוא כו,ח': ארמי אוֹבֵד אֲבִי, לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב, ובשביל שחשב לעשות, חשב לו המקום כאילו עשה, שאומות העולם

ועל דרך הסוד, יש לומר כי וְהָיָה הוא השם הק' השולט בחודש תשרי, היוצא מן סופי התיבות בפסוק (בראשית יב,טו') וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פְרָעָה. כמובא בתיקוני הזהר ט' עמ' ב.

וחדש תשרי נקרא גם ירח האיתנים, שבו נולדו האבות הנקראים איתנים, [מסכת ראש השנה יא. לדעת ר' אליעזר], וכן נקרא אברהם איתן האזרחי. כמובא בפסיקתא על הפסוק בתהלים (פט,א') מִשְׁכִּיל לְאִיתָן הָאֲזָרְחִי הוּא אֶבְרָהָם.

ואשר על כן לעומקו של מקרא יש לומר כי באומרו וְהָיָה בְּרָכָה יתכוון לומר לאברהם, ברכתך היא וְהָיָה. וְהָיָה עמוד החסד והרחמים של העולם, כמידת י'ה'ו'ה שהיא מידת החסד והרחמים. כמדת שם השם השולט בחדש שבו זרח אורח הוא השם הק' והי'ה, שהוא גם שם של שמחה, ועל כן נאמר: והיה ברכה, שברכתך תביא שמחה בעולמות.

^^^

אמר הקב"ה לאברהם: וּמִקְלָלְךָ אָאָר, שלא רק המקלל אלא גם המיקל יהיה בארור. ומזה טובה מרובה, המכבד הוריו מכבד לאלקיו, והמכבד לעם ה' מבורך. שנאמר וּבִבְרָכָה מְבֹרָכִי.

ועל דרך זה יתפרש הפסוק [תהלים מז, י'] נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עִם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם שגם הנדיבים בלבותם והחושבים טוב על עַם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם, יתקיים בהם המשך הפסוק כִּי לֹאֲלֹהִים מִגִּנִּי אֶרֶץ מָאֵד נִעְלָה, וכפירש"י ש[אברהם] היה נדיב לב הראשון תחלה לגרים, עתה נודע כי לאלהים מגיני ארץ, היכולת בידו להיות למגן על כל הבוטחים בו. עכ"ל. והבוטחים בו היינו בלבבם. ומעלתם זו היא מעלתו ית', כפי שמסתיים הפסוק: מָאֵד נִעְלָה, וכפירוש המלבי"ם: על ידי עַם אֲבֹרָהֶם שהם ישראל, יהיה נעלה [הקב"ה] ומרומם מאד שכולם יכבדו אותם. והיינו דכתיב: וּבִבְרָכָה מְבֹרָכִי.

~~~~~

וַיִּצְאֻ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן (יב, ה')

עובדי אלילים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה. ופירש רש"י בקידושין מ: מצרפה למעשה ונפרעים ממנו אף על המחשבה.

ומשעה שמקילים ראש בישראל ומזלזלים בהם בלבם הרי הם לוקים כאילו קללו בפיהם ולשונם.

והיינו שאמרה שרה (טז, ה') וַתֵּרָא כִּי הָיְתָה וְאֶל בְּעִינֶיהָ, ומשהקילה הגר בשרה, נהיתה ארורה והפילה עוברת. (רש"י שם).

ועוד יכוון הכתוב לנאמר בפרשת כי תבוא כז, טז: אָרֹר מִקְלָה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאִמָּר כָּל-הָעָם אָמֵן. שלא רק הגויים באיסור הקלת ראש וזלזול אלא בראש וראשונה עם קדוש הנקרא לכבד הוריו ואלקיו. שדרך כיבוד הורים יגיע לכבוד אלקים. והמיקל הוריו כמזלזל באלקיו.

וכן פירש בעל הטורים על סמיכות פסוק זה לקודמו אָרֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסֵּכָה וגו', התחיל בעבודה זרה שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה וסמך לע"ז מקלה אביו ואמו. דג' שותפין יש באדם. ואמר כאן שהמקלה בארור. כן בעניינינו,

בקמץ. לכן נאמר וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן, כְּנָעַן, הִנֵּה בקמץ.

ועל דרך המוסר יאמר: בא הכתוב להודיע כמה שכר יש להקב"ה ליתן על העומד בנסיון שלא להרהר על דבריו, וכגון השגות עליונות אלו שהשיג אברהם בקמץ שבכתר העליון.

וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהִירָה (יב,ח')

הקדמה לפירוש האוה"ת הק': וַיַּעֲתֶק הוא לשון הפעיל. שהעתיק והעביר דבר ממקום למקום. על כך **פירש אוה"ת הק':** לא זכר למי העתיק, [כלומר הכתוב לא הזכיר את מי אברהם העביר], ורש"י ז"ל פירש אהלה, והוא חסר. [כלומר: רש"י פירש שהעתיק משם את האהל וקבעו בהר].

ממשיך אוה"ת הק': ואולי כי רמז **שהעתיק צור ממקום שנראה אליו שם.** [כלומר כל מקום שהלך אברהם השכינה הולכת עמו]. והוא אומרם ז"ל במסכת ברכות (ה:): בפסוק (איוב יח,ד') הַלְמַעֲנָה תַּעֲזֹב אֶרֶץ וַיַּעֲתֶק צוֹר מִמָּקוֹמוֹ [בתמיהה], כי בצאת ישראל

על דרך הרמז והניקוד פירש הגר"א לענין הרעב בארץ. כשיצאו חשבו שכאן בכנען **פתוחה ידו.** לכן נאמר וַיָּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן, הִנֵּה בפתח. כְּנָעַן. וכשהגיעו לכנען ראו כי רעב בארץ, שכביכול **קמוצה ידו** ואין כאן שובע. לכן נכתב הִנֵּה בְקֶמֶץ. וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן. הִנֵּה בְקֶמֶץ. ואע"פ כן לא הרהר אברהם אחר הקב"ה.

וכפירוש רש"י: על הפסוק **רעב בארץ.** באותה הארץ לבדה, לנסותו **אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה,** שאמר לו ללכת אל ארץ כנען, ועכשיו משיאו לצאת ממנה.

ולעומקו של מקרא, על דרך הסוד והניקוד. כשיצאו, היתה יציאתם על מנת להשיג בארץ **השגות עליונות של חמישים שערי חכמה.** ובגימטריא נ' היינו חמישים. לכן הִנֵּה בפתח. כְּנָעַן. כי פתח היא הטעם של ספירת החכמה. וכשהגיעו, ראו כי לא רק נ' שערי חכמה נפתחו להם אלא גם **נ' שערים של אצילות שבכתר העליון, הם נ' שערים של רחמים גמורים.** שכן ספירת הכתר מנוקדת

ולעומקו של מקרא יאמר שנרמזו דבריו באומרו **הִתְקַרְה**, שתכלית העתקת השכינה ממקום למקום היא **להשרות השכינה** הק' בהר מרום הרים, הוא הר הבית, והטעם **רביעי** או **רביע** יוכיח שהוא לשון **רובץ**, וכפי שמוכא במסכת יומא [כא]. גבי חמשה דברים נאמרו באש של מערכה, ובהם: **רבוצה כארי**.

ובזוה"ק [ויקרא פרשת צו דף ל"ב ע"ב] **תָּא חֲזִי, כְּתִיב, (ויקרא ט) וַתֵּצֵא אֶשׁ מִלִּפְנֵי יי' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעוֹלָה וְגו' דָּא אוריאל**, דְּנִחִית בְּחִיזו דְּאֶשָּׁא בְּשִׁלְהוּבָא, עַד דְּנִחִית לְמִדְבָּחָא, לְקַבְּלָא דוֹרוּנָא וְאַתְחִיזי **כְּאַרְיֵה רַבְרָבָא, רְבִיעַ עַל קְרָבְנָא**, רבוצה על המזבח **כאריה**, בהר ה' יִרְאֶה בב"א.

~~~~~

אֲתִי וְאַתָּה

וְהָיָה כִּי-יֵרָאוּ אֲתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אֲשֶׁתּוֹ זֹאת וְהִרְגֵנוּ אֹתִי וְאַתָּה יִחְיֶי (יב,יב)

יש ליתן טעם לאומרו **וְהָיָה** שהוא בדרך כלל לשון של **שמחה**, ולכאורה אינו מתאים לכאן. שכן אמר **וְהִרְגֵנוּ**

ממקום תפלתו גורם **וַיִּעָצֶק** צור שהוא הקב"ה ממקומו, ומכל שכן במה שלפנינו [במדה טובה] שנראה ה' אליו ובנה לו מזבח שם, וכשיעבור משם אברהם **וַיִּעָצֶק** צור ממקומו, [כלומר הקב"ה יעתיק את שכינתו למקום שאברהם הולך] והוא **אברהם המעתיק**. [ונחשב הדבר כי אברהם הוא המעתיק את השכינה הק' ממקום למקום]. **עכ"ל**.

וכוונתו לומר שכל מקום שהלך אברהם, ובנה לו מזבח, **העתיק עמו כביכול את השכינה הק'** ממקום למקום בקוראו בשם השם בכל מקום. וכפי המשך פירושו: כמו (איוב יח, ד') **וַיִּעָצֶק צוֹר מִמָּקְמוֹ**. עכ"ל אוה"ח הק'.

ובשימת לב, וַיִּעָצֶק הוא לשון הפעיל. שמעתיק כביכול את השכינה הק' אתו לכל מקום. ובאמרו **וַיִּעָצֶק צוֹר מִמָּקְמוֹ**, הוא לשון ש[הקב"ה] **מעתיק את עצמו**, ולא מי שהוא בשר ודם הוא המעתיקו. אלא שבאמרו **וַיִּעָצֶק צוֹר מִמָּקְמוֹ**, דבר הכתוב בלשון כבוד כלפי מעלה, לומר **שזה רצונו של מקום להיות עם אברהם בכל מקום**, ונחשב הדבר כאילו **אברהם הוא המעתיקו**, ככתוב: **וַיִּעָצֶק מִשָּׁם הִתְקַרְה**.

שמחה, ושולט זה השם הק' בחדש תשרי שהוא חדש הרחמים והסליחות מחד, ומאידך הוא גם חדש של ימי הדין. וכנ"ל, שהוא דין לרשעים ורחמים בדין לצדיקים לעמו ישראל.

ובשימת לב, המילה **אֲתִי** מוטעמת בטיפחא, שהיא כעין הפסקה קלה, ולפשט הכתוב יחולק הפסוק לשנים: **וְהָרְגוּ אֹתִי - וְאֶתְּךָ יִחְיֶה.**

ועל דרך הדרש קרי ביה ללא הטיפחא, כי רק כטפח יפריד בין שיהרגו אותו ואותה. וכך יתקבל משמעו:

וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְּךָ.

ולעומקו של מקרא נֶאֱמַר: בלעדי, אם יהרגוני, גם לך אין חיים, שהרי נאמר לי (כא, יב') **כִּי בְיָצְחֶךָ יִקְרָא לְךָ זָרַע.**

^^^

אֲמַרְי-נָא אֲחֹתִי אַתְּ לְמַעַן יִיטַב-לִי בְּעִבּוּרְךָ וְחַיִּיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְגָּל [יב, יג']

לכאורה יש שתי **כפילויות** בפסוק. האחת **יִיטַב-לִי** וחזר ואמר **וְחַיִּיתָה**

אֲתִי וְאֶתְּךָ יִחְיֶה, ולשְׁמֹחָה מה זה עֲשֵׂה (קהלת ב, ב) ופירש רש"י שם: הרי סופה תוגה.

ועל דרך הסוד, יש לומר שהזכיר על הדבר שם קדוש **וְהָיָה** הוא שֵׁם השם השולט בחדש תשרי, שם הוי"ה בהיפוך אותיות. והזכירו כדי לשמור על הדבר שאמר **וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְּךָ יִחְיֶה**, שלא יצא אל הפעל.

ושם קדוש זה יוצא **מסופי** תיבות של הפסוק: (בראשית יב, טו') **וַיֵּרָא אֵלָהּ שְׁרִי פְרַעֲה**

ושרי פרעה הם רמז לשבעים שרים של מעלה המהללים את כנסת ישראל המכונה שרה אמנו לפני הקב"ה. לכן זו לשון שמחה כעין אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה. ורמזוה כאן לשרה שהיתה נקראת **שְׁרִי**, ועתה היא שרה, שנאמר ויראו אתה **שְׁרִי**, אל תקרי **שְׁרִי** אלא **שְׁרִי**, והאות ה'

אחרונה של פרעה הפכתה להיות **שרה**. ופרעה דהכא לא במשמעות של המלך פרעה, אלא במשמעות כוללת של מלכות בעולם, ויכוונו בזה למלכות שמים הנפרעת מן הרשעים וגומלת טוב לצדיקים. לכן היא לשון

ועדיין יש ליתן את הדעת לאומרו
בַּעֲבוּרָךְ [יִיטֵב-לִי בַּעֲבוּרָךְ], מה ירצה
לחדש בזה.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי
המלה בַּעֲבוּרָךְ תשא שני פירושים.
האחד בגללך כנ"ל. והשניה למען
ובשביל.

כנאמר אצל יעקב אבינו בבואו לקבל
את הברכות מיצחק אביו: [בראשית
כז, יט']: קום-גַּא שָׁכָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי
בַּעֲבוּר תַּבְּרַכְנִי נַפְשִׁי. הרי פירושו
למען.

וכן נאמר על ידי משה רבנו [שמות
כ, יז'] וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אֶל-תִּירְאוּ
כִּי לְבַעֲבוּר נְסוֹת אֲתֻכֶּם בָּא הָאֱלֹהִים
וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאַתוֹ עַל-פְּנֵיכֶם
לְבַלְתִּי תִחַטָּאוּ. ופירושו למען.

כן כאן באומרו לַמַּעַן יִיטֵב-לִי
בַּעֲבוּרָךְ יתכוון לומר גם לַמַּעַן
ובשבילך. אותה הטבה שייטיבו עמי
מן השמים לקיים הבטחת הקב"ה [ט"ו,
ג'] כִּי-אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמִּצְרָיִם הוּא
יִירָשׁוּךָ, אותה הטבה היא גם
בַּעֲבוּרָךְ, לַמַּעַן ובשבילך, עת
יתקיים כך [בראשית כא, ב'] וְתִהְיֶה
וְתִלְדִּי שָׂרָה לְאִבְרָהָם בֶּן לִזְמַנּוֹ. והוא

נַפְשִׁי, שהן לכאורה באותה משמעות,
והכפילות השניה שנאמר בַּעֲבוּרָךְ
וחזר ואמר בַּגְּלָלְךָ, שהן לכאורה גם
באותה משמעות.

ואוה"ח הק' עומד על הכפילות
הראשונה ומתרץ, שבאומרו יִיטֵב-לִי
נתכוון לטובה גשמית כמו שנאמר
[פסוק טז'] וּלְאַכְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָה
וְיִהְיֶה-לּוֹ צֶאֱן-וּבָקָר וְחֲמֹלִים וְעֶבְדִּים
וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנַת וּגְמָלִים. ובאומרו
וְחִיתָה נַפְשִׁי נתכוון לטובה נפשית,
שייטיבו לנפשו מן השמים ויזכוהו
בבנים, כאשר שנסתרה גם בבית
פרעה וגם בבית אבימלך, ונקתה
ונזרעה זרע, וכר' יצחק במדרש
בראשית רבה: וזו שנכנסה לבית
פרעה ולבית אבימלך ויצתה טהורה
אין דין שתפקד?! הרי שחיתה נפשו
של אברהם בבנים בגלל שרה. עד כאן
סיכום דבריו של אוה"ח הק'.

ועדיין נשאר לבאר הכפילות השנייה
בפסוק באומרו בַּעֲבוּרָךְ - בַּגְּלָלְךָ.

וכבר רָמְזוּ אוה"ח הק' שבאומרו
בַּגְּלָלְךָ נתכוון לומר בגלגול דברים
שלך. שנתגלגל ויצא מזה שנפקדה
בבן.

סוד הכפילות לַמַּעַן יֵיטֵב-לִי בַעֲבוּרְךָ
וְחֵיתָה נַפְשִׁי בַּגִּלְגָּל.

~~~~~

וַיֵּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת-הָאֱשֶׁה כִּי-יָפָה
הִוא מְאֹד (יב,יד)

יָפָה הִוא מְאֹד. כתיב הוּא וקרינן
היא. שהיתה שרה עקרה אין לה ולד,
כי היתה מסטרא דדוכרא, שלא היה
בה כח להוליד כלל. וכתבה התורה
הוּא וקרינן היא להודיע גודל הנס
שארע לה, שחזרה להיות מסטרא
דנוקבא ליתן לה זרע של קיימא.

וכעין זה מצינו בחנה, אימיה
דשמואל הנביא, שאמר לה עלי
(שמואל א, א, יז): לְכִי לְשָׁלוֹם וְאַל־הִי
יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת-שְׁלֹתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ
מֵעַמּוֹ.

וְהַיִּינוּ בָּהּ, מאי שְׁלֹתְךָ. לפשוטו היא
שאלתך אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ. אך בשימת
לב, כתיב שְׁלֹתְךָ חסר א'. ולעומקו
של מקרא יֵאמַר על דרך אל תקרי:
אל תקרי שְׁלֹתְךָ אלא שְׁלִיתְךָ. שלא
היתה ראויה להוליד, ותפילתה החזירה
אותה להיות ראויה לילד.

הכא נמי, לא היתה ראויה לילד, ולכן
בקשה מאברהם שיתפלל עליה באמרה
(לקמן, טז,ה') תִּמְסִי עָלֶיךָ, וכאומרה:
אם אינך מתפלל עלי הרי גזילת העני
בביתך, וחמסי, מה שחמס ממני
הסטרא אחרא שלא אלד, הוּא עֲלֶיךָ,
כלומר תלוי בך ובתפילתך.

~~~~~

וַיֵּרְאוּ אֹתָהּ שְׁנֵי פְרָעֹה וַיִּהְלְלוּ
אֹתָהּ אֶל-פְּרָעֹה (יב,טו')

מובא באוהב ישראל מאפסא שיש
כאן שני שמות ה' אשר שמרו על שרה
לבל תנזק. וַיֵּרְאוּ אֹתָהּ שְׁנֵי פְרָעֹה,
סופי תיבות והי"ה, שהוא השם
השולט בחדש תשרי כנ"ל, וכן:
שְׁנֵי פְרָעֹה וַיִּהְלְלוּ אֹתָהּ סופי תיבות
יהו"ה, הוא השם השולט בחדש ניסן.

וְהַיִּינוּ בָּהּ, מדוע שלח הקב"ה דווקא
אלו השמות של שני חדשים אלו
להצילה, ועוד, מה זכו שְׁנֵי פְרָעֹה
שיקרא עליהם שם השם, ישר
ולמפרע.

ולעומקו של מקרא יֵאמַר, שְׁאֵלוּ הֵם
שני חדשים שבהם נברא העולם.
וכמסקנת התוספות במסכת ראש

השנה כז. (ד"ה כמאן) בשם ר"ת:
דבתשרי עלה **במחשבה** לבראות ולא
 נברא עד ניסן. והרי בזכות אברהם
 נברא העולם שנאמר **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת**
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם, אל תקרי
בְּהִבְרָאָם אלא **באברהם**. וכדברי בעל
 הטורים במקום: **בהבראם**. אותיות
באברהם שבזכות אברהם נבראו
 שמים וארץ.

ואשר על כן שני השמות הק' של
 תשרי וניסן שבהם נברא העולם
 במחשבה ובמעשה, בזכות אברהם,
 נשלחו להציל את שרה.

וזכו שְׂרֵי פרעה שיקראו על שמם
 כביכול, להודיע כל תוקף **כוחה של**
שרה שְׁעֵדִין נקראה **שְׂרֵי**, לידע
 להודיע ולהיוודע לעיני כל העמים, כי
שְׂרֵי אחת שקולה כנגד שבעים **שְׂרֵי**
האומות, כאומה אשר תצא ממנה,
 ששקולה תהיה **כנגד שבעים האומות**.

~~~~~

ולאברהם היטיב בעבורה ויהי-לו
צאן-ובקר וחקמרים ועבדים
ושפחת ואתנת וגמלים (יב,טז')

וחקמרים ועבדים ושפחת ואתנת

יש ליתן את הדעת לחוסר הסדר
 לכאורה שבפסוק. שהרי היה לו לכתוב
וְאֶתְנַת ליד **וְחֻמְרִים**, והסדר הנכון
 צריך להיות כך: **וְעֲבָדִים וְשִׁפְחָת**
וְחֻמְרִים וְאֶתְנַת. ומדוע הפסיק הענין
 של **וְחֻמְרִים וְאֶתְנַת** על ידי **וְעֲבָדִים**
וְשִׁפְחָת.

אלא יש לומר כפי שאמר אברהם
 לאליעזר עבדו ולישמעאל בנו:
 (כב,ה') **וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֶל נַעֲרָיו שְׁבוּ**
לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, וְדַרְשׁ רַבִּי
תַּנְחוּמָא עִם הַדּוֹמָה לַחֲמוֹר. ורצה
 לומר שהגם אם ישיג העבד השגות
 קצת עליונות, הרי נשאר הוא עבד,
 ואינו יותר טוב מן הבהמה. שכן אמר
 לאליעזר עבדו: **עִם הַדּוֹמָה לַחֲמוֹר**.
 וכמובא במסכת ברכות [דף טז:]:
 בדברי ר' אליעזר לתלמידיו: **עבדים**
ושפחות אין אומרים עליהם ברכת
 אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה
 אומרים עליהם כשם שאומרים לו
 לאדם **על שורו ועל חמורו** שמתו:
 המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים
 לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא
 לך חסרונך

~~~~~

וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ
וְכָל-אֲשֶׁר-לֹו וְלֹוט עִמּוֹ הַנִּגְבָּה
(יג,א')

וְכָל-אֲשֶׁר-לֹו וְלֹוט עִמּוֹ. גילה
הכתוב שלוט אינו בכלל וְכָל-אֲשֶׁר-
לֹו. היינו דכתיב לעיל (יב,ה') וְאֶת-
לֹוט בֶּן-אֶחָיו לַחֹד, וְאֶת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-
עָשָׂו בְּחֶרֶן לַחֹד. לומר לך שלוט לא
היה בין הנפשות אשר עשו בחרן. ואף
בעלותם ממצרים חזרה לכנען לא
נחשב בכלל וְכָל-אֲשֶׁר-לֹו, לאברהם.

~~~~~

שָׂא גָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן-הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר-אַתָּה שָׁם צִפְנָה וְנִגְבָּה
וְקִדְמָה וְיָמָה. (יג. יד')

יש לשאול, מאי מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-
אַתָּה שָׁם, הרי מילתא דפשיטא היא
שממקום שהוא שם משם יראה.

אלא י"ל דכוונת הקב"ה מִן-הַמָּקוֹם
הרוחני אשר אתה נמצא בו. מן
המדרגה הרוחנית שהגעת אליה
בעבודתך. ולכן כרת עמו ברית בין
הבתרים כדי להעלותו למקום רוחני
גבוה שמשם יראה וכו'. ומאותו מקום
רוחני גבוה המשיך לומר לו לך לך.
וכנ"ל. שימשיך בעלייתו זו, שלב אחר

שלב. ועל דרך הצח, פעמים לך הם
מיעוט רבים שנים, וכאילו אומר לו
לך, לך, לך, לך והיינו שאמר אברהם
לאליעזר ה' אשר התהלכתי לפניו.
(כד,מ').

~~~~~

וְשִׁמְתִּי אֶת-זֶרְעִךָ כַּעֲפָר הָאָרֶץ
אֲשֶׁר | אִם-יִוָּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת-
עֲפָר הָאָרֶץ גַּם-זֶרְעֶךָ יִמְנָה (יג,טז')

על דרך המוסר, בזכות ששם עצמו
כעפר כדכתיב ואנכי עפר ואפר, זכה
לברכת וְשִׁמְתִּי אֶת-זֶרְעֶךָ כַּעֲפָר הָאָרֶץ.
וזה שאנו אומרים ונפשי כעפר לכל
תהיה. שנזכה להידבק במידת אברהם
להיות כעפר, ומתוך כך נזכה לברכת
ה' כפי שהתברך אברהם. וְשִׁמְתִּי אֶת-
זֶרְעֶךָ כַּעֲפָר הָאָרֶץ וגו'. והיינו נפשי
כינוי לנפשות צאצאיו היוצאים ממנו.

~~~~~

קוֹם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאַרְכָּה
וּלְרַחֲבָה כִּי לֹךְ אֶתְנַנָּה: (יג,יז')

קוֹם וגו' כִּי לֹךְ אֶתְנַנָּה.

והרי לא נתנה אלא לבניו. אלא כאן
רמז לו שיקום בתחיית המתים,

וכוונתו לאותו עפר וקש שהפכו לחרבות ולקשת וחיצים במלחמת אברהם עם המלכים, כמובא בהפטרה (ישעיהו מא, ב') **יְתֵן כְּעָפָר חֲרָבֹו כְּקֶשֶׁשׁ נִדְּף קִשְׁתֹּו**. וכן הוה בימי נחום איש גמזו. והיינו **מִנְגִּנֹן**, "מִנְגִּנֹן חכם".

ואע"פ שמנגנון חכם זה הוא נְסִי נסים ומְסַתְרֵי סתריו של הקב"ה, הרי נתן מנגנון זה ביד האדם להפעילו. ואם כן **יש לשאול מה היא תכונת האדם שבידו יפקיד הקב"ה מנגנון חכם זה**. שלא הרי נחום איש גמזו כהרי השודדים שגם הם הביאו עפר מחצר ביתם, ולא עלתה להם.

ולעומקו של מקרא יאמר שִׁמְנִגְנוֹן זה שנאמר בו **יְתֵן כְּעָפָר חֲרָבֹו כְּקֶשֶׁשׁ נִדְּף קִשְׁתֹּו**, מופעל על ידי **ענוה והודאה בניסי ה'**.

וכן מצינו באברהם אבינו שביטל עצמו **כעפר**, ו**כְּקֶשֶׁשׁ** החשוב כאפר, באמרו (וירא, יח, כז') **וְאֲנִי עֹפֵר וְאֹפֵר**, ובכך הודה על ניסי ה' שהוציאו מכבשן האש, שלא נִתְּנוּ להיות עפר ואפר.

ועל דרך הצח יש לומר שאותו עפר שהפך לחיצים, הוא העפר שאמר

שנאמר **קום**, ואז יתן לו הקב"ה את הארץ שנא' **כִּי לְךָ אֶתְנֶנָּה**, את הארץ אשר ישבו בה בניך. וכפי שנאמר בקריאת שמע (פרשת עקב יא, ט') למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם **לתת להם**. **לתת לכם** לא נאמר אלא **לתת להם**. מכאן לתחיית המתים מן התורה. וכפירוש רש"י **בשם הספרי מז**. **בד"ה לתת להם**. לתת לכם אין כתיב כאן, אלא לתת להם, מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה.

ועוד יש לומר שאמר לו **קום** התהלך בארץ העליונה, ועל ידי כך תִּכְבֹּשׁ הארץ התחתונה לבניך.

^^^

גם זו לטובה

סוד הִמְנִגְנָא

וּבְרִינֹו אֶל עֲלִיֹון אֲשֶׁר-מִגֵּן צָרִיךְ בִּינְדֶה וגו' . (יד, ב')

יש לעיין מהו מִגֵּן. ובתנחומא מובא שעשה לו הקב"ה **מִנְגִּנָּא**. ופירושו "מערכת חֲכָמָה". וכדאמרי אינשי "מִנְגִּנֹן חכם".

כח ביד השטן לקטרג, ובזה יופעל
המַנְגָּנָא להצילו.

ויש לעיין בדברי נחום איש גמזו, מה
הוא זה שהיה אומר על כל דבר **גם**. **גם**
זו לטובה. והלא היה די לו לומר **זו**
לטובה. ומה הוא **הגם**.

ויש לומר כי כל מקרה אשר יקרה
את האדם, **במבט לאחור יוכל לראות**
כי היה זה לטובה. אך במבט לעתיד
או אפילו בהווה, קשה לראות את
המקרה הקשה שהוא לטובה. **לכן אמר**
גם. ופירושו: כשם שכל המקרים
בעבר היו לטובה, כן יש להאמין **שגם**
מקרה זה בהווה הוא לטובה.

ולעומקו של מקרא יש לומר
שכאשר האדם מודה **שהכל לטובה**,
בזה יש לו כח **לגזור** שאכן יהיה זה
לטובה.

ובזה יובן מדוע אליהו הנביא לא
התגלה אליו אלא רק **לאחר** שנחום
איש גמזו אמר **גם** זו לטובה. כלומר
שבאמירתו זו **הוא גזר לטובה**, ומיד
הופיע אליהו הנביא והצילו מיד המלך
באמרו כי זה הוא העפר של אברהם
אביהם ההופך לחרבות ולחיצים.

אברהם אבינו על עצמו **וְאֵנֹכִי עֶפֶר**
וְאֶפֶר, **שהענוה** לא רק שהיא
המפעילה את המנגנון, אלא **היא היא**
המנגנון עצמו ההופך לחצים על
האויבים ואת הסובבים אותנו
לאוהבים.

וכן מצינו בנחום איש גמזו כמובא
בתענית כא. **שביטל** עצמו בפני
המציאות כאשר במקום הזהב נמצא
באוצרו עפר, ואמר **"גם זו לטובה"**
ועל ידי כך נהפכו גרגירי העפר
לחיצים וחרבות. ובאמרו **גם זו**
לטובה הודה אף הוא על ניסי ה'
שעשה עמו עד עתה. (וכמובא לקמן).

ולכן זכו שניהם ל**מַנְגָּנָא** הזו, על ידי
הענוה והודאה בניסי ה'.

ויש להזכיר בענין זה **מדרש**
פליאה שאומר "הצדיקים נהנים מן
הגזל". ובודאי לא כפשוטו. ופירשו בו
גזל ר"ת **גם זו לטובה**. שעל ידי
ההודאה בכל ענין נְשִׁקְרָהוּ **שגם זו**
לטובה, בזה הוא מנצח את היצר הרע
אשר רוצה להעמידו בנסיון, **כעין מה**
שכתוב [שמואל ב כג, כא'] **וַיִּגְזַל אֶת**
הַתְּנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּתְּנִיתוֹ,
ומאחר ואמר **גם זו לטובה**, אין יותר

תֹּאמַר אֲנִי הָעֶשְׂרִיתִי אֶת-אַבְרָם
[יד, כג']

יש ליתן טעם מדוע כאן סרב אברהם לקחת אפילו דבר מועט, ובפרעה לא סרב ועוד אמר לַמֶּעַן יִיטַב-לִי בַעֲבוּרָךְ וְחַיְתָה נַפְשִׁי בְּגִלְגָלֶךָ ופירש רש"י שם ויתנו לי מתנות.

ויש לומר כלל גדול בהנהגותיו של אברהם אבינו מצינו כאן. שכל מעייניו היו לקדש שם שמים. וזו אַמַּת המידה שלו בכל ענין. מה יקדש שם שמים ומה חלילה להיפך.

ולכן בענין פרעה אמר ויתנו לי מתנות כפירש"י, כי ידע בנביאותו שפרעה יודה כי מעם ה' יצא הדבר, ולכן אם יקח מתנותיו הרי יקדש בכך את ה' שהוא הנותן את מתנותיו של פרעה. ועוד, שבזה יהיה סימן לבנים שִׁיִּצְאוּ ממצרים לעתיד לבא ברכוש גדול. ויהיה גם בזה קידוש השם גדול.

אבל כאן בעניין מלך סדום המולך על אנשים שהם רעים וחטאים לה' ולבריות, ידע אברהם כי מלך סדום יחשוב שהוא המעשיר את אברם לא יהיה בזה קידוש ה' אלא ההיפך חלילה, ולכן לא קבל ממנו.

והוא סוד פעולתו של המנגנון החכם. ההודאה בהשגחת השם ובניסיו מתוך ענוה והתבטלות.

ועוד יש לומר על דרך הצח שמקורו של הַמֶּנְגֵנָא הוא מהיכל הנגינה, ומופעל על ידי השם הקדוש וְאֵשֶׁר היוצא מע"ב שמות מפסוקים ויסע ויבא ויט, (שמות י"ד פסוקים יט-כא). הוא הממונה על שירת העשבים ושירת היקום כולו. ובעת אשר משמיעים בני ישראל את קול תפילתם ותורתם בבתי הכנסיות, בניגון ובנעימת קול ערב (רש"י ברכות ו. ד"ה במקום רנה) מקיימים בזה אֶשֶׁר-מִגֵּן צָרִיד בִּיגְדָךְ. והוא שהתכוון ר' עקיבא בשבח לימוד התורה שצריך להיות בְּזִמְרָה. כאומרו זִמְרָה בכל יום, זִמְרָה בכל יום. (סנהדרין צט:). והוא הנקרא זִמְרָה עֲרִיצִים, ואשר על כן נִתְּכָנוּ פִּסְקֵי דְזִמְרָה לפני התפילה כדי שתוכל התפילה להפעיל את הַמֶּנְגֵנָא.

^^^

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-מֶלֶךְ סָדָם
וגו' אִם-מִחוּט וְעַד שְׁרוּף-נֶעַל
וְאִם-אֶקַח מִפֶּל-אֶשֶׁר-לָךְ וְלֹא

^^^

**וְשָׂרִי אִשָּׁת אֲבָרָם לֹא יִלְדָּה לוֹ וְלֹא
שָׁפְתָה מִצְרִית וּשְׂמָהּ הָגָר (טז, א')**

בשימת לב, המילה לֹא מוטעמת
באתנחתא, שהיא כהפסקה, ולפשוט
הכתוב יחולק הפסוק לשנים: **לֹא יִלְדָּה**
לוֹ - וְלֹא שָׁפְתָה מִצְרִית וּשְׂמָהּ הָגָר.

ועל דרך הדרש קרי ביה ללא
האתנחתא, ויתקבל: **וְשָׂרִי אִשָּׁת אֲבָרָם**
לֹא יִלְדָּה לוֹ וְלֹא. לומר לך שאברהם
היה עקר כשרה, ועל ידי שנתנה לו את
הגֵר, נרפאו גם הוא גם שרה.

^^^

**וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הֶבְטֵ-נָא
הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם-תּוּכַל
לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה
נִרְעָד: (טו, ה')**

הֶבְטֵ-נָא הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים.
פירש רש"י, **הוציאו** מחללו של עולם
ו**הגביהו** למעלה מן הכוכבים, וזהו
לשון **הבטה**, **מלמעלה למטה.**

ויש לשאול מדוע הצריכו להגביהו
מעל הכוכבים, והרי יכול לומר לו שא
עיניך וראה, ויסתכל מלמטה למעלה.

ועל דרך הפשט, בהסתכלות מלמעלה
יראה את כלל הכוכבים הרבה מעבר
למה שיוכל לראות מלמטה, ולכן
הגביהו למעלה מן הכוכבים כדי ליתן
יותר תוקף להבטחתו: **כֹּה יִהְיֶה**
נִרְעָד.

ולעומקו של מקרא ועל דרך
המוסר יש לומר, דכל המציאות של
אברהם אבינו היתה **התבטלות** כלפי
הבורא ית'. והיא מציאות של עפר
ואפר ובמציאות זו לא שייך לשאת את
עיניו למעלה אלא כדרך שהיה אברהם
אבינו נוהג **להשפיל מבטו**, ולהביט
מלמעלה למטה.

וכדי לא לשנות את ההנהגה של
אברהם אבינו, הגביהו הקב"ה מעל
הכוכבים כדי שיראה אם יוכל לספור
אותם מלמעלה למטה.

ועוד יש לומר, שלא תחלש דעתו
על צאצאיו שיהיו בעלי גאווה ח"ו, לכן
אמר לו מלמעלה למטה שאין גבהות
לפני המקום גם לא במקום הכוכבים.

ועל דרך הטעמים יאמר בדרך
הצח, כי המלה **הַשְּׂמִימָה** מוטעמת
ברביע [רביעי] ומובנו בארמית
"רובץ". וכן הנגינה מתנגנת מטה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכוונת המדרש שמניין 38 הם כמנין האותיות שיש מ"ותרא" עד "וביניך": ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט יהוה ביני וביניך. מניין אותיות 38.

והמהרז"ו על מדרש רבה תמה כיצד הוא החשבון. כי בין 175 שנה שחי אברהם ו 127 שנה שחיתה שרה הרי 48 שנה. ובמדרש נאמר ראוייה היתה שרה להגיע לשניו של אברהם, ועל ידי שאמרה (בראשית טז, ה): ישפט ה' ביני וביניך, נמנעו מסייה שלשים ושמונה שנה.

והרי חסר למניין עשר שנים.

ותירץ שהכוונה שהיתה ראוייה שרה על כל פנים למות יחד עם אברהם, ולא לפניו. והרי אברהם היה גדול ממנה בעשר שנים, ולכן כשנפטר אברהם בן 175 שנה היתה ראוייה לחיות על כל פנים עד מותו להיות בת 165 שנה במותה. והרי חיתה רק 127 שנה. הרי שחסרו משנותיה 38 שנה.

ולעומקו של מקרא נאמר עוד, שנרמז ענין זה של חסרון שנותיה במילה שפחת. וידרש: אל תקרא

וכפרש"י שהוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון הבטה, מלמעלה למטה. וכאומרו: הבט-נא מלמעלה למטה, השמימה.

ועל דרך הצח, ה"מ" המוטעמת ברביע במלה השמימה תורה על כך שהגביהו על מנת שיביט מטה.

~~~~~

ותאמר שרי אל-אברהם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתל בחיך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט ה' ביני וביניך (טז, ה')

מובא במדרש רבה [פרשה מה] רבי מנחומא אמר בשם רבי תיא רבה ורבי ברכיה אמר בשם רבי תיא, כל מי שפחתיק [מלשון מתחבר ומתקשר] אחר מדת הדין, לא יצא נפוי [מלשון שקט ושלום] מפתח ידיה, ראוייה היתה שרה להגיע לשניו של אברהם, ועל ידי שאמרה (בראשית טז, ה): ישפט ה' ביני וביניך, נמנעו מסייה שלשים ושמונה שנה.

שְׁפָחָתִי אלא שפִּיחַתִּי לִי. שפִּיחַתִּי לִי משנותי בעבורך.

אַחֲרֵי רֹאִי: (בראשית טז' יג')
הִגַּם הֵלֶם רֹאִיתִי

לעומקו של מקרא, ועל דרך הסוד, יש לומר שְׁהֵלֶם הוא המלאך היוצא מהשם הקדוש של ע"ב, ה"ם, בהיפוך אותיות מל"ה.

וכן בשמות פרק-ג אל תקרב הֵלֶם. ולכן יש לומר, תא חזי מה בין אדון הנביאים לשפחת הנביא. שבמשה נאמר וַיִּסְתַּר מִפְּנֵי כִּי יָרָא מִהִבֵּית אל האלהים ואצל הגר להבדיל כתוב הִגַּם הֵלֶם רֹאִיתִי אַחֲרֵי רֹאִי. שהציצה לראות ראייה אחר ראייה. לכן משה זכה ל"ותמונת ה' יביט", ואילו היא לא זכתה אלא לבן שיהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו. וכן בשמות פרק-ג אל תקרב הֵלֶם.

ועוד י"ל דהל"ם שהוא אחד משמות ע"ב כנ"ל מפסוקים ויסע ויבא ויט, (שמות י"ד פסוקים יט-כא). בהיפוך אותיות: מלה. וכתוב בתיקונים בזוה"ק לכוון ע"ב שמות אלו בפרשת והיה אם שמע. שם קדוש מע"ב כנגד כל תיבה.

והשם הק' מלה, מכוון הוא כנגד התיבה ארצכם אשר בפרשה שניה של

ועוד יש להבין מה הוא זה שאמרה חֲמִסִּי עָלֶיךָ, ומדוע נקוד על יו"ד שבמלה וביניך: יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ.

מובא במדרש רבה: [פרשה מז]:
אמר רבי יהושע בן קרחה, יו"ד שְׁנָטל הקדוש ברוך הוא מִשְׁרִי, נִחְלַק חֲצִי לְשָׂרָה וְחֲצִי לְאַבְרָהָם.

כלומר: שהיו"ד של שרי, שכך נקראה לפני ששינה הקב"ה את שמה, אותה יו"ד נחלקה לשנים, ה', ה'. ה' לשרה וה' לאברהם. ומעתה נקרא אברם אברהם ושרי שרה. ולכן יש נקודה על היו"ד השניה שבמילה וּבֵינֶיךָ. שנחלקה היוד לשנים.

ואשר על כן יש לומר לעומקו של מקרא, שזה שאמרה חֲמִסִּי, כעין גזילת העני בבתיכם, שאני מוכנה לתת את האות יו"ד שלי ולחלקה ביני וביניך. ואינך מתפלל עלי בתמורה.

^^^

נתקרא שם ה' הדבר אליה אֶתָּה
אל רֹאִי כִּי אֶמְרָה הִגַּם הֵלֶם רֹאִיתִי

בך הברכה במלואה, כשיתקיים בך
וְהָיָה תָמִים.

ועוד בעניין הברית, נאמר באברהם
ברית ונאמר בנח ברית.

נאמר **באברהם** ברית: **אֲנִי הֵנָּה בְּרִיתִי**
וגו' **וְהָיָה שְׁמִי אֲבִרְהָם** וגו' וְהַקְמַלְתִּי
אֶת-בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זָרְעֶךָ
אֲחֵרֶיךָ לְדֹרֹתָם לְבְרִית עוֹלָם לְהָזִית לָךְ
לְאֱלֹהִים וְלִזְרַעֲךָ אֲחֵרֶיךָ: {יז,ד'-ז'}

ונאמר **בנח** ברית: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֶאת**
אוֹת-הַבְּרִית אֲשֶׁר-אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי
וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ טִיהָ אֲשֶׁר אֲתִכֶּם
לְדֹרֹת עוֹלָם: אֶת-קִשְׁטִי נֹתַתִּי בְּעַגְלָן וגו'
{ט,יב-יג'}

תא חזי מה בין אברהם לנח: נח
שירד מדרגתו הנבואית ונקרא **איש**
האדמה, עד אשר וישת וישכר ויתגל
וגו' נזקק **לברית שמימית**, **עשויה**
בידי שמים, היא הקשת בענן כדי
להשיבו לדרגתו אל בוראו. אולי
יעלה את כל דורו עמו.

אברהם שעלה ונתעלה בכל דרגות
רוחניות ונשגבות, נזקק **לברית**
ארצית העשויה בידי אדם, היא אות
הברית החתומה **בבשרו**, ובשמו
אותה הוא **מוריד השפע מן השמים**
ארצה, לו ולבניו אחריו לדורות עולם.

ק"ש. ובאשר כן ממונה הוא על
השראת השכינה בארץ. והגר שהיה
לבה גם בשכינה, לא זכתה לה
ולצאצאיה לנחול את הארץ, ומשה
רבנו שהסתיר פניו, זכה להנחיל את
הארץ ליהושע ולכל עמו.

^^^

וְהָיָה תָמִים

וַיְהִי אֲבִרְהָם בֶּן-תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתֵּשַׁע
שָׁנִים וַיָּרָא יְהוָה אֶל-אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֲנִי-אֵל שְׁדֵי הַתְּהֵלֶךְ לְפָנַי
וְהָיָה תָמִים (יז,א')

וְהָיָה תָמִים. ודרשוהו על המילה. וכן
פירש רש"י: ולפי מדרשו, התהלך
לפני במצות מילה, ובדבר הזה תהיה
תמים. ואשר על כן יש לומר **לעומקו**
של מקרא: כאן נעץ הכתוב סופה של
הפרשה בתחילתה ותחילתה בסופה,
לפרסם חביבותו של אברהם לפניו.

שבתחילת הפרשה אמר **וְהָיָה בְּרָכָה.**
וגילה כאן הכתוב **מה היא הברכה**
שהבטיחו בתחילה, היא **ברכת ברית**
המילה, בסופה של הפרשה.

וכאמרו: **וְהָיָה בְּרָכָה**, אימתי תתקיים

וזה סוד אומרו (לקמן יז, יז') **וַיִּפֹּל אֲבִרְהָם עַל-פָּנָיו**, שבנפילה זו הוריד שפע הברכה לקיים מאמר ה' (לקמן כא, יב') **כִּי בִינְצִחָה יִקְרָא לָהּ זָרַע**.

כיצד: לפי שנאמר **וַיִּפֹּל אֲבִרְהָם עַל-פָּנָיו וַיִּנְצִחָה וַיִּנְאֶמֶר בְּלִבּוֹ הֲלֹכַן מֵאָה-שָׁנָה וַיֵּלֶד**, בזה הוריד השפע שִׁינְלֵד לוֹ לָבֹן מֵאָה-שָׁנָה בֶּן וּשְׁמוּ יִצְחָק, ולפי שאמר בנפילתו על פניו **וְאִם-שָׂרָה הִבֵּת-תְּשָׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד** בזה הוריד השפע שִׁשָּׂרָה תהיה **אִם בֵּת-תְּשָׁעִים שָׁנָה וּתֵלֵד** גם **בֵּת**, וכפי שאמרו בת היתה לו ובכל שמה. [ולפי דעה ראשונה בתוספות בבא בתרא קמא, שהיתה בת שרה. וגם לפי דעה שניה שם שהיתה בת הגר, הרי בזכות שרה נולדה], וכן"ל שבנפילה זו לפני ה' הוריד שפע הברכה.

~~~~~

וְאֲבִרְהָם בֶּן-תְּשָׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ בְּשָׂר עָרְלָתוֹ (י"ז, כד')

בְּהַמְלֹךְ - ברש"י בהפעלו. כמו **בְּהִבְרָאם**. וברשי ישן מובא, שנתירא אברהם מפני המילה, מה עשה הקב"ה

והוא מעיין מה שנאמר לעיל בענין הַבֵּט-נָא הַשְׁמִימָה (טו, ה') כמבואר שם שהוא הבטה **מלמעלה למטה**, להוריד שפע הברכה וההשגחה כאן על הארץ, מתוך התבטלות של אנכי עפר ואפר. **והוא סוד המילה שנתנה לאברהם ולא לנח**. שנח נולד מהול לא כל כך מצד דרגתו אלא מצד שלא היה ראוי כאברהם למשוך השפע מלמעלה למטה. ולכן ניתנה לו הקשת בענן כדי שיתעלה, ואולי יעלה בידו להעלות גם את דורו.

אבל באברהם שכל הווייתו היא כבר למעלה, שהיתה בו אמונה תמימה בה' ובהשגחתו, ניתנה לו ולדורותיו אות הברית החתומה בבשר דווקא, **בסוד הבט נא השמימה מלמעלה למעלה** למשוך על ידה משמי שמים עליונים חוט של חסד ושפע ברכת ההשגחה הפרטית על צאצאיו לדורות עולם.

והוא סוד המצוות כולן שניתנו על ידי משה רבנו הנקרא **איש האלהים**, להוריד על ידי מעשה המצוות שפע הקדושה ליחדא שמא דקודשא בריך הוא ושכינתיה **ולהמליכו עלינו**, משמי מרומא עילאה בית שכינתיה, עד על ארעא עובד גבורתיה.

הפטרה

לפרשת לך לך

ישעיהו מ, כז-מא, טז'

בביאור ההפטרה ושייכותה לפרשה

לפשוטו של מקרא, נקבעה הפטרה זו לפרשת לך-לך, משום הפסוק [מא, ב] **מִי הָעֵיר מִמִּזְרַח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרִגְלוֹ יָתֵן לִפְנֵי גוֹיִם וּמַלְכִּים יִרְדּוּ, יִתֵּן כְּעֶפֶר תִּרְבּוּ פָקֶשׁ נִדְף קִשְׁתּוֹ.**

ובשימת לב, נמצאו שלשה עניינים בפסוק זה השייכים לפרשה. **האחד**, הוא ציוויו של הקב"ה לאברהם אבינו לעזוב את מולדתו בארם ולילך לארץ המובטחת. כפירוש רש"י: **מִי הָעֵיר מִמִּזְרַח** מי העיר את אברהם להביאו מארם שהוא במזרח, וכהמשך דברי הנביא בפסוק ד: **מִי פָעַל וַעֲשֵׂה קָרָא הַדְּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה וְגו'.**

העניין השני, הוא פירסום שם ה' שאברהם היה עושה בכל מקום אשר הלך, וכהמשך פירושו של רש"י: **צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרִגְלוֹ**: וצדק שהיה עושה [הקב"ה] - היא היתה לקראת רגליו [של אברהם] בכל אשר הלך. וכגון:

שלח ידו ואחז עמו, שנאמר וכרות עמו הברית.

וי"ל שלכן נקט רש"י כמו **בְּהַבְרָאָם**. וכפי שדרשו [מדרש רבה יב, י] ב"ה" **בְּרָאָם**. באות "ה". וי"ל באות ה"א משם השם. כן כאן אמור בהמלו, ב"ה" מלו. בעזרת ה' מלו אברהם לעצמו.

או פלג לדרך זו, באות "ה" שניתנה לו בשמו, מלו הקב"ה לאברהם.

ומה שפירש"י לפשוטו של מקרא כמו **בהבראם**, י"ל לעומקו של מקרא שבזה נשלמה קומתו הרוחנית של אברהם, שכן גימטרי' **בהבראם באברהם**, הם רמ"ח אברים. שע"י המילה נשלמו כל רמ"ח אבריו, על ידי המל אותו ברחמיו. ועמו נשלמה בריאת שמים וארץ, וכפירוש בעל הטורים: **בהבראם. אותיות באברהם בזכות אברהם נבראו שמים וארץ.**

ועל דרך הצח נאמר **בְּהַמְלֹו** כראשי תיבות: **בְּעֵת ה' מְלֹו** [לאברהם].

^^^

[פס' ח'] נִיבֹן-שָׁם מִזְבֵּחַ לָהּ נִיקְרָא בְּשֵׁם ה'.

העניין השלישי בפסוק השייך לפרשה יתן לפָנָיו גוֹיִם וּמַלְכִים יִרְדָּה הוא מלחמת המלכים וניצחונו של אברהם עליהם כמובא בפרשה: [פרק י"ד, פס' א-טו'] וַיָּבֹאוּ וַיִּרְדְּפֵם עַד-חוּלָה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק. וכן פירש רש"י בנביא: וּמַלְכִים יִרְדָּה בַּמְלָכִים.

ועוד יתאר הפסוק בנביא את אשר רמזוהו חז"ל בדרשותיהם, **כיצד ניצח את המלכים יתן כַּעֲפָר תִּרְבּוּ כְקֶשׁ נִדְף קִשְׁתּוֹ**. וכפי שסיפר אליעזר עבד אברהם לְשָׁם, בנו של נח את סוד ניצחונו של אברהם את ארבעת המלכים: [סנהדרין קח:]: "אמר רב חנה בר לואי: אמר שם רַבָּא לאליעזר [עבד אברהם]: **כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיטו** כשבאו עליכם מלכי מזרח ומערב, אתם כיצד עשיתם וניצחתם אמר ליה אמר לו אליעזר לשם אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה הביאו הקב"ה לאברהם והושיבו לימינו והוה שדינן עפרא והוה חרבי והיינו זורקים עפר והפך לחרבות, גילי והוי גירי היינו זורקים קש והפך לקשת וחצים שנאמר: **יתן כַּעֲפָר תִּרְבּוּ כְקֶשׁ נִדְף קִשְׁתּוֹ**.

וכן מובא בבראשית רבה [לך לך פרשה מג] רבי יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אמר אברהם היה משליך עליהם עפר והוא נעשה חרבות, קש ונעשה חצים, ורבי נחמיה אמר יתן עפר לא נאמר אלא כעפר הן היו משליכים חרבות על אברהם ונעשין עפר, חצים והן נעשים קש, הה"ד [ישע' מא,ג'] **יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שְׁלוֹם**.

וכן מובא בתענית דף כא א בסיפור עם נחום איש גז, שאליהו הנביא נדמה לאחד מעבדי המלך, ואמר לו אליהו למלך **אולי זה כמו העפר של אברהם אביהם שהיה נהפך לחיצים**, וניסוהו ומצאו שכך הוא ומילא תיבתו של נחום איש גז זו זהובים והיתה הרווחה ליהודים.

ועוד יש לומר בפסוק הנ"ל [מא,ב] מה שפירש רש"י וּמַלְכִים יִרְדָּה, יִרְדָּה במלכים, אפשר שיכוון הפסוק לנאמר בתהלים ע"ב [ז] **יִפְרַח בְּיָמָיו צַדִּיק וְרַב שְׁלוֹם עַד בְּלִי יָרֵת**: [ח] וַיִּרְדָּ מַיִם עַד יָם וּמִנְהָר עַד אֲפְסֵי אֲרָץ. יִפְרַח בְּיָמָיו צַדִּיק זה אברהם, וְרַב שְׁלוֹם כנאמר לעיל **יַעֲבֹר שְׁלוֹם**, עַד בְּלִי יָרֵת כנאמר בפרשה {יד,טו'} **וַיִּחַלֵּק עֲלֵיהֶם | לְלִילָה, וַיִּרְדָּ מַיִם עַד יָם וּמִנְהָר עַד אֲפְסֵי אֲרָץ** זה אברהם שנאמר בפרשה [יב,ז'] **לְזָרְעֶךָ אֶתְּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת**, והיינו וּמַלְכִים

וְתִדְקַּ וּגְבָעוֹת פְּמִיץ תְּשִׁים:
{טז} תִּזְרַם וְרוּחַ תְּשָׂאם וְסַעְרָה תְּפִיץ
אוֹתָם וְאַתָּה תִּגִּיל בִּיהו'ה בְּקִדּוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל:

ובכך יחיש לנו את גאולתנו ופדות
נפשנו בב"א.

~~~~~

יִרְדָּ. וְיִרְדָּ מֵיָם עַד יָם וּמִנְהָר עַד אֲפָסִי
אַרְצָן.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי
בהתבונן בשאר פסוקי הפטרה, הרי
נבואת ישעיהו דרך ראיית חז"ל
מתאימה גם לדורותינו וכפי שהתנבא
ישעיהו: קורא הדורות מראש.

וכמובא בחסידות שהפרשה וההפטרה
מלוות את עם ישראל בכל הדורות
בכל אורחות חייו.

וכדמסיים הנביא בהפטרה: {ח} וְאַתָּה
יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּסִרְתִּיךָ זָרַע
אֲבָרְהָם אֱהָבִי: {ט} אֲשֶׁר הִחְזַקְתִּיךָ
מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיךָ קִרְאתִיךָ וְאָמַר
לִּי עַבְדִּי אַתָּה בְּסִרְתִּיךָ וְלֹא מֵאֲסִתִּיךָ:
{י} אֵל תִּירָא כִּי עָמָה אֲנִי אֵל תִּשְׁתַּע
כִּי אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אֲמַצְתִּיךָ אֶף עֲזָרְתִּיךָ אֶף
תִּמְכָּתִיךָ בִּימִין צִדְקִי: {יא} הֵן יִבְשׁוּ
וַיִּפְלְמוּ כָּל הַנְּחָרִים בָּךְ יִהְיוּ כָּאֵין
וַיֵּאבְדּוּ אֲנָשֵׁי רִיבָךְ: {יב} תִּבְקָשָׁם
וְלֹא תִמְצָאם אֲנָשֵׁי מִצְרָתְךָ יִהְיוּ כָּאֵין
וּכְאֶפֶס אֲנָשֵׁי מִלְחָמָתְךָ: {יג} כִּי אֲנִי
יְהו'ה אֱלֹהֶיךָ מִחְזִיק מִחְזִיק יְמִינְךָ הָאָמַר לִּי
אֵל תִּירָא אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ: (ס) {יד} אֵל
תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתִּי יִשְׂרָאֵל אֲנִי
עֲזָרְתִּיךָ נָאִם יְהו'ה וְגֹאֲלֶךָ קִדּוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל: {טו} הִנֵּה שׁוֹמְתִיךָ לְמוֹרָג
חֲרוּץ חֲדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תִּדּוֹשׁ הָרִים

עָכָשׁוּ אֲנִי וּבְנֵי פִמְלֵיָא שְׁלִי נְגָלִים
עָלֶיךָ, הֲדָא הוּא דְכְתִיב וַיִּשָּׂא עֵינָיו
וַיֵּרָא וַהֲגֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים
עָלָיו, וגו'.

ולעומקו של מקרא נאמר: בדרך
נוספת, שעיקר תכלית התגלות זו
לאברהם היא כדי להראות חיבת
הקב"ה לאברהם. ולכן אין עֲמָה
דבור. והיא כהכרת הטוב לאברהם
שבנה מזבח להקב"ה על ההתגלות
הראשונה בברית בין הבתרים.

וכן מובא באוה"ח הק' שהמזבח אשר
בנה אברהם לאחר ברית בין הבתרים
לא היה אלא על ההתגלות בלבד.
שנאמר שם [יב,ז'] וַיֵּרָא ה' אֶל-אַבְרָם
וַיֹּאמֶר לְיֹרְעָךְ אֶתְּןָהּ-הָאֶרֶץ הַזֹּאת
וַיֵּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו.
לקיים שובע שמחות את פניך.

ולפי דברים אלו של אוה"ח הק' ניתן
להבין מדוע חזר הקב"ה
להתגלות אל אברהם פעם נוספת,
ללא דבור כלל, כביכול התגלות לשם
התגלות.

שהרי בְּנִית המזבח היתה כדי
להראות חיבת אברהם לה' על

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאַלְנֵי מִמְרָא
וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח-הָאֵהָל כְּתָם
הַיּוֹם. [יח,א']

יש ליתן טעם מדוע יתגלה אליו
הקב"ה ללא הודעת הסיבה לשם מה
הוא מתגלה. שהרי אינו אומר לו
דבר בהתגלות זו, שכן מיד בפסוק
שלאחריו נאמר וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא
וַהֲגֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים וגו'.

ועל דרך הפשט פירש רש"י שבא
לבקר את החולה. וכן הטעים השפתי
חכמים שפירוש רש"י הוא מכח
הקושיא הנ"ל, שהרי לא אמר לו דבר
בהתגלות זאת.

ועל דרך הדרש יש לומר שהתגלות
הקב"ה אל אברהם לא נותרה ריקם,
למרות שלא נאמר לו דבר, אלא היא
הקדמה לביאת המלאכים. וכאומרו:
על ידי מה נתגלה אליו, על ידי
המלאכים, שביאתם היתה התגלות
ה'.

וכן הוא במדרש רבה (פרשה
מח,ט) אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַד
שֶׁלֹא מָלְתָה הָיוּ בְנֵי אָדָם עֲרִלִים בָּאִים,

שמעורב מתגין סטריין, כן אברהם לעתים גבורה, ויצחק לעתים חסד, וכמובא בעקידה לקמן (כב, ז') על הפסוק הנני בנני. כאומרו: לעתים הנני הגבורה של בני.

ועוד יש לומר

שנקראו האבות ערבות, שמשימין עצמם בענוה כערבה. והיינו רַבב בַּעֲרֵבוֹת שהאבות הם הם המרכבה.

ומה שאמר הזוה"ק ערבות דא רְקִיעָא שְׁבִיעָאָה, רמז בזה למתן תורה, שם נאמר (ואתחנן, דברים ו, לה') אֶתְּהָ הָרָאָתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֲנִי עוֹד מְלַבְּדוֹ, ופירש"י שם כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים, וגו' וראו שהוא יחידי, לכך נאמר אתה, ישראל, הָרָאָתָ על ידי פתיחת הרקיעים, לדעת כי ה' הוא האלקים.

וכאומרו: אותה ההתגלות במתן תורה שנאמר בה לעם ישראל: אֶתְּהָ הָרָאָתָ, היא מכח ההתגלויות לאברהם שנאמר בהן נִבְרָא אליו ה', וכעין המשך להן. ומהן נמשכים גם כל הגילויים לעמלי התורה שבכל הדורות.

א א א א

התגלותו הראשונה, ועתה החזיר לו הקב"ה גמולו הטוב, והתגלה אליו שנית כדי להראות חיבת ה' לאברהם.

ועל פי הסוד, התגלה אליו כאן לרמוז לו שהאבות הם הם המרכבה, עליה ירכב המלך בצאתו ליצירת עמו בארץ נחלתו כנאמר לְיָרְעֶךָ אֶתְּנָן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת.

ואשר על כן נקרא הקב"ה רַבב בַּעֲרֵבוֹת (תהלים סח, ה'). ומובא בזוה"ק ומאן אינון ערבות. אלא, ערבות דא רְקִיעָא שְׁבִיעָאָה, ואמאי אתקרי ערבות. על דאיהו פליל מאשא ומיא פחדא, ומסטרך דדרום, ומסטרך דצפון, ואיהו מעורב מתגין סטריין.

ולעומקו של מקרא נאמר שכאן רמז הזוה"ק לאבות שהם הם המרכבה. שאברהם הוא מסטרא דחסד והיינו מים, ויצחק הוא מסטרא דגבורה והיינו אש, והשילוב של שניהם הוא יעקב פליל מאשא ומיא פחדא, ואיהו מעורב מתגין סטריין, ואיהו התפארת.

ואשר על כן נקראו האבות ערבות, שהם מעורבין זה בזה כיעקב

**וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה
אֲנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו. (יח,ב')**

יש ליתן טעם לאומרו **וְהִנֵּה**. שהיה יכול לכאורה לומר בלא המילה **וְהִנֵּה**, **וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים** וכו'.

על דרך הפשט, יש לפתור את המלה **וְהִנֵּה** כמלת **הפתעה**. שהרי מלאכים היו, וירדו משמים ונצבו לפניו **בהפתעה**. **וְהִנֵּה**. ומשראוהו בצער המילה **פירשו הימנו**, ומיד נאמר **וַיֵּרָץ לִקְרֹאתָם**. (וכן ברש"י ומדברי הגמ' בבבא מציעא פו:).

ועל דרך הסוד, תהיה המלה **וְהִנֵּה** מורה על **התגלות נבואית**, וכדלעיל שהופעת המלאכים **היא היא התגלות ה'** במה שנאמר **וַיֵּרָא אֵלָיו ה'**. ובזה יובן מדוע נאמר פ'עמים **וַיֵּרָא**. **וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרֹאתָם**. **וַיֵּרָא** הראשון - שראה את התגלות ה' **בכללותה**, **וַיֵּרָא** השני - שראה את התגלות ה' **לפרטיה** בביאת המלאכים.

וכן מצינו באוה"ח הק' בפר' וישב

(פרק לז,ז') לגבי חלומות יוסף בפרש'ו את המלה **וְהִנֵּה**. וז"ל: **וְהִנֵּה** אֲנִיחֵנוּ מְאֻלָּמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׁלָה **וְהִנֵּה** קָמָה אֲלֵמִתִּי וגם-נִצָּכָה **וְהִנֵּה** תִּסְבִּינָה אֲלֵמִתִּיכֶם וּתְשַׁמְחִינֶיךָ לְאֵלֵמִתִּי. וזה לשונו:

דע כי החלום אשר יהיה **מראה הנבואה** וגו', הוא אם יהיה החלום לחולם **בְּהִיר וצְהִיר כְּיוֹם יָאִיר**, שיהיה הדבר בעיניו **כאלו הוא בהקיץ ממש**, בא האות והמופת להודיע כי **מתזה שדי יחזה**. עכ"ל.

ואם בחלום כך, **בנבואת ממש על אחת כמה וכמה**. שהיה הגילוי **בְּהִיר וצְהִיר כְּיוֹם יָאִיר** שזו היתה תכלית התגלות ה'. לכן נאמר **וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו**.

ועל דרך הרמז והצח, תרמוז המלה **וְהִנֵּה** על שליחות המלאכים.

ו' לבשורה טובה כמנין ו' אותיות שנתבשרה בהן: **בן לְשָׁרָה**,

ה' לרמז על **הצלה**, שהאחד היה מציל, והיינו לרפא את אברהם

נ' לרמז על **נפילה** שהיא הפיכת סדום,

ה' לרמז על **הצלה** נוספת הצלת לוט.

^ ^ ^ ^

ועי' המהרש"א [בבא מציעא פו:] שנקט בדרך זו כדי לתרץ הקושיא הנ"ל. ויהיה ערך פירושו: **וירץ אחריהם לקרוא אותם**. ולא התייחס להיותם מלאכים שאין גב להם, כי באותה שעה נדמו לו כערבים.

~~~~~

ג' דרגות של קדושה

ואשר על כן, על פי הנ"ל, נמצא ג' דרגות של קדושה. זו למעלה מזו.

ראשונה, שאין למעלה ממנה, קדושת הקב"ה, שנאמר בו (שמות לג, כג') **וְרָאִיתָ אֶת-אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרָאוּ**.

שניה למטה ממנה, היא קדושת המלאכים **שרק פניהם** נראין ולא יראו **אחוריהם** והיינו שאין גב למלאכים.

שלישית למטה מקדושת המלאכים היא קדושה המושגת על ידי האדם, וזה וזה נראין, **פְּנִיָּם וְאַחֲרֵי**. ככתוב **אֲחֹרֶיךָ נִקְדָּם צִרְתָּנִי** (תהלים קלט, ה').

וַיֵּרֶץ לִקְרֹאתָם (יח, ב') **מבואר לעיל** (וכפירוש רש"י) שמלאכים היו וירדו אליו ישר משמים ונצבו לפניו **בהפתעה**, ומשראוהו בצער המילה פירשו הימנו, ומיד **וַיֵּרֶץ לִקְרֹאתָם**.

ויש לשאול, מכיון שָׁרַץ אחריהם להחזירם, **וַיֵּרֶץ אַחֲרֵיהֶם** מבעי ליה למימר, ומאי **וַיֵּרֶץ לִקְרֹאתָם**.

ומתריך השפתי חכמים, שאין גב למלאכים, על פי נבואת יחזקאל (י, יא') בתיאור המלאכים: **לֹא יִסְבּוּ בְּלִבָּתָם**, וכפירוש רש"י שם: אם רוצים ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכים להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד.

והיוצא מכך שגם **בְּלִבָּתָם** מעמנו נראים הם כאילו **בָּאִים לִקְרֹאתָנוּ**. ולכן אף על פי שָׁרַץ אַחֲרֵיהֶם, נראה כְּרִץ לִקְרֹאתָם. לכן נאמר **וַיֵּרֶץ לִקְרֹאתָם**.

ועל דרך הצת, יִסְלַק הַבֵּן חֲמֵשׁ לִמְקָרָא אֶת הַמִּלְיָה לְשֵׁנֵי מַלְאִיִּם: **לִקְרֹאתָם - לִקְרֹא אֹתָם**.

ובשימת לב יש ליתן טעם לחלוקה זו של פְּנִים וְאַחֲזֹר בַּג' הקדושות הנ"ל:

א. קדושת הקב"ה

לעומקו של מקרא יש לומר שקדושת ה' שהיא גבוה מעל גבוה, אין לידע דרכי השגחתו בעתיד, אלא על ידי התבוננות ממה שהיה בעבר. וגם אז יִתְפַּשֵׁשׁ רק אפס קצהו מתכניותיו ית', בלתי אם יגלה סודו לעבדיו הנביאים.

ואשר על כן אמר הקב"ה וּפְנֵי לֹא יֵרָאוּ. והוא כמשל לכל מה שעתידי להיות לפנינו. ולעומת זאת וְרֵאִיתָ אֶת אֲחֶרֶי, מה שכבר היה שהוא כמאחרינו, בזה יש להתבונן היטב ולחקור ולידע דרכי ההשגחה. ולפי השגחתו בעבר, יִשְׁעַר האדם מה אמור להיות בעתיד.

והוא סוד מדה כנגד מדה. שלפי העבר, אפשר ליקח מוסר ולקח טוב לעתיד. ובזה ינתן טעם מדוע טבע הקב"ה בעולם את כל מידותיו במידה אחת עיקרית והיא מידה כנגד מידה. וכדאמרו (סנהדרין צ.) שְׁכָל מִידוּתָיו של הקב"ה מדה כנגד מדה.

ואשר על כן וְרֵאִיתָ (את אחורי) נאמר ב- ו'ו' ההיפוך. שמהפך מלשון עבר ללשון עתיד. מה שראית בעבר, על פי זה תִּרְאֶה לעתיד.

ועל דרך הצח, המלה וּפְנֵי (לֹא יֵרָאוּ) מוטעמת בטיפחא, שהיא הפסקה קלה ואינה בהכרח מחוברת עם שלאחריה. ובהיות כן, נסמכת היא לזו שלפניה. וכאילו כתוב:

וְרֵאִיתָ אֶת-אֲחֶרֶי וּפְנֵי, ורמז הוא לנביאי האמת וצדק, שרואים למרחוק גם לאחור וגם לפנים מה יֵלֵד יום, והיינו אֲחֶרֶי וּפְנֵי.

אבל כל שאינם מן הנביאים לא יראו פני העתיד כלל אלא רק את לשעבר. והוא הדין גם לעמלי התורה, שנאמר עליהם חכם עדיף מנביא, שמתוך התבוננות עמוקה בתורה שהיא בבחינת אֲחֶרֶי, (שהרי כתובה היא לפניו תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם), כֵּל רָז לֹא אָנִים להו גבי העתיד הנקרא וּפְנֵי. ואשר על כן ארון ברית ה' הולך הוא לִפְנֵי המחנה.

ומה שאמרו חכם עדיף מנביא. שנביא יחכה ויצפה מתי ידבר עמו ה'.

עָבְרוּ. בִּינּוּ שְׁנוֹת דּוֹר-וְדוֹר אֵלּוּ
הַשָּׁנִים שֶׁלַּעֲתִיד לְבֹא. וּכְאוֹמְרוֹ: עַל
יְדֵי הַתְּבוֹנָנוֹת בִּימֵי עָבְרוֹ, יִתְּבוֹנְנוּ
וַיְבִינוּ לַעֲתִיד לְבֹא.

ובשימת לב:

הנאמר לעיל, שקדושת המלאכים
גדולה מקדושת האדם, אין בה כדי
להמעיט מחשיבות האדם. ואדרבה,
חשיבות האדם גדולה מחשיבות
המלאכים. ואשר על כן יבואר ההבדל
בין קדושה וחשיבות:

ההבדל בין קדושה וחשיבות

מובא במדרש רבה (וישלח, פרשה
ע"ח) שהאדם גדול בחשיבות מן
המלאך. וזה לשונו: מִי גָדוֹל
[בחשיבות] הַשּׁוֹמֵר אוֹ הַנֶּשֶׁקֶר, מִן
מֶה דֹכָתִיב (תהלים צא, יא): פִּי
מִלְּאֶכְיוֹ יִצְנֶה לֶךְ לְשֹׁמֵרָה, הִנֵּי הַנֶּשֶׁקֶר
גָּדוֹל מִן הַשּׁוֹמֵר. (ועי' עוד בזה
באריכות לקמן פרק יח פסוק ח').

ויוסבר בזה שאמנם, קדושת
המלאכים גדולה משל האדם, שאין
להם יצר הרע ולכן אינם חוטאים.
ומאידך גיסא, האדם גדול יותר

ואילו עמלי התורה יאירו באור ה'
בכל עת.

ב. קדושת המלאכים.

למטה ממנה קדושת המלאכים
אשר לא יֵרָאוּ אַחֲרֵיהֶם וְרַק פְּנֵיהֶם
יֵרָאוּ. ככתוב (יחזקאל י, יא) 'לֹא יִסְבּוּ
בְּלִבָּתָם, וּכְפִירוֹשׁ רִשׁ"י וּש"ח שֵׁם:
שֵׁשׁ לָהֶם פָּנִים לְכָל צֵד, וְאֵין לָהֶם
גִּבּוֹ.

והטעם בזה הוא כי
אין ללמוד מן המלאכים עניני השגחה
על מה שכבר עשו בעבר, כי הם
משרתיו עושי דברו ואין להם מעצמם
כלום. ורק לפי מעשיהם שיעשו
בעתיד הם נקראים ונבחנים. ולכן אין
להם גב [המראה על העבר], אלא רק
פָּנִים [המראים על העתיד].

ג. קדושת האדם

ולמטה ממנה קדושת האדם
הצריכה חשבון הנפש גם לאחר
לתקן דרכיו, וגם לפנים לְכַלֵּל
מעשיו. ככתוב זְכַר יְמֹת עוֹלָם בִּינּוּ
שְׁנוֹת דּוֹר-וְדוֹר (דברים לב, ז').

ולעומקו של מקרא, כך יובן
הפסוק: זְכַר יְמֹת עוֹלָם אֵלּוּ יָמִים

בחשיבות מצד מה שיש לו יצר הרע,
והוא מתגבר עליו.

קדושת הקב"ה, השוכן בשמי שמים
עליונים, גבוה מעל גבוה.

וכפירוש רש"י על הפסוק (במדבר כג,גד') פָּעַת יֶאֱמַר לִיעֶקֶב וּלְיִשְׂרָאֵל מִה-פָּעַל אֵל: עוֹד עֲתִיד לִהְיוֹת עַת כַּעַת הַזֹּאת, אשר תגלה חבתן לעין כל, שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתן לפניו ממלאכי השרת, והם [המלאכים] ישאלו להם [לישראל] מה-פָּעַל אֵל.

קְדוּשׁ [השני] - קְדִישׁ עַל אֲרָעָא עוֹבֵד גְּבוּרָתָהּ - היא קדושת האדם בארץ, הממשיך בקדושתו את גבורות ה' משמיא לארעא,

ובשימת לב, בהתגלות הקב"ה והמלאכים אל אברהם, נתקבצו ובאו יחדיו כל הג' קדושות. קדושת הקב"ה, קדושת המלאכים, וקדושת האדם.

קְדוּשׁ [השלישי] - קְדִישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא ה' צבא'ות - היא קדושת המלאכים המקשרים כביכול בין קדושת האדם לקדושת ה' צבא'ות, וממשיכים את קדושת האדם מלמטה למעלה, לעילא ולעילא לכל העולמות, וכגון שמביאים לפניו תפילותינו. ומאידך ממשיכים הם גם את קדושת ה' צבא'ות - אל האדם, מלמעלה למטה, וכגון התגלות ה' אל אברהם.

והן הן אותן הג' קדושות המובאות בנבואת ישעיהו (ו,ג') וכתרגום יונתן בן עוזיאל וכפי שתקנו רבותינו לומר ב"ובא לציון גואל": וְקָרָא זֶה אֵל-זֶה וְאָמַר קְדוּשׁ | קְדוּשׁ קְדוּשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֵא כָל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.

וביתר פירוט: לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא ה' צבא'ות, היא תמצית הקדושות מלמטה למעלה: לְעָלַם - היא הקדושה בארץ, הנמשכת ע"י האדם, כנגד עולם העשייה,

ותרגם יונתן בן עוזיאל:
קְדוּשׁ [הראשון] - קְדִישׁ בְּשָׁמַי מְרומָא עֲלָאָה בֵּית שְׁכִינְתָּהּ - היא

וּלְעָלְמֵי - היא הקדושה בעולמות היצירה והבריאה הנמשכת ע"י המלאכים,

ועוד על דרך הרמז והסוד, פתחם
היום ירמוז לדרגות עליונות שנתגלו
עליו לאחר המילה והן כתר חכמה
מלכות. ר"ת פתחם. והם ג' שרשים,
מהם תשתלשנה הספירות, מלעילא
ועד לתתא.

היום - הוא היום המיוחד של תחיית
המתים שבו נמצאים הברואים
בדביקות עליונה בה'.

ובאותה שעה לאחר המילה היתה
דבקותו בה' פאותו היום המיוחד.
לכן נאמר פתחם היום. בה"א
הידיעה. היום המיוחד.

וכן מובא בזוה"ק פרשת וירא (צח
עמ' א'): תא חזי, דעד לא אתגזר
אברהם לא הנה עליה אלא האי דרגא
[תתאה]... אלא הקא גלי חכמתא
דכלהו דרגין שרו על האי דרגא
פתאה פתר דאתגזר אברהם.

ותרגומו - אלא פאן גלה את החכמה
שכל הדרגות שריות על הדרגה
הסתתרה הזו אשר שנמול אברהם.
והיינו כתר חכמה השריות על מידת
המלכות.

עלמא - הוא העולם העליון, כנגד
עולם האצילות מקום הכתר העליון,
היא קדושת ה' צבא'ות, ממנו נמשכות
כל הקדושות מלעילא לתתא, אל
האדם פאר היצירה.

ומסיים בה הכי: מליא כל ארעא זיו
יקרה. שכל הקדושות יחד הן למעשה
חטיבה אחת, ונחלקו לשלש רק כדי
לשפר את האזן. והן פסלם מצב
ארצה וראשו מגיע השמימה
ומלאכי אלקים עליהם ויורדים בו.

ועל דרך הרמז והסוד תרמוז
הפרשה לג' הקדושות הנ"ל:
וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא
ישוב פתח-האהל פתחם היום.

וירא אליו ה' - היא קדושת ה',
המופיעה משמי שמים עליונים,
לארעא עובד גבורתיה,

באלוני ממרא - ירמוז לקדושת
המלאכים כיצד: אלני בגימטר' מלאך,
ממרא הוא מימרא של המלאכים, כפי
שנאמר (דניאל ד) בגזרת עירין פתגמא
ומאמר קדישין שאלתא.

והוא ישוב פתח-האהל - ירמוז
לקדושת האדם, היושב בפתחי אהלי
תורה.

מהקבלת פני שכינה דכתיב (בראשית יח-ג) **וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֱמִי-נָא מַצְאֵתִי חַן בְּעֵינַיִךְ אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ.**

ובהסבר פשט הדברים, שהרי כן פנה אברהם להקב"ה שבא לבקרו, שימתין לו, כביכול, עד שיקרא לאורחין, והם ג' אנשים שנדמו אליו כערביים, שנצבו עליו ונתרחקו ממנו ובקש לרוץ לקראתם להביאם בצל קורתו.

ומשמע מכאן, לכאורה, שאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחין **יותר** מהקבלת פני שכינה, כפי שחלקו שם לגבי בית המדרש אם גדולה הכנסת אורחין **בְּהַקְדַּמַּת** ביהמ"ד או **יִתְרָא** מהקדמת ביהמ"ד.

וקשה, כיצד תהיה הכנסת אורחין של ג' אנשים שנדמו לו כערביים גדולה יותר מהקבלת פני שכינה כשהקב"ה בא לבקרו, כדפירש רש"י שבא לבקר את החולה. **ועוד**, שהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה, ואברהם היה עוסק במצות הקבלת פני שכינה, ואין לך הכנסת אורחים גדולה מזו, ואיך יניח את פני השכינה וירוץ לקבל אורחים

ועוד שם בזוה"ק שהדרגות העליונות שרו עליו משום שהיה דבק **במידת הימין מידת החסד**. וזה לשונו: **כַּחַם הַיּוֹם, שְׁהָרִי הוּאֵר הַיָּמִין, הַדְרָגָה שְׁאֵבְרָהֶם נִדְבֵק בּוֹ.**

או פלף לדרך זו, שיהיה **כַּחַם ר"ת** כתר חסד מלכות, וזו תהיה התערוותא דלתתא ע"י **החסד**, אשר תוריד שפע **כַּחַם** היום שהם כתר חכמה מלכות. **ועל דרך הצח**, נרמזו אֵלֶּיךָ מִלֵּיאַ בגימטרי' של **חסד וחכמה**. חס"ד בגי' 72, חכמ"ה בגי' 73. והיינו חס"ד עם הכולל (בתוספת 1) היא חכמ"ה. וכאומרו: **המרבה בחסד מלמטה ימשיך עליו תוספת חכמה מלמעלה.**

~~~~~

גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה

וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֱמִי-נָא מַצְאֵתִי חַן בְּעֵינַיִךְ אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ (יח,ג)

אמר רב יהודה אמר רב (שבת, קכז עמ' א) **גדולה הכנסת אורחין**

למלאכים וכוון דבריו לגדול שבהם בשם אֲדֹנָי ואז השם חול הוא, או פנה לקב"ה בשם זה שימתין לו עד שיביא את האורחים, ואז השם הוא קדש. וכדאיתא בגמרא שם: כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש - חוץ מזה שהוא חול שנאמר וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֵם-נָא מִצָּאתִי חָן בְּעֵינַיִךְ אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶךָ, חנינא בן אחי רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה משום רבי אלעזר המודעי אמרו אף זה קדש. ושואלת הגמרא שם: כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב [כמו מי אמר רב יהודה אמר רב] גדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני שכינה, כמאן - כאותו הזוג חנינא בן אחי רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה. ולא כרבי אלעזר.

וכן פירש רש"י בפרשתנו: ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול שבהם אמר, וקראם כולם אדונים, ולגדול אמר אל נא תעבור, וכיון שלא יעבור הוא, יעמדו חביריו עמו, ובלשון זה הוא חול. דבר אחר, קדש, והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוצו ויכניס את האורחים. עכ"ל רש"י.

אחרים. ועוד, שהקבלת פני שכינה היא ודאי הכנסת אורחים שאין למעלה ממנה, והוא ודאי מקיימנה. וג' האנשים ספק יתְרַצּוּ לבוא אליו, ספק לא יתְרַצּוּ. ואיך יניח הודאי מפני הספק.

ואכן, סברת ר' אלעזר [שם במסכת שבת] שאברהם בקש מהקב"ה שימתין לו עד שיקבל את האורחין, לא מדין שגדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני שכינה, אלא מצד ענוותנותו של הקב"ה כביכול, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. וזה לשונם שם: א"ר אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת ב"ו אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך ואילו במדת הקדוש ברוך הוא כתיב אֵם-נָא מִצָּאתִי חָן בְּעֵינַיִךְ אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶךָ. הרי לכאורה שר' אלעזר אינו סובר שגדולה הכנסת אורחין מקבלת פני שכינה, אלא שמתוך חשיבותה של הכנסת אורחין הקב"ה כביכול מוחל על כבודו.

וכן משמע ממסכת שבועות לה: שם חלקו אמוראים אם שם השם בפסוק וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֵם-נָא מִצָּאתִי חָן בְּעֵינַיִךְ אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶךָ (יחג'), הוא קדש או חול. כלומר האם פנה אברהם

שְׁלֹא מִלְתָּה הָיוּ בְּנֵי אָדָם עֲרֵלִים בָּאִים,
עֲכָשׁוּ אֲנִי וּבְנֵי פִמְלִיָּא שְׁלֵי נִגְלִים
עָלֶיךָ, הִדָּא הוּא דְכָתִיב וַיֵּשְׂא עֵינָיו וַיֵּרָא
וַהֲנִה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו, וּגּו'.

וכן הבין אברהם כי הג' אנשים הם
הפמליא של הקב"ה הנגלה עליו.
ואשר על כן ראוי לפרש: מתוך.
גדולה הכנסת אורחין מתוך הקבלת
פני שכינה.

ואע"פ שהרואה מן הצד אמנם יראה
ויחשוב כי גדולה הכנסת אורחין יותר
מקבלת פני שכינה, אך לעומקו של
דברים, לעולם היא גדולה מתוך קבלת
פני שכינה וזו היא גדולתה של הכנסת
האורחין.

ועוד יש לומר שזו גם כוונת ר' אלעזר
שם בגמרא שבת קכז. שנאמר שם א"ר
אלעזר, בא וראה שלא כמדת הקב"ה
מדת בשר ודם מדת ב"ו אין קטן יכול
לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך
ואילו בהקדוש ברוך הוא כתיב ויאמר
אם נא מצאתי וגו'. ופירוש דבריו,
שהקב"ה לא רק שמתוך ענוותנותו
מוחל על כבודו, אלא שזה הוא רצונו,
שהמארח ירוץ לקראת אורחיו מתוך
ידיעה שהקב"ה הוא אשר שְׁלָחם.

מכל מקום, יש ליתן טעם בדברי רב
יהודה אמר רב שגדולה הכנסת אורחין
יותר מהקבלת פני שכינה.

ולעומקו של מקרא נראה לתרץ על
דרך הלשון במאמר זה של חז"ל
גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני
שכינה, ועל דרך אל תאמר. אל תאמר
גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת
פני שכינה, ב-מ' היתרון, אלא
גדולה הכנסת אורחים מתוך קבלת
פני שכינה. כלומר אל תקרי מ'
היתרון אלא מ' היחס. מתוך.

ועל דרך המוסר יהיה כך ערך
הדברים: כשברור למארח שהאורחים
נשלחו אליו על ידי הקב"ה, שאין
למעלה ממנו, הרי גדולה הכנסת
האורחים הזו יותר מכל הכנסת אורחים
אחרת, שהרי הוא מתנהג עמם בכבוד
הראוי, כראוי לַמְשַׁלָּח.

וכשנגלה עליו הקב"ה, עדין לא ידע
אברהם לשם מה נגלה עליו, ועתה
משראה ג' אורחין הבין כי זו היא
ההתגלות האמורה בעניין.

וכמובא לעיל במדרש רבה (פרשה
מח, ט) אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַד

בעצמו להביאם כמו הלחם, לכן ישולם על ידי שליח, בהתאם לפסוק של פורענות, וכאילו מצד הרואה יש כאן כמין גריעותא בהכנסת אורחים, ולא יתאים הדבר לאברהם אבינו איש החסד שנאמר עליו גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה!

ולעומקו של מקרא, נראה לתרץ ולומר שח"ו לא נתעצל אברהם ואין כאן גריעותא כלל וכלל. אלא אדרבה, מידת אברהם היא מידת הזריזות והענוה. ככתוב וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם בְּפָקֶדוֹ. וכל הנהגותיו היו לקדש שם שמים וכבוד הבריות. אלא שבשימת לב - לא במים לשתייה עסקינו, אלא במים שהיו מיועדים לרחוץ רגליהם שמא הם עובדים ע"ז, לכן בקש מים על ידי שליח שלא להחזיקם כעובדי ע"ז.

לכן גם אמר מעט-מִים. שאולי אין הם משתחוים לאבק שברגליהם, אמר יוקח על ידי שליח, והוסיף נא, לשון בקשה, ואמר מעט, והכל לשון של כבוד לזולתו. וכן לשון הרמב"ן "דרך מוסר וכבוד".

ולא נותר אלא לתרץ מדוע אם כן שילם לבניו על ידי שליח, דבר שנראה כגריעותא.

והיינו כפי שנאמר לעיל, שגדולה הכנסת אורחים, מתוך קבלת פני שכינה.

~~~~~

יִקְחָה-נָא מֵעֵט-מִים (יח,ד')

פירש רש"י: יִקְחָה-נָא מֵעֵט-מִים ע"י שליח. והקב"ה שילם לבניו ע"י שליח שנא' וירם משה את ידו ויך את הסלע. ובשימת לב, יש לתמוה [וכן תמה ה"שפתי-חכמים"]: מדוע רש"י הביא פסוק של פורענות של מי מריבה מפרשת חוקת. היה לו להביא פסוק של ברכה מפרשת בשלח. והכית בצור. והוא בארה של מרים.

ועוד יש לשאול מדוע אברהם איש החסד יסתפק לאורחיו רק במעט מים, ולכאורה היה לו לבקש עבורם מים הרבה.

ועוד, נראה כביכול מפירוש רש"י שמה ששילם ע"י שליח לכאורה הוא לגריעותא. שהרי לָחֶם - רץ אברהם בעצמו אל שרה, והקב"ה המטיר בעצמו לחם מן השמים. [המהרש"ל]. אבל מים - שבקש ע"י שליח, ולא רץ

ובזה יובן על דרך הצח, מדוע ציין
הכתוב ארבעה דברים: שהרים משה
את ידו, והכה במטהו בסלע פעמיים,
ויצאו מים רבים. כנאמר [במדבר,
פרשת חקת, פרק כ, פס' יא] וַיִּרָם מֹשֶׁה
אֶת-יָדוֹ וַיַּךְ אֶת-הַסֵּלַע בַּמֶּטֶהוּ פָּעַמַיִם
וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וּגו'.

ידו - שמשה רבנו היה ידא אריכתא
של אברהם אבינו. **במטהו** - שהכה
בסלע במדת החסד של אברהם
שנמשלה למטה כפי שדרשו [מסכת
ראש השנה יז.]. "ורב חסד" - מטה כלפי
חסד. **פעמיים** - שהכה פְּעָמַיִם,
פעם אחת בעבור אברהם ופעם אחת
בעבור השליח. **מַעַט-מַיִם** - כנגד
שאמר אברהם יִקַּח-גֵּא מַעַט-מַיִם משום
כבוד המלאכים, בא הכתוב וציין: וַיֵּצְאוּ
מַיִם רַבִּים משום כבודם של ישראל.
והמים רבים הם חסד הבורא שהמשיך
עליהם את מדת החסד של אברהם.

א א א א

ובשימת לב, השליחות ששילם לבניו
היא ההכאה של משה בסלע, בגלל
המחלוקת והמריבה שהיתה שם.
ולעומקו של מקרא כביכול בא רש"י
לומר לך, שמריבה ומחלוקת כמוה
כעבודה זרה שמשותחים לעפר
רגליהם, ואין השכינה מצויה שם. ולכן
במי מריבה לא ינתנו המים אלא על ידי
שליח. ונבחר משה רבנו **הענו מכל**
אדם לשלם שליחותו של אברהם **שלא**
קדמו אדם בענוה, באומרו ואנכי עפר
ואפר. **ואשר על כן,** כל מה ששילם
הקב"ה לבניו של אברהם על ידי שליח,
היה **לטיבותא,** שלא להחזיקם כבעלי
מחלוקת, כשם שלא רצה להחזיק הג'
אנשים כעובדי עבודה זרה. ואע"פ
שאמר משה **שָׁמְעוּ-נָא הַמְּרִים הָמָן-**
הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מַיִם, נתכוון
בענותנותו לומר **שָׁמְעוּ-נָא, הַמְּרִים**
אני שבזכותי ינתן לכם מים כבזכותה
של מרים שעשתה עמי חסד על מי
היאור? הרי בזכות אברהם אביכם
שהתרחק מן המחלוקת כמעבודה זרה,
בזכותו לא ימנע הקב"ה מליתן לכם על
ידינו מים.

היוצא, איפוא, ששליחותו של משה
להוצאת המים היתה השלמה לאברהם,
להרחיק מבניו מריבה ומחלוקת שהן
כעבודה זרה.

כי-על-כן

עבדתם על-עבדכם (יח,ה')

יש לעיין, מאי כי על כן. רש"י פירש כי על כן על אשר. וזהו פשוטו.

ולעומקו של מקרא יש לומר: כי על כן פירושו כי הרי לשם כך סובב הקב"ה ההשגחה העליונה שתעברו על עבדכם כדי שאוכל ליתן לכם לסעוד את לבכם. וכן בכל המקומות אשר הביא רש"י בפירושו אפשר לומר כך. כי על כן סובבה כך ההשגחה העליונה.

^^^

והשענו תחת העץ. (יח,ד')

לפשוטו של מקרא, באומרו והשענו כוונתו כדרך שאומרים לאדם עיף הבא מן הדרך לנוח קמעה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהוא מלשון נישע 'ה'נ'ה אֶל-הַבֵּל וְאֶל-מִנְחָתוֹ. [בראשית ד,ד']. לשון נענה ונתרצה למנחתו. ומאי תחת העץ, שהיו ענפיו בודקים את האורחים. ומאחר והעץ לא פלט אותם, ידע כי ראויים

הם, לכן אמר והשענו בערך של ותיענו לכל בקשותיכם.

או פלג לדרך זו, שהוא מלשון של שעה קלה. שאין לה זמן קצוב, תהיו אורחי ככל העולה על רוחכם. ולא כלוט שאמר להם והשכמתם והלכתם לדרךכם.

^^^

והשענו תחת העץ. ירמזון אלגן מליא לאושפיזין אברהם תחת הסכך בימי ההושענות. כאומרו הושענא תחת הסכך. [כמבואר בהרחבה בלעומקו של מקרא לחג הסוכות].

^^^

והשענו. לשון זו אומרת דרשני. שיכול היה לומר נָשְׁבוּ, נוחו. ויש לומר שבזה בדקם אם בני אדם הם או מלאכים. שאין משען למלאכים. שאינם נשענים לעולם אלא תמיד עומדים הם.

ואמנם סדר הפסוקים יוכיח. בתחילה אמר רחצו רגליכם, שחשבם כביכול לעובדי ע"ז. אחרי כן אמר השענו תחת העץ. ולבסוף, משלא נשענו הבין

בחר-דל אם בוחר בדל גומל חסדים הוא.

חרד-לב אם ירא אלקים הוא.

חדל-רב אם מסתפק במה שיש לו. עד כאן פירוש הגאון.

ולעומקו של מקרא יש לומר לשון **רביעי**: שנתן להם ג' לשונות והם אומרים: **בר חדל**. שמבשרים אותו על **בר**, על **בן** לשרה. ואף על פי ש**חדל** להיות לשרה אורח כנשים, הנה אורחה **רב**. וכאומרם: **רב חדל**. מה ש**חדל** יהיה ל**רב**. ובזה הכיר שהם מלאכים והם כנגד **ארבעה לשונות של גאולה** שבאו לבשר לו בפסח: בדמיו חי, בדמיו חי.

^ ^ ^ ^

והוא-עמד עליהם

תחת העץ ויאכלו (יח,ח')

על דרך הרמז והסוד, מאי **עמד עליהם**, שנמצא בדרגא מעליהם, וכמו שמצינו ביעקב אבינו וישלח מלאכים ממנו.

שהם מלאכים ואמר **וסעזו לבכם**. לבכם ולא לבבכם שאין יצר הרע למלאכים.

ואע"פ שאם היה אומר **שבו**, גם היו נבדקים כמלאכים שאין להם ישיבה אלא עמידה, מכל מקום אם אין יושבים אין בזה עדיין הוכחה להיותם מלאכים, כי **אולי** ממהרים הם על הדרך. אך **בין לעמוד ובין להישען** המרחק קטן והיא בדיקה טובה אם ישענו או יעמדו זקופים.

^ ^ ^ ^

ואל-הבקר רץ אברהם ויקח בן-

בקר רך וטוב (יח,ז')

בן-בקר רך וטוב פירש רש"י ג' פרים היו, כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל (בבא מציעא פו:). שרצה ליתן להם בשוה מאכל חשוב בתבלין של מלכים ושרים. [רש"י שם].

והגר'א פירש לשונות מלשון הסברים. ג' לשונות בחרדל, ג' **הסברים במילה חרדל**:

לשון ראשון בחר-דל. לשון שני חרד-לב. לשון שלישי חדל-רב. שבשלשה לשונות אלו בדק אם האנשים הגונים.

המלאכים, והיא שמירה **תתאה**, לשעבד כל כוחותיו ומעשיו לקדושה וטהרה, **וכנגדם** אמר פי מלאָכְיו יִצְוֶה לָךְ לְשֹׁמְרָךְ, הָנִי הַנֶּשְׁמֶר גָּדוֹל מִן הַשּׁוֹמֵר.

רבי יהודה האיר דרגת הרוח, היא הרוח ממלָא, אשר ממנה תוצאות כח הדיבור שבאדם, הצריכים שמירה מיוחדת על ידי המלאכים, והיא שמירה **אמצעיתא**, כמידת הרוח שהיא אמצעית בין הנפש ובין הנשמה. וכיוון בזה שיש לשעבד כח דיבורו לקדושה וטהרה, ולהיות התפילה **נישאת** על ידו בידי המלאכים עד כסא הכבוד. **וכנגדם** אמר על כפפים **ישאונך**, הָנִי הַנֶּשְׁמָא גָּדוֹל מִן הַנּוֹשָׂא.

רבי שמעון האיר דרגת הנשמה, היא הקשורה למחשבותיו והגיגיו של האדם, הצריכים שמירה מיוחדת על ידי המלאכים, והיא שמירה **עילאה**, לשעבד כל מחשבותיו והגיגיו של האדם לקדושה ולטהרה, **וכנגדם** אמר שְׁלַחְנִי, הָנִי הַמְּשַׁלֵּחַ גָּדוֹל מִן הַמְּשַׁלֵּחַ. ובכח רוחני עליון זה יכול האדם לשלוח מלאכים ממשכן הנשמה שעיקרה במח, לכל מקום שירצה, ולכל מטרה נעלה

וכן **מובא במדרש רבה** (וישלח, פרשה ע"ח) **רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון**, [סוברים כאחד, ולא פליגי] **רבי מאיר** אוֹמֵר מִי גָדוֹל [בחשיבות] הַשּׁוֹמֵר אוֹ הַנֶּשְׁמֶר, מִן מֵה דְּכָתִיב (תהלים צא, יא): פִּי מִלֶּאכְיוֹ יִצְוֶה לָךְ לְשֹׁמְרָךְ, הָנִי הַנֶּשְׁמֶר גָּדוֹל מִן הַשּׁוֹמֵר. **רבי יהודה** אוֹמֵר מִי גָדוֹל הַנּוֹשָׂא אוֹ הַנֶּשְׁמָא, מִן מֵה דְּכָתִיב (תהלים צא, יב): עַל כַּפַּיִם יִשְׁאוּנְךָ, הָנִי הַנֶּשְׁמָא גָּדוֹל מִן הַנּוֹשָׂא. **רבי שמעון** אָמַר מִן מֵה דְּכָתִיב: וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי, הָנִי הַמְּשַׁלֵּחַ גָּדוֹל מִן הַמְּשַׁלֵּחַ.

והנינו ביה, הרי בכל ג' הדרשות כוונתם שהאדם גדול בחשיבות מהמלאך, ולא פליגי. אם כן מה חילוק יש בין ר' מאיר, ר' יהודה ור' שמעון. ומה חידוש יש בדברי אחד על חברו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שמכוונים דבריהם כנגד ג' חלקי הנפש, **נפש רוח נשמה**, בהם ניכרת חשיבות האדם על המלאך.

רבי מאיר האיר דרגת הנפש היא הקשורה לגוף ולתחושות האדם, הצריכים שמירה מיוחדת על ידי

וקדושה. וכדכתיב ביעקב **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכָיו** (בראשית לב, ד').

תלויה בהולדת יצחק, ואין לעכב את הגאולה אפילו כמלא נימא.

ואשר על כן נאמר באברהם וְהָיָה **עַמְדָּה עֲלֵיהֶם**, בדרגא עילאה, כי זו דרגתו של אברהם וכל האבות שהם מרכבה לשכינה, ולכן נאמר בו **וְהָיָה-עַמְדָּה עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ**, בצילא דמהימנותא. **והמלאכים תחתיו**. לכן נאמר **וַיֵּאָבְדוּ** אע"פ שאינם צריכים אוכל גשמי עשו עצמם כאוכלים, **כי כן ציוה אברהם**.

^^^

וַיִּמְהַר, מִהָרִי, רֵץ, וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת (יח, ו-ז)

ויש ליתן טעם לארבע לשונות של מהירות אלו. **ושמא יש לומר** כי הכיר בהם שבאו לשליחות מפי עליון, ומהר לא לעכבן.

ועוד יש לומר, על פי מה שנאמר לו בברית בין הבתרים **יָדָע תִּדְעַ כִּי-גֵר | יִהְיֶה זָרְעִי בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וַעֲנִנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה**. ועתה משבאו המלאכים לבשר לו על הולדת יצחק, **יָדָע יָדָע שגאולת מצרים**

וכן מצינו שנטמאה העיסה ולא חכה אברהם לעשות עיסה אחרת טהורה, אלא נתן להם חלב ובן הבקר בלא לחם כאשר אמר, **כדי לא לעכב את הגאולה אפילו כדי אפית פת לחם קלה**.

ועל דרך הצח, יוצא איפוא, **שארבע לשונות של גאולה** בִּיצִיאָה ממצרים לְחֵירוֹת, נמשכו מאברהם עת הכניס אורחיו **בארבע לשונות של מהירות**.

וזה סוד אומרו **בְּחִפְזוֹן** לענין יציאת מצרים: **וְאָכְלָתֶם אֹתוֹ בְּחִפְזוֹן** [שמות יב, יא] **ופירש רש"י שם**, לשון בהלה ומהירות, וכן נאמר **כִּי בְּחִפְזוֹן יֵצְאֶת מִצְרָיִם מִצְרַיִם** [דברים טז, ג].

^^^

אֵיָה ו-אִיֹו

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיָה שָׂרָה אִשְׁתְּךָ
(יח,ט')

נקוד על אי"ו שבמלה אֵלָיו ופירש רש"י, שכשם שאמרו לו אֵיָה שָׂרָה כך אמרו לה אִיֹו לאברהם, כדי לחבב אשה לבעלה.

וּמִצָּאָנוּ בכמה מקומות בזה"ק ובתיקונים ש"אֵיָה" הוא לשון המלאכים, וכפי שתקנו בתפילה משרתיו שואלין זה לזה אֵיָה מקום כבודו להעריצו.

וּלְפִי שֶׁאָמְרוּ לְשָׂרָה אִיֹו יוֹצֵא אִפּוּא,
שגם אי"ו הוא לשון המלאכים. **וַיֵּשׁ**
לְעֵיִן היכן עוד נמצאנו למדים שגם
אִיֹו הוא לשון המלאכים.

וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוּד, נמצא בספר שרשי השמות להרמ"ז, שהשם אִיֹו הוא השם היוצא מבראשית ועד האות ד' שבויבדל, כזה: [ונוסף ו' בתחילה כפי ששאל יתרו לבנותיו ואיו למשה].

{א} בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ: {ב} וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֵּהוֹ

וַיְהִי וַחֲשָׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וַרוּחַ אֱלֹהִים
מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם: {ג} וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי-אוֹר:
{ד} וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם כִּי-טוֹב
וַיִּבְרֶךְ ל (בד היינו ו').

ובשימת לב, אותיות ואי"ו מפוזרות
בפסוקים אלו על פי סדר שש - אחת
עשרה, שש - אחת עשרה. כיצד: ו' של

וְאִיֹו היא במילה **האחת עשרה**
מבראשית. ממנה תמנה שש מלים עד
האות א' של **וְאִיֹו**, ממנה תמנה עוד
אחת עשרה אותיות עד האות י' של

וְאִיֹו, וממנה תמנה עוד **אחת עשרה**
אותיות עד האות ו' של **וְאִיֹו** (והאות ו'
הזו האחרונה מורכבת מאותיות **בד** של
וַיִּבְרֶךְל, שכן בגימטריה **בד** הן ו').

ומחזוריות זו של 11-6, 11-6, תורה
על גימטריה **אי"ו** (פעמים י"א-ו). לרמז
שכשם שאמרו איה לאברהם כן אמרו
איו לשרה. וכן **איו** היא גם גימטריה
של **איה** עם הכולל. ועוד תרמז
המחזוריות של פעמים על כך
שהמלאכים נבראו ביום השני.

ו**אשר על כן** פנו המלאכים לאברהם ושאלו על שרה **איה** שרה אשתך, וכן פנו לשרה לשאול אותה על בעלה **ואיו**.

ועל דרך הצח, יעידו ראשי תיבות של **איה** מקום כבודו להעריצו על שפת המלאכים, שכן **איה** מקום כבודו להעריצו, ר"ת **מלא"ך**. ואשר על כן למודים הם בלשון **איה ו איו**.

ועוד על דרך הרמז והסוד, שתי הלשונות **איה ו-איו**, הן מילואי ו"ה" בצירופי שם השם. שכן יש ג' אפשרויות למילויי האות ה"א, וכן ג' אפשרויות למילויי האות וו'. ובשניהם רמוזים איה ו-איו. כיצד:

צירופי "ה":

הא הי הה. סופי תיבות **אי"ה**.

צירופי "ו":

ואו ויו וו. אותיות שניות **אי"ו**.

ועוד, שם השם השולט בעולם הבריאה שהוא כנגד שרה אמנו, הוא יו"ד ה"א וי"ו ה"א. וצירופי אותיות המילוי שלו הם **אי"ה ו אי"ו**. בסדר ישר והפוך. כיצד:

ועוד יש לומר שהמילה **איו** מרומזת גם בשני הפסוקים האמצעיים: {ב} וְהָאֶרֶץ הָיְתָה תֵהוֹ וְבָהּוּ וְחָשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמָּיִם: {ג} וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהי-אוֹר: כיצד: **א' מאלקים, י' מהמלה פני** (מרחפת על פני המים) והאות **ו'** מהמלה **אור** [ויהי **אור**].

ואם נצרפם יחדיו נקבל **אור פני אלקים**, הוא **איו** בסדר הפוך. **הוא** **אור** המלאך שהאיר פני משה וסימנך: **ויואל משה**, הן אותיות **ואיו למשה**, ששאל יתרו את בנותיו **ואיו**. בהתכווננו **למשה**.

הוא המלאך הבא להאיר פני חשכת העקרות ולבשר על בן לשרה.

וכן המלאך הנקרא בשם **איה** והוא מע"ב שמות היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט, שבפרשת בשלח [ולפי השיטה השלישית של אחד ביושר ושניים בהיפוך, כמובא בלעומקו של מקרא פרשת בשלח].

ו"אָשׁוּב", נאמר על ידי הקב"ה, למחרת. וכפירוש רש"י [פסוק י"ד] למועד אשר קבעתי לך אתמול.

והתורה נתנה היכר בין דברי המלאך לדברי השם. שהקב"ה שבידו סיפק לעשות אומר "אָשׁוּב" בדרך של החלטת הדבר, והמלאך שאין סיפק בידו לעשות בלתי שהקב"ה עוזרו, אמר **שׁוּב אָשׁוּב**, כאומרו אם **שׁוּב** על ידי הקב"ה, **אָשׁוּב**. ואם לאו לאו.

אך עדיין יש ליתן טעם מדוע ידבר המלאך בלשון כפולה. שהיה יכול לומר **שׁוּב** בלבד או כיוצא בו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שירמז הפסוק לדברי רבותינו במסכת ברכות (ד.) מיכאל באחת וגבריאל בשתיים. שנאמר במיכאל **וַיַּעַף** [ישעיהו ו, ו'] **וַיַּעַף** אלי אֶחָד מִן הַשָּׁרָפִים, ובגבריאל נאמר [דניאל ט' כא'] "**מַעַף בִּיעַף**". ולפי זה יובן הלשון "**שׁוּב אשׁוּב**" והוא כעין "**מַעַף בִּיעַף**". ואע"פ שהיה זה מיכאל שבישר לשרה, כאשר הוא בא עם גבריאל, משהו הוא את פריחתו לפריחת גבריאל שנאמר בו **מועף ביעף**. ופורחים הם יחד בשתי עיפות, כגבריאל. וזה "**שׁוּב אשׁוּב**". אך

אי"ה בסדר ישר: ה"א וי"ו ה"א, אי"ה בסדר הפוך: ה"א וי"ו ה"א, וכן אי"ו בסדר הפוך: וי"ו ה"א. לרמז על **רצוא ושוב** שהיא סדר פעולת המלאכים, וכן אי"ו בסדר ישר: ה"א וי"ו.

ואשר על כן השתמשו המלאכים בזו הלשון לחבב אשה על בעלה, והוא רמז לעתיד לבוא, לחבב כנסת ישראל על הקב"ה, ולחבב קוב"ה על כנסת ישראל. **איה** כבוד מלכותו להעריצו.

~~~~~

וַיֹּאמֶר **שׁוּב אָשׁוּב** אֵלַיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה-בֶן לְשָׁרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׁרָה שֹׁמֵעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו: (יח, י')

בשימת לב, נאמר כאן **שׁוּב אָשׁוּב** ושלשה פסוקים לאחר מכן נאמר: "**למוֹעֵד אָשׁוּב** אֵלַיךָ כָּעֵת חַיָּה וְלְשָׁרָה בֶּן". ואשר על כן יש ליתן טעם ההבדל בין **שׁוּב אָשׁוּב** ובין **אָשׁוּב**.

ובהסבר פשט הדברים "**שׁוּב אָשׁוּב**" נאמר על ידי המלאך [פסוק י'],

הקב"ה שכל מלא העולם כבודו, אומר
למועד אשוב.

^^^

פְּעֵת חֵהָ. ברש"י: כעת הזאת לשנה
הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד
יצחק. כדלקמן [כא,ב] ופסח ופסח
שָׁרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לִזְקָנִיו לְמוֹעֵד אֲשֶׁר-
דָּבָר אֶתוֹ אֱלֹהִים. וברש"י: את המועד
אשר דבר וקבע כשאמר לו (לעיל יח
יד) למועד אשוב אליך, שרט לו
שריטה בכותל ואמר לו, כשתגיע חמה
לשריטה זו בשנה אחרת, תלד.

ומכך שאמר כשתגיע חמה היה זה
לפי ימות החמה. ומכך שאמר ולפסח
הבא נולד יצחק היה זה לפי ימות
הלבנה.

וקשה, שהרי בכל שנה יחסרו לימות
הלבנה מימות החמה י"א יום לערך.
וגם אם תאמר שעובר אברהם חדשים
ושנים עדין קשה, שלא אמרו לו בעוד
ג' שנים אלא לשנה האחרת ויחסרו י"א
יום. ואין עיבור ל י"א יום. ואם תאמר
שעובר את כל החדשים עדיין חסרים
חמישה ימים. כי ששה חדשים ממילא
מעוברים, ויחד אתם יחסרו י"א יום.

ואשר על כן צריך לומר שהחדשים
עוברו בידי שמים יותר מדרכם באורח
נסי, ולכן כשאמר הקב"ה למועד
אשוב אליך כעת חיה היתה זו הודעה
על הנס שעתיד להתרחש בגרמי
השמים, להשוות ימי הלבנה לימי
החמה. ולפי זה יובן כל הלשון של
הַיִּפְלֵא. הַיִּפְלֵא מֵה' דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשֶׁר
אֱלֹהִים פְּעֵת חֵהָ וְלִשְׁרָה בֶּן (יח,ד). כשם
שבכח השם לחולל נסים בגרמי
השמים, כן יחולל לך את הנס הזה
ולשרה בן. ועל כן דייקו הכתובים
למועד היינו ימות הלבנה, כעת חיה
היינו ימות החמה. שייעשה להם נס
שמימי, כשם שנעשה בשמים,
וכאומרו: הַיִּפְלֵא מֵה' דָּבָר לְמוֹעֵד.
שכל המועדים בידו ניתנו.

^^^

וְהָיָא אַחֲרָיו

וְשָׁרָה שִׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהָיָא
אַחֲרָיו (יח,י')

הנבואה, **וְהוּא אֶתְרִיו** זה אברהם שישב מאחורי השכינה.

ומעתה יש ליתן טעם מדוע הדגישה התורה לומר **אֶתְרִיו**. ללשון שאומרת ש**וְהוּא** זה ישמעאל יש להבין שאחרי כוונתו שישמעאל אחרי הפתח ואין הפתח לפניו, שלא קרב זה אל זה, **ואין לו כל מקום** בפתח שבו נמצאת **השכינה** הקדושה ושפע **החסד** של אברהם ושרה, שהם נשמת העולמות כמובא בספרים הקדושים.

ללשון **האומרת** שהוא אחרי זה **אברהם** היושב **מאחורי** השכינה התורה מדגישה את התגלות השכינה, כאומרו (שמות לג, כג') **וְרָאִיתָ אֶת-אֶתְרִי וּפָנָי לֹא יֵרָאוּ**. ללשון האומרת שהוא אחרי זה **האור שבא משרה אמנו**, היינו גילוי שכינה בדרגה כזו, שגם המלאך יראהו רק מאחוריו.

וללשון שאומרת שהפתח היה אחורי המלאך לומר לנו שאין גב למלאכים, וזה מצד **ראיית האדם אותם**. אבל **במציאות יש להם גב** ולכן נאמר **והוא, הפתח, אחרי**.

וְהוּא אֶתְרִיו. יש להבין מה הכוונה **וְהוּא ומה הכוונה אֶתְרִיו**. רבו בזה הדיעות. לרש"י **וְהוּא** הכוונה **לפתח**. **אֶתְרִיו** הכוונה אחרי המלאך. כלומר הפתח היה **אחר המלאך**. שהמלאך היה מבחוץ, ושרה בפנים שהיתה בהצנע. **למדרש רבה וְהוּא זה ישמעאל**. ועוד דעה שם: **וְהוּא זה המלאך** שהביט **לאחוריו** והרגיש שבאת אורה מאחוריו. פירוש: אורה של שרה שבאה לשמוע דברי המלאכים.

ובזהר הק' מובא: מאי **וְהוּא אֶתְרִיו**, **וְהוּא אֶתְרִיו** מִפְּעֵי לֵיה. אֵלָא רָצָא אֵיהוּ, וְשָׂרָה שׁוֹמַעַת מִה דְּהִנָּה אָמַר קוּב"ה. כלומר **וְהוּא זה דבר ה' אֶתְרִיו שְׁמַאמַת** את דברי הנבואה **של המלאך**.

ובשימת לב, יש שלש לשונות בזהר, **אחת** שפתח האהל הוא רמז לקב"ה ולשון **שני** שפתח האהל הוא דרגא תחתונה של הנבואה, **והוא** אחרי זה הוא רמז לקב"ה **שְׁמַאמַת** את דברי הנבואה. ומן יומא דְּהִנָּת שָׂרָה בְּעֶלְמָא לֹא שְׁמַעַת מִלָּה דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּרַהֲמָא שְׁעָתָא. **ולשון שלישי**, פתח האהל זו שרה שישבה שם לשמוע את דברי

היה בין גב המלאך לשרה אמנו שהיתה בפנים. וזה שנאמר והוא - הפתח - אחריו, אחורי גב המלאך.

ואשר על כן בא הכתוב להדגיש כי זה שאין גב למלאכים זה **מצד האדם**. שאין רשות לאדם לראות את גב המלאך. **אבל במציאות יש לו גב**. ומה שאין לנו רשות לראות את גבו כדי לידע ההבדל בינו ובין רבו. שאצל רבו נאמר **וְרָאִיתָ אֶת-אַחֲרֵי רֶגְלָיו** לא **יָרְאֻהוּ**.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא, שלעתידי יהיה מלאך זה עם יצחק בעקידה כאשר ישאל (כב, ז') **וְאֵיךְ הָיָה לְעֵלָה**. וכך ישאל יצחק את אביו: **וְאֵיךְ** אותו מלאך שאמר **אֵיךְ** שרה אשתך, שיאמר עתה **אֵיךְ** השה לעלה.

ואברהם יענה לו: **והוא**, המלאך ששאלת, הוא יהיה **אחריו**, אחרי השה לשלחו אלינו, כאשר שאלני **אֵיךְ** שרה אשתך, ועתה בוא יבוא המלאך ששמו "**השה**" להושיענו, והמלאך שדיבר אלינו יבוא **אחריו**, לאמת את דבריו. כי **השה** הוא שם קדוש מע"ב שמות היוצאים מג' פסוקים של ויסע

וכבר התבאר בתחילת הפרשה שאלו הם **דרגות התגלות השכינה**. הקב"ה מעל הכל וראית את אחורי ופני לא יראו. המלאך ממצע בין הקב"ה והאדם ולכן המלאך דרגתו שונה מזה של הקב"ה שאפשר לראות רק את פניו של המלאך ולא את אחוריו. ככתוב [יחזקאל א, י'] "**ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור לארבעתם ופני נשר לארבעתם**. שמכל ארבעה צדדים יראה המלאך עם **פניו**. ולא עם אחוריו. ועוד מצינו [יחזקאל י, יד'] "**וארבעה פנים לאחד**. פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר". גם פה דבר הכתוב בארבע פנים מכל צדדי המלאך. [רק שהחליף הכרוב את השור כדי לא להזכיר עוון העגל אצל המלאכים].

וכאן בא הכתוב לומר **והוא אַחֲרָיו**. **והוא - הפתח, היה מאחורי המלאך**. כלומר מצד אחד שרה אמנו, ובינה ובין המלאך מפריד הפתח, והפתח מאחורי המלאך בדברו אל אברהם היושב מחוץ לפתח, ואומר לו **שוב אשוב**.

יוצא, איפוא, שהמלאך בפנותו לאברהם, היה גבו מופנה לפתח, והפתח

ויבא ויט, וקשור עם המלה **ואחרי**. כיצד: **והשה** הוא השם **הארבעים ואחד** מע"ב שמות. וגם המילה **"ואחרי"** שבפרשת **ציצית**, גם היא התיבה **הארבעים ואחת**, [ולא תתורו אחרי לבבכם **ואחרי** עיניכם].

ומובא בספרים הק' בזהר הקדוש, בשל"ה הקדוש בספר הכוונות ומביאו האוהב ישראל מאפטא שבפרשת **ציצית** יש ע"ב תיבות עם החזרה של ה' אלקיכם אמת, ולכל תיבה שם השם משמות ע"ב המיוחד לה]. יוצא איפוא **שהשה** וגם **ואחרי** הם במספר המ"א, והמלה **ואחרי** (עיניכם) מְכַנֶּנֶת כנגד השם הק' **השה**.

וכשנאמר בתורה **והוא אחרי** כביכול אלו דברי המלאך שעתיד לומר **והוא השה הבא במקום יצחק**, הוא **אחרי**. הוא יַעֲקֹב אחרי יצחק. הוא **השה**, הוא **האיל** שנאמר בו **בסבך בקרניו**. וכן **איל** בגימטריה מ"א.

והשה כשגָדַל נהיה אֵיל. וכאילו נאמר בו והאיל **אחרי**, אחרי השה.

ובא הכתוב השלישי הוא האיל והכריע ביניהם. שנאמר (כב,ח') וַיֹּאמֶר

אברהם אֱלֹהִים יִרְאֶה-לִּי הַשָּׁה לְעֵלָה בְּנִי, ואיני יודע עדיין מה לעולה, בני או השה השה או בני. מיד מה כתיב, [כב,יג'] וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אֵיל אֲחֵר נִצָּתוּ בְּסֶבֶךְ בְּקֶרְנָיו בַּיָּלֶף אֲבִרְהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בָּנוֹ:

ובקרניו הוציאנו הפסוק מן הסבך והכריע: לא בני ולא השה אלא האיל.

ועוד יש לומר **והוא אחרי** הוא **יצחק**. שמלאך זה שנאמר בו "והוא אחרי", הוא מיכאל הנקרא בכמה מקומות על שם נבואתו **"למה זה"**. והוא אשר שאל **למה זה** צחקה שרה. וללשון זאת **והוא אחרי** הוא **יצחק**, שיבוא אחרי דברי המלאך באומרו **למה זה** צחקה שרה. והוא יצחק יבוא אחרי, ואותו מלאך ימציא לו את האיל כדי שיחיה יצחק ויוליד את יעקב, ואותו מלאך ילחם עם יעקב עד עלות השחר וישאלהו לשמו ויאמר לו המלאך **למה זה** תשאל לשמי, ויברך אותו שם. היוצא מכאן ש"והוא אחרי" הוא מורה על סדר הדורות. כיצד: והוא אחרי הוא אברהם שהלך אחרי ה'. והוא אחרי הוא יצחק שאחרי אברהם, והוא אחרי הוא יעקב שנאמר בו **ואחרי-כֵּן יֵצֵא אֱחָיו**, והוא שבא

עליהם מפני המצרים, על הים. ככתוב "וַיִּסַּע מֶלֶאךָ הָאֱלֹהִים הַהַלֵךְ לִפְנֵי מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךָ מֵאַחֲרֵיהֶם" [שמות יד י"ט]. וזה פירוש של **וְהוּא אַחֲרָיו**.

עם וו החיבור. **וְהוּא** המלאך המבשר לאברהם ושרה **הוא** המלאך אשר ילך **מֵאַחֲרֵיהֶם** על הים, **וְהוּא אַחֲרָיו** הוא יעקב **הוא יִשְׂרָאֵל סבא** שעמד על הים וראה כל הנסים והנפלאות האלה כאומרו: וירא ישראל את ה' הגדולה, **וירא ישראל, יִשְׂרָאֵל סבא**. וכן הוא במדרש רבה (ב"ר צב, ב): רבי פנחס בשם ר' הושעיא אמר: נטל הקב"ה רגליו של אבינו יעקב והעמידן על הים ואמר לו: ראה נסים שאני עושה עם בניך שנאמר (תהלים קיד, א) "בְּצִאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" **יִשְׂרָאֵל סבא** רבי הונא בשם ר' אחא אמר אף רגליהם של אבות העמיד על הים שנאמר (שם עח, יב) "נָגַד אֲבוֹתָם עֲשֵׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". עכ"ל.

וכן לעתיד לבוא יתקיים וְהוּא אַחֲרָיו במלך המשיח, משיח בן דוד שיבוא אחרי משיח בן יוסף, ביום ההוא, אשר הוא לא יום ולא לילה, הוא יום הגאולה שנאמר בו **וְהוּא אַחֲרָיו**, הוא העולם הבא שבא אחרי העולם הזה, הוא היום המיוחד של **אחרית הימים**.

אחרי יצחק, וכשם שהיה בחיר האבות, כן היה בחיר הבנים. כדאמרי אינשי, **אחרון אחרון חביב**.

ובמשך חכמה למאיר שמחה מדוונינסק נמצא ש"והוא אחריו" זה יצחק שהמלאך מבטיח לשרה **שילך בדרכו של אברהם**, ו"אחריו" היינו אחר דרכו של אברהם.

ועוד יש לומר שהמלאך שנאמר בו "והוא אחריו", הוא מיכאל כנ"ל שמקריב נשמות הצדיקים על המזבח העליון, ועד שלא יופיע האיל יקריב את נשמת יצחק שפרחה, ולאחר שהופיע האיל שנאמר בו והנה איל אֶסֶר, החזירה לנשמת יצחק למקומה מתוקנת, זכה וברה, ועל ידי כך נתקנה נשמתו להיות יסודה מנוקבא לדוכרא, שכן **איל בארמית נקרא דוכרא**. וזה שאמרו בזוה"ק שעד העקידה לא היה ראוי יצחק להוליד, ובעקידה נתקן. והועילה תפילתו לנוכח אשתו להיות שניהם ראויים להוליד את יעקב שיבוא **אחריהם**.

ועוד יש לומר על הכתוב "וְהוּא אַחֲרָיו" שהוא זה המלאך, שהוא עתיד להיות עם עם ישראל, **אחריו**, בצאתם ממצרים וללכת **מֵאַחֲרֵיהֶם** להגן

והיינו: והוא אֶתְרִיו: והוא עם ישראל
אֶתְרִיו אחרי הקב"ה ילכו בגאולה
השלימה בב"א.

^ ^ ^ ^

וּתְצַתֵּק שְׂרָה בְּקֶרְבָּהּ כִּי יֵרָאָה

{יח,יא} וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקֵנִים בָּאִים
בְּיָמִים חֲדָל לְהָיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶח כְּנָשִׁים
{יב} וּתְצַתֵּק שְׂרָה בְּקֶרְבָּהּ לֵאמֹר
אֶתְרִי בְּלִילִי הָיְתָה-לִּי עֶדְנָה וְאֵדְנִי
זָקֵן

[יג]. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמָה זֶה
צָחָקָה שְׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף אֲמָנָם אֵלֶּד
וְאֲנִי זָקֵנָתִי

[יד] הֲיִפְלֹא מֵה' דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב
אֵלַיָּךְ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בִּן.
[טו] וּתְכַחֵשׁ שְׂרָה לֵאמֹר לֹא
צָחָקְתִּי כִּי יֵרָאָה

וּתְצַתֵּק שְׂרָה בְּקֶרְבָּהּ. תרגם אונקלוס
וחיכת. והוא לשון לגלוג. ואילו אצל
אברהם נאמר בו וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל-פָּנָיו
וַיִּצְחָק תרגם אונקלוס וחד. והוא
לשון שמחה.

וביום ההוא, יתקיים הפסוק והוא
אֶתְרִיו בקב"ה ובעם ישראל כולו.
ויהיה הוא, כל עם ישראל אחריו,
אחרי ה' ככתוב [הושע יא] אֶתְרִי ה'
יִלְכוּ, וכהמשך הפסוק: כָּאֲרֵיכָה יִשְׁאַג
כִּי-הוּא יִשְׁאַג וַיִּתְּרָדוּ בָנִים מֵיָמָּה:
ופירש רש"י כָּאֲרֵיכָה יִשְׁאַג. עוד ישאג
להם [הקב"ה] כאריה שיצאו מן
הגלויות וילכו אחריו כִּי-הוּא יִשְׁאַג
וכאומרם אני ולא מלאך, וַיִּתְּרָדוּ בָנִים
מֵיָמָּה [כתרגומו] ויתכנשון גלוותא
ממערב. פירוש: ויתקבצו כל הגלויות
ממערב, ובאמרו ממערב יתכוון לומר
לאו דווקא ממערב, אלא מכל קצוות
תבל, עַל יְדֵי הַשְׂכִּינָה הַקְּדוּשָׁה
שעיקר מבואה הוא מֵיָמָּה, כלומר
ממערב.

וכדאיתא בגמ' [בבא בתרא כה.].
שהמערב תדירא בשכינה, ופירש רש"י
שם: במערב היא שוכנת. וכדאריב"ל
בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו
מקום תפלה דכתיב {נחמיה ט-ו} וצבא
השמים לך משתחוים ופירש רש"י שם:
לאבותינו. אנשי כנה"ג שאמרו מקרא
זה בספר עזרא. וצבא השמים. השמש
והירח העומדים במזרח: לך משתחוים.
למערב.

מבשרי אחזה אלוק. ומשחדל הגילוי החל הלגלוג. לא ח"ו על יכולת הבורא יתברך אלא על החדלון שבקרבה.

וכן אתה מוצא בפרקי דר' אליעזר שלאחר מעשה העגל קבלו הנשים מתנה על אשר לא השתתפו במעשה העגל. קבלו מתנה את ראש חדש להיות לעולם יום טוב שלהן.

ולכאורה יש לשאול מה למתנת ראש חדש אצל עוון העגל. אלא שהמאמין בעגל ח"ו כמאמין בעולם קדמון **שאינו מתחדש** על ידי המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית. **והנשים** שִׁמְכָּשָׁרָן יחזו אלוק, לא נתנו לב להאמין לשטות העגל. ולכן קבלו את מתנת ההתחדשות שהיא ראש חדש המתחדש מדי חדש בחדשו כהתחדשות עדנת האשה.

ולפי הדברים הללו, יש להבין את ההבדל בין אמונת אברהם ואמונת שרה.

אמונת אברהם הגיעה לו מתוך שכלו שהתבונן בבריאה והבין השגחת השם בעולמו. **ואמונת שרה**, באה לה מן ההרגש, שחזתה מבשרה אלוק, והרגישה בכל ישותה את השכינה. וכן לקמן אמרה **גרש** האמה הזאת ואת

ואכן, פירש רש"י: למדת שאברהם האמין **ושמת**, ושרה לא האמינה **ולגלגה**. {יז,יז}.

ויש ליתן טעם מדוע לגלגה. והרי אברהם היה טפל לשרה בנביאות. ואת הנפש אשר עשו בחרן נאמר ששרה מגיירת את הנשים. ולשון **לגלוג** לכאורה רחוק מן הדעת.

ולעומקו של מקרא נראה לומר טעם בזה, מן הפסוקים עצמם: {יח,יא} **וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקְנִים בָּאִים בְּיָמֵם תְּדַל לְהָיִיתָ לְשָׂרָה אֵרֶחַ כְּנָשִׁים:** {יב} **וַתִּצְטַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ** **לֵאמֹר אֲחֵרִי בְלָתִי הָיְתָה-לִּי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן.**

כי יש יתרון לאשה על האיש באמונה תמימה, של מבשרי אחזה אלוק, מהאורח כנשים המתחדש מידי חדש בחדשו ע"י מחדש החדשים. וכאן אומר הכתוב **תְּדַל לְהָיִיתָ לְשָׂרָה אֵרֶחַ כְּנָשִׁים:** **וַתִּצְטַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ.** על מה צחקה ולגלגה, לא ח"ו על דברי השכינה הק', אלא **בְּקִרְבָּהּ**, על עסקי קרְבָּהּ.

ואונקלוס תרגם מעוהי. על עסקי מעיה. שכל זמן שבקרב מעיה מתגלה ההתחדשות האלקית מתקיים בה

בנה, שהוא לשון הרגש, שהרגישה כי אינו טוב לבנה.

ולכן מציינים חז"ל שאברהם היה טפל לשרה בנביאות, כי חכם אמנם עדיף מנביא, שהנביא כל זמן שהשם מתגלה אליו הוא מתנבא. וכשאינו מתגלה אינו מתנבא. **וחכם** בשכלו יכול לדרוש את השם יום יום. לעומת זאת נבואתה של שרה היתה גדולה משלו, עד שאברהם היה טפל לה בנביאות.

ומכאן יובן ההבדל בין וחייכת אצל שרה ובין וחדי אצל אברהם. עד שחדל להיות לשרה אורח כנשים היתה ההתגלות עליה מקרבה, ומבשרה תחזה אלוך. ומשחדל להיות לשרה אורח כנשים, כבר לא חזתה מבשרה ומקרבה אלוך, לכן נוחה היתה לצחוק בקרבה צחוק של וחייכת, על עסקי קרבה שכבר אינם בהתגלות. ואברהם שמעולם לא פסקה ממנו ההתגלות השכלית, נוח היה לו לצחוק צחוק של וחדי.

אלא שלפי המובא ברש"י קשה: ויקח חמאה וגו'. ולחם לא הביא לפי שפרסה שרה נדה, **שחזר לה אורח כנשים אותו היום,** ונטמאת העיסה. ולפי זה תגדל הקושיה הרי **כן חזתה** ההתגלות מבשרה ומדוע לגלגה.

ושמא יש לומר שחשבה אך מקרה הוא, ולא שינוי סדרי בראשית. ולכן אמרה אחרי בלותי בדרך של תימה, **אחרי בלתי היתה-לי עדנה?** אל תקרא **עדנה** אלא **עדנה**, והוא לשון **עד-הנה**. [קהלת ד,ב']. והיא כאומרת: אחרי בלותי **שהיתה לי עד הנה, היתה-לי עדנה** בתמיהה, ואולי אין זאת העדנה הנרצית, וגם אם כן, דייקה לומר היתה לי עדנה. **ומה עם אדוני.** וכל התמיהות הללו באו לה מריחוק ההתגלות שבבשרה שנים כה רבות. ומשגילתה למחרת כי אכן היתה לה **העדנה הנרצית,** כבר לא לגלגה, וזה שאמרה שרה: אכן, **אחרי בלתי היתה-לי עדנה.** והתכוונה גם לעדנת הנביאות.

והיה זה למחרת, וכן מבואר מפירוש רש"י לקמן שהתגלה להם הקב"ה למחרת ואמר להם כעת חיה למועד שקבעתי לך אתמול.

ובזה ינתן טעם למה שנאמר {טו} וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי פִּי יִרְאֶה, כי למחרת הבינה כי חזתה מבשרה אלוך, ונתמלאה ביראה, וכן היתה יראה על אשר אתמול היה לה לגלוג ולו לרגע, ותפשה לשון אחרון ולכן {טו} וַתִּכְחַשׁ למחרת, שָׂרָה

נתאמת אצלה הבטחת הלידה עד שראתה השינוי ועל זה הקפיד ה'.

ובזה יוטעם מדוע חזר הקב"ה למחרת על הבטחתו: כהמשך פירוש אוה"ח הק': טעם שחזר לומר ההבטחה, **לבל יחשוב אברהם** כי לצד הקפדת ה' על שרה ישוב ה' מדבריו הטוב אשר דבר אליו, לזה אמר אליו כי הבטחתו ישמור כעת חיה וגו'. ולפירוש רש"י היה זה למחרת שכן אמר לו: [יד] **הִיפְלֵא מֵה' דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׁרָה בִּן**. ופירש רש"י: **למועד אשר קבעתי לך אתמול** אשוב אליך ולשרה בן.

ועוד יש לשאול, הרי הכתוב שינה מפני השלום ואמר שכך אמרה שרה ואני זקנתי במקום ואדוני זקן. ויש להבין מדוע אמרה שרה לא צחקתי. הרי יותר היה לה לטעון לא אמרתי ואני זקנתי, אלא כך אמרתי: ואדוני זקן.

ולעומקו של מקרא יש לומר ששרה שנביאה היתה, הבינה שהשכינה שינתה למען השלום ולא רצתה להמרות פי השכינה ולסתור את דבריה. ולכן במקום לומר "לא זקנתי", העדיפה שרה לומר "לא צחקתי". שהעדיפה

לאמר לא צחקתי פי יראה. ומדוע יראה, כי יראה מדוע אתמול לא האמינה עד שנוכחה למחרת לדעת כי אכן לעת בלותה היתה לה עדנה. והם הם הדברים שפירש רש"י **שלמחרת** אמר הקב"ה לאברהם למה זה צחקה שרה. ואולי אפשר לומר שכוונתו בזה שצחקה משמחה בלא לגלוג רק לאחר שנוכחה כי היתה לה עדנה.

וכך יהיה סדר דבריה: עתה לא צחקתי מלגלוג, כי יראה כיצד אתמול צחקה בלגלוג כי לא האמינה. ודבריה אַחֲרֵי בְּלַתִּי הָיְתָה-לִּי עֶדְנָה שאמרה אתמול בתמיה היו בלגלוג, אבל עתה קבלו דבריה משמעות של שמחה ואמונה ולא בתמיה: אַחֲרֵי בְּלַתִּי הָיְתָה-לִּי עֶדְנָה ! והקפדת הקב"ה עליה היתה שלא האמינה עד שראתה.

וכן משמע מאוה"ח הק' : אכן הנכון הוא כי הקב"ה דקדק בדבריו טעם הקפדתו על שרה ולא על אברהם, ותמצא כי אברהם בעת הבשורה צחק מה שאין כן שרה לא צחקה בעת שנתבשרה אלא בעת שראתה עדנה כאומרו ותצחק שרה וגו' אחרי בלותי היתה לי עדנה הרי זה מגיד כי לא

ולעומקו של מקרא יש לומר שהוא לשון בְּלָתִי. שלא היתה בעולם עקרה גדולה ממנה, שלא היתה ראויה לילד כלל. ובלתי ה' לבדו, רק לו נתכנו עלילות לחולל נס כזה גדול, של אחרי בלותי, להיות לי עדנה, בלתי ה' לבדו.

ועוד יש ליתן טעם לאומרו: **וּתְכַחֵשׁ שָׁרָה**. שהרי יש לשאול ממי **כיחשה**. הרי הקב"ה לא פנה אליה אלא אל אברהם.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח יש לומר ש**ותכחש** אינו מוסב אלא על **הצחוק**, בהוראה של **להמעיט**. כמו פרה כחשה. **ותכחש את צחוקה**. שמיד עם צחוקה שלגלגה כדברי רש"י, מיד בראותה כי היתה לה עדנה, חזרה בה והמירה את הלגלוג בצחוק של שמחה למראה ההתגלות אשר בקרבה. וכנ"ל.

ותחת **חדל** צריך לקרוא **חזר** להיות לשרה אורח כנשים, שכן ד' וז' מתחלפות הן, והן מאותו מוצא הפה, וכן ל' ור' מתחלפות הן, [כרש"י שמות כח, כב: שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה] אל תקרי **חדל** אלא **חזר**. ומיד **הכחישה והמעטיה**

להיתפס בלשונה, מלסתור לשון השכינה. **ובזה ינתן טעם נוסף** לכתוב **"כי יראה"**. כי יראה לסתור פי השכינה הקדושה. וכך יהיה ערך הדברים: ותאמר לא צחקתי אע"פ שצחקת, כי יראה לומר לא זקנתי נגד מה שאמר הקב"ה, כי ידעה שה' שינה מפני השלום ולא תמרה את פיו.

ומעתה יש לשאול מדוע היתה עליה התביעה **"לא כי צחקת"** והרי ה' רואה ללבב, ששניהם שמחים בישועתו. אלא יש לומר כי משמע מדברי הקב"ה, משמעות כפולה: לא רק תוכחה, אלא גם הסכמה, וכדברי התרגום יונתן: **לא תדחלון ארום בקושטא גחכת**. אין לכם לחשוש, אברהם ושרה, כי נכון היה לצחוק ולגחך. שלרוב הגיחוך נראה גודל הנס.

ועוד יש ליתן טעם לאומרה אַחֲרֵי בְּלָתִי. מה הוא לשון בְּלָתִי. לפשוטו של מקרא הוא מלשון זקנה כתרגומו, וכן אפשר לומר כלשון בגד בלה שאינו ראוי ללבישה כן אין היא ראויה ללדת.

את הצחוק, והמירה את הלגלוג בשמחה.

ועוד יש לומר, שהכחישה את חומרת לגלוגה ע"י **יראתה**. ולכן הפסוק מדויק **פי יראָה**. והקב"ה אמר **לא**, אין צורך בהסבר **פי יראָה**, אלא בפשטות עליך לומר כי צחקת בלשון **שמחה**.

ועוד יש לומר שכאן הודיע הכתוב מדוע מותר לשנות מפני השלום, שלא להטיל אימה ויראה בבית. לכן נאמר **פי יראָה**, ותהיה הוראתו: **פי יראָה להפך את השלום בבית**.

^^^

ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקת שָׁרָה לאמר האף אֲמַנָם אֶלֶד וְאֲנִי זָקֵנָתִי. (יח, יג)

האף, אֶלֶד, וְאֲנִי,

על דרך הצח, הרמז והסוד,

האף, אֶלֶד, וְאֲנִי, אלו הם ג' שמות מע"ב השמות הק' היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט, **המסוגלים** ליתן הריון לעקרות אשר בלתי ה' לבדו לא יוכלו ללדת.

ואשר על כן תאמר שרה, אֶתְרִי בְּלֹתִי הֵיטָה-לִּי עֲדָנָה, כי בְּלֹתִי ה' לבדו לא היתה לי עדנה.

ועל דרך הצח, נמצא כאן כעין דו-שיח בין שרה והקב"ה. שרה אומרת היאך אוכל ללדת אם יש עלי כזה חרון אף, שעד היום לא ילדתי. זה שאמרה **האף אֲמַנָם אֶלֶד**.

אומר לה הקב"ה. שלשה מלאכים בצבאותי, והם משמות ע"ב הקדושים שלי. אותם אני שולח להתגבר על **האף** והעקרות. אחד שמו **פהא**, והוא האף האמור **בהיפוך אותיות**. כדי שיתהפך לטובה, והשני שמו **אלד**, והשלישי השם הק' **אני**, וכעין מה שמתפללים בהושענות "**אני** והו הושיעה נא". זה שעונה לה ה': **האף אֲמַנָם אֶלֶד וְאֲנִי**. ומובא בשרשי השמות שהשם הק' **אלד** חקוק הוא **בכסא הכבוד**. ואשר על כן תלד את יצחק שיוליד את יעקב שתהיה דמותו חקוקה **בכסא הכבוד**.

ועוד, רמז רמז לה שיוולד לה בן צדיק כאותם ל"ו צדיקים שבכל דור. שכן השם הק' **אני** הוא השם הל"ו מתוך ע"ב שמות.

^^^

תוכחת הקב"ה והבטחתו למחרת

עוד ינתן טעם לאומרו **למחרת**, לאחר שליחות המלאכים לסדום: הַיִּפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת תִּהְיֶה וּלְשָׁרָה בִּן: [פסוק י"ד].
וכפירש"י: לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול, [על ידי המלאך], למועד הזה בשנה האחרת. וכפרש"י פס' י' בפסח הבא. והעולה, איפוא, מפירוש רש"י [לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול] שהתוכחה שנאמרה בפסוקים הנ"ל [יג'-טו'] נאמרו **למחרת** הסתלקות המלאכים לסדום.

ויש להבין מדוע היה צריך לחכות **למחרת** כדי להוכיחה. **ולעומקו של מקרא ועל דרך המוסר יש לומר**, שהקב"ה חס על כבודה של שרה שלא להוכיחה **במעמד המלאכים** ושלא להכלימה בפניהם, באומרו [פס' יג'] **לְמָה זֶה צָחָקָה שָׂרָה** ואע"פ שאמר זאת לאברהם. ללמדנו עד כמה קשה התוכחה ואף כי תאמר בלשון שאלה ואף כי תאמר לאדם קרוב ולא בפניו של המוכח.

או כלך לדרך זו, שלא רצה לערבב

שמחת הבשורה בתוכחה, לכן חכה למחרת כפירוש רש"י למועד אשר קבעתי לך אתמול.

או כלך לדרך זו, שהוכיחה מלשון הוכחה, **להוכיח ולאמת הדבר**, שכל מה שאמרו המלאכים **אתמול**, אמרו בשם שולחם, והרי הקב"ה בא **לאמת שליחותם**. לכן אמר כפירוש רש"י למועד אשר קבעתי לך אתמול. וכמו שמובא ב"דעת זקנים": "למועד" גימטריא "בפסח". שבזה יהיה רמז לבנים ביציאתם ממצרים לכל דור ודור **שלא יפלא מה' דבר**. וכמאמר הנביא [עמוס ג, ז]: **כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹקִים דְּבַר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עַבְדּוֹ הַנְּבִיאִים. וְלִכֵּן הִתְגַּלָּה ה' שְׁנֵית לְמַחֲרֵת** אל אברהם ושרה [שהם בבחינת עבדיו הנביאים] כדי לעשות הדבר אשר הבטיח אתמול ביד מלאכיו. ותוכחתו היתה כדי להסיר הקפדתו ולקיים מאמרו.

~~~~~

**וה' אָמַר הַמַּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם
אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. (יח, יז)
הַמַּכְסָּה.**

בְּשִׁימַת לֵב, ג' כיסויים הם: הראשון:
הַמַּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה.
השני: הִנֵּה הוּא לָךְ **כְּסוּת** עֵינַיִם הנאמר
בשרה (בראשית כ, טז). השלישי:
ותקח הצֵעִיף וּתְתַכֶּס, הנאמר **ברבקה**
(בראשית כד, סה).
וכל הכיסויים האלו הם **מַמְכָּסָה עֲתִיקָה**,
הוא הקב"ה. שנאמר (ישעיהו כג, יח)
כִּי לִישָׁבִיִּים לִפְנֵי ה' יִהְיֶה סִחָרָה לְאַכֹּל
לְשִׁבְעָה וּלְמַכָּסָה עֲתִיקָה. ודרשו
בזוה"ק (ויקרא ק"ה עמ' ב') דברים
שכסה הקב"ה הנקרא עתיק יומין, יש
מהם דברים שניתן רשות לגלותם ויש
מהם שלא ניתן לגלותם.

ויש ליתן טעם בלשון זאת. **הַמַּכְסָּה.**
ויש לומר, שבמקום שיש כיסוי,
הגילוי הוא גדול מאד, ואין לעמוד
באור הגילוי. וזה שאמר ישעיהו
לחזקיהו המלך (ברכות י'), **בְּהַדִּי פָּכָשָׂא
דְּרַחֲמָנָא** למה לך. והם הדברים
המכוסים מאיתנו, ורק אם יהיה ניתן
לנו רשות נתבונן. **ולכן ניתנה לנו
התורה הק'** כדי **שדרכה** נוכל להתבונן
באור האלקי האינסופי.

ויש לעיין בג' מכסים הללו.
א. הַמַּכְסָּה דאברהם הוא מַעֲטָה
היראה, יראת ה'. וככתוב בהר ה'
יִרְאָה.

ב. כְּסוּת עֵינַיִם שכתוב בשרה הוא
מַעֲטָה **האמונה.** **אמונת ה'.** כדכתיב
ותאמר מי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הִינִיקָה בָּנִים
שָׂרָה (כא, ז'), והוא מִלֵּל האמונה,
המוציא אל הפעל את הרוח ממללא
אשר טבע בנו הקב"ה.

ג. וּתְתַכֶּס שכתוב ברבקה וּתְתַכֶּס הצֵעִיף
וּתְתַכֶּס הוא מַעֲטָה **האהבה,** **אהבת**
ה'. כדכתיב (כה, כח') וּרְבֵקָה אֶהְבֶּת
אֶת-יַעֲקֹב. ונקראת אהבתה ליעקב
אהבת ה' שהוא יושב באהלי תורה.

ואשר על כן נתן לנו הקב"ה רשות
דרך התורה הקדושה **להרים את**
המעטה ולגלות אפס קצהו של האור
הגנוז של יראה אמונה ואהבת ה'.

~~~~~

וכשנאמר **וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשַׁלְחָם**. כוונתו בזה שרצה להפשיטם משליחותם, או לפחות לעכבם כדי שתהיה בידו האפשרות להתפלל לפני משלחם להפוך מידת הרגוז לרחמים. או כלך לדרך זו: שעל ידי שליחותם רצה להפשיט את הקליפה מעל הקללה ולגלות את תוך-תוכה שבגרעניתה שהיא הברכה אשר לא יצאה אל הפועל.

~~~~~

וַיִּפְגְּוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עֹדְגֵנוּ עִמָּד לִפְנֵי ה'. (יח, כב')

במלאכים נאמר כאן **וַיֵּלְכוּ**. ובאברהם נאמר כאן **עִמָּד**. והרי היפכא מיבעי ליה. שהרי המלאכים נקראים עומדים והאדם נקרא מהלך. שנאמר (זכריה ג, ז') **וְנִתַּתִּי לָךְ מִהֲלָכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה**.

אלא יש לומר ששליחותם זו עמידתם כי לא מלבם יעשו אלא מה שנצטוו. ועמידתו של אברהם זו הליכתו כי בעמדו בתפילה הולכת נשמתו לבקש רחמים לפני השם. וכן פירוש הפסוק **ואברהם הולך עמם לשלחם**. וכי הוא המשלחם אלא הקב"ה הוא המשלחם. אלא שבתפילתו הוא מהלך עמם

וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל פְּנֵי סְדֹם.

ברש"י: **וישקיפו** כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו), שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת רגז לרחמים.

ולעומקו של מקרא י"ל, שבזה ירצה רש"י לרמוז שאנשי סדום לא קיימו מתנות עניים, ולכן לא נהפכה מידת הרגז לרחמים. אלא אדרבה, גדול עוון עושק עניים שהופך מידת רחמים לרגוז.

~~~~~

וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשַׁלְחָם. (יח, טז')

יש לשאול, מאחר ויודע אברהם כי השקפתם על סדום היא לרעה, מה לו לשלחם, והרי רוצה הוא במידת הרחמים.

ועל דרך הצח, יש לומר שנקט הכתוב **לְשַׁלְחָם** כדרך התרגום באומרו (ויקרא א, ו') **וְהַפְּשִׁיט אֶת-הָעֶלְה וַיִּשְׁלַח יָת עֲלֵתָא**.

לשם נ"ב הוא שם בעולם העשייה
כזה: יוד ה"ה ו"ו ה"ה גימטריה
שלו היא נ"ב. ואברהם בקש להושיעם
בעולם העשייה. אלא שהם קלקלו
בעשייה, ולא עלתה בקשתו.

ומכאן עבר אברהם לעולם היצירה.
שם מ"ה הקדוש, [יו"ד ה"א וא"ו ה"א],
ולכן בקש על ארבעים וחמישה
צדיקים. אלא שהם קלקלו גם בעולם
היצירה ולא עלתה בקשתו.

ולתקנם בעולם הבריאה והאצילות אין
מספיק צדיקים, שכן שם ה' בעולם
הבריאה עולה למנין ס"ג, ובעולם
האצילות עולה למנין ע"ב.

ולכן בקש רחמים על ארבעים
צדיקים בזכות מ' יום ומ' לילה
שעתיד משה להעתיר בתפילה על עוון
העגל, אלא שהם קלקלו גם בעבודה
זרה ולא עלתה בקשתו.

ואחרי כן בקש אברהם על שלשים
צדיקים בזכות שלשים יום של ימי
חדש אלול, שלפני ימי הדין, אלא שהם
קלקלו בדינים, ולא הועילה להם
בקשתו.

ומכאן בקש אברהם על עשרים
צדיקים בזכות עשרים דורות מאדם
ועד אברהם, והם קלקלו בכל אשר

להתפלל לפני הקב"ה לשנות הגזירה,
ולכן נאמר עמם. עם שליחותם. מיד
מה כתיב אחריו וה' אָמַר הַמַּכְסָּה אֲנִי
מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה.

^^^

וַיִּפְגְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֻמָּה
וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה'.
אברהם עמוד החסד. ז"ש ואברהם
עודנו עומד.

וסדום היא היפך החסד, שענשו לכל מי
שעושה חסד. ולכן סדום אין לה
עמידה אלא הפיכה.

^^^

אוֹלֵי יֵשׁ חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ
הָעִיר הָאֵת תִּסְפָּה וְלֹא-תֵשָׂא לְמָקוֹם
לְמַעַן חַמְשִׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר
בְּקִרְבָּהּ: (יח, כד')

יש לתת את הדעת לכל אותם המספרים
שאמר אברהם מעבר לפשט המובא
ברש"י.

ועל דרך הרמז והסוד, חמישים יחד
עם קוב"ה ואברהם הרי נ"ב. ומרמז

ולכמה מלחמות ולכמה משפטים והכל ביום אחד.

וכאמרו: קל וחומר לך, מלך מלכי המלכים, שכל **חִלְלָה** של מלכות שמים וארץ לך היא. **ואין מי יאמר לך מה תעשה**, ואין דרך אחרת מאשר להפוך את ערי הככר!?

ועוד על דרך הצח, חלל"ה בגימ' ע"ג. הם ע"ב שמות והקב"ה על גבן. ז"ש אברהם **חלל"ה** לך. והם פגמו בכל השמות הקדושים וחיללום ועשו חלל בעולם ונהפכו לחללים.

~~~~~

**הִנֵּה-נָא הוֹאֲלֹתִי לְדִבְרֵי אֵל-אֲדֹנָי
וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר (יח, כז')**

לְדִבְרֵי אֵל-אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי.

בשימת לב, אֲנֹכִי מוטעם בטיפחא, והוא כעין הפס' קלה וכעין בפני עצמו, וידרש יחד עם שם אדנות שלפניו. **כביכול** אברהם פונה לשתי מידות של הקב"ה. אדנ'י, ואנכ'י. הראשונה דין והשניה רחמים בדין.

הִנֵּה-נָא הוֹאֲלֹתִי

פירש רש"י הוֹאֲלֹתִי. רצייתי, כמו

קלקלו הדורות, ולא עלתה להם בקשתו. **ואחרי כן** בקש עליהם על **עשרה מהם בזכות עשרת ימי תשובה**, והם קלקלו בכל כ"ד דברים המונעים את התשובה. ולא עלתה להם בקשתו.

~~~~~

חִלְלָה לָךְ מַעֲשֵׂת | פְּדָבָר הַזֶּה.
(יח, כה').

יש לשאול כיצד יאמר כן כלפי הקב"ה, והרי נראה הדבר כעין דיבור קשה כלפי מעלה.

ובשימת לב יש להבחין כי **חללה** כתיב. בלי יו"ד. ואכן התכוון אברהם אבינו **לשׁוּבָה**.

וכמובא במסכת שבת י"א, ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם יהיו כל הימים דיו, ואגמים קולמוסים, ושמים יריעות, וכל בני אדם לבלרין, אין מספיקים לכתוב **חִלְלָה של רשות**.

וכוונתו למלך בשר ודם, שאין לידע תוקף הנהגתו על פרטי מדינתו ביום אחד, **וכפירוש רש"י שם**, שהוא צריך להיות לו לב לכמה מדינות למס הקצוב

עשרים הייתי פותח בבקשה על עשרים וכו'. וכשהגיע לעשרים (פסוק לא'), אמר הואלתי לשון ריצוי. וכאמרו, אני הוא שפתחתי במספרים, לכן אולי אֶרְצֶךָ בהמשך בקשתי על עשרים וכו'.

והשתא דאתית להכי, נימא בה מילתא גבי פִּאֹר התורה באר היטב. ולעומקו של מקרא, יש ליתן טעם מדוע רש"י פירש כן לעניין באר משה את התורה הזאת, הואיל לשון התחיל. וכי בערבות מואב התחיל? הרי במעמד הר סיני התחיל!

אלא מאי התחיל, כאברהם אבינו. כשם שאברהם התחיל עם המספר חמישים, לכן הוא יכול להמשיך גם עם שאר המספרים, ארבעים שלשים עשרים וכו'. כן גם בביאור התורה הק'. הואיל משה באר את התורה הזאת, ההתחלה של משה רבנו בביאור התורה נתנה פתח ותנופה לכל התלמידים שבכל הדורות לבאר ולהוסיף בתורה לקח ופלפול ודרש ופשט ורמז וסוד.

ויואל משה. ובחומש דברים על הפסוק הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאֶמְרָא (א,ה') פירש רש"י הוֹאִיל התחיל, כמו בבראשית יח, כז. הנה נא הואלתי.

ונראה כתרתי דסתר. כאן יאמר רציני, וכאן יאמר התחלתי.

אך בעיון בפסוקים כאן נראה כי אין כאן סתירה כלל. שהרי המילה הואלתי נכתבה פעמיים. פעם אחת בתחילת דבריו, כאשר התחיל לבקש על אנשי סדום הֵנָּה-נָא הוֹאִלְתִּי לְדַבֵּר אֶל-אֲדָמִי וְאֶנְכִי עִמָּךְ וְאַפָּר (פסוק כז'), אם יהיו שם חמישים, ארבעים שלשים וכו', ופעם שניה באמצע דבריו, וַיֹּאמֶר הֵנָּה-נָא הוֹאִלְתִּי לְדַבֵּר אֶל-אֲדָמִי אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם עֲשָׂרִים (פסוק לא').

ומה שרש"י הביא כאן כראיה שהואיל הוא לשון התחלה הוא מה"הואלתי" הראשון בפסוק כז', וכביכול אומר אברהם להקב"ה, אל יִרְאֶה ויכוחי לפניך כעזות פנים. שהרי יכול אני להתווכח על המספרים כי אני הוא שהתחלתי עם המספר חמישים. אילו הייתי יודע שיש רק

והכל מכח התחלתו של משה רבנו. הוא ענין ההתחלה של "הנה נא הואלתי".

לכן הכתוב אומר הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאֶמְרָא. מאי לאמר. לאמר לישראל שבכל הדורות "כתבו לכם את השירה הזאת", "למדה את בני ישראל שימה בפיהם".

וכאומרו, כשם שאני מבאר אותה כן על כל תלמיד ותלמיד לבארה ולחדש בה חידושיו, ולהוסיף בה לקח ופלפול של פרד"ס. ואע"פ שהכל ידוע לי, כביכול כך אומר משה רבנו, על כל אחד ואחד החובה והזכות לחדש בה. ועל כן אמרו אפילו מה שתלמיד ותיק יאמר לפניו רבו נאמר כבר הלכה למשה מסיני. וכל החידושים של כל התלמידים שבכל הדורות הם מכח ההתחלה של משה רבנו.

ולכן נאמר הזאת. ופירש"י בשבועים לשון. שכן נאמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. שגם השבועים לשון היה בשביל בני ישראל. שבכל עת ובכל מצב וגם בזמן הגלות המר הזה יהיו באשר יהיו, וידברו בכל

לשון שידברו, יתקיים בהם והגית בו יומם ולילה.

^ ^ ^ ^

ויעל אלקים וילך ה'

נאמר בפרשתנו: וַיֵּלֶךְ ה' כְּאֶשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל-אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ. (יח, לג)
ובפרשת לך לך [יז כב] נאמר ויכל לדבר אתו ויעל אלקים מעל אברהם. ויש ליתן טעם על השינוי בלשון. מה בין וילך לויעל.

והנה בפרשת "לך לך" ב"ויעל" מצאנו שני לשונות ברש"י, לשון אחת דבר הכתוב בלשון נקיה והלשון השנית שהצדיקים הם מרכבה לשכינה.

ללשון ראשונה, אומר הגור-אריה על התורה שהיה צריך להיות כתוב מאת אברהם או מעם אברהם כי היה מתפלל אל מול השכינה, אלא שדבר הכתוב בלשון נקיה וכתב מעל.

וכאן נאמר וַיִּלְךָ ה', ואחרי שהלך ה' ממקום תפילתו, מה לו עוד להתפלל.

ויש לומר, שהמקום האמור כאן הוא **למקומו הרוחני**, ולדרגתו הרוחנית כבתחילה **ולא נפגם ממנו מאומה בעבור כביכול הויכוח** שנתוכח עם בורא עולם על הצלת סדום. ולכן נאמר שאברהם שב למקומו הראשון שהיה כבתחילה.

ועוד י"ל, מאי שב למקומו, שב למקומו של עולם, הוא הקב"ה שנאמר הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.

שב אליו בכל לבו, ושב להתפלל לפניו, ולא להרפות מתפילתו.

ואם כן יש ליתן טעם מדוע בפרשתנו לא נאמר **"ויעל" אלא "וילך"**. ומדוע כאן לא דבר הכתוב כביכול **בלשון נקיה**.

ולעומקו של מקרא י"ל, שכך הם פני הדברים. מצאנו כאן שתי מידות של הקב"ה. מידת הדין ומידת הרחמים. מה שנאמר **בפרשת לך לך** היא מידת הדין אשר מגינה על אברהם כנגד כל הצרים אותו, ועל זה נאמר

ויש להבין לשון נקיה זאת, שהרי אמרו בבראשית רבה כשם שעל הקטן לבקש רשות מן הגדול ליפטר, כן על הגדול ליטול רשות מן הקטן. ואם כן הושווה נברא לבוראו, לכן נקטה התורה לשון נקיה לשון ויעל. שבלשון ויעל אין משמעות של ליפטר, ולכן אין צריך לבקש רשות ולכן נקרא הדבר שדבר הכתוב בלשון נקיה.

ובלשון השניה דייקו במדרש רבה מהמילה **"מעל"**, שהאבות הן הן המרכבה לשכינה. וכבר הקשה בזה הרמב"ן על רש"י שפירש **הצדיקים** הם מרכבה לשכינה. וכאילו יש בזה שתי דיעות, **הצדיקים** או **האבות** הן הן המרכבה לשכינה. והגו"א על התורה כתב **פְּשָׁרָה שֶׁהָאֲבוֹת הֵן הֵן הַמִּרְכָּבָה לְשִׁכְנָה, וַיֵּשׁ צַדִּיקִים שֶׁהֵם גַּם מִרְכָּבָה לְשִׁכְנָה**. עד כאן בביאור הפסוק בפרשת לך לך.

ובפרשתנו נאמר וַיִּלְךָ ה' פֶּאֶשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל-אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמָקוֹמוֹ.

ויש לשאול מה בא הכתוב לציין באומרו **וְאַבְרָהָם שָׁב לְמָקוֹמוֹ**. שהרי מקומו הוא מקום הקבוע לתפילתו,

עד שלא מל היתה עמו מידת הדין, להגן עליו מכל המקטרגים, **ועתה מִשְׁמַל, עלתה מידת הדין,** ונשארה עמו **מידת הרחמים.** שתיקן עתה רמ"ח אבריו, ובזה שרתה עליו מידת הרחמים.

לכן צריך לשון נקיה שעלתה מידת הדין ומגינה עליו מלמעלה בזכות המילה.

יוצא איפוא, מכל מקום, שהשכינה במידת הדין מגינה עליו מלמעלה, וה' במידת הרחמים הולך עמו לכל מקום. וזו המציאות של אברהם אבינו אשר קורא בכל מקום בשם השם א-ל עולם, ומרגילו בפי הבריות. ולכן נאמר **בדברי אליעזר עבד אברהם שכך אמר לו אברהם** (בראשית כד, מ') **יְהוָה אֲשֶׁר-הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו.** לפניו דייקא. שכל מה שאברהם מתהלך בדרך ה' הוא מתהלך לפניו, ומקיים בזה שויתי ה' לנגדי תמיד, ועל ידי זה מוריד שפע רחמים בעולם. ולכן מידת הרחמים אתו, **והוא כהולך לפניו.**

~~~~~

ויעל **אלקים** מעל אברהם ואברהם הוא מרכבה לשכינה.

ומה שנאמר בפרשתנו וילך ה' [הוי"ה] הוא מידת **הרחמים** אשר תמיד תלך עם אברהם לכל מקום. ומה שכתוב וילך ה' סרסוהו ודורשהו. לא שהלך ה' מעם אברהם ועזבו חלילה. אלא **ואברהם שב למקומו וילך ה' אתו.**

וכן מצינו בתחילת פרשת לך לך על הפסוק **"וַיַּעֲתֶק מִשֵּׁם הַהָרָה".** שואל אוה"ח הק' והרי אברהם העתיק את עצמו והיה לו לכתוב **וַיַּעֲתֶק מִשֵּׁם הַהָרָה,** מה הוא **וַיַּעֲתֶק,** [כי וַיַּעֲתֶק הוא לשון הפעיל, שמעתיק את מישהו אחר כביכול], אלא שהעתיק את השכינה ממקום למקום **ובכל מקום שהלך ה' עמו והוא קורא בשם השם.**

כמו כן כאן, וילך ה' אתו, כאשר שב למקומו. ולכן אין צריך לבקש רשות כי אינו נפטר ממנו אלא הולך אתו, ולכן לא היה צריך לנקוט כאן בלשון נקיה.

ומה שלא נקט בפרשת לך לך וילך ה' ונפרש גם שם שהלך אתו ולא צריך ללשון נקיה, יש לומר שבפרשת לך לך

מה לחול.

~~~~~

וַיִּקְרָאוּ אֶל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה
וְגו' (יט,ה')

יש לשאול מדוע ישתמשו אנשי סדום
בלשון המלאכים **איֵה** הָאֲנָשִׁים.

ושמא י"ל מאחר ויצא הקול כי
מלאכים המה, דברו אנשי סדום כנגדם
בעזות מצח ובזלזול. ושתיים רעות
עשו. א' שהחשיבו עצמם כמלאכים
לדבר בלשונם, הב' שזלזלו בלשון
המלאכים ולעגו איה האנשים.

~~~~~

ויצא אֵלֵהֶם לוֹט הַפֶּתַח וַהֲדָלָת
סָגַר אַחֲרָיו: (יט,ו')

וַהֲדָלָת סָגַר אַחֲרָיו. שהחשיב עצמו
כמלאכים שנאמר בהם והוא אחריו.
והפתח אחריו.

~~~~~

וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא אֲדֹנֵי סוּרוּ נָא אֶל-
בֵּית עֲבָדְכֶם וְלִינּוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם
וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם
וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בְּרָחוּב נָלִין: (יט,ב')

צריך ליתן טעם מדוע בתחילה סרבו
המלאכים ללוט, ואמרו לא כי ברחוב
נלין. ואילו אצל אברהם אמרו מיד כן
תעשה כאשר דברת.

וי"ל שלא כהרי מידת אברהם מידת
לוט. שאצל אברהם כל מקום אשר הוא
גר שם, מקבל המקום את השפעתו.
ואצל לוט הוא מקבל השפעת המקום
של סדום. אצל אברהם מה הוא אומר
אל נא תעבור מעל עבדך. ואצל לוט מה
הוא אומר **וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם**
לְדַרְכְּכֶם, והוא פגם גדול במידת הכנסת
אורחים להגביל את האורח לזמן קצוב.
ולכן לא קבלו ממנו המלאכים, שאין
הם מקבלים הוראות מבשר ודם, אלא
בדרגת אברהם או יעקב, שהם מרכבה
לשכינה.

או כלך לדרך זו,

שאמרו לו לא כי ברחוב נלין אע"פ
שאליו היו פניהם מועדות, כדי שיפציר
בהם וירבו זכויותיו, ויהיה להצלתו על

עוד י"ל: הנה נא לי. מהרהורי לבו דבר: לי. שהיה להוט אחרי עריות והאכילוהו מהן. כדאמר רב נחמן, (במדרש תנחומא) מנין שכל מי שהיה להוט אחר בולמוס של עברה סוף מאכילין אותו מבשרו, מלוט.

הנה-נא לי שתי בנות אשר לא- ידעו איש אוציאה-נא אתהן אליכם ועשו להן פטוב בעיניכם רק לאנשים האל-אל-תעשו דבר פי-על-כן באו בצל קרתי: (יט,ח') הנה-נא לי.

^^^

פי על כן באו בצל קרתי. (יט,ח'). וכאמרו, פי על כן סובבה כך ההשגחה העליונה שנשלחו אלי כדי לנסות אתכם אם לא תעשו להם דבר. ולא שהיה אמן על דרך ההשגחה, אלא קבל מביתו של אברהם, והיה כמשיח לפי תומו.

יש ליתן טעם בלשון הנה נא לי. ושמא יש לומר ככתוב (ויקרא יח,יז): שארה הנה זמה הוא. וכוונת הפסוק דרך זנות. [הרמב"ן]. ולכן קרי היא וכתוב הוא. כשם שהיא עוברת כן הוא עובר. וכך גם אצל לוט. שעבר על זימת בנותיו, למרות שלא רצו בהן, כי אצל אומות העולם הקב"ה מצרף מחשבת עבירה למעשה. ולכן האכילוהו מבשרו.

^^^

הנה נא לי שתי בנות מובא בזוהר הק' פרשת וירא -דף קיא ע"א: רבי אבא אמר מאי דכתיב, (משלי ל) לעלוקה שתי בנות הב הב. אלו שתי בנות לוט דאמרן, שהיא נפש המתאווה, ונפש המשתפת בגוף הרוחנית אחר יצר הרע לעולם. אמר רבי יהושע בתיב

ועל דרך הסוד, נא לי. בגימ' צ"א. הוא השם הק' סא"ל. משמות ע"ב הק' היוצאים מפסוקים ויסע ויבא ויט, והוא הנפרע מהעוברים על "אחרים" ["אלהים אחרים"] ועל "זונים" ["אשר אתם זונים אחרים"], ואשר על כן יש לכוון בשם זה בקריאת שמע במילים אלו.

הָכָא בְּלוֹט כִּי יֵרָא לְשִׁבְתָּ בְּצוּעֶר, וְכִתִּיב
הָתָם לַעֲלֻקָּה שְׁתֵּי בָנוֹת הֵב הֵב. יֵרָא
בְּגִימָטְרִיָּא הוּא עֲלֻקָּה"ה.

שהוא נואף, מותר לבזותו בגימ'ל
ושי"ן.

ובביאור המדרש נאמר, כי זה דרכו
של יצר הרע לומר הב הב, ואינו שבע
לעולם. כן אמר לוט הנה נא לי שתי
בנות. שאינו יכול להשביע את יצרו
לעולם עד שיאכילוהו מבשרו.

ומהו בג' ושי"ן: פירש רש"י:
[נוטריקון, ראשי תיבות]: בר גירתא
לְשִׁמָּה סְרִי'ה, כלומר: בן הנואפת
שמה מקולקל. כך הוא בתשובות
הגאונים שמותר לבזות גם את אמו
שילדתו. ורבותי מפרשים גיופא
לְשִׁיטָא לְשִׁיטָא. [נואף שוטה
משתטה]. וזה שאמרו לו גִּשׁ הלאה.
שביזוהו בגימ'ל ושי"ן.

^^^

ניאמרו | גִּשׁ-הָלָאָה וְיֵאמְרוּ הָאֶחָד
בָּא-לְגֹרֶל וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֲתָה נִרְעֵ
לָךְ מִמֶּה וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ בְּלוֹט מֵאֵד
וַיִּגְשׁוּ לְשֹׁכֵר הַדֶּלֶת (יט, ט')

ועל דרך הצח ביזוהו בג' וש' גם
באמרם האחד בָּא לְגֹרֶל וַיִּשְׁפֹּט
שְׁפוֹט. גם מעמיד עצמו כחשוב, וגם
שמועותיו שנאות. וזה הוא גִּשׁ
הָלָאָה. שביזוהו בג' וש'.

גִּשׁ-הָלָאָה. יש ליתן טעם לאומרם
גִּשׁ-הָלָאָה. שנראה כתרתי דסתרי. גִּשׁ
כוונתו התקרב, הָלָאָה כוונתו התרחק.

^^^

{י} וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת-יְלָדָם
וַיָּבִיאוּ אֶת-לוֹט אֲלֵיהֶם הַבִּיטָה
וְאֶת-הַדֶּלֶת סָגְרוּ: {יא} וְאֶת-
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-פָּתַח הַבֵּית הַפֶּן
בְּסֻגְרוֹתָם מִקֶּטֶן וְעַד-גָּדוֹל וַיִּלְאוּ
לְמִצָּא הַפֶּתַח:

ולעומקו של מקרא ירמוז הכתוב
לדברי רב אשי במסכת מגילה [כה:]:
אמר רב אשי האי מאן דסנאי שומעניה
שרי ליה לבזוייה בגימל ושין.
ופירש"י שם: דסני שומעניה.
שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות

יש להבין ענין הדלת שרצו לשבור והמלאכים סגרוה, וכן ענין הסנורים.

על דרך הרמז, ולעומקו של מקרא, ובהקדים יש לומר שחסד וסדם יש להם אותיות משותפות. סד. ובחסד ח פתוחה מלמטה, ובסדם ס סתומה.

חסד – סדם.

ואשר על כן יובן, שאנשי סדום סתמו את רצפת ה- ח את שפע החסד היורד לעולמות, וע"י כך הפכו את האות ח לאות ס. וזו מלחמתו של אברהם היתה לפתוח את הסתום, ולהוריד שפע החסד לעולם. והם סתמו והפכוה למסד, וְהִפְּכוּ הָאוֹתִיּוֹת להיות סדם.

ולכן התיקון הוא להפוך את סדם. וזה שאמר אברהם הנה נ"א הואלתי. הואלתי לשון רצון והתחלה. הנה נא רציתי לפתוח את הסתום. והם סתמו הפתוח, ולכן נהפכו מן המס"ד.

ואנשי סדם סתמו את ה"ח", על ידי החטא, ולא הסתפקו בכך, אלא לאחר שסתמו את ה"ח" רצו גם לשבור את הדלת.

היא הדלת של המילה סדם. ולהשאיר רק את האותיות ס"ם. הוא כח הרע והטומאה שבעולם. ובאותו ס"ם היכו בהם המלאכים שנאמר ויכום בסנורים. שהוא שילוב של "נורי" ו"סם", אש וסם המות. [נור בארמית אש].

לכן צריך גם אש וגפרית לשורפה כליל. אש כנגד אש אוכלה הוא. וגפרית כחושבנא של תרי"ג פ"ו. שכן אותיות וגפרית"ת. פ"ו הרי זה גימטרי' אלה"ם, מידת הדין. שנגלתה עליהם מידת הדין על שעברו כל התרי"ג. ואע"פ שאין הם מצווים, קנאה התורה קנאתה על מה שכן מצווים.

ובזה היא תהיה למשל לעם ה' אשר כן מצווים, שלא יקרה לארצם כסדום ועמורה.

~~~~~

וַיֵּלְאוּ לְמִצַּא הַפֶּתַח.

על דרך הצח, הכה אותם בספירת הפֶּתַח המנוקדת בקמץ וכן מנוקד שם שמים בברכת המינים: יְהוָה. וההסבר בזה הוא, שהם בקשו לפגום בכתר ולכן הקב"ה מופיע עליהם

ויש לעיין מה היא ההאצה הזאת, ומדוע דוקא נקשרה לשחר.

ויש לומר, בשלשה אופנים. האחד מצד המלאכים, שהם אומרים שירה עם שחר, ולכן האיצו. והשני מצד העיר הגיע זמנה ונמלאה סאתה. והשלישי מצד לוט והרי זו השעה שאברהם אבינו עומד בתפילה כנאמר וישכם אברהם בבקר. וכל הצלתו של לוט היא בזכות אברהם. וסימנך על דרך הצח: שח"ר

ש - שירה, שירת המלאכים

ח - חלף זמנה של העיר

ר - אברהם

הרי שחברו כולם יחדיו להאיץ עם שחר. וזה שנאמר בַּחֲמֵלֶת ה' עָלָיו. כאן רמזה התורה לכך שינצל בזכות אברהם. שבחמלת ה' תרגם אונקלוס פְּרָחֶם ה'. רחם אותיות רמ"ח. שעתה הושלם אברהם ברמ"ח איבריו לאחר המילה, וכן עולה שמו אברה"ם גימטרי' רח"ם.

^^^

במידת הכתר מידה כנגד מידה, ושוברם בניקוד הכתר הוא ניקוד הקמץ.

והם בקשו את הפתח, הוא ניקוד הפתח, שהוא ניקוד החכמה, כי חכמנים היו, אך לא עלתה להם חכמתם כי הופיע עליהם השם בניקוד הקמץ שהוא ניקוד הכתר. זה שכתוב וַיִּלְאוּ לְמִצָּא הַפֶּתַח. ובשימת לב, הפתח כתוב גם בקמץ וגם בפתח. ובשניהם הוכו. את הפתח, את פתחי החכמה לא מצאו, ובמידת הכתר, היא הקמץ - במידה זו הוכו.

ועל דרך הסוד, מובא בספרים הקדושים שזה הפסוק מסוגל לשמירה, כאשר נכתב בראשי תיבותיו:

והאפה הבמוג ולה

וְאֵת-הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-פָּתַח הַבַּיִת

הַכּוּ בַּסִּנְיָרִים מִקֶּטֶן וְעַד-גָּדוֹל

וַיִּלְאוּ לְמִצָּא הַפֶּתַח:

^^^

וכמו השחר עלה וַיֵּאֲצִיזוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוֹם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר. (יט, טו').

וַיֵּאֲצִיזוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט

אחריכם. ועוד, נאמר באשתו ותבט אשתו מאחריו, מאי מאחריו, מאחריה היה לו לומר. ומדוע הפכה לנציב מלח, הרי לא צוּתָה לכאורה, וגם הביטה מאחוריו ולא מאחוריה.

ולעומקו של מקרא על דרך צחות הלשון יש לומר שהמלאך אמר ללוט בלשון כפולה המשתמעת גם לאשתו: אל-תביט אחריך. אתה אל-תביט אחריך, והיא גם היא אל-תביט אחריך. כי המלה תביט סובלת נוכח ונסתר גם יחד. והיא עברה על הציווי ותבט אשתו מאחריו.

ומעתה יש לברר שני דברים. מדוע שלא יביטו מאחוריו של לוט, ומדוע ענשה הוא "נציב מלח".

לפשוטו של מקרא, פירש"י אתה הרשעת עמהם, (נ) ובזכות אברהם אתה (ס) ניצול, אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול. וכוונתו בזה שלכן אי אתה רשאי להביט מאחריך, כי מה שאתה ניצול כביכול על ידי דרגת המלאכים לא בזכותך אלא בזכות אברהם, ואם תסתכל במפלת הרשעים שהרשעת כמוהם, תאבד זכות זאת של אברהם. ואשתך לא ניצלת בזכות

ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח. (יט,כו').

ועד מתי תהיה כך לנציב מלח -

מובא בתרגום ירושלמי עד זמן דתיית פתקה דניחון מתנא.

עד זמן שיגיע עת התחיה, כשיחיו המתים.

ודבר פלא הוא מה לאשת לוט ולתחיית המתים. אלא יש לומר לא שתקום אז לתחיה, אלא אדרבה, שבתחיית המתים היא תתפורר כלא היתה. ויהיה בזה נס בתוך נס. שהרי ברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שלא יתקלקל לעולם. אבל כאן תתפורר מהיותה נציב מלח, כדי לפרסם ענין השכר ועונש בתחיית המתים. וכמו שפירשו בה שהיתה לנציב מלח בעבור שמנעה מלח מן האורחים.

ועוד בעניין

ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח.

תימה, הרי לוט הוא זה שנצטווה לא להביט אחוריו, ולא אשתו. שנאמר ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר [המלאך ללוט] המלט על-נפשך אל-תביט אחריך וגו' [יט,יז]. ולו צוה המלאך את שניהם היה לו לומר אל תביטו

והפכה **לנציב מלח**. כי מלח אין בו חיות, וכך תהיה דומם עד תחיית המתים, אז תתפורר ותיעלם כליל מן העולם. וגם המלח שהיתה לא יתקיים, כי מה שנאמר ברית במלח, במלח של מצווה, ולא במלח של עבירה. ולכן לא תתקיים אפילו במלחה.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאַתִּי פָנֶיךָ גַם לְדָבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִּי אֶת-הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (יט, כא)

ותימה שישמע המלאך בקול לוט מה שלא שמע כביכול בקול אברהם.

ולעומקו של מקרא נאמר שאלו הם דברי הקב"ה לאברהם בעודו מתפלל, והמלאך מדבר כביכול ללוט, אך מתכוין לאברהם. וכאומרו לאברהם **וַיֹּאמֶר אֵלָיו [לאברהם] הִנֵּה נִשְׁאַתִּי פָנֶיךָ גַם לְדָבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִּי אֶת-הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ**.

וכן נמצא במסכת ברכות פרק ה' הרואה, נד ע"ב ב' הרואה אשתו של לוט [שהפכה נציב מלח] מברך עליה ברוך דין האמת ועל לוט ברוך זוכר את

אברהם אלא בזכותך, לכן גם היא אסורה להסתכל מאחריך.

והנראה להוסיף ולומר לעומקו של מקרא, על פי מה שהתבאר בתחילת הפרשה ש"אין גב למלאכים". ומכל צד ייראו פניהם. ובבואם להציל את לוט, היו צריכים להעלותו לפי שעה מדרגת השפלות הבהמית לדרגתם שלהם, כדי שלא תשלוט בו מדת הדין. ואשר על כן ציווהו לא להביט מאחוריו, לפי שנאמר במלאכים "לא יסבו בְּלִבָּתָם". כמובא בנבואת יחזקאל (י, יא') בתיאור המלאכים, וכפירוש רש"י שם: אם רוצים ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכים להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד. ואם יביט לאחוריו לא יוכלו להצילו. ושאר בני משפחתו יגררו עמו. לכן הציווי גם עליהם לא להביט מאחוריו. ולא מאחוריהם. לכן נאמר באשת לוט וַתִּבָּט אֲשֶׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתִּהְיֶי נְצִיב מֶלֶח.

ובהיות מי מהם מביט מאחוריו, לא יכלל לפי שעה בדרגתם שנאמר בהם "נצבים עליו". לכן הפכה מנציב לנציב. נציב דומם שאין בו חיים. לא בעולם הזה ולא לעולם הבא. ובהיותה חוטאת במלח, שלא הגישה מלח לאורחים כפירוש רש"י, לקתה במלח

ועל מה נענשו, על שני דברים שכביכול חטאו בהם. **הא'** שתלו בכוחם ואמרו משחיתים **אנחנו**. **והב'** שגילו בטרם עת את סתריו של הקב"ה ותכניותיו להפוך את סדום. [וכן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל תחילת ויצא].

ועל כן הוזקקו אח"כ לומר **שאינ הדבר ברשותן** שנאמר "מהר המלט שמה, כי לא אוכל לעשות דבר עד בואך שמה". ובהעיר ובשים לב שחזרו על המילה **שמה** שתי פעמים אולי רמז יש כאן שמ"ה נוטריקון, שמאמר ה' הוא.

ויש לשאול על מה ולמה יענשו. והרי מילתא דעבידי לגילויי הוא, אלא שגילו זאת זמן קצר לפני שיצא אל הפועל.

ואשר על כן יש לומר שנענשו על חילול ה' שיצא מזה. שנאמר **ויהי כמצחק לפני חתניו**. והנה משה רבנו שינה לומר כחצות ולא בחצות שמא יטעו איצגניני פרעה ויאמר משה בדאי הוא, ואף לרגע קטון עד שיגיע חצות, כי מכל מקום חילול ה' הוא כך לומר על משה רבנו. ק"ו כאן שאמרו **על הקב"ה**, שנאמר **ויהי כמצחק בעיני חתניו**. שבדבריהם גרמו לחתניו וללוקחי בנותיו לצחוק על תכניותיו של

הצדיקים, ופירש"י שם שזכר את אברהם [העומד באותה שעה ומתפלל]. **והוינן בה**, מדוע יברך על כל פנים דין האמת על אשת לוט, ומה בשורה רעה יש בזה.

ויש לומר שברכת דין האמת על אשת לוט לא מצד בשורה רעה היא, אלא מצד **שבת** לקב"ה, שדן אותה ללא משוא פנים, ולפי **שורת הדין**, ולפי **האמת** של מדה כנגד מדה, על פי מה שמגיע לה על **שזלזלה בהכנסת אורחים**, והוא כזלזול בקב"ה שהוא המשלח את האורחים, ולכן דן בה דין אמת, ולזה מברכים עליה דין האמת.

~~~~~

"חטא" המלאכים

{יג} **כִּי-מִשְׁחָתִים אֲנַחְנוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-גִדְּלָה צִעָקָתָם אֶת-פְּנֵי ה' וַיִּשְׁלַחְנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ:**

מובא בדעת זקנים מבעלי התוספות שעל כך נענשו המלאכים להיות מחוץ למחיצה קל"ח שנים עד חלום יעקב שנאמר בו והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים. וכן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל תחילת ויצא.

ועוד בענין חטא המלאכים יש לעיין כיצד זה יחטאו המלאכים, הרי אין להם יצר הרע, שנאמר באברהם סעדו **לבכם** ולא נאמר **לבבכם**. וי"ל דחטא דהכא אין פירושו עבירה, אלא פירושו החטאה מן המטרה. לא לקיים בשלימות שליחות המקום ב"ה.

וכן תמצא ברש"י על הפסוק **הַשָּׁמַיִם מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקֻלּוֹ אֶל תַּמְרָ בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשַׁעְכֶם כִּי שָׁמִי בְּקֶרְבּוֹ**. ופירש"י שהוא מן הכת **שאינם חוטאים**, לכן לא ישא לפשעכם, שאינו מלומד בכך.

ומכאן אתה למד שיש כת שכן חוטאים. והכוונה מחטיאים את המטרה, שאינם מקיימים בדקדוק רב מצנת השם. והקב"ה מדקדק עמם כחוט השערה. ועל זה נאמר וסביבם נשערה מאד.

וכן פירש אוה"ח הק' [לעיל פס' יב'] והמלאכים יענשו על השוגג ועל שנוי כל שהוא.

~~~~~

וַיִּתְּמַהֲמָהּ | וַיַּחֲזְקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ
וּבְיַד-אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בָנָתָיו
בְּחֶמְלַת ה' עָלָיו וַיִּצְאָהוּ וַיַּנְחֵהוּ
מִחוּץ לְעִיר. (יט, טז)

הקב"ה. על כן נענשו קל"ח שנה מן המחיצה. והוא מידה כנגד מידה. **לקחי** אותיות קל"ח. וכן חתניו **לקחי** בנותיו ר"ת קל"ח.

ולעומקו של מקרא, כך הוא החשבון של קל"ח שנים: מיום הפיכת סדום עד הולדת יעקב 61 שנה. שנא' ויצחק בן ששים בלדת אותם, והפיכת סדום שנה לפני הולדת יצחק. בן 63 שנה היה יעקב כשנתברך ויצא לחרון, ועוד 14 שנה הוטמן בביהמ"ד של שם ועבר וכשחלם החלום היה בן 77. ועוד 61 הרי קל"ח.

ובא הכתוב ללמד, עד כמה מציאותי היה חלום יעקב, ולא כדרך החולמים בעלמא ורואים חזיונות שוא. שהרי יעקב חולם שמלאכים עולים ויורדים. ומי הם המלאכים העולים בסולם יעקב, הם המלאכים שנשלחו להפוך את סדום **ונדחו ממחיצתם קל"ח שנה**, ועתה נשלמה תקופת הנידוי וחזרו לשמש במרום והם עולים בסולם של חלום יעקב. והרי החלום אינו כמשל אלא כמציאות רוחנית עליונה ונשגבה.

וכן פירש אוה"ח הק' שכל מקום שנאמר בחלום **והנה**, כגון הכא שכתוב **והנה** מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, הרי הוא חלום זך וצהיר כיום בהיר.

אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים
את אברהם וישלח את לוט מתוך
ההפיכה.

ועוד יש לשאול, רשעים בחייהם
קרויים מתים וכיצד מעידה התורה על
לוט שאומר **לְהַחֲיוֹת אֶת-נַפְשִׁי**.

ולעומקו של מקרא ייאמר כי כוונתו
בזה להחיות נפשו גם של דוד המלך
שעתיד לצאת מרות המואביה שיצאה
ממואב שיצא מלוט. ועל דרך הצח יהיו
דברי ר' יוחנן "זוכר את הצדיקים"
מכוונים גם לדוד המלך, שלמענו ניצל
לוט בתפילתו של אברהם.

ואשר על כן יש לומר כי מה שנאמר
על ידי המלאך: **וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאַתִּי
פָּנֶיךָ גַם לְדָבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִּי אֶת-**
הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, לֹא לְלוֹט נֹאמַר אֲלֵא
לְאַבְרָהָם נאמר העומד עתה בתפילה:
וַיֹּאמֶר [המלאך] אֵלָיו [אל אברהם]
הִנֵּה נִשְׁאַתִּי פָּנֶיךָ גַם לְדָבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי
הִפְכִּי אֶת-הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
[בתפילתך].

~~~~~

לָכֵה נִשְׁקָה אֶת-אַבְיָנוּ גִּין וְנִשְׁפָּכָה
עֲמֹ וְנִחְיָה מֵאַבְיָנוּ זָרַע (יט, לב)
וּמִשְׁקִינֵי אֶת-אַבְיָנוּ גִּין בְּלִילָה הוּא
[וגו' פסוק לג].

וַיִּתְּמָהּ. פירש"י כדי להציל את
ממונו.

ועל דרך הרמז והצח, ידויק במילה
עצמה, **וַיִּתְּמָהּ**. פעמיים מה. מה מה.
כאומרו: מה לי הכא מה לי התם. מה לי
בביתי מה לי אתי.

^^^^

הִנֵּה-נָא מָצָא עֲבָדְךָ מִן בְּעִינֶיךָ
וּמִגְדָּל חֲסִדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי
לְהַחֲיוֹת אֶת-נַפְשִׁי [יט, יט']

על דרך המוסר, נמצא כאן תוכחה
מסותרת עד כמה לא ידע אדם החסדים
אשר אדם עושה עמו ולאו דווקא
בזכותו. לוט אומר: **הִנֵּה-נָא מָצָא**
עֲבָדְךָ מִן בְּעִינֶיךָ וּמִגְדָּל חֲסִדְךָ
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי, ואינו יודע כי
באותה השעה עומד אברהם ומתפלל
והקב"ה עושה חסד עם אברהם. לא
עם לוט. ולוט אומר **אֲשֶׁר עָשִׂיתָ**
עִמָּדִי, ורוח הקדש משיבה ואומרת
אשר עשית עם מי שעומד עמדי
בתפילה והוא אברהם. וכן אמרו חז"ל
[ברכות נד:]: ועל לוט אומר ברוך זוכר
את הצדיקים א"ר יוחנן אפילו בשעת
כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים
שנאמר {בראשית יט-כט} ויהי בשחת

ולעומקו של מקרא יש לומר
כפרש"י [פסוק לג']: ותשקין וגו'.
יין נזדמן להם במערה, להוציא
מהן שני אומות.

והוא על פי מדרש רבה: ונִסְתָּה
מֵאֲבִינוּ בֵּן, אֵין פְּתִיב פֶּאן אֶלָּא
וְנִסְתָּה מֵאֲבִינוּ זָרַע, אוֹתוֹ זָרַע שֶׁהוּא
בָּא מִמָּקוֹם אַחֵר, [והכוונה מבוטא
ורות], וְאֵי זֶה זֶה מִלֶּדֶת הַמְּנִשִּׁית.

וממשיך המדרש רבה: מִנֵּן הָיָה
לָהֶם יֵין בְּמַעְרָה, אֶלָּא מִמָּה שֶׁהֵינָן
מְרַבֵּה לָהֶם הָיוּ מִתְּבִיאִין אוֹתוֹ
בְּמַעְרוֹת.

אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה בַּר סִימּוֹן נַעֲשֶׂה
לָהֶם מַעֲיִן דּוֹגְמָא שֶׁל עוֹלָם הָבֵא,
הֵיךְ מָה דְאַתָּא אָמַר וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִטְפוּ הַהָרִים עָסִיס.

ומכאן או מכאן, או שהיה יין
מוחבא במערה, או על ידי נס שנטפו
ההרים עסיס של יין, נזדמן להם יין
על ידי הקב"ה כדי להביא לידי לידת
דוד מרות המואביה, ודייקו כך
השפתי חכמים מהכתוב וַתִּשְׁקֵן אֶת-
אֲבִיהֶן יֵין בְּלִילָה הַהִוא, ולא נאמר
בְּלִילָה הַהִוא. כשהכוונה הוּא

לקב"ה, שהקב"ה הוא שזימן להם
יין במערה, כנ"ל.

ובשימת לב, בדרך הלשון, יש כאן
קושי לשוני. שאמרה הבכירה
לצעירה: לֵכֶה נִשְׁקָה.

שהיתה צריכה לומר לאחותה: לְכִי
נִשְׁקָה או נִלְכֶה נִשְׁקָה, להתאים
ללשון רבים נִשְׁקָה. ומדוע אמרה
לֵכֶה נִשְׁקָה, שהוא לכאורה לשון
זכר.

ולא תאמר שהעיזה פניה עד כדי
לבקש מהקב"ה בעצמו לומר לו לֵכֶה
נִשְׁקָה, אפילו למאן דאמר שְׁלִשָּׁם
מצוה נתכוונה.

ולכן, לעומקו של מקרא ועל דרך
הסוד, יש לומר שאמרה הבכירה
לֵכֶה נִשְׁקָה אֶת-אֲבִינוּ יֵין, למלאך
שהתלווה לפמליתו של גבריאל בעת
הפיכת סדום, ושמו: "כלה" בעת
הדין, ובהיפוך אותיות נקרא גם
"לכה", בעת הרחמים. ובקשה
ממנו להמציא להם יין. וכפי שמוזכר
בפרשת וישב באמור יעקב ליוסף
"לכה ואשלחך אליהם". ששלח עמו
את מלאך הרחמים הנקרא "לכה".

**וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גָדוֹל בְּיוֹם
הַגָּמֶל אֶת-יִצְחָק (כא,ח').**

**מובא במדרש רבה: אמר ר' לוי לא
נדנדה עריסה אלא בבית אברהם
אבינו. וצריך ביאור.**

ופתרונו מרישא דענינא, שעוג מלך
הבשן היה שם וכל גדולי העולם היו
שם וכולם קנטרוהו לעוג בדברים על
שאמר שאין שרה יולדת והנה בן
לשרה. פתח ואמר שאצבע אחת קטנה
שלו יכולה למעך את יצחק. יצתה בת
קול מן השמים ואמר לו הקב"ה,
שעתיד הוא להינתן ביד משה מצאצאי
יצחק.

על זה אמר ר' לוי, שלא נדנדה
עריסה וכו', וכוונתו לעריסה של עוג
מלך הבשן שבה היה משתבח, ככתוב
בסוף סדר "דברים", **הנה ערשו ערש
ברזל וכו'.** ובתרגום יונתן הנה ערשו
ערש ברזל בארכיון ברבת עמון,
וכונתו בזה שכל העולם יבוא ויראה את
עריסת הברזל של עוג כבר בהיותו
תינוק.
ולא נדנדה כלומר **נתערערה
ונתקעקעה עריסתו** אלא בבית

והוא מע"ב שמות היוצאים מד'
הפסוקים של ויסע ויבא ויט בפרשת
שלח י"ד, יט-כא'.

ובהיות המלאך "כלה" גם מלאך
הרחמים "לכה", כנ"ל, מהר המלאך
לעשות דבר ה' כפי שמובא בשפתי
חכמים בדברי רש"י הנ"ל, שהקב"ה
אמר להביא להם יין להוציא מהן
שתי אומות, ומאחת מהן תצא רות
שממנה יצא דוד מלכא משיחא.

^^^

**וַתֵּהָרֵם וַתֵּלֶד שָׁרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו
לְמוֹעֵד אֲשֶׁר-דָּבָר אֱתָנוּ אֱלֹהִים:
וַתֹּאמֶר מִי מָלַל לְאַבְרָהָם הַיִּנְיָקָה בָּנִים
שָׁרָה כִּי-יִלְדָתִי בֶן לְזִקְנָיו: (כא,ב'ז')**

יש ליתן טעם מדוע נאמר לזקניו
לזקניו שני פעמים.

ושמא י"ל פעם אחת פרסמו הכתוב
לשם נס. ופעם אחת פרסמתו שרה.
וכל כך למה, לכפר על מה שכביכול
צחקה ואמרה **ואדוני זקן.** על כן אמרה
עתה לשבח. לזקניו. דייקא נמי שלא
אמרה לזקני אלא לזקניו.

^^^

את העולם בשחוק וחדוה של קדושה. והוא ניתן דווקא למי שעתידי להיות נושא עול הגבורה בעולם, וכן מרמז השם יצחק בבנין קל עתיד, **שבנקל** יוכל לגבור על ידי שמחה בעבודת ה', על כל הדינים והרעות שיש בעולם.

~~~~~

על אודות בנו

וַיֵּרַע הַדָּבָר מֵאֵד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ (כא, יא')

ויש לעיין מי הוא בנו האמור בפסוק. על דרך הפשט פירש רש"י שבנו האמור כאן הוא **ישמעאל**. ובדמחק אליעזר כתב שהכוונה **לבנו של ישמעאל**. כי ישמעאל ראה בבית אברהם דרך השם ותמיד יוכל לחזור בתשובה. אבל בנו מה יהא עליו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכוונתו בכך גם **ליצחק**. שהיה רע בעיני אברהם מה ששמע שניסה ישמעאל לפגוע ב**יצחק עולה תמימה**.

ופשט המלה אודת, פירש ר"א אבן עזרא כמו **על דבר**. ואם כן יש ליתן

אברהם, שאז נאמר לו לעיני כולם שיימסר בידי משה, מצאצאי יצחק.

^^^

וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָהָר המִצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק. (כא, ח')

פירש רש"י: מצחק. לשון עבודה זרה, כמו שנאמר (שמות לב ו) ויקומו לצחק. דבר אחר לשון **גלוי עריות**, כמה דתימא (להלן לט יז) לצחק בי. דבר אחר לשון **רציחה** כמו (ש"ב ב יד) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וג':

ולפי לשונות אלו תימה כיצד נקרא יצחק בשם זה שיש בו ג' לשונות של עבירות, ועוד הוסיף הרמב"ן שגם לשון ליגלוג יש בזה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהשם יצחק קרוי **על שם העתיד**. יצחק. ולכן הוא תיקון לכל עבירות שבעולם. כי בעלי העבירות לא יחשבו על העתיד כי כל חפצם למלאות מבוקשם **בהווה**. ועוד שמצחק הוא לא רק לשון הווה אלא גם לשון חזק ובנין כבד [פיעל], אשר משבר כל כוונה טובה שיש בשרש הזה. ואילו יצחק בנוסף ללשון עתיד הוא גם **בנין קל** שתפקידו לְבַשֵּׁם

לכן נאמר בלשון שבח עם ו' בתחילה:
על אודת בְּנוֹ.

הרחבה בעניין אודת אדוֹת

בשימת לב במסורה נמצאו שלש
פעמים אודת [עם ו' בתחילה] ושבע
פעמים אדוֹת [עם ו' בסוף]. וכאמור
לעומקו של מקרא, ההסבר בזה
כאשר המילה באה עם ו' בתחילה ולא
בסוף כגון: אודת, הכוונה שיש כאן
ענין של הודאה ושבח על חלק הטוב.
והוא מלשון אודה י-ה.

וכל מקום שהמילה אדוֹת באה עם ו'
חסר בתחילה ורק עם ו' מלא בסוף
המילה, יש כאן חסרון בהודאה
ושבח. והוא מלשון דוי וצער. כמו
אשה דוה. ככתוב נדת דותה. וזה יורה
ע"י האות "ו" בסוף המילה אדוֹת.

הג' אודת [עם ו' בתחילה] הם:
א. על אודת בְּנוֹ [בראשית כא, יא]
ב. על אודת יִשְׂרָאֵל [שמות יח, ח]
ג. אל-אודת הָרְעָה [שמואל ב) יג,
טז]

ובכל השלשה ניתנה הודי'ה על
החלק הטוב. ויבוארו אחת לאחת:

טעם מדוע נקט הפסוק ואמר אדוֹת,
ומה בא להשמיע לנו בזה. וכן מדוע
לעתים יאמר הכתוב אדוֹת כאשר ו'
ראשונה מלא ו' אחרונה חסר, ומדוע
לעתים יאמר הכתוב אדוֹת כאשר ו'
ראשונה חסר ו' אחרונה מלא.

ולעומקו של מקרא, נראה לומר
ההסבר בזה:

כאשר המילה באה עם ו' בתחילה ולא
בסוף כגון: אודת, הכוונה שיש כאן
ענין של הודאה ושבח על חלק הטוב.
והוא מלשון אודה י-ה.

וכל מקום שהמילה אדוֹת באה עם ו'
חסר בתחילה ורק עם ו' מלא בסוף
המילה, יש כאן חסרון בהודאה
ושבח. והוא מלשון דוי וצער. כמו
אשה דוה. ככתוב נדת דותה. וזה יורה
ע"י האות "ו" בסוף המילה אדוֹת.

וכן בענינינו, נאמר וַיִּרְע הַדָּבָר מְאֹד
בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ. אע"פ
שנאמר וַיִּרְע בעיני אברהם, נתן שבח
והודיה לה' אשר מנחתו בדרך אמת.

ועוד שנתן שבח והודיה לה' על שלא
הספיק ישמעאל לקלקל את יצחק.

כדת וכדין ובזה לשלחני מלפניך. וזה שאמרה **אל-אודת** שלא תמנע ממני מלהודות על הטובה אשר עשית עמדי. ומבואר איפוא, שגם הוא מלשון אודה י-ה.

עד כאן ג' **אודת** של שבח.

ועוד מצינו במסורה ז' **אודת** [עם ו' בסוף] **המורים על חסרון מה בצד ההודיה** והם:

- א. **על-אודת בְּאֵר הַמַּיִם** [בראשית כא כה']
- ב. **על-אודת הַבְּאֵר** [בראשית כו לב']
- ג. **על-אודת הָאִשָּׁה** [במדבר יב א']
- ד. **על אודת הָאֲשׁוּל** [במדבר יג כד']
- ה. **על אדומי וְעַל אֲדוֹמִיָּה** [יהושע יד, ו-יג]
- ו. **על אודת מִדְיָן** [שופטים ו, ז']
- ז. **על כל אודת אֲשֶׁר נֶאֱפָה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל** [ירמיהו ג, ח']

ויבוארו אחת לאחת:

א. וְהִזְכֵּם אֲבִרְהָם אֶת-אֲבִימֶלֶךְ **על-אודת בְּאֵר הַמַּיִם** אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ [בראשית כא כה'] כמבואר בפרשתנו וירא, שבבואו להודות על הברית שעומדים לכרות ביניהם, **בחר אברהם להחסיר משמחת הברית כביכול על ידי תוכחתו לאבימלך.**

א. **על אודת בְּנוֹ** [בראשית כא, יא'] כנ"ל נתן אברהם שבח והודיה לה' על שלא הספיק **ישמעאל לקלקל את יצחק.**

ב. **על אודת יִשְׂרָאֵל** [שמות יח, ח'] ויספר מֹשֶׁה לְחֹתְנֹו אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם **על אודת יִשְׂרָאֵל** אֶת כָּל-הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאָתֶם בְּדֶרֶךְ וַיִּצְלָם יְהוָה. **שעם כל-הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאָתֶם בְּדֶרֶךְ, הודה משה להקב"ה על החלק הטוב** וכפי שמסיים הפסוק **וַיִּצְלָם יְהוָה.**

ג. **אל-אודת הָרָעָה** [שמואל (ב) יג, טז'] בענין אמנון ותמר: **נתאמר לוֹ אֶל-אודת הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת מֵאֲחֶרֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָ עִמִּי לְשַׁלְּחַנִּי וְלֹא אָבָה לְשִׁמְעַע לָהּ.** ומה היא הרעה, שישלחנה. לכן כתוב **אל-אודת באלף,** כאומרה: אל תשלחני מלפניך, **ואל נא תמנע ממני מלהודות על אשר לקחתני.**

ומה היא ההודיה בזה, כי היתה בת יפת תאר ולא היתה שיכת למלכות, גם לא נחשבה לאחות אמנון וגם לא לאחות אבשלום. ועל ידי הליקוחין של אמנון, **היא יכולה להודות שנכנסה למשפחת המלוכה.** רק אמרה אל תעשה הנבלה הזאת בישראל לעשות בי ליקוחין **שלא**

ב. וַיְהִי | בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק
וַיַּגִּדוּ לוֹ **עַל-אֲדוֹת הַבָּאָר אֲשֶׁר חָפְרוּ**
וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצָּאֵנוּ מַיִם: [בראשית כו
לב']

ומבואר שם [פרשת תולדות]
בלעומקו של מקרא כי משהגיעו
לבאר שבע חפרו את הבאר ומיד
מצאו מים, כי היתה הברכה עם יצחק.
אך לא הספיקו לומר ליצחק שמצאו
מים, עד אשר הגיעה הכבודה של
אבימלך ואנשיו, **ועתה הִחֲשׂוּ מַלְסָפָר**,
שהמתינו לראות מה ירצה אבימלך.
ולאחר שראו כי באו לכרות עמו ברית
על אשר הפסיקה אצלם הברכה,
וברכו את יצחק באמרם **אַתָּה עֲתָה**
בְּרוּךְ הַשֵּׁם, המתינו עד שיחזרו
כבודת אבימלך למקומם, **שלא יאמרו**
שמברכתם שאמרו לו **אתה עתה ברוך**
השם התמלאה הבאר מים.

לכן רק אחרי שהלכו לדרכם הגידו
ליצחק על **אֲדוֹת הַבָּאָר** אשר חפרו
והודו ושבחו ואמרו לו מצאנו מים.
אלא שההודיה היתה באיחור כנ"ל,
לכן נכתב בה **אֲדוֹת**, להורות על
החיסרון בהודאה, שלא הודו מיד אלא
לאחר זמן.

ג. וַתִּדְבֹר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה **עַל-**
אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי-
אִשָּׁה כַּשִּׁית לָקַח: [במדבר יב א']

פירש רש"י [בשם הספרי ותנחומא]:
וַתִּדְבֹר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה וּגו', ומה
מִרְיָם, **שְׁלֹא נִתְפַּנְּנָה לַגְּנוּתוֹ**, כִּן
נַעֲנִשָּׁה, קל וְחִמֵּר לְמַסְפֵּר בְּגִנוּתוֹ שֶׁל
חֶבְרִי.

עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית מגיד שֶׁהִפֵּל
מוֹדִים בְּיָנֶיהָ, כְּשֶׁם שֶׁהִפֵּל מוֹדִים
בְּשִׁחְרוּתוֹ שֶׁל כּוֹשִׁי. **כּוֹשִׁית** [עם
ו'] בְּגִימָטְרִיָּא יִפֹּת מִרְיָה.
עכ"ל.

ועל פי פירושו יובן מדוע נאמר **עַל**
אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲדוֹת עם ו'
בסופה של המלה.

שמרים לא רק **שְׁלֹא נִתְפַּנְּנָה לַגְּנוּתוֹ**
שֶׁל מִשָּׁה וְלַגְּנוּתָהּ של צפורה אשתו,
אלא אף הודתה ונתנה **שִׁבְחָה** והודיה על
יִפִּיהָ שֶׁל צִפּוֹרָה. באומרה **הָאִשָּׁה**
הַכַּשִּׁית וּגו', אלא משום שהיה זה
מלווה בגנותו של משה, לא נאמר בזה
עַל אֲדוֹת עם ו' בתחילתה של המלה,
אלא **עַל אֲדוֹת**. עם ו' בסופה של
המלה, **המורה על חיסרון בהודיה**.

ד. לְמָקוֹם הַהוּא קָרָא נָחַל אֲשַׁכּוֹל **עַל**
אֲדוֹת הָאֲשַׁכּוֹל אֲשֶׁר-כָּרְתוּ מִשֵּׁם בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל [במדבר יג כד']

ושם מבואר כי אמנם כרתו אשכול ענבים כדי להראות שבח הארץ של **וַיִּשְׁאַתּוּ בְּמִוְט בְּשָׁנִים**, אך בשבח זה היה **חיסרון** בצידו, כפי שאמרו **וְזֶה-פְּרִיָּהּ: אֶפֶס כִּי-עַז הָעֵם** (יג, כז'כח'). וכאומרם כל שבח ארץ ישראל ופירותיה אינו בערך והוא כאפס לעומת חוזקו של העם היושב בה. ומשום שהחסירו בשבח הארץ ופירותיה, נאמר בפסוק **עַל אֲדֹת הָאֲשָׁכּוֹל** כשהאות ו' בסוף התיבה ומורה על דוי וחיסרון שבח ובהודיה.

ה. וכן מצינו בדברי פֶּלֶב ליהושע אחרי כניסתם לארץ: [יהושע יד, ו'-יג'] **וַיִּגְשׁוּ בְנֵי יְהוּדָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו פֶּלֶב בֶּן יִפְנֶה הַקְּנִזִּי** [ליהושע] **אִתָּה יָדַעְתָּ אֵת הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים עַל אֲדֹתַי וְעַל אֲדֹתֶיךָ בְּקֹדֶשׁ בְּרָנֵעַ:** הזכירו בזה שהיו שניהם מן התרים את הארץ, וה' הבטיחו **ליתן לו את חברון**: [במדבר יד, כד'] **וְעַבְדִּי כָלֵב עֲקָב הָיִיתָה רוּחַ אֱתֶרֶת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אֶחָדִי וַהֲבִיאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-בָּא שָׁמָּה וְזָרַעוּ יוֹרְשֶׁנָּה.**

ופירש רש"י **וַהֲבִיאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה – חֶבְרוֹן תִּנָּתֵן לוֹ**. וכן הזכירו כי משה נשבע לו על הדבר הזה.

ופירש מצודת דוד, לפי שבא לשאול את חברון, חשש פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחך, ואיך תכבוש את חברון, לזה אמר: [י-יג]

וְעַתָּה הִנֵּה אֲנִכִּי הַיּוֹם בֶּן חֲמִשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה: עוֹדֵנִי הַיּוֹם חֲזָק כְּאִשֶּׁר בְּיוֹם שָׁלַח אוֹתִי מֹשֶׁה כִּכְחִי אֲזִי וּכְכְחִי עָתָה לְמִלְחָמָה וּלְצֹאת וּלְבוֹא: וְעַתָּה תִּנָּה לִי אֵת הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה בְּיוֹם הַהוּא כִּי אִתָּה שָׁמַעְתָּ בְּיוֹם הַהוּא כִּי עֲנָקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצִרּוֹת אוֹלֵי יְהוָה אוֹתִי וְהוֹרְשָׁתִים כְּאִשֶּׁר דָּבַר יְהוָה: וַיְבָרְכֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן אֵת חֶבְרוֹן לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה לְנַחֲלָה:

ומעתה נתבאר הדבר מדוע אמר כלב ליהושע **עַל אֲדֹתַי וְעַל אֲדֹתֶיךָ**, [עם ו' בסוף התיבות] שיש בזה הודיה גדולה לה' אך **עם צד של חיסרון**. כי נמצא החיסרון כפול. מצד פֶּלֶב שהיה צריך לבקש על נפשו בדבר שהבטיחו ה' ונשבע לו משה רבינו. ומצד יהושע שנסתפק אם יכול לכבוש את חברון בימי זקנותו, ולא נתן לו מיד את חברון, עד שנזקק פֶּלֶב לבקש על

הדבר. והיינו שאמר לו **על אדותי ועל אדותיה**.

ו. וכן בימי גדעון, [שופטים ו, ז'] וַיְהִי כִּי זָעְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה **על אדות מִדִּין**.

ויש ליתן את הדעת מה חיסרון היה בזעקת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה', שנאמר **בה אדות מִדִּין** בדרך של דוי וחסרון, ולא נאמר בהם **אִזְלַת** בדרך של שבח כעין אודה י-ה. והרי **שבח** גדול הוא לבני ישראל **לזעוק אל ה'**. והגם שזעקתם עמדה להם לטובה ונשלח אליהם גדעון להושיעם.

אלא כדרך **שפירש רש"י** [על פי מדרש תהלים יח, ו'] בתחילת הפרק: **וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרַע** עד כאן נאמר 'ויוסיפו', שהיה נצבר חטא על חטא, אבל בשירה זו [שירת דבורה] נמחל להם כל אשר עשו, **ועכשיו מתחילין לחטוא. עכ"ל**.

כלומר שעד עתה התקיים בהם הפסוק בסוף שירת דבורה [פרק ה פסוק לא] **כֵּן יֵאָבְדוּ כָּל אוֹיְבֶיהָ יְהוָה וְאֶהְיֶה כַּצֵּאת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגִּבְרָתוֹ וְתִשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה**.

ומשעה שהחלו לחטוא הביא עליהם הקב"ה את מדין. ובטרם זעקו אל ה' היה עליהם תחילה **להודות על העבר**. והם לא עשו כן, אלא זעקו על העתיד **מבלי להודות על העבר** של ארבעים שנה אשר שקטה הארץ. ואשר על כן נאמר בהם **אדות**, עם ו' בסוף התיבה **שיש בזה מן החיסרון** של הודיה על העבר כראוי.

ז. וכן בנבואת ירמיהו [ג, ח'] וַאֲרָא פִּי **על כל אדות אשר נאָפָה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל** שְׁלַחְתִּיהָ וְאַתָּן אֶת סֵפֶר פְּרִיתֶיהָ אֵלֶיהָ וגו'.

ומפרש המלבי"ם: מה ששלחתיה היה מסיבת שנאפה, וכו' כי סיבת השילוחין היה בעבור שנאפה. עכ"ל.

ויש לומר כי כוונתו בזה ששילחה הקב"ה מעל פניו לא **משום שמאס בה ח"ו**, אלא **כעונש על שסטתה מן הדרך**. וזה כדרך האב שמייסר את בתו כדי שתשוב אליו מאהבה. והיתה צריכה ליתן **שבח והודיה לה' על כך**. ולא רק שלא עשתה כן, אלא עוד לימדה את יהודה אחותה לבגוד גם היא בדרך ה'.

בלשון דוי על כל אדות אֲשֶׁר נֶאֱפָה
מִשְׁכָּה יִשְׂרָאֵל.

ועל דרך המוסר והאמונה יֵאָמֶר,
שהאות ו' בתחילה, תוֹרָה על קשר
וחיבור עם הקב"ה, להיות מחובר
וקשור להקב"ה מיד על כל הטובה
אשר משפיע על ברואיו, וכשהיא בסוף
המילה יורה על חסרון בעניין
ההתחברות וההתקשרות לאלתר.

ויסוד ההודאה והשבח והתודה להודות
מיד ללא חסרון, ואשר על כן קרבן
תודה נאכל ליום ולילה אחד בלבד,
שלא תידחה התודה ויהיה בזה חסרון,
אלא תתקיים מיד.

ועל דרך הצח יֵאָמֶר כדברי דוד המלך
ע"ה, [תהלים קיח, יט'] פִּתְחוּ־לִי
שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אֲבֹא־בָם אוֹדָה יְהוָה:
נִשְׁכַּל המקדים להודות נפתחים לו שערי
צדק לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

ועל דרך הסוד, הג' אוֹדָה, ושבע
האֲדוֹת יחד הן כנגד עשר ספירות
הקדושות של השתלשלות ההו"ה
ושבהן הקב"ה מנהיג את עולמו.
כשהמלה אודות תורה על יחס של
שאיפה מטרה ותכלית לקראת, וג'

ואשר על כן נאמר בה אֲדוֹת [עם ו'
בסוף התיבה] להורות על חסרון שלא
הודתה על אהבת הקב"ה אליה גם בעת
משובתה. שאם היתה עושה כן, לא
היתה יהודה לומדת ממנה, אלא דביקה
אף היא באהבת ה' ית'.

וזה שפירש רש"י על הפסוק [ירמיהו ג,
יא'] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְקָה נִפְשָׁה
מִשְׁכָּה יִשְׂרָאֵל נקתה ופטרה עצמה מן
הדין שלא היה לה ממי ללמוד. ומפרש
מצודת דוד צדקה נפשי וכו'. ר"ל עם
כי ישראל חטא ראשונה הנה יהודה
הכבידה כ"כ בפשעה עד שלמולה
נחשבת ישראל לצדקת :

ואשר על כן היה לה להודות להקב"ה
גם על כך, שעדיין נחשבת צדיקה
לעומת יהודה, ומשלא עשתה כן, היה
בזה חסרון גדול, ולכן נאמר בה על כל
אדות אֲשֶׁר נֶאֱפָה מִשְׁכָּה יִשְׂרָאֵל.

ולעומקו של מקרא יש לומר שעל כן
נקראת מִשְׁכָּה יִשְׂרָאֵל, על שם [ירמיהו
לא, כא'] הִבַּת הַשְּׂוֹבְבָה וכאומרו:
שובי הִבַּת הַשְּׂוֹבְבָה, ותני תודה
לבוראך המצפה לשובך. ובהאריך הזמן
ולא אמרה אוֹדָה י-ה, קראה הכתוב

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יִרַע
בְּעֵינֶיךָ עַל הַנְּעָר וְעַל אִמָּתְךָ כָּל
אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שְׂרָה שָׁמַע
בְּקֹלָהּ כִּי בִיזְצָתָהּ יִקְרָא לָהּ זָרַע:
(כא, י"א)

שָׁמַע בְּקֹלָהּ. ברש"י: בקול רוח הקדש
שבה. ולכן נכתב קֹלָה חסר וו. לומר
שאין זה קולה אלא קול רוח הקדש
אשר בה. ועוד שלא אמר בקול שרה
אלא בקלה. כאילו כתוב בקול ה'. לכן
אמרה גרש. [ולא שְׁלַח וכו']. ששרש
נבואתה הוא ברגש. וזו היא מידתה
ועבודתה דרך הרגש האלקי. ואברהם
דרך השכל וההתבוננות. לכן באברהם
נאמר וירע הדבר מאד בעיני אברהם.
בעיני השכל וההתבוננות. ועל זה נאמר
שמע בקלה. ששכלך השמע, ישמע
בקול נבואתה הרגשי.

^^^

וַתֵּלֶךְ וַתָּשָׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק
כַּמֵּטְחָנִי קִשְׁתָּ (כא, טז). שכל
מציאותם של הגר וישמעאל היו בכח
הזרוע. לכן הכל היה נמדד אצלם על פי
אמות מידה של קשת וחץ. וגם לשונה
של הגר נשלחה אל שרה כחץ, ותקל
גבירתה בעיניה. וכן העידה עליה
התורה שישבה כמטחוי קשת. כמו
שהיתה רגילה להטיח דברים כלפי

האֹדֶת, הן כנגד כתר חכמה ובינה,
[וכן כנגד חכמה בינה ודעת] השואפות
להשתלשל כלפי מטה אל מדת
המלכות, וז' האֹדֶת הן כנגד שבע
הספירות השואפות כלפי מעלה,
ונקראות זעיר אנפין, שיש בהן חיסרון
האור העליון ושואפות לגלותו גם
בדרגות הנמוכות ביותר, והאות ו'
שבהן היא כנגד ו' היסוד ו- ו' והתפארת
המתחברות זו כנגד זו, הו' שבאֹדֶת עם
הו' שבאֹדֶת, כשהאות א' היא כנגד
אצילות וכתר עליון המחוברים עם
חכמה עילאה, והאות ת' שבאֹדֶת היא
כנגד המלכות שבתחתיות ארץ, והאות
ד' שבתווך היא כנגד ד' שבאֹדֶת,
וכנגד ד' אותיות הו"ה שדרכן
משתלשלות ספירות ההשגחה האלקית,
לקשר ולחבר כל העולמות. ועיקר
העבודה בעולם המעשה היא לקרב את
הו' הרחוקה שביסוד, אל הו' הקרובה
שבאצילות, להיות המשכן אחד. משכן
הנשמה שבאדם עם משכן השכינה הק'
בעליונים, לגלות את השיר והשבח לחי
העולמים. והיא הנקראת בפי חז"ל
[סוכה נא:] אֲדֹנָיָא דִּימָא פִּירוּשׁ גְּלִי
הִים, הם כתלי בית המקדש הנראים
כגלי הים, יתגלה ויבנה בב"א.

^^^

**פְּחָסֵד אֲשֶׁר-עֲשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי
וְעַם-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-גָּרְתָּה בָּהּ.**

ואברהם לא יפנה עורף לחסד, כי זו היא מידתו. ועולם חסד יבנה. ויֵאמֶר אֲבִרָהֶם אֲנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ: מִיד מֶה כְּתִיב בִּיה, (פסוק כה) וְהִוָּכַח אֲבִרָהֶם אֶת-אֲבִימֶלֶךְ עַל-אֲדֻלָּתוֹ בְּאֶרֶץ הַמִּצְרַיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עֲבָדֵי אֲבִימֶלֶךְ וְגו'.

כאן לימד אברהם לימוד גדול בתורת **החסד**. שמידת החסד אין פירושה להיות כנוע וכעלה נידף. אלא גם התוכחה להעמיד הדברים על אמיתותם היא גם ממידת החסד של העולם.

ועוד, לאחר שבועתו מה הוא אומר, **כִּי חִפְרָתִי אֶת-הַבְּאֵר הַזֹּאת**. שגם זה ממידת החסד לעמוד על המגיע לו. שמידת החסד אין פירושה לוותר על המגיע לו. **שעולם חסד יבנה**, הרי הוא מתפרש לשני הכיוונים. אחד שהעולם נברא על חסד. והשני שעולם בנוי הרי הוא כלי לקבל את החסד.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי הנהגה זו למד אברהם מהקב"ה, כדלעיל, כאשר בא לאמת הבשורה המשמחת על פקידת שרה, ובאותה

שרה. וגם לשונו של ישמעאל נשלח כחץ בויכוח עם יצחק על הירושה וגם נסיונו להתגבר על יצחק היה ע"י החץ. ולעומתו יצחק, חיציו מכוונים בתפילה. ויצא יצחק לשוח בשדה. ולכן אותיות יצחק יש בהן צח שהוא היפוך מ-חץ. שתפילתו צחה עולה כחץ. וכן ק של שמו מעיד על קשתו שהיא התפילה, שהיא לשם שמים, וממנו למד בנו יעקב לומר בְּתַרְבִּי וּבְקִשְׁתִּי (בראשית מח, כב') וכהתרגום: בצלותי ובבעותי. בתפילתי ובקשתי.

^^^

**וַעֲתָה הַשְּׁבַעָה לִּי בְּאֵלֵהֶם הִנֵּה
אִם-תִּשְׁקָר לִּי וּלְנִינִי וּלְנִכְדֵי פְחָסֵד
אֲשֶׁר-עֲשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי
וְעַם-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-גָּרְתָּה בָּהּ:**
(כא, כג')

נראה לומר סמיכות הפרשיות, שראה אבימלך כי שלח אברהם את הגר ואת בנה, והיא היתה בת פרעה אשר נתן לו לשפחה, וישלחה יען כי לא נשבע לפרעה לשמרה בביתו. לכן בא לבקשו להישבע לו **אם-תִּשְׁקָר לִּי וּלְנִינִי וּלְנִכְדֵי**.

ויש לשאול מדוע אכן הסכים אברהם להישבע לו. וי"ל, כפי שאמר אבימלך

כוללת עשיית צדק ותוכחה על הנגזלים. ואצל אבימלך שקיבל על עצמו את הדין של התוכחה, נאמר **לְבַדְנָה**. וכאומר: לב-דנה. שדנה יורה על הדין. והוא אחד מע"ב השמות הק' שיוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט, והוא: דנה. (לפי שיטה שלישית של פסוק אחד ביושר ושנים בהיפוך, כמבואר בלעומקו של מקרא בפרשת בשלח).

וכידוע מהאוהב ישראל מאפסא, שכל ע"ב שמות הם שמות של חסד ורחמים ואע"פ כן יש שהם ממונים על עשיית הדין וזה מחסדיו של מקום. וכגון מה שנאמר בקריעת ים סוף (שמות טו, ח') ובְּרֹחַ אֶפְיָיִךְ נִעְרָמוּ מַיִם נִצְבּוּ כְמוֹ-נֶגֶד נְזֻלִים. כמו הנד הזה שהיה חסד לישראל ודין למצרים להטביעם במים. ובדרך ישר דנה הוא חסד, ובדרך היפוך: דנה הוא הנד. שמידת החסד ושמו דנה, התהפכה למצרים להיות מידת הדין ושמה הנד. לכן באבימלך נאמר **לְבַדְנָה** והן כשתי מלים לב-דנה, כי לב מלכים ושרים ביד ה' לדונם, לחסד או לשבט. ובאברהם נאמר **לְבַדְנָה**. והן כשתי מלים הן-לבד, שנשבע להיות נפרד מן הגויים, ולכן נקרא אברהם העברי,

העת הוכיח את שרה על שצחקה. שהתוכחה מסירה ההקפדה ונותנת מקום להכיל את הברית והחסד שעושה עמנו הבורא יתברך.

ועוד נרמזו אֵלֶּיךָ מְלִיאָה בהבדל בין **לְבַדְנָה** הנאמר באברהם, ובין **לְבַדְנָה** הנאמר באבימלך. כמובא לקמן.

^^^

ביאור ההבדל בין

לְבַדְנָה - לְבַדְנָה

וַיֵּצֵא אֲבְרָהָם אֶת-שְׁבַע כְּבָשֹׁתַי הַצֹּאן לְבַדְנָה. {כט} וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל-אֲבְרָהָם מַה הִנֵּה שְׁבַע כְּבָשֹׁתַי הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדְנָה לעומקו של מקרא יתבארו הדברים על דרך הדרש: באברהם נאמר לבדה, ובאבימלך נאמר לבדנה, כנ"ל. וההסבר בזה הוא ששבועה לחוד ועשיית דין לחוד. שהרי הֵן היא מילת שבועה ולכן באברהם נאמר **לְבַדְנָה**. וכאומר: לבד-הן. ו**לְבַדְנָה** תורה על דין, לפי צלצול הלשון.

לכן אברהם שכולו חסד, לא ימנע עצמו מן השבועה. וגם לא ימנע עצמו מן התוכחה. שתורת חסד על לשונה

ויש ליתן טעם כיצד באר שבע יורה
על שבועת שניהם.

ועל דרך הרמז והצח י"ל כי שניהם
רמוזים במילה באר. אברהם. אבימלך.

^^^^

ועוד בענין אבימלך ופיכל שר צבאו,
על דרך הרמז יש לומר שאבימלך
ופיכל שר צבאו הם כינויים לקב"ה
ולבית דינו. והיא התחדשות הברית בין
אברהם ובורא עולם. אבי-מלך ירמוז
לאבינו מלכנו, ופיכל שר צבאו ירמוז
על בית דינו שחותכים את הדין בפיהם.
פי-כל.

וכאומרו שהשבועה היא לא חד
צדדית, אלא כאן כביכול נשבע
הקב"ה לאברהם אם תשקר לי ולנכדי
ולניני. והשבועה היתה בפי כל בית
דינו של הקב"ה. לקיים את הברית בין
הקב"ה ואברהם לכל הדורות.

וכשם שהוכיח אברהם, כן יוכיח
הקב"ה אם יעברו הדורות על המצוות.
ואע"פ כן הברית תשאר.

וזה שאמרו בתוספות מסכת שבת נה.
אומר רבינו תם [אפילו אם] זכות
אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה

שכל העולם מעבר אחד והוא מעבר
השני.

ועוד יש לומר בכוונת אברהם באומרו
לבדקו, לומר לאבימלך: אין בשבועתנו
כדי לחבר בינינו, אלא אדרבה יש בה
כדי להפריד בינינו, כנאמר בפרשת
בלק (כג,ט') הן-עם לבדד יִשְׁכֹּן
ובגוים לא יתחשב. וזה כוונת אומרו
לבדקו.

ובשימת לב, נאמר כאן הן-עם,
ונאמר בדור הפלגה הן עם, בדור
הפלגה נאמר הן עם אֶחָד וְשָׁפָה אֶחָת
לְכָל־מַדְבַּר וְזֶה הַחֶלֶם לַעֲשׂוֹת וגו', שעל ידי
אחדותם גרמו לחילול שמו ית'
שנאמר וְזֶה הַחֶלֶם לַעֲשׂוֹת, ובעם
ישראל יבוא התיקון לקדש שם שמים
על ידי פירודם מן הגויים, שנאמר הן-
עם לבדד יִשְׁכֹּן ובגוים לא יתחשב. וזה
כוונת אברהם באומרו לבדקו.

^^^^

על-פן קרא למקום ההוא בְּאֵר
שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבַּעוּ שְׁנֵיהֶם
(כא,לא')

וי"ל דחלקו בדרך עבודת ה'. האם דרך השכל או דרך הרגש. איזו דרך תצליח.

למאן דאמר פונדק או אכסניה, כשמגישים את הפירות עדיין אין כאן התפעלות מספקת, כי צריך להסביר לאדם האוכל כיצד גדלו פירות אלו עד שהגישום לפונדק. וזו היא עבודה דרך השכל.

ולמאן דאמר פרדס, עומד האדם בפרדס ומתפעל מריבוי העצים ומריבוי המינים, כל אחד בדרך גידולו וכל אחד בצבעו ובטעמו והתפעלות זו היא דרך הרגש. ואלו ואלו מתקרבים ומתפעלים ומודים לבורא. כל אחד לפי דרכו.

ובשימת לב, זה היה החילוק בעבודת ה' בין אברהם ושרה, וכנ"ל בפרק כב, פסוק יא'.

ובמדרש רבה מובא המדרש בשינוי נוסח. ויטע אשל בבאר שבע וגו' (כא, לג), רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אמר אשל פרדס, שאל מה תשאל, תאנים וענבים ורמונים. רבי נחמיה אמר אשל פונדק, שאל מה תשאל, עגולא [פת], קופר [בשר], חמר [יין],

דהא כתיב (יקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב עי"ש.

ועוד יש להוסיף בענין זה שזה מה שאמר הכתוב וְעַם-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-גִּרְתָּהּ בָּהּ. מאי אֲשֶׁר-גִּרְתָּהּ בָּהּ, אשר גררת את ה' בה. שכל מקום שהיה הולך שכינה עמו ככתוב ויעתק משם ההרה. שהעתיק שכינה עמו, כנ"ל. לכן נכתב גררתה עם ה'. וזה יסוד החסד ויסוד השבועה ויסוד הברית בין אברהם והשכינה.

^^^

וַיִּטַּע אֲשֶׁל בַּבְּאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא-שְׁמָם בְּשֵׁם ה' אֵל עֹלָם. (כא, לג)

ויטע אשל בבאר שבע אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים. רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק. ברש"י: ונטע בו. להזות עוברים ושבים.

ויש ליתן טעם מה שרש מחלוקתם. הרי סוף כל דבר תכלית שניהם שיאכלו פירות ולפי רש"י שיהנו, ויתנו הודאה על הנאתם. בין אם זה פרדס שבו גדלים הפירות ובין אם זה פונדק או אכסניה ששם מגישים את הפירות.

בדרך הלימוד היה מלמדם מי דרך שכלו מי דרך רגשותיו. שאלו ואלו דברי אלקים חיים.

~~~~~

רמזי העקידה

**וַיְהִי אֶחָד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַהֲאֱלֹהִים
נָסָה אֶת-אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲגִנִי (כב, א')**

**וַיְהִי אֶחָד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. יֵשׁ
אַחֵר שְׁלֹאחֵר זָמָן. אֶחָד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
שְׁנֵאמְרוּ בֵּאֵהָל "וְהִנֵּה בֶן לְשָׂרָה
אֲשֶׁתְךָ", מִבְּשֵׁרוֹ הַכְּתוּב שְׁבֹאוֹתוֹ בֶּן
יִהְיֶה כְּדִי לְנִסּוֹת אֶת הָאֵב בַּעֲקִידַת בְּנוֹ
עַל הַמִּזְבֵּחַ. זֶה שֶׁאֵמַר הַמֶּלֶךְ שׁוּב
אֲשׁוּב אֵלַיךְ כְּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה בֶן לְשָׂרָה.
שׁוּב בְּזָמַן הַלִּידָה, אֲשׁוּב בְּזָמַן הָעִקְדָּה.**

~~~~~

וְהִנֵּה-בֶן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְךָ. (יח, י')
יֵשׁ לְשֹׁאֵל מְדוּעַ יִזְכֹּר הַמֶּלֶךְ אֶת שְׂרָה
וְלֹא גַם אֶת אַבְרָהָם.

ביעין [ביצים]. רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון **אשל סנהדרין**, היך מה דאת אמר (שמואל א כב, ו): ושאל יושב בגבעה תחת האשל ברמה.

על דעתיה דרבי נחמיה דאמר אשל פונדק, אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלין ושותין אמר לון בריכו, והן אמרין מה נימור, ואמר להון, ברוך אל עולם שאכלנו משלו, הדא הוא דכתיב (בראשית כא, לג): ויקרא שם בשם ה' אל עולם.

עד כאן המדרש. ותימה, מדוע לא המשיך המדרש, על דעתיה דר' עזריה בשם רבי יהודה בר סימון, שאמר **אשל סנהדרין**, וכאילו נפסק באמצע.

ולעומקו של מקרא יש לומר **שהיה לו להמשיך כך:** על דעתיה דר' עזריה בשם רבי יהודה בר סימון, שאמר **אשל סנהדרין**, אברהם היה מקבל את העוברים ושבים ומשהיו מתנים לו צרותיהם היה אומר להם תעשו כך ותעשו כך. כהוראת הסנהדרין. וכשהיו שואלים אותו מנין לך כל החכמה הזאת היה אומר להם ברוך אל עולם שנתן מחכמתו לבשר ודם. והיו יושבים אצלו ומקרבן לתורה ומגיירין. וגם

נֶאֱחַז בְּסֶבֶךְ

וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלַיךָ כָּעֵת חַיָּה
וְהִנֵּה-בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה
שֹׁמֵעַת פֶּתַח הָאָהָל וְהוּא אֶתְּרִיו
(יח, י')

וְהוּא אֶתְּרִיו. רמז הוא לאיל
שיופיע אחרי העקידה שנאמר בו והנה
איל אֶתֶר נאחז בסבך בקרניו. הוא
האיל שנברא בין השמשות של מעשה
בראשית והמתין עד עתה להתגלות.
והנה זמן התגלותו, ל"ח שנה אחרי
דברי המלאך. והוא רמוז במילה
אֶתְּרִיו, שכן ר' בגימטריה קטנה
עשרים, ועוד י' ועוד ח' יחד ל"ח.
נותרו אותיות א"ו, ר"ת וְהִנֵּה-אֵיל.
(כב, יג')

וְהִנֵּה-אֵיל אֶתֶר נֶאֱחַז בְּסֶבֶךְ בְּקֶרְנָיו
(כב, יג')

נֶאֱחַז בְּסֶבֶךְ. שמתוך הסבך הוא עולה
לעולה, וּמִפְּשֹׁט את סֶבֶךְ החיים. והוא
רמז לידו אוֹחֶזֶת בעקב אחיו. שֶׁהַעֲקֵב
שֶׁל עֲשׂו הוּא סֶבֶךְ הַחַיִּים. ובאומרו
וידו אוֹחֶזֶת הוּא מִפְּשֹׁט את סֶבֶךְ
הַחַיִּים. וכן באומרו והנה אֵיל, הוּא
מִפְּשֹׁט את סֶבֶךְ הַחַיִּים של העקידה.

וְהִנֵּה-בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ הֵן אוֹתִיּוֹת
וְהִנֵּה בֵן לְשָׂרָה הָאֵשׁ תָּךְ. תָּךְ הוּא שֵׁם
רַחֲמִים, בַּאֲתֵּב א-ל. רַחֲוֹם וְחַנוּן.
וְשָׂרָה הָאֵשׁ הוּא גַּבְרִיאֵל, שָׁבוּ נִתְלַבְּשָׁה
נִשְׁמַת יִצְחָק שֶׁהוּא מִצַּד הַגְּבוּרָה.
מִבְּטִיחוֹ הַמֶּלֶאךָן כִּי יֵשׁוּב בְּזִמְנָן הָעֵקִידָה
לֹמֵר לוֹ "אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר" וְרִמְזָה
בְּזֶה בֹאמְרוֹ כָּעֵת חַיָּה. כָּעֵת הַזֹּאת
שָׁבָה יַעֲקֹב יִצְחָק, חַיָּה יִתְּנָה וְלֹא יָמוּת
לִכְּנָן נֹאמֵר כָּעֵת חַיָּה.

וּבִדְרֹךְ הַרְמִז וְהַסּוּד, יֵשׁ לֹמֵר כִּי
הַבְּנִים מִסְטֵרָא דְדַכּוּרָא הוֹלְכִים אַחֵר
הָאֵם, וְהַנִּקְבּוֹת מִסְטֵרָא דְנוֹקְבָא
הוֹלְכוֹת אַחֵר הָאֵב, וְכִידּוּעַ מְזוּהָר הֵק'
שֶׁעַד מַעֲשֵׂה הָעֵקִידָה הִיָּה יִצְחָק
מִסְטֵרָא דְנוֹקְבָא שֶׁלֹּא הִיָּה בּוֹ כַּח נֶפֶשׁ
הַהוּלָדָה, וְע"י מַעֲשֵׂה הָעֵקִידָה נִכְנַס
בּוֹ נֶפֶשׁ הַמּוֹלִידָה מִסְטֵרָא דְדַכּוּרָא
שֶׁמַּעֲתָה יוֹכֵל לַהּוֹלִיד. וְגַם זֶה יִהְיֶה תְּלוּי
בְּתַפִּילָה. וְזֶה סוּד הָאֵיל שֶׁנִּשְׁלַח תַּחְתּוֹ,
שֶׁאֵיל נִקְרָא דּוֹכְרָא.

וְהִנֵּה-בֵן. וְהִנֵּה בַּעַת הָעֵקִידָה יִהְיוּ
הַבֵּן מִסְטֵרָא דְנוֹקְבָא לְסִטְרָא דְדּוֹכְרָא.
לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ, לְטוֹבָתָהּ וּבִשְׁבִילָהּ, כִּי
בַּעֲקִידָה פִּרְחָה נִשְׁמַתָּה, וְהוּא הַבֵּן אֲשֶׁר
מַעֲלָה אֶת נִשְׁמַתָּה אִמּוֹ עַל יְדֵי מִסִּירוֹת
נֶפֶשׁוֹ.

^^^

שלש מאות ששים ותמשה ימות
השנה עם הכולל.

לומר לך, שמידת הדין והטבע
נראים אמנם כסבך, אך בשימת לב
קרניו שבהם הוא נאחז בסבך, מהם
עתיד הקב"ה ליקח לתקוע בשופר
גדול, לפשט כל העקמומיות שבסבך
החיים.

נאמר וְהָיָה אֵיל אֲחֵר נֶאֱתַן בְּסֶבֶךְ
בְּקֶרְנָיו, וְנֹאמַר אֱלֹהִים יִרְאֶה-לּוֹ הַשָּׁעָה
לְעֹלָה בְּנֵי (כב, ח') אֱלֹהִים יִרְאֶה-לּוֹ
ר"ת איל, ולעומקו של מקרא נֹאמַר
סרסו ודורשהו: בני שהוא השה
לעולה בסבך החיים, נאחז בקרני האיל,
להעלותו להיות עקוד תחתיו.

הם קרני החסד והרחמים שבהם
יִתְקַע בשופר גדול להעלות את כל
העולם אל שרש ההוי"ה, ולגאולה
שלימה בב"א.

^^^

וְנֹאמַר אֲבִי וְנֹאמַר הַנְּנִי בְּנֵי (כב, ז')
הַנְּנִי בְּנֵי. באוהב ישראל מאפסא.
אמר יצחק, אבי, הרי אתה עמוד החסד,
כיצד יכול עמוד החסד לשחוט את בנו.

ואשר על כן והנה איל הם ר"ת של
וידו אוהזת, וכן תמצא שהמילה איל
היא נוטריקון של: אוהז יעקב לעשו.
ולכן גם בו נאמר ואחרי כן יצא אחיו
וידו אוהזת בעקב עשו.

וזה שנאמר בלשון נפעל, נֶאֱתַן, שמן
השמים מאחיזים אותו בסבך. והוא
מלשון ואתה תחזה. שהאיל היה נראה
כעולה לעולה מתוך הסבך. שאדם
יראה לעיניים וה' יראה ללבב. וזה
שאמר הכתוב פעמיים יראה. ה' יִרְאֶה,
בהר ה' יִרְאֶה. מה שנראה לאדם
סבך נראה לה' עולה תמימה.
ומתוך הסבך נראים קרניו שהם מלשון
חוזק וישועה והוא קרן השופר המעיד
על הגאולה העתידה לבניו של העקוד.

ועל דרך הצח, בְּסֶבֶךְ בְּסֶבֶךְ"ף הוא
פ"ד בגימטריה ומרמז על פדיון הבן.
שיצחק הוא הבן שנפדה ע"י האיל.
הוא הבן שבעקידתו יִפְדֶּה בכל דור
ודור, לכל בניו הנעקדים.

ועוד על דרך הצח, בְּסֶבֶךְ בְּקֶרְנָיו
בצירוף האותיות זו לזו יתקבל
בסבך קרניו. בסבך בגימטריה הוא
שם א-להים, וגימ' הטבע. נאח"ז הוא
גימ' א-ד-נ-י, עם הכולל. והם שני
שמות של דין. קרני"ו בגימטריה

אֱלֹהִים יֵרָאֶה-לּוֹ הַשָּׁה לְעֵלָה בְּנִי
(כב,ח')

בשימת לב ועל דרך הסוד, חבוי
בפסוק זה שם ה' השולט בחדש חשון,
והה"י, היוצא מן הפסוק ודבש היום
הזה יהו"ה (דברים כז,ט').

והוא חבוי בפסוק בסופי תיבות של
לּוֹ הַשָּׁה לְעֵלָה בְּנִי. וירמוז על ספירת
הגבורה של יצחק, שכן חשון הוא
חדש הגשמים חדש הגבורות [גבורות
הגשמים],

ועל דרך הרמז ירמוז למדרש רבה
(תולדות פרשה סה), ומובא ברש"י
(כז,א') שזלגו עיני המלאכים דמעות
כגשמי ברכה שמתפללים לירידתם החל
מז' מרחשון. וכאמור הוא השם הקדוש
השולט בחדש חשון, היוצא מן הפסוק
ודבש היום הזה י-ה-ו-ה, להורות
שמתמתקים הדינים והגבורות
ברחמים.

~~~~~

וַאֲנִי הַשָּׁה לְעֵלָה. (כב,ז')

השתמש בשפת המלאכים השואלים
אֲנִי מקום כבודו. שהכין את עצמו
לקראת העקידה והגיע לדרגת שלמעלה
מן המלאכים. וזה שאמר המדרש שבכו

אמר לו אברהם הנני - בני. עכשיו הנני
במידת בני. במידת הגבורה. לעשות
רצון אבינו שבשמים.
שהאב והבן התאחדו יחדיו ואין הפרש
ביניהם. החסד הוא גבורה והגבורה היא
החסד, **הנני בני**.

וכן מובא בשל"ה הק'... על דרך הנני
בני, שלפעמים החסד לצד הגבורה
והגבורה לצד החסד, שהוא כלול במים
והמים כלולים מאש.

וכן מובא בזוהר הק' פרשת וירא:
וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר
אָבִי. הָרִי פְרָשִׁיָּה. אָבֶל מָה הַטֶּעַם לֹא
הַשִּׁיב לּוֹ {דבר} מִיָּד? אֲלֹא מִשּׁוּם
שֶׁהָרִי הִסְתַּלַּק מִרְחֻמִּים שָׁל אָב עַל בֶּן,
וְלָכֵן פָּתוּב הַנָּנִי בְּנִי, הַנָּנִי שֶׁהִסְתַּלַּקוּ
הִרְחֻמִּים וְהִתְסַפֵּן לְדִין.

על פי דברים אלו, ימשיך יצחק לומר
לאביו, אם כן אני עכשיו במידת החסד,
הריני נותן את עצמי כשה לעולה.
שנאמר: (כב,ז') **הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֲצִים**
וַאֲנִי הַשָּׁה לְעֵלָה, ואי"ה ר"ת ואני
יצחק השה לעלה.

~~~~~

ולבסוף נאמר ויקרא אליו מלאך י'הו'ה
שנית מן השמים. מאי שנית.
שבראשונה האלקים ולבסוף הו"ה.
ועוד, מאי שנית, נְשָׁנָה עליו הכתוב
רחמים מרובים, לו ולזרעו אחריו.

~~~~~

**וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בִּנְךָ אֶת-יְחִידְךָ
מִמֶּנִּי. וְלֹא חֲשַׁכְתָּ. יִשְׁמַשׁ כְּלִשׁוֹן
מְנִיעָה, וְכֵן לִשׁוֹן חֲשַׁךְ וְאִפִּילָה. וְקָרִי
בִּיה וְלֹא הִחֲשַׁכְתָּ אֶת הָעוֹלָם כִּי אִם
הָאֶרֶץ אוֹתוֹ בְּאוֹר יְקָרָתוֹ.**

שֵׁאֵם לֹא הֵייתָ עוֹמֵד בְּנִסְיוֹן, הִיא
בְּעוֹלָם חֲשַׁךְ וְלֹא אוֹר. וְלֹא עוֹד אֵלָּא
שֶׁהִיא הָעוֹלָם חוֹזֵר לְתִהְיוֹת וּבִהְיוֹת חֲשַׁךְ עַל
פְּנֵי תְהוֹמֹת. שֵׁנֵאֵמֵר אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת
הָאָרֶץ. וְכֵאֵן נֵאמַר אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ.
וְלִכֵּן בִּרְכוּ מִיד כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲלוֹל
אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם.

~~~~~

עֵקֶב אֲשֶׁר נִשְׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי (כב, יח)

כֵּאֵן רִמְזוּ לוֹ עַל הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב. וְעַל
תִּתֵּן אֶמֶת לִיעֲקֹב. כִּיצַד:
עֵקֶב, וּ"ד שֶׁל בְּקֹלִי, הֵן אוֹתוֹת יַעֲקֹב.

הַמַּלְאָכִים וּמַדְמַעוֹתֵיהֶם כְּבָדוֹ עֵינָיו.
וּמַדּוּעַ בְּכֹ הָרִי לֹא הִחֲשִׁיבוּ אֲנוּשׁ
בְּאִמְרָם מַה אֲנוּשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ. אֵלָּא
רְאוּהוּ מַעַל וּמַעֲבֵר לְדִרְגָתָם.

~~~~~

**וְלִכְּכֹ שְׁנֵיהֶם יְחִידוֹ. חֶסֶד וּגְבוּרָה
נִשְׁקוּ. שֶׁהוּמַתְקוּ הַדִּינִים, וְשׁוּלְבוּ יְחִידוֹ
חֶסֶד גְּבוּרָה, דִּין וְרַחֲמִים. וְכֵן גִּנְשָׁם הוּא
מִידַת הַחֶסֶד וּמִנוּקָד בְּסִגּוֹל סִגּוֹל,
שְׁסִגּוֹל הוּא נִיּוֹקָד שֶׁל מִידַת הַחֶסֶד.
וְנִקְרָאִים גְּבוּרָתוֹ גְּשָׁמִים. שֶׁמְשׁוּלְבִים
יְחִיד הַגְּבוּרָתוֹ וְהַחֶסֶדִים. וְלִכְּכֹ שְׁנֵיהֶם
יְחִידוֹ. הַחֶסֶד וְהַגְּבוּרָה יְחִידוֹ. יְחִידוֹ
בְּגִימ' כַּח. זֶה הַכַּח שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ
נּוֹלְדָה מִידַת הָאֶמֶת לִיעֲקֹב.**

~~~~~

**וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה'
יְרָאָה אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יְרָאָה.
(כב, יד)**

וְלַעֲיִל אֵמֵר אֱלֹהִים יְרָאָה. (כב, ח').
שַׁעַל יְדֵי הָעֵקֶידָה הִפָּךְ אֶת מִידַת הַדִּין
לְמִידַת הַרַחֲמִים.

**וְלַעֲוִמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵאמַר, שְׁבַתְחִילָה
נֵאמַר וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת-אֲבִרְהָם,**

וְאֶת-יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל: {כג} וּבְתוּאֵל
יָלַד אֶת-רַבֵּקָה שְׁמִנָּה אֱלֹהֵי יִלְדָּה מִלִּפְּהַ
לְנַחֲזֹר אֶתִּי אֲבִרָהֶם:

וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רַבֵּקָה. ברש"י: כל
היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל
פסוק זה.

ובפרשת וישלח עה"פ ותמנע היתה
פילגש פירש"י בדומה לכאן, ולא
הוזקק לכתוב לנו משפחות החורי אלא
מפני תמנע וגו'.

זה לעומת זה עשה אלקים. יחסי
הצדקת רבקה שממנה עם קדוש מול
יחסי תמנע הרשעה שממנה עמלק.
ולא בכדי הושוּוּ ביניהם. כי עשו אבי
עמלק יצא מרבקה. ונדחה מעם קדוש
כי כן יוחסה רבקה לעם קדוש. באה
תמנע ונטלה את פסולתה של רבקה.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי
על כן נקראת תמנע, על שם שרבקה
היתה מתפללת, (תהלים מ, יב') אֲתָה ה'
לֹא תִכְלֹא בְרַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חֲסִדְךָ וְאַמְתָּךְ
תְּמִיד יִצְרוּנִי. וכפירוש רש"י שם: לֹא
תִכְלֹא - לֹא תִמְנַע רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי,
שאתייחס על יעקב בני, ושלא
אתייחס על רשעות תמנע ועשו. לכן
בכל מקום מוזכרת רבקה כאם יעקב

אשר ש מ ע ת בקלי הן אותיות אמת
ליעקב. נשארו אותיות שרש. שהוא
השרש לאמונת עם ישראל. עקב אשר
שמעת בקלי, הקול קול יעקב, ותתן
אמת ליעקב.

ועוד ירמוז באומרו עקב אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ
לאותיות אש רשע תם עקב. שאש של
יעקב איש תם תשרוף את שרש עקב
רשע, הוא העקב של עשו, ככתוב: וְהָיָה
בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית
עֵשָׂו לְקֹשׁ. בזכות עקב אשר שמעת
בקלי.

או כלך לדרך זו, שאש אשר תצא
מיעקב תשרוף ותכלה את עשו ועמלק.
והן אותיות אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ הן אותיות
אש רשע מת. והוא עשו שמת ברשעו
על ידי שאש יעקב שורפתו.

^^^

וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רַבֵּקָה

אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִיָּגַד לְאַבְרָהָם
לְאִמָּר הִנֵּה יִלְדָּה מִלִּפְּהַ גַּם-הוּא בָּנִים
לְנַחֲזֹר אֶחָיד: {כא} אֶת-עוֹץ בְּכָרוֹ וְאֶת-
בּוֹז אֶתִּיו וְאֶת-קִמּוֹאֵל אָבִי אָרָם:
{כב} וְאֶת-קִשָּׁד וְאֶת-חִזּוֹ וְאֶת-פִּלְדָּשׁ

וְאֶת-תַּחֲשׁ: תִּקְעוּ חֹדֶשׁ שׁוֹפָר.
וְאֶת-מַעֲכָה: מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ.

וב"ספר הגור" (ספר קדום שהופיע לפני קרוב ל-500 שנה) כותב מַעֲכָה: מ'תנת ע'ניים כ'ופה ה'אף כגון מתן בסתר יכפה אף שנתנית צדקה מבטלת "חרון-אף".

בספרי החסידות ובספרים הק' מובא
הנוטריקון:

וְאֶת-מַעֲכָה:

וידוי אחרי תפילה

מגיע עד כסא הכבוד

והוא לשבח התפילה

ויש גורסים:

וידוי אחרי תשובה

מגיע עד כיסא הכבוד

והוא לשבח התשובה שמגעת עד

כסא הכבוד

ולעומקו של מקרא יש לומר, שעניין הוידוי שמגיע עד כסא הכבוד כי שם חקוקה דמות יעקב שיצא מרבקה. וזה מכח תפילתה הנ"ל: אָתָּה ה' לֹא תִכְלָא - לֹא תִמְנַע רַחֲמֶיךָ מִמְּנִי חֲסִדְךָ וְאַמְתֶּךָ

ברישא. אַם יַעֲקֹב וַעֲשׂוּ. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסִיפָא שֶׁל הַפְּסוּק: חֲסִדְךָ וְאַמְתֶּךָ תִּמְיֵד יִצְרוּנִי. חֲסִדְךָ הֵינּוּ אַבְרָהָם, וְאַמְתֶּךָ הֵינּוּ יַעֲקֹב שֶׁהוּא מִידַת הָאֱמֶת, וְזֶה שֶׁהַתְּנַבָּא מִיכָה (ז,כ') תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב חֲסִד לְאַבְרָהָם.

^^^

ומסיימת פרשת וירא [וכן הוא סיום הקריאה של יום ב' דראש השנה] בילדיו של נחור גם מפילגשו: {כד} וּפִילַגְשׁוֹ וַשְׁמָה רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם-הִוא אֶת-טֹבַח וְאֶת-גָּחַם וְאֶת-תַּחֲשׁ וְאֶת-מַעֲכָה.

ויש ליתן טעם לחשיבות שנתנה התורה לסיום הפרשה וכן לסיום הקריאה של ראש השנה בשמות אלו של פילגשו של נחור ילדיה.

ומובא בשם החיד"א, רמז נאה לראש השנה הוא יום הדין: רְאוּמָה: ראו מה, כפי שאמרה לאה על ראובן בנה להבדילו מעשו הרשע: ראו מה בין בני לבין בן חמי, [שודאי יש לזכות את בני ביום הדין].

אֶת-טֹבַח: [סתום פיהם של] טוענים בעלי חובות,

וְאֶת-גָּחַם: גזור חיים [ולא] מות.

בדרך נס של **אסוך השמן** [ד, א-ז'], ליתן לה כל צרכה והותר.

והעניין השני הוא גבי האשה השונמית שהבטיחם הנביא שיוולד להם בן לעת זקנתם לאחר שהודיעו גיחזי: **אָבֵל בֶּן אִיִּן לָהּ וְאִישָׁה זָקֵן - וַיֹּאמֶר [לַהּ הַנְּבִיא] לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת תִּהְיֶה אִתָּה חֲבֵקָת בֶּן**.

ועוד נלווה לו עניין נוסף [לנוהגים לקרוא את ההפטרה עד סוף העניין בפסוק כז] החייאתו של בנה ע"י הנביא.

ביאור הקשר שבין ההפטרה לפרשה:

כמובא בפסיקתא בעת גזירת היוונים שלא לקרוא בתורה בציבור, קבעו חכמים לקרות **בהפטרה שיש בה מעין הפרשה**, כדי לצאת בזה ידי חובת הקריאה. ומאז לא בטל המנהג. ואשר על כן יש להבין מה הקשר של ההפטרה לפרשה. והנה בהפטרנו, כנ"ל, **שני עניינים עיקריים שבהם נעשו נסים** על ידי הנביא אלישע. **נס אסוך השמן** שנעשה לאשת עובדיה, ו**נס בן הזקונים** אשר נולד לאשה השונמית ולבעלה לעת זיקנתם. ולנוהגים לקרוא את ההפטרה עד סוף העניין בפסוק כז' נוסף גם **נס החייאתו של בנה**.

לגבי האשה השונמית נראה הקשר לפרשה בעליל, שהרי גם לשרה וגם לאשה השונמית נולד באורח נסי בן לעת זיקנתם. וגם עניין החייאת בן השונמית נמצא הקשרו לעקידת יצחק שכמעט

תמיד יצרוני. וביעקב נאמר **תתן אִמָּתְךָ לְיַעֲקֹב**. על כן וידוי היוצא **מעומקא דלבא** שהוא מדת האמת, מגיע עד מקום דמותו של יעקב בכסא הכבוד. **כן יגיעו תפילות עם ישראל בכלל ובראש השנה בפרט, עד כסא הכבוד, ונזכר לגאולתנו ופדות נפשנו בב"א**.

~~~~~

הפטרה לפרשת וירא

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

ההפטרה לפרשת וירא נקבעה על פי חז"ל כמבואר בפסיקתא בספר מלכים ב פרק ד, פס א-לז': **{לז} וַתָּבֵא וַתַּפֵּל עַל רִגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה וַתֵּשֶׂא אֶת בִּנְהָ וַתֵּצֵא:** [ויש נוהגים רק עד פס' כו {כו} עָתָה רוּץ נָא לְקִרְאָתָהּ וַאֲמַר לָהּ הַשְׁלוֹם לָךְ הַשְׁלוֹם לְאִישֶׁךָ הַשְׁלוֹם לְיָלְדְךָ וַתֹּאמֶר שְׁלוֹם:]

ובשימת לב, בהפטרה שני עניינים. **העניין הראשון** הוא גבי אשה אחת **מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים** היא אלמנתו של הנביא עובדיה המבקשת על נפשה ונפש ילדיה לעזור להם כנגד הנושה הלוחץ אותם לשלם את חובם שחב לו אביהם בטרם מת. כאומרה **וְהַנִּשָּׂה בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדֶי לֹו לְעֹבָדִים** והנביא מושיען

לבנו, עובדיה שנאמר בו ירא מאד, ק"ו שינצלו בניו.

ב. מדה כנגד מדה. נאמר באברהם ושרה ואת הנפש אשר עשו בחרן, זכו באותה מדה שנעשה להם נס בנפש בנם יצחק. כן עובדיה שהסתיר מאה נביאים מפני אחאב זכה שינצלו בניו מבנו של אחאב, הוא הנושה שבא לקחתם לעבדים. ועוד, שהרי נקרא שמו עובדיה שהוא עבד ה', לא יכשלו בניו בדבר זה להיות עבדים לבשר ודם ליהורם בן אחאב הנושה.

ועוד מובא בזהר חדש רות: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁמַת עוֹבְדֵיהוּ, מֵת אַחָאָב. וּמֶלֶךְ יְהוֹרָם בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יָלְדָיו [לעבדים]. מָה עָשְׂתָה. הִלְכָה גוֹעָה צוֹעֶקֶת וּבוֹכָה לְבֵית הַקְּבָרוֹת. עֲמָדָה עַל קְבָרוֹ [של בעלה עובדיה] וְצָעָקָה, יִרְא אֱלֹהִים, כָּךְ וְכָךְ עוֹשִׂים לִיתוּמִיָּהּ.

ושמע עובדיה, ושמע אלישע והצילם.

ג. כבוד הנס הוא לבא בהצנע. נאמר בנס אסוך השמן סגירת הדלת [מלכים ב, ד, ד']: וּבָאת וְסָגַרְתָּ הַדֶּלֶת בְּעֵדָהּ וּבְעֵד בְּנֶיהָ וַיִּצְעֲקֶתָ עַל כָּל הַפְּלִים הָאֵלֶּה וגו', ונאמר בנס החייאת בן השונמית סגירת הדלת: [פסוק לג'] וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעֵד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְּפֹלֵל אֶל יְהוָה: ומפרש רש"י שם בעניין אסוך השמן: וְסָגַרְתָּ הַדֶּלֶת. כבוד הנס הוא לבא בהצנע. וכן בהחייאת בן השונמית נאמרה סגירת הדלת ומפרש הרלב"ג ויסגור הדלת בעד שניהם. ר"ל שלא היו בבית כי אם שניהם כי לא רצה שיהיה שם שום אדם כדי

פרחה נשמתו על גבי המזבח, וכאילו נצבר אפרו לולא נשלח תמורתו איל. ועוד שגם בפרשה וגם בהפטרה נאמרה הנבואה של "כעת חיה": נאמר בשרה: [וירא, יח, י'] {י} וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלַי כָּעַתְּ חַיָּה וְהָנָה-בֶּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתִּי, ונאמר לשונמית: [פס' טז'] לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעַתְּ חַיָּה אַתָּה חֲכֵמָה בָּרָה.

אלא שלגבי עניין אסוך השמן שבו פותחת ההפטרה יש להבין מה עניינו לפרשה.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי חז"ל קשרו שני עניינים אלה יחדיו, בכמה אופנים:

א. שכר היראה

ב. מדה כנגד מדה

ג. כבוד הנס הוא לבא בהצנע

ויתבאר פירושו: **א. שכר היראה.** נאמר בהפטרה {פרק ד פס' א'} וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל אֱלִישֶׁע לֵאמֹר עֲבָדָהּ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבָדָהּ הָיָה יִרְא אֶת יְהוָה וְהַנְּשָׂה בָּא לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יָלְדָיו לֹו לְעֲבָדִים: ומובא בחז"ל [סנהדרין לט:]: א"ר אבא גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם לא כתיב מאד [בראשית כב, יב'] כִּי | עָתָה יִדְעָתִי כִּי-יִרְא אֱלֹהִים אַתָּה, ובעובדיהו כתיב מאד שנאמר: [מלכים א יח, ג'] וְעֲבָדֵיהוּ הָיָה יִרְא אֶת יְהוָה מְאֹד. ומעתה לא נותר אלא ללמוד ק"ו. ומה אברהם שנאמר בו ירא, הציל הקב"ה

מאברהם ליצחק ומיצחק ליעקב לדורי דורות.

ולדעה אחרת שבן השונמית הוא עידו הנביא, שנאמר בעידו שמצאצאיו הוא זכריה הנביא, שנאמר [זכריה א, א'] זכריה בן ברכיה בן עדו הנביא. [והכוונה מזרע זרעו כי היה כמה מאות שנים אחריו], ואשר נאמר בו: [זכריה יד, ט'] וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהוָה יְהוָה אֶחָד וְשִׁמּוֹ אֶחָד, היא האמונה שנטע אברהם בלב הבריות, היא האמונה שנמשכה לדור דור עד יעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, בב"א.

~~~~~

שתהי' שם תפלתו יותר שלימה וכדי שלא יראה אדם מה שיעשה, והיינו כרש"י שכבוד הנס הוא לבא בהצנע:

וכן בפרשה עצמה [יט, י'], נאמרה סגירת הדלת במלאכים: וַיִּשְׁלְחוּ הָאֱלֹהִים אֶת-יְדָם וַיָּבִיאוּ אֶת-לוֹט אֲלֵיהֶם הַלַּיְלָה וְאֶת-הַדֹּלֶת סָגְרוּ: וְאֵפ"פ שֶׁהַפּוֹם בַּסּוּדוּרִים, אֵפ"פ כֵּן וְאֶת-הַדֹּלֶת סָגְרוּ, שיהיו כל פעולותיהם בהצנע.

וכן בשרה, בפרשתנו, כאשר בא המלאך לבשר לה על הולדת בנה, נאמר כעין סגירת הדלת: {בראשית יח, ט'} וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵהָל: {י'} וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהֵנָּה-בֵּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שִׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהָיָה אֶתְּרִיו: נאמר בשרה הנה בְּאֵהָל, שהיתה בהצנע, וכן פירש רש"י הנה באהל. צנועה היא. והוא אחריו. הפתח היה אחר המלאך, ולא נכנס משום צניעותה. ויש לומר גם משום צניעות הנס והיינו דפירש רש"י: כבוד הנס הוא לבא בהצנע.

ועוד יש לומר, על פי פנימיות הדברים, כי כשם שנאמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע, והוא הבטחה של לעתיד לבוא, כן עובדיה יברור הפסולת של עשו מעל פני יעקב לעתיד לבוא כדי שזרעו של יצחק ליעקב ולבניו יזכור, וכן בן השונמית שהוא חבוקק על פי הזהר הק' [בשלח], נאמר בו [חבוקק ב, ד'] וְצִדִּיק בְּאִמּוֹנָתוֹ יִתְּיָה, שיבשר תוחלת וקיום האומה באמונתה כפי שנמסרה

וַיָּהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים וְשָׁנִי
חַיֵּי שָׂרָה: (כג, א')

יש להבין מה הוא שהוסיף הכתוב ואמר **שָׁנִי חַיֵּי שָׂרָה**, והרי כבר נאמר **מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים**. וכן מדוע תוטעם התיבה **שָׁנִי** בטפחא, שהוא כעין הפסקה קלה, והרי לפניו מוטעמת התיבה **שָׁנִים** באתנחתא, שהיא הפסקה גדולה. והרי כאן הפסקה לאחר הפסקה, **שָׁנִים שָׁנִי**.

ולפשוטו של מקרא פירש"י כלן שוין לטובה.

ולעומקו של מקרא יש לומר, על דרך אין המקרא יוצא מידי פשוטו, שהתיבה **שָׁנִי** היא בהוראה של **שָׁנִים**. ללמד שחיי שרה נחלקו ל**שָׁנִים**. חלק אחד של חייה עד שנולד יצחק וחלק שני של חייה מהולדת יצחק, לראותו ממשיך דרך ה'. שהרי לשם כך היו **שָׁנִי חַיֵּיה**. ולכן משמעה שמסר עצמו לעקידה פרוה נשמתה, שבזה הגיעה לתכלית חייה. ועל עוד לקמן עה"פ שני חיי אברהם [כה, כז].

ועוד על דרך הדרש כמובא במדרש רבה [מה] פר' לך לך, שמסרה ל"ח שנים מחייה בעבור הולדת יצחק, באמרה חמסי עליך וגו' (כמובא בלעומקו של מקרא פרשת לך לך טז, ה' עי"ש). ואשר על כן שמסרה חייה על יצחק, נאמר **שָׁנִי חַיֵּי שָׂרָה**, עד שנולד יצחק, ומשעה שנולד עד העקידה.

ועוד על דרך הדרש והרמז, יאמר כפי שמובא במדרש אסתר רבה, כי אסתר היא בתה של שרה, תבוא אסתר בתה של שרה [שְׁחִיטָה שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה שָׁנָה, וְתִמְלֹךְ עַל שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה], ובאסתר נאמר וַתִּתְחַלֵּל הַמֶּלֶכָה מָאֵד. וכן יאמר לגבי שרה וַתִּתְחַלֵּל. חלקהו לשתי מלים. וַתִּתְחַל - חל. שבעקידה התחילה את חסרון ל"ח חייה, בעבור יצחק.

וכשם שמסר יצחק עצמו לעקידה בעבור אברהם, כן מסרה שרה עצמה בעבור יצחק, וכן מסרה עצמה אסתר בעבור העם.

ועל דרך הצת, זה שאמרה אסתר פְּעָמִים וכאשר אבדתי אבדתי, (אסתר

ואכן, **בסדר הדורות** מובא שמרוב צערה הצדיקה עליה שרה את הדין, כי אברהם כל מה שעושה על פי ה' הוא עושה. **ורק כשנודע לה**, שאכן לא נשחט יצחק רק אז פרחה נשמתה **מרב שמחה**.

וכשם שגמלה שרה חסד עם אברהם ויצחק, כן גמלה **אסתר** חסד עם **עֲמָה**. ובזה השלימה רצון **זְקֵנֶתָהּ**, שהיתה מוכנה להמיס [למנוע, כדברי המדרש] עצמה על **בנה**.

~~~~~

וַיָּקָם הַשִּׁיחָה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר-בֵּן לְאַבְרָהָם לְאַחֲזַת-קָהֶר מֵאֵת בְּנֵי-חֵת.
[כג, כ']

לְאַחֲזַת-קָהֶר היינו דכתיב **וְאַחֲרֵי-כֵן יָצָא אָחִיו וַיָּדֹוּ אֶחָזֶת בְּעֶקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וגו'**, שכבר מלידה טען יעקב על זכותו במערת המכפלה, כפי שהוריש לו אביו אברהם.

~~~~~

ד, טז') פעם אחת בעבור שרה, ופעם אחת בעבורה. ולכן נאמר **וַתִּתְחַלְחַל, פְּעָמִים ל"ח**. והוא ר"ת **למסור חייה**.

ובשרה פעלו שני כוחות, הרגש והשכל. ומכיון שהרגש הוא הכח השולט בה, [כמבואר בפרשת לך לך] **מכח הרגש** של שרה כמעט שפרחה נשמתה בשמעה כי נלקח יצחק לעקידה. **ובכח השכל** הבא מאברהם, שמחה כי אברהם עושה מצות השם נאמנה. ולא תעמוד בדרכו למנועו.

וזוה שהתנבא ירמיהו **שְׁרָתִי בְּמַדִּינֹת הַיְּתָה לְמָס (איכה א, א')**. ועל דרך הדרש, מאי למס, כפי שדרשו בגמרא כתובות (צו). **לְמָס מַרְעֵהוּ חֶסֶד (איוב ו, יד')** ופירש רש"י בכתובות שם, **הממיס [המונע]** עצמו מרעהו, **ממיס** ממנו חסדים.

ולכן, על דרך זו, לא מנעה שרה מלמסור עצמה למיתה בעבור יצחק. כדי לא למנוע עקידתו, וכדי לא למנוע מאברהם חסדיו לפני המקום. כי אברהם הוא עמוד החסד. וכל אשר עושה, חסד הוא עושה עם קונו ועם דורותיו אחריו.

לְסֵפֶד לְשָׂרָה וְלִבְכָּתָה

וַיָּבֹא אֲבֵרָהָם לְסֵפֶד לְשָׂרָה וְלִבְכָּתָה (כד, ב')

יש לעיין, מדוע יחלק הכתוב בין **לְסֵפֶד** ובין **וְלִבְכָּתָה**, **לְסֵפֶד** לְשָׂרָה וְלִבְכָּתָה. שהיה לו לומר **לספד ולבכות** לשרה.

ועוד יש ליתן טעם מדוע **וְלִבְכָּתָה** נכתב ב- כ' קטנה. **וְלִבְכָּתָה**.

לפשוטו של מקרא יש לומר כפי שאמר רב ששת (ברכות ו' עמ"ב) **אֲגָרָא דְהֶסְפְּדָא - דְּלוּיָי**. כלומר: השכר שמקבלים עבור ההספד הוא **דְּלוּיָי** וכפירוש רש"י שם **להרים קול** בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים. **ופירש דלויי** מלשון **להרים** [קול].

ולעומקו של מקרא יש עוד לפרש בזה **דְּלוּיָי מלשון דלי**, שדולה מעיני השומעים את דמעותיהם. ולפי כך היה פירוש **וְלִבְכָּתָה** שישמעו בני חת ויבכו גם הם.

ויש ליתן טעם בזה, ניחא שיבכה אברהם, ומה ענין יש בזה שיבכו בני חת. **אלא**, אברהם **נביא היה**, וראה בעיני רוחו כי פרט לשרה עוד שתי אמהות תקברנה במערת המכפלה, רבקה ולאה. את לאה יספיד יעקב, אך **לרבקה לא יהיו סופדים**. שהרי **יצחק** יהיו עיניו כהות, **יעקב** עדיין לא ישוב מפדן ארם, **ועשו** שונא לרבקה על שאוהבת את יעקב, **ובני חת הם יהיו** אלו שיתעסקו בקבורתה של רבקה, **ויספדו ויבכו לה**. (וכן בפירוש הרמב"ן בפרשת וישלח לה, ח', שבני חת הם שהתעסקו בקבורתה).

ואשר על כן כלל אברהם גם את רבקה בהספדו ובבכיתו את שרה, שנאמר **וַיָּבֹא אֲבֵרָהָם לְסֵפֶד לְשָׂרָה וְלִבְכָּתָה**. וכך יהיה ערך הדברים:

לְסֵפֶד לְשָׂרָה, וְלִבְכָּתָה - לְרִבְקָה. שְׁפָלָל בהספדו ובכיתו גם את רבקה.

ועל דרך הצח: מדוע נכתבה כ' קטנה במילה **וְלִבְכָּתָה**.

שהרי **לִבְכָּתָה** בגימטרי' **ללא הכ'** הקטנה, עולה **תל"ז**, והמילה **לרבקה** בגימטרי' עולה **של"ז**,

ויש לשאול, וכי מה ליעקב ברגעים הקדושים של יציאת הנשמה להזכיר את **בני-קת**.

אלא כאן שילם יעקב לבני חת **טובה** תחת **טובה** על אשר התעסקו בקבורת אמו **רבקה**.

שהרי לא היה בקבורתה, כנ"ל, כי היה בדרך חזרה מפדן ארם, ויצחק אביו פָּכְדו עֵינָיו, וַעֲשׂו שונא לרבקה, לכן **בני חת** התעסקו בקבורתה. (וכפירוש הרמב"ן כדלעיל). לכן מילותיו האחרונות [לאחר שצוה את בניו וברכם] היו: **מאת בני-קת**.

וכל זאת ראה אברהם בעיני רוחו בנבואה ולכן נרמז בהספדו ובכייתו על שרה גם **הספד ובכיה על רבקה**. שנאמר **ויבא אברהם לספד לשרה ולבפֿתָה. לספד לשרה, ולבפֿתָה - לרבקה**.

ועוד יש לומר, כנ"ל, שבהספדו לשרה גרם אברהם לבני חת שיבכו גם הם, וכמאמר הגמרא [ברכות ו:]: **אגרא דהספדא - דלויי**. והעלה דמעותיהם

כ"ף בגימטריה עולה ק', [עם אות המילוי פ] והכ"ף **הקטנה** באה לומר לך **להחסיר** ק' מתל"ז והרי של"ז.

כלומר: **הורד את הכ"ף** מ **לבפֿתָה** ותקבל **לרבקה**. וכן ללא הכ"ף תקבל: **ולבֿתָה**. שרבקה כלתה נחשבת **לבתה**. וכאומרו ויבא אברהם **לבכות לשרה ולבתה**, רבקה. **והוא** הרמז למה שנאמר לעיל שבא אברהם **לספד לשרה, ולבפֿתָה - לרבקה**.

ועוד בעניין זה יובן בפרשת **ויחי** מדוע **מילותיו האחרונות** של יעקב בטרם יָגַע היו **מאת בני-קת** (בראשית מט, כט-לג):

ויצו אותם ויאמר אלהם אני נאסף אל-עמי קברו אתי אל-אבתי אל-המערה אשר בשדה עפרון החמי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר על-פני-ממרא בארץ פגוע אשר קנה אברהם את-השדה מאת עפרון החמי וגו' מאת בני-קת: ויכל יעקב לצנות את-בניו ויאסף רגליו אל-המטה ויגוע ויאסף אל-עמיו:

למען יזכרו בבא העת להספיד גם לרבקה ולבכיתה.

ועל דרך הרמז והסוד, וכמובא באוהב ישראל מאפטא, שרה היא כנגד עולם הבריאה ונקראת נשמת העולמות.

וְהַיִּינָן בָּהּ, במה זכתה שרה להיות נשמת העולמות בעולם הבריאה.

ויש לומר, שהספדו של אברהם ובכיתו העלו אותה לדרגת נשמת העולמות, לדרגת עולם הבריאה. ולשרה יאה לזכות לעולם הבריאה על אשר ראתה בקרבה את מעשה הבריאה של הקב"ה שהפכה מעקרה לאם הבנים שמחה.

וכמובא בלעומקו של מקרא פרשת וירא נתצחק שרה בקרבה. על מה צחקה על עסקי קרבה.

וכתרגום אונקלוס מעוהי, על עסקי מעיה. שכל זמן שבקרוב מעיה מתגלה ההתחדשות האלקית מתקיים בה מבשרי אֶחָזָה אֱלֹהִים.

ועוד על דרך הצח, כנ"ל - ראתה שרה בקרבה גם את רבקה. שהן אותן אותיות, ותצחק בקרבה, שמחה שרבקה תהיה ליצחק.

וְעָלֶיהָ אמר שלמה המלך אשת חיל מי ימצא וגו' זָמָה שָׂדֶה וְתִקְחֶהּ (משלי לא טז), ומובא במדרש תנחומא: זָמָה וְנָטְלָה שָׂדֶה הַמְכַפְּלָה וְשָׁם נִקְבְּרָה.

שזממה ליקח את שדה מערת המכפלה ולהקבר בו, שעל ידי זה יהיה מנת חלקה עם אברהם ויצחק בנה, שנאמר בו ויצא יצחק לשוח בשדה. ועל כן זכתה לעולם הבריאה.

ועוד על דרך הצח הרמז והסוד, שם השם השולט בעולם הבריאה הוא עולם הנשמות, הוא יו"ד ה"י וא"ו ה"י, הנקרא גם שם ס"ג שהוא הגימטריה של שם זה. והוא נרמז במילה וְלִבְפֶתָה. שכן הם אותו חשבון גימטריה. כיצד:

יו"ד מהשם הנ"ל עם המילוי, בגימטריה כ', והיא כנגד כ' שבמילה וְלִבְפֶתָה.

ה"י, פַּעַמִּים מהשם הנ"ל, עם המילוי, בגימטריה ל', הם כנגד ל' שבמילה **לְבַפְתָּהּ**.

וא"ו מהשם הנ"ל, עם המילוי, בגימטריה י"ג, הם כנגד אותיות **ובת"ה** הנותרות מהמילה **וְלַבְּפִתָּהּ**. שכן אותיות **ובת"ה** גם יעלו לחשבון י"ג, בגימטריה קטנה.

כיצד: המפיק באות ה שבמילה **וְלַבְּפִתָּהּ**. מכפיל אותה בשניים והם כנגד 10, ובגימטרי' קטנה 1.

נותרו אותיות **ובת** מהמילה **וְלַבְּפִתָּהּ**. והם עולים לחשבון י"ב בגימטריה קטנה (ו-6, ב-2, ת-4) יחד עם המספר 1 העולה מהמפיק ה הנ"ל, הרי י"ג. והוא כנגד **וא"ו** עם המילוי שבשם השם של הבריאה.

הרי שנרמז בְּאֵלֶיךָ מְלֵאָה, שעל ידי **וְלַבְּפִתָּהּ** שעשה אברהם, העלה אותה לדרגת עולם הבריאה בו שולט השם הק' ס"ג שהוא גימטריה של יו"ד **ה"י וא"ו ה"י**.

ועוד על דרך הצח: חלק את **וְלַבְּפִתָּהּ** לשתי מלים: **כל-ובתה**. שגם

שגם בתה היתה בכלל ההספד והבכי. לפי שנאמר וה' ברך את אברהם **בכל**, חד אמר בן, כי בכל גימטריה **בן**, וחד אמר בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. [והיא בתו משרה כמוכח מתוספות בבא בתרא דף קמא. ד"ה בת]. והיא נפטרה בעת פטירת שרה. ויבא אברהם לספוד לשרה **וְלַבְּפִתָּהּ לבתה**. ולכן כתיב כ' קטנה. לומר **שספד לשרה ובכה על בתה שנפטרה באותה העת, ועל רבקה לעתיד לבוא**.

ולעומקו של מקרא יאמר שבהספדו **לשרה** רמז אברהם לרבקה, כמובא לקמן, ובהערה במקום הנרמז.

וכמובא במדרש תנחומא

הספדו של אברהם לשרה:

התחיל אברהם לְבָכּוֹת עָלֶיהָ וְלֹמַר, **אִשְׁתִּי חַיִּל מִי יִמָּצָא. בְּטַח בָּהּ לִבִּי בַעֲלָהּ** אימתי? בְּשַׁעֲהָ נִשְׁאַמַּר לָהּ: **אִמְרֵי נָא אַחֲתִי אַתָּה**.

גְּמָלְתָּהּ טוֹב וְלֹא רָע כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ. דָּרָשָׁה צָמָר וּפְשָׁתִים, בֵּין יִצְחָק לִישְׁמַעֲאֵל, נִשְׁאַמְרָה, גִּרְשָׁה הָאֵמָּה הַזֹּאת וְאֵת בָּנָהּ.

הִיְתָה כְּאֻנִּיּוֹת סוּחֵר, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרָעָה, וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ.

וַתָּקָם בְּעוֹד לִילָה, אִימָתִי? וַיִּשְׁכֹּם אֲבָרְהָם בַּבֹּקֶר.

זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקְחָהּ, זָמְמָה וַנִּטְלָה שָׂדֶה הַמִּכְפֹּלָה וַשֵּׁם נִקְבְּרָה, שָׁנְאַמֶּר: וַאֲחֵרִי כֹן קִבֵּר אֲבָרְהָם אֶת שָׂרָה.

חֲגָרָה בְּעוֹז מִתְנִיָּה, אִימָתִי? כְּשִׁבְאוּ הַמִּלְאָכִים, שָׁנְאַמֶּר: וַיִּמָּהֵר אֲבָרְהָם הָאֱהֱלָה אֶל שָׂרָה וַגּוֹ'.

טַעַמָּה כִּי טוֹב סִתְרָה, כְּשִׁבְאוּ עֲלֵיהֶם הַמִּלְכִּים, דִּכְתִּיב: וַיִּחְלַק עֲלֵיהֶם לִילָה.

לֹא יִכְבֶּה בְּלִילָה גֵּרָה *

* כֹּאן רָמַז גַּם לַרְבֵּקָה שֶׁהִיא נֹר שֶׁל שָׂרָה דוֹלֵק בִּאֵהֶל רְבֵקָה.

יָדֶיהָ שִׁלְחָה בְּכִישׁוֹר, שְׁהִיְתָה נוֹתֶנֶת מֵאָכֵל לַעֹבְדִּים וְשָׂבִים.

כִּפָּה פָּרָשָׁה לְעֹנִי, שְׁהִיְתָה נוֹתֶנֶת צְדָקוֹת וּמִלְבָּשֶׁת עֲרֻמִּים.

לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֵג, מִגִּיהָנָם. לָמָּה? כִּי כָל בֵּיתָהּ לְבֹשׁ שָׁנִים, שָׁנִים, שְׁבֵת וּמִיָּלָה.

מִרְבָּדִים עָשְׂתָה לָּהּ, אֵלֶּי בִגְדֵי כְהֻנָּה. **מִפָּרִי כִפִּיָּה נָטְעָה כָרֶם**, זֶה יִשְׂרָאֵל, שָׁנְאַמֶּר: כִּי כָרֶם ה' צָבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל.

נוֹדַע בְּשִׁעְרִים בַּעֲלָהּ, כְּשִׁבְקֹשׁ מִבְּנֵי חַת תָּנּוּ לִי אֶחָזֶת קָבֹר. **סָדִין עָשְׂתָה**, זוֹ הַמִּילָה, שָׁנְאַמֶּר: סוֹד ה' לִירְאוֹ.

עוֹז וַהֲדָר לְבוּשָׁה, אֵלֶּי עֲנִי כְבוֹד שְׁהִיוּ מְקִיפִין אֶת הָאֱהֱלָ שָׁלָה. *
* כֹּאן רָמַז גַּם לַרְבֵּקָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ וַתִּתְפַּס, וְהִיוּ עֲנִי כְבוֹד שֶׁל שָׂרָה עַל אֵהֶל רְבֵקָה.

פִּיָּה פִּתְחָה בְּחִכְמָהּ, אִימָתִי? בְּשָׁעָה שָׁאֲמָרָה לוֹ: בֹּא נָא אֶל שְׁפָחָתִי. *
* כֹּאן רָמַז גַּם לַרְבֵּקָה שֶׁאֲמָרָה לִיעֲקֹב שִׁמְעָה בְּקוֹלִי וְלֹךְ קַח לִי.

צוּפִיָּה הָלִיכוֹת בֵּיתָהּ, שְׁבָכֵל יוֹם הַיְתָה מְצַפָּה אִימָתִי יִחְזְרוּ הַמִּלְאָכִים שְׁבִשְׁרוּהָ שׁוֹב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ.

וַלָּחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכֵל *

* כאן רמז גם לרבקה שהיתה ברכה שרויה בעיסה, כבימיה של שרה.

קמו בניה ויאשרוה, ותאמר מי מלל לאברהם. *

* כאן רמז גם לרבקה שילדה את יעקב אשר נולדו לו י"ב שבטים.
רבות בנות עשו חיל, אלו האמות.

ואת עלית על כלנה, שנאמר: הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעיה נא, ב).

תנו לה מפרי ידיה, שנאמר: ויהיו חיי שרה.

ויהללוה בשערים מעשיה *

* כאן רמז גם לרבקה שילדה את יעקב אשר בו נאמר וזה שער השמים.

ואשר על כל הנ"ל, נאמר:

ויבא אברהם לספד לשרה, ולבנתה.
לספד לשרה, ולבנתה - לרבקה. וכן
שהיה בוכה גם על בתה, כנ"ל.

^^^

וילקם אברהם מעל פני מתו (כג, ג')

יש ליתן טעם מה רצה הכתוב לומר בזה. שיכול היה הכתוב לומר לכאורה

ויזכר אברהם אל-בני-חת לאמר, מבלי להקדים ולומר וילקם אברהם מעל פני מתו. ומה תלמוד לומר וילקם אברהם מעל פני מתו.

ומובא בזוה"ק קכ"א במדרש הנעלם, שתרמוז הפרשה לגוף ונשמה. שרה היא הגוף ואברהם היא הנשמה, והגוף ללא נשמה הרי הוא כמת, ועל ידי הגוף הנשמה מתעלית ונכספת אל קונה, הדא הוא דכתיב וילקם אברהם מעל פני מתו.

ולהשלים למדרש הנעלם הנ"ל, יש לומר לעומקו של מקרא, שלכן נקרא בעל השדה עפרון בן צחר.

עפרון הוא הגוף ששמעפר יסודו, והנשמה היא המאירה בגוף, צחורה ונקיה, ולכן נקרא עפרון בן צחר. והאות ח' והאות ה' מתחלפות הן, וקרי ביה צחר. כמה דאת אמרת צחר | תעשה לתבה. שהתבה היא הגוף והנשמה היא הצחר ומאירה כאבן טובה.

כן אברהם כנגד הנשמה המאירה בשרה, היא בשרה של הנשמה, ובהיותה מוטמנת במערת המכפלה, הנשמה שבה עולה בעילוי כפול

ומכופל לפני קונה ומבקשת על בנה. הדא הוא דכתיב וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם מַעַל פְּנֵי מֶתוֹ. שהנשמה עולה מעלה מעלה מַעַל פְּנֵי מֶתוֹ.

ועל דרך הצח ירמוז הפסוק לנשמה שמרחפת כטפח מעל פני הגוף, עד הקבורה, כמובא בספרים הק', ומכאן ואילך מתחילה לעלות. ולכן מוטעמת המלה מַעַל בטיפחא, שהנשמה מרחפת מַעַל, כטפח.

^^^

וַיַּעֲנוּ בְנֵי-חֵת אֶת-אֲבִרְהָם לֵאמֹר לֵךְ: שְׁמַעְנוּ | אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אֲתָהּ בְּתוֹכָנוּ בְּמִבְתָּר קִבְּרֵינוּ קִבֵּר אֶת-מֵתָהּ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת-קִבְּרוֹ לֹא-יִכְלֶה מִמֶּךָּ מִקִּבְּרָהּ: (כג, ה-ו')

לֹא יִכְלֶה, פירש"י לפשוטו של מקרא לא יִמְנַע. כמו אֲתָהּ ה' לא תִּכְלֹא בְּחַמִּיד מִמֶּנִּי (תהלים מ, יב.), וכמו וַיִּפְּלֵא הַגָּשָׁם מִן-הַשָּׁמַיִם (בראשית ח, ב.).

ולעומקו של מקרא, בשימת לב לדוגמאותיו של רש"י, יש לומר לתפארת פירושיו, שהשמים היו טעונים ומלאים והקב"ה פָּלֵא אותם

בעל כרחם ומנע מהם מלרדת, כדכתיב בפרשת קריאת שמע "ועצר". וכמו כן ברחמי שמים, הרחמים מרובים עד אין ערוך, ומתפשטים בעולמות למען הורדת השפע לזה העולם, ודוד המלך מבקש מהקב"ה שלא יִכְלֹא את רחמיו ולא יעצורם ולא ימנעם אלא יתן להם להתפשט ברוב עוז ושלום.

וכן יֵאָמֵר לגבי באברהם, שרצונו לקבור את מתו במערת המכפלה היה כה עז, כגשמים המבקשים לירד ברב שפע לעולם, וכרחמים המרובים אשר ביד הקב"ה לבדו ליתן להם להתפשט בעולם.

ומעתה יש לשאול, מאחר וקִלָּא יִכְלֶה פירושו לֹא יִכְלֹא, מדוע תכתוב התורה לֹא יִכְלֶה באות ה"א ולא באות אל"ף.

ועל דרך הרמז תרמוז האות ה"א על שם ה', לומר לך בלתי לה' לבדו. וכשם שבידי השם לא לכלוא הגשם ולא לכלוא רחמיו, כן בידי ה' לבדו להועיד את מערת המכפלה לאברהם. ולכן נאמר איש מִמֶּנּוּ, שלפשוטו הכוונה איש מאתנו, אך לעומקו של

אותיות נקרא גם "לכה". כמוזכר לעיל בעניין סדם ובנות לוט, באמור הבכירה לכה ונשקה את אבינו יין. וכפי שמוזכר בפרשת וישב באמור יעקב ליוסף "לכה ואשלחך אליהם". ששלח עמו את מלאך הרחמים הנקרא "לכה". והוא מע"ב שמות היוצאים מד' הפסוקים של ויסע ויבא ויט בפרשת שלח י"ד, יט-כא'.

וכמבואר, שיש בו במלאך "כלה" תגבורת הדין ותגבורת הרחמים. לעפרון בן צוחר יהיה בו תגבורת הדין, לקיים שליחותו כמלאך הנקרא "כלה", ובזה יכלה רשותו של עפרון במערה. וכן יהיה בו תגבורת החסד, בשם הרחמים "לכה", שלא יכלה רשותו של אברהם ממערת המכפלה, ובזה יקיים "לכה" שליחותו ליתן את מערת המכפלה לאברהם לאחוזת עולם.

וכן מביא ה"אוהב ישראל" מאפטא שכל ע"ב שמות היוצאים מ-ג' פסוקים של "ויסע ויבא ויט" שבפרשת בשלח [י"ד יט-כא'], נקראים ישר והפוך, והם מלאכי חסד ורחמים לישראל, ומכאן שיש בהם תגבורת הדינים לכל המונע חסד מישראל.

~~~~~

מקרא יש לדרוש מִמָּנוּ - מהקב"ה. וכאמרו: אִישׁ לֹא יִכְלֶה ואִישׁ לֹא יִכְלֶה בלתי מִמָּנוּ, מהקב"ה. ומכיון שנשיא אלקים אתה, הרי שלך המערה, ועל פָּרְחָם הודו לו כי מה' יצא הדבר.

ועוד הקתיב הכתוב, אִישׁ מִמָּנוּ אֶת-קִבְרֹוֹ לֹא יִכְלֶה ועל דרך סרסהו ודרשהו: אִישׁ אֶת-קִבְרֹוֹ לֹא יִכְלֶה מִמָּנוּ, וכאומרם, אפילו את קברותינו שלנו אשר הועדנו לנו, ניתן לד.

ועל דרך הצח, לתפארת פירושו של רש"י, יש לומר שבדין החליף את האות ה"א עם האות אל"ף, לומר לֹא יִכְלֶה במקום לֹא יִכְלֶה. שכן זו דרכה של האות ה' להיקרא ה"א. שתוכל האל"ף תמיד לבא במקום הה"א.

ועוד על דרך הצח, ובשימת לב השָׁרֵשׁ של יִכְלֶה בה"א הוא כלה. מלשון כליה וסוף. ובאמרו לֹא-יִכְלֶה, בזה רמז הכתוב שאין כליה וסוף למערת המכפלה, והיא קניין נצחי ביד אברהם לדורותיו.

ועוד על דרך הסוד, באמרו אִישׁ מִמָּנוּ אֶת-קִבְרֹוֹ לֹא-יִכְלֶה מִמָּנוּ מִקְבֵּר מִתָּהּ, רמז הכתוב למלאך הרחמים ששמו "כלה" ובהיפוך

**וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיֵּשְׁתַּחֲוִי לְעַם הָאָרֶץ
לְבְנֵי-חֵת (כג, ז')**

על דרך הפשט השתחוה אברהם אבינו כמה פעמים, להודות לעם הארץ שבאו להספד, ומהם החשובים שבעיר, ויש אומרים אף לחשובים שבאומות העולם כגון שם ועבר ואבימלך וענר ואשכול וממרא שבאו לחלוק כבוד לשרה, [כמובא בסדר הדורות], וכן השתחוה לבני חת שמהם בקש את חלקת הקבר של עפרון.

ולעומקו של מקרא יש ליתן טעם להשתחויות כפולות אלו של אברהם שקראוהו נשיא אלקים, ולשמותיהם של עפרון, עם הארץ ובני חת.

ועל דרך הרמז והצח, יש לומר שכולם מורים על ארציות וגשמיות, כגון עפרון שהוא לשון עפר, עם הארץ המחוברים לארציות, ובני חת שעשויים ללא חת ומפילים חֲתָתָם על יושבי הארץ. והם כולם כנגד אברהם הרוחני והשמימי שבגינו נבראו שמים וארץ, שנאמר בהם **בהבראם**, ודרשו באברהם.

ואחזות הקבר, אשר מחברת בין הגוף המוטמן באדמה ובין הנשמה העולה מעלה מעלה, אותה מבקש אברהם בחברון. המחברת שמים וארץ.

ואשר על כן נקראת חברון קרית הארבע. שמלבד היותה מקום מנוחת כבוד לארבעה זוגות, הרי היא כסולם לחמשת חלקי הנשמה. ונקראת קרית הארבע על שם ארבעה חלקי הנשמה, נפש רוח נשמה, ונשמה לנשמה הנקראת "חיה", שהיא על שם העתיד שעתידיה בתחיית המתים לדשן העצמות בקבר ולהחיותן בתחיית המתים, המקושרים לחלק החמישי העליון של חלקי הנפש הנקראת "יחידה", והנמצאת תחת כסא הכבוד, שהיא מקור החיות של כל חלקיה. ואשר על כן נקראת המערה מערת המכפלה, שמעוררת את הארבע חלקים להיות נכפלים עד הגיעם לכסא הכבוד שם היחידה החמישית, המתיחדת עם בוראה. וסימנך: נר"ן ח"י. נפש רוח נשמה חיה יחידה. וממנה מתחבר המקום השמימי ביותר עם המקום הארצי ביותר, עם הגוף המונח וטמון בעפר. ואשר על כן מערת המכפלה המובילה לשערי גן עדן, אותה חמדו אברהם ושרה, וזה

ששמם מורה על **חת ופחד** שהם נחלת **העפר**, ולכן נקראים הם גם **עם-הָאָרֶץ**, עם השייך לארץ בלי שייכות לשמים, כדי שיבואו אברהם ושרה לגאול את מערת המכפלה מידיהם כדי **להחזירה למדריגתה השמימית**, הטהורה. על ידי קבורת שרה, הנקראת יסכה הסוכה ברוח הקדש. **בכסף מלא**, הוא לשון **כיסופים לה'**, עד עת בא טל התחייה, שעל ידי קבורתה של שרה יש בה תיקון שמימי לכל נשמות צאצאיהם של יצחק ויעקב ולהחזירם לשרשם. וזה שאמר הכתוב **אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף עָבַר לִסְחָר**.

ובאומרו **אַרְבַּע מֵאוֹת יֶרֶמוֹז** הכתוב למשנה י"ב בפרק ג' במסכת עוקצין: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, עֲתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַנְחִיל לְכָל צָדִיק וְצָדִיק שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵה עוֹלָמוֹת, שְׁנָאָמַר (משלי ח), לְהַנְחִיל אֶתְּכִי יֵשׁ וְאַצְרִיתֵהֶם אֶמְלֹא. [יש בגימטריה שלש מאות ועשר].

ו**אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף יֶרֶמוֹז** לש"י עולמות שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק, שכן "ש" הם שלש מאות ו-י' הם מאה בגימטריה קטנה,

שהספיד אברהם את שרה באמרו: זְמַמָּה שָׂדֶה וּתְקַחְתָּהּ (משלי לא טז'). והוא אשר הזכיר הכתוב **עם הארץ עפרון ובני חת**. שכולם בבחינת **ארציות ועפרוריות**. מלבד אביו של עפרון, הנקרא בשם **צחר**, והוא כעין **צחר** תעשה לתיבה **המדגיש** **בברירותו את השחור שבעפרירותו**.

ובשימת לב, צחר הוא דרגה יותר מאירה מצחר, שכן נפתח עוד פתח קטן באות ח' והופכת להיות ה', הוא האות ה"ה שניתנה לאברהם, כדי **להרבות אור באות 'חת'**. שכן בני חת חשוכים הם ועפרוריים הם, ובא **הצַהֵר** שבאברהם להרבות אור בצחר העפרוריות של עפרון, ולגלות את **האור הצפון לצדיקים** אשר במערה הנכפלת ועולה **עד שערי גן עדן** כבימי הבריאה.

וכדי לזכות לאור הגדול שבמערה, שיטח אברהם מלוא קומתו השמימית ארצה, כדי **להעלות את מערת המכפלה מידי הארציים לידיו השמימיים**.

ולכן מלכתחילה הופקדה המערה בידי **עפרון העפריי, ובידי בני חת החתיים**

ויחד הן 400 הרומזים לש"י עולמות, בהן **עובר הצדיק הנכסף לה'** ונרמז במלים **שָׁקֵל כֶּסֶף**, "**עובר לסוחר**". שעל ידי הכוסף, הכיסופים לה' נהיה הצדיק קל להיות עובר לסוחר.

ואמר **עובר** שעובר בזה מעולם הזה לעולם הבא. ואמר **לסוחר**, שסוחר הוא מלשון **מעגל סחור סחור**, וכפי שדרשו חז"ל [תענית לא.]. אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא **לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן** וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' {ישעיה כה-ט} ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

ובשימת לב נאמר מאמר זה על ידי **עולא ביראה**. וידרש שמו כנגד הנשמה העולה למעלה מתוך הבאר שהוא כנגד העולם הזה, שהוא כחשך על פני תהום. ואמר בשם רבי אלעזר, שולוא הא-ל עוזרו לצדיק אין מחילה לנשמתו, והוא לשון **מחול** לצדיקים, כי אין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא, וכולם צריכים מחילה, והוא יושב ביניהם בגן עדן, והם במחול **סחור סחור**, וזה שאמר הכתוב **עובר לסוחר**. ואמר קוינו לו, ויושיענו,

שנכספים אנו לראות את האור הגדול שבקצה מערת המכפלה הוא אור גן עדן של היום ההוא, היום המיוחד והמיוחד של עת התחיה.

לכן נאמרה באברהם השתחויה **כפולה**, **לעם הארץ ולבני חת**, להעלות בזה את שדה המכפלה מדרגתם הארצית של עם הארץ ובני חת לדרגה השמימית של אברהם ושרה, וצאצאיהם יצחק ויעקב, בני בניהם עד עולם.

ואשר על כן, בסיום המקנה נאמר ויקם שדה עפרון, ופירש"י **תקומה היתה לו**. שיצא מיד הדיוט ליד מלך, מן הארציות לשמימיות, ומן השמים לאבות ומן האבות לבנים.

וזה שחזר הכתוב שנית ויקם השדה והמערה אשר-בו לאברהם לאחוזת-קבר מאת בני-חת. (כג,ח')

ופירושו, שהקב"ה העבירה מרשות לרשות, מרשות הארציות לרשות שמים. ועל קנין זה רמז הפסוק (בראשית, ב,ד') **אֵלֶּה תּוֹלְדֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם**, קרי ביה באברהם. **שקנין מערת המכפלה** הוא תולדה של מעשה הבריאה, של הקונה שמים וארץ.

וזה שדרשו רב ושמואל לפירושה של מערת המכפלה: [עירובין נג.]:
חד אמר:

היו בה שני בתים, זה לפנים מזה.
וחד אמר:

היו בה בית, ועלייה על גביו.

ולעומקו של מקרא ידרשו דבריהם: מאן דאמר בית ועלייה על גביו, רמז לגוף שהוא בית לנשמה, והנשמה על גביו עולה מעלה מעלה עד כסא הכבוד.

ומאן דאמר שני בתים זה לפנים מזה, רמז בזה לאבות ובנים, עד סוף הדורות שזה לפנים מזה עד אברהם ושרה, שהנחילו לבניהם עד עולם עליה על גבי עליה להיות אחוזים בכסא הכבוד עד עת התחיה.

~~~~~

אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי אֶרְץ אֲרָבַע מֵאֹת
שְׁקָל-כֶּסֶף בִּינִי וּבִינָה מֵה-הָיָה
וְאֵת-מִתְּךָ קָבַר: (כג, טו)

ויש לשאול, מדוע נקב עפרון דוקא בסכום זה, ארבע מאות שקל-כסף, ומנין ידע אברהם את כוונתו באומרו נָתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה.

ועוד יש לשאול, מדוע אמר הַשְּׂדֵה נָתַתִּי לָךְ, ועדין לא נתן. ומדוע אמר אברהם נָתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה, ועדין לא נתן. ועוד, מה זה שאמר בִּינִי וּבִינָה. ועוד, מדוע שינה הכתוב בין קרי וכתוב: מֵה-הָיָה. קרי הָיָה וכתוב הוּא.

ועל דרך הרמז והצח, יש לומר שנרמז סכום זה של ארבע מאות שקל-כסף בדבריהם של אברהם ועפרון גם יחד. אברהם אמר נָתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה קָח מִמֶּנִּי. שהיה לו לומר אֶתְּךָ כֶּסֶף הַשְּׂדֵה, קָח מִמֶּנִּי. שניהם בעתיד.

שאינ תלמוד לומר נָתַתִּי - קָח. ומה תלמוד לומר נָתַתִּי. ומכאן קושיא זו, פירש רש"י לפשוטו של מקרא למען ירוץ הקורא בו: נָתַתִּי מוכן הוא אצלי, והלואי נתתי לך כבר.

ולעומקו של מקרא עדין יש לבאר. שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ומכל מקום כתיב נתתי ועדין לא נתן.

ובשימת לב, היה צריך אמנם לומר בעתיד אֶתְּךָ. ובאמרו נָתַתִּי, בלשון

עבר, יוצא איפוא שאות ת' מיותרת. והאות ת' המיותרת כביכול, בגימטריה ארבע מאות, והיא תרמזו לארבע מאות שקל כסף שרצה אברהם ליתן.

וכן אצל עפרון, מצינו שאמר (כג,יא) השדה נתתי לך. שהיה לו לומר אתן לך. ומה תלמוד לומר נתתי. שגם הוא אמר ת' מיותרת. וכוונתו לשוה ערך של ת' בגימטריה והוא ארבע מאות. ורמז בזה לארבע מאות שקל כסף שרצה לקבל. וכך נרמזו ארבע מאות שקל-כסף בדברי שניהם כאחד.

וכך יהיה ערך הדברים: עפרון אומר השדה נתתי לך, ואברהם עונה לו נתתי כסף השדה. מיד פתח עפרון ואמר ארץ ארבע מאות שקל-כסף ביני ובינה מה-הוא.

וכוונת דבריו באומרו ביני ובינה. היא: מה שנרמז ביני ובינה. וזה שסיים דבריו באומרו מה הוא. קרי היא וכתוב הוא.

קרי היא וכוונתו לארץ. ארץ ארבע מאות שקל-כסף ביני ובינה מה-היא. וכתוב הוא וכוונתו לסכום הכסף.

ארץ ארבע מאות שקל-כסף ביני ובינה מה-הוא.

~~~~~

ולקח השדה והמזרה אשר-בו לאברהם לאחזת-קבר מאת בני-חת. מאת בני-חת.

יש לשאול, והרי מאת עפרון החתי היה לו לומר. ומאי מאת בני-חת.

על דרך הפשט יש לומר על פי מה שכתוב לאברהם למקנה לעיני בני-חת. שאין עפרון יכול לחזור בו, שהיה הקנין לעיני בני-חת, ונוכחותם החליטה הקנין.

ועל דרך הדרש, מצינו במדרש רבה: אמר רבי אלעזר כמה דיוות משתפכות, כמה קולמוסין משתברין, כדי לכתב בני חת עשרה פעמים. עשרה פעמים פתיב בני חת, בני חת, בני חת, עשרה פנגד עשרת הדברות.

לְמַדָּה שְׁפָל מִי שֶׁהוּא מְבַרֵּר מִקְחוֹ
שֶׁל צַדִּיק, כָּאֵלּוּ מְקִיִּים עֲשֻׁרֹת
הַדְּבָרוֹת.

עד כאן לשון המדרש.

ובביאור המדרש יש לומר שלכן
נאמר לְעֵינֵי בְנֵי-חֵת, שעניניהם בררו
מקחו של צדיק.

וְהָיִינוּ בָּהֶּ, היכן נרמז שאותן עֲשֻׁרֹה
פְּעָמִים שכתוב בני חת הם כְּנֻגָּד
עֲשֻׁרֹת הַדְּבָרוֹת. שהמספר עשר עדיין
איננו מוכיח לענין הדברות דוקא.

ושמא י"ל, שהצדיק מקיים
בצדיקותו את עשרת הדברות, ועל
ידי בירור מקחו של צדיק מתבררים
עשרת הדברות שהצדיק מקיים.

וכן אברהם נזהר בשעת המשא ומתן
של המקח וממכר לא לעבור על לא
תשא בעת משא ומתן, ועל לא תחמוד
בטרם נחלט המשא ומתן, ולכן דָּבַר
אל בני חת שיפגעו ויבקשו מעפרון
בן צחר את מערת המכפלה, ולא פנה
אל עפרון ישירות עד שעפרון פנה אל
אברהם. וגם אז הציע את מקחו של

ארבע מאות כסף ברמז באומרו נתתי
כנ"ל.

וירמזו מקחו של צדיק לדברי
הגמרא (יומא פו.) כדתניא {דברים ו-
ה} ואהבת את ה' אלהיך שיהא משאו
ומתנו בנחת עם הבריות.

ולעומקו של מקרא, כשם שבעשרת
הדברות נאמר וכל העם רואים את
הקולות, כן כל בני חת כביכול ראו
את הקולות של המקח וממכר בין
אברהם ועפרון, שנאמר ראו את
הקנין ושמעו את הקולות, וכאילו
נאמר בהם ראו את הקולות.

ויש ליתן טעם, בְּמָה זכו בְּנֵי חֵת
שִׁנְאוּם עליהם כָּאֵלּוּ קִימוּ עֲשֻׁרֹת
הַדְּבָרוֹת.

וי"ל שזכו בזה ע"י מצות חסד של
אמת שיתעסקו לעתיד לבא עם קבורת
רבקה וכמבואר לעיל.

ועוד על דרך הרמז והסוד ירמזון
עשר פעמים בני חת לעשר הספירות
הק'.

ויהיו ג' התיבות מֵאֵת בְּנֵי חֵת
נדרשות כעין חומר:

מ מלכות
א אצילות-כתר
ת תפארת

ב בינה
ג נצח
י יסוד

ז חכמה, חסד

ת תוד (ת' הוא ה' בגימטריה קטנה עם הכולל)

ג' תיבות מאת בני חת כנגד גבורה.
וכאומרו, על דרך המדרש הנ"ל, כל
מי שמברר השגחתו הפרטית של
צדיק כאילו ברר עשרת הספירות
הק' שהם השתלשלות השגחת ה' על
הצדיק.

ועוד יש לומר על דרך הרמז ירמזון
אַרְבַּע מֵאֹת שְׁקָל-כֶּסֶף, שראה אברהם
בעיני רוחו את עשו בא כנגד יעקב
וארבע מאות איש עמו, וע"י אַרְבַּע
מֵאֹת שְׁקָל כֶּסֶף קנה פדיון כופר נפשו
של יעקב, והותש כוחם של ארבע
מאות איש עמו.

עוד יתבאר על דרך הסוד, והצח,
ואל תקרי. אל תקרי אַרְבַּע מאות,
אלא ארבע עולמות. ששקל ארבע

מאות כסף כדי לזכות על ידי מערת
המכפלה, לו ולשרה ולבנו ולנכדו
ארבע עולמות. אצילות בריאה יצירה
עשייה.

וכן מובא בשערי אורה, להרב ר'
יוסף ג'יקיטלי, מתלמידי הרמב"ן:
עולם האצילות כנגד אברהם,
עולם הבריאה כנגד שרה,
עולם היצירה כנגד יעקב
ועולם העשייה כנגד יצחק.

הרי ארבע עולמות שהם כנגד נפש
רוח נשמה, חיה (הנקראת גם נשמה
לנשמה), וגבוהה מכולן חלקה החמישי
של הנשמה הנקראת יחידה.

וכך יהיה ערך הדברים:

אצילות - אברהם, חיה יחידה [נשמה לנשמה]
בריאה - שרה, נשמה, [נשמת העולמות]
יצירה - יעקב, רוח, [רוח העולמות]
עשייה - יצחק, נפש, [נפש העולמות]

ואשר על כן נקבעה מערת המכפלה
בקריית ארבע כנגד ארבע עולמות
שזכה בהם אברהם לו ולשרה לבנו
ולנכדו, היא חברון המחברת בין
ישראל לאביהם שבשמים, דרך ארבע
עולמות.

^^^

^ ^ ^ ^

ובשימת לב, והתבוננות בדברי אברהם יש לומר שאכן אין הוא ממעט בשבחו של מקום, ואע"פ שלא אמר בפירוש אלקי הארץ מכל מקום אין הוא מחסיר חלילה בשבח המלכות והשגחת השם בארץ, אלא אדרבה, בדבריו הוא שוזר את שבח ההשגחה, ואת תוקף מלכותו יתברך בארץ.

וידגש בדבריו תוקף ההשגחה והמלכות באומרו:

ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אֲבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דָּבַר-לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע-לִי לֵאמֹר לִזְרַעְךָ אֶתֶּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת הִוא יִשְׁלַח מִלְּאָכֹוּ לִפְנֵיהֶ וְלִקְחָתָ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁם.

הרי שבפעולות אלו של הקב"ה יש תיאור מדויק והגדרה מפורטת מה היא כוחה של השגחת ה' ומלכותו בעולם. אֲשֶׁר לְקַחְנִי וְאֲשֶׁר דָּבַר-לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע-לִי הִוא יִשְׁלַח.

היוצא מכך, איפוא, שאברהם בדבריו הרויח שני הדברים גם יחד. גם הדגיש **ההבדל** בין מה שהיה נקרא אז ומה שהוא מורגל בפי הבריות **עתה**, וגם החזיר העטרה והכבוד למי

ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אֲבִי וגו' הִוא יִשְׁלַח מִלְּאָכֹוּ לִפְנֵיהֶ וְלִקְחָתָ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁם. (כד, פסוק ז')

אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם. פירש רש"י ולא אמר ואלהי הארץ, ולמעלה אמר ואשביעך בה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ. אמר לו: עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ, שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי, היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ.

ויש לשאול, הרי סוף סוף כבר הרגיל בפי הבריות לומר ואלקי הארץ. והוא מורה על מלכותו והשגחתו ית' בארץ. וכיצד ישנה מן ההרגל לומר עתה כמאז רק אלקי השמים.

ואע"פ שאז עדיין לא הורגל בפי הבריות, אבל עתה, על כל פנים הוא כבר מורגל בפייהם כאלקי הארץ. ולכאורה יש כאן כמין המעטה בשבחי הקב"ה. ולא יתכן שאברהם עצמו ימעט בשבחו של מקום, ובעיקר במלכותו ית' בארץ.

בשימת לב, יוצאות קרי, יוצאת
כתיב. שמכל בנות העיר חשובה רק
אחת ששקולה כנגד כולן.

^^^

וְהָיָה הַנֶּעֱרָ אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיהָ
הָטִי-נָא כֶדֶף וְאֲשֶׁתָּהּ וְאִמָּתָהּ שְׁתֵּה
וְגַם-גְּמֻלָּיִךְ אֲשַׁקֶּה אֹתָהּ הַכֹּחֶל לַעֲבֹדָךְ
לִיצְחָק וּבָהּ אֲדַע פִּי-עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם-
אֲדָנִי (כד, יד')

הָטִי-נָא כֶדֶף.

יש ליתן טעם בסימן זה שמסר
אליעזר. מה היא הטיה זו. וכמבואר
ברש"י לקמן (כד, סד') והעולה
מלעומקו של מקרא שם, שזה הסימן
היה מסור בידו של אליעזר: אם תטה
כדה, יש בה מידת ההטיה, הכוללת ג'
מידות הנצרכות לביתו של אברהם:
מידת הענווה, יראת שמים וגמילות
חסדים. וכאן נתגלתה מידת הגמילות
חסדים שבה, וכמו שאמרו [ראש
השנה יז] רב חסד - מְטָה כלפי חסד.
ועל ידי ההטיה הוכיחה עצמה בעלת
מידת החסד כאברהם.

^^^

שהכבוד שלו, לתאר אופן השגחתו
ומלכותו בעולם.

ועל דרך הרמז והסוד ירמוז כאן
להשתלשלות ההוי'ה דרך ארבע
עולמות, אצילות בריאה יצירה
עשייה, שם תוקף ההשגחה ומלכות ה'
בארץ:

אֲשֶׁר לְקַחְנִי - עולם האצילות
וְאֲשֶׁר דָּבַר-לִי - עולם הבריאה
וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע-לִי - עולם היצירה
הוּא יִשְׁלַח - עולם העשייה.

^^^

וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמֻלִים מִגְמֻלִי
אֲדָנִי [כד, י']
ותימה, מדוע יצטרך העבד עשרה
גמלים.
ועל דרך הסוד יש לומר שהם עֲשָׂרָה
גְמֻלִים כנגד עשר ספירות הק'
בהשתלשלות ההוי"ה להשגחה פרטית,
לגמול טוב עם הבריות.

^^^

וּבְנוֹת אֲנָשֵׁי הָעִיר יֵצְאוּ לְשָׂאֵב
מֵיָם [כד, יג']

**אֵתָהּ הַכֶּחֶתָּ לְעַבְדֶּךָ לִיצְחָק וְבָה
אֲדַע פִּי-עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם-אֲדֹנָי
(כד, יד')**

הודה כי החסד אשר עושה ה' הוא עם
אדונו ולא עמו שהוא עבד לאדונו.

הַכֶּחֶתָּ קרי ביה: הפחת. אל תקרי
אֵתָהּ הַכֶּחֶתָּ אלא **אֵתָהּ הַפַּחַתָּ**. אתה
בעל הכוחות כולן. וגילה בזה תוקף
השגחתו ית'. שגם בגבוהות לבו יודע
ומכיר כי גבוה מעל גבוה שומר כמובא
בקהלת ה, ז': **כִּי גִבֹּה מֵעַל גְּבֹהֶה שֹׁמֵר**
וְגִבֹּהִים עֲלֵיהֶם וּפִירֵשׁ יִשׁוּם: ורואה
את מעשיהם וגבוהים יש עליהם
העושים שליחותו של מקום. ואע"פ
שדבר הפסוק בפורענות הרי מדה
טובה מרובה.

~~~~~

וְכִדָּה עַל-שְׂכָמָהּ: וְהַנֶּעֱרָ [כד, טו-
טז']

עַל דֶּרֶךְ הַרְמֹז יקרא למפרע: **וְהַנֶּעֱרָ**
שְׂכָמָה עַל וְכִדָּה, לרמז שעתידה ללדת
את יעקב, שישלח את הנער הוא בנו
יוסף **שְׂכָמָה**. והוא יעקב ינתר לבדו
לכדו, להתגבר **על** עשו, כדי שיירש
זרעו את שער שונאיו.

~~~~~

אֵתָהּ הַכֶּחֶתָּ לְעַבְדֶּךָ לִיצְחָק
יש לשאול, וכי יעלה על הדעת
שעבד יקרא לאדונו עבד, גם אם
כוונתו לשמים, עד שהוצרך לתקן
דבריו ולקראו **אֲדֹנָי**. אלא כך יש
לפרשו כהמשך הפסוק על דרך סרסהו
ודרשהו כאשר "יצחק" יעבור לסוף
הפסוק:
אֵתָהּ הַכֶּחֶתָּ לְעַבְדֶּךָ - לאליעזר, **וְבָה**
אֲדַע פִּי-עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם-אֲדֹנָי עם
יצחק.

או כלך לדרך זו: שיובן על ידי
תוספת ו' החיבור כזה: **אֵתָהּ הַכֶּחֶתָּ**
לְעַבְדֶּךָ [אליעזר] וּלְיִצְחָק, וְבָה **אֲדַע**
פִּי-עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם-אֲדֹנָי - **עם**
אברהם.

ויש ליתן את הדעת מדוע כתב
הפסוק לכאורה שלא כסדר. אלא יש
לומר כי **גבוהות לב העבד** למדנו כאן,
שהזכיר עצמו **בתחילה**, שהוכחת ה'
כביכול היא בשבילו, וגם נראה כקורא
ליצחק עבד אם כי עבד ה', ורק לבסוף
תקן לומר אדוני, כאשר בעל כרחו

וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאָה לָּהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת
הַהֲצִלִית ה' דְּרָכּוֹ וגו'. [כד, כא']

תימה, הרי התקיימו הסימנים, ומדוע משתאה ההצליח וכו', אלא הדגש על לָּהּ. מִשְׁתָּאָה לָּהּ. לדעת האם אינה חגרת או סומא וכו', כדאמרו ששאל שלא כהוגן.

~~~~~

~~~~~

וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ ה' (כד, לא')

תימה, מה יש לו ללבן הרשע לומר בְרוּךְ ה' ולהודות במציאותו ית'.

ויש לומר שאכן, כאן גילה לבן את תוקף גבהות לבו ותוקף כיעור גאוותו. שהרי יודע היה שאליעזר בא מכנען המקולל, ארור כנען וכו'. וגם אברהם אמר לו בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מִדְּבַק בברוך. ואף על פי שהיה יודע שהוא ארור קראו בְרוּךְ ה'. ובזה רצה להמריד עבד על אדונו.

~~~~~

{כט} וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיֵּרֶץ לָבָן אֶל-הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל-הָעֵין:
{ל} וַיְהִי | כִּרְאֹת אֶת-הַנָּזֶם וְאֶת-הַצְּמִידִים עַל-יָדָי אֲחֻתּוֹ וּכְשִׁמְעוֹ אֶת-דְּבָרֵי רִבְקָה אֲחֻתּוֹ לֵאמֹר פֹּה-דָבָר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל-הָאִישׁ וַהֲנֶה עֹמֵד עַל-הַגְּמָלִים עַל-הָעֵין.
[כד, כט'-ל']

לכאורה נראין הפסוקים שלא כסדר. שקודם היה לו לומר פסוק ל': וַיְהִי | כִּרְאֹת אֶת-הַנָּזֶם וְאֶת-הַצְּמִידִים עַל-יָדָי אֲחֻתּוֹ וּכְשִׁמְעוֹ אֶת-דְּבָרֵי רִבְקָה אֲחֻתּוֹ לֵאמֹר פֹּה-דָבָר אֵלַי הָאִישׁ, ורק אחרי כן לומר פסוק כט: וַיֵּרֶץ לָבָן אֶל-הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל-הָעֵין.

וְאָבָא הַיּוֹם אֶל-הָעֵינָן (כד, מב')

מפרש רש"י וְאָבָא הַיּוֹם. היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא, **יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים**, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה, והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה.

לפשוטו של מקרא שיחתו של אליעזר הנכפלת בתורה - יפה יותר מתורתן של בנים הנכתבת רק ברמזים.

ולעומקו של מקרא, ועל דרך הצח והלשון, יבואר בדרך אל תקרי. אל תקרי **יותר מ -** , במ' היתרון, אלא במ' היחס. במובן של **מתוך**.

וכה תידרש: יפה שיחתן של עבדי אבות מתוך תורתן של בנים.

עבדי אבות הוא האדם העומד בתפילה, ויפה שיחתו לפני המקום כשהוא מתפלל מתוך לימוד התורה הק'. שהעומד בתפילה הוא **כעבד**, והלומד תורה הוא **כבן**. ותפילת העבד

יפה כשהיא באה מתוך **כח התורה** של היותו בן.

והיינו: **יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתוך תורתן של בנים.**

ובכך יתבאר פירוש רש"י בפרשת בהעלתך (פרק ח, פסוק יט):

וְאָתְנָה אֶת הַלִּוּיִם נְתָנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** בְּאַהֲלֵ מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגִשֶׁת **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** אֶל הַקֹּדֶשׁ (ח, יט')

פירש רש"י בפסוק הנ"ל בשם המדרש רבה, **שמתוך חיבתן של ישראל כפלן חמש פעמים בפסוק אחד כנגד חמישה חומשי תורה.**

כן על דרך הצח יכוון הפסוק שיפה עבודת ה' מתוך לימוד תורה.

ולעומקו של מקרא יאמר שעל כן אנו מזכירין שם **ישראל** כמה פעמים [ויש שמזכירין חמש פעמים] **בְּגִשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ בתפילת שמונה עשרה:**

צור **יִשְׂרָאֵל** קוֹמָה בְּעֶזְרַת **יִשְׂרָאֵל** וּפְדָה כְּנָאֲמָךְ הַיּוֹדָה **יִשְׂרָאֵל** [וְנֶאֱמָר:

גָּאֲלָנוּ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
בְּרוּךְ אַתָּה ה' גָּאֵל יִשְׂרָאֵל.
להזכיר **חיבתו** של **ישראל** העוסקים
בתורה ואשר על כן הם נוטריקון: **יש**
ששים רבוא **אותיות** לתורה לפתוח
לפניהם שערי תפילה.

ועוד, שתהא **זכות התורה** עומדת להם
לבני ישראל **בעת עליית תפילתם אל**
כסא הכבוד.

והיינו כדלעיל, בפירוש רש"י: יפה
שיחתו של עבדי אבות לפני המקום
מתורתו של בנים. **מתוך** תורתו של
בנים.

~~~~~

וְאִשָּׁם הַנָּזֶם עַל-אַפָּה וְהַצְמִידִים עַל-
יָדָיָהּ [כד, מז']
פירש רש"י בפסוק כב': **ושני צמידים**.
רמז לשני לוחות מצומדות: **עשרה זהב**
משקלם. רמז לעשרת הדברות שבהן.
ולכאורה יש לשאול הרי אין שני
הלוחות ועשרת הדברות לפשוטו של
מקרא, ומדוע פירש כן.

ולעומקו של מקרא יתפרש היטב
הלפשוטו של מקרא. שכן כתוב כאן

וְאִשָּׁם הַנָּזֶם עַל-אַפָּה וְהַצְמִידִים עַל-
יָדָיָהּ. **וְאִשָּׁם** כתיב ללא יו"ד. וקרי
ביה: **וְאִשָּׁם**. מי הָאִשָּׁם שעשו את העגל
- כסף וזהב שהרבה להם הקב"ה עד
שאמרו ד'.
וכפי שאמרו במסכת ברכות [לב.]. מאי

וְדִי זָהָב - אמרי דבי ר' ינאי כך אמר
משה לפני הקב"ה רבונו של עולם
בשביל כסף וזהב שהשפעת להם
לישראל עד שאמרו **ד', הוא** גרם
שעשו את העגל.

וכן פירש רש"י על הפסוק [דברים
א, א'] **אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה**
אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְגו' **וְדִי**
זָהָב.

ודי זהב. הוכיחן על העגל, שעשו
בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר
וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל
(הושע ב י). ומהעגל נסתובב שבירת
הלוחות.

וכאמרו: **וְאִשָּׁם** - מי האשם? **הַנָּזֶם**
עַל-אַפָּה וְהַצְמִידִים עַל-יָדָיָהּ שבגללם
נשתברו הלוחות ועשרת הדברות פרחו
באור.

לכן פירש רש"י וצמידים רמז לשני
לוחות מצומדות, **עשרה זהב משקלם**.
רמז לעשרת הדברות שבהן.

ועל דרך הצח יאמר:

האי די די לידידי, לזהב אמרו די
ויעשו אשר לא פדאי, והלוחות בשתי
ידי, ואשרם לשני צמידי, נשמט
הנזם מאפי, ונסתרו פני, עד עת ירצו
בני, אז אריק עד בלי די להם את
ברכותי, עד שיכלו שפתותיהם
מלומר די.

^^^

ניתן תבן ומספוא לגמלים ומלים
לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר
אתו. (כד, לב)

תימה, מאי האנשים אשר אתו. הרי
בתחילה לא הוזכרו האנשים כלל,
ואח"כ הוזכרו רק ג' פעמים, כאן ובפס'
נד: ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר-
עמו ובפס' נט: וישלחו את-רבקה אחתם
ואת-מנקתה ואת-עבד אברהם ואת-
אנשיו. ואחרי כן שתק קרא מהם,
כאילו נעלמו ואינם. ולא הוברר מי הם
האנשים ומתי נתלוו אליו ומתי
הסתלקו ממנו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהם
המלאכים ששלח אברהם עם אליעזר,
כאומרו הוא ישלח מלאכו לפניך
ולקחת אשה לבני משם (לעיל פס' ז).

וכן ידויק מהמדרש רבה שבאמרו
הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה
לבני משם שלח עמו אברהם שני
מלאכים, אחד להנחותו בדרך, ואחד
להוציא משם את רבקה.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא,
שלכן יש ג' פסוקים נפרדים. להורות
שהיו ג' מלאכים. אחד להנחותו בדרך,
אחד להוציא את רבקה ואחד להצילו
מיד בתואל, הוא המלאך שהחליף את
צלחתו עם הרעל, בצלחתו של בתואל,
כמובא ברש"י, ועל ידי כך שבתואל
נסתלק לא היה מה שיעכבו עוד אצלם.
על כן נאמר האנשים, עם ה"א הידיעה.
אנשים לשון רבים, שהיו שנים כמדרש
רבה, ועוד אחד שנאמר האנשים עם
ה"א הידיעה. שנוסף להם עוד אחד
להציל את אליעזר. ולכן הוזכרו ג'
פעמים שהיו שלשה כי האחד היה
מציל.

ועל דרך הצח והרמז, אלו ג'
מלאכים היוצאים מן הפסוקים ויסע
ויבא ויט שבפרשת בשלח, (יד, יט-כא),
והם מע"ב שמות השם ונקראים: מיה,
ייש, כלי. ונרמזים בפסוקים שלפנינו:

ונאמר אל-אֶדְנִי אֱלֹהֵי לֹא-תִלְךָ הָאִשָּׁה
אֲחֵרִי: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' אֲשֶׁר-הִתְהַלַּכְתִּי
לִפְנֵי יִשְׁלַח מִלֶּאכֹּו אֶתְךָ וְהִצַּלְתָּ דַרְכְּךָ
וְלִקְחָתָּ אִשָּׁה לְבָנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית
אָבִי:

בפשטות באומרו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי, כוונתו
ואברהם אמר אֱלֹהֵי את הדברים
הבאים: ה' אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵי
יִשְׁלַח מִלֶּאכֹּו וגו'. אך טעם הטיפחא
שבמילה וַיֹּאמֶר, (שהוא מעין הפסקה קלה)
וכן טעם האתנחתא שבמילה אֱלֹהֵי,
(שהוא גם מעין הפסקה) יוכיחו על הדו-שיח
הנוקב שהיה ביניהם: וַיֹּאמֶר אֶל אֶדְנִי
אֱלֹהֵי, כלומר אליעזר אומר אֱלֹהֵי,
וַיֹּאמֶר אברהם - אֱלֹהֵי ! אֱלֹהֵי וְלֹא
אֱלֹהֵי!

וכאומרו: יצחק נשאר במשפחתי ולא
יהיה עמך לעולם. באשר אתה ארור
והוא ברוך ואין ארור מדבק בברוך.

~~~~~

וְעַתָּה אִם-יִשְׁכְּם עֲשִׂים חֶסֶד וְאַמֶּת
אֶת-אֶדְנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם-לֹא הַגִּידוּ
לִי וְאַפְנֶה עַל-יָמִין אוֹ עַל-שְׂמָאל.
(כד, מט').

באמרו הוּא יִשְׁלַח מִלֶּאכֹּו רמז למלאך
הנקרא בשם מִיָּה ר"ת הוּא יִשְׁלַח
מִלֶּאכֹּו, בסדר הפוך.

ובאמרו וַיִּוְשֶׁם לִפְנֵי לְאֹכֶל, (כד, לג')
רמז למלאך שהחליף הצלחות הנקרא
יִישׁ, הוּא השם הכ"ב מתוך ע"ב שמות
[לפי שיטה שלישית כמבואר בפרשת
בשלח] שכן וַיִּוְשֶׁם - וַיִּישֶׁם כתיב.

ובאמרו הִתְלַכְּתִּי עִם-הָאִישׁ הַזֶּה
(כד, נח') רמז למלאך כְּלִי, האומר לה
לְכִי.

^^^^

אֱלֹהֵי - אֱלֹהֵי

וַיֹּאמֶר אֶל אֶדְנִי אֱלֹהֵי לֹא תִלְךָ
הָאִשָּׁה אֲחֵרִי (כד, לט')

אֱלֹהֵי. פִּירֵשׁ רש"י : אֱלֹהֵי כתיב, בת
היתה לו לאליעזר, והיה מחזור למצוא
עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו
להשיאו בתו, אמר לו אברהם, בני
ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק
בברוך.

ולעומקו של מקרא נרמזה שיחה זו
בין אברהם ואליעזר בפסוק עצמו.
שכן בהמשך (פס' מ') אומר אליעזר

יש ליתן טעם לאומרו וְעָתָה אִם-
יִשְׁכַּם עֲשִׂים חֶסֶד. מאי יִשְׁכַּם.

ולעומקו של מקרא יש לומר שנקט
בלשון זאת להזכיר זכות אברהם
שהתחסד עם קונו ונאמר בו (כב,ג')
וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר, לעשות רצון
אביו שבשמים. ועל דרך לשון נופל על
לשון. אִם-יִשְׁכַּם בזכות של וַיִּשְׁכַּם.

ועוד רצה לומר אִם-יִשְׁכַּם אם יש
בכם. אצל רבקה נראה בעליל כי כל
ישותה היא ישות של חסד. ואתם, פן-
יִשׁ בְּכֶם עָרַשׁ פֶּהָא רִאשׁ וְלַעֲנָה [דברים
ל, יז], או גם בכם יש קורטוב של
חסד, אף כי לא תמצא ישות של חסד
בקרבכם.

~~~~~

וַיַּעַן לָבָן וּבְתוֹאֵל וַיֵּאמְרוּ מַה' יָצָא
הַדָּבָר לֹא נוֹכַל דָּבָר אֵלֶיךָ רַע אוֹ-
טוֹב

מה' יָצָא הַדָּבָר. (כד, נ).

תימה, מה יש להם לרשעים להודות
שמה' יצא הדבר. אלא לפי שלעיל
מיניה בפסוק הקודם אמר להם אליעזר
וְעָתָה אִם-יִשְׁכַּם עֲשִׂים חֶסֶד וְאָמַת
אֶת-אֲדֹנֵי הַגִּידוּ לִי וגו', נזעקו לבן

ובתואל, רק לא תאמר שאנו עושים
חסד. שכן דרכם של רשעים שעדיף
להם להודות שמה' יצא הדבר מאשר
להודות שעושים חסד.

~~~~~

הִנֵּה-רַבֶּקָּה לִפְנֵיהֶּ קָח וְלָךְ וַתְּהִי
אִשָּׁה לָבָן-אֲדֹנֶיהָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'
[כד, נא']
לָבָן-אֲדֹנֶיהָ.

כאן רמז הכתוב מאוויי לבו הרשע של
לבן, לרשת את כל רכושו של אברהם.
ולהיות אדוניו של אליעזר. שנאמר
וַתְּהִי אִשָּׁה לָבָן-אֲדֹנֶיהָ. אל תקרי לָבָן-
אֲדֹנֶיהָ, אלא לָבָן - אֲדֹנֶיהָ. שעל ידי
רבקה ירצה לְרַשֵּׁת את כל רכושו של
אברהם. ועל דרך הרמז לכן בְּרַבֶּקָּה
וַיִּירֶשׁ וַיִּרְעֶה אל תקרי וַיִּירֶשׁ אלא
וּיוריש. ויוריש וַיִּרְעֶה לי את שער
שְׁנוֹאִיו.

~~~~~

לֹא נוֹכַל דָּבָר אֵלֶיךָ רַע אוֹ-טוֹב

יש ליתן טעם מאי רַע אוֹ-טוֹב. וי"ל
כי כך אמר להם:

לא נוכל דבר אליך רַע, שלא לקחת
את רבקה עמך, כי מביישת היא
אותנו במעשי החסדים שלה שהשקתה

אותך ואת גמליך, ולא נוכל דבר אליך
טוב שאמרת אם ישכם עושים חסד
וגו'.

~~~~~

וַיְבָרְכוּ אֶת-רַבֵּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ
אֲחֵתָנוּ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רַבֵּבָה
וַיִּירֶשׁ זָרְעָךָ אֶת שְׂעֵר שׁוּנְאִיו (כד,
'ס)

תימה, מה ללבן הרשע לברך את
רבקה שתהיה אלפי רבבה, ועוד
שיירש זרעה את שער שונאיו, והלא
הוא עצמו שער שונאיו, ונראה שמקלל
את עצמו. **ועוד** שהרי מעין זו הברכה
ברך הקב"ה את אברהם, לאחר
העקידה [כב, יז]: **וַיִּירֶשׁ זָרְעָךָ אֶת
שְׂעֵר אֹיְבָיו**, ומנין לו ללבן הרשע
לדעת נוסח הברכה.

ולעומקו של מקרא יש לומר כפי
שנאמר בתנחומא (בראשית) **שלבן
הוא בלעם**. ולבן רצה לקללה כפי
שבלעם רצה לקלל את ישראל.
והקב"ה הפך לו את הקללה לברכה,
כפי שעשה לבלעם.

ומה רצה לקללה, לומר לה: רבקה את
היי עקרה. ובא המלאך וישמו ה'י,
והוא אחד מע"ב שמות הק' היוצאים

מפסוקים ויסע ויבא ויט (בשלח
י"ד, יט-כא'), והפך את הקללה לברכה
ויצא מפיו **אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רַבֵּבָה**. ועוד
רצה כנ"ל לקללה: ויוריש זרעך לי את
שער שונאיו, ובא המלאך וישמו ה'י,
והפך את הקללה לברכה ויצא מפיו
וַיִּירֶשׁ זָרְעָךָ אֶת שְׂעֵר שׁוּנְאִיו.

ובזה יובן כיצד ידע לבן הרשע
מטבע הברכות שבירך הקב"ה את
אברהם. **שהרי אלו הם דברי המלאך
שהפך הקללה לברכה**, ואמון הוא
המלאך ה'י אצל ברכותיו של הקב"ה.
והוינן בָּהּ, מדוע שינה המלאך
ממטבע הברכה שנתברך אברהם. שכן
אברהם נתברך במטבע **וַיִּירֶשׁ זָרְעָךָ אֶת
שְׂעֵר אֹיְבָיו**, וכאן נתברכה רבקה
וַיִּירֶשׁ זָרְעָךָ אֶת שְׂעֵר שׁוּנְאִיו.

וי"ל שלפי העניין נשתנתה הברכה.
שכן **לבן שהוא בלעם**, אינו רק בכלל
אֹיְבָיו של זרע אברהם. אלא הוא ראש
וראשון לכל **שׁוּנְאִיו**. ולכן נתברכה
רבקה **וַיִּירֶשׁ זָרְעָךָ אֶת שְׂעֵר שׁוּנְאִיו**.
ובזה ינתן טעם מדוע בפר' תולדות
נאמר **וַיַּעֲתָר לוֹ ה'** (כה, כא). ופירש
רש"י **וַיַּעֲתָר לוֹ וְלֹא לָהּ**. שאין דומה
תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן
צדיק. **ועוד יש לומר** שכוונתו בזה

שלא יאמרו שְׁמִבְרַכַּת לִבֵּן הִרְשַׁע
נתעברה.

ועוד יש לומר שבזה נתקיימה קצת
מחשבתו הרעה לקללה שתהיה עקרה.
לצרף מחשבתו על כל פנים קצת
למעשה.

ועל דרך הצח, מה שברך יעקב
ליוסף, (מט,כו') **בְּרַכְתָּ אֲבִיךָ גְּבִיר**
עַל-בְּרַכְתָּ הוֹרִי, הרי אלו המלים
מתאימות לרבקה לאומרם ליצחק,
שִׁבְרַכְתָּ אֲבִיךָ שנתברך מפי השכינה,
(כב,יז') **כִּי בָרַךְ אֲבִיךָ וְהִרְבָּה אֲרָפָה**
אֶת יִרְעָה כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוֹל אֲשֶׁר
עַל שְׁפַת הַיָּם גְּבִיר עַל-בְּרַכְתָּ הוֹרִי
שִׁבְרֹנִי אֲחֵתִנּוּ אֶת הַיָּם לְאֵלֶיךָ
רַבָּה.

ושמא יש לומר שכן שמע יעקב את
אמו כך אומרת לאביו, וכמו שמובא
בגמרא (סוכה נו ע"ב) שותא
דינוקא בשוקא, **דאבוה או דאימיה.**

ובא יעקב לחזק את דברי אמו, שלא
יהיה בברכתו ליוסף בנו אף לא שמץ
מדברי לִבֵּן לרבקה.

ועוד י"ל, שרצה לִבֵּן לקללה
בקללת **יִירָשׁ הַצִּלְצָל,** כמובא
בפרשת כי תבוא: **כָּל-עֶצֶף וּפְגָרִי**
אֲדַמְתִּיךָ יִירָשׁ הַצִּלְצָל ופירש רש"י
שם: יעשנו הארבה רש [עני] מן
הפרי, ורצה לכוון בזה שיתמעט
פרי בטנה במקום אשר ברך ה'
לאברהם ארבה את זרעך, וכשם
שהפך ה' לבלעם את הקללה
לברכה, כן כאן, שהרי אמרו
במדרש תנחומא **בלעם הוא לִבֵּן,**
הפך הקב"ה את הקללה לברכה
ושם בפיו של לִבֵּן ברכה לרבקה
וליעקב בנה: **שִׁיִּירָשׁ אֶת שְׁעָרֵי עֵשָׂו**
ואת שער לִבֵּן שונאו. לכן נאמר
יִירָשׁ בשני יוד"ן, **שִׁיִּירָשׁ** גם את
בכורתו וגם ברכתו של עשו וגם את
רכושו של לִבֵּן, כמו ששמע יעקב
את דברי בני לִבֵּן: **וַיִּשְׁמָע אֶת-דִּבְרֵי**
בְּנֵי-לִבָּן לְאֹמֶר לָקֵחַ יַעֲקֹב אֶת כָּל-
אֲשֶׁר לְאֶבְיָנו וּמֵאֲשֶׁר לְאֶבְיָנו עֲשֵׂה
אֶת כָּל-הַפְּכָד הַזֶּה. [בראשית
לא,א].

ועל דרך הצח יאמר: מאי **שְׁעָרֵי**,
שהיה לִבֵּן חשוב במקומו כיושב
בשער המלך, וכן הוא מה שנאמר

אברהם ואליעזר. זה שנאמר ארמי אובד אבי זה לבן, הוא בלעם שונאם של ישראל, כפי שנדרש במדרש תנחומא.

~~~~~

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּיָהּ בְּשָׂדֶה לְפָנָיו
עָרֵב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה גְמָלִים
בָּאִים וַתֵּשֶׂא רִבְקָה אֶת-עֵינֶיהָ
וַתֵּרָא אֶת-יִצְחָק וּגְו' (כד. סג-סד')

יש ליתן טעם למה שהדגישה התורה
מה כל אחד ראה בנשיאת עיניו. וַיֵּשֶׂא
עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה גְמָלִים בָּאִים וַתֵּשֶׂא
רִבְקָה אֶת-עֵינֶיהָ וַתֵּרָא אֶת-יִצְחָק.

ועוד, שהרי הכתוב מעיד שרביקה
צנועה היתה, שנאמר וַתִּפֹּל מֵעַל
הַגָּמֶל, וַתִּקַּח הַצִּעִיף וַתִּתְקַס. ומה לה
לשאת עיניה למרחוק. וכן יצחק עולה
תמימה, מה לו לשאת עיניו למרחוק.

אלא יש לומר לעומקו של מקרא
שהקב"ה השיא את עיניהם בעל כרחם
כדי שיראו את מראה ההוד הנורא
הזה. רביקה ראתה יראה צדיקות
תמלה [שנאמר ויאבהב] קדושה,

בעשו [פר' תולדות] פָּלֹא פְּאֻדָּתָהּ
שְׂעָרָה. אל תקרא שְׂעָרָה אלא שְׂעָרָה.
וכן אל תקרא פָּלֹא אלא פָּלֹא, שְׂפָל
אלופיו ואדיריו של עשו, יפלו
ויפלו לפני יעקב כברכתו של לבן,
וכנבואת ישעיהו [י, לד'] וְהִלְבֵּנוּן
בְּאֵדִיר יָפֹל. ואל תקרא לבנון אלא
לבן.

וכאומרו: וַיִּירָשׁ זָרְעָךְ יַעֲקֹב אֶת
שְׂעָרָה עָשָׂו וכן את שער כל שְׂנָאָיו.

~~~~~

וַיִּשְׁלַח אֶת-רִבְקָה אֶתְחֶתֶם וְאֶת-
מִנְקֵתָהּ וְאֶת-עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת-
אֲנָשָׁיו: וַיִּבְרְכוּ אֶת-רִבְקָה וַיֵּאמְרוּ
לָהּ אֶתְחֶתְנוּ אֶת הַיָּד לְאֵלֶיךָ רִבְקָה
וַיִּירָשׁ זָרְעָךְ אֶת שְׂעָרָה שְׂנָאָיו [כד,
נט'-ס']
וְאֶת-אֲנָשָׁיו, אֶת שְׂעָרָה שְׂנָאָיו.

אנשיו אלו המלאכים שנתלוו
לאליעזר כנ"ל, ובסדר היפוך האותיות
אנשיו הם שנאיו. ועל דרך אל תקרי.
אל תקרי שונאיו אלא שנואיו. כאן
גילה לבן את דעתו ששנוי עליו כל
דבר שבקדושה. שנאמר את שער
שנאיו. שנואיו של לבן הם אנשיו של

ההכנעה וענוה, יראת שמים וגמילות חסדים.

הכנעה וענוה כנגד נתפל מעל הגמל, וכפירש"י שהטתה עצמה לארץ.

יראת שמים כנגד ויט שמים (שמואל-ב כ, י')

גמילות חסדים כנגד כי-יפל לא-יוטל כי-ה' סומך ידו. והיא מידה כנגד מידה, שהרי ה' סומך ידו הוא כנגד מה שהאדם סומך וגומל חסד לזולתו, עד כי-יפל לפניו לסעדו ולתומכו, ולכן לא-יוטל לתהומות ארץ כי-ה' סומך ידו. וכפי שאמרו כנ"ל [ראש השנה יז]. רב חסד - מטה כלפי חסד.

וכאן מודיע הכתוב כי לא רק מידת הענוה והחסד בעניין הנצרך יש לה, אלא גם מידת היראה שתמיד מטה עצמה כלפי זולתה וביותר עתה כלפי בעלה. וכדרשו בית הלל: [מסכת ראש השנה יז].: ורב חסד - מטה כלפי חסד.

^ ^ ^ ^

שהם ראשי תיבות **יצח"ק**, ויצחק ראה **גמילות חסדים** מעשים טובים לב טוב יראת שמים מידות טובות, שהם ר"ת **גמלי"ם**.

^ ^ ^ ^

ותשא רבקה את-עיניה ותרא את-יצחק ותפל מעל הגמל (כד, סד')

ותפל מעל הגמל. פירש"י לפשוטו של מקרא, השמיטה עצמה לארץ, כתרגומו ואתרקינת. הטתה עצמה לארץ, ולא הגיעה עד הקרקע, כמו הטי נא כדך, (לעיל כד, יד') ותרגומו ארכיני, ויט שמים (שמואל-ב כ, י'). וארכין, לשון מוטה לארץ. ודומה לו כי-יפל לא-יוטל כי-ה' סומך ידו (תהלים לז, כד') כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע עכ"ל רש"י.

ולעומקו של מקרא ובשימת לב לג' הדוגמאות שבפירושו, הטיית הכד, הטיית שמים, הטיית הגוף עד הארץ ולא עד בכלל, יאמר: שזה הסימן היה מסור בידו של אליעזר אם תטה כדה, יש בה מידת ההטיה, הכוללת ג' מידות הנצרכות לביתו של אברהם:

צדיקות, ענוה, יראה, פילול. (פילול מלשון כל פ"ה לך יודה והוא שיח התפילה בשדה).

ולכן נאמר בה"א הידיעה נתקח הצעיף. שלקחה כנ"ל את אותן המידות הטובות שהתגלו לה ביצחק.

עוד יש לומר [ומובא ביתר פירוט בפרשת וישב] הוא אותו הצעיף שנתן אבימלך לשרה שבו נאמר הרי הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונוכחת. ומשרה הועבר ע"י אברהם ואליעזר לרבקה, ויצחק העבירו ליעקב לפני צאתו לחרון, והחזיק הצעיף אצלו עד אשר יתברר מי הוא הראוי מבניו למלוך, ליתנו לו.

והצעיף היה כמעין מה שמבואר על ידי אוה"ת הק' בעניין המטה של משה רבנו: [במדבר, חוקת, כ, ח'] שהמטה שימש כ"הרמנא דמלכא". כעין רשות מאת המלך להמשיך מלכותו.

~~~~~

נתקח הצעיף ונתתס

נתאמר אל-העבד מי-האיש הלזה
ההלך בשדה לקראתנו ונאמר
העבד הוא אדני נתקח הצעיף
ונתתס: (כד, סה')

נתקח הצעיף.

יש ליתן טעם ללקיחה זו. שהיה לו לומר ונתתס בצעיף. ומאי נתקח.

ויש לומר בהמשך לפסוק הקודם וביאורו: משראתה את יצחק וידעה כי הוא אדוניה, נתקח, לקחה מיצחק את אור הצדיקות הענוה והיראה וצירפה אותם יחד עם מידותיה. ולכן נתפל מעל הגמל, שהפילה מידתה והפכה להיות מנותנת למקבלת. כי גמל פירושו גומל לאחרים. ומעתה היא מקבלת ונגמלת מהאור של יצחק.

נתקח הצעיף.

עוד יש ליתן טעם מה הוא הצעיף ב"ה" הידיעה. ולא שמענו קודם לכן על צעיף ידוע.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצת, נאמר, שנקט הכתוב נוטריקון: צעי"ף:

ותתקס.

נתבאר בארוכה **בלעומקו של מקרא** בפר' וירא, (יח, יז' שם), ענין ג' הכיסויים כנגד האור הגדול של גילוי ג' דברים: אור היראה אור האהבה אור האמונה, וכמבואר שם בענין המכסה אני מאברהם. ויזכר בזאת קיצור הדברים:

המכסה הנאמר באברהם הוא מעטה היראה, יראת ה'. וכתוב בהר ה' יראה.

פסות עינים שכתוב בשירה הוא מעטה האמונה. אמונת ה'. כדכתיב ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שירה (כא, ז'), והוא מלל האמונה, המוציא אל הפעל את הרוח ממללא אשר טבע בנו הקב"ה.

ותתקס שכתוב ברבקה ותקח הצעיר ותתקס הוא מעטה האהבה, אהבת ה'.

ונוסף כאן על כל הנ"ל, **שהתכסתה** במידותיו הנ"ל של יצחק, להגן מפני האור הגדול שנתגלה עליו מעת העקידה. ועל ידי הצעי"ף הנ"ל לבשה רוח הקדש ורוח נבואה כשרה אמנו.

ובשימת לב לפירוש רש"י שהטתה עצמה לא עד הקרקע, משמע שאין זו נפילה במובן הרגיל, כגון מעידה בעל כרחו של הנופל. אלא כתרגומו ואתרכינת. שהטתה עצמה ולא עד הקרקע, כדי לא להפיל ארצה כל הרוחניות השמימית שהשיגה מאור פניו של יצחק. וכדי להעלות את הארציות השמימה.

ועל דרך הצח והרמז יש לומר שהטייתה כלפי יצחק היתה כבר בכח הטיית הכד לאליעזר ולגמליו.

וירמזון אליו מליא לדברי הנביא (ישעיהו, נד, יב') ושמתי פדכד שמשתיף. וכאומרו: בעבור ששמשתי את אליעזר וגמליו של יצחק בשני כדים, תזכי שאשית ממך בן כיעקב איש תם יושב אהלים, תפארת התורה לדורותיו, ונאמר עליהם ושמתי פדכד שמשתיף.

וזה כ"ד כ"ד שמשותף. בגימ' מ"ח. שהם מ"ח דברים של קניין התורה שזכה בהם יעקב אבינו מכח הטייתה של רבקה. וכל זה רמזה התורה במילה "ותתקס": שהוא נוטריקון:

**וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר
חַי מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֹמֶשׁ
שָׁנִים. (כה, כז')**

יש ליתן טעם, מדוע אצל שרה נכתב
שְׁנֵי חַיֵּי שָׁרָה (כג, א') בסיכום סיכום
מנין שנותיה, ואילו אצל אברהם נאמר
וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם וגו'
בתחילת סיכום מנין שנותיו.

ויש לומר שאצל שניהם נאמר **שְׁנֵי**
להורות על **שני חלקי חיים**. (וכנ"ל
כג, א'). אצל שרה חלקה הראשון עד
שנולד יצחק וחלקה השני מלידתו עד
עקידתו, וכנ"ל. **ואצל אברהם** חלק
חיייו הראשון היה עד עקידת יצחק
וחלק חיייו השני היה מעקידת יצחק
ועד ראותו צאצאיו, כדי לקיים למען
יצוה את ביתו אחריו.

ואשר על כן נאמר בשרה **שְׁנֵי בסוף**
סיכום שנותיה, כי בעקידה סיימה
שנותיה, ובאברהם נאמר **שְׁנֵי**
בתחילת סיכום שנותיו. כי מהעקידה
החל חלק שני של חיייו. ככתוב: **וְאֵלֶּה**
יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חַי וגו'.

ותלבש תפארת כתר סגולה. ולכן
נאמר ורבקה אוהבת את יעקב. שעל
ידי תפארת התורה של יעקב התמזגו
אצלה האמונה היראה והאהבה
והנחילה אותם לדורות. ולכן נאמר
מיד לאחר מכן (כד, סז) **"וַיֵּאָהֱבֶהָ"**.
שגם ביצחק התמזגו האמונה והיראה
והאהבה, כעין "וילכו שניהם יחדיו".

~~~~~

**וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרָךְ
אֱלֹהִים אֶת-יִצְחָק בְּנֹו וַיָּשֶׁב יִצְחָק
עִם-בְּאֵר לַחֵי רָאִי: (כה, יא')**

יש לשאול, מה תלמוד לומר **בְּנֹו**,
שאין ת"ל **בְּנֹו**, שאנו יודעים שהוא
בנו של אברהם ומה ת"ל **בְּנֹו**.

ולעומקו של מקרא יש לומר
שהקב"ה קרא לו בְּנֹו, מחביבות
שחבבו. וזה הפשט **וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת-**
יִצְחָק בְּנֹו.

ולכן ממשיך הפסוק וישב יצחק עם
באר לחי ראי, כאילו הכתיב עליו
הקב"ה וישב יצחק עם אביו האלקים
שהתגלה בבאר לחי ראי.

~~~~~

שבח והודיה לבורא יתברך שמעלהו מדרגה לדרגה. וכגון שאמרו [פרקי אבות ה, כא] בן שלש עשרה למצוות בן שמונה עשרה לחופה בן שלשים לכה וכו'. שאין דומים חייו עד שלש עשרה למצוות לחייו אחרי שלש עשרה למצוות. והרי שני חייו שבתחילת דרכו. וכן בבחרותו וכן בזקנותו וכן בלימודו שאין דומים חייו לפני שזכה לסיים מסכת בלימודו לחייו שלאחר מכן, בהם הוא ממנף עצמו למסכת הבאה. וכן הלאה. ועל כגון דא נאמר ויהיו ימי שני חייו וגו'. שלא פסק מלהתקדם בכל אורחות חייו במידותיו ובאורחות חייו. ואז ממילא בעת פקודה שפיר נאמר בו שני ימי חייו, שאינו דומה מה שהשיג בעולם הזה למה שהולך ומשיג בחיי העולם הבא. שנאמר ילכו מחיל אל חיל ייראה אל אלקים בציון.

~~~~~

וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמְעָאֵל בְּנֵי
אֵל-מְעֵרַת הַמְּכַפְּלָה וגו'. (כה, ח-ט').
ופירש רש"י יִצְחָק וַיִּשְׁמְעָאֵל. מכאן
שעשה ישמעאל תשובה, והוליד את
יצחק לפניו, והיא שִׁיבָה טובה שנאמר
באברהם.

ועל דרך הצח, אפשר לומר שנאמר
באברהם שְׁנֵי בתחילה, שכביכול
מהעקידה המשיך גם את שנותיה של
שרה, ובזה שניהם חיו כמנין שנותיו,
וכפי המדרש תנחומא דלעיל, שכך
היתה ראויה שרה לחיות עד סוף ימי
אברהם.

ועל דרך המוסר והאמונה,
שלצדיקים יש שני חיים. חיים בעולם
הזה וחיים לעולם הבא. והעולם הזה
הוא פרודור לעולם הבא. לכן נאמר
בסיכום שנות הצדיק שְׁנֵי. שבסוף
החיים בעולם הזה מתחיל החלק השני
של חייהם, לעולם הבא.

ועוד על דרך המוסר והאמונה,
תצא מכאן הוראה לכל אדם שיראה
בעצמו בכל תקופה מתקופות חייו
כשני חייו. שהחלק השני אשר הוא
עומד בו יש בו כדי להניף עצמו ביתר
שאת וביתר עוז. אינו דומה ראשון
לשני. שאינו דומה מה שהשיג עד עתה
למה שעתידי להשיג מכאן ולהבא.
וכגון אברהם שאינו דומה נסיון ראשון
שעמד בו לנסיון שני, שהם מתגברים
והולכים עד שעמד בנסיון העקידה. וכן
הלאה יתן החי אל לבו עד כמה צריך
למנף עצמו בכל עת, ובכך יתן תמיד

ועל דרך הצת, אל תקרי שיבה טובה
אלא שיבה טובה. שהשיב נשמתו
לבוראו בדרך טובה, זה שכתוב וַיָּמָת
אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׁבַע
וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ.

^ ^ ^ ^

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בְּשִׁמְתָם
לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל גִּבְיֹת
וְקָזֵר וְאַדְבָּאֵל וּמִבְשָׁם: (כה, יג)

הסיכה והוא כנגד הרמז, הנוקב בכל
שהוא. שרמז קל קודר וחודר ונוקב עד
מעמקי המצולות.
וְאַדְבָּאֵל הוא הדרש, כשם שאומרים
אָדָּם, עד ש... אַדְבָּאֵל, כאומרו: אָדָּם
דְּבָאֵלָה עֲסָקִינָן, כמו: אדהכי והכי.

וּמִבְשָׁם הוא הסוד אשר מְבָשֵׁם את
העולם.

וּמִשְׁמַע וְדוּמָה וּמִשָּׂא: (כה, יד)

ועתה יפרט ג' חלקי השתדלות
האדם בלימוד התורה הק':
וּמִשְׁמַע הוא שמיעת האזן,
וְדוּמָה הוא הוא העיון השקט כעין
"לך דומיה תהילה", וכן הוא הַמְדָּמָה
מילתא למילתא,
וּמִשָּׂא הוא הגירסא, הוצאת העיון אל
הפועל, ומלשון משא, דיבור נבואי.
כמו (זכריה יב, א') מִשָּׂא דְּבַר יְהוָה עַל
יִשְׂרָאֵל.

ועתה, יפרט הכתוב חמישה חלקי
הלימוד שלאחר העיון:
חֲדָד וְתִימָא יְטוּר נְפִישׁ וְקִדְמָה
(כה, טו')

על דרך הרמז ירמזון אלין מלֵא
לדרך לימוד התורה הק'. כדרך
שבקש אברהם (בפרשת לך לך יז, יח')
וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל-הָאֱלֹהִים לוֹ
יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנַי, ופירש רש"י
שם בְּיִרְאָתָהּ. ואין יראה בלא תורה.
ולכן כאילו כתיב: בְּתוֹרָתָהּ.

ואשר על כן ידרשו שמות תולדותיו
לדרך לימוד התורה:

גִּבְיֹת וְקָזֵר וְאַדְבָּאֵל וּמִבְשָׁם כנגד
פשט רמז דרש סוד. כיצד:

גִּבְיֹת כנגד ניב שפתים, והוא כנגד
הפשט.

וְקָזֵר מלשון קודר וחודר כחוד

תַּדְד

הוא החידוד והפלפול, וְתִימָא הוא הצדדים השונים של הסוגיה כאמרו אי תימא הכי ואי תימא הכי.

יָטוּר

הוא מלשון הר גבוה, כטורוס אומנוס, שהוא תרגום להר ההר, הוא היגיעה והעמל,

נְפִישׁ

הוא החזרה על הסוגיה עוד ועוד לשון הרבה פעמים, כי כן תרגום נְפִישׁ, מלשון ריבוי.

נִקְדָּמָה

הוא סדר הכנה והיקף הסוגיה, כאדם המביט קדימה לראות מה יעד הליכתו.

על פני כל אחיו נפל כן יפלו לפני הלומד כל הסוגיות שבש"ס.

ונקראו בני ישמעאל, שבזכות התורה לבנים ישמע הא-ל שוועתנו. וכל זאת רמז הכתוב באויבי ישראל, שאם אתה עושה כן, אויביך נופלים תחתיד.

וְאַלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל (כה, יז)

יש ליתן טעם לאמרו שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל. לפשוטו של מקרא יתכוון הכתוב לשנות חיי ישמעאל. שְׁנֵי לשון שנים.

ולעומקו של מקרא, יִדְרֹשׁ גם כאן כאצל שרה ואברהם שְׁנֵי מלשון שנים.

וכאמרו: נחלקו חיי ישמעאל לשנים. החלק הראשון של חייו לפני שעשה תשובה. והחלק השני של חייו לאחר שעשה תשובה. וכפירוש רש"י על הפסוק וַיִּגְדַּע וַיִּמָּת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבַע וַיֵּאֱסֹף אֶל-עַמּוּיוֹ.

ומה היא השִׁיבָה טובה שנאמרה באברהם, שעשה ישמעאל תשובה, והוליד את יצחק לפניו בקברם את אברהם, שנאמר וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנָיו. ואין לתמוה שהרי כבר מת אברהם והיכן השיבה הטובה. אלא יש לומר שכבר בחייו עשה ישמעאל תשובה ולכן הוליד את יצחק לפניו.

^^^

^^^

הפטרה לפרשת חיי שרה

מלכים א פרק-א פסוק א' וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד
זָקֵן בָּא בַּיָּמִים.

**בעניין הקשר שבין ההפטרה
לפרשה.**

כבר התבאר כי ההפטרות תוקנו על ידי חז"ל כדי להיות כעין תחליף לפרשה כאשר לא ניתן היה לקרוא בתורה בצבור, משום גזירות היוונים. ומאז תוקנו לא זזו ממקומן, גם לאחר חלוף הגזירות. ובשל כך נבחרו הפטרות שיש בהן כדי להזכיר את ענייני הפרשה.

ואשר על כן יאמר

**בביאור ההפטרה
ושייכותה לפרשה**

לפשוטו של מקרא, הקשר בין ההפטרה והפרשה נראה כבר בתחילת ההפטרה בפסוק הראשון: מלכים א פרק-א פסוק א' וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים. ומזכיר בזה את אשר נאמר באברהם בפרשתנו: [כד,א] וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים. ובשימת לב, לא יהיה זה הקשר היחידי

לפרשה. אלא כעין כותרת לשלל עניינים, שבין אברהם אבינו לדוד המלך: שכן ההפטרה היא מעין המשך לפעלו של אברהם אבינו, שהוא אבי האומה, והוא הראשון בשבעת הרועים שעמדו לישראל, ודוד המלך הוא השביעי לרועים הנאמנים. ובשניהם התבררה תוקפה של מלכות, כשבאברהם נאמר בפרשתנו [כג,ו'] נָשִׂיא אֱלֹהִים אָתָּה בְּתוֹכְנוּ, והוא עניין של מלכות, ובדוד המלך נאמר: [בסוף ההפטרה] יְחִי אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם. וכן מצינו בפרשתנו שאברהם מעמיד המשך לדורותיו הוא יצחק אבינו וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְהִי בֶרֶךְ אֶת-אַבְרָהָם בְּכָל (כד,א') וכפירוש רש"י בפסוק זה: בְּכָל עוֹלָה בְּגִימָטְרִיא בן, ומאחר שהיה לו בן, היה צריך להשיאו אשה. וכן בהפטרנו דוד המלך מעמיד המשך למלכותו הוא שלמה המלך: {ל} כִּי פָאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וגו' כִּי שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יָשֵׁב עַל כִּסְאִי תַתַּחַי.

ולעומקו של מקרא יאמר כי בשניהם, באברהם ובדוד נאמרו כיסויים, שיש לגלותם, כי עניין אחד להם. באברהם אומר הקב"ה הִמְכַסֶּה אֲנִי מְאַבְרָהָם אִשָּׁר אֲנִי עֹשֶׂה, והיינו שגילה לו את

בירושלים וחרבו בידו, נצטנן דמו מיראתו. **ומובא בפרקי דרבי אליעזר בפרק מג: רבי אבהו אומר: תדע לך פת התשובה**, מדוד מלך ישראל, שנשבע הקדוש ברוך הוא לאבות הראשונים להרבות את נרעם ככוכבי השמים אשר לא יספר מרב, ובא דוד למנות מספרם, אמר ליה הקדוש ברוך הוא: דוד, אני נשבעתי לאבותם להרבות את נרעם ואתה באת לבטל את דברי - בשבילך נתנה הצאן למאכל, ובשלש שעות נפלו מישראל שבעים אלה איש, שנאמר: "ויפל מישראל שבעים אלה איש" (דברי הימים-א כא, יד).

רבי שמעון אומר: לא נפל מישראל אלא אבישי בן צרויה, שהיה שקול במעשיו הטובים כשבעים אלה איש; "אנשים" לא נאמר כאן, אלא: איש. **ושמע דוד** וקרע את בגדיו ולבש שק ואפר ונפל על פניו ארצה לפני ארון ברית ה' והיה מבקש תשובתו מלפני הקדוש ברוך הוא ואמר: רבוננו של עולם, אני הוא שחטאתי, העבר נא חטאתי. **ונתנצית תשובתו.**

ואמר למלאך המלכות: הריף ידי, שנאמר: "ויאמר למלאך המלכות בעם רב לך" (שם שם, טו) ומהו "רב לך"? אמר לו: אדם רב נפל מישראל. ומה עשה המלאך? לקח תרבו וקנתה בטליתו של דוד.

דרכיו. **ומהפיכת סדום** נתגלגל הדבר שיצא דוד מרות המואביה.

ובדוד נאמר {א} והמלך דוד זמן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יתם לו. על דרך הפשט יהיו בגדיו בגדים המחממים כפשוטו. אך **לעומקו של מקרא** יבואר שהוא כדרך שנאמר ביצחק {בראשית כז-כז} **וירח את ריח בגדיו**, וכדדרש ר' זירא [סנהדרין לז.]. **אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו**, שכיסוהו לדוד המלך בבגדים הם **הבוגדים** המבקשים ליקח ממנו המלוכה, ומתוך התגברות על בוגדיו צמחה מלכות שלמה, ומלך המשיח שנאמר בו "והריחו ביראת ה'".

ועוד לעניין כיסוי ומעטה, התשובה והגאולה בהפטרה

והמלך דוד זמן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יתם לו
(מלכים א, פרק א, פסוק א')

מפרש רש"י ולא יתם לו: אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המבזה בגדים, אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. **ומדרש אנדה:** אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלאך עומד

וכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ה), וכבר הבטיחה תורה שפוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין.

ולאור כל הנ"ל יש לומר כי אור התשובה והגאולה כה חזק שיש לכסותו במעטה וכסות של הצפיה לגאולה. ובזה יתבאר חיבור ההפטרה לפרשתנו, בה מבוארים ג' הכיסויים של אמונה יראה ואהבת ה', כהכנה לגילוי הכסות של התשובה והגאולה.

^^^

וראה דוד חרבו של מלאך והיה מרתת בכל איבריו עד יום מותו, שנאמר: "ולא יכל דוד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך ה'" ודרשינן סמוכים, כתיב בסוף שמואל ב, (כד, טז) וישלח ידו המלאך | ירושלם לשחתה ויגחם יהוה אל-הרעה ואמר למלאך המשחית פעם רב עתה הרף ידך וגו' וכתוב "ולא יכל דוד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך ה'" ואומר הפרקי דר"א: ונתרצית תשובתו.

ומה כתיב בסמוך לו, והמלאך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחס לו. ונתגלגל מכאן המלכת שלמה והוא הכנה למלך משיח בן דוד לעתיד לבוא בעת הגיע הגאולה השלימה. והרי כסות התשובה והגאולה.

נמצאנו למדים כה הכיסוי של התשובה כדכתיב (תהלים לב, א') לדוד משכיל, אשרי נשוי פשע פסוי חטאה. ופירש רש"י שם: אשרי מי שהקב"ה נושא פשע ומכסה חטאיו.

ואמרו חז"ל (ירושלמי תענית א, א), אין ישראל נגאלין אלא בתשובה"

התפארת, וכנגד יוסף שהוא עיקר תולדותיו של יעקב, והוא כנגד היסוד. ואחר כך חסר ו' להורות שֶׁעָשׂו נחסר מחשבון התולדות.

ועוד יש לשאול, לא היה צריך לומר אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת-יִצְחָק, שכבר נאמר יצחק בן אברהם.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד יש לומר שעל ידי נסיון העקידה נולדה ביצחק הנפש המולידה, מסיטרא דדוכרא, שעד עתה היה מסטרא דנוקבא ללא יכולת להוליד, ועתה הפעיל בו אברהם את הנפש המולידה. ולכן נכתב בלשון הפְּעִיל כמפעיל את זולתו, ואברהם הוליד את יצחק. נתן בו כח ההולדה.

וכמובא באוהב ישראל מאפטא, שבאומרו בעקידה הנני בני, התכוון אברהם לומר עתה הנני בחינה שלך, בני, שהיא מידת הגבורה, כדי לעשות רצון אבינו שבשמים, ואתה עשה רצון אביך והיה אתה מידת החסד ליתן את נפשך כרצון הבורא. כלומר: עתה אני בגבורה ואתה בחסד. ועל ידי כך התלבשה נשמתו של יצחק בכח החסד המוליד חסדים בתוך הגבורות. ונהפך

וְאַלֶּה תּוֹלְדֹת

וְאַלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן-אַבְרָהָם
אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת-יִצְחָק (כה, יט')

וְאַלֶּה. יש ליתן טעם מדוע התחיל בו' החיבור.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד יש לומר כמוסיף על הראשונות. לומר שיצחק אינו בפני עצמו אלא מוסיף על אברהם עמוד החסד, והוא קַמְעֵינְ הַמִּתְגַּבֵּר ומוסיף והולך במידת הגבורה. ולכן נאמר אברהם הוליד את יצחק. שהחסד שבאברהם הוליד ביצחק את מידת הגבורה. ומכאן ואילך מוסיף והולך להוליד ביעקב את מידת התפארת.

ולכן אמר וְאַלֶּה ב-ו' החיבור, והיא כנגד ה-ו' של מידת התפארת המשתלשלת עד היסוד, שכן ו' היא גם מידת היסוד, מידת יוסף הצדיק. ואשר על כך יֹאמַר אֶלֶּה | תּוֹלְדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף.

ולזה רמז באומרו תּוֹלְדֹת. בתחילה מלא ו', ואחר כך חסר ו'. בתחילה מלא ו', היא ה-ו' שְׁתוּרָה על עיקר התולדה של יצחק שהיא יעקב כנגד

ועוד י"ל, במה שאמר הכתוב לו
לְאִשָּׁה כביכול נאמר שראויה לו,
שנשמתה מנשמת ל"ו שראויים להיות
בכל דור.

~~~~~

וַיַּעֲתָר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אִשְׁתּוֹ כִּי
עָקְרָה הוּא וַיַּעֲתָר לוֹ ה' וַתֵּהָרֶה
רַבֶּקָּה אִשְׁתּוֹ: (כה, כא')

יש ליתן טעם לאומרו וַיַּעֲתָר
וַיַּעֲתָר באותה מלה לשני מובנים
שונים, שכן וַיַּעֲתָר הוא במובן של
הפצרה בתפילה, ואילו וַיַּעֲתָר הוא
במובן של מענה, שנענה לו הקב"ה
לתפילתו.

ויש לומר כמובא בסוכה יד. [יבמות
סד.] א"ר אלעזר למה נמשלה תפלתן
של צדיקים פַּעֲתָר לומר לך מה עָתָר
זה מהפך את התבואה בגורן ממקום
למקום אף תפילתן של צדיקים
מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת
אכזריות (ממידת הדין) למדת
הרחמים.

וכן ידויק ברמז על פי הטעמים, שכן
וַיַּעֲתָר מוטעם בפשטא ואילו וַיַּעֲתָר

להיות מסיטרא דְדוּקְרָא, [יכולת
ההולדה של הזכר], ולכן נאמר
שהשפעתו זו של אברהם על יצחק
נקראת שהוא הוליד אותו. הפעיל בו
את הנפש המולידה.

~~~~~

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן-אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּקִרְיָתוֹ אֶת-רַבֶּקָּה בַת-בְּתוּאֵל
הָאֲרָמִי מִפְּדָן אֶרֶם אָחוֹת לְבֶן
הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה. (כה, כ')

יש לשאול מדוע הקפיד הכתוב
לחזור בפירוט יחוסה של רבקה. ועוד
לציין הארמי פעמיים.

ויש לומר, שרצה הכתוב לפרסם
צדיקותה של רבקה. שאע"פ שְׁפָת
בתואל הארמי היא, ואחות לבן
הרמאי היא, לא למדה ממעשיהם,
וראויה ליצחק.

ועוד יש לומר, על דרך הסוד, לכן
נאמר לו לְאִשָּׁה. שנרמז בתיבת לו
שראויה במעשי החסד שלה להיות לו
למידת הגבורה שלו, וְשָׁמָּה עתיד
לצאת יעקב במידת האמת של
התפארת.

[לעיל כ"ד ס"ז] **והרי היא שרה**, ולא רק באותה שעה אלא כל חייה קדושה וחסד.

ויש לומר שדייק הכתוב **וַיַּעֲתָר לוֹ** ולא לה, שהיא צדיקה בת רשע, שלא יאמרו משפחתה שבזכות ברכתם **"את היי לאלפי רבבה"** [בראשית כד, ט'] נתעברה. ולכן **פירש"י על רבקה** צדיק בן רשע. אלא ודאי נפקדה בזכות אברהם שנאמר לו **ככוכבי השמים**, [בראשית כב, יז] ולזה **פירש"י על יצחק צדיק בן צדיק**.

וַהֲוִינָן בָּהּ, ומה בכך אם יאמרו שבזכות ברכתם נתעברה. הרי בידוע ממדרש תנחומא **שלבן הוא בלעם**, ולגבי בלעם כבר פירש אוה"ח הק' לעולם ברכת בלעם כברכת חמור. ועוד שסוף כל סוף מתקיימת ברכת הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע [בראשית כא, יב].

ויש לומר שהקפיד הכתוב על חילול השם **בפי הבריות**. שהרי כל פעולותיהם של האבות הק' היו לקדש שם שמים ולפרסם מלכותו ית' בעולם. ולא יתן הכתוב להכשיל הבריות בחילול השם.

מוטעם במהפך. **וַיַּעֲתָר** מוטעם **בפשטא** לומר לך שתפילותיו ובקשותיו **התפשטו** בכל העולמות עד הגיען אל כסא הכבוד, וכן **וַיַּעֲתָר** מוטעם **במהפך** לומר לך כנ"ל מה **עָתָר** זה **מהפך** את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפילתן של צדיקים **מהפכת** ממידת הדין למדת הרחמים.

ולפי דברים אלו יש לומר שבתפילתו זו של יצחק **נעתר הקב"ה להפוך** את מידת הדין של **עשו** שהיתה מתוחה על רבקה, למידת הרחמים של **יעקב**, ועל ידי כך **נעתר** ליתן לה הריון, ונתברך רחמה ללדת את **יעקב**. ולכן גילה הכתוב **ורבקה אוהבת את יעקב** ואומר התרגום **ורבקה רחימת ית יעקב**. שנתברך **רחמה ברחמים**.

ועוד יש לומר, **וַיַּעֲתָר לוֹ ה'**, **פירש רש"י**. **וַיַּעֲתָר לוֹ**, לו ולא לה. שאין דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע.

ולכאורה יש לשאול מדוע לא חל עליה הכלל אשר חל על ישמעאל **באשר הוא שם**. [בראשית כא, יז] שלפי מעשיו הוא נידון באותה שעה, ורבקה הרי היא צדקת כְּשֶׁרָה אִמּוֹ, **כפירש"י**

עֲדִין עָצְרוּ הַקֶּבֶ"ה מִלְהוֹלִיד, שֶׁהַקֶּבֶ"ה
מֵתְאוּוה לְתַפִּילָתָם שֶׁל צְדִיקִים. וְאִין
חֲבוּשׁ מִתִּיר עֲצָמוּ מִבֵּית הָאֲסוּרִים.

וְלִכֵּן עֲמַדָּה רַבָּקָה וְהַתְּפִלָּה עַל
יִצְחָק, וְהוֹעִילָה לְהַפּוֹךְ מִידַת הַדִּין
לְמִידַת הָרַחֲמִים לִגְבִי יִצְחָק, שִׁיְהִי
רְאוּי לְהוֹלִיד. נִמְצָאנוּ לְמַדִּים שֶׁהָיוּ
מִתְּפַלְלִים **אִישׁ עַל רֵעֵהוּ**, וְחָל עֲלֵיהֶם
הַכֹּלֵל שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם בְּהַתְּפַלְלוֹ עַל
אַבְיִמֶלֶךְ, הַמִּתְּפַלֵּל עַל חֶבְרוֹ וְצָרִיךְ
לְאוֹתוֹ דִּבֵּר, הוּא נִעְנֶה תַּחֲלִילָה. **וּבִזָּה**
נַעֲנוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחֵד.

וּבִזָּה אֲגַלֵּא מִילְתָּא לְמַפְרַע שֶׁרַבָּקָה
צְדִיקָה הִיְתָה כִּי־צָחַק אַע"פ שֶׁבַת רִשְׁעִי
הִיְתָה, שֶׁהָרִי הַקֶּבֶ"ה הִמְתְּאוּוה
לְתַפִּילָתָם שֶׁל צְדִיקִים הַתְּאוּוה
לְתַפִּילָתָהּ שֶׁל רַבָּקָה עַל יִצְחָק, שִׁיְהִי
רְאוּי לְהוֹצִיא מִן הַכַּח אֶל הַפּוֹעֵל אֶת
כַּח הַהוֹלָדָה שֶׁקֵּבֵל בְּעִקְדָּה עַל יְדֵי
אַבְרָהָם אֲבִיו.

וְכֵן מִצִּינוּ עֲנִיִּין הַיְּפוֹךְ הַתְּפִלָּה
בְּדוֹד הַמֶּלֶךְ [סְנֵהֲדִרִין צֵה]. שֶׁנֶּשְׂאָל
מִשְׁמִים מָה הוּא מַעֲדִיף לְכַפְרָתוֹ.
שִׁמּוֹת הוּא אוֹ שִׁמּוֹת זָרְעוֹ. וּבִקְשׁ
מִהַקֶּבֶ"ה שִׁמּוֹת הוּא וְלֹא זָרְעוֹ. וְנִקְלַע
לְסִכְנַת חַיִּים, אִמֵּר לוֹ אֲבִישִׁי בֵּן

וְכַגּוֹן שֶׁצָּר הַקֶּבֶ"ה צוֹרֵת אַבְרָהָם
בְּפָנָיו שֶׁל יִצְחָק שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ לִיצְנֵי
הַדּוֹר מֵאַבְיִמֶלֶךְ נִתְעַבְרָה שְׂרָה.

וְכַגּוֹן גְּבִי מַכַּת בְּכוֹרוֹת אִמֵּר מֹשֶׁה כִּךְ
אִמֵּר הַקֶּבֶ"ה **פְּתִיחוּ לִי לֵילָה אֲנִי יוֹצֵא**
בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וְלֹא אִמֵּר בְּתִצְרוֹת, שֶׁמֶּא
יִטְעוּ אֲצִטְגִּינִי פֶּרַעַה וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה
בְּדָאִי הוּא. (בְּרֻכּוֹת, ד.)

וְאַשֶּׁר עַל כֵּן נִעְתַּר הַקֶּבֶ"ה לְתַפִּילָת
יִצְחָק וְלֹא לְתַפִּילָת רַבָּקָה, **שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ**
עֲדִיפָה בְּרֻכַּת לֵבָן מִבְּרֻכַּת אַבְרָהָם.

וְזֶה שֶׁפִּירֵשׁ רַש"י תַּפִּילַת צְדִיק בֶּן
צְדִיק, וְלֹא תַפִּילַת צְדִיק בֶּן רִשְׁעִי. **לֹא**
שִׁיְהִי פְסוּל בְּרַבָּקָה, ח"ו. אֵלֹא
הַפְּסוּל בְּלִבָּן שֶׁבְּרַכָּה.

וַיֵּשׁ לְשֹׂאוֹל, מֵאַחַר וַיִּנָּאֶמֶר וַיַּעֲתֵר לוֹ,
וְדָרְשׁוּ לוֹ וְלֹא לָהּ, **מָה עֲזָרָה רַבָּקָה**
בְּתַפִּילָתָהּ.

וַיֵּשׁ לְפִתּוֹר עַל פִּי תִרְגוּם יוֹנָתָן בֶּן
עוֹזִיָּאל, דֹּאף יִצְחָק הוּוֹה עֶקֶר,
וְאַתְרוּוֹת. שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁרַבָּקָה הִיְתָה עֶקֶרָה,
כִּךְ יִצְחָק גַּם הִיְתָה עֶקֶר. וְאַע"ג
שֶׁנֶּאֱמַר לְעִיל אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת
יִצְחָק, שֶׁהוֹלִיד בּוֹ אֶת כַּח הַהוֹלָדָה,

וידוויק מלשון הגמרא הנ"ל [סוכה יד. יבמות סד.] למה נמשלו תפילותיהן של צדיקים לעֶתֶר. ודייק בלשונו ואמר של צדיקים, גם של רבקה וגם של יצחק.

ועל דרך הסוד עתר הוא שם קדוש מע"ב שמות היוצאים מג' פסוקים בפרשת בשלח [י"ד, יט-כא] ויסע ויבא ויט, שבהם ע"ב אותיות בכל פסוק, וכשנותנים הפסוקים זה למעלה מזה יוצאים ע"ב שלשות של שמות הקדש ובהם השם הק' ערת: [בשימת לב, יש בכתיבת הפסוקים ג' שיטות כמבואר בפרשת בשלח, והשם ערת הוא לפי השיטה השלישית]:

נ י ט ע עמוד הענן מפניכם ויעמד מאחריכם [פס' יט]
 נִבְאָה בֵּין | מִחֲנֶה מִצְרַיִם וּבֵין מִחֲנֶה י ש ר א ל [פס' כ']

נִזְלָה ה' אֵל תִּשְׁמַע בְּרוֹשׁ קָדִים עֲזָה כָּל-הַלֵּלָה [פס' כא]

וכפי שמביא ה"אוהב ישראל" מאפטא שהם שמות של חסד ורחמים וניתנים להיקרא ולהידרש ישר ולמפרע ובהיפוך אותיות, ואשר על כן ידרש שם זה כאן לעניין עתר. שהקב"ה

צרויה כנסת ישראל בסכנה, אָפִיף צְלוֹתֶיךָ ! ופירש"י שם הפוך תפילתך ואמור לפניו מוטב יְכַלֶּה זרעך ולא תִמָּסֵר ביד אויב. ענה לו דוד אם כן סייען בהדן. ופירש"י שם עזור לי בתפילתך להפוך את תפילתי. היינו דכתיב ויעֲזֹר לוֹ אֲבִישִׁי בֶן צְרוּיָה. [שמואל ב, כא, יז]

וגם כאן כמו אצל יצחק, היה צריך דוד לעזרתו של אבישי בן צרויה, שאין אסיר מתיר עצמו מבית האסורים.

נמצאנו למדים שרבקה היתה צריכה לעזור וסיוע מיצחק להפוך מזלה עליה בתפילתו, ויצחק היה צריך לעזור וסיוע של רבקה בבחינת עזר כנגדו להועיל לו בתפילתה, להוציא לפועל את כח ההולדה שנטע בו אברהם אביו בעת העקידה.

ובזה ינתן טעם לאומרו: ויעֲתֹר יצחק לה' לְנֶכַח אִשְׁתּוֹ. שעזרו זה לזה בתפילתם. ויעֲתֹר לוֹ ה', נעתר לתפילתו על אשתו שתתקבל תפילתה עליו ברצון. ובכך תפילותיהם עזרו גם לה וגם לו.

נעתר לתפילתם על ידי מלאך החסד והרחמים הנקרא עתר.

^^^

וַיִּתְּרָצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ [כ"ה, כב']

יש ליתן את הדעת מדוע אמר הכתוב הַבָּנִים בַּה"א הידיעה, כלומר היכן נרמז קודם לכן שיש שני בנים בקרבה. היה צריך להקדים ולומר וּבִבְטָנָה תוֹמָם, ואח"כ לומר וַיִּתְּרָצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ. או שיאמר הכתוב וַיִּתְּרָצוּ בָנִים, ומאי הַבָּנִים בַּה"א הידיעה.

ואולי ידבר הכתוב על שם העתיד לכשיתגלה הדבר בנבואה כדלקמן, אז יוודע למפרע שהיו מתרוצצים בקרבה, ולכן הלכה לדרוש את ה', לידע מה טיבה של רציצה זו. וכפירוש רש"י רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עכו"ם, עשו מפרכס לצאת. דבר אחר, מתרוצצים זה עם זה, ומריבים בנחלת שני עולמות.

ולעומקו של מקרא רמזם הכתוב באמרו שתי פעמים ויעתר כנגד שני

בנים: וַיִּעְתֵּר יִצְחָק לֵה' לְנִכְח אִשְׁתּוֹ כִּי עָקְרָה הָיָה וַיִּעְתֵּר לֹא ה'.

או כלך לדרך זו:

ויעתר בגימטריה קטנה 2

כיצד: ו=6, י=1, ע=7, ת=4, ר=2

יחד: 20 שהם בגי' קטנה 2

ותהר רבקה, היינו דכתיב וַיִּתְּרָצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ. בקרבה אותיות ברבקה. בסדר הפוך, פַּעְתֵּר הַזֶּה שמהפך את התבואה בגורן.

ועל דרך הצח, ויעתר נוטריקון: והנה יעקב עשו תאומי רבקה.

^^^

וַתֹּאמֶר אִם-כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְדִּי לְדָרֶשׁ אֶת-יְהוָה (כה, כב')

אם-כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי פִירֶשׁ רש"י

אם-כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי מֵתֵאוּוָה ומתפללת על ההריון.

ולכאורה אינו מובן, מדוע זה תמאס ח"ו בהריון אף אם הוא קשה, לאחר עשרים שנות עקרות. שהיה עליה להתפלל ולהתאוות שיהא ההריון בנקל ובשלום.

ועוד יש לשאול, במה נחה דעתה בתשובה שקבלה בבית המדרש של נשם, על ידי נשם בן נח, נשם נשם ברוח הקדש: שני גויים וגו'. הרי צער ההריון עדיין קיים.

אמנם, לפשוטו יאמר כי הידיעה תפחית הסבל ותמלא הכוחות להתמודד עמו.

ולעומקו של מקרא, יש לומר שחשבה רבקה כי **בן אחד** יש לה, ואף כי ירצה לצאת ליד בית המדרש מכל מקום בועט הוא לצאת גם ליד בית התיפלה, **והנה נחפשו מצפוניו של עשו בקרבה עוד בטרם היוולדו**, שעתיד הוא לומר **כי עיף אנכי, שעיף ממצות "אנכי ה' אלקיך, וכן עתיד הוא לומר הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה, ורשעים בחייהם נקראים מתים, ושמא בנה הוא כאחיה, לבן הרשע, המתחסד כלפי חוץ, ובתוך תוכו ישכון קרשע, ורוב בנים הולכים אחר אחי האם, ואשר על כן אמרה רבקה, אם-פן, שיש לי בן שעיף ממצות**

"אנכי ה' אלקיך", ומעיד על עצמו שרשע הוא **שהרשעים בחייהם קרויים מתים** והוא אומר הנה אנכי הולך למות, ועוד שמבזה את הבכורה באומרו **למה זה לי בכורה, אם-פן למה זה אנכי מתאוה ומתפללת לבן כזה שמבזה בלמה זה את אנכי ה' אלקיך.**

ועוד ידויק מדבריה שאמרה למה זה, למה זה לי בן שכל כולו עולם הזה. שכן עתיד לומר מן האדום האדום הזה.

ותשובת הנשם לנשם ברוח הקדש היתה, שטעות בידה, כי לא בן אחד בקרבה כי אם שני גויים. ויאמר יהוה לה שני גוים בבטן. שאם האחד מבזה, הרי השני מכבד. ואם האחד כל כולו את העולם הזה ירצה, הרי השני כל כולו לעולם הבא יוצא.

וכאומרו: עתיד לצאת ממך יעקב שיאמר אכן יש ה' במקום הזה **ואנכי לא ידעתי.** כלומר לא ידעתי שמקום זה הוא מקום הקדושה

והטהרה של אנכי ה' אלקיך
שמשם יוצאה הוראה לישראל.

ועוד אמר לה שם בן נח ברוח
הקדש, שאם עשו אומר למה זה,
וכביכול מתכוון כלפי שמיא,
לפרוק עול מלכות שמים, יאמרו
בני יעקב זה אלי ואנוהו, לקבל
עליהם עול מלכות שמים. ועל כך
ראוי להתאוות ולהתפלל על
ההריון, אף שקשה הוא.

ועוד, שנחה דעתה גם במה שנאמר
לה: מַמְעִיד יִפְגְּדוּ. ולא יקרב זה אל
זה, ועוד, רמז לה לדבריה שאמרה
למה זה, שעתיד לצאת ממנה יעקב
שיודה לו המלאך ויאמר לו: למה זה
תשאל לשמי.

ובזה ודאי נחה דעתה מהתשובה
שקבלה בבית המדרש של שם
ועבר.

ועל דרך הצח, מוטעמת המלה
שְׁנִי בטעם מהפך, לרמוז לה שאין
כאן בן הפכפך, אלא שְׁנִי בנים
שהאחד הפוך מן השני.

ועוד על דרך הטעמים נרמזו אליין
מִלֵּיא בְּאֶמְרָה אִם-כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי.
ובשימת לב, יוטעמו המלים למה זה
במירכא טיפחא, ובזה הן נפרדות
מהמילה אֲנֹכִי. ורומזות לַעֲשׂוֹ, שביזה
את הבכורה כשאמר וְלָמָּה-זֶה לִי
בְכֹרָה.

והמלה אֲנֹכִי הנפרדת מהן, תרמוז
ליעקב שנתן כבוד ליוצרו באמרו אֲכֹל
גֶשֶׁת ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יִדְעָתִי.

ועוד יש לומר דהיא היא הרציצה
האמורה בפסוק וַיִּתְּרֹצְצוּ הַבָּנִים
בְּקִרְבָּהּ, שזה מבזה וזה נותן כבוד.

וכתפילת ר' נחוניא בן הקנה [ברכות
כח:]: אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי
העולם הבא והם רצים לבאר שחת
וגו'.

וכדפירש רש"י כנ"ל, וכאומרו: שְׁעָשׂו
לבית התפלה לרוץ יְרָצָה, ויעקב
לנחול שני עולמות לצאת יְרָצָה.

ועוד על דרך הצח יאמר: עשו
שממנו יצא המן נאמר בו רציצה על
שם שנתרוצץ ונתלוצץ כפי שנאמר
בהמן, [ביוצרות לשבת זכור] אֶץ

וְהַיּוֹנֵן בָּהּ, מֵאֵי צִנּוֹן וְחֹזֶרֶת שֶׁלֹּא פֶסֶק מְשׁוֹלְחָנִים. וְהָרִי רַבִּי כִשְׁנַפְטֵר הָרִים עֶשֶׂר אֲצַבְעוֹתָיו וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא נִהְנֶה בָּהֶם. אִם כֵּן מֵהוּ צִנּוֹן וְחֹזֶרֶת שֶׁכְּבִיכּוֹל נִהְנֶה מֵהֶם.

וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא וְעַל דֶּרֶךְ הַצַּח, יֵשׁ לוֹמֵר, צִנּוֹן שֶׁצִּנּוֹן אֶת תְּאוּוֹתָיו, וְחֹזֶרֶת שֶׁחֹזֶר עַל לִימּוּדוֹ, וּבִזְזָה הִיתָה נִיכֶרֶת גְּאוּוֹתוֹ הָרוּחָנִית, שֶׁגָּבַהּ לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה'.

^^^

מִמַּעַיִן יִפְתָּחוּ. פִּירֵשׁ רַש"י: מִן הַמַּעֲיָם הֵם נִפְרָדִים, זֶה לִרְשָׁעוֹ וְזֶה לְתוֹמוֹ.

וְעַל דֶּרֶךְ הָרִמּוֹז, יִרְמְזוֹן אֶלֶין מִלֵּיאָ עַל מַחְלֻקָתָם שֶׁל רַבִּי וְאַנְטוֹנִינּוֹס בְּעֵינֵי הַיֵּצֶר הָרָע. (כְּמוֹבָא בִּסְנֵהדְרִין צֵא.):

אִמְרָ לִיָּה אֲנְטוֹנִינּוֹס לְרַבִּי מֵאִמְתִּי יֵצֵה"ר שׁוֹלֵט בְּאָדָם מִשְׁעַת יִצִּירָה אוֹ מִשְׁעַת יִצִּירָה א"ל מִשְׁעַת יִצִּירָה א"ל א"כ בּוֹעֵט בְּמַעֲיָ אִמּוֹ וְיוֹצֵא אֶלֶּא מִשְׁעַת יִצִּירָה. אִמְרָ רַבִּי דָּבָר זֶה לְמַדְנִי אֲנְטוֹנִינּוֹס וּמִקְרָא מְסִייעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר {בְּרַאשִׁית ד-ז} לִפְתָּח חֲטָאת רֹבֵץ.

קוֹצֵץ בּוֹ קוֹצֵץ, קוֹצֵץ לְקוֹצֵץ, בְּדַבּוּר מְפּוֹצֵץ, רְצוּצִי לְרְצוּצִי, לֵץ בְּבֹא לְלוֹצֵץ. פֶּלֶץ וְנִתְלוֹצֵץ. וְעַל כֵּךְ יֵאָמֵר: רְצוּצִי וְנִתְרוֹצֵץ.

וְאִילוּ בִיעֶקֶב תֵּאֱמַר רְצִיצָה לְטוֹבָה, שֶׁהוּא כְּנוֹטְרִיקוֹן: רְאֵה צוּר יַעֲקֹב צִדִּיקָהּ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶהֱל קְדוֹשָׁהּ.

^^^

וַיֵּאמֶר יְהוָה לֵּה שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָהּ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמַּעַיִן יִפְתָּחוּ וּלְאֵם מִלֵּאָם יֵאֱמָר וְרַב יַעֲבֹד צִעִיר (כֹּה, כג')

שְׁנֵי גוֹיִם. א"ר יְהוּדָה אִמְרָ רַב אֱלוֹ רַבִּי וְאַנְטוֹנִינּוֹס שֶׁלֹּא פֶסֶק מְשׁוֹלְחָנִים צִנּוֹן וְחֹזֶרֶת. (בְּרִכּוֹת נ"ז ע"ב). וּבִשְׁמִית לֵב, קִרְיָן גוֹיִם וְכַתִּיב גִּיִּים. וְהוּא מִלְשׁוֹן גְּאוּת. שֶׁהִתְנַהֲגוּ לְכַאוּרָה בְּגָאוּת. אֵלֶּא שְׂרַבִּי הֵבֵא מִיעֶקֶב הִתְנַהֲג בְּגָאוּת רוּחָנִית, כְּעֵין מֵה שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (דְּבָרֵי הִימִים ב יז, ו) וַיִּגְבַּהּ לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה', וְלַעֲוֹמְתוֹ אֲנְטוֹנִינּוֹס שֶׁבֵּא מַעֲשׂוֹ, הִתְנַהֲג בְּגָאוּת גִּשְׁמִית.

וכן לשיטתו הבין אנטונינוס כי אחיזת יעקב בעקב עשו היתה רק **משעת יציאה**, כי רצה לעכבו מלצאת לפניו.

והוא אינו יודע את שגלוי לרבי. שיצה"ר שולט באדם משעת **היציאה**. ומה שיד יעקב **אוחזת בעקב עשו** הוא משעת **יציאה**. לא רק לעכב יציאת עשו, אלא אחיזתו בעקב אחיו היא מראשית הוויתו ועד אחרית הימים. ומה שעשו יצא בלא בעיטה, **משום שיעקב היה אוחז בעקבו** כבר מבטן אמו.

ויעקב עצמו לא יצא בטרם הזמן כי היה המלאך מלמדו כל התורה כולה. ורק היה **מרטט ומרקד בעֶבֶר אמו** ליד בית המדרש.

ולא נותר אלא לברר מדוע אם כן הסכים רבי עם אנטונינוס ועוד הביא ראיה לדבריו מ"לפתח חטאת רובץ".

ולעומקו של מקרא, כוונתו של רבי בזה שלא יאמר אנטונינוס שידו של יעקב אוחזת בעקב עשו בגלל **יצר הרע**.

ויש להבין מחלוקתם ומדוע חזר בו רבי מלימודו וקיים את הלימוד של אנטונינוס הגוי. ועוד הביא ראיה לדבריו.

וביאור הדברים: רבי וכן אנטונינוס **לכאורה** יודעים היטב כי יצר הרע באדם **משעת יצירה**. שכן **עשו**, זֶקֶנוֹ של אנטונינוס בבטן אמו כבר רצה לצאת לעבודה זרה.

וכן יעקב מבטן אמו ומשעת יצירתו כבר היתה ידו טבועה ואוחזת בעקב עשו. ובעֶבֶר אמו ליד בית המדרש רצה יעקב לצאת.

ואם כן יש להבין מה מחלוקתם. ויש לומר שאין חולק שיצר הרע מתהווה באדם משעת יצירה. רק מחלוקתם היא ממתי היצר הרע שולט באדם.

אנטונינוס הבין לשיטתו, שאם יצר הרע שולט באדם **משעת יצירה** א"כ **בועט במעי אמו ויוצא** טרם זמנו. והרי עשו אמנם בעט לצאת, אבל לא עד כדי יציאה. והיא ראייתו שיצה"ר שולט באדם רק **משעת יציאה**.

והקב"ה סובב שתהיה מכירה כדי שלא יוכל לחזור בו.

וכאומר: דבר זה, שכך חשב עשו, שלפתח חטאת רובץ, זה למדני אנטונינוס. ולא השכיל עשו להבין שמה שהוא רובץ לפתח, זה באקראי, כי לא יכול לו במעי אמו, שהרי **יעקב היה מעכב בעדו**, באחיזת ידו.

והשתא דאתית להכי, יש להעיר ולהאיר מה שאומרים שיצר הטוב נולד רק בגיל הבר מצוה, משנהיה לאיש. אכן כן, יש לדייק שאז הוא נולד בפועל. אך כמו שלכל ילוד יש זמן עיבור עד לידתו, כן יצר הטוב ימי עיבורו הוא י"ג שנה. ומשנגמר עיבורו בהיותו בן י"ג שנה, אזי הוא נולד בו, היצר הטוב. אך בכח הרי עיבורו הוא משעת יצירה, שנאמר וייצר, בשניח יודי"ן.

ומה שיעקב, ידו אוחזת בעקבו, זה בעצם המהות של יעקב.

ועוד יש להאיר בזה, מה שעשו רצה לצאת לבית התיפלה, גם זה אינו עניין ליצר הרע, אלא זה טבעו של עשו. שמזמן היצירה הוא כופר בהשגחה. ובזה צדק אנטונינוס, שאם יצר הרע

אדרבה, היה זה יצר הטוב שעמד על שלו ועל זכותו להיות הבכור, כפירוש רש"י. וגם הפסוק "לפתח חטאת רובץ" מעיד שיצר האדם מתהווה בו **בשעת יצירה**. וזו הסיבה שהוא רובץ **בפתח. שאם אינו שולט בו בבטן אמו**, ממתין הוא לו לפחות לפתחו. אך בודאי יאמר רבי שיצר האדם מתהווה בו משעת יצירה שנאמר וייצר. בשני יו"דים.

ומעתה יש ליתן טעם לדברי רבי שאמר "דבר זה למדני אנטונינוס". **נְהַיֵּינוּ בָּהּ**, מה הוא אותו דבר שלמד מאנטונינוס.

ויש לומר, מה שלמד מאנטונינוס הוא מה שהוקשה לו, **מדוע לא קבל עשו את הדין**, שהבכורה מגיעה ליעקב. **והרי ידו אוחזת בעקבו**. אלא שעשו חשב שידו של יעקב אוחזת בו באקראי, **משעת יציאה**. והתגלגל הדבר שמכר לו את הבכורה, ומעת המִכָּר שוב לא יכול לערער בדבר. ולו הבין עשו מה שהבין רבי, שיד יעקב אחזה בו **משעת יצירה**, והאחיזה לא באקראי היא אלא **בעצם הדבר**, היה מוותר לו, והיתה נמנעת המכירה, ואם היה מתחרט לא היה פתחון פה ליעקב.

תומם

וַיִּמְלְאוּ יְמֵיהָ לְלֵדָת וְהִנֵּה תוֹמָם
בְּבִטְנָהּ. (כה, כד')

תומם. כתיב חסר, (תאומים אין כתיב
כאן אלא תומם) חסר א'י', ופרש"י
לפשוטו של מקרא אחד צדיק ואחד
רשע.

ויש לשאול, היכן נרמז כאן בחסרון
האות א' והאות י' שאחד צדיק ואחד
רשע.

ועל דרך הרמז והצח יש לומר
שהאותיות א'י' החסרות יורו על
נוטריקון אין יָרָאָה. אין לעשו, יָרָאָה
ליצחק.

או פלג לדרך זו, שחסרון האותיות
א'י' יורו על נוטריקון יראת אלקים.
ומכיון שחָסְרוּ האותיות א'י' הרי זה
כחסרון ביראת אלקים.

וכאמרו שהאחד חסר ביראת
אלקים. לכן נכתב תומם ולא
תאומים.

מזמן היצירה הרי הוא בועט. ואין לך
בעיטה גדולה יותר מאשר לכפור
במציאות השם כבר בבטן האם. אך
בפועל לא בעט כי עקבו אחוז ביד
יעקב.

וזה שאמר הפסוק מִמַּעַיִן יִפְרְדוּ.
שאין הכוונה דווקא ליעקב ועשו
שיפרדו זה מזה כבר בבטן. אלא ודאי
יש לומר לעומקו של מקרא, ממעיך
יפרדו כל אחד ואחד בפני עצמו. עשו
יפרד מבוראו, ומיצר הטוב. ויעקב
יפרד מיצר הרע, כבר מבטן אמו.

אבל הם, יעקב ועשו אחוזים זה בזה
מבלי יכולת להיפרד כלל. שנפילת
עמלק אחוזה בעליית יעקב, שכאשר
הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו,
ואינו יכול להזיקו כלל. וזה נרמז
בברכת יצחק והיה כאשר תריד
ופרקת עולו מעל צוארך.

ועל דרך הצח מאי תריד, נוטריקון:
תראהו יורד. שאם אין הקול קול
יעקב, ח"ו, הידים ידי עשו.

וזה שאמרו לא חרבה צור אלא
מבניינה של ירושלים, תובב'א.

^^^

ועדין יש לשאול, והרי שתי אותיות חסרות כאן. א"י, ואולי יודיע הדבר על חסרון בשניהם. ומגין לומר **שאחד צדיק.**

ולעומקו של מקרא יש לומר, מה שפירש רש"י **שהאחד צדיק, לא מחסרון שתי האותיות.** אלא מכך שהאות ו' **לא נחסרה.** שהרי לא כתוב **תָּמָם, אלא תוֹמָם. וְהִנֵּה תוֹמָם בְּבִטְנָה.**

והאות ו' תוֹרָה על **האחד** שהוא **צדיק,** והוא **יעקב.** שהרי הו' מִשֵּׁם הו"ה לעולם תוֹרָה על ספירת **התפארת,** היא ספירתו של **יעקב,** הנמשכת מן **היסוד** היא ספירתו של **יוסף.** וכפי שנאמר בפסוק (תחילת וישב) **אלה תולדות יעקב יוסף.** כמובא בשערי אורה לר' יוסף ג'יקטאלי, **שהו' מִשֵּׁם הַשֵּׁם תוֹרָה על היסוד והתפארת,** כזה:

י' חכמה	ה בינה
חסד	גבורה

ו

תפארת-יסוד

ה

מלכות

ואשר על כן אמרו במדרש (מדרש חסרות ויתירות) שכתוב חמש פעמים **אליה חסר בלי וי"ו,** וחמש פעמים **יעקב מלא עם וי"ו,** שאליהו נתן את ה-ו' מִשְׁכּוֹן ליעקב שיבא ויגאל את בניו. לכן **תשתייך ה-ו' ליעקב, ותוֹרָה על יעקב** שהוא הצדיק מן התוֹמָם.

או כלך לדרך זו, שחסרון האותיות א"י יורו על נוטריקון ידו **אוחזת.** מי **שידו אוחזת, הוא הצדיק.** שבזה הוא **ממלא את החסרון של י'א' שבמילה תוֹמָם.**

ועוד על דרך הרמז י"ל, שהאותיות החסרות של אל"ף ויו"ד באות לרמז, על **אלופו של עולם הנעלם** מעיני כל חי, היא האות **א' שהיא ראשונה משם אלקים,** והאות **י' תרמוז על יעקב,** שהיא ראשונה בשמו, **ודמותו חקוקה בכסא הכבוד** וגם הוא בבחינת **נעלם,** והאות **ו'** של **תוֹמָם מְחַבֵּרֶת ביניהם,** היא האות **ו'** אשר תוֹרָה על שם ה', ועל ידה נהיה יעקב איש תם יושב אהלים. אל תקרי **אהלים** אלא **אלהי"ם.** **שקבע מושבו בשכינה** לקיים בזה את הפסוק **כִּי יַעֲקֹב בָּחַר**

ועל הבחירה בין יעקב אבינו והקב"ה.

ועוד על דרך הסוד י"ל, שאותיות
או"י שבמילה **תאומים** כשנכתבת
במלואה, הן ג' אופנים של מילואי
האותיות ו'**י**' שבשם ה' שבארבע
עולמות אבי"ע: **א'** כנגד **וֹאוּ** שבשם
יוד הא וֹאוּ הא, שבעולם היצירה, וכן
בשם **יוד הי וֹאוּ הי** שבעולם
הבריאה, ו'**י**' כנגד **וֹי** שבשם **יוד הה וֹי**
הה שבעולם העשייה, והאות **י'** כנגד
וִיו שבשם **יוד הי וִיו הי** שבעולם
האצילות. והן מופיעות בשמו: **יעקוב**
ישראל. לומר לך שיעקב הוא **עיקר**
התולדה של התאומים. שהרי גם **ללא**
אותיות אלו לו היה נכתב **תָּמַם**, ממילא
היה רומז הכתוב על יעקב שעתיד
להיות איש **תָּמַם** יושב אהלים. ומעתה
שכתוב **תָּמַם** עם מילויי האות ו'
שמילואם הוא כנ"ל **או"י'**, רומז הדבר
שיעקב הוא גם עיקר התולדות.

עוד נמצא מה בין יעקב ועשו.
שביעקב נאמר **וַיַּעֲקֹב אֶיִשׁ תָּם**
בתרגום **גבר שלים**. שמתגבר להשלים

**וכל הנ"ל נרמז ב-ו' של המילה
תלומם. שה-ו' מורה על התייבון**

ומבאר המהרש"א שג' אופנים אלה של הירא שמים הם שליטתו בג' עולמות. עולם התחתון ועולם התכונה [השמש והירח והכוכבים] ועולם המלאכים. ומבאר **בלעומקו של מקרא** בהקדמה לפרשת ויצא, שכל ג' האופנים של הירא-שמים **נמצאו ביעקב אבינו**. וכל זה מכח תמימותו ודבקותו בה'.

ואשר על כן נרמז יעקב בתמימותו עוד בטרם צאתו שנאמר **וְהָיָה תוֹמָם בְּבִטְנָה** והוא מלשון תמימות. שהאחד יהיה תמים ויתקיים בו תמים תהיה, והוא יעקב כנ"ל.

~~~~~

וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֶדְמוֹנִי כְּלוֹ כְּאֶדְרֵת שַׁעַר וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֲשׂוֹ [כה, כה']

כְּלוֹ כְּאֶדְרֵת שַׁעַר. ובעכּן כתיב [יהושע ז, כ'-כא'] **אֶדְרֵת שַׁעַר**. וַיֵּצֵא עֲכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֲמֵנָה אֲנִכִּי חֲטָאִיתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכַזָּאת וְכַזָּאת עָשִׂיתִי: וַאֲרָא בְשָׁלָל אֶדְרֵת שַׁעַר אֶחָת טוֹבָה וּמֵאֲתִים שְׁקָלִים כֶּסֶף וְלִשֹׁן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מִשְׁקָלוֹ וְאַחַמָּדִם וְאַקָּחֶם וְהִנֵּם טְמוּנִים בְּאַרְצָא בְּתוֹךְ הָאֲהָלִי וְהַכֶּסֶף חֲתָמִיתָה: שֶׁעֵכָן נִכְשַׁל בַּחֲמַדַּת הָאֶדְרֵת **כְּנֹעַר**, כְּמוֹ שֶׁנֶּעֱרַר חוֹמַד בְּדֶרֶךְ שְׁטוּת. לִכֵּן כְּתוּב

את עצמו, וזו היא תמימותו. ועשו לעומתו עשה עצמו **כבר שלם**, שכן עש"ו מלשון עשוי. ובמהר"ל מצאנו עש"ו בגי' שלו"ם. שהגיע למידת השלום שלו ואינו צריך עוד להתגבר לעבוד על עצמו. וביעקב נאמר שלים כעין ו"ו קטיעא, שצריך תמיד לעמול להשלמת עצמו כמו פנחס שנאמר בו ויקח רומח בידו.

ויעקב א"יש ת"ם. נוטריקון אמ"ת. ככתוב תתן אמת ליעקב [מיכה ז, כ']. איש תם יושב אהלים, ת"ם אותיות מ"ת, מת באהלה של תורה.

ועוד י"ל, ויעקב איש תם יושב אהלים, יש בו יראת אלקים. וזו **יראת שמים** עליה דברו חז"ל [ברכות ו:]: בפסוק: סוֹף דְּבָרָא הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת-הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׁמֹר **כִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם** (קהלת, יב, יג') ונדרש בברכות שם על הירא **שמים בג' אופנים**:

א. שכל העולם לא נברא אלא **בשביל ז'ה**.

ב. **שְׁקוּל זֶה** כנגד כל העולם כולו, ג. לא נברא כל העולם כולו אלא **לצְנוּת לזֶה**. (לשון צוותא, יש מדייקים לנקד לצוות לזה).

שְׁנָעָר. אבל עשו היה לבוש במידותיו הרעות מלידה, כעשוי שלא יכול לשנות טבעו, ולכן כתיב **כָּלוּ**, שכל כלו היה טבוע ברשעות התאוות. **ולעומתו יעקב** יושב אהלים שכל כולו בתוך אהלים, אהלי שם ואהלי עבר.

~~~~~

וַיָּדֹא אֶחָזֶת

וַיָּדֹא אֶחָזֶת בַּעֲקָב עֵשָׂו. (כה, כו')

בשימת לב לכך שהתורה הנצחית מציינת אחיזה זו, יש לומר שאחיזה זו נצחית היא, ואינה באקראי. ובודאי היה זה לנס ולאות ולמופת כיצד זה ידו של ילוד בן יומו תקועה בעקב אחיו מבלתי יכולת כמעט להוציאה כלל. ואשר על כן נאמר בזה הלשון בדרך של הפתעה והתפעלות. **והנה. שיזכרו האחיזה הזאת לדורות עולם.**

ועוד י"ל, נאמר **אֶחָזֶת** בלשון הווה. **אֶחָזֶת בַּעֲקָב עֵשָׂו לעולם.** והיא בזכות ברכת אברהם **עָקָב** אשר שמע אברהם בקולי, עד **עקבתא** דמשיחא, עד אשר יעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את **הר עשו** והיתה לה' המלוכה.

ועוד י"ל, וַיָּדֹא אֶחָזֶת בַּעֲקָב עֵשָׂו, וגם לאחר שהוציאו את ידו נשארו **עקבות** אצבעותיו **בעקבו** לעולמים, ככתוב **וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פַּעַמַּיִם.** אל תקרא **פַּעַמַּיִם** אלא **פַּעַמַּיִם.** מלשון **צעדים.** שעל כל צעד וצעד מרגיש עשו את **ידו של יעקב בעקביו.** והוא כנושך **עקביו** כנאמר בברכת יעקב לזן הנשף **עָקָבִי-סֹוס נִיפֹל לְכָבוֹ אָחֹור.** [בראשית מט, יז']. ומכאן ברכתו ערף **חושים בן דן את ראשו** של עשו בפתח מערת המכפלה כאשר עכב את קבורתו של יעקב. שהיה עשו תופש אומנותו של נחש [כדלקמן כה, כז'] גבי גבר נחשירכן], ובנחש נאמר [בראשית ג, טו'] **הוא יִשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפֶנּוּ עָקָב,** ולכן תפש דן אומנותו של עשו וערף **ראשו.** נמצא עשו מפסיד גם את **עקבו** על ידי יעקב וגם את **ראשו** על ידי חושים בן דן בן יעקב. והקב"ה נהג בו בזה מדה כנגד מדה, שהיה עשו מושחת מכף רגל ועד ראש.

ועוד י"ל וַיָּדֹא אֶחָזֶת ר"ת וי"א. וכעין רמז יש כאן לברכה שעתידי לקבל מיצחק אביו "ויתן לך האלקים". שידו אוחזת את הברכה המגיעה לו. **ועוד כנ"ל,** שהן ג'

ויש לשאול, מדוע עכבו הקב"ה ליעקב ולא הוציאו ראשונה, **ויש לומר** שהקב"ה לא עשה כן, כדי שבני בניו של יעקב יטלו את הבכורה **בכח מעשיהם הטובים ותפילתם הזכה**, וכמובא ברש"י על הפסוק "בני בכורי ישראל" [שמות]:

כאן חתם הקב"ה על שטר המכירה. רק לאחר **שזעקו** אל ה' בצר להם ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה.

ולזה רמז הכתוב במלים **ואחרי כן**. אחרי כן, יצא אחיו ביד רמה עת תעל שועתם אל האלקים מן העבודה.

~~~~~

ויצחק בן-ששים שנה בלדת אתם (כה,כו')

יש ליתן את הדעת על מה הדגישה התורה את גילו של יצחק בלדת **אותם**.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שכל זמן ההריון, היו יצחק ורבקה **מצפים וממתינים** לקיים מצות המילה כנאמר (תהלים קיט, קסב) **שש אנכי על-אמרתך פמוצא שָׁלָל רַב**.

אותיות המילוי של **ו'** שניתנה ליעקב על ידי אליהו הנביא [רש"י ויקרא כ"ו, מב'], ומכאן שאב יעקב את כוחו להיות "**וְיָקֵדוּ אֶחָדָה**", שהן מילוי ה-**ו'** בארבע עולמות אבי"ע, כנ"ל.

ועוד י"ל, וְיָקֵדוּ אֶחָדָה בְּעֵקֶב עֲשׂוֹ, י' של ידו **ועקב** של עשו, הם שמו של **יעקב**, ואחיזה זו היא מהותו של יעקב, כאדם **האוחז את הסטרא אחרא** כל ימיו שלא יוכל לו.

ואחרי-כֵן יצא אחיו. רמז הכתוב ליציאת מצרים. אל תקרא **יצא** אלא **יצא**. **ואחרי כן יצא אחיו**. אחרי שִׁשְׁנָעוּ להשם ותעלה שועתם אל האלקים, וירמוז למה שנאמר בברית בין הבתרים (טו,יד) **ואחרי כן יצאו ברכש גדול**.

ועוד י"ל בְּעֵקֶב עֲשׂוֹ, אומר הקב"ה בזכות **עֵקֶב** אשר שמע אברהם בקולי, כן יאחז יעקב בעקב עשו בזכות אשר ישמע בקולי.

וכפירוש רש"י ואחרי כן יצא אחיו: ויעקב בא לעכבו כדי שיטול את הבכורה מן הדין.

המלים **אִישׁ תָּם** במונח - זקף קטן.
שמקטנותו היה מונח בתמימותו וזקוף
וישר באמונתו.

~~~~~

גִּבֹּר נַחֲשִׁירְכָן

**אִישׁ יָדַע צִיד בְּתֵרֶגוֹם גִּבֹּר
נַחֲשִׁירְכָן.** [כ"ה, כז']

ויש לעיין בתרגומו, **נַחֲשִׁירְכָן**. וכיצד
יהיה זה תרגום לאיש יודע ציד.
ובשימת לב יש לחלק את המילה
נַחֲשִׁירְכָן לשתי מלים. **נַחֲשִׁירְכָן**.
ואכן נמצא ב"ציוני", (מלוקט מספרים
הק') לר' מנחם ציוני: שהיה סימן
נחש על ירכו של עשו לרמוז כי הוא
מסטרא דנחש.

ועוד יש לומר, שלכן נקרא
נַחֲשִׁירְכָן, שמציאות עשו כמציאות
הנחש הקדמוני המחפש לצוד ולפגוע
בכל דורותיו של יעקב הנמשלים
לירד. ככתוב **וַיְהִי כָל-נַפֶּשׁ יִצְחָק יִרְדָּה**
יַעֲקֹב שְׂבָעִים גִּבֹּר.

ועוד יש לומר, כי ירמוז תרגום זה
גִּבֹּר **נַחֲשִׁירְכָן**, לדברי רבא (בבא קמא

ומשנולדו, לא יכול היה יצחק לקיים
מצות מילה לא ביעקב ולא בעשו. לא
ביעקב שהרי נולד מהול, וגם לא
בעשו שהיה אדום ומסוכן. ואע"פ כן
היו **שְׁשִׁים** בבואם, לעשות רצון קונם.
לכן נאמר **וַיִּצְתָּק בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה**
בְּלֶדְתָּ אִתָּם. אל תקרי **שְׁשִׁים** אלא
שְׁשִׁים.

~~~~~

**וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ
יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ
תָּם יֹשֵׁב אֲהֶלִים** [כ"ה, כז']

ויהי לשון צער. שאל מול צדיקותו
של יעקב נתגלה ביותר לעין כל
רשעות עשיו. לכן כתיב **וַיְהִי עֲשׂוֹ**
וַיְהִי עֲשׂוֹ צַעַר לְכָל.

ובשימת לב: בעשו כתוב פעמיים
אִישׁ, אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה,
וביעקב **אִישׁ** פעם אחת **וַיַּעֲקֹב אִישׁ**
תָּם. לומר לך שעשו אין תוכו כברו
והוא כשני אנשים, אחד בפה ואחד
בלב, ויעקב תוכו כברו, שפיו ולבו
שנים, ולכן נכתב **אִישׁ תָּם.**

ועל דרך הצח והטעמים ירמוז על
מידותיו של יעקב, שכן מוטעמות

צב, עמ'ב) שדימה את עשו לדקל רע שהולך אצל אילני הסרק (רש"י):

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשָׁרְכִי. [שנמצא הדקל הרע שאינו נותן פירות הולך אצל הקנים שהם גדלים באגם שָׁרְכִי ובטלים גם הם מן הפירות]. אמר ליה דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים ותנן במתניתין ותנינא בברייתא.

דבר זה כתוב בתורה דכתיב {בראשית כח-ט} וילך עשו אל ישמעאל. ומן הנביאים שנאמר ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים ויהיו עמו. ומן הכתובים שמצאנו {בן סירא יג שהוא "כעין כתובים" רק לא נכלל בכ"ד ספרים} כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו, ומן המשנה כל המחובר לטמא טמא (כלים כה,ה, ורע"ב שם, וכן טו, ד, עיקר תויו"ט), ומן הברייתא רבי אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. (חולין סה.).

ומובא בתוספות שם ד"ה דשָׁרְכִי: דשרכי. בטלנים. וכן בשרכא בסוף יש נוחלין (ב"ב דף קלט. ושם.) כמו

איש יודע ציד (בראשית כה) ומתרגמינן גברא נחשירכן ומפ' רבינו תם: נח ובטל.

ובערוך גורס גבר נחשידכן בדל"ת. ומפרש לשון שקט, ותשקוט הארץ תרגומו ושדוכת ארעא (שופטים ה). ויש לומר בזה כוונתו לעשו שהיה עושה כל מעשיו הרעים בשלוות הנפש, שכן מעשיו הרעים היו מצננים את רתיחת דמו.

וכן מצאנו במי המבול (בראשית ח,א') וַיַּעֲבֹר אֱלֹהִים רוּחַ עַל-הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ הַמָּיִם, תרגם יונתן וַאֲשַׁדְּכוּ מֵיָא. ופירש רש"י שם וישכו. כמו כשוך חמת המלך (אסתר ב, א.), לשון הנחת חמה.

וכפי שאמרו במסכת שבת קה: הקורע בחמתו [בשבת] אינו כמקלקל שפטור אלא כמתקן שחייב דקעביד נחת רוח לַיָּצֵרוֹ, ופירש רש"י: נחת רוח לַיָּצֵרוֹ שמשכך את חמתו.

וגם בזה מצאנו הבדל ניכר בין עשו ליעקב שעשו עושה נחת רוח לַיָּצֵרוֹ ואילו יעקב עושה נחת רוח לַיָּצֵרוֹ.

ואשר על כן על כל הנ"ל, שם לו עשו הרשע למטרה לפגוע ברכו של יעקב עד אשר עלתה לו מעט, שנאמר ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו". ולכן נקרא נחש-ירכן.

רַבְקָה היא בחינת האהבה, אֶהְבֶּת ה'. (וכמובא בלעומקו של מקרא עה"פ ותתכס). ולכן נאמר ברבקה וְרַבְקָה אֶהְבֶּת. ב-ו' החיבור ובלשון הווה. כי אֶהְבֶּת ה' היא הוויה נצחית מתמשכת.

ויצחק הוא בחינת היראה הנצחית כפי שנאמר בעקידה (כב, יד) בְּתָר ה' יִרְאֶה והוא לשון יִרְאֶה. ובזכותו היתה רבוצה אש על המזבח בצורת אריה, שהוא אותיות יִרְאֶה. וכן מובא בתיקוני הזהר.

וזה שנאמר וַיֵּאָהֱב יִצְחָק, שאהבתו לעשו היתה בלשון עבר, ואינה נצחית, והיה רק אמצעי לחנכו ליראה. ולכן חשב לברכו בטל השמים תחילה, כדי להחיל עליו יראת שמים. וזכה בזה יעקב, לְשֹׁלֵב היראה והאהבה בעבודתו ובלימודו.

וכמובא בספרים הק' שיראה ואהבה משולבים זה בזה, כאשר היראה היא סולם להגיע אל האהבה, ואשר על כן יש להם אותיות משותפות: אה. ש אה של היראה הן ה-אה של אהבה. ובשלבי הסולם של עבודת ה' יִקְרָאוּ כך: יראהבה.

והוא סוד וַיֵּדֹ אֶחָזֶת בְּעֵקֶב עֲשָׂו. שהבא להרגך השכם להורגו ובטרם יפגע עשו בירכו, יאחז יעקב בְּעֵקֶבוֹ וחושבים בן דן יטול ראשו.

^ ^ ^ ^

וַיֵּאָהֱב יִצְחָק אֶת עֲשָׂו פִּי צִיד בְּפִיו וְרַבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב. (כה, כח')

יש לשאול, כיצד ילך יצחק שולל אחרי פיו של עשו, ויש לומר שהמלה פִּי אינה בהוראה של סיבה. אלא בהוראה של אף-על-פי. כמו שנאמר "כי מנשה הבכור" אף על פי שמנשה הבכור שם יעקב יד ימינו על אפרים. כן כאן, אף על פי שיצחק יודע כי ציד בפיו של עשו, אף על פי כן הוא אוהבו כדי לקרבו.

^ ^ ^ ^

וַיֵּאָהֱב יִצְחָק אֶת עֲשָׂו וגו' וְרַבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב.

יש ליתן טעם בשרש חילוק אהבתם. והנראה לומר בזה, על דרך המוסר ועבודת ה', שהם שתי דרגות בעבודת ה'. יראתו ואהבתו.

והיא עבודת יעקב. עבודת התפילה והתורה. שבתפילתו השיג השגות היראה ככתוב מה נורא המקום הזה. ובתורתו השיג השגות האהבה, שנאמר יִשָּׁב אֶהְלִים. ויש בזה אותיות אהבה. שאם תצרף שתי המלים אחת לאחת, יתקבלו אותיות אהבה, כזה: ישבאהלים.

וכמובא במשלי (ה, יט') אֶלֶּת אֶהְבִּים וְיַעֲלֶת חֵן דִּדְיָה יִרְנֶה בְּכָל עֵת בְּאַהֲבָתָה תִּשְׁגָּה תָּמִיד. וכמו שפירושוהו בעסק התורה.

ועל דרך הצח, ולעומקו של מקרא, יִרְאֶה למעיין שבלשון יאהב חבוי לשון יראה. שהן אותיות יאה בתוספת ר או ב. וזה שנאמר וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר. שהצעיר הוא יעקב יעבד את ה' בדרגות של רב. והיינו ר' וב' שהן אותיות של יראה יאהב.

ועוד יש לומר, שהיה יצחק אוהב בעשו את מצות המילה שנזדמנה לו אצלו. וזה שנאמר וַיֹּאכֶל יִצְחָק אֶת-עֵשָׂו כִּי-צִיד וגו'. ונרמז בפסוק של המילה שֵׁשׁ אַנְכִּי עַל אִמְרָתְךָ כְּמוֹצֵא שִׁלָּל רַב. אלא שהיה צריך להמתין לו עד שיבריא. ויעקב נולד מהול. וזו

האהבה אשר אהב אצל עשו, אהבת מצות המילה אשר כביכול ממתנת לו.

או כלך לדרך זו. מאי כִּי צִיד בפיו. ויש לפרש על דרך של זמן כמו: כאשר. ויאהב יצחק את עשו לעת אשר יהיה מוצא שלל רב במילתו כי ממתין הוא אצל המילה.

~~~~~

וַיֹּאכֶל יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וַרְבֵּקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב. (כה, כח')

יש ליתן טעם מדוע נחלקו יצחק ורבקה באהבתם ליעקב ועשו.

ובשימת לב, ביצחק פירש טעם אהבתו. כי ציד בפיו. וברבקה לא פירש כל טעם לאהבתה.

וההסבר בזה הוא, שאהבת ת"ח אינה צריכה סיבה. ואהבת רשע צריכה סיבה.

ועוד יש לומר, שודאי יצחק אוהב את יעקב גם הוא, אלא שנתן סיבה לאהבתו לעשו. ומה שרצה לברכו הרי זה בגלל הבכורה, שיצא ראשונה

תורה באותה מטבע לגבי הבנים. ולא יבכר את הבן **האהוב** על פני הבן **השנוא**. ולא דוקא בן השנואה או האהובה. ורבקה לית לה כלל זה והתורה אמרה בן השנואה דווקא, ולא הבן השנוא. ואדרבה הבן האהוב מצוה לבכר על פני בן השנוא הבכור, כי לו, לִבְנֵי הָאֱהוּבָה, משפט הבכורה. ככתוב בתהלים פט: אֶף אֲנִי בְכוֹר אֶתְּנֶהוּ עֲלֵיוֹן לְמַלְכֵי אֶרֶץ [תהלים פט, כח].

^ ^ ^ ^

וַיָּבֹא עֲשׂו מִן-הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיפָה
[כ"ה, כט]

וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל-יַעֲקֹב הַלְעִיטָנִי נָא
מִן-הָאָדָם הָאֵדָם הַזֶּה כִּי עֵיפָה אֲנִי
עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ אֱדָוָם. [כ"ה, ל]

פִּרְשׁ רַש"י לַפְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: והוא עיף. ברציחה, כמה דתימא כִּי עֵיפָה נִפְשִׁי לְהִרְגִים (ירמיה ד, לא).

ולעומקו של מקרא יש לומר שדברי ירמיהו מוסבות אל הקב"ה. כביכול הקב"ה אומר **עֵיפָה נִפְשִׁי לְהִרְגִים**. שהקב"ה מחכה לאדם עד יום מותו,

וקרא עליו ולא יבכר את בן האהובה על פני בן השנוא הבכור. וגם ידע כי יעקב מבורך גם מבלעדי ברכתו.

ועוד, כי יעקב אע"ג שהיה אהוב על שניהם אין לו משפט הבכורה כנ"ל. כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו [דברים כא, יז] וקל וחומר שעשו הוא בן האהובה, שנאמר **וַיֹּאמֶר [בראשית כד, סז].** והרי באותה לשון נאמר על עשו **וַיֹּאמֶר יַצְחָק** את עשו. כי יצחק לא שת לבו אל המעשים החיצוניים של עשו ועל מראהו אלא על **הַפְּנִימִים**. ולכן התגלגלו **הַפְּנִימִים** של עשו אל חיק יצחק במערת המכפלה ביום מותו.

ויצחק סבר שהפנים של עשו טוב הוא, רק מעשיו מקולקלים. אבל רבקה ידעה שרוב בנים הולכים אחרי אחי האם, ועשו שיצא ראשונה **כשהוא עשוי,** נקרא **רוב בנים,** והולך הוא אחרי אחי האם **אחרי לבן,** ומזה ידעה כי גם פנימיותו מקולקלת. ולכן ורבקה אוהבת את יעקב.

ועוד סיבה שנקרא עשו רוב בנים כי מרגלא בפומיה לומר **יש לי רב.** **ועוד,** שיצחק אחז את הכלל **דברה תורה כלשון בני אדם,** וכאילו אמרה

אבל משהגדיש את הסאה הרי האדם כביכול מַעֲיֵף את הקב"ה מלחכות לו.

וכמו שמצינו במדרש רבה פרשת בא ואמרו שם שאין יגיעה לפני הקב"ה שְׁנֵאֲמַר (ישעיה מ, כח): לֹא יִיעֵף וְלֹא יִיגַע, [אומר הקב"ה] בְּמָה אֲנִי יֹגֵעַ בְּמִי שֶׁהוּא מַכְעִיס לִפְנֵי בְּדַבְרִים בְּטָלִים, כְּמָה דְּאֵת אֲמַר (מלאכי ג, יז): הוֹגְעֵתֶם ה' בְּדַבְרֵיכֶם וק"ו בדברים אלו שהכעיס לפניו עשו הרשע באותו היום שעבר חמש עבירות חמורות.

ולכן נאמר וְהוּא עֵינָה. לכאורה המלה וְהוּא מיותרת. שהיה יכול לומר וַיִּבֶּא עֲשׂו מֶן-הַשָּׂדֶה עֵינָה. מאי והוא.

אלא שכביכול עֵינָה להקב"ה, הנקרא הוא. ולכן נתן לו הקב"ה מקום להכשל בו ולמכור את בכורתו ליעקב. שעד עתה האריך לו אפו, ומעתה סייע הקב"ה ביד יעקב שימכור לו עשו את בכורתו וגם את ברכתו.

והקב"ה כביכול הוא שאומר עֵינָה נִפְשִׁי מעשו, להורגים כעשו.

ועל דרך הרמז, נאמר פִּי עֵינָה אֲנִכִּי. והמלה אֲנִכִּי תוֹרָה על הקב"ה שנקרא

אֲנִכִּי, והיא מוטעמת באתנחתא, כלומר שאין הקב"ה עוד מצפה לו לעשו שישוב מדרכו הרעה, אלא הוא באתנחתא כלפיו. והוא כביכול עיף מלעזור לו.

וכן עשו התיאש מלהטיב את דרכיו כי אמר עֵינָה אֲנִכִּי שאם הקב"ה עיף מלעזור לי למה זה לי בכורה. והוא אינו יודע כי תמיד יצפה לחוזרים בתשובה.

וכן יובן המשך הפסוק **עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ אֲדָם**. מאי על כן, משום דעיף אנכי קרא שמו אדום? **אלא לומר לך, שהקב"ה אומר כן. על כן** שעיפה נפשו של הקב"ה כביכול מרציחותיו של עשיו, קראו הקב"ה אדום. אדום ולא אָדָם. ואילו ביעקב נאמר אדם אתם, [יחזקאל לד, לא] וְאַתֶּם צִאֲנִי צֹאן מִרְעִיתִי אֲדָם אֲתֶם, ודרשו חז"ל אתם קרויים אדם ואין אומות העולם [עובדי כוכבים] קרויים אדם.

^^^

וַיִּזְדַּע יַעֲקֹב בְּנִידָד (כה, כט')

ברש"י לשון תבשיל. כתרגומו ובשיל יעקב תבשילא. ויש להבין כפל הלשון: וַיִּזְדַּע בְּנִידָד.

ובפרשת יתרו נאמר במדרש רבה ר"פ שמות על הפסוק (שמות יח, יא): כִּי בִדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ וגו', בַּקִּדְרָה שֶׁבַשְׁלֹו, בָּה נִתְבַּשְׁלוּ.

וכן הוא בגמרא פ"ק דסוטה די"א ע"א מאי משמע דהאי זָדוּ לישנא דקדירה הוא, דכתיב וַיִּזְדַּע יַעֲקֹב בְּנִידָד.

והרד"ק בספר השרשים מביא כי בַּדְבָר אֲשֶׁר זָדוּ הוא משרש זוד, ולעומתו וַיִּזְדַּע יַעֲקֹב בְּנִידָד שהוא לשון תבשיל, הוא משרש נזד.

יוצא איפוא שאע"פ שהם שרשים שונים הרי הם קרובים זה לזה עד שהמדרשים עירבו ביניהם.

ואשר על כן על כל הנ"ל, בדרך הדרש אפשר לערבם יחד, הן מלשון זוד והן מלשון נזד, כי כן ערבום רבותינו במדרשים.

ולכן, על דרך הרמז והצח, יש לומר שיעקב בישל את תבשיל המכירה בְּנִידָד ליקח הבכורה מעשו, כפי מה שמגיע לו, כמבואר ברש"י. ולכן כתיב וַיִּזְדַּע יַעֲקֹב בְּנִידָד.

ועל דרך החידוד יוליד כפל הלשון, לשון נופל על לשון, להזיד את המזיד. כזה:

וְהַזִּיד לְמִזִּיד בְּהִזִּידוֹ בְּנִידָד בְּמִזִּיד, וְהַמִּזִּיד לְמִזִּיד גִּתְנִידָד לְנִידָד, וְהַזִּיד כֹּאשֶׁר הִזִּיד.

ופתרונו:

וְהַזִּיד [יעקב] לְמִזִּיד [למי שרצה להרגו בערמה הוא עשו], בְּהִזִּידוֹ [יעקב לתבשיל] בְּנִידָד בְּמִזִּיד, [כדי לקבל הבכורה], וְהַמִּזִּיד [להרגו בערמה הוא עשו], לְמִזִּיד [ליעקב המבשל] גִּתְנִידָד [נתבשל] לְנִידָד, וְהַזִּיד [עשו] כֹּאשֶׁר הִזִּיד [חשב לרעה].

^ ^ ^ ^

הַלְעִיטָנִי נָא מִן-הָאֲדָם הָאֵדָם הַזֶּה כִּי עֵינִי אֲנִכִּי עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ אֲדָם. (כה, ל')

הַלְעִיטָנִי. פירש רש"י, אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה.

ויש ליתן טעם מדוע דברה תורה דוקא בלשון הזה. **הלעיטני**.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהוא מלשון **עצה**. שכן האות ט' והאות צ' מתחלפות בארמית כמובא לקמן, וכן ט' ו צ' קרובות לשימוש הלשון כגון מה נצטדק במקום מה נתצדק, ועשו פנה ליעקב עוד ביום אתמול, **שיעוץ** לו **עצה** כיצד להלחם בנמרוד, ובאומרו **הלעיטני**, הרי הוא כאומר **יעצני**, כלומר **עוץ לי עצה**.

וכמובא בדעת זקנים מבעלי התוספות שאותו היום הרג את נמרוד שנלחם אתו. כי כאשר התחיל עשו לצוד ציד בשדה מצאו נמרוד שהיה גבור ציד ואמר לו שאין שום אדם רשאי לצוד בשדות אלא הוא.

ובא עשו ונטל עצה מיעקב ואמר לו יעקב כל זמן שיהיה נמרוד לבוש בגדי החמודות לא תוכל לו אך תאמר לו שיפשיטם אז תוכל לו וכן עשה והרג נמרוד. ולכך אמר **כי עיף אנכי** שהרג לנמרוד.

ועוד יש במדרש פליאה שהקב"ה הליבש לאדם הראשון כתנות אור הם הציצית. ומצינו שנמרוד לקח הבגדי

חמודות האלה **מאברהם** אבינו שקבלם בירושה **מאדם הראשון**, הם הכתנות **אור** הכתובות בספר התורה של ר' מאיר.

יוצא איפוא שבגדי החמודות הם היו כתנות אור של ציצית של אדם הראשון שעברו בירושה לאברהם אבינו ונמרוד לקחם ממנו. **ולכן חמד אותם יעקב לקבלם חזרה. ונתן יעקב עצה זאת לעשו** שעל ידה גם הוא יוכל לזכות בבגדי החמודות ולקבל אִתָּם את הברכה מיצחק אביו.

ובכך מצאנו מנוחה מדוע בחרה התורה במילה **הלעיטני**. שיש במשמעותה לשון **הלעטה** **שהיא האבסה**, וגם יש במשמעותה לשון של **עצה**. לתת **עצה**. כי **עצה** בארמית היא **עיטא**. [כגון תרגום יונתן בר' כט, כב', לז, יד'] שבלשון ארמית צ' וט' מתחלפות. ועל כן אומר עשו ליעקב, **הלעיטני**.

וכאומרו: כשם שיעצתני בענין הבגדי חמודות, **ובעצתך** הרגתי לנמרוד, ועתה עיפה נפשי להורגים, **ואני תאב להלעיטני נא מן-הָאֵדָם הָאֵדָם הַזֶּה**.

במצות כיבוד אב להכין התבשיל להברות אבינו האבל.
וזה שאמר יעקב ליוסף בסוף ימיו בקברי אשר כריתי לי. [פרק נ' פס' ה].
ופיר"ש שם שהוא מלשון מכירה.
כאומרו בקברי אשר קניתי לי. שעל ידי מכירת הבכורה וקנייתה מעשו, זכיתי גם במכירה אחרת והיא הזכות במערת המכפלה.

^ ^ ^ ^

ועוד יש ליתן את הדעת על נתינת הטעם על-כן קרא-שמו אָדָם (כח, ל'), על מה היא באה.

הרמב"ן פירש שהיא נתינת טעם למה שאמר עשו הִלְעִיטְנִי נָא מִן-הָאָדָם הָאֵדָם הַזֶּה. וזה לשונו: היה התבשיל מאוּדָם מן העדשים שהיו אדומות או נְשָׁקְחוּ בדברים אדומים ועשו לא ידע מה הוא וקרא שמו אָדָם על כן קרא שמו אָדָם כי לעגו עליו שמכר בכורה נכבדת בעבור תבשיל מעט פִּי-סָבָא וְזוּלָל יוֹגֵשׁ (משלי כג כא).

הספורנו פירש בדרך דומה באומרו שְׂאָדָם הוא לשון ציווי, וזה לשונו: על כן קרא שמו אדום. כשראו שכל

ועוד יש לומר, הָאָדָם הָאֵדָם הַזֶּה. כתיב חסר. שאינו רואה מעבר לאָדָם כלום. כאילו ח"ו אין מציאות עליונה אלקית.

ולעומתו יעקב איש תם יושב אהלים, קרי ביה: יושב א-להים. יושב בסתר עליון בצל ש-די יתלונן. הרבה מעבר לאדם.

ועוד יש לומר, כך אומר עשו ליעקב: כי עיף אנכי. הרוחניות של אנכי ה' אלקיך, של העולם הבא, עיפתי בה. וכל מעיני הם בעולם הזה בלבד. זה שאמרה רבקה למה זה אנכי. מדוע אני צריכה בן שכל כולו אָדָם של העולם הזה.

ועוד יש לומר, הָאָדָם הָאֵדָם שני פעמים, רמז למקדש שני שחרב על ידי אדום.

^ ^ ^ ^

מִכְרָה כְּנֹם אֶת-בְּכֹרְתָךְ לִי: שהיה יושב ומצפה: מתי יבוא לידי ואקיימנה. מתי תתגלגל לידי האפשרות לקבל את הבכורה שמגיעה לי מן הדין. וידע כי היום הוא שעת הכשר, שהיום התגלגל לידי לעסוק

כך התמכר למלאכתו הנפסדת אשר לא כתורת האדם עד שלא הכיר בנזיד **כי אם צָבְעוּ**, קרא שמו **אָדָם**. לשון צווי כלומר הִתְאַדָם וְהָיָה צָבֹעַ אָדָם בְּהִלְעֻט הָאָדָם.

הכלי יקר פירש על מה דסליק מיניה. שנתנית הטעם במה שאמר **כִּי עָנָה אֲנִי** כוונתו עיף מרציחה כפי שפירש רש"י שהיה שופך דמים, ולכן קרא לו **אָדָם על שם ששופך דם אדום**. ולעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז והצח, ובשימת לב יש לומר ש**אָדָם** ירמוז להוראה של **דממה**. כמו שאמר דוד המלך בתהלים ל, יג' **לִמְעַן יִזְמְרָה כְּבוֹד וְלֹא יָדָם**.

ואע"פ שלכאורה ישתנה הגוף המדבר מ **יָדָם** ל **אָדָם**, וכגון **לִמְעַן יִזְמְרָה כְּבוֹד וְלֹא אָדָם**, על כל פנים רמז יש כאן ועל דרך אל תקרי. אל תקרי **אָדָם** אלא **אָדָם**.

ואשר על כן יִדְרֹשׁ כַּמִּין חוֹמֶר:

עֲשׂוּ מפציר ביעקב להלעיטו מן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה, ובהיות יעקב ממולח, כדרך הסוחרים, **מסרב** לו יעקב בתחילה כדי לגרותו יותר ויותר להיכנס בעובי הקורה של המשא

ומתן, עד שיהיה עשו מוכן למכור את כל אשר לו בעבור נזיד העדשים.

וככל שיעקב מסרב, כן מְרַבָּה עשו להפציר בו עוד ועוד. ונרמז בפסוק באומרו הִלְעִיטָנִי נָא. ואין נָא אלא לשון בקשה ותחנונים. ועוד נתן טעם לדבריו באומרו **כִּי עָנָה אֲנִי**.

וכדרך הסוחרים אומר יעקב הפסק לבקש **יָדָם** מלהפציר בִּי. עד אשר פתח עֲשׂוּ ואמר **לֹא אָדָם עד שתלעיטני**. כי רק כשתלעיטני - **אָדָם!**

ובראות יעקב, כי עתה הוכשרה הקרקע למכירה, פתח ואמר מְכַרָּה כִּיּוֹם אַת-בְּכֻרְתָּךְ לִי. והשביעו על הדבר הַשְּׂבִיעָה לִי כִּיּוֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמָּכֶר אַת-בְּכֻרְתּוֹ לַיַּעֲקֹב.

פתח יעקב ואמר, **לִמְעַן יִזְמְרָה כְּבוֹד וְלֹא יָדָם** י'ה'נ'ה אֱלֹהֵי לַעֲוִלָם אוֹדָךְ!

פתחה רבקה ואמרה ראו מה בין עשו ליעקב. עשו מוכן ליָדָם בעבור נזיד עדשים. ויעקב בני אומר שלא

ועל דרך הצח, יזכיר לו יעקב בזה
את הפצרותיו שאמר הִלְעִיטָנִי נָא. כי
נָא בגימטריה הוא אָדָם.

ידום לעולם. לִמְעַן יִזְמְרָךְ כְּבוֹד וְלֹא
יָדָם יְהוָה אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוֶדְךָ !

^ ^ ^ ^

ובשימת לב, נָא מוטעם בטעם
פשטא. שמעתה שמו של עשו אָדָם,
הולך ומתפשט לפניו כמי ששמו הולך
לפניו שהתחנן לנזיד עדשים באומרו
נָא, ומכר בעבורו את בכורתו. ובזה
נָדָם קולו ואף הפסיד את ברכתו והיה
למשל ולשנינה בפי כל, ועל-כֵּן קָרָא
כל הרואהו בְּשֵׁמוֹ אָדָם.

על-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ אָדָם.

לאור הנ"ל, ינתן טעם מי הוא זה
שקרא לעשו אָדָם. שהרי על דרך
הפשט, היה צריך לומר על-כֵּן קָרָאוּ
שְׁמוֹ אָדָם. ומאי על-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ
אָדָם.

ועוד י"ל, על דרך הצח, במזיד
הזיד יעקב ליקח מן
המזיד תמורת הנזיד. ואשר על כן
נקרא אָדָם איש שדה, על שם אדמה
שהיא אדומה מדם נרצחיו. ולכן ראוי
הוא למשמני הארץ יותר מאשר לטל
השמים.

ואכן, דעת הרמב"ן שכך קראו לו
המלעיגים עליו, שמכר את בכורתו
עבור התבשיל האדום, וכאומרו: על-
כֵּן כל הרואהו קָרָא-שְׁמוֹ אָדָם.
והאור החיים הק' פירש שעשו קרא
כן על עצמו. וכן דעת זקנים.

ויעקב איש תם יושב אהלים אשר
ממית עצמו באהלה של תורה, ולו
ראוי להנות מטל תחיית המתים. ולכן
אותיותיו נתהפכו ממת באהלה של
תורה לאיש תם, וראוי הוא להתברך
בבכרכת מטל השמים, המתוחים
כאהל על ידי המלאכים היוצאים
מהבל פיהם של עמלי התורה, יושבי
אהלים.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שמקרא
זה על-כֵּן קָרָא-שְׁמוֹ אָדָם נאמר על
יעקב. לא שיעקב כינהו כך, כי כן לא
יעשה לכנות שם לחבירו. רק לאחר
שעשו קרא כך לעצמו, כל אימת
שרצה עשו לערער על המכירה הזכיר
לו יעקב את שבועתו: והרי נשבעת
לאמר כשתלעיטני - אָדָם !

^ ^ ^ ^

מִכְרָה כִּיּוֹם אֶת-בְּכֹרֶתָּ לִי [כ"ה לא']

מִכְרָה כִּיּוֹם. כיום הזה שהוא ברור [רש"י]. ויש לומר כי מכירות הרבה מכר עשו ליעקב **ובכולן חזר בהן.** לכן אמר לו כיום הזה שהוא ברור.

ועל דרך הרמז, באמרו **מִכְרָה** רמז לו כאן **שבמכירה** זו הוא מוכר לו את זכותו **במערת המכפלה,** שנאמר בה על ידי יעקב לבניו: **בְּקָרִי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי** [בראשית נ,ה']. וכפירוש רש"י שם: אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין **למכירה כירה.** ועוד מדרשו לשון **כרי,** [ערימה], שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן, ועשה אותו **כרי,** ואמר לעשו, טול זה בשביל חלקך במערה.

^^^

וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וְיִנְזִיד וַיֵּלֶךְ עֲדָשִׁים וַיֵּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֲשָׂו אֶת-הַבְּכֹרָה: (כה, לד')

לֶחֶם וְיִנְזִיד עֲדָשִׁים.

ויש לשאול, כיצד ימכור יעקב דבר שאינו שייך לו. שהרי הלחם והינזיד

היו בעבור סעודת הבראה לאביו יצחק.

ויש לומר ג' תשובות בדבר. **הא'**, שיעקב מכר לו את חלקו שלו [של יעקב] בסעודתו, ולכן אמר עשו מן **האדם האדם** הזה תרי זימני, אדם אחד שלי, ואדם אחד שלך. וכנגד **ויבז עשו את הבכורה בעבור האכילה,** ויבז יעקב את אכילתו בעבור **הבכורה.**

התירוץ הב', שעשו מכר לו את בכורתו בעבור **טרחתו** של יעקב שטרח על התבשיל.

התירוץ הג', שמכר לו את בכורתו בעבור **הטרחתו שהלעיטו** בהאכילו לתוך פיו.

ועוד יש לשאול, והלא עשו לא בקש אלא נזיד, ואמאי נתן לו גם לחם וגם שתיה שלא בקש, שהרי נאמר **לֶחֶם וְיִנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֵּאכַל וַיִּשְׁתֶּה.**

ויש לומר שנתן לו גם לחם ושתיה לקיים מה שנאמר (משלי כה) **אם רָעַב שׁוֹנֵאֵף הָאֲכִילָהוּ לֶחֶם וגו'.**

ועוד יש לומר שתיחשב סעודה זו לסעודה חשובה, שיהיה למכירה על מה לחול. ולכן נתן לו **לחם להחשיב הסעודה.**

^^^

תבשיל דטלופחין.

לחם ונגיד עדשים.

ותרגם אונקלוס נגיד עדשים תבשיל דטלופחין.

ולעומקו של מקרא, יש לעיין מה היא לשון טלופחין.

ועל דרך הרמז והצח, טלופחין - חלקהו לשתי מלים: טלופ - חין. טלפים חניניות. טלפים מלאות חן. כטלפיים של פכש בגוף חזיר.

ורמז לו בזה שהוא כחזיר שהטלפיים שלו פשוטות קדימה. לכאורה טלפיים לבנות מלאות חן, וכאומרו ראו אני טהור. שכך היה צד קרבנותיו ונלחם בהם. כפי שנאמר לחם ותבשיל דטלופ-חין.

ובתרגום יונתן השמיט את ה"נ" ואמר תבשיל דטלופחין.

וקרי ביה טלופ-חין. שרמז לו בזה שיונק את החיות שבו מטלפיו הטמאים. ועוד רמז לו שרק טלפיו חיות, אבל הוא חשוב כמת, כי רשעים בחייהם קרויים מתים. ולמה זה לו בכורה.

^^^

וַיִּכְז עֲשׂוֹ אֶת-הַבְּכֹרָה - וּסְמִיךְ לִיה
וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ (כו, א')

על דרך דורשין סמוכין, יש לומר שרמז בזה למאמר חז"ל (תענית כ:): מאכל אדם אין מאכילין לבהמה, ופירש רש"י שם: משום ביזוי אוכלין, ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם.

והיינו דכתיב וַיִּכְז עֲשׂוֹ אֶת-הַבְּכֹרָה, ובבזותו את הבכורה ביזה בזה גם את האוכל שקבל תמורת מכירתה, ולכן כתיב בסמוך וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ.

^^^

וַיִּלָּךְ יִצְחָק וּגו' גִּרְרָה, גור בְּאֶרֶץ
הַזֹּאת, וַיָּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָה, וַיִּסָּן
בְּנַחַל-גֵּרָה. (כו, א-יז')

יש לברר וליתן טעם לכל ענין גרר הכתוב בפרשה בצורותיו השונות: גִּרְרָה, גור, בְּגֵרָה, גֵּרָה.

ועל דרך הצח יש לומר: שיצחק נגרר לגרר ע"י הגורר ית' על מנת לפתוח את בארות המים של אביו,

שסתמום פלשתים. ולכן כתוב גררה. והוא לשון גרר ה'.

השם המיוחד יהיה עמך. ומתוך כך, נאבְּרַכְךָ.

^^^

או כלך לדרך זו, כשם שהקב"ה גרר את יצחק לגרר, כן כביכול גרר יצחק את הגורר לגור עמו במחיצתו.

ויבואר בזה שיצחק גרר עמו כביכול את השכינה הק' לכל מקום. כמו שמצינו באברהם על הפסוק וַיַּעֲתֶק מִשְׁם הַתְּרָה (בראשית יב, ח') ופירש אוה"ח הק' שהעתיק את השכינה ממקום למקום. כן נאמר ביצחק בפרשתנו וַיַּעֲתֶק מִשְׁם וַיַּחֲפֹר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת (כו, כב'). ואשר על כן ישתמע הדבר לשני פנים. שנגרר ע"י השכינה, ונגררה כביכול שכינה עמו. ולכן לא רבו עליה.

כִּי לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אָתָּן אֶת כָּל הָאָרֶץ הָאֵל (כו, ג'), וסמך ליה: וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ הָאֵל (כו, ד').

יש לדייק באמרו בפס' ג' אָתָּן, ומיד סמוך לו בפס' ד' וְנָתַתִּי. ובשים לב ולעומקו של מקרא יש לומר, כי כאן טמון שבת גדול לבורא עולם. ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים. שהרי מיד אחרי שאמר אתן בלשון עתיד, חזר ואמר נתתי. בלשון עבר.

^^^

גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲיָה עִמָּךְ וַאֲבָרְכְּךָ (כו, ג')

וכאומרו, מה שהבטחתי שאָתָּן לך ולזרעך, הרי הוא כבר כאילו נתתו לך ולזרעך עד עולם, וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ הָאֵל.

^^^

על דרך הסוד, כאן הודיעו הקב"ה חיבתו המיוחדת אליו. שכן רמז לו כי יהיה עמו בשם המיוחד ממקור הרחמים, והוא אהי"ה אשר אהי"ה. וְאַהֲיָה עִמָּךְ כלומר אהי"ה שהוא

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׁבָעָה לִּי כִּיּוֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמָּכֶר אֶת-בְּכֹרְתּוֹ לְיַעֲקֹב (כה, לג')

הַשָּׁבָעָה לִי וַיִּשְׁבַּע לָּו

עי' אוה"ח הקדוש ששאל מה תלמוד לומר לי. ודאי שליעקב נשבע. אלא על דעתו של יעקב שלא יוכל עשו לבטלה להשבועה בלבד. ועדיין יש לשאול מדוע כפל הלשון וַיִּשְׁבַּע לָּו. מאי "לו".

ולעומקו של מקרא יש לומר שיעקב לא זז משם עד שעשו גם נשבע וגם שָׁבַע. שלא יהיה לו פתחון פה להישאל על השבועה ולומר לא שָׁבַעְתִּי.

לכן אמר הַשָּׁבָעָה. לשון שבועה ולשון שביעה, לכן כפל הלשון, וַיִּשְׁבַּע לָּו וכאילו כתוב וַיִּשְׁבַּע לָּו. שהלעיטו עד אשר שבע וקץ במאכל. וכשם שקץ במאכל כן קץ בבכורה.

~~~~~

וַיִּבֶז עֲשׂוֹ אֶת-הַבְּכֹרָה (כה, לד')

יש לעיין מה הוא לשון וַיִּבֶז. על דרך הפשט הוא לשון ביזוי.

ולעומקו של מקרא יש לומר שוַיִּבֶז הוא גם על דרך של לשון ביזה. ואע"פ שביזה משרש בזז, הרי גם לשון ביזוי מעורב בו. כפירש"י על הפסוק: וְכָל-

הַבְּכֹרָה וַיִּשְׁלַל הָעָרִים בְּזִזְנִי לָנוּ [דברים ג, ז']: תחלה אמר בְּזִזְנִי לָנוּ [פרק ב, פסוק לה'], מתחלה היתה הביזה חביבה בעיניהם ולבסוף היתה כ"כ הרבה עד שהיתה בזויה בעיניהם וזהו בְּזִזְנִי לָנוּ. **כן בעניינינו, וַיִּבֶז** לשון ביזוי וביזה. שהרי יעקב היה ראוי להיות הבכור ועשו בזז אותה ממנו ביוצאו ראשונה על כן היתה יד יעקב אוחזת בעקב עשו, כמונע ממנו לבזז את בכורתו.

ועוד שיש בזה גם לשון **בזבז**. שעשו **בזבז** את בכורתו זו **שבזז**, וביזה אותה לעיניו.

ועוד יש להעיר בזה, שלכאורה שייך לומר וַיִּבֶז בתחילה, עוד לפני המכירה, בפסוק לב כעין זה: ויבז עשו ויאמר וגו' ולמה זה לי בכרה.

אלא שאז היה לבעל הדין לחלוק ולומר שמשום אונס רעב מכר את הבכורה, לכן אמרו הכתוב לבסוף, שביזה את הבכורה גם אחר שאכל ושתה.

ועוד יש לדייק ולומר ויבז עשו. עשו ולא יעקב. על כן מצאצאיו של עשו נאמר בהמן הרשע "ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו", ובצאצאיו

בהם. ויבואר באריכות בפרשת וישלח
עה"פ [לב, כה'] וַיִּנָּתֶר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ, אל
תקרי לְבָדּוֹ אלא לְכָדּוֹ.

~~~~~

**וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכַּד הָרָעַב
הָרֹאשֹׁן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם
(כו, א')**

**בשימת לב, לכאורה מְלַכַּד הָרָעַב
הָרֹאשֹׁן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם
נראה כמיותר, ומה בא ללמדנו.
ויש לומר על דרך המוסר והאמונה,
כי כשם שהיה הרעב הראשון בימי
אברהם לו לנסיון, כן גם הרעב הזה
הוא לנסיון.**

**אלא ששונה הרעב השני מן הראשון.
שהראשון היה לנסיון אם ירהר
אברהם אחרי מידותיו של הקב"ה.
והשני הוא נסיון גם ליצחק וגם
לאברהם ובחינה למפרע, אם אכן
ציוה את ביתו אחריו ללכת בדרך ה'
שלא להרהר אחר מידותיו ית'. וזה
שסיים עקב אשר שמע אברהם
בקולי, וציוה את ביתו אחריו ולא
הרהר אחר מידותיו.**

~~~~~

של יעקב נאמר "ואל הביזה לא שלחו
את ידם".

והרי זו עדות שאביהם יעקב לא
שלח את ידו בבית אחיו עשו, אלא מן
הדין אחז בעקבו.

ועוד יש לומר ויבז עשו את-הבְּכֹרָה.
אֶת, מה בא לרבות. בא לרבות תחיית
המתים. כדאמר רבי לוי במדרש,
תחית המתים בְּזֶה עָמָה.

ולכן נמנעה ממנו הברכה שרצה יצחק
לברכו ויתן לך מטל השמים, שזו
הברכה לטל תחיית המתים. ומי
שיזכה בה יזכה לו ולדורותיו. ומתוך
שביזה עשו גם את תחיית המתים,
בְּזֶה וְנִתְבָּרָה, וקבל יעקב את הברכה.

ועל דרך הרמז, ירמזון אֵלֶּין מְלִיאָ
לפכים הקטנים שחזר עליהם יעקב,
ומסר עליהם את נפשו. שהיה גנוז
באחד מהם מהפכים הקטנים טל
תחיית המתים. ועל זה נלחם עמו שרו
של עשו. ועל זה ראוי היה ליעקב
למסור את נפשו. ולעומקו של מקרא
יאמר כי בפך השני היה השמן שיהיה
ראוי להדליק בו את המנורה בימי
החשמונאים. ומסר על כך את נפשו,
כי הא בהא תליא. תחיית המתים בבנין
בית המקדש, שלעשו לא יהיה כל חלק

ולעומקו של מקרא יש לומר מאי בקלי. דהוא אותו קול השם שנאמר בו עקב אשר שמע אברהם בקלי.

ויש ליתן טעם לחסרון הו'. וכבר נתבאר לעיל [עה"פ וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה. (כה, כד)], כי הו' תורה על החיבור ועל הבחירה. וכשם שאברהם עשה עצמו כמי שאינו בעל בחירה, כן יצחק ויעקב עשו עצמם כמי שאינם בעלי בחירה, והיו כליל לה'.

^^^

והתברכו בזרעך כל גויי הארץ:
[כו, ד].

והתברכו בזרעך פירש"י שיתלו את הברכה בו. משום חשיבותו. ועוד פירש רש"י אף בקללה כן [תולה קללתו באחרים] וכן גם בשבועה. תולה שבועתו באחרים.

והוינן ביה, בשלמא בברכה ובשבועה יש לתלות באברהם ויצחק. אלא מה ענין קללה לכאן.

ויש לומר בדעת רש"י, שהברכה אשר נתברך יצחק מתקיימת לשני הכיוונים. לטוב ולמוטב. אם יעשו

עקב אשר-שמע אברהם בקלי (כו, ה').

ויש לשאול, מדוע תלה ברכותיו באברהם. והרי עקב אשר שמעת בקולי מבעי ליה למימר.

ועוד, וכי צדקותו וגבורתו ועקידתו אינם מספיקים כדי לקבל את הברכות, והלא אילו של יצחק מוזכר לבניו עד סוף כל הדורות בתקיעת השופר, ומדוע תלה הכל באברהם.

ויש לומר דהיא הנותנת, דבאברהם נאמר למען יצוה את ביתו אחריו. וכאשר יצחק עומד בצדקותו הרי הוא מתברך בזכות אברהם שנאמר בו למען יצוה את ביתו אחריו.

^^^

עקב אשר-שמע אברהם בקלי.

בשימת לב, בקלי כתיב חסר ו'. רמז לו שיצא ממנו יעקב שיאמר בו הקל קול יעקב. חסר ו'.

ועל דרך הסוד, בספר שרשי השמות להרמ"ז, מביא הפסוק הזה כשם קדוש המסוגל לפרנסה, וביותר להמכונו בברכת השנים. ומחולק לשלשות. כזה:

**וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ צִהָה יֵאוֹן יִמְצָא
בְּשָׁנָה הָהִיא מֵאָה שְׁעָרִים
וַיִּבְרַכְהוּ יְהוָה.**

ובשימת לב, ניקוד שם השם בפסוק זה הוא חולם קמץ צירי שָׁוָא. שהם ניקוד הספירות: אצילות [י'], כתר [ה'], בינה [ב'], וגבורה [ה']. שהם השתלשלות ההוי"ה מלמעלה למטה מסטרא דבינה וגבורה, ואע"פ שלא כלל חסד עמהם, כיאה ליצחק שהוא ספירת הגבורה, הרי ההשתלשלות של שפע הפרנסה חסד היא לבריותיו. ונמצאת הפרנסה בגבורה מלמעלה ובחסד מלמטה. כנאמר [תהלים קלו, כה']: נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו.

~~~~~

מֵאָה שְׁעָרִים, ע"ד הרמז והצח, זה שרמז אברהם בהספדו לשרה גם את ההספד לרבקה. כמובא בלעומקו של

טוב, יתברכו. ואם לא יעשו ח"ו שלא תבוא קללה ומארה לעולם. וזה לגודל האחריות שמוטלת על ביתו אחריו, להמשיך את ברכת אברהם עליהם ועל כל העולם כולו, ולכן פירש"י עניין הקללה להודיע גודל חשיבות ואחריות העניין של הברכה לכל הדורות.

~~~~~

**וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הָהִיא וַיִּמְצָא
בְּשָׁנָה הָהִיא מֵאָה שְׁעָרִים
וַיִּבְרַכְהוּ יְהוָה. (כו, יב')**

וימצא בשנה ההיא מאה שערים. שאם ח"ו היה לוקח אבימלך את רבקה, היה לה דין של **מנחת שעורים**. ומשניצלה מכך מצא בשנה ההיא **מֵאָה שְׁעָרִים** של חטים. **שְׁעָרִים** תחת **שְׁעוּרִים**.

ונסמכו הפסוקים זה לזה, הנִגְעַ בְּאִישׁ הַגֵּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הָהִיא וגו', לרמוז מה שאמרו חז"ל **דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעשרו**. כבדו את נשותיכם כי כך תתעשרו. (בבא מציעא נט, עמ"א).

דלתתא, לגרור התערותא דלעילא, עד אשר הרחיב להם ויקרא שמה רחובות. ולכן נכתבה זאת **החניניה בחניה** הזאת. **נימן בנחל גרר ונישב שם**.

^ ^ ^ ^

ויגדל האיש נילך קלוף וגדל עד כי-גדל מאד (כו, יג')

לכאורה המילה **האיש** מיותרת. כי נסמך לשלפניו. ויזרע יצחק ויגדל הוי ליה למימר. ומהו ויגדל **האיש**.

אלא יש לומר דנסמך למה שאמר אבימלך הנוגע **באיש** הזה ובאשתו מות יומת. והוא לשון **חשיבות**. מיד ויגדל **האיש**.

^ ^ ^ ^

ויגדל האיש נילך קלוף וגדל עד כי-גדל מאד.

בשימת לב, שלש גדולות יש כאן. ויש ליתן טעם בהן.

ויש לומר שנתברך בג' דברים שנתברך בהם אברהם אביו. **בנים ממון ושם**. כמבואר בפרשת לך לך.

מקרא, חיי שרה. והיינו **נודע בשערים בעלה**. מאי נודע בשערים, נודע בנס התבואה כנאמר **וימצא בשנה הקוא מאה שערים**.

^ ^ ^ ^

נימן בנחל גרר ונישב שם (כו, יז')
נימן - לשון חניה ולשון חן. שהיתה לו נשיאת חן מלמטה ומלמעלה.

בנחל - כמובא באוהב ישראל מאפטא, שיש שני סוגי נחלים. **נחל עליון ונחל תחתון**.

נחל תחתון הוא המבטבע מעמקי הלב על פי מעשינו. והוא נוטריקון נח"ל: נפשנו חכתה לה'.

ונחל עליון הוא השופע מכתר עליון ומשפיע עלינו חסדים גדולים, וגם הוא נוטריקון נח"ל: **נוצר חסד לאלפים**. ושני הנחלים הם כמים נוקבין מלתת המתעוררים ע"י מים דוכרין מלעילא, ויחד נוטים הם זה לזה בנטיית חן המקום על יושביו.

ואשר על כן נקרא הנחל גרר. וזה שכתוב **נימן בנחל גרר**. בנחל גרר הנגרר ויורד בשפע משמים על ידי שעלה ונגרר ממעמקי לבו פגרה הזאת שעולה וחוזרת באתערותא

ועוד נראה לומר שיש בהן ג' חלקי עבודת ה'. בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ולכך ציין הכתוב **עַד כִּי-גַדֵּל מְאֹד**. ומכיון שבעקידה עלה לדרגות גבוהות מאד של בכל לבבך ובכל נפשך, לא הפריעה אותו הגשמיות לעבודת ה' של **בכל מאדך**.

^^^

וַיִּחַפְּרוּ עֲבָדֵי-יִצְחָק בְּנֹחַל וַיִּמְצְאוּ-שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:
וַיִּרְיבוּ רֹעֵי גֵרָר עִם-רֹעֵי יִצְחָק
לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שְׁם-הַבְּאֵר
עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ: (כו, יט-כ')

לכאורה היה צריך לכתוב באות ס'. **עסק כי התעסקו**. ומאי **עֵשֶׂק** כי **הִתְעַשְׂקוּ**.

ויש לומר שהוא מלשון עושק. ככתוב בתהלים (קיט,קכב): **עָרַב עֲבָדָךְ לְטוֹב אֵל יַעֲשֶׂקֵנִי זָדִים**. ומאחר שעשקוהו חפר עוד **בְּאֵר אַחֶרֶת**.

וַיִּרְיבוּ גַם-עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה.
[פס' כא']

יש ליתן טעם מדוע יקרא לה **שְׁטִנָּה** ולא **מריבה**, שהוא שם יותר מתאים למה שרבו עליה.

אלא יש לומר, שקרא לה **שְׁטִנָּה** על שם שמתגרה **השטן** בהצלחתו. ובזה שקרא לה על שם **השטן**, נתן לו לשטן את חלקו לבל ישטינו.

וַיַּעֲשֶׂק מִשָּׁם וַיִּחַפֵּר בְּאֵר אַחֶרֶת
וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחִיבוֹת
וַיֹּאמֶר כִּי עָתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ
וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ (כו,כב')

יש ליתן טעם מדוע לכאורה לא יקרא לבאר על שם המאורע. **שלא רבו עליה**. וכיצד **הרחיב** משתייך לענין שלא רבו.

ועל דרך הלשון, ובשימת לב, יש לומר שאומרו **רָבו** סובל שתי משמעויות. אחת מלשון **ריב** והשניה מלשון **פריה ורביה**.

ואשר על כן, כוונתו בזה שבאין ריב ומדון, לא פרו ורבו הזדים והמשטינים. וממילא ידע כי הרחיב ה'. כי כאשר אין פריה ורביה לעושקים ולמשטינים, **יש פריה ורביה**

**ויש ללמוד מדסמין ליה. וינעל משם
באר שבע, ויבא אליו ה'. לומר לך
שעליה היתה לו, שאין עליה יותר
גדולה מאשר התגלות ה' עליו.**

**לצדיקים. וכל זה היה לו לסימן מתי
ישוב לארצו. ולכן מיד וינעל משם
באר שבע.**

^^^

**או כלך לדרך זו, שיש כאן מעין
לכה דודי לקראת כלה. וינעל משם
באר שבע, מיד ויבא אליו ה'.**

**וינעל משם באר שבע. ולא מצינו
שנאמר לו לעלות. אלא כפי שאמרו
האבות הן הן המרכבה לשכינה, אם כן
יש לומר מאי וינעל משם, ויעל משם
הקב"ה לבאר שבע ואחריו נגרר
יצחק.**

^^^

חשבון כ"ה שנה שהיה יצחק בגרר והתמיהה בענין זה.

הכתוב אומר ויצחק בן ששים שנה
בלדת אותם, ואברהם באותה העת בן
ק"ס כי היה בן ק' בלדת יצחק ואברהם
נפטר בן קע"ה, ה' שנים קודם זמנו
והיא השיבה הטובה האמורה בו
(רש"י) כדי לא לראות את עשו יוצא
לתרבות רעה בעת מכירת הבכורה,
ולכן יעקב ועשו היו בני ט"ו שנה
בעת המכירה לאחר מות אברהם.
ולאחר הברית עם אבימלך נאמר
שעשו בן ארבעים שנה בקחתו את
נשיו.

**או כלך לדרך זו שיצחק עלה משם
והעתיק עמו את השכינה לבאר שבע
כדכתיב וינעל משם. והוא לשון
הפועל כמעתיק את זולתו עמו. ואת מי
העתיק, הוי אומר שהעתיק שכינה
עמו. כמובא באוה"ח הק' [פר' לך לך
יב,ח'] גבי אברהם אבינו שכל מקום
שהלך העתיק עמו את השכינה הק'
ממקום למקום בקוראו בשם השם בכל
מקום. הכי נמי שהעתיק יצחק את
השכינה עמו כביכול, ממקום למקום.**

^^^

יוצא איפוא שבין מכירת הבכורה
לברית אבימלך עברו כ"ה.

**ויש לשאול מאי וינעל. הרי לא יצא
מהארץ לחוץ לארץ לומר שעתה עלה
לארץ.**

יתגבר על נסיונות חייו ויהיו קשים
אשר יהיו, בזה הוא ממלא את ייעודו
שהועידו לו מן השמים.

וכנבואת מיכה (ו, ח') הגיד לך אדם
מה-טוב ומה-ה' דורש ממך ופירושו:
אדם, הגיד לך הקב"ה מה טוב, גם אם
לא נראה לך הטוב ההוא. ומה-ה'
דורש ממך, כי אם-עשות משפט
ואהבת חסד וחסדנות לכת עם-אלהיך.
ופירושו לעומקו של מקרא: כי אם-
עשות מה שמוטל עליך על פי מה
ששופט אותך בראך מן השמים,
לעמוד בנסיונות. והיינו עשות
משפט. ואהבת חסד, עד שהאדם
מבקש מאחרים שישאו אתו בנטל
החיים ויעשו עמו חסד, יהיה הוא גומל
חסד עם אחרים. וחסדנות לכת עם-
אלהיך פירושו להיכנע בפני
המציאות אשר מועיד לך הקב"ה.

ואשר על כן יובן מדוע לא בקש
יצחק את עזרתם של בניו במלחמותיו.
באשר הבין יצחק כי זה הנסיון
שמוטל עליו בלבד, לשמור דרך אביו
ולקיים למען יצוה את ביתו אחריו.
לחפור את הבארות אשר חפר אביו
ויסתמום פלשתים. ומשעמד בנסיון

ולמסקנת חשבון זה מתעוררת
תמיהה גדולה:

בשימת לב, כל אותן שנים, כ"ה
שנים בכל המלחמות של יצחק עם
פלשתים בחפירת הבארות וכו' לא
מוזכרים יעקב ועשו כלל.

ותגדל התמיהה מדוע לא השתתפו
במלחמותיו, עשו בכוח ידיו כדכתיב
הידיים ידי עשו, ויעקב בכח תפילתו
ותורתו ככתוב והקול קול יעקב.

ויצחק נלחם לבדו כנגד פלשתים וחפר
את בארות המים ללא עזרתם של עשו
ושל יעקב. שנאמר: וישב יצחק
ויחפר | את-בארת המים אשר חפרו
בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים
וגו'. (כו, יח').

ולעומקו של מקרא, ועל דרך
המוסר והאמונה, שתרמוז הפרשה
ליסוד גדול הטמון בנסיונותיו של
אדם ובמאורעות חייו. שאל לו לאדם
להתנער מנסיונות חייו הקשים
הבאים עליו, ואל לו לבקש שיעזרוהו,
ככל שניתן. כי טוב ה' לכל ורחמיו על
כל מעשיו ולו נתכנו עלילות, וגלוי
וידוע לפניו מה טוב לאדם, ובאשר

וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגֶּרָר וְאַחֲזַת
מֶרְעֵהוּ וּפִיכֹל עֹר-צִבְאָו: {כו}

זה היתה לו ברכת ה' להמשיך
ולהעניק את הברכות לדורות אחריו.

~~~~~

וַיָּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלֵּילָה הַהוּא
[כ"ו, כד']

וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיִּחַפֵּר | אֶת-בָּאֲרֹת הַמַּיִם
אֲשֶׁר חָפְרוּ בַיָּמִי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתָּמוּם
פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן
שְׁמוֹת פְּשֻׁמֹּת אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אָבִיו.
[כ"ו, יח']

בַּלֵּילָה הַהוּא. הוא אותו הלילה
שנאמר בו בַּלֵּילָה הַהוּא נדדה שנת
המלך. הוא הלילה שבו ברך יצחק את
יעקב. הוא ליל ט"ו בניסן המסוגל
לברכות, לכן נאמר בו: אל-תִּירָא כִּי-
אֶתֶּנָּה אֲנִי וּבְרַכְתִּיךָ.

פְּשֻׁמֹּת, פְּשֻׁמֹּת כתיב. מלמד שקרא לָהֶן
שְׁמוֹת פְּשֻׁמֹּת אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אָבִיו כדי
שיהיו זכר לאביו. זה שנאמר בפסוק
וַיִּסְתָּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם.
לכן נאמר פְּשֻׁמֹּת בלי ו"ו, להעמידם
זכר לאביו פְּשֻׁמֹּת. ועל ידי כך יהיה חי
כמים הללו המפכים מן הבאר.

ועוד יש לומר, מה הוא שהדגיש
הכתוב בלילה ההוא. כאן הודיע לנו
הקב"ה תוקף השגחתו ית'.

לפי שהיה בדעת ה' לשלוח את
אבימלך ואחזת מרעהו אליו עם בקר,
התגלה אליו הקב"ה בלילה ההוא
לפני הגיע אבימלך אליו, כדי לומר לו
אל תירא כי אתך אנכי.

וַיָּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלֵּילָה הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֲנִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ
אֶל-תִּירָא כִּי-אֶתֶּנָּה אֲנִי וּבְרַכְתִּיךָ
וְהָרַבְתִּי אֶת-זֶרְעֶךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם
עַבְדִּי: {פרק כו, פסוק כד'}
וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה
וַיֵּט-שָׁם אֹהֶלֹו וַיִּכְרוּ-שָׁם עַבְדֵי-
יִצְחָק בָּאֵר: {כה}

וכה יהיה סדר הדברים: וירא אליו ה'
בלילה ההוא, בטרם שלח הקב"ה את
אבימלך ומרעיו אליו בבקר.
והרביתי את זרעך. נתן ליצחק מקום
לטעות בעשו. כי לא אמר לו והרביתי
מזרעך. אלא את זרעך, ובתרגום: ית
בְּרַךְ. ולא פירש לו איזה מהם. ובגדול

בארות היו צריכים לומר באר אחרת, כי ג' בארות חפרו שם. אך משהגיעו לבאר שבע היא הבאר היחידה הנחפרת במקום. ולכן לא שייך לומר עליה באר אחרת. ומשחפרו את הבאר מיד מצאו מים, כי היתה הברכה עם יצחק.

אך לא הספיקו לומר ליצחק שמצאו מים, עד אשר הגיעה הכבודה של אבימלך ואנשיו, ועתה הִקְשּׁוּ מלספר, שהמתינו לראות מה ירצה אבימלך. ולאחר שראו כי באו לכרות עמו ברית על אשר הפסיקה אצלם הברכה, וכל **בארותיהם יבשו** ואילנותיהם לא עשו פרי, [יונתן בן עוזיאל], המתינו עד שיחזרו למקומם, **שלא יאמרו** שמברכתם שאמרו לו **אתה עתה ברוך השם** התמלאה הבאר.

לכן רק אחרי שהלכו לדרכם הגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו **לפני** בא אבימלך, והיא אותה הבאר, ולכן לא נאמר בה באר אחרת, והודו ושבחו ואמרו לו מצאנו מים.

ככתוב: {לא} וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וַיִּשְׁכְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלָחֵם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֲתֹו בְּשָׁלֹם: **{לב}** וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיִּבְאוּ

החל, לחזק את עשו בברכותיו. שיהיה כלי מוכן לקבל הברכה. והקב"ה סובב כן כדי שיבא יעקב ויזכה בברכות המגיעות כיאות לבכור בין הבנים. וכאשר הבין יצחק כי הקב"ה סובב כן, אמר **גם** ברוך יהיה. מהו **גם, גם** יקבל את ברכתו, **וגם** יקבל את ברכת אברהם שהיא המעולה שבברכות. [כדלקמן].

ויִכְרוּ שם [בבאר שבע] עבדי יצחק באר. מתעוררות מספר שאלות בענין הבאר הזאת ושלאחריה. מדוע לא נאמר כאן באר אחרת כמו שנאמר בגרר. וכן מדוע לא נאמר אם מצאו מים אם לאו. ומדוע לאחר שכרת ברית עם אבימלך, הגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו ולא נאמר כאן באר אחרת. ואם היא אותה הבאר שחפרו לפני שאבימלך הגיע מדוע לא ציינו שם שמצאו מים כפי שנאמר כאן "ויאמרו לו מצאנו מים".

ויש לומר, כי סיבת הגעתם של אבימלך ואנשיו, כי ראו שפסקה אצלם הברכה מזמן ששלחוהו, וביקשו לכרות עמו ברית. **וטרם הגעתם** חפרו עבדי יצחק באר, ולא נאמר בה באר אחרת כי ממילא היא היתה אחרת ממה שחפרו בגרר. כשחפרו בגרר ג'

עבדי יצחק ניגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ניאמרו לו מצאנו מים:

ובזה מצאנו מנוחה על מה שנתבאר בפרשת וירא [כא,יא] במילה אדות. שכאשר המילה באה עם ו' בתחילה כזה: **אדות**, הכוונה שיש כאן ענין של הודאה ושבח על חלק הטוב. וכל מקום שהמילה **אדות** באה עם ו' **בסוף המילה**, יש כאן חסרון בהודאה ושבח. לכן נכתב בה **אדות**, להורות על החיסרון בהודאה, שלא הודו מיד אלא לאחר זמן.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן גם **ניגדו** חסר יו"ד, שהחסרון היה מצידם. אך מצד יצחק מיד פתח בהודאה וקרא לבאר **שבעה**: {לג} **ויקרא אתה שבעה על פן שם העיר באר שבע עד היום הזה**.

ויש לשאול, מצד אחד הכתוב מעיד **ויקרא אתה שבעה**, ומאידך הכתוב מעיד **על פן שם העיר באר שבע**. אלא כה תפתר: יצחק קרא לבאר **שבעה**, והעיר נקראת על שמה **באר שבע**.

ועוד יש לשאול, הרי **אברהם** הוא שקרא לעיר באר שבע, ומדוע הכתוב מיחסו ליצחק, באמרו **על פן שם העיר באר שבע**. אלא כך אמר רחמנא: אוסיף עתה לקרוא לעיר באר שבע **על** מה שקרא **פן** אברהם, ששניהם לדבר אחד נתכוונו.

ורש"י פירש: ויקרא אותה **שבעה** על שם הברית, כלומר על שם השבועה. ותימה, הרי השבועה היתה קודם לכן, **והם הנשבעים כבר הלכו**, ומדוע יקרא יצחק על שם השבועה כשהנשבעים כבר הלכו להם.

אלא הבין יצחק כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. וכשם שאבימלך בא עם כל אחוזת מרעהו ועם פיכל שר צבאו לברכו ולומר לו **אתה עתה ברוך השם**, הבין כי כן מבורך הוא **מפמליא של מעלה**.

~~~~~

המשל והנמשל בממשלת ה' ובממשלת אבימלך.

אבימלך הוא אבי מלכי המלכים הקב"ה, ואחוזת **מרעוהי** הם כל העירין קדישין של צבא השמים ופי- כל שר צבאו הוא שרו של יצחק המביא מפיו את כל תפילותיו לפני הקב"ה והוא מסכים על ידו ומקבלן לכתרו. **על כן קרא לבאר שבעה. ועל כן שם העיר באר שבע עד היום הזה. כי השבועה חלה לעולם.**

ועוד יש להבין מהו השבח שנתן יצחק בשם שְׁבַעָה. וי"ל כמובא במשלי ל' טז: **אֶרֶץ לֹא שְׁבַעָה מַיִם.** ומה ארץ רגילה אֶרֶץ לֹא שְׁבַעָה מַיִם, שאומרת הב הב ואינה משמרתן, ארץ הנגב שהיא נגובה על אחת כמה וכמה, ואילו כאן היתה פְּרָכָה שהארץ שְׁבַעָה, ולא העלימה את המים, ובבאר אשר חפרו מצאו מים. נתן יצחק הודאה ושבח על חלקו שבזכות הַשְּׁבַעָה, הארץ שְׁבַעָה. לכן קרא למקום שְׁבַעָה.

ועוד י"ל ששיבח להקב"ה שומע תפילה. שעם כל חפירת באר היה מתפלל להקב"ה **שימציא לו מים.** זה שאמרו לו עבדים ויאמרו לו [בחולם]

מצאנו מים. **אל תקרא לו בחולם אלא לו, בְּשׁוּרוֹק.** והוא לשון תפילה ובקשה.

וכאומרם: לו מצאנו מים. ומשנענו הודה על ששמע ה' קול תפילתו, וקרא לה **שְׁבַעָה**, על שם **שבעה קולות על המים.** (תהלים כט).

ועוד י"ל על דרך הסוד, ששְׁבַעָה הוא לשון **זכר**, והוא כנגד מים **דכורין** המשפיעים שפע רחמים ממקור האצילות. ו**שְׁבַע** הוא לשון **נקבה** כנגד מים **נוקבין**, אשר באים מלמטן, והם משמשים כצינורות השפע למים דוכרין להשפיע מלמעלה. ולכן מה שחפרו עבדי יצחק הוא בבחינת אתערותא דלתתא בבחינת מים נוקבין. ומה ששיבח יצחק, שהמים בבאר באו מברכת השם **באתערותא דלעילא** בבחינת מים דוכרין. לכן קרא לבאר בשם היותר נשגב, בהודאה דלעילא בשם **זכר, שְׁבַעָה.** והתורה תקרא לעיר בשם **באר שְׁבַע** כדי ליתן תוקף לשבחיו של יצחק, שיהיה לאתערותא דלעילא של יצחק על מה לחול, על הבאר מלתתא. וכפי שמובא באוהב ישראל מאפטא שהמים מלעילא הם בבחינת נחל עליון היוצא מן התיבות **נוצר חסד לאלפים, ויורד ומשפיע**

וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רֵאיוֹ כִּי-הָיָה יְהוָה
| **עִמָּךְ נֹאמֶר תְּהִי גֵא אֵלֶּה בְּיַדְּנוּ**
בְּיָגִינוּ וּבִיגָה וְנִכְרְתָה בְּרִית עִמָּךְ:
[כ"ו, כח']

ובתפילת חנה נאמר **אם ראה תראה**.
ודרשו שם אם ראה מוטב ואם לאו
תראה וגו' הכי נמי אמרו לו, אם ראו
מוטב ואם לאו אם-תַעֲשֶׂה עֲמָנוּ רָעָה
כְּאֲשֶׁר לֹא נִגְעָנוּךְ וְכְאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ
רק-טוֹב, וכאילו אומרים לו ואם לאו -
נגענוך ! וְכְאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רק-טוֹב
ועשינו עמך רק רע. וזה שאמרו
וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם, דייקא בְּשָׁלוֹם ולא
לשלוּם. כדוד ששלחו לאבשלום בְּשָׁלוֹם
והלך ונתלה. והם אינם יודעים כי לא
נזקק יצחק לברכותיהם כי לא הם
המשלחים אלא הקב"ה הוא המשלח.
ולכן לא חש לאומרם בשלוּם.

ועוד, מאי **רְאוּ** באות ו', ולא ראה
באות ה"א. ויש לומר כלאה שקראה
לראובן על שם ראו-בן, ודרשו בגמרא
[ברכות ז:]: ראו מה בין בני לבן חמי,
מה בין מידותיו הטובות של ראובן לבין
מידותיו המושחתות של עשו הרשע.
הכי נמי, אמרו לו, **רְאוּ** ראינו את
ההבדל בין עשו בנך לבין מידותיך
הטובות, ולכן נבקש לכרות עמך ברית.

לנחל תחתון היוצא מן התיבות נפשנו
חכתה לה'. ואשר על כן מכוונות
התיבות **שבעה** כנגד **שבע**, כאשר
האות ה' המרמזת להקב"ה מחברת בין
שתיהן.

ואבימלך הלך אליו מגרר **וְאֶחָזֶת**
מִרְעָהוּ ופיכל שר צבאו. ובאומרו
וְאֶחָזֶת מִרְעָהוּ רמז בזה הכתוב
שאבימלך הוא מלכו של עולם הוא
אביו שבשמים מסכים עמו לתקן
תיקוני אביו אברהם בגרר ולקיים
הברכה ביד בנו יעקב שנאמר בה וַיֵּדֹ
אֶחָזֶת בַּעֲקֵב עֲשׂוֹ.

וְאֶחָזֶת מִרְעָהוּ זאת ידו של יעקב
הָאֶחָזֶת בעקבו של מרעהו לבטן
שעתיד להרע לו לעתיד לבוא,
ותפילותיו של יעקב יהיו נשואות **בפי**
כל הדורות לומר אל תירא עבדי
יעקב, להיות תפילותיו אשר **בפיו וכל**
שרי צבא ל מעלה יהיו מסכימים אתו
לומר בכל עת: **אֵתָה עֲתָה בְּרוּךְ**
יְהוָה.

~~~~~

וכמה. שלא יירא להוכיח במה שצריך להוכיח, ואדרבה זו היא אמיתת השלום. ולכן **ויאכלו וישתו**, שהרי קבל על עצמו "ולא רבו עליה". שעל ידי כך תאדותשרה שכנתו על מעשיו.

ועוד יש לשאול, מה הוא שאמר **ואתם שונאתם אתי**. והלא לא ראינו ששנאוהו. אלא רמז רמוז כאן, **שנאמר**: **וישב יצחק ויחפר | את-בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אתרי מות אברהם [כו, יח']**, אל תקרי **ויסתמום** פלשתים אלא **וישטמום** פלשתים. כמו שנאמר בעשו וישטום עשו את יעקב על הברכה. שרצה לסתום את מעין הברכה של יעקב. גם כאן ויסתמום פלשתים, מתוך שוישטמום. לכן אמר ואתם שנאתם אותי.

^^^

ועוד יש לומר, בפרשת וירא **[כא, לא']** נאמר **על-פני קרא [אברהם] למקום ההוא באר שבע**, וכאן נאמר **על כן שם העיר באר שבע** עד היום הזה. ודעת הרשב"ם דתרי באר שבע הווי. ודעת הרמב"ן היא אותה העיר. ולעומקו של מקרא יש לומר, דבאברהם היתה נקראת כן לאותו

אתה עתה ברוך יהוה. הלכו עמו בגבורה וניצוח כאומרם, אם תכרות ברית אתה ברוך ה'. ואם לאו לאו. ומכל מקום אתה עתה, לעת עתה ברוך ה'.

ואשר על כן לא נענה להם מיד אלא למחרת. שהלכו עמו בגבורה וניצוח, לכן חכה לצאת השמש בגבורתו, והלך עמהם בגבורת יצחק ושלחם בשלום לאבדון. ויצחק נשאר ברוך ה' עד עתה. עד העת המיוחלת של גאולת בניו השלימה והמוחלטת.

או כלך לדרך זו, שבאומרו **אתה עתה ברוך ה'**. בזה הודה לו **שהוא ברוך ה'** ולא אחר, לאפוקי מלבן שאמר לאליעזר ברוך ה' והחליף ארור בברוך.

כאן הודה לו אבימלך אתה עתה ברוך ה'. ועוד, עתה אנו יודעים שמשהלכת הפסיקה לנו הברכה, כי ברוך ה' אתה, והתפלל עלינו להמשך הברכה.

ועוד יש לשאול, מה ראה יצחק לומר **ואתם שונאתם אתי [כו, כז']**, דוקא בזמן כריתת הברית, בזמן שפניהם לכאורה לשלום.

ויש לומר שיצחק למד זאת מאברהם אביו שנאמר בו **והוכיח אברהם את אבימלך**. ואם אברהם במידת החסד כך, הרי יצחק במידת הגבורה על אחת כמה

חת. ולא **החתי**. וכאן נאמר החתי. שלא הן בעלות החדס.

ועוד טעה בכך, שעפרון נתן את המערה לא מטוביות לבו, אלא אדרבה מבואר במדרש רבה **שלא רצה** עפרון למכור לאברהם ובני חת הכריחוהו לזה. ולכן נחסרה ו"ו משמו. עפרן ולא עפרון.

ועל כן יש לומר שעשו אשר מראה כלפי חוץ את טלפיו, רצה להראות לאביו כי נושא את בנות חת אשר עשו חסד עם אברהם, והן באמת לא שייכות לחת אלא נקראו חתיות, וכשם ששינה את שם אשתו ליהודית כדי לַיָּשֵׁב דעת אביו. ולכן לקח מן **החתי** לשון **נחש**, כי בעצמו היה **נחש-ירכן** כדלעיל. וקראן חתיות. ועל ידי השינויים האלה שוב נִבְעָעו מצפוניו של עשו הרשע, שאין תוכו כבדו.

~~~~~

ותהיין מרת רות ליצחק ולרבקה. (כו, לה') **מרת רות** פירש רש"י לשון המראת רוח כמו [דברים ט'] **מִמָּרִים הָיִיתָם**. כל מעשיהן היו להכעיס ולעצבון. עד כאן לפשוטו של מקרא.

הזמן. וביצחק לדורות כהמשך הפסוק **עד היום הזה**. ומה שאברהם אביו קרא לשעה, קרא יצחק לדורות.

~~~~~

וַיְהִי עָשׂו בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי הַחֲתִי וְאֵת בְּשֵׁמֶת בַּת אֵילָן הַחֲתִי.

ויש לשאול, מה ראה לקחת דוקא מבנות חת. **ואולי** שראה **עָשׂו** שבני חת **עָשׂו** חסד עם אברהם עת מכרו לו את מערת המכפלה, וחשב על פי מיעוט ערכו שיימצא הדבר חן בעיני אביו לקחת מבנותיהם. והוא לא חש לבדוק ביחוסיהם ולקח מבנות **החתי** שהיו בנות **החתי והחתי** דרך ממזרות. כפי שפירש רש"י בוישלה בתולדת עשו. ולכן הנשים אשר לקח **לא הן מבני חת שעשו חסד עם אברהם** למכור לו את מערת המכפלה, אלא דרך ממזרות היו ומושחתות.

וכן ידויק לעיל, שבמכירת המערה נאמר מאת **בני חת** ולא נאמר החתי. וכן כמצוין בתולדות כנען נאמר את חת ולא נאמר את החתי כמו שאר אחיו האמרי והגרגשי וכו'. וכן כשמצווה יעקב לקברו במערה מציין מאת בני

עזות וגאווה. וזה שהעיד הכתוב על נשות עשו, לשון **וַתִּהְיֶינָה לְעֵלְתָּ הַהִרָה**: **וַתִּהְיֶינָה מֵרַת רִיחַ לְיִצְחָק וּלְרַבֵּקָה**. שהמרו את דבריהם בעזות ובגאווה.

^^^

וַתִּכְהֶינָה עֵינָיו מֵרֹאֶת (כז,א')
מובא ברש"י **שָׁפַעַת** העקידה ראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעוניהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו.

ויש ליתן טעם מה בכי יש אצל מלאכי השרת שהרי אין הם פועלים על פי רגש אלא על פי צו עליון ואם היו מצווים לשחטו היו עושים זאת בשמחה כאברהם.

אלא יש לומר כפי שמובא בספרים הק', שמכל מעשה טוב ומכל מעשה מצוה נברא מלאך, ממעשה חסד נבראים מלאכי חסד, ממעשה גבורה נבראים מלאכי גבורה ומסירות נפש נבראים מלאכי מסירות נפש, וממעשה העקידה נבראו מלאכי בכי, כדכתיב בישעיהו לג, ז': **מִלְאָכָי שְׁלוֹם מֵר יִבְכּוּן**. מר מלשון כמר מדלי. מלאכים

ויש לשאול מדוע רש"י לא הביא את כל הפסוק **מִמְרִים הָיִיתָם עִם-יְהוָה**.

ולעומקו של מקרא יש לומר ששם בחומש דברים נאמר ממרים הייתם עם השם לשבח. שכך ניתן לדרשו שאע"פ שממרים הייתם, הייתם עם השם. אבל כאן המורת רוח בפני עצמה היא, והן לא היו עם יצחק, ורבקה, ויצחק ורבקה לא היו עמהן. ולכן רש"י לא הביא את המשך הפסוק "עם השם". אלא רק **מִמְרִים הָיִיתָם**.

ועוד יש לומר מאי וַתִּכְהֶינָה. בשני יו"דים. שבשתיהן נהג ברמאות לאביו ולאמו. האחת קראה יהודית ואינה כן, והשניה קראה בשמת על שם הבושם הטוב, ואינה כן. ורמאות זו היתה למורת רוח. ואדרבה היתה בהם עזות של ממזרות וכפי שהוכיח משה את הממרים בעניין המעפילים [דברים א, מא'] **וַתִּהְיֶינָה לְעֵלְתָּ הַהִרָה**. ופירש רש"י שם: לשון הננו ועלינו אל המקום (במדבר יד, מ.), זה הלשון שאמרתם לשון הן, כלומר נזדמנתם:

ולעומקו של מקרא יאמר, כי המזדמן לדבר מצוה ואומר הנני, כמשה רבנו, הרי גילה בזה מידת הענווה. והמזדמן לדבר עבירה לעבור במזיד על דברי ה' ואומר הנני, הרי הוא היפך הענווה והוא

וַיְהִי כִּי-זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְתְּבֵהוּ עֵינָיו
מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת-עֵשָׂו | בְּנוֹ הַגָּדֹל
וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲגִנִי.

^^^

יש לשאול מה ראה עשו להזדרז ולומר בלשון ענוה לכאורה הַגִּנִי. ויש לדייק מן הפסוק: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲגִנִי. אֵלָיו, אל יצחק אמר בלשון ענוה וזריזות הַגִּנִי. אך באמת בתוככי לבו היה מזלזל באביו, כאומר מה רוצה ממני עכשיו זקן זה.

^^^

וַעֲתָה שָׂא-נָא כְּלִיךָ תְּלִיךָ וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא
הַשְׂדֵּה וְצִוְדָה לִי (צידה) צִיד
וַעֲתָה לִשׁוֹן תְּשׁוּבָה, כּמוֹבָא בּמִדְרַשׁ
רַבָּה פ' בְּרָאשִׁית. צָנְהוּ אַבְיוֹ עַל
הַתְּשׁוּבָה, כְּדֵי שִׁיּוּכָל לֵאכּוֹל מִצִּידוֹ
וּלְבִרְכּוֹ. כִּי אַז תְּהִיָּה לְבִרְכָּה עַל מַה
לְחֹל. וּמִוִּרְהוֹ לִשׁוֹן חֲרֻטָּה: שָׂא-נָא.
שֶׁהוּא לִשׁוֹן סִלַּח נָא, כּאוֹמְרוֹ: כִּךְ
תִּבְקֶשׁ שָׂא נָא חֲטָאִיתִי לִפְנֶיךָ.

כְּלִיךָ מִלִּשׁוֹן נִכְסֶפָה וְגַם כִּלְתָּה נִפְשִׁי
אֵלֶיךָ, זֶה תְּשׁוּבָה שְׁבִלָּב, תְּלִיךָ מִלִּשׁוֹן
תְּלוּי וְעוֹמֵד לִפְנֵי ה', כְּעֶשְׂרֵת יָמִי
תְּשׁוּבָה שְׁבָהֶם בִּינוּנִיִּים תְּלוּיִים
וְעוֹמְדִים. וְקִשְׁתְּךָ זֶה תְּהִיָּה בִקְשָׁתְךָ.
וְהֵן הַתְּפִילוֹת מִעוֹמָקָא דְּלִבָּא וְאִז וְצֵא

הַזּוֹלָגִים דְּמַעוֹת מְרֹב מִסִּירוֹת נִפְשׁ
לְקַדֵּשׁ שֵׁם שְׁמַיִם.

וַעֲתָה שָׂא-נָא כְּלִיךָ תְּלִיךָ וְקִשְׁתְּךָ
וְצֵא הַשְׂדֵּה וְצִוְדָה לִי (צידה) צִיד:
וְעֵשָׂה-לִי מִטְעָמִים כְּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי
וְהִבִּיאָה לִי וְאֶכְלָה בְּעֵבֹר תְּבָרְכֶךָ
נִפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוֹת (כז,ג-ד)

בִּיצְחָק כְּתִיב בְּעֵבֹר תְּבָרְכֶךָ נִפְשִׁי.
וְאִילוּ רִבְקָה אוֹמֶרֶת לִיעֲקֹב שִׁכַּךְ אִמֶּר
אֲבִיו יִצְחָק: וְאַבְרָכֶכָה לִפְנֵי יְהוָה.
וּמֵאַחֵר שְׁנִבִּיאָה הִתְּנָה הֵיכָן רְמוֹז בְּדַבְרֵי
יִצְחָק מַה שֶּׁאִמְרָה רִבְקָה, וִי"ל דְּרִבְקָה
הִתְּנָה יוֹדַעַת נִפְשׁ יִצְחָק. אוֹתָהּ הַנִּפְשׁ
שֶׁכִּמְעַט תִּתְּקִיִּים בֶּה נִפְשִׁי יִצָּא בְּדַבְּרוֹ.
אוֹתָהּ נִפְשׁ שֶׁכִּמְעַט פִּרְחָה וְהִגִּיעָה עַד
כֶּסֶּא הַכְּבוֹד. אוֹתָהּ הַנִּפְשׁ אֲשֶׁר מֵאִז
הִעֲקִידָה הִיא אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'. וְלִכֵּן כֹּאשֶׁר
אִמֶּר יִצְחָק תְּבָרְכֶךָ נִפְשִׁי, שֶׁמַּעַה רִבְקָה
בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֶת הַפִּירוּשׁ שֶׁל נִפְשִׁי,
וְהוּא לִפְנֵי הַשֵּׁם. וְעוֹד, רְמוֹז יֵשׁ לִכֵּךְ
בְּמַה שֶּׁאִמֶּר יִצְחָק וְאֶכְלָה, שֶׁהוּא כְּעֵין
נוֹטְרִיקוֹן וְאוֹכֵל לִפְנֵי ה'.

^^^

הַשְׁלָה וְצִדָּה לִי (צִידָה) צִיד. וְצֵא
הַשְׁלָה לשוח עם הקב"ה, ותיענה מן
השמים היא הצידה האמורה בעניין. ואז
תחול ברכתך עליך.

ובשימת לב, כתיב פעמיים צוד ציד
ופעמיים ה יתירה. וצודה לי צידה.
קרי צִיד וכתיב צִידה. ויש לומר שאמר
לו פעמיים ה' יתירה כנגד ה' ה' שבי"ג
מידות. תחת אשר צדת אותי בפיך כל
הימים, עתה הגיעה העת לצוד ציד
לשם שמים לפני השם.

ומאחר ולא שת לבו גם לזאת, ויצא
לצוד ציד להביא, להוסיף שלותא על
זדנותא, ידעה רבקה ברוח קדשה כי לא
לו תהיה הברכה, ולכן אמרה ליעקב
שמע בקולי ולך קח לי. ולא כאחריך
שאיננו שומע בקולנו.

^^^

וְתֹאמַר לוֹ אִמּוֹ עָלִי קָלְלָתְךָ בְּנֵי אֶרֶץ
שְׁמַע בְּקוֹלִי וְלֶךְ קַח-לִי. (כז, יג').

תרגם אונקלוס עלי איתמר בנבואה
דלא ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל
מני ואיזיל סב לי. ורמוז במלים עָלִי

[שרתה נבואה] קָלְלָתְךָ - קָלְלָה לא
אותך, כלומר לא תשיג אותך הקללה.

וכן מובא בבראשית רבה תולדות פר'
טו רבי אבא בר כהנא אמר אדם שחטא
לא אמו נתקללה? שְׁנַאמַר אַרְוֶה
הָאֲדָמָה בְּעִבְרִית, אַף אֶתָּה עָלִי קָלְלָתְךָ
בְּנִי .

וְלֶךְ קַח-לִי. קח את הברכות בשבילי.
למען תהיה לי תקומה בדורותיך
שתעמיד.

^^^

וְאֶבְרַכְכָּה (כז, יז) חלקהו לשתי מלים:
ואברך כה, ואברכך בכה יהיה זרעך.
לפני ה' לפני מותי .

ותימה, מה ראה יעקב לקבל ברכת
עשו. מדוע לא חשש שיאמר לו על
חרבך תחיה ואת אחיך תעבוד כשם
שבירך לעשו.

אלא כיון שאמר ואברככה לפני ה',
בידוע שיברכו בדבר המוסכם על ידי
ה', וה' יסובב הברכה להיות מתאימה
ליעקב כפי הראוי לפני ה'.

^^^

וַתִּקַּח רַבֶּקָּה אֶת-בְּגְדֵי עֶשָׂו בְּנֵה
הַגָּדֹל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אִתָּהּ בְּבֵית
וַתִּלְבַּשׁ אֶת-יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן
(כז, טו')

וְאֵת עֶרְתָּ גְדֵי הָעֲזִים הַלְבִּישָׁה
עַל-יַדָּיו וְעַל חֻלְקֵת צִוְּאָרָיו. (כז, טז)
יש לשאול, צוּאָרוֹ מבעי ליה למימר.
ומהו צִוְּאָרָיו.

יש להבין מה הם בְּגְדֵי הַחֲמֹדֶת.
בתרגום יונתן בן עוזיאל פירש שהם
היו מאדם הראשון, ממנו לקחו נמרוד,
ואברהם לקחו מנמרוד ונתנו ליצחק
ויצחק לעשו ומעשו עבר ליעקב ויעקב
נתנו ליוסף.

ויש לומר כפי שנאמר ביוסף [פר'
ויגש, מה, יד'] וַיִּפֹּל עַל-צִוְּאָרָיו בְּנִימָן-
אָחִיו וַיִּבְכֶּה וּבְנִימָן בָּכָה עַל-צִוְּאָרָיו.

והוא שנאמר במדרש פליאה שהם
הכתנות אור ככתוב בתורה של ר'
מאיר, לבוש אדם הראשון, הם הלבוש
ציצית העולה תרי"ג, מהם עשה יעקב
כתנות פסים ליוסף.

ופירש"י, בָּכָה עַל-צִוְּאָרָיו, על שני
מקדשות שעתידין להיות בחלקו של
בנימין וסופן ליחרב. ובנימין בכה על
צוּאָרָיו על משכן שילה שעתיד להיות
בחלקו של יוסף וסופו ליחרב.
הכי נמי, יָאָמַר, שלכן הלבִּישָׁה רבקה
את יעקב עֶרְתָּ גְדֵי הָעֲזִים שמהם
נעשה אהל על המשכן, עַל-יַדָּיו וְעַל
חֻלְקֵת צִוְּאָרָיו, שבחלקם של צוּאָרֵי
יוסף ובנימין. כדי שלא במהרה יחרבו.

ובפרקי דרבי אליעזר אמר שֶׁעָשָׂו הרג
לנמרוד ולקחו ממנו. ולפי זה מאדם
הראשון עבר לְשֵׁם וּמִשֵּׁם לאברהם
ומאברהם לקחו נמרוד ועשו לקחו
מנמרוד. ועשו תלה הציצית בבית על
הקיר כדרך הקראים הדורשים את
הפסוקים בדרך מעוותת ללא חז"ל,
וראיתם אותו כשהם על קיר ביתכם.
אלה בגדי החמודות אשר נתנה רבקה
ליעקב שילבשם בעת הברכה.

~~~~~

וַיָּבֹא אֶל-אָבִיו וַיִּנְאֹמַר אָבִי וַיִּנְאֹמַר
הַנָּנִי מִי אִתָּהּ בְּנִי. [כז, יח']
ולכאורה יש לשאול מה ראה יצחק
לשנות ממטבע שטבע אברהם אביו
בעקידה באומרו הַנָּנִי בְּנִי.

~~~~~

עשו בכורך. וכך יתפרשו דברי יעקב: הקב"ה שהוא **אנכי**, עֲשֵׂה כך במידת הגבורה שֶׁעָשׂוּ יהיה **בכורך**. והנה גבר עלי **חסדו**, ועֲשֵׂה כך שֶׁעָשׂוּ מכר לי את בכורתו.

ענה לו יצחק: אם כן, אחלק ברכתי לך לשנים. עתה אברכך במידת הגבורה, שנאמר (כז, כח') **וְיָתֵן-לְךָ הָאֱלֹהִים וגו'.** ולפני צאתך לחרן, אוסיף לך את **ברכת אברהם** ברכת החסד: **וְאֵל [שהיא מידת רחמים מ"ג מידות של רחמים] שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וַיַּפְרֶךְ וַיַּרְבֶּךָ וְהֵנִיךָ לַקֵּהָל עַמִּים.**

וכדי לערב **חסד בגבורה** המשיך ובירכו: **וְיָתֵן-לְךָ אֶת-בְּרַכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת-אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם.**

ומעתה יהיה יעקב נושא שתי המידות גם יחד, **חסד וגבורה**, שהן מידת התפארת, היא **מידת האמת**. כנאמר: **תֵּתֵן אֱמֶת לַיַּעֲקֹב.** (מיכה ז, כ').

^^^

אלא יש לפתור כפי אשר פירש האוהב ישראל מאפטא בענין העקידה. וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-אַבְרָהָם אָבִי וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֶּה הַשֶּׁה לְעֹלָה (כב, ז')

שואל האפטא רוב מה באו לומר כאן. אלא ודאי כך אומר יצחק לאברהם בעקידה, **אָבִי**, אתה עמוד החסד ואיככה תשחט את בנך. עונה לו אברהם **הֲנִי – בְנִי!** הריני הופך את מידתי מחסד לגבורה לעשות רצון אבי שבשמים, ומעתה **הֲנִי בְנִי**. אני גבורה שבחסד, ואתה הפוך נא מידתך והיה חסד שבגבורה לתת את עצמך לרצון השם. ומיד נאמר (כב, ח') **וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יחדו.** שנתנו מידותיהם של זה בזה ושל זה בזה.

על פי זה יובן על נכון השיח ודברים בין יצחק ליעקב:

וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי, וכאן יצחק מפסיק כי אינו יכול לומר **הֲנִי – בְנִי**, כי כביכול אינו יודע מי מבניו הוא זה שעומד לפניו. ועל כן במקום לומר **הֲנִי בְנִי**, הוא אומר **הֲנִי – מִי אֶתָּה בְנִי**, כדי שאוכל ליתן לך מידתי, שהיא שילוב של חסד וגבורה. ויאמר אנכי,

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-בְּנוֹ מֶה-נָּה מִתְּרָף
לְמִצָּא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה ה'
אֱלֹקִיךָ לְפָנַי (כז, כ')

תימה, כיצד יזכיר יעקב איש תם שם
שמים על דבר שכביכול איננו נכון. כִּי
הִקְרָה ה' אֱלֹקִיךָ לְפָנַי.

ואולי על דרך הפשט יכוון למה
שהקרה ה' לפניו על ידי אמו.

ולעומקו של מקרא יש לומר:
שהזכיר שם שמים לא על הצידה
אלא על עשו שעתיד להאמר על זרעו
זרע עמלק, אשר קרף בדרך. לכן אמר
כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹקִיךָ לְפָנַי.

וכך הוא ערך דבריו: ה' אלקיך הקרה
את עשו להקרא אשר קרף בדרך,
והקרהו שִׁמְצָא לְפָנַי בלידה. והקב"ה
הקרה לְפָנַי שְׁעֵשָׂו ימכור לי את
הבכורה. זה הוא שאמר: כִּי הִקְרָה ה'
אֱלֹקִיךָ לְפָנַי.

ועוד יש לומר:

כי הקרה ה' אלקיך לפני. ה' אלקיך.
כאן רמז יעקב ליצחק אביו שראוי הוא
לשילוב החסד והגבורה. כאומרו הקרה
נא לפני את ברכתך במידת ה' אלקים.

ואע"פ שנתן לו את ברכתו במידת
הגבורה בשם אלקים, באמרו וַיִּתֵּן-לִּי
הָאֱלֹהִים [כז, כח'] מכל מקום באומרו
ויתן לך ה'-אלקים, בה' הידיעה, כאילו
אומר השם אלקים, ורמז רמז לו כי
עתיד לקבל גם את ברכת החסד של
אברהם, בשמות החסד אֶל שְׂדֵי כְנָאֵם
בסוף הפרשה: וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְּךָ
וַיִּבְרָךְ וַיְרַבְּךָ וְהָיִיתָ לְקִנְיָן עַמִּים: וַיִּתֵּן-
לִּי אֶת-בְּרִכְתּוֹ אֲבָרְהָם.

~~~~~

הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִנֵּדִים יְדֵי עֲשָׂו.
(כז, כב').

הַקֵּל

חסר ו'. שסימן היה בידו של יצחק,
שיתברך יעקב בברכת הקל קול
יעקב. שנאמר והתברכו בזרעך וגו'
עקב אשר שמע אברהם בקלי. חסר
ו'.

ויש ליתן טעם מדוע יאמר לו הקב"ה
לברך את זרעו בחסר ו'.

ויש לומר שהאות ו' תורה על חיבור
בין האדם והקב"ה. ודבר זה אינו נתון
לברכה, אלא זו בחירתו של האדם
ועבודתו את בוראו.

אפשר להסמיכה לשלפניה, למלה יעקב. כזה: **הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדָיִם**, לומר שברוח הקדש ראה יצחק גם את הידים כשל יעקב, ידים שמימיות ומבורכות.

ועל דרך הצח יכוון לאומרו (ישעיהו מח, יג) **אֶף-יָדָי יִסְדֶּה אֶרֶץ וְיָמִינִי טַפְחָהּ שְׁמַיִם**. שהידיים המוטעמות **בטיפחא**, של יעקב הן ולא של עשו, והן ידים המבורכות מן השמים שנאמר **וְיָמִינִי טַפְחָהּ שְׁמַיִם**.

ומכח טיפחא זו, היו ידי יעקב מבורכות, וכל אשר עשה, ה' הצליח בידו, כפי שאמר יעקב בפרשת כי תצא **מתי אעשה גם אנכי לביתי**.

~~~~~

וַיְבָרֶכְהוּ וַיֹּאמְרוּ רְאֵה רֵיחַ בְּנֵי כְנָעַן שֹׂדֵה אֲשֶׁר בִּרְכּוֹ יְהוָה (כו, כו)

מובא בזוה"ק, (פרשת תולדות קמב) **וַיֹּאמְרוּ רְאֵה רֵיחַ בְּנֵי כְנָעַן**, וַיֹּאמְרוּ, מְלֶה סְתִימִים הוּא. אֵיךְ דְּאֲמָרִי שְׂכִינְתָּא הֵנָּה, אֵיךְ דְּאֲמָרִי יִצְחָק הֵנָּה.

ואשר על כן ברכו יצחק ליעקב בחסר ו', שאת ו' החיבור בינו ובין בוראו יצטרך להשיג בכח עבודתו והשתדלותו עם בוראו.

ואכן, ו' זו השיג יעקב אבינו בכח תפילותיו ותורתו, היא ו' התפארת כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

והיה דבק בחיבורו להקב"ה, עד אשר היה ראוי להוסיף לו גם את הו' של אליהו הנביא, שניתנה לו כמשכון עד שיבוא אליה לגאול את בניו, ויקבל חזרה את משכנו. ככתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו'. (רש"י ויקרא כ"ו מב' וכן **בלעומקו של מקרא** לפרשת פקודי, על הפסוק המשכן משכן).

ועוד יש לשאול, מדוע לא חשש יצחק מהידיים ידי עשו, **שיטרידוהו מלימודו**.

ויובן לעומקו של מקרא, על דרך **הטעמים**, כי ראה יצחק ברוח הקדש גם את הידים כידי יעקב. שכן המילה **וְהַיָּדָיִם** מוטעמת **בטיפחא**. וטיפחא היא כעין **הפסקה קלה** אשר מורה כי לא בהכרח תיסמך מילה זו לשאחריה. ולכן

ועוז יש לומר לעומקו של מקרא
ועל פי הסוד, שְׁדָּכַר השכינה הק' נאמר
בידי המלאך ששמו **רָאָה**, והוא משמות
ע"ב הק' היוצאים מהפסוקים ויסע ויבא
ויט בפרשת בשלח, [שמות י"ד יט-
כ"א], הוא השם הס"ט, והוא מקביל
למילה הס"ט שבפרשה שניה של ק"ש
שהיא שם ה'. "אשר יהו"ה נותן לכם.
ושמתם" וגו'.

הוא המלאך ראה, הנשלח למלא
תפקידו **להאיר לתועים את דרכם**,
ולקים בהם את הפסוק: פְּנִיךָ הָאֵר
בְּעַבְדְּךָ. הָאֵר הן אותיות **רָאָה**.

וכביכול אומר הקב"ה ליצחק: **רָאָה**,
יצחק, שענין כבדו מזוקן, **רָאָה ברוח**
הקדש, ריח בני יעקב כריח השדה
אשר התפללת שם שנאמר "ויצא
יצחק לשוח בשדה". וכאשר ברכו ה'
כן תברך אותו גם אתה.

או כלך לדרך זו. שיצחק מבקש
מהמלאך הק' בשם **ראה**, את הדרך
הנכונה אשר ילך בה, וכך אומר יצחק
למלאך: **רָאָה**, אמור נא לי, ריח בני,
מה טיבו. ועונה לו המלאך ראה: בנך
העומד לפניך **כריח השדה אשר ברכו**
ה'. מיד פתח יצחק ואמר, ויתן לך
האלהים מטל השמים וגו'.

הסבר דברי הזוה"ק: ויֵאמֶר מְלָאָה
סְתִים הוא. דבר סתום ונסתר הוא מי
הוא זה **שאמר רָאָה** רִים בְּנִי.

אֵית דְּאִמְרֵי שְׂכִינְתָּא הֵנָּה, יש אומרים
שהשכינה היתה אומרת: **רָאָה** רִים בְּנִי,
וְאֵית דְּאִמְרֵי יִצְחָק הֵנָּה שהיה זה יצחק
שאמר לבנו יעקב, **רָאָה** רִים בְּנִי.

ליש אומרים שיצחק אמר לבנו יעקב,
רָאָה רִים בְּנִי וגו' יש ליתן טעם לאומרו
רָאָה.

ואכן, אוה"ת הק' מפרשו בלשון
ראוי. וזה לשונו: אומרו **ראה** לא לשון
ראיה אלא **חשיבות** והכוונה **ראוי** הוא
ריח בני וחשוב לדמותו כריח שדה
אשר ברכו ה'.

וליש אומרים שהשכינה הק' היא
שאמרה **רָאָה** רִים בְּנִי, יש ליתן טעם
לאומרה **בְּנִי**.

ויש לומר, שבהיות יצחק מתלבט
ומסתפק מי הוא העומד לפניו, והאם
לברכו אם לאו, **רוח הקדש אומרת כן**
ומצוה אותו: רָאָה, יצחק, רִים בְּנִי
יעקב - כריח השדה אשר ברכו ה',
וראוי הוא לברכו. מיד פתח ואמר ויתן
לך **האלהים מטל השמים וכו'.**

עשו כדכתיב: **וַיַּצְעֵק [עשו] צִעְקָה**
גְּדֹלָה וּמָרָה עַד-מָאֵד (כז, לג-לד')

ולעומקו של מקרא יש לומר,
שהמלה **מָאֵד** תּוֹרָה על כל טוב העולם
הזה, כמו שנאמר בק"ש, ובכל מאדך
[דברים ו, ה'], ודרשו [ברכות פרק ט
משנה ה']: ובכל מאדך בכל ממונך.

וביצחק נאמר **עַד-מָאֵד** שחשש מכך
שיעקב יקבל ברכת השפע בעוה"ז והם
משמני הארץ, אשר יטרידוהו מלימוד
התורה. וזה שאמר חרדה גדולה **עַד**
מָאֵד. **ומָאֵד** הוא הממון. וכאשר שמע
את עשו אומר **את בכורתי לקח**, נחה
דעתו של יצחק בעבור יעקב המבקש
ענינים רוחניים נשגבים כעבודת
הבְּכוֹרִים לפני ה'. ולכן הממון יהיה לו
רק לעזר להשיג קניינים רוחניים.

אלא שעתה חרד יצחק חרדה גדולה
עַד-מָאֵד לאחר שהבין כי ליעקב אכן
נועדו גם הברכות הגשמיות ולא לעשו,
וחרד חרדה גדולה עד מאד על מה
שעלה בדעתו **לְחִשּׁוֹף** מיעקב את
הברכה הגשמית אשר תאפשר לו את
הברכה הרוחנית, ועל ידי כך היה
מְחִשֵּׁיף את עולמו הרוחני, שהיה נטרד
לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו.

ומדוע ברכו במידת האלקים, שגם
מידת הדין תסכים עם מידת הרחמים
לברכו.

^^^

עַד-מָאֵד

וַיַּחְרֵד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד-מָאֵד,
וַיֹּאמֶר מִי-אֶפֹּאֵה הוּא הַצֵּד-צִידִי
וַיָּבֵא לִי וְאֶכֶל מִכָּל בְּטָרִם תְּבוֹא
וְאֶבְרַכֶּהוּ גַם-בְּרוּךְ יִהְיֶה (כז, לג)

יש ליתן טעם על מה חרד חרדה
גדולה. פירש"י ומדרשו, ראה גיהנם
פתוחה מתחתיו [של עשו] (שפתי
חכמים).

ולעומקו של מקרא י"ל, שחשש
ליעקב מהמרמה, שהרי שקרנים אינם
רואים פני שכינה. וכשהודה עשו ואמר
על יעקב **אֶת-בְּכוֹרְתִי לָקַח [כז, לו']**, נחה
דעתו של יצחק. כי **בדין** הוא שהקרה
ה' אלקים לפניו, **ואין כאן מרמה אלא**
חכמה. וכפי שתרגם אונקלוס בא אחיך
במרמה עַל אַחוּךְ **בְּחִכְמָא** וְקָבִיל
בְּרַכְתְּךָ. וידע יצחק כי נכון ראה ברוח
הקדש.

ובשימת לב, יש ליתן טעם לנאמר
עַד-מָאֵד, גם אצל יצחק וגם אצל

ולכן נאמר **עַד-מָאֵד**. שהאותיות ע"ד הן ע' גדולה של שמע וד' גדולה של אחד. והמאד הוא העדות על יחוד ה', שמשעבד את ה-**עַד-מָאֵד** עד ועד בכלל לאהבת השם שנתן לו את כל המאד. וכפי ששנה התנא בפרקי אבות פרק ג משנה ז: רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בְּרִיתוֹתָא אֹמֵר, תָּן לוֹ מַשְׁלוֹ, שְׁאַתָּה וְשִׁלָּךְ שְׁלוֹ. וְכֵן בְּדוֹד הוּא אֹמֵר (דברי הימים א כט יד) כִּי מִמֶּךָ הִפֵּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ.

עוד יש לתת טעם לאומרו גם-כִּרְוֹךְ יִהְיֶה. ויש לפתור כדלקמן, גם ברוך יהיה לא רק בברכתי אלא גם בברכת אברהם שהיא המעולה שבברכות. ככתוב: [כח,ד']: וַיִּתֵּן-לָהּ אֶת-בְּרִכַּת אֲבֹתָהּם לָהּ וּלְיִצְחָק אֶתְּךָ לְרִשְׁתָּהּ אֶת-אַרְצָהּ מִגְרִיד אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

^^^

וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִיךָ בְּמִקְוֵה וַיִּקַּח בְּרִכְתּוֹ. (כו,לה').

בְּמִקְוֵה פירש"י לפשוטו של מקרא, בכמה.

ויש ליתן טעם מדוע פירש לפשוטו כביכול שלא כפשוטו.

ובעשו נאמר **עַד-מָאֵד**, כי לעשו זו מלחמה על העוה"ז. וליעקב זו מלחמה גם על העוה"ז וגם על העוה"ב. שנאמר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, שגם את המאד שהוא הרכוש, אנו מצוים למסור בעבור אהבת ה'. יוצא אפוא שהמאד שקבל יעקב בברכה, הופך לעבודה רוחנית כאשר משעבד את היצר הרע ליצר הטוב לקיים בכל לבבך, בשני יצריך.

ומה שנאמר בעשו צַעֲקָה גְדֹלָה וּמָרָה **עַד-מָאֵד**. שאת כל מרירות חייו היה ממתיק עשו בגשמיות של המאד, ועתה משלא זכה גם במאד, נותר במרירותו. ולכן צעק צעקה גדולה ומרה עד מאד.

ולעומתו, יעקב שממתיק את מרירות חייו במתיקות התורה, זכה גם למתיקות המאוד, ובזכות המטעמים שהגיש לאביו, זכה לטעמי תורה המתוקים להגישם לאביו שבשמים. ובנוסף לטעם המן שעתיד להתברך בו, עוד נתברך בטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש. שהם פרפראות לתורה. ויקראו פרפראות לתפארת המליצה בדרך של פרי פירות של עמל התורה.

כי תצא, כא, יד'] ומִכָּר לֹא-תִמְכְּרָנָה בְּכֶסֶף.

לִכֵּן יֵשׁ לַהֲבִין פֶּסוּק זֶה, אֲמַת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר, שאִינוּ בִּבְחִינַת עֲצָה טוֹבָה. אֵלָּא בִּבְחִינַת מִצִּיאוֹת שֶׁאֵינָךְ יִכּוֹל לִקְיִימָה. אֲמַת קִנִּית, אֵינָךְ יִכּוֹל לִמְכֹּרָה.

וְעַל דֶּרֶךְ הַצָּח, וּלְשׁוֹן נּוֹפֵל עַל לְשׁוֹן, י"ל בְּאֵת אֲחִיָּה בְּמִרְמָה לְשׁוֹן מְרוֹם. מְרוֹמִי הִנְהַגַּת הַשְׂכִּינָה, וּבִכּוּחַ הַדְּבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, הִיא הַתְּפִילָּה. וְאֵין אֶתָּה, עֲשׂוּ, הַמֶּלֶא מִרָּה מֵאֲרָה וּמִרִירוֹת יִכּוֹל לַעֲמוֹד כִּנְגַד הַדְּבָרִים הַמּוֹרְמִים וְהַמְרוּמָמִים.

וְעַל דֶּרֶךְ הַסּוּד, וּבִשְׂמִימַת לֵב, זִכֵּר הַפֶּסוּק ג' חֲלָקֵי הַתּוֹרָה, חֲכָמָה מוֹסֵר וּבִינָה: אֲמַת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר תִּכְמָה וּמוֹסֵר וּבִינָה, וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ לוֹמֵר שֶׁהֵם כִּנְגַד ג' חֲלָקֵי הַנִּשְׁמָה, נֶפֶשׁ רוּחַ נִשְׁמָה.

כִּיצַד:

חֲכָמָה כִּנְגַד הַנֶּפֶשׁ, כְּכַתוּב בַּקְהֵלֶת (ז, יב') הַחֲכָמָה תִּסְתָּה בְּעֶלְיָהּ, וְהַנֶּפֶשׁ הַקְּשׁוּרָה בְּגוֹף מִקְבֵּלֶת חַיּוּתָה מִחֲכָמָה הַתּוֹרָה.

וַיֵּשׁ לוֹמֵר שֶׁהָרִי כְּתִיב תִּתֵּן אִמָּת לִיעֶקֶב. ואִמָּת הִיא חֲכָמָה הַתּוֹרָה. כַּדְּבָרִי ר' יוֹחָנָן [בְּרִכּוֹת ה:]: אִמָּת זֶה תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר {מִשְׁלֵי כג-כג} אֲמַת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר תִּכְמָה וּמוֹסֵר וּבִינָה, וְלֹא יִשְׁכְּנוּ מִרְמָה וְאִמָּת בְּכַפִּיפָה אַחַת. לִכֵּן פִּירֵשׁ עַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט בַּחֲכָמָה.

וְהַיּוֹנֵן בָּהּ, מִנִּיין שֶׁהַפֶּסוּק בְּמִשְׁלֵי כג כג אֲמַת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר יִדְבֵּר בַּחֲכָמָה הַתּוֹרָה. וַיֵּשׁ לוֹמֵר כִּי כָל קִנְיִין גִּשְׁמִי נִיתֵן לִמְכִּירָה. כִּי בִּזְמַן הַקִּנְיִן הַקּוֹנֶה נִהְיָה הַבְּעֵלִים שֶׁל הַדְּבָר, וּבִידּוֹ לִמְכֹּר אֶת רִכּוּשׁוֹ לְמִי שִׁירְצָה.

אֵךְ בַּקִּנְיִין הַתּוֹרָה אֵינוֹ כֵּן. שֶׁאֵין אֶתָּה הַבְּעֵלִים הַיְּחִידִים עַל קִנְיִין הַתּוֹרָה שֶׁלָּךְ. אֵלָּא הַקֵּב"ה שׁוֹתֵף אֶתָּךְ בַּקִּנְיִין. שֶׁהוּא הַמִּלְמַד תּוֹרָה לַעֲמוֹ יִשְׂרָאֵל.

וְעוֹד, יֵשׁ לוֹמֵר אִם תִּמְכְּרָנָה, כַּדֶּרֶךְ כָּל מִכָּר שֶׁאֵינָה שֶׁלָּךְ יוֹתֵר, הָרִי מוֹכֵחַ מִלְּתֵא שֶׁמַּעֲוֹלָם לֹא הִיתָה קִנְיִינָךְ. כִּי בַּעַת קִנְיִין הַתּוֹרָה, הַתּוֹרָה נִהְיִית חֶלֶק מִמֶּךָ וּמִנִּשְׁמַתָּךְ, וְכִשֶּׁם שֶׁאֵין אָדָם יִכּוֹל לִמְכֹּר אֶבֶר שֶׁהִנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, כֵּן אֵין בִּיכּוּלָתוֹ לִמְכֹּר תּוֹרָתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ הַצָּח עַל זֶה יֵאָמֵר: [דְּבָרִים,

וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים (כו, לו')

ועל דרך הצח, וַיַּעֲקֹבֵנִי הן
אותיות ויעקב בני.

ולעומקו של מקרא, נמצא כאן
כביכול דו-שיח סמוי כויכוח בין
יצחק ועשו במלים **וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה**
פְּעָמִים.

עשו הרשע אומר ויעקבני, ויעקב בְּנִי
זֶה פְּעָמִים. ויעק לשון צרה. שהעיק לי
ולבְּנִי זֶה פְּעָמִים. **פעם אחת** שלקח
הבכורה ו**פעם שניה** שלקח גם הברכה.

ויצחק עונה לעשו: ויעקב בְּנִי שומע
אני שרוצה אתה עשו להעיק ליַעֲקֹב
בְּנִי זֶה פְּעָמִים על שני מקדשים ועל
שני עולמות, והיא לא תצלח, ואשר על
כן **יעקב בְּנִי יזכה זֶה פְּעָמִים**. גם
בעוה"ז וגם בעולם הבא.

וכן יזכה **יעקב בְּנִי זֶה פְּעָמִים, לשתי**
ברכות. לברכתי ולברכת אברהם,
כדלקמן.

~~~~~

מוסר כנגד הרוח ככתוב במשלי, פִּי נָר
מִצֶּנֶה וְתוֹרָה אֹר וְדָרָךְ חַיִּים תוכחות
מוֹסֵר (ו, כג'), וכתיב וַיִּפֹּחַ בְּאַפִּיו
נִשְׁמַת חַיִּים וַיִּהְיֶה הָאָדָם לְגֶפֶשׁ חַיָּה,
(בראשית ב, ז') **ופירש רש"י** אף
בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של
אדם חיה שכולו, **שנתוסף בו דעה**
ודבור. ותרגם **אונקלוס** וַנִּפֹּחַ בְּאַפִּיָּהּ
נִשְׁמַתָּא דְחַיָּי וְהָנֹת בְּאָדָם לְרוּחַ מַמְלָלָא.
וחלק הרוח שבנשמה הרי הוא כנגד
הדבור.

בינה כנגד הנשמה. וכן מובא בשל"ה
הק' ספר תולדות אדם שמבואר בהרבה
מאמרים בזהר **שהנשמה היא מְבִינָה,**
וכן נתבאר בתיקונים. הכלל העולה,
נפש מצד מלכות, רוח מצד תפארת,
נשמה מצד בינה, ומתהווה מיחוד
תפארת ומלכות.

ועוד שם: ויפח באפיו נשמת חיים
נשמת חיים היא מבינה, שנאמר (איוב,
לב, ח') וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תְבִינָם.

ואשר על כן יש לומר כי התורה על ג'
חלקיה הם חלק מהויותיו של האדם על
גופו ועל כל חלקי נפשו, ולכן אין לה
מציאות של מכירה.

~~~~~

לָכֶּה אֲפֹא מָה אַעֲשֶׂה בְּנִי (כו, לז')

לָכֶּה.

לָכֶּה, מלשון לָךְ.

מה אעשה בני. אעשה גימטריה עש"ו. הרי נתינת טעם לשמו של עשו, ורמז לו בזה מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך. ואם תבחר שירחקוך לָכֶּה אֲפֹא, לך לאבדון אשר בחרת.

^^^

ברכת יצחק וברכת אברהם

הַבְרָכָה אַחַת הוּא-לְךָ אָבִי (כו, לח')
וּאִמָּנִם, יצחק תולה את ברכת עשו
בברכת יעקב באמרו: וְהָיָה פֶּאֶשׁוֹר
תָּרִיד וּפְרֻקָּתָ עָלָיו מֵעַל צִנּוֹאָרָךְ (כו, מ')
ולפי זה, לכאורה, ברכה אחת היתה
לו ליצחק. אותה ברך ליעקב ותלה
ברכת עשו בברכתו של יעקב.

והרי מצינו שברכו יצחק ליעקב
פְּעָמִים. ברכה ראשונה "ויתן לך
מטל השמים" כבתחילה, וברכה שניה
לבסוף לפני צאתו לחרון: וְאֵל שְׂדֵי
יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִפְרֹךְ וְיִרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לְקִנְיָן
עָמִים: וְיִתֶּן-לְךָ אֶת-בְּרִכַּת אֲבִרְהָם לְךָ

וּלְיִצְחָק אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת-אֶרֶץ מִגְרִיד
אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם [כח, ג-ד']

ויש לשאול, מדוע ברכו ליעקב בשתי
ברכות נפרדות, של ויתן לך. בתחילה
ובסוף. ועוד שאת ברכת אברהם
הכוללת כל הברכות כולן - שמר לסוף.

ולעומקו של מקרא יש לומר,
שבתחילה, ספק היה לו ליצחק אם
העומד לפניו, בין אם זה עשו ובין אם
זה יעקב, האם הוא ראוי לקבל את
ברכת אברהם שברכו הקב"ה.

ולכן ברך בתחילה בברכה מקדימה
אשר תלבן ותברר אם ראוי זה העומד
לפניו לקבל גם את ברכת אברהם.
ומאחר וראה כי יעקב הוא זה שגלגל
הקב"ה לידו את ברכת יצחק ויתן לך
מטל השמים וגו', הבין כי זה הוא
הראוי לברכת אברהם הכוללת כל
הברכות. ולכן אמר "גם ברוך יהיה".
גם ברוך יהיה מטל השמים וכו', וגם
ברוך יהיה בברכת אברהם שהיא
המעולה שבברכות, הכוללת כל
הברכות כולן.

ואשר על כן, לא נתן יצחק את
הברכה השניה לעשו, כי ברכת אברהם

וכאומרו: על חורבן אחיך תחיה, והוא יחיה על חורבנך. ולכן קשרו חז"ל את בנין בית המקדש עם הכרתת זרעו של עמלק שבא מעשו.

ועוד יש לומר שעתידים בני ישראל הנקראים בני בכורי ישראל לעמוד על הים ולומר זה אלי ואנוהו, וישראל סבא עומד שם ומסכים על ידם שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה וכו' ואתה שאמרת למה זה לי בכרה, למה זה לך ברכה.

ועוד יש לומר, הַבְּרָכָה אֶתֶת הָוָא-לָךְ אָבִי. פירש רש"י ה"א זו משמשת לשון תמיה. כמו הבמחנים [במדבר יג], השמנה [שם], הכמות נבל [ש"ב, ג]. זה לפשוטו של מקרא. ולעומקו של מקרא יכוון רש"י בזה כרוצה עשו לומר לאביו: אם תתן ליעקב מחנים וארץ שמנה, הותרת אותי כמות נבל.

^ ^ ^ ^

וְהָיָה כְּאִשֶּׁר תִּרְיֵד וּפְרִקְתָּ עָלָיו מַעַל צִוְּאָרָךְ (כז, מ')

כאן תלה יצחק את ברכת עשו בברכת יעקב. כאומרו:

שמורה למי שראוי לברכת יצחק. ובצדק שאל עשו הברכה אחת היא לך אבי. וכל אשר נותר לעשו להיות תלוי בברכת אחיו.

^ ^ ^ ^

וְעַל-תִּרְבֶּךָ תִּתְּלָה. (כז, מ')
יש לשאול, מדוע יברכהו שיחיה על כלי משחית.

ויש לומר לעומקו של מקרא, שכוונתו בזה לאו דוקא ללשון חרב ההורגת, אלא ללשון חורבן. על חורבנך אשר החרבת לך לעצמך במעשיך המקולקלים את חייך, על כך תחיה ואת אחיך תעבוד.

וְאֶת-אֶחָיֶךָ תַּעֲבֹד ומאחר שביזית עבודת הבורא בבית המקדש, לא נותר לך אלא לעבוד את אחיך שהוא בחר להיות עובד שם, עבד השם.

או כלך לדרך זו:

וְעַל-תִּרְבֶּךָ תִּתְּלָה, רמז לו בזה, שלא יִבְנֶה יעקב אלא מחורבנו של עשו. כדדרשו חז"ל על צור וירושלים (פסחים מב:) על הפסוק (יחזקאל כו, ב') אִמְלֵאָה הַתִּרְבָּה, אם מלאה זו חרבה זו ואם מלאה זו חרבה זו.

[לא, כח'] : **עֲתָה הַסִּפְלָתָ עָשׂוּ. עֲתָה, עָשׂוּ, הַסִּפְלָתָ עָשׂוּ.**

^^^

וַיִּשְׁטְמוּ עָשׂוּ אֶת-יַעֲקֹב עַל-הַבְרָכָה אֲשֶׁר בִּרְכוּ אָבִיו (כו, מא').

אשר ברכו אביו. קאי אשניהם. אשר ברכו אביו ליעקב שנתן לו הכל, ועל אשר ברכו אביו לעשו שתלה ברכתו ביעקב. ולכן בקש להרגו שלא יהיה תלוי בו.

וַיִּשְׁטְמוּ - לפשוטו של מקרא הוא לשון שנאה. ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח הוא לשון סתימה.

וַיִּשְׁטְמוּ כמו ויסתום. שרצה לסתום את מעיין הברכה של יעקב על ידי שנאתו, כעין **וַיִּסְתְּמוּ פְּלִשְׁתִּים** (לעיל כו, יח') וכמו שאמר להם יצחק **וְאַתֶּם שׂוֹנְאֵתֶם אֹתִי** (לעיל כו, כז'). וזה שאמרו הלך זרזיר אצל העורב, שלמד עשו מפלשתים את מלאכת הַשְׁטָמָה וְהַשְׁנָאָה (וכדלעיל כה, כז') תחת אשר היה לו ללמוד את מלאכת האהבה מיצחק אביו, שנאמר בו **וַיֵּאָהֱב יִצְחָק אֶת עָשׂוּ** (כדלעיל כה, כח').

^^^

תָּרִיד. פירש"י לשון צער ובכי. כשתצטער שלקח ממך הברכות. אז ופרקת. ורמז לו במילה תרי"ד שהיא תרי"ג ועוד אחד. שכל המוסיף גורע, ואם יעברו על כל תוסיף כאילו גָּרְעוּ מן התורה ואז ופרקת **עָלָיו מַעַל צִוְּאָרָה.**

ועוד על דרך הצח יש לומר שתריד הוא מלשון נוטריקון: **תראהו יורד.**

^^^

הלא-אֶצְלָתָ לִי בְרָכָה. (כו, לו') **אֶצְלָתָ** פירש"י לשון הפרשה. האם לא השארת והפרשת גם לי ברכה.

ועל דרך הצח יש לומר, **אֶצְלָתָ** לשון **צלוּי**. תפילה. האם לא התפללת גם עלי בעת אשר העתרת לה'. ויען לו יצחק הן, כן התפללתי שאחד מכם יהיה גביר לאחריו, כי נאמר **ביצחק יקרא לך זרע** ביצחק ולא כל יצחק, ולפי מעשיו אדם נמדד. ועתה התברר הדבר למפרע שְׁמָה ששמתיו גביר - זה ממך, לפי מעשיך, וזה כוונת אומרו **הֲנִי גָבִיר שְׁמִתִּיו לְךָ. לְךָ** כלומר בידך היה להעביר את האצלת הברכה אליך. וכאומרו לעשו כדברי לבן ליעקב

אֶת-זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד
שִׁבְעֵ-שָׁנִים אַחֲרֹת:

ולא סוף דבר שלא התוכח עמו אלא
אף מיד הסכים שנאמר וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב
כֵּן.
אלא שזכר יעקב את אשר רמזה לו
אמו, שיהיה עם לבן עשרים שנה,
להולדת השבטים ולקבלת שכרו בצאן.

~~~~~

וַעֲתָה בְּנֵי שְׁמֵעַ בְּקוֹלִי וְקוּם בְּרַח לְךָ
אֶל-לְבֹן אֲחִי חֲרָנָה (כז, מג')

ויש לשאול מדוע תשלח הצדקת את
יעקב מן הפח אל הפחת. מעשו שרוצה
להורגו אל לבן שרוצה לעקור את הכל.
שהרי אמרו במדרש תנחומא לבן הוא
בלעם. אלא רמז רמזה לו שקודם לכתו
אל לבן ילך ויטמין עצמו י"ד שנה בבית
מדרשו של שם ועבר. ובזה ינצל
מאחיה ומאחיו. והיכן רמזה לו,
באומרה (כז, מד') וַיִּשְׁבֹּת עִמּוֹ יָמִים
אַחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב תַּמַּת אַחִידָה.

ולעומקו של מקרא נאמר שבאומרה
וַיִּשְׁבֹּת, התכוונה לשיבת בית המדרש.
ובאומרה עִמּוֹ התכוונה עמו עם
הקב"ה. וכפי שאמרו בגמרא מסכת

עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב תַּמַּת אַחִידָה: עַד
לְשׁוֹב אֶף אַחִידָה מִמֶּךָ (כז, מד-מה)

עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב, עַד לְשׁוֹב
יש ליתן טעם לכפילות הלשון.
לעומקו של מקרא ועל דרך הרמז יש
לומר שכאן רמזה לו שישה עשרים
שנה אצל לבן. כיצד:

תָּשׁוּב הראשון הוא מלשון שבע
שנים שִׁיעֲבֹד בלאה. עַד
לְשׁוֹב שחזרה וכפלה, הוא גם מלשון
שבע שנים שִׁיעֲבֹד ברחל. ומה שאמרה
תָּשׁוּב וכן לְשׁוֹב עם ו"ו בכתיב מלא,
בזה רמזה לו שִׁיעֲבֹד עוֹד שש שנים
בצאן לבן.

ובזה ינתן טעם לפרשת ויצא מדוע
נקט יעקב בהסכם עם לבן שבע שנים
מדעתו. באומרו אַעֲבֹדָה שִׁבְעֵ שָׁנִים
בְּרַחֵל בַּתֶּךָ הַקְטָנָה, (שם, כט, יח'),
ומדוע לא חשש שמא תקרא לו רבקה
אמו בתוך זה הזמן. שהרי אמרה לו
(כז, מה') עַד-לְשׁוֹב אֶף-אַחִידָה מִמֶּךָ וְשָׁכַח
אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָ לִּי וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ
מִשָּׁם.

וכן אתה מוצא במה שאמר לבן
ליעקב מִלֵּא שִׁבְעֵ גֵאֵת וְנִתְּנָה לָךְ גַּם-

לְמָה אֲשַׁכֵּל גַּם-שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד
(כז,מה')

על דרך הפשט יכוונו דבריה גַּם
שְׁנֵיכֶם ליעקב ועשו.

ועל דרך הרמז לעומקו של מקרא,
רמזה כאן לחורבן שני מקדשות, בית
ראשון ובית שני יום אחד זה תשעה
באב. [וכן תמצא בכלי יקר].

וזה שאמרה מיד קִצְתִּי בְּתִי מִפְּנֵי
בְּנוֹת חַת אִם-לִקְחַת יַעֲקֹב אִשָּׁה
מִבְּנוֹת-חַת כֹּאֲלֵה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ
לְמָה לִּי תִיִּים.

קִצְתִּי בְּתִי. נכתב במסורה בקו"ף
קטנה. ופירש בעל הטורים, שראתה
ברוח הקדש שהבית שגבהו ק' אמה
עתיד ליחרב. וממשיך בעל הטורים
ואומר וקו"ף של ודרור קן לה גדולה,
כזה: גַּם צִפּוֹר מְצָאָה בֵּית ודְרֹר

קָן לָהּ שבקש דוד על ההיכל שגבהו
ק' אמה שלא יחרב. (תהלים
פד,ד'). ולומדים סמוכים, וסמך ליה
(בפסוק ה), אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵּיתךָ עוֹד
יִהְיֶה לְלֹיף סָלָה. והיינו בית המקדש.

ברכות (ו.) תניא אבא בנימין אומר וכו'
ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק
בתורה ששכינה עִמּוֹ שנאמר {שמות
כ-כד} בכל המקום אשר אזכיר את
שמי אבוא אליך וברכתיך.

ובאומרה יָמִים אֶחָדִים התכוונה
לארבע עשרה שנה. כיצד:

יָמִים הֵם שְׁנָה. כדאמר ליה אֶחָדָה
וְאַמָּה [של רבקה] לאליעזר: תֵּשֵׁב
הַנֶּעֱרָר אֶתְּנוּ יָמִים אֹז עֶשְׂרֹר אַחֵר תִּלְדְּךָ,
(חיי שרה, כד,נה') ופירש רש"י שם
יָמִים שְׁנָה. כמו יָמִים תהיה גאולתו
(ויקרא כה, כט.).

אֶחָדִים הֵם ארבע עשרה.

שכן אֶחָדִים הוּא כעין נוטריקון אחרי
י"ד שנים.

ובאומרה עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חַמַּת אַחִידָךְ
כוונתה שתורתו אשר ילמד י"ד שנה
בבית המדרש של שם ועבר תגן בעדו
להצילו מיד אחיו מיד עֶשׂו, ומיד
אחיו ברמאות הוּא לִבֵּן אַחִי אִמּוֹ.
וכל זאת רמזה באומרה עד אשר
תָּשׁוּב,

והוא נוטריקון תורת שם ועבר, היא
תשיב את חַמַּת אַחִידָךְ. אחיך בפועל
הוא עֶשׂו, ואחִידָךְ ברמאות הוּא לִבֵּן.

**וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִפְרֹךְ וְיִרְבֶּךָ
וְהָיִיתָ לַקָּהָל עֲמִים.** (כח,ג')

ויתן לך את ברכת אברהם וגו'. כאן ברכו במידת הרחמים א-ל ש-די, ולכן אמר פעם שניה ויתן לך. שפעם הראשונה היתה במידת הדין וְיִתֶּן-לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירָשׁ. כי לא היה בבירור למי הוא מברך לקול קול יעקב או לידים ידי עשו. לכן בירך בסתם במידת הדין, שהקב"ה יתן לפי מה שמגיע בלי משוא פנים.

עכשיו לאחר שהתברר כי ליעקב ראוי לברך וכי לו משפט הבכורה, ברכו פעם נוספת במידת הרחמים. וחזר והזכיר מידת הדין אשר נתן אלהים לאברהם. לידע, להודיע ולהיוודע, שגם מידת הדין מסכימה לברכתו. שלא ליתן פתחון פה לאף בריה בעולם לחלוק על כך.

וזוה שפירש רש"י בברכה הראשונה וְיִתֶּן-לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירָשׁ וְיִתֶּן-לְךָ, יתן ויחזור ויתן.

ובשימת לב ועל דרך הצח, ימצאו בשני הפסוקים גם יחד אותיות יעקב. בראשי תיבות: ק' של קָן, י' של יוֹשְׁבֵי, ע' של עוֹד, ב' של בִּיתָה.

לומר לך, שעל ידי ישיבתו של יעקב בבית מדרש של שם ועבר, ניתן כח לתפילת דוד המלך שלא תשוב ריקם, ובית שלישי יבנה בב"א לא יחרב עולמית. והועילה הק' הגדולה, להעלות תפילת יעקב ותורתו למעלה עד כסא הכבוד. וכשם שדמותו חקוקה בכסא הכבוד כן תפילתו ותורתו חקוקים שם.

וכן נרמז במילה עוֹד. כאומרו עוֹד ועוֹד ועוֹד יִהְיֶה לְךָ סֵלָה. וסֵלָה פירושו לעד ולנצח נצחים. ועוֹד י"ל, קצתי בחיי מפני בנות חת. כאן נצנצה בה רוח הקדש שעתידה היא להקבר במערת המכפלה על ידי בני חת. כי כשיצתה נשמתה יצחק היה כהה עינים, יעקב היה בדרך מחרן, ועשו שונא לאמו ולא רוצה לעסוק בקבורתה, ובני חת הם שקברוה.

~~~~~

ומוסיף רש"י, ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון, ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה, כריח שדה וגו', ועוד יתן לך מטל השמים וגו'.

ולעומקו של מקרא, נאמר: ויתן-לך, יתן ויחזור ויתן מוסב לענין השני, לברכת אברהם שנתן לו לבסוף.

וכך יהיה ערך הדברים: ויתן לך האלקים במידת הדין, ויחזור ויתן במידת הרחמים.

יתן לך את ברכת יצחק, ויחזור ויתן את ברכת אברהם.

וכאומרו: כשם שחזר ונתן גם את ברכת אברהם, כן יתן ויחזור ויתן ללא גבול כלל.

ואל שדי ברש"י מי נשדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך. כאן תלה יצחק את הברכה במידה שיעקב ניהן בה. שהרי עשו אינו מבקש להתברך מפי עליון, אלא מפי אביו. שאמר הברכה אחת היא לך אבי, ויעקב מבקש ברכה מפי עליון, שנאמר כי הקרה ה' אלקיך לפני, וכאומרו: ברכני אבי כפי מה שיקרה ה' אלקיך לפני.

ועוד יש לומר, ואל שדי יברך אתך ויברך ויברך [כח,ג']
יברך, ויברך, ויברך. כולן לשון ברכה.
יברך - כמשמעו,

וי פ רך - פ נ ב מתחלפות שבתוך האות פ כתובה ב בלבן כנ"ל, יוצא איפוא, כאילו כתוב ויברך שהוא בשינוי מקום האותיות כאילו כתוב ויברך, שהוא לשון ריבוי ולשון ברכה. כולן לשון תוספת ברכה.

^^^

ויגד לרבקה את-דברי עשו בנה הגל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן. (כז,מב').

יש ליתן טעם למה שהדגישה התורה כמה וכמה פעמים לומר עשו בנה הגל, יעקב בנה הקטן. וכי לא ידענו שעשו בנה הגל, ויעקב בנה הקטן. שאין תלמוד לומר עשו בנה הגל, ויעקב בנה הקטן. ומה תלמוד לומר עשו בנה הגל, ויעקב בנה הקטן.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שתדגיש כן התורה פעמים רבות, כדי ליתן תוקף לנבואה של רב יעקב

צָעִיר. כן עָשׂוּ בְנֵה הַגָּדֹל לעולם יעבוד לצעיר, לַיעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן. ובזה ינתן טעם לפירוש רש"י על הפסוק אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. (כח,ה').

פִּירֵשׁ רִש"י איני יודע מה מלמדנו. **ומעיר** כאן השפתי חכמים: יש מקשים מה בא להודיענו שאינו יודע, אם לא יודע ישתוק, וי"ל דרש"י ידע שיש לישב בכמה אנפי כפירושי המפרשים וע"ש, אבל לא ידע איזה הוא אמיתי לישב הפשיטות של מקרא. עכ"ל.

ולעומקו של מקרא יש לומר טעם נוסף:

ובהקדים יש ליתן טעם לשתי הקדמות תמוהות בפסוק.

האחת, מדוע יקדים לומר אִם לפני יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, וכפירושו של רש"י, איני יודע מה מלמדנו. שאנו יודעים שרבקה היא אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו.

השניה, מדוע יקדים הכתוב את יַעֲקֹב לפני עֵשָׂו, והרי עשו תמיד יהיה הגדול לאמו, גם אחרי מכירת הבכורה. שאין במכירת הבכורה כדי להפוך סדר

לידתם. אלא רק לענין הברכה נעשה הקנין. ולעולם ישאר יעקב בנה הקטן של אמו, ועשו בנה הגדול, כמבואר בפסוק הקודם. ואף רבקה תקפיד תמיד לקרוא ליעקב בנה הקטן ולעשו בנה הגדול. ומדוע אם כן יקדים הכתוב את יַעֲקֹב לפני עֵשָׂו, ויאמר אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו.

ושתי התמיהות יתורצו כאחד: כדי ליתן תוקף לנבואה שקבלה רבקה בטרם ילדָתם: וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר.

ובהיות נבואה זו נצחית, לא תשתנה על ידי המכירה. ולעולם ישאר יעקב בנה הצעיר, ועשו לעולם יהיה בנה הגדול. ולעולם יתקיים וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר. כלומר: ועשו יעבד ליעקב.

ובאומרו אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, ידגיש הכתוב, כי אין מי שיכול להעיד מי הצעיר ומי הרב יותר מאמם. לרבקה יעקב הוא החשוב והאהוב, אע"פ שהוא הצעיר ועשו רב ממנו, שיצא ראשון. ועוד שבזה היה תמיד מתרברב, וכאומרו: [וישלח, לג,ט'] וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֵשׁ-לִי רַב.

לפסוק לָכֵן פֶּה-אָמַר ה' אֶל-בֵּית
יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם וּגו'.
[ישעיהו כ"ט כ"ב]

וְהָיִינוּ בָּהּ, מִי פָדָה אֶת אַבְרָהָם.
לפשוטו של מקרא וכן פירש רש"י,
הקב"ה פדה את אברהם מאור כשדים.
וסרסו ופרשהו: לָכֵן פֶּה-אָמַר ה',
אֲשֶׁר פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם, אֶל-בֵּית
יַעֲקֹב וּגו'.

אך מדרשו אינו כן. גם במדרש רבה
וגם בזוה"ק (ויקרא נ"ז עמ' א') ידרשו
שיעקב הוא אשר פדה את אברהם.
שכל מה שהקב"ה פדה את אברהם
מאור כשדים הוא בשביל יעקב
שלימא. שנאמר: לָכֵן פֶּה-אָמַר ה' אֶל-
בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם,
וקרי ביה: יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת-
אַבְרָהָם. לא בזכות עצמו נפדה אברהם
שהרי יצא ממנו ישמעאל. ולא בזכות
יצחק נפדה אברהם, שהרי יצא ממנו
עשו הרשע. אלא בזכות יעקב שלא היה
פסול בזרעו. הוי אומר: יַעֲקֹב אֲשֶׁר
פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם.

ובאומרו פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם, יתכוון
הכתוב להסביר באיזו זכות ניצל
אברהם מאש הכבשן באור כשדים.
שאם תאמר בזכות עצמו, הרי יצא

וַיִּזְכֹּר יַעֲקֹב לִיד אִמּוֹ. שהרי לפי
פשוטו, כן הוא סדר העולם, שהצעיר
נזקק לאמו יותר מהגדול.
ולעומקו של מקרא בא הכתוב
להודיענו שיש לדבוק בסדר הזה כי מן
השמים הועידו את הרב לעבוד את
הצעיר על פי נבואה שקבלה אמו מבית
מדרשו של שם. ולכן יזכר הצעיר
בצעירותו ליד אמו והרב ברבבותו,
יתרחק מאמו, שקבלה תוקף הנבואה:
ורב יעבוד צעיר.

ועל דרך הצח, יעקב יקרא צָעִיר,
מלשון סביל, שסובל צער מעשו. ועשו
לעולם יקרא רב שמתרברב על הצעיר.
ואע"פ כן וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר .

~~~~~

יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת-אַבְרָהָם

וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וַיְלַךְ פָּדָה
אֹרֶם אֶל-לָבָן וּגו'.

יש ליתן טעם לאומרו פָּדָה אֹרֶם.
ולעומקו של מקרא ועל דרך הרמז
והסוד, ירמוז הכתוב פָּדָה אֹרֶם

אמרו, **הא נדאי בזכותא דא ישתזיב**
אברהם **הדא** הוא דכתיב, **יעקב אשר**
פדה את אברהם.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלזה
ירמזון אליו מליא **פדנה ארם** שהם
בהיפוך אותיות **נפדה אברהם**. נפדה
אברהם על ידי יעקב בלכתו **פדנה**
ארם להקים שם שבטי י-ה שאין בהם
פסול.

ועל דרך הצח, יתקבל **נפדה אברהם**
מ"**פדנה ארם**" כך: שהרי בתוך האות

פ נסתרת האות **ב** בלבן, כלומר
בחלק הלבן שבתוך ה **פ**.

ופדנה ארם יחד עם האות ב [בלבן],
יחד הן אותיות **נפדה אברהם**.

כיצד: כאשר האות ה במילה פדנה
תשמש לכאן ולכאן בכפילות, גם לפדן
וגם לארם כגון: **פדנ ה ארם**, ובתוספת
ב לבנה קבלנו את המלים **נפדה**
אברהם.

ועוד על דרך הצח,

ממנו ישמעאל. ואם תאמר בזכות יצחק
הרי יצא ממנו עשו. אלא ודאי בזכות
יעקב שהיתה מיטתו שלימה. וזה כוונתו
באומרו: **יעקב אשר פדה את-**
אברהם.

וכמובא בזה"ק: (דף נ"ז ע"א) רבי
חזקיה פתח ואמר, (ישעיה כט) לכן פה
אמר יי' אל בית יעקב אשר פדה את
אברהם וגו'. האי קרא קשיא, לכן פה
אמר יי' אשר פדה את אברהם מבעי
ליה. מאי, פה אמר יי' אל בית יעקב
אשר פדה את אברהם.

אלא הא אוקמוה וקא אתמר, **דיעקב**
פדה את אברהם נדאי. דבההיא שעתא
דנפל בגו נורא דכשדאי, דנו דיניה (ס"י
ואמרו קמי קודשא בריך הוא, בגין
מאי ישתזיב האי, זכות אבהן לית
ליה. אמר ליה, ישתזיב בגין בנוי, דהכי
תניא, **ברא מזכי אבא**). אמרו, הא
ישמעאל דנפיק מניה. אמר קודשא
ברוך הוא, **הא יצחק**, דיושיט קדליה
על גבי מדבחא. אמרו, **הא עשו דנפיק**
מניה. אמר, **הא יעקב**, דאיהו פורסא
שלימתא, וכל בנוהי שלימין קמאי.

{ו} וַיֵּרָא עֲשׂוֹ כִּי-בִרְדּוֹ יִצְחָק אֶת-
יַעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ פָּדְנָה אָרָם לְקַחַת-לּוֹ
מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עָלָיו
לְאֵמֹר לֹא-תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

מפטיר

{ז} וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ
וַיֵּלֶךְ פָּדְנָה אָרָם:
{ח} וַיֵּרָא עֲשׂוֹ כִּי רָעוֹת בָּנוֹת כְּנָעַן
בַּעֲיֵנֵי יִצְחָק אָבִיו:
{ט} וַיֵּלֶךְ עֲשׂוֹ אֶל-יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח
אֶת-מַחֲלַת | בַּת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן-אֲבִרְהָם
אֶחָת גְּבוּלוֹת עַל-נָשָׁיו לֹאֲשָׁה:

וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ
וַיֵּלֶךְ פָּדְנָה אָרָם (פסוק ז')

בשימת לב, פסוק זה וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב
אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פָּדְנָה אָרָם
(פסוק ז') קבועהו במפטיר
כפסוק בפני עצמו, ולכאורה אינו כן.
אלא בהתבונן נראה הוא כחוזר לעניין
שלפניו, שמשמעו מה הדבר שראה
עשו שבגללו לקח את מחלת בת
ישמעאל לאשה.

והם חמישה דברים שראה עשו:
שלשה בפסוק ו' אחד בפסוק ז' ואחד
בפסוק ח':

זה ששלחו יצחק ורבקה את יעקב
ללבן. אל הלבן שבפ"א, [אל הרקע
הלבן שבאות פ]. לפדות את אברהם.
ומה היא פדיה זו, לקיים כי ביצחק
יקרא לך זרע, ולמען יצוה את ביתו
אחריו.

ועוד י"ל, באומרה אל לבן אחי חרנה
כיוונה בזה להלבין חרון אף אחיה
ואחיו. להלבין את ה"ב" שבחרון
הא"ף היא הפ"א.

ובזאת ההלבנה הוא פודה את
אברהם. כעין ההר הטוב הזה והלבנון.
זה בית המקדש שמלבין עוונותיהם
של ישראל. יבנה בב"א.

^^^

לסיום הפרשה ולעניין המפטיר

שביעי

{ה} וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ
פָּדְנָה אָרָם אֶל-לָבָן בֶּן-בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי
אֶתִּי רְבֵקָה אִם יַעֲקֹב וְעֲשׂוֹ:

ולעומקו של מקרא יאמר: אף על פי שכביכול מה שנאמר בפסוק ז' וישמע יעקב אל-אביו ואל-אמו וילך פדנה ארם הוא מה שראה עשו, הרי לא בעשו תלוי יעקב, אלא אדרבה, ביעקב תלוי עשו. שנאמר ורב יעבוד צעיר. ועשו ירצה לעשות כמעשה יעקב ולא להיפך. ולכן נחשב הפסוק של יעקב וישמע יעקב אל-אביו ואל-אמו וילך פדנה ארם כפסוק בפני עצמו, שהוא מורה דרך לתועים כיצד לנהוג נכון. ולכן הוא הפסוק הפותח במפטיר.

רק שעשו לא השכיל זאת. ואף על פי שעשו ראה שיעקב שומע בקול אביו ואמו, הוא אינו עושה כן אלא עושה על דעת עצמו מה שנראה לו. וירא עשו ויקח עשו. הוא עשו בראייתו, הוא עשו בלקחו. והוא אינו יודע כי אמנם בת ישמעאל היא מבני בניו של אברהם, אך היא מבית השפחה המצרית שהם מזרע חם והם בארור כבנות כנען. וזה דרך הגויים כסל למו, לעשות הנראה להם והם בחשכה לא יראו נכוחה.

ולכן נאמר בהמשך העניין: על נשיו לו לאשה. וברש"י שהוסיף רשעה על רשעתו שלא גרש את הראשונות. ודרשו חז"ל מדוע נקראת מחלת שהיה ראוי - כחתן - שימחלו לו כל עוונותיו.

א. וירא עשו כי-ברך יצחק את-יעקב {פסוק ו'}, והכוונה לברכה שברכו בפסוק ד': ויתן-לך את-ברכת אברהם ב. וירא עשו וגו' כי שלח אתו [את יעקב] פדנה ארם לקחת-לו משם אשה. {פסוק ו'}

ג. וירא עשו [שיצחק אביו צוה עליו על יעקב בברכו אתו] ויצו עליו לאמר לא-תקח אשה מבנות כנען: {פסוק ו'}

ד. וירא עשו כי יעקב שמע אל אביו ואל אמו ככתוב: וישמע יעקב אל-אביו ואל-אמו וילך פדנה ארם: {פסוק ז'}

ה. וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו: {פסוק ח'} שהרי שלח את יעקב לקחת לו אשה מפדן ארם.

והנגזר מחמישה דברים אלו שלקח את מחלת בת ישמעאל לאשה: {ט} וילך עשו אל-ישמעאל ויקח את-מחלת | בת-ישמעאל בן-אברהם אחות נביות על-נשיו לו לאשה:

ואשר על כן יש לשאול מדוע נקבע המפטיר כביכול באמצע העניין. שהרי וישמע יעקב אל-אביו ואל-אמו וילך פדנה ארם הוא אחד מהדברים שנוכרו בפסוק הקודם שבגללם לקח עשו את מחלת בת ישמעאל לאשה.

הפטרה לפרשת תולדות

בספר מלאכי, מפרק א פסוק א, עד
פרק ב פסוק ז

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

לכאורה קבעו חז"ל הפטרה זו לפרשת
תולדות על פי פסוקים ב'-ג' שבתחילת
ההפטרה: [ב] **אֶהְיֶה אֲתֶכֶם אִמֶּךָ**
יְהוָה וְאִמְרָתְכֶם בְּמִה אֶהְיֶהנִי הָלֹא
אֲחַ עֲשׂו לְיַעֲקֹב נָא יְהוָה וְאֶהְיֶה אֵת
יַעֲקֹב: [ג] וְאֵת עֲשׂו שְׂנֵאתִי.

שבהם נראה בעליל בחירת יעקב על
פני עשו אחיו, ודחייתו של עשו מעל
פני יעקב. וכפי שנאמר בפרשה: [כה],
כח' **וַיֵּאָהֶב יַצְחָק אֶת-עֲשָׂו כִּי-צִיד בָּפִיו**
וְרִבְקָה אֶהְיֶה אֵת-יַעֲקֹב. כאן גילה
הנביא כי אהבת רבקה ליעקב היא
אהבת הקב"ה שנאמר **וְאֶהְיֶה אֵת יַעֲקֹב.**
ואע"פ שלא נאמר שנאה בעשו אלא
רק **וַיֵּאָהֶב יַצְחָק אֶת-עֲשָׂו כִּי-צִיד**
בָּפִיו, גילה הנביא כי אהבה תלויה
בדבר היא, ואינה אלא שנאה. ולכן
תלה את ברכתו של עשו ביעקב. זה
שכתוב **וְלֹאֵם מְלֹאֵם יִאֱמָר וְרַב**
יַעֲבֹד צָעִיר (כה, כג') ופירש"י: לא
ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן

והוא לא השכיל להמשיך בדרך טובה,
ובחר בסורו הרע, וחזרו לו כל עוונותיו
כבתחילה. וכל זה נרמז בשם **מחלת.**
שהוא מלשון **מחילה,** וגם אותיות
תִּלְחָם. שאם **תִּלְחָם** עם יצרך **תִּמְחַל.**
ואם לא **תִּלְחָם** - יתקיים "למחת". והוא
בארמית לשון ירידה וזריקה ארצה.
והמשיך על עצמו נפילת ישמעאל.

ועוד יש לומר, כדברי החתם סופר,
שאמנם מכאן לומדים מחילת עוונות,
אך לעשו מעולם ולעולם לא נמחלו
עוונותיו ולא היה ראוי לזה.

וזה נרמז גם בשם **מחלת. מחלת עשו.**
לשון **מִחְלָה.** מִחְלָה חשוכת מרפא אשר
מבטן אמו יפרד אל הרשע ולא יהיה לו
כלל כל אחיזה עם הטוב. וכן נרמז ענין
זה ב"ידו אוחזת". ידו של יעקב אוחזת
בעקב עשו. אך עשו אינו אוחז ביעקב
כלל. שאין לו בו אחיזה. ואדרבה, כשם
שיעקב נראה אוחז את עשו, עשו
נראה **כבועט להשתחרר מידו**
ומברכתו של יעקב. לזה נאמר וידו
אוחזת, באופן תמידי ונצחי. וזה שנאמר
ט"ו שנה אחרי כן: ויבז עשו את
הבכורה. בעט בטובתו של הקב"ה
ונבעט גם מן הברכה. וביעקב צוה ה'
את הברכה חיים עד העולם.

~~~~~

[כה,כו'] וְאַחֲרֵי-כֵן יֵצֵא אֲחִיו וַיִּדּוּ אֶחְזֵת בְּעֶקֶב עֲשׂוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב [מי קראו יעקב] הַקֵּב"ה. דבר אחר אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב. אם כן, כך או כך התריס בפניהם: הִכִּי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פְעַמִּים, בגללכם הדבר שקראתם אותו יעקב. לכן לא עמדה לו זכות הכיבוד אב לעתיד לבא.

ובסיום התוכחה שוב חוזר הנביא על הראשונות בגילוי אהבה ליעקב ולבניו הכהנים בדברי פיוס נחמה וגאולה: [ב,ו'] תֹּוֹרַת אֲמַת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלֵּךְ אִתִּי וְרַבִּים הָשִׁיב מַעְוֹן: תֹּוֹרַת אֲמַת הָיְתָה בְּפִיהוּ זֶה יַעֲקֹב אַבְיֵנוּ שְׁנֵאמַר בּוֹ [מיכה ז,כ']: תִּתֵּן אֲמַת לַיַּעֲקֹב. זֶה שְׁנֵאמַר וְאַהֲבָה אֶת יַעֲקֹב. ויתקיים בבניו הכהנים וכן בכל בניו הנקראים ממלכת כהנים וגוי קדוש: [ז] כִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱדָה יְהוֹיָה צִבְאוֹת הוּא.

~~~~~

בְּאַמְרָכֶם שְׁלַחַן יְהוֹיָה נִבְנָה הוּא. ואשר על כן מזהיר אותם הנביא כי בזה הם עלולים להפסיד גם את הברכה שקבל יעקב מאביו. ובמקום ברכה מזהירם על המארה: [ב,ב'] : אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ כְבוֹד לְשִׁמִּי אָמַר יְהוֹיָה צִבְאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בְכֶם אֶת הַמַּאֲרָה וְאֶרְוִיתִי אֶת בְּרַכּוֹתֵיכֶם. ועוד בא אליהם הנביא בתביעה, בעוד שְׁעֲשׂוֹ מַכְבֵּד אֶת אַבְיֹו כְּכַתּוּב בֶּן יַכְבֵּד אָב, הַכֹּהֲנִים מִבְּזִים שְׁמוֹ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בְּזוּה"ק [קמו עמ' ב'] פָּתַח רַבִּי יִיסָא וְאָמַר (מלאכי א) בֶּן יַכְבֵּד אָב וְעָבֵד אֲדוֹנָיו, בֶּן, דָּא עֲשׂוֹ. דְּלֹא הָוָה בְּרַשׁ בְּעֶלְמָא דִּיּוֹקִיר לְאַבּוּי, כְּמָה דְּאֻקִּיר עֲשׂוֹ לְאַבּוּי. וְהָהוּא יִקִּירוּ דְּאֻקִּיר לִיה אֲשִׁלִּיט לִיה בְּהָאֵי עֲלְמָא, מִכָּאֵן כַּח שְׁלִיטָתוֹ בַּעוּה"ז. ובזה מחייב את בניו של יעקב הכהנים, עליהם אומר הנביא וְאִם אָב אֲנִי אֵינִי כְבוֹדִי וְאִם אֲדוֹנִים אֲנִי אֵינִי מוֹרְאִי.

ובשימת לב עֲשׂוֹ איבד את זכותו זאת כאשר התריס נגד הקב"ה ונגד אביו באומרו: [כו,לו'] וַיֹּאמֶר הִכִּי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פְעַמִּים אֶת-בְּכֶרְתִּי לָקַח וְהִנֵּה עָתָה לָקַח בְּרַכְתִּי. באומרו הִכִּי קָרָא שְׁמוֹ, התריס נגד הקב"ה שקרא שמו יעקב וכנגד אביו שקרא שמו יעקב. וכן פירש"י

הקדמה לפרשת ויצא

סוף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת-הָאֱלֹהִים
יֵרָא וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׁמֹר פִּי-זֶה כָּל-
הָאָדָם (קהלת, יב, יג')

ונדרש פסוק זה בברכות ו: וכן
בשבת דף ל עמ' ב' בג' אופנים:

מאי פִּי זֶה כָּל-הָאָדָם
א. ר' אליעזר אומר כל העולם כולו לא
נברא אלא בְּשִׁבִּיל זֶה. [בשביל
הירא-שמים].

ב. ר' אבא בר כהנא אמר שְׁקוּל זֶה
כנגד כל העולם כולו.

ג. שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה
שמעון בן זומא אומר לא נברא כל
העולם כולו אלא לְצִנּוֹת לְזֶה.
[מלשון צוותא, יחדיו, ויש מנקדים
לצִנּוֹת לזה].

ומפרש המהרש"א שאין מחלוקת
בדברי התנאים הנ"ל, אלא ג' עולמות
הן, הנתונים בידי האדם הירא-
שמים: עולם המלאכים, עולם
התיכון ועולם התחתון.

וביאור דבריו:

א. לר"א שאמר כל העולם כולו לא
נברא אלא בְּשִׁבִּיל זֶה, נתכוון לעולם
המלאכים.

ב. לר' אבא בר כהנא שאמר שְׁקוּל זֶה

כנגד כל העולם כולו, נתכוון לעולם
התיכון הוא עולם התכונה, השמש
והירח והכוכבים.

ג. לשמעון בן עזאי או לשמעון בן
זומא שאמר לא נברא כל העולם כולו
אלא לְצִנּוֹת לְזֶה, נתכוון לעולם תחתון
[הוא עולם העשייה] שלא נברא אלא
להיות לו לצוותא בעלמא ולשמשו.

ואשר על כן, לעומקו של מקרא,
תבואר פרשת ויצא וכן פרשת וישלח
על פי המהרש"א הנ"ל: שכל ג'
העולמות הנתונים בידי הירא שמים,
נתקיימו ביעקב אבינו שנאמרה בו
יראת אלקים ככתוב: (כח, יז) וַיִּירָא
וַיֹּאמֶר מֶה-נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה וגו'.

והרי נמצא יעקב שולט בעולם
המלאכים שנא' (כח, יב) וַהֲנֵה מַלְאָכָי
אֱלֹהִים עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ, וכן לקמן
(לב, ד') וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכָיו לִפְנֵי
ופירש רש"י מלאכים ממש.

וכן נמצא יעקב שולט בעולם התיכון,
הוא עולם התכונה, השמש והירח
והכוכבים, שנא' (כח, יא) וַיִּלֶּן שָׁם פִּי-
בָּא הַשָּׁמַיִם ששקעה חמה בעבורו, וכן
וַיִּזְרַח-לּוֹ הַשָּׁמֶשׁ (לב, לב).

וכן נמצא שולט הוא בעולם התחתון,
עולם הטבע והעשייה, שנא' וַיַּגֵּל אֶת-
הָאָדָם מֵעֵדֶן פִּי הַבָּאָר. (כט, י')

רש"י: כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול.

רע, אלא אדרבה, תחול עליו רק ברכה.

ועוד יאמר לעומקו של מקרא, כי שלשה עולמות אלו הם כנגד ג' סוגים של יראת שמים, ושלשתם נתקיימו ביעקב:

א. יראת הרוממות כנגד עולם עליון הוא עולם המלאכים. ככתוב: (כח, יז) **וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מֶה-נִּוְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲיֵן זֶה כִּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה עֶשֶׂר הַשָּׁמַיִם,**

ב. יראת חטא כנגד עולם התכונה, ככתוב: [וישלח, לב, ח'] **וַיִּירָא יַעֲקֹב מֵאֵד וַיֵּצֵר לֹו וּכְפִירוֹשׁ רִשְׁי שֵׁם: וַיִּירָא שְׂמָא יְהִרְגַּ, וַיֵּצֵר לֹו, אִם יִהְיֶה הוּא אֶת אַחֲרִיִּים. וַיְהִי נַחֲשֵׁב שׁוֹפֵךְ דַּמִּים כְּאָחִיו עָשׂוּ, וּכְפִי שְׂאֲמָרוּ [שְׁבַת קִנּוּ]. שְׂמָזֵל מְאָדִּים, יִכּוֹל לְהַשְׁפִּיעַ עַל הָאָדָם לְהִיּוֹת שׁוֹפֵךְ דַּמִּים, וַיַּעֲקֹב שָׁלַט בַּתְּכוּנָה וּבַמְּזֻלוֹת לְבִלְתִּי הִיּוֹת שׁוֹפֵךְ דַּמִּים כְּאָחִיו, בַּכַּח הִירָאֵת חֲטָא שְׁלוֹ.**

ג. יראת העונש, כנגד עולם העשייה, וכאמרו לרבקה אמו [תולדות כז, יב]: **אֹמְרִי יְמִשְׁנִי אֲבִי וְהִנֵּיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלְלָה וְלֹא בְּרָכָה: וַתֹּאמֶר לֹו אֲמֹו [שֵׁם כֹז, יב]: עָלַי קָלְלָתְךָ בְּנִי. וְלֹא חֲשַׁשָּׁה שֶׁתַּחֲוֹל עֲלֶיהָ הַקָּלְלָה שֶׁל יַעֲקֹב כִּי יִדְעָה שֶׁבַכַּח הִירָאֵת עֹנֵשׁ שֶׁל בְּנָה לֹא יֹאנֶה לֹו כֹל**

ועוד יאמר לעומקו של מקרא, כי יתבאר הפסוק בקהלת סוף דָּבָר הַכָּל וְשָׁמַע אֶת-הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֶת-מִצּוֹתָיו שְׂמֹוֹר כִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם (קהלת, יב, יג') ועל פי דברי התנאים הנ"ל בדרך נוספת: שיכוונו דבריהם כנגד ג' עולמות של הנשמה:

א. עולם הזה, בו הנשמה בגוף, וכנגד זה אמר שמעון בן עזאי או שמעון בן זומא: לא נברא כל העולם כולו אלא לְצִנּוֹת לְזֶה. ועל דרך "אל תקרי". אל תקרי צִנּוֹת אלא צָבָת. כמשנה ו' בפרק ה' של פרקי אבות: **עֲשֵׂרָה דְּבָרִים נִבְרָאוּ בְּעֶרְבַּ שְׁבַת [וַיֵּשׁ אֲמָרִים] אֶף צָבָת בְּצָבָת עֲשׂוּיָה. וְהֵינּוּ שְׁבַע עוֹלָם הַזֶּה הַגּוֹף וְהַנִּשְׁמָה אַחֲזִיזִים זֶה בְּזֶה כְּצַבַּת בְּצַבַּת עֲשׂוּיָה, וְאִינָם יִכּוֹלִים זֶה בְּלֹא זֶה, וְהֵם מְשַׁמְשִׁים זֶה אֶת זֶה כֹל אֶחָד לְצִוּוֹתָא לְשָׁנִי, וְהֵינּוּ שְׂאֲמָר לְצִנּוֹת לְזֶה.**

ב. עולם הנשמות, לאחר פטירת האדם, וכו' אבא בר כהנא שאמר שְׂקוּל זֶה כְּנֶגֶד כֹּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ,

קנינו לו נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתוֹ.
 שלא נברא האדם אלא כדי להגיע
 לעולם שכולו טוב, לעולם תחיית
 המתים. שכל תכליתו של האדם
 הוא לזכות לעולם התחייה והוא
 עולם הבא האמור במשנה א' בפרק
 חלק: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק
 לְעוֹלָם הַבָּא וכמסקנת הגמרא שם,
 [סנהדרין צ.] שהכופר בעולם הבא
 הוא תחיית המתים לא יהי לו חלק
 בתחיית המתים. וכל המאמין
 בתחיית המתים והיינו יראת
 הרוממות, הרי יש לו חלק לעולם
 הבא, בתחיית המתים. ככתוב
 בשירת האזינו [לב, ט]: כִּי תִלַּק
 יְהוָה עִמּוֹ יַעֲקֹב תִּכְבֹּל נִחַלְתּוֹ.
 וכדברי רב יצחק בשם ר' יוחנן
 [תענית ה:]: יַעֲקֹב אֲבִינוּ לֹא מָת
 וכדמסיים שם: מֶה זָרְעוּ בַּחַיִּים אֶף
 הוּא בַּחַיִּים.

~~~~~

ויהיה אומרו שְׂקוּל מלשון משקל
 על המאזנים. שם, בעולם הנשמות,
 שוקלים את האדם לשפטו עבירות
 כנגד זכויות, ואם זכה מתקיים
 כנאמר על ידי דניאל [יב, ג]:
 וְהַמִּשְׁפָּלִים יִזְהָרוּ כְּזֶהֱרָה הָרָקִיעַ
 וּמִצְדִּיקֵי הָרָבִים כְּפֹכְכָבִים לְעוֹלָם
 וָעֶד.

ג. עולם התחייה, בו יורדת הנשמה
 מעולם הנשמות לדשן העצמות
 בקבר ולהעלותו לתחיית המתים.
 וכר' אליעזר שאמר: כל העולם
 כולו לא נברא אלא בשביל זֶה.
 שְׂפָל עוֹלָם התחייה לא נברא אלא
 בשביל הירא שמים.

או כלך לדרך זו: שְׂפָל עוֹלָם
 התחייה לא נברא אלא בשביל זֶה
 אותה העת שבה עתידים הצדיקים
 להצביע על הקב"ה ולומר
 הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה כְּמוֹבָא בְּסוּף מִסַּכַּת
 תַּעֲנִית [לא.]: אִמֵּר עוֹלָא בִּירָאָה
 אִמֵּר רַבִּי אֱלֵעָזָר עֵתִיד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא לַעֲשׂוֹת מַחֹל לְצַדִּיקִים וְהוּא
 יוֹשֵׁב בִּינֵיהֶם בְּגֵן עֵדֶן וְכֹל אֶחָד
 וְאֶחָד מֵרָאָה בְּאַצְבָּעוֹ שְׁנֵאמַר {ישעיה
 כה-ט} וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא הִנֵּה
 אֱלֹהֵינוּ זֶה קִנְיָנוּ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ זֶה ה'

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה (כח, י')

פירש רש"י: **וַיֵּצֵא**. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. **וכן** (רות א) **ותצא** מן המקום האמור בנעמי ורות.

ויש להבין מה בא רש"י לחדש לנו על ידי רות.

ולעומקו של מקרא, י"ל שבא לברר מה **תכלית** יציאתו של יעקב אבינו. האם כדי לברוח מעשו או כדי להקים ולבנות את בית ישראל.

והנה כי כן יגלו לנו הפסוקים במגילת רות כי תכלית יציאתו של רות ונעמי משדה מואב חזרה לארץ ישראל, היא **לבנות את בית ישראל**, כפי שמובא בהמשך מגילת רות **וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַיְּקִנִּים עֲדִים יָתֵן ה' אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בִּיתָהּ כְּרָחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂתֵיָהֶם אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל**. [רות, פרק ד פס' יא].

ובזה נתבאר כוונת רבקה באומרה ליצחק רק את הטעם של מציאת שידוך הגון ליעקב ולא את טעם הברירה מעשו. **שהבינה רבקה** כי **ברירתו** מעשו הרשע היא רק **סיבובי סיבות** לתכלית הנרצית **לבנות את בית ישראל**. ולפי זה יובן פן חדש בפירוש"י כאן מה כוונתו **יציאת צדיק עושה רושם**. לא רק רושם על המקום **שיצא** משם כגון פנה זיוה וכו', אלא גם רושם על המקום **שמגיע לשם**. וכן יציאת צדיק עושה רושם לא רק על **סיבת עזיבתו**, אלא גם על **תכלית הגעתו**.

ועוד בענין ההשואה של רות ליעקב: כשם ששרשו של דוד בא מרות ובוועז, כן שרשו של **משיח בן יוסף** בא מיציאתו של יעקב אל רחל. ולכן הקדים את רחל ללאה להיות רחל שרש ועיקר למלכות.

ולכן יצאו נעמי ורות **ריקם** ממואב, כשם שיצא יעקב **ריקם** בממונו. כדי לבנות את ביתו **מן היסוד**. וכשם שקבלו עליהם נעמי ורות מלכות שמים בצאתם ממואב, כן קבל על עצמו יעקב, בהיותו טמון בבית שם ועבר י"ד שנה, כדי להגיע לתכלית

אומרו **וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם**. הוא לשון תפילה, שהתפלל במקום של גילוי שכינה. שבכל מקום אשר ילך, שם מביא עמו גילוי שכינה של מקומו של עולם.

~~~~~

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֶּךְ שָׁם כִּי-בָא הַשֵּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מִקְרָאֵשֶׁתָּיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (כח, יא')

על דרך הצח, ידרשו שני הפסוקים הראשונים [י'-יא'] כמין חומר: **וַיִּצְא יַעֲקֹב** מבטן אמו לאחר שדלה **מִבְּאֵר** התורה שלמידה שם המלאך עד אשר **שָׁבַע וַיִּנָּשָׁבַע** להמשיך לימוד התורה גם בצאתו, **וַיִּלְךְ תַּרְגָּה** אל עולם חרון האף של עשו, **וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם** אשר שם השכינה, באהלה של תורה, **וַיִּלֶּךְ שָׁם** לקיים את הפסוק בצל שדי יתלונן, **כִּי-בָא הַשֵּׁמֶשׁ** במות אברהם, ולעת בא **הַשֵּׁמֶשׁ** עת הגיע זמנו של יעקב לזרוח ולהאיר את העולם בתפארת תורתו הכלולה מגבורת תורתו של אביו יצחק ומתורת החסד של זקנו אברהם, ועל ידי כך לשכך חרון האף של עשו בעולם, **וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי** מיסודות התורה של הקב"ה הנקרא **הַמָּקוֹם**, להיות אב

העליונה הנ"ל, ולכן יציאתן של רות ונעמי כמו של יעקב היו בבחינת "צא מאיצטגנינות שלך". יציאה מוחלטת מהחומריות אל הבנין הרוחני. ולכן סובב הקב"ה סיבותיו שיעקב יצא ללא ממון וללא רכוש, ויזדקק לבנין גשמי של פרנסה כמו רות ונעמי שנאמר בהן [רות א, כא'] **אָנִי מְלָאָה הֶלְכָּתִי וְרִיקָם הָשִׁיבֵנִי ה'!** וכל כך למה כי מתוך כך יבנה את הבית הרוחני.

ועוד יש לומר, לפירושו של רש"י, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה וכשהוא יוצא מן העיר ההוד הזיו וההדר אמנם פנו מן העיר, אך הם הולכים עם הצדיק לכל מקום אשר יפנה.

ולכן נקט בלשון **פנה**. פנה לכל פינה ופינה אשר יהיו מועדות פניו של הצדיק. והוא עניין הרושם. שיציאתו של הצדיק עושה רושם בעולמות, ומלאכים יחפזו לפניו להנחותו בדרך אשר ילך בה.

והוא המובן שאמר **מבאר שבע**, שדולה מהבאר של התורה שנאמר בה **באר היטב**, והיא מאירת פניו אפילו במקומות החשוכים כמו חרן אשר שלט שם בימי תרח חרון אף של מקום. והוא

ועל פי זה מבואר כי החלום הנבואי, הוא מציאות רוחנית, אשר יש בו ממש רוחני. ואשר על כן יכול החלום הנבואי ליהפך ממציאות רוחנית למציאות גשמית, ובמציאות זו יתקיימו כל הברכות שהובאו בחלום.

ומבואר בספר שערי אורה לר' יוסף ג'יקיטאלי, שמקורו של החלום הנבואי הוא בנקודה העליונה של קוצו של יוד אשר בכתר עליון בעולם האצילות, ונקודה עליונה זו נקראת חולם. והיא כהנקודה מעל ה- ו'. היא הו' שעתיד אליהו ליתן ליעקב כמשכון שיגאל את בניו, ואשר על כן יקרא יעקב עם ו' הוא הסולם של יעקב המחבר שמים וארץ. שראשו מגיע השמימה, ומשם משתלשל אל עולם העשייה, והופך למציאות של ברכה. ובראשו החולם הנכסף המקשר דרך ה- ו' בין עולם האצילות לעולם העשייה, בו מקבל יעקב את שפע הברכה.

^ ^ ^ ^

לבנים אשר יהיו בוני הטרקלין של העולם הבא, וישם תכלית זאת מראשתי, ובראש מעייניו, וישפב לקפל תחתיו את כל תכניותיו ולהיות מרכבה לשכינה אשר תוציא במקום ההוא, בארבע אמות של הלכה, את כל מאווי מן הכח אל הפעל.

ובמסכת חולין (צא:) מובא שקפל כל הארץ תחתיו. וארכה ורוחבה של הארץ נבחן בהליכה של אברהם אבינו שנאמר לו קום התהלך בארץ וגו', ואמרו אל תקרי הליכות אלא הלכות. מכאן ששכב בארבע אמות של הלכה.

^ ^ ^ ^

וַיְחַלֵּם וְהִנֵּה סֹלֶם מַעֲבָב אֶרֶצָה
וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה
מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ.
[כח, יב']

ובתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר שהם המלאכים אשר נשלחו להפוך את סדום, ומשום שגילו מסתורין של הקב"ה, שעתידיה סדום ליהפך, נדחו מהמחיצה קל"ח שנה, ועתה קבלו רשות לעלות. וזה שנאמר וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וגו'.

אַהֲיָה היא המידה שבה נתברך **יצחק**. שנאמר (בפר' תולדות כו,ג') גִּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲיָה עִמָּךְ וְאַבְרָהָם. וליעקב ברך בשתייהן: גם במידת **אַנְכִי** וגם במידת **אַהֲיָה**, שנא' והנה **אַנְכִי** עִמָּךְ וגו', וכן נאמר [שם] וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמִלְחָמָה וְאַהֲיָה עִמָּךְ. מכאן ואילך היתה ההנהגה של הקב"ה ב**אַנְכִי אַהֲיָה**.

ועל פי הזוה"ק ובספרים הק' מובא כי **מידת אנכי** היא כמידת **מלא כל העולם כולו**, לעילא ולתתא, גניז וסתים, והיא הנקראת **השגחת השם**, לעתים **נגלית** לעתים **נסתרת**, היא התגלות **השגחת השם** בעולם בשבילי התורה, והנבואה.

וכמובא בזהר הק', (דף צ"א ע"א) **אַנְכִי**, רָצָא דְעֵלְמָא עֲלָאָה, בְּרָצָא דְשָׂמָא קַדִּישָׁא יְה"ו. **אַנְכִי**, אֲתַגְלִיָּא וְאַתְגְּנִיזוּ. אֲתַגְלִיָּא בְּרָצָא קַדִּישָׁא דְכִרְסִיָּא, דְסִיְהָרָא קַיִימָא בְּשְׁלִימוּ פְחָדָא, כֹּד שְׁמִשָּׂא שְׁלֵטָא, וְסִיְהָרָא אֲתַנְהִירָת, וְלִית לָהּ שְׁבָחָא, בְּר שְׁבָחָא (דף צ"א ע"א) דְנִהוּרָא דְנִהִיר עָלָה. **אַנְכִי**, בְּאִשְׁלָמוֹת רִזִּין דְשְׁלִימוּ דְכוּרְסִיָּא לְתַתָּא, עִי"ש.

ומידת אַהֲיָה היא מידה של **גבוה מעל גבוה**, שרש כל המעשים

בתחילת דרכו של יעקב לחרון נאמר לו: [פרק כח,טו'] **וְהִנֵּה אֲנֹכִי עִמָּךְ** וְשִׁמְרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֶךְ וְהִשְׁבֹּתִיךָ אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ. **ובחזרתו מחרון נאמר לו:** [פרק לא,ג'] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יַעֲקֹב שׁוּב אֶל-אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמִלְחָמָה וְאַהֲיָה עִמָּךְ:

ואשר על כן יש לברר שתי מידות אלו, **אַנְכִי וְאַהֲיָה**.

מידת אַנְכִי

ומידת אַהֲיָה

וְהִנֵּה אֲנֹכִי עִמָּךְ וגו'. (כח, טו') **וְאַהֲיָה עִמָּךְ** (לא,ג')

יש ליתן את הדעת על ההבדלים בין אנכי, אהיה, והשילוב ביניהם ואנכי אהיה.

אַנְכִי, היא המידה אשר בה נתברך **אברהם**. שנאמר [בברית בה"ב טו,א'] **אל-תִּירָא אֲבָרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לָךְ**.

ואברהם התברך במידת **אֱנֹכִי** על ידי מידת החסד שלו, ויצחק התברך במידת **אֱהִיָּה** על ידי מידת הגבורה שלו, כפי דרגת העבודה והיראה שהגיע אליה בעת אשר פשט צוארו בעקידה, ויעקב על ידי מידת התפארת ובכח התורה הגיע לשתי הדרגות גם יחד, **אֱנֹכִי אֱהִיָּה**. ועל ידי כך יכול היה לשלוט בעולם התחתון ובעולם התיכון ובעולמות עליונים כנ"ל.

והיא היא הברכה אשר ברך יצחק את יעקב לפני צאתו לחרן בא-ל שדי. שהיא מלשון **שְׂדוּד מַעֲרֻכּוֹת** הטבע, שהוא כעין שינוי סדרי בראשית, לא כפי שהוטבעו בבריאת העולם, כאומרו: (בראשית מג, יד): **"וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רִחְמִים"**. נעוֹד שָׁם בְּרִשׁ"י: ומְדַרְשׁוֹ - מִי שֶׁאָמַר לְעוֹלָם דֵּי, יאמַר לְצֻרֹתֵי דֵי. שד"י נוסריקון שאמר לעולם דֵּי. ונקראת ברכת אברהם, וכן נקראת המעולה שבברכות, **שהיא הפותחת את השערים** לגבהי גבהים לשערי שמי שמים עליונים של **אֱהִיָּה** ושל **אֲשֶׁר אֱהִיָּה** ושל המידה המשותפת של **אֱנֹכִי אֱהִיָּה**.

~~~~~

והנשמות בעולמות עליונים אשר מהם מתברכת מידת **הָאֱנֹכִי** להשפיע טוב ה' לבריותיו.

וכמובא בזה"ק (דף ס"ה ע"ב) **אֱהִיָּה**, דא פִּלְגָא דְכָלָא. דְּכַד שְׁבִילִין סְתִימִין וְלֹא מִתְפָּרְשׁוּ, וְכִלְיָן בְּסֻד אִמֶּר. כְּדִין אַקְרִי אֱהִיָּה, פִּלְגָא פִּלְגָא, סְתִים וְלֹא אֶתְגַּלְיָא. בְּמֵר דְּנִפְק מִגִּיה שִׁירוּתָא, וְהָהוּא נָהַר אֶתְעַבֵּר לְאַמְשָׁכָא פִּלְגָא, כְּדִין אַקְרִי אֲשֶׁר אֱהִיָּה. פְּלוּמֶר, עַל פֶּן אֱהִיָּה, אֱהִיָּה וּמִין לְאַמְשָׁכָא וּלְאִלְדָא פִּלְגָא. אֱהִיָּה: פְּלוּמֶר, הַשְׁתָּא אֲנָא הוּא פִּלְל פִּלְגָא, פִּלְגָא דְכָל פְּרֻטָא. עי"ש.

וביאור הדברים לעומקו של מקרא: שבעוד **אֱנֹכִי** היא מידת **הסתום והגלוי**, מידת השכר והעונש, מידת החיבור בין שמים וארץ, הרי מידת **אֱהִיָּה** היא מידת **הסתום הבלתי נגלה**. גבוה מעל גבוה. הכוללת הכל ולא מתפרשת אלא רק במידת **אֲשֶׁר אֱהִיָּה** [שמות ג, יד], שהוא כנהר הממשיך את הנאצל אל מציאות האדם, באשר מידת **אֲשֶׁר אֱהִיָּה** מזומנת להמשיך את האצילות העליונה אל תוך עולם העשייה של אנכי עד פרטי הפרטים.

**וְהָיָה סֵלֶם מִצֵּב אֶרְצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ
הַשָּׁמַיְמָה וְהָיָה מִלְאֲכֵי אֱלֹהִים
עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ (כח, יב')**

וְהָיָה סֵלֶם. סלם בגימטרי' קל. הקל קול יעקב. לומר לך מתי הקל קול יעקב כאשר הוא שואף בענותותו כלפי הארץ. וזהו שכתוב מצב ארצה. וכן שואף הוא להגיע השמימה. לקבל שפע רוחניות ולגלות רזין סתימין.

ולכן נכתב קל ללא ו', כי ה-ו' הוא הסולם דרכו עולה קול התפילה למעלה, וכשה-"קל" הוא עצמו הסולם, אינו צריך ל-ו'.

ואשר על כן ירמוז הסולם בחלום יעקב לסולם התפילה:

וכפי שאמרו בברכות כו: אין פגיעה אלא [לשון] תפילה. ועוד אמרו [וברש"י כי תשא שמות לג, כא'] אין המקום אלא הקב"ה שנקרא מקום, שנאמר וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי.

ואשר על כן באמרו [כח, יא'] וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם היינו כוונת התפילה, ויתפלל לקב"ה שנקרא מקום. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שמכוון ופוגע במטרה, עד שמגיע עד כסא הכבוד. והיינו דאמרו תפון תפילתי, והוא מלשון

התכוננות, ומלשון מוכנות כעין והכן לבבם אליך, ומלשון מְכוּן לשבתך, ומלשון כוונה. וכוונה יש בה ב' טעמים. כוונת התפילה למה שהוא אומר, וכוונת התפילה למי שהוא אומר. וכמו שמכוונים את החזן מקשת למטרה, כן יש לכוון את התפילה למטרה. והיינו שיכוון למי שהוא אומר. והיינו לְמָקוֹם ב"ה.

^^^

**וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן
יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא
יָדַעְתִּי: וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה-נִּירָא
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲיֵן זֶה בֵּי אִם-בֵּית
אֱלֹהִים וְזֶה עָשַׂר הַשָּׁמַיִם: (כח, טז')**

וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ. ואמר ר' יוחנן (מדרש רבה) אל תקרי מִשְׁנָתוֹ אלא מִמְּשָׁנָתוֹ. שלמד עד קצה היכולת ומכח מִשְׁנָתוֹ ראה מראות אלקים חיים בִּשְׁנָתוֹ.

וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי

בשימת לב, וְאֲנֹכִי בטיפחא. והוא כעין הפסקה קלה. וכאומרו: והתגלות השם במידת ה- אֲנֹכִי, לא התגלתה לי עד כה. ועוד, עם כל לימוד ולימוד אני

ועל דרך סמוכים וסרסוהו ודרשהו, יש לדרוש על דרך הצח: ובמקום שכתוב אֶכֶן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֶנֶכִּי לֹא יִדְעָמִי, יהיה אומרו: אֶכֶן יֵשׁ אֶנֶכִּי ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה ויהי רצון שיהיה עמדי, אע"פ שלא ידעתי אם אוכל עוד ללמוד מהיום והלאה.

ויש לשאול, לדרשת ר' יוחנן שהקיצוהו מן השמים ליעקב ממשנתו: מדוע יכשילוהו לכאורה לצדיק, במשנה מפורשת [פרקי אבות פרק ג משנה ז'] רבי שמעון אומר, המהלך בדרך ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר, מה נאה אילן זה וכו' מעלה עליו הכתוב פאלו מתחייב בנפשו.

ולחדד הקושיא מפרש הרע"ב: ויש אומרים, דאשמועינן רבותא דאף על גב דעל ידי כן הוא מברך ברוך שפכה לו בעולמו, אף על פי כן מעלין עליו פאלו מתחייב בנפשו, מפני שהפסיק ממשנתו.

ובשימת לב יראה למענין כי אין הדבר דומה.

שהאומר מה נאה אילן זה מחליף הפרט בהכלל. כי כל העולם כולו כולל

מגלה יותר ויותר את מידת האנכי ה' אלקיך, ומגלה עד כמה יודע אני יותר מה שלא ידעתי עד הנה. ולכן אמר ר' יוחנן (שבת קה). אנכי ר"ת אנא נפשי כתבית יהבית. ופירושו לפי פשוטו: אני עצמי את הכתב [שבחוות] נתתי. ודרשו בו רוב דרשות, וכגון על דרך החסידות: כביכול אומר הקב"ה: את עצמי נתתי בתוך הכתב.

ולעומקו של מקרא יאמר: שככל שהכתבית יהבית יותר בגילוי, כלומר ככל שעל ידי הלימוד מתגלה יותר ויותר עומק הכתוב, בדרך של פשט רמז דרש סוד, כן כביכול האנא נפשי של הקב"ה יותר בגילוי.

ועוד יש לומר בזה, באומרו וייקץ יעקב ממשנתו, חשש יעקב כי עתה יהיה קץ למשנתו, שלא יוכל עוד ללמוד בבית לבן, ובקש נשפך מה שלמד עד עתה ישאיר בו רושם וישאר להיות איש תם.

וכך יהיה ערך הדברים: אכן, יש אנכי [ה' אלקיך] במקום הזה, בזכות מה שלמדתי עד עתה, ויהי רצון שיהיה עמי גם מכאן ולהבא גם אם לא אוכל להיות פנוי ללימודי.

וְשַׁבְּתִי בְּשָׁלוֹם

וַיָּדָר יַעֲקֹב גִּדָּר לֵאמֹר אִם-יִהְיֶה
אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה
אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן-לִי לֶחֶם
לֶאֱכֹל וּבָגֵד לִלְבָּשׁ: {כא} וְשַׁבְּתִי
בְּשָׁלוֹם אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי
לֵאלֹהִים: {כב} וְהָאָבִן הַזֶּה אֲשֶׁר-
שָׁמְתִי מִצְבָּה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל
אֲשֶׁר תֵּתֶנּוּ-לִי עֲשֹׂר אֶעֱשֹׂרְנִי לָךְ:
(כח, כ-כב')

לעומקו של מקרא ידרשו פסוקים
אלו כמן חומר לשמירת השבת,
שבזכותה ינצל ויחזור בשלום אל בית
אביו: שנאמר: וְשַׁבְּתִי בְּשָׁלוֹם.
וְשַׁבְּתִי לשון שבת. ובדרך של אל
תקרי, אל תקרי וְשַׁבְּתִי אלא וְשַׁבְּתִי.
וְשַׁבְּתִי בְּשָׁלוֹם. ובקש בזה שיזכה
לשמור שבת בכל אשר ילך, כי השבת
מקור הברכה.

ובדבריו רמז ל"ט מלאכות שבת,
שיזכה לשמור את כולן כהלכתן.
כיצד:

לֶחֶם לֶאֱכֹל היינו המלאכות הנעשות
בלחם כגון החורש, הזורע, הקוצר,
המעמר, הדש, זורה, הבורר, הטוחן,
המרקד, הלש, האופה.

במשנתו, כולל אילן זה שהוא מתפעל
ממנו. והמפסיק ואומר מה נאה אילן
זה, כאילו מחליף הפרט בהכלל.
שהאילן הנאה הוא פרט בבריאה.
ומשנתו היא כלל הבריאה, שכל
העולם כולו יונק חיותו מהמשנה
שהאדם שונה, אפילו בדרך. וכיצד
יחליף זה בזה.

אבל הכא, שונה הדבר. כי משנתו של
יעקב היא אמנם כלל הבריאה, אך היא
עדין פרט אצל הקב"ה, שהוא כולל כל
העולמות כולם, שהוא מקומו של
עולם ואין העולם מקומו.
וכשהקיצוהו ממשנתו אמר מה נורא
המקום הזה, אכן יש ה' במקום הזה
והרי זה כולל כל העולמות כולם וגם
את משנתו שעסק בה בחלומו, ועתה
משעה שהקיץ הוא עוסק בעיקר ובכלל
היותר גדול, שממנו כל המשניות כולן,
וממנו תוצאות חיים.

וזה שאמר ר' יוחנן אל תקרי
מִשְׁנָתוֹ אלא מִשְׁנָתוֹ. להגיד שבחו
של יעקב אבינו, שלא החליף העיקר
בטפל והכלל בהפרט, ושיבח למי
שהשבת שלו, וקשר העטרה למי
שהעטרה שלו.

^^^

לשמור שבת בארץ נכריה אצל לבן הארמי. והשמירת שבת תשמרנו. וזה שאמר לו הקב"ה (כח,טו') **וְשַׁמְרְתִּיךָ** זו שמירת שבת **וְהַשְׁבַּתִּיךָ** בזכות **השבת**. וזה שאמר **וְשַׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם**. אל תקרי **וְשַׁבְתִּי** אלא **וְשַׁבְתִּי**. **בְּשָׁלוֹם**.

^ ^ ^ ^

וְהִנֵּה רָחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם-הַצֹּאן
(כט,ו')

בָּאָה עִם-הַצֹּאן בהווה. ולכן המילה באה נקודה ומוטעמת במלרע. **בָּאָה**. שיש לה מציאות של **בָּאָה** תמיד. וכן לעתיד לבוא, רחל עתידה להיות **בָּאָה** עם הצאן עם צאן קדשים, **עם עם** ישראל השבים מן הגלות. שהלכה ורעתה את רחליה בלא לאות, וברחמים ובחמלה. ואע"פ שלאחר מכן כתיב **בָּאָה** בלשון עבר, רמז הוא שכשם שבאה בעבר כן תבוא לעתיד לבוא. לכן כתיב [כט,ט'] **עוֹדְנִי מִדְּבַר עֲמָם וְרָחֵל | בָּאָה** [באה כבר, עבר], עם-הצאן **אֲשֶׁר לְאֶבְיָהָ כִּי רָעָה הָיָה**. מאי **כִּי רָעָה הָיָה**, כי זה תפקידה בעבר, בהווה ובעתיד. להיות רועה לצאן קדשים, עד עת **שְׁבִים מן הגלויות**.

וּבְגָד לְלִבָּשׁ הן המלאכות הנעשות בבגד, כגון הגוזז המלבן המנפץ הצובע הטווה המיסך העושה שני בתי גירים, אורג שני חוטים, הפוצע שני חוטים, הקושר, המתיר, התופר שתי תפירות, הקורע על מנת לתפור שתי תפירות,

וְשַׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם היינו מזוזה השומרת על האדם שישוב בשלום לביתו, ולשם כתיבת מזוזה יש מלאכות כגון: **הַצֵּד צִבִּי, הַשּׁוֹחֵט, הַמִּפְשִׁיט, הַמוֹלֵחַ, הַמַּעְבֵּד אֶת עוֹרוֹ, הַמּוֹחֵק, הַמְּסַחֵךְ, הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, הַמּוֹחֵק עַל מִנֵּת לְכַתֵּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת.**

וְהָאֵבֶן הַזֹּאת היינו הבונה והסותר, **מַצְבֵּה** היינו מכה בפטיש,

תִּתֵּן-לִי היינו הכנסה,

עֲשֹׂר אֶעֱשֶׂרְנִי לָךְ היינו הוצאה שהם הכנסה והוצאה של עשיר ומתנות עניים.

וְשַׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם [כנ"ל] ירמוז לנר שבת והיינו המכבה והמבעיר, ויחד הם ל"ט מלאכות האסורות בשבת, ארבעים חסר אחת.

וְזֶה שֶׁאָמַר בתחילה **וְנָתַן לִי**. **לִי** בגימט' מ'. והמילה **לִי** למעט אחת. והיינו ל"ט **מלאכות**, ארבעים חסר אחת. שכל מעייניו של יעקב שיוכל

פירוש: יעקב סובר שהרועים רוצים לאסוף את המקנה בעיצומו של יום בלי לרעות עוד, כי אולי חושבים הם שגם היום יחשיך העולם מוקדם כאתמול, שהרי אתמול בשעה כזאת שקעה בשבילו החמה, וחשך כל העולם בעיצומו של יום, ואולי חושבים הם כי מעתה זה מנהגו של העולם. ולכן סבר יעקב שגם היום סיימו הרועים להשקות עדריהם מוקדם בעיצומו של יום, ולשוב מיד לביתם בטרם יחשך.

לכן אומר להם יעקב: מה שחשכה לכם החמה ביום אתמול זה היה בעבורי. והיום אין חשש לזה, הן עוד היום גדול לא-עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו.

אלא שלתשובה זו יש ליתן טעם מדוע אמנם לא הלכו הרועים כסברת יעקב, אלא המשיכו עדריהם לרבוץ שם, כנאמר: [כט,ב'] וַיָּרָא וְהִנֵּה בָּאָר בַּשָּׁמַיִם וְהִנֵּה-שָׁם שְׁלִשָּׁה עֲדָרֵי-צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ בִּי מִן-הַבָּאָר הַהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאָבֶן גָּדְלָה עַל-פִּי הַבָּאָר:

ולעומקו של מקרא נאמר, כי היו משפאים לנוכח גדלותו של יעקב. כי ראו אדם גדול עומד לפניו. שלא

ועל דרך הצח, **כִּי רָעָה הוּא**, קרי **הוא** וכתוב **הוא**. ירמוז לגואל אחרון כראשון, הרועה הנאמן, יחד עם כל שבעת הרועים בב"א.

^^^

וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא-עֵת הָאָסֶף הַמִּקְנֶה הַשִּׁקּוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ (כט,ז')

יש ליתן טעם לג' תמיהות לכאורה: **א.** מה הוא זה שפסקו הרועים להשקות הצאן בעיצומו של יום, עד כדי שצריך לומר להם **הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא-עֵת הָאָסֶף הַמִּקְנֶה**. **ב.** לאומרו **הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל**. והרי בעיצומו של יום הוא מדבר אליהם. וברור לכל, לכאורה, שעוד היום גדול. **ג.** מדוע כביכול נותן מוסר לאנשים אשר לא ידעם, באומרו **הַשִּׁקּוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ**.

ותשובה אחת לכולן **וכפירוש רש"י:** [כט,ז'] לפי שראה אותם רובצים, **כסבור** [יעקב] שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד, אמר להם, הן עוד היום גדול, וגו'.

ומפרשתנו אתי שפיר מסקנת הגמ',
 דַּעְבַּד קָמַר עָבַד, וְדַעְבַּד קָמַר עָבַד.
 שאתמול עשה יעקב כר' יהודה,
 והתפלל מעריב מוקדם, והיינו
 ב"פלג". [כי השקיע הקב"ה חמה
 מוקדם בעבורו], והיום הוא אומר
 לרועים הן עוד היום גדול, כרבנן,
 שהיום עתיד להסתיים היום בצאת
 הכוכבים, ולכן אמר להם, לכו רעו.

ויש לשאול, לגבי רחל הבאה עם
 הצאן, מה היה בדעתה לצאת עכשיו
 עם הצאן, והרי אתמול בשעה כזו
 שקעה החמה.

ויש לומר דלכן כתיב וְהָיָה רִתְּלָא בְּתוֹ
 בְּאֵה עַם-הַצֹּאֵן, בהווה. שהיא
 במציאות של בְּאֵה, כנגד כל חשבון
 והגיון. וכאז כן עתה ולעתיד לבא.
 היא באה ובאה ובאה, כנגד כל חשבון
 של חשכת הגלות, ומביאה אתה את
 אור הגאולה.

~~~~~

הבינו שינוי מנהגו של עולם, מדוע
 אמש שקעה החמה מוקדם והיום לא.
 והרי עתה עומד לפניהם האדם
 שבעבורו נשתנה מנהגו של עולם.

ועוד, שראו הרועים כי יעקב גלל
 לבדו את האבן מעל פי הבאר מה שאין
 הם יכולים לעשות ללא שאר הרועים,
 ובזה ידעו כולם כי לא רק אדם גדול
 לפניהם, אלא אדם כמלאך, השולט
 במערכות הטבע, ובמערכות התכונה,
 השמש הירח והכוכבים.

ועל דרך הרמז, תרמוז הפרשה
 למחלוקת ר' יהודה ורבנן, במסכת
 ברכות, תחילת פרק תפילת השחר,
 גבי תפילת המנחה. רבנן אומרים
 תפילת המנחה עד הערב, ור' יהודה
 אומר תפילת המנחה עד פלג המנחה,
 שהוא שעה ורבע לפני השקיעה.
 ומכאן ואילך אפשר להתפלל מעריב
 אפי' בעוד היום גדול.

ומסקנת התוספות לגבי תפילת ערבית
 [ברכות בדף ב.]. דַּעְבַּד קָמַר עָבַד,
 וְדַעְבַּד קָמַר עָבַד. דַּעְבַּד קָמַר עָבַד
 שתפילת ערבית משעת צאת הכוכבים,
 וְדַעְבַּד קָמַר עָבַד שיכול להתפלל
 ערבית כבר מפלג המנחה.

אַעֲבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶת-רָחֵל וַיֹּאמֶר
אַעֲבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בְּתִיךָ
הַקְטָנָה (כט, יח')

ויש לשאול, לאומרו אַעֲבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים, והרי רבקה אומרת לו [כן, מד-מה'] וַיִּשְׁבֶּתָ עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב חֶמֶת אַחִיךָ, עד-שׁוּב אָף-אָחִיךָ מִמָּךְ וְשָׂכַח אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָ לוֹ וַיִּשְׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִנָּשִׁים. ומניין לו הבטחון להתחייב ללבן ארבע עשרה שנה בבנותיו ועוד שש שנים בעבודת הצאן.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שכל מה שהתחייב ללבן נרמז בימים אחדים שאמרה לו אמו.

ולית מלתא דלא רמיזא באורייתא:

וכן רמזה לו אמו, שיהיה שבע ועוד שבע ועוד שש.

כיצד:

שהרי אמרה לו רבקה אמו בפרשת תולדות (כ, מד'-מה'): וַיִּשְׁבֶּתָ עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב חֶמֶת אַחִיךָ: עד-שׁוּב אָף-אָחִיךָ מִמָּךְ.

וַיְהִי כַשְׁמַע לְכֹן אֶת-שְׁמַע יַעֲקֹב
בֶּן-אָחִתּוֹ (כט, יג')

יש לשאול מדוע נכתב בכפילות כַשְׁמַע אֶת-שְׁמַע, מה שמועה שמע ובא, ויש לומר כנ"ל, את השמועה שיצאה עליו שאדם גדול הוא, ושולט בעולמות. ויחבק לו וינשק אותו, ופירש"י שחפש שמא זהובים הביא והנם בחיקו.

ולעומקו של מקרא יש לומר לאור הנ"ל שחפש אצל יעקב היכן הם התרפים שבעזרתם חולל כל הנפלאות האלו. ולכן כשדולק אחריו לאחר כ' שנה מזכיר ואומר לו (לא, ל') לָמָּה גִבַּתְּ אֶת-אַלְתֶּיךָ, הרי יש לך כוחות משלך. וכן אמר שם עֲתָה הִסְפַּלְתָּ עֵשָׂו (לא, כח).

וכאומרו, כשהגעת חוללת נפלאות במערכות הטבע. ועתה, בלכתך תפשת אומנות עשו אחיך שפונה אל רהבים? וכדי לנקות עצמו מכל וכל מאשמה זו אמר יַעֲקֹב לְלִבִּן [פרק לא פס' לב'] עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת-אַלְתֶּיךָ לֹא יִתְּנֶה גִגְד אֲחִינוּ הִכָּר-לָךְ מֶה עָמְדִי וְקַח-לָךְ כִּי לָךְ הֵם רְאוּיִים.

~~~~~

של רמאות זו של תתי מתתי שגורה בפיו של לבן הוא בלעם. וכן אמר בלעם. שנאמר ויקם בלעם בבקר ויאמר אל-שרי בלק לכו אל-אחצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם. [במדבר כב, יג] הרי שלשון של רמאות שגורה בפיו. כי בלבו רצה לילך לקללם.

וכן כאן רמז לו את רמאותו. שהרי תתי בגימט' קטנה לאה (9). מתתי בגימטריא קטנה רחל (4) רמז לו שטוב לו לתת את לאה מלתת את רחל.

עוד רמז רמז לו, טוב תתי אותה [את לאה] לך, מתתי אותה לאיש אחר, ומיהו איש אחר - זה עשו. שעשו עכשיו הוא איש אחר לאחר שמכר לך את הבכורה. והרי היו אומרים הגדולה לגדול והקטנה לקטן.

ועוד רמז רמז לו, שאמר לו שבה עמדי. חלק התיבה עמדי לשניים: שבה עמ-די עם ד"י. שבה עם לאה י"ד שנה. ויעקב רצה קודם כל להתחתן עם רחל, לצד היותה באה עם הצאן, להבטיח גאולתנו טרם גלותנו.

^^^^

וכך הוא החשבון: עד אשר תשוב חמת אחיך הוא לשון שבע. עד שוב אף אחיך הוא לשון של עוד שבע. הרי פעמיים שבע. ולשון תשו"ב ושו"ב סובלת ו' באמצען, והוא רמז לשש שנים נוספות. ו' אחת לשון תוספת, ו' שניה שהתוספת שש שנים. ובזה נרמז לו שיהיה אצל לבן עשרים שנה.

ועוד יש לשאול, מאי אומר אעבדך שבע שנים. והרי עד עתה היה יושב אהלים ולא ידע עבודה מה היא. ומהיכן בטוח היה בעבודתו שבע שנים. אלא מתוך ההבטחה של הקב"ה כי לא אעזבך, נתנו לבו לומר אעבדך. שהאותיות "ד" ו-"ז" מתחלפות הן, וכן יחליפו מקומן. ולכן לא חשש כי אתה עמדי.

^^^^

תתי מתתי

ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי (כט, יט')

יש ליתן טעם מדוע אמר תתי מתתי.

ויש לומר, לפי שנאמר במדרש תנחומא לבן זה בלעם, מצינו לשון

ולקטרג, ויוכל להוציא ברכת ה' אל הפועל.

^ ^ ^ ^

**וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שִׁבְעַת שָׁנִים
וַיִּהְיֶה בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ (כט, כ)**

הלא ברחל

**(כט, כה) וַיִּהְיֶה בְּבֶקֶר וְהָיָה-הוּא
לְאֵה וַיֵּאמֶר אֶל-לֵבָן מַה-זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרַחֵל עָבַדְתִּי
עָמָד וְלִמָּה רַמִּיתָנִי (כט, כה)**

הלא לשון לאה. הלא ברחל, שחשד בו מתחילה שיחליף לו רחל בלאה. לכן אמר בחילוף אותיות הלא ברחל וכאומרו הלא לא תחליף לי את רחל בלאה. ולכן מן הדין מגיע לו גם את רחל. אלא שנתרצה לבקשתו של לבן לעבוד עוד שבע שנים אחרות, כי ממילא לא הגיע זמנו לשוב, כפי שרמזה לו אמו, וכמובא לעיל כט, יח' בעניין שאמרה לו אמו בפרשת תולדות תשו"ב ושו"ב, שהוא חשבון של עשרים שנה, כנ"ל, ארבע עשרה שנה בנשיו, ועוד שש שנים בצאן.

^ ^ ^ ^

כְּיָמִים אֶחָדִים

כוונתו בזה שהיו אלו כעין מה שאמרה לו אמו, [תולדות, כז, מד'] וַיִּשְׁבֶּתָּ עִמּוֹ יָמִים אֶחָדִים. אלא שליעקב נדמו הימים עוד יותר קלים ממה שאמרה לו אמו, לכן נכתב כאן בכ"ף הדמיון ובניקוד של "שוא": וַיִּהְיֶה בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים, שהיו בעיניו כתרגומו זעירין [ובתרגום יונתן קלילין], ואף פחות מזה, שנדמו לו כימים של שְׁוֹא וכהרף עין, וכפי שמנוקד כְּיָמִים ב-שְׁוֹא. ונרמז באותן אותיות בניקוד הפוך, שנהפכו לו מְשֹׁא לְשֹׁא והיינו שכל עבודתו אצל לבן לא שְׁוֹה לו ליעקב כנגד אהבתו לרחל אלא לשוא והבל, וכהרף עין.

**או כלך לדרך זו: אל תקרי אֶחָדִים
אלא אחוזים.** שכן ד' וז' מתחלפות במוצא הפה. ורצה לומר שהיו כל ימיו אחוזים בידו כאדם המחזיק חפץ יקר בשמירה מעולה שלא לאבדו. וכבר למוד הוא בכך מבטן אמו שנאמר וַיִּדְּ אֶחָדָה בְּעֵקֶב עֲשׂוֹ, ואחיה זו היא מקור הברכה, שלא ליתן לבעל הדין לחלוק

(ע,טו') שְׁהָיוּ אוֹמְרִים כִּדְּהָיוּ הַתְּנָאִים,
הַגְּדוּלָה לַגְּדוּל וְהַקְטָנָה לַקְטָן, וְהַיָּתָה
בּוֹכָה וְאוֹמֶרֶת יְהִי רְצוֹן שְׁלֹא אָפֵל
בְּגוֹרְלוֹ שֶׁל רִשָּׁע.

וממשיך המדרש לברר עד כמה
גדולה תפילה בדמעות ושערי תפילה
לא ננעלו: אָמַר רַב הוּנָא קָשָׁה הִיא
הַתְּפִלָּה [כלומר בעלת כוח ומשקל]
שֶׁבִטְלָה אֶת הַגְּזֵרָה, וְלֹא עוֹד אֵלָּא
שֶׁקִּדְמָה לְאַחֲרֶיהָ. ובכך הבין יעקב
שמה' יצא הדבר.

^^^

וְתָרָא רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב
וְתִקְנָא רַחֵל בְּאַחֲרֶיהָ וְתֹאמַר אֶל-
יַעֲקֹב הִבֵּה-לִי בָנִים וְאִם-אֵין מִתֵּה
אֲנֹכִי: (ל,א)
וַיֹּמַר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הִתְחַמַּת
אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְּרִי
בֶטֶן (ל,ב)

ויש לשאול מדוע וַיֹּמַר אֵף יַעֲקֹב
בְּרַחֵל. והרי הוא בעל מידת התפארת,
היא התורה הק' שנאמר בה וכל
נתיבותיה שלום.

וַיְהִי בִבְקָר וְהִנֵּה-הוּא לֵאָה
(כט,כה')

הִיא לֵאָה. הוּא כתיב. וכאילו כתוב
והנה הוא לאה. ומאי הוא לאה.

ושמא י"ל שהיתה מסטרא דדכורא,
ממידת הזכר שאינה יכולה ללדת, רק
מתוך שהיתה שנואה התהפך מזלה,
לקיים את הפסוק (קהלת ג,טו')
וְהִפְּלִיתִם יָבֶשֶׁת אֶת נִרְדָּף.

ועל דרך הרמז והסוד, י"ל שהבין
יעקב בשפת המלאכים שהוא, המלאך
הנקרא בשם לאה, ובן זוגו המלאך
הנקרא בשם האל, [היוצאים מע"ב
שמות של ג' פסוקים ויסע ויבא ויט, לפי
שיטה ג' כמפורט בארוכה בלעומקו של
מקרא, פר' בשלח], הם שהיו בעצה
עמוקה להסכים עם לבן להחליף את
רחל בלאה, מהיות מצולות עמוקים
נסתרים מעין הנבראים. ולכן נאמר
הוא לאה, וכאומרו: הוא השם הקדוש
האל, הוא השם הק' לאה. שנשתוו
בתפקידם להחליף זו בזו.

ואשר על כן י"ל כי מעולם לא שָׁנָא
יעקב ללאה, אלא נקראת שנואה על
שם שהיתה בתחילה ראויה לעשו
השנוא שנאמר עליו [מלאכי א,ג'] וְאֵת-
עֵשָׂו שָׁנְאָתִי. וכן מובא במדרש רבה

ונראית רחל ליעקב כאילו תובעת ממנו בדרך הטבע להתערב בענין ההשגחה שלמעלה מן הטבע.

ולזה כעס ואמר התחת אלקים אנכי. האם מידת האנכי שהיא מעל הטבע, האם יעלה על הדעת להציבה מתחת מידת הטבע הוא האלהים. ואת תובעת ממני בדרך הטבע להשפיע על מידת האנכי. והרי מידת האנכי צריכה להוריד השפע אל מידת ההויה ומשם אל האלקים הוא דרך הטבע. ולכן בחר יעקב בחרון אף בשר ודם כדי לא לעורר חרון אף של מקום.

לכן אמרה הנה אֲמַתִּי. לא אמרה שפחתי. אלא אֲמַתִּי. שחזרה מיד לדבוק במידת האמת של יעקב. וכאילו אומרת אמיתתך היא אמיתתי.

~~~~~

וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַתִּי בְלָהָה בָּא אֵלַיָּה
וַתִּלְדַּל עַל-בְּרָכִי וְאַבְנָה גַם-אֲנֹכִי
מִמָּוְנָה (ל,ג')

יש לשאול מאי גם שאמרה וְאַבְנָה
גַם-אֲנֹכִי מִמָּוְנָה. וְאַבְנָה מִמָּוְנָה הוּא ליה
למימר. ומאי גם.

ולעומקו של מקרא י"ל שהכעס היה על כך שיש כאן חשש היפוך בצינורות השפע, ולכן בחר בחרון אף בשר ודם כדי לא לעורר חרון אף של מקום.

וכפי שמובא לעיל בפתח הדברים יעקב אבינו נתברך במידת אנכי ובמידת אהיה. וראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. והנה ה' ניצב עליו. וידע היטב מה היא המידה של גבוה מעל גבוה. שמידת ההשגחה השולטת בארץ היא מידת אלהים, היא מידת הטבע ובגימ' הטבע הוא אלהים. ומעל הטבע היא מידת הוי"ה ב"ה. וגבוה מעל גבוה הוא מידת ה"אנכי" שבעולם עליון. וגבוה מעל גבוה היא מידת אהיה הק'. כפי שהתגלה בהר סיני אנכי ה' אלהיך. אשר הוצאתיך מארץ מצרים. והן ג' שמות ה', גבוה מעל גבוה.

והנה, כאשר תובעת ממנו הבה-לִי בָנוִים וְאִם-אֵין מִתָּה אֲנֹכִי. הבה לי אתה בדרך שידוד מערכות הטבע כפי שאתה יודע, ואם אֵין, כביכול, מתה אנכי, תמה מידת האנכי שמושפעת עליך.

מאמיתתי זאת אשר קבלתי ממך, ועל ידי כך שאגדל את בני שפחתי, ואשפיע עליהם רחמים, כן יושפעו רחמי שמים ממרומי מידת האהיה, אל מידת האנכי ומשם אל מידת ההויה ומשם אל דרך האלהות שבטבע ליתן לי בן. וְאֶבְנָה גַם אֶת מִידַת הָאֲנֹכִי מִמְנָה, ממידת האהיה.

ועל דרך הצח, רמוזות המידות האלה בר"ת ובס"ת של וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמְנָה. כיצד:

וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמְנָה הרי מידת הוי"ה רמוזה בסופי תיבות ובאות ו' שבתחילה. ומידת האנכי מפורשת בה, ומידת אלהי"ם רמוזה במילת גַם שהאות ג' תורה על ל' בגימ' קטנה. ה' של אבנה, א-י של אנכי ו-ם של גַם, הרי יחד אלהי"ם.

הרי לפנינו השתלשלויות כל ההויות בכל העולמות על פי הסדר של ירידת השפע בדרך האמת:

אנכי-הוי"ה-א'לקים

ועל דרך הדרש מובא במדרש רבה ויצא פרשה ע"א, שבשעה שאמר יעקב לרחל ברוגזא התחת אלקים

אלא כמובא במדרש פרקי דר' אליעזר. שאמרה אעשה כמעשיה של שרה. כשם שאמרה שרה וְאֶבְנָה מִמְנָה מהגר שפחתי, כן אֶבְנָה גַם אנכי ממנה, מבלהה שפחתי.

אלא ששם במדרש מבואר, ששרה התכוונה שישמעאל הפסול יִנָּלַד בהגר, ואז שרה תִּבְנֶה ביצחק בזרע כשר. אבל כאן אינו דומה, כי אין פסול בזרעו של יעקב, וחוזרת השאלה מאי ואבנה גַם אנכי ממנה.

ושמא יש לומר שרחל התכוונה להגיע למידת הוותרנות של שרה, שמתוך שויתרה לשפחתה, נפקדה. וזה שהתכוונה רחל. שמוותרת היא לשפחתה, שתלד ליעקב, ומויתור זה תִּבְנֶה גַם היא, כמו שנבנתה שרה. ועל כן באומרה מִמְנָה אינה מתכוונת לבלהה, אלא לשרה. מִמְנָה, משרה למדתי. וְאֶבְנָה גַם אנכי ממנה, משרה. ויש להבין מאי אנכי, שאמרה וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמְנָה. שהרי אנכי הוא כינוי לקב"ה. ומי ילוד אשה שיקח לעצמו כינוי זה, בלי לרמוז לבורא עולם.

ויש לומר שזו כוונתה: שְׂאֶבְנָה אֶת מִידַת דְּבִיקוּתִי בָאֲנֹכִי, ממנה,

ועל דרך הצח יש לומר, כי **אנכי** שאמר יעקב הוא **אני עם כ'**, והאות כ' מורה על הכעס. ויוסף השמיט את כ' הכעס ואמר בניחותא התחת אלהים **אני**. כלומר באומרו **אני**, תיקן את כ' הכעס של אביו.

ועוד, יש לעיין בדברי המדרש שנאמר בו **תִּיֶיךָ**. **תִּיֶיךָ** **שְׁבָנֶיךָ** **עֲתִידִים** **לַעֲמֹד** **לִפְנֵי בְנָה**. שנרמז בזה שהיה ראוי לנכות לו מחייו ל"ג שנה, כמנין ל"ג אותיות בדבריו, ויֵאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִכִּי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן וְהֵם ל"ג אותיות, שבגללן היה ראוי לקצר ימיו בשלשים ושלש שנים. שכן במקום מאה ושמונים שנה שחי יצחק אביו חי יעקב רק מאה וארבעים ושבע שנה. אלא שתיקון יוסף באומרו באמירה רכה הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי ביטל את קיצור ימיו לפי שעה.

ואע"פ שאמירתו הרכה של יוסף הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי נאמרה לאחריו בחזרתם מלקבור את אביו, ולכאורה מאי דהוה הוה, ומה תיקון יש כאן לקיצור ימיו, מכל מקום הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה, ומכיון שזו היתה מחשבתו עוד לפני מות יעקב,

אנכי, יצתה בת קול ואמרה, כך עונין את המעוקות? **תִּיֶיךָ** **שְׁבָנֶיךָ** **עֲתִידִים** **לַעֲמֹד** **לִפְנֵי בְנָה**.

ואף כי פעמים מספר עמדו האחים לפני יוסף בהכנעה ובהשתחויה, **יש** לומר שדברי המדרש התקיימו דווקא באותה פעם שחזרו מלקבור את אביהם.

כשאמרו הננו לך לעבדים, ויבך יוסף בדברם אליו ויאמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי, בזה תיקן את מידת הרוגז של אביו, למפרע. שכן אמר את אותן המלים שאמר אביו ברוגז - אמרן יוסף בנחת. יעקב אומר ברוגזא לרחל בטרם נולד יוסף: הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי? ויוסף אומר לאחריו בנחת: הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי.

ומפרש רבנו בחיי שהתכוון בזה לומר בענווה, **אני תחת המרכבה**. ובזה תיקן רוגזו של אביו. והיה זה נ"ב שנה לאחר שאמר יעקב הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי. ובאומרו כן לאחר נ"ב שנה, נרמז בזה מידת ב"ן, היא הופעת ה' במרכבה בעולם העשייה והשם השולט בה הוא הוי"ה במילוי וו, הה, כזה: יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה. גימ' ב"ן

עזר הדבר לתקן קיצור ימיו והעמידם על מאה ושמונים שנה כבתחילה.

ומעתה, אמנם, היה ראוי יעקב לחיות מאה ושמונים שנה כיצחק אביו. אלא שגרם דבר אחר לקיצור ימיו והוא בעמדו לפני פרעה אמר ל"ג תיבות שנראו כמתרעם על מידותיו. כשאמר מעט ורעים היו ימי שני חיי וכו' ועל כן חזרה מידת הדין והורידה מסכום חייו את ל"ג השנים שקבל חזרה בתיקון יוסף. [כמידת התיבות שהתרעם לכאורה לפני פרעה, ויבואר במקומו בפרשת ויגש מז, ט']. ואשר על כן בתקנו את מידת אביו אמר המדרש על יעקב, חִיָּיָה. שְׁפָנִיךָ עֲתִידִים לַעֲמֹד לִפְנֵי בְּנֶה, ובזה קבלת את חִיָּיָה.

ועוד על דרך הרמז והסוד יאמר שהמלה אני היא אחת משמות ע"ב הקדושים, כפי המובא במסכת סוכה מה. במשנה ובגמרא וברש"י על המשנה מה היו אומרים "אני והו הושיעה נא".

והם שני שמות השם מע"ב הקדושים היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט שבפרשת בשלח. ושמות

אלה, **אני והו**, הן הנהגת ה' בעולמו, והם **תחת מידת האלקים** והם כמלאכים אשר שלח יעקב מלאכים ממש. והם **אכן תחת אלקים בהשתלשלות ההויה.**

ומה שאמר יעקב ברוגזא התחת אלקים אנכי וכו"ל שמא התהפכו הצינורות ומידת האנכי שמעל אלקים האם היא ח"ו תחת אלקים!? אשר על כן:

כאן אומר יוסף **בנחת**: מידת ה"אני" היא **תחת מידת אלקים** לפי הסדר הראוי, כזה:

אהיה
אנכי
הויה
אלהים
אני

לכן אמר: אני מרכבה לשכינה, ולכן אכלכל אתכם ואת טפכם. ובזה תיקן לא רק את מידת אביו אלא גם את מידת אמו, והסיר חרון אף מן העולם. ומידה זו תפסה רחל בצאת נשמתה ותקרא לו בן אוני. וכאומרה: בן ואני וכאומרה אני והו הושיעה נא.

וְאֶתְנָה - וְאֶתְנָה

וַיֹּאמֶר נִקְבָּה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה.

(ל,כח')

וְאֶתְנָה. לשון תנאי. שכלפי חוץ אמר **וְאֶתְנָה** מלשון נתינה, ובלבו ברמאותו התכוון לומר **וְאֶתְנָה**, שאחליף תנאי עבודתך עשרת מונים.

וזה שאמר יעקב לנשיו בשדה: (לא,ו') **וְאֶתְנָה** יִדְעָתֶךָ בִּי בְּכָל-כְּחִי עֲבַדְתִּי אֶת-אֲבִיכָּן: רצונו לומר **וְאֶתְנָה** יִדְעָתֶךָ את אשר אמר **וְאֶתְנָה** ואת אשר החליף **תנאיו** וכו'. וְאֶבִּיכָן הִתֵּל בִּי וְהִחֲלֵף אֶת מִשְׁכָּרְתִּי עֲשָׂרַת מְנִים. והקב"ה שילם לו מידה כנגד מידה, וְלֹא נָתַנוּ אֱלֹהִים לְהִרְעֵ עַמִּדִּי. ולא נתנו להחליף תנאיו.

^^^

וְהַפְּשָׁבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וְגו' וַיִּשֶׁת-לֹּ עֲדָרִים לְבָדֹו וְלֹא שָׁתָם עַל-צֹאן לָבֹו: (ל,מ')

יש ליתן טעם לאומרו וְלֹא שָׁתָם. שהרי **על דרך הפשט**, שָׁתָם הוא מלשון שָׁם כמו לא שֶׁתָּ לָבֹו. וְלֹא שָׁתָם עַל-צֹאן לָבֹו לא שָׁם אותם יחד עם צאן לבן. ומדוע ישתמש הכתוב

דוקא בלשון שֶׁתָּ לומר וְלֹא שָׁתָם עַל-צֹאן לָבֹו.

ויש לומר לעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז, כאן רמז הפסוק ללבן הוא **בלעם שתום העין**, אשר בעינו האחת רצה לתת עין רעה בעם שלם. ולא עלתה בידו. באשר היו ישראל **בדד עין יעקב**. הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב. ולכן לא עלתה לו לבלעם.

וכך רמז הפסוק: **וְהַפְּשָׁבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב**, הם צאן קדושים עם ישראל הנפרדים מן הגויים, **וַיִּשֶׁת-לֹּ עֲדָרִים לְבָדֹו**, וישת מלשון שת לבו, **נָתַן אֵל לָבֹו לִהְיוֹת עִם לְבַדְדִּי** ישכון, כדי שלבן **הוא בלעם שָׁתָם הָעֵין**, לא יוכל ליתן עין רעה על צאן קדושים. זה שכתוב **וְלֹא שָׁתָם עַל-צֹאן לָבֹו**. סרסוה ודרשהו: **וְלֹא שָׁתָם לָבֹו שָׁתָם הָעֵין** את עינו הרעה **עַל-צֹאן קדושים**, משום שיעקב **לֹא שָׁתָם עַל-צֹאן לָבֹו**.

ולעומקו של מקרא יש לומר שיעקב למד מידה זאת להיבדל מן הגויים, **מאברהם** [כמובא בפרשת וירא], בהציבו את שבע כבשות הצאן **לבדהן** עת כרת ברית עם אבימלך. לבדד

ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד
יש לומר, שנקרא מלאך האלהים
על דרך אומרו ויצל אלהים, הוא
המלאך מע"ב שמות הנקרא יצל,
היוצא מג' פסוקים ויסע ויבא ויט,
(בשלח יד, יט-כא), הוא המלאך
הממונה להציל רכושם של ישראל.
ומכוון כנגד המילה להם בפרשת
ציצית. (ועשו להם ציצית).

וכאומרו ויצל אלהים את-מקנה
אביכם, אל תקרי ויצל אלהים אלא
כביכול אלקים ויצל. אלקים והמלאך
יצל, שנשלח על ידו. ולכן נאמר
בהמשך ויאמר אלי מלאך האלהים
בחלום וגו'. הוא המלאך יצל האמור.

~~~~~

וישב לבן למקומו. ויעקב הלך
לדרךכו וגו'. (לב, א-ב)

ואמרו בתנחומא (בראשית טו), לבן
הוא בלעם, ומצינו גם אצל בלעם
לשון זאת של לבן ויקם בלעם וילך
וישב למקומו, וגם בלק הלך לדרכו.
(כד, כה)

ישכון, גם כאשר נכרתת ברית עם
הגויים.

~~~~~

והיה העטפים ללבן והקשרים
ליעקב (ל, מב)

לית מילתא דלא רמיזא באורייתא.
רמז למה שמתעטפים בטלית לבן,
ואח"כ קושרים התפילין. וזה ניתן רק
ליעקב ולבניו, וזר לא יבין את זאת.
שנא' והיה העטפים ללבן והקשרים
ליעקב וקרי ביה: והיו העטפים ללבן
והקשרים – ליעקב.
מה שעטופים בלבן וקשורים
(בתפילין), זה אך ורק ליעקב.

~~~~~

ויצל אלהים את-מקנה אביכם
ניתן-לי: וגו' ואשא עיני וארא
בחלום וגו' ויאמר אלי מלאך
האלהים בחלום וגו'. (לא, ט-יא)

יש ליתן טעם לאומרו ויצל אלקים,
ואחרי כן ויאמר אלי מלאך. והרי הוי
ליה למימר ויאמר אלי אלקים, ואמאי
אמר ויאמר אלי מלאך האלהים.

הפטרת ויצא

בספר הושע

נמצאו בזה כמה מנהגים:

למנהג הספרדים והתימנים וכן מנהג חב"ד הפטרת ויצא בהושע פרק י"א פסוק ז' **וְעַמִּי תְלוּאִים לְמִשׁוּבָתִי** ועד פרק י"ב פסוק י"ב, ויש מוסיפים פסוקים י"ג-י"ד, הם הפסוקים של תחילת ההפטרה למנהג האשכנזים: **{יג} וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שָׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמֶר: {יד} וַיִּנְבִּיא הָעֵלָה יְהוֹיָה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וַיִּנְבִּיא גִשְׁמֶר, עד סוף הספר פרק י"ד פס' י' **מִי חָכָם וַיָּבִין אֱלֹהֵי נְבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי יִשְׂרָאֵל דִּרְכֵי יְהוֹיָה וַצַּדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם.****

ויש מוסיפים עוד שני פסוקים מהנביא הבא יואל ב', כ"ו-כ"ז כדי לסיים בדבר טוב:

וְאֶכְלֶתֶם אֶכּוּל וְשָׂבוּעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וַיִּדְעֶתֶם כִּי בָקָרְבַּ יִשְׂרָאֵל אֲנִי וְאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹאמֵר עוֹד וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:

ורמז בזה, שבלעם שב למקומו, שב למקומו השפל ולמדריגתו השפלה שהיה בה בתחילה. וזאת למרות הנבואה האלקית שנזרקה בו, כביכול. וגם בלק הלך לדרכו. לדרך החטאים והאבדון כבתחילה.

ונאמר אצל בלק "וגם", לרמז לנו בזה, שגם בלעם הלך לדרך החטאים והאבדון.

וכן כאן בויצא נאמר וַיָּשָׁב לְבֹן לְמִקְמוֹ, שב למקומו השפל ולמדריגתו השפלה שהיה בה בתחילה. וזאת למרות שהיה במחיצתו של קדוש עליון, יעקב אבינו, השולט בכל העולמות.

ובשימת לב, כאן בויצא לא כתוב ביעקב גם (וגם יעקב הלך לדרכו, ככתוב בבלעם). אלא וַיָּשָׁב לְבֹן לְמִקְמוֹ. וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדִרְכּוֹ. שאין ליעקב שייכות וזיקה וקשר כלל למקומו השפל של לבן. לבן למקומו השפל, ויעקב לדרכו לדרך העולה בית א-ל.

בביאור ההפטרה ושייכותה לפרשה

בין למנהג הספרדים ובין למנהג האשכנזים נראה בעליל כי פסוק יג **וַיָּבֹרַח יַעֲקֹב שָׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמֶר**, הוא השייך לפרשת ויצא והוא שקושר את תוכחת הנביא לפרשתנו.

ויש להבין כיצד שאר הפסוקים בהפטרה גם הם משתייכים לפרשתנו.

ובשימת לב, פסוקים י"ג י"ד הם כעין אותה מטבע לשון: **וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמֶר**, ו**בְּנִבְיָא הָעֵלָה יְהוֹיָה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנִבְיָא נִשְׁמֶר**. וכאומרו: אל תהיו בזים לתוכחת הנביא, כי כשם שהעלה אתכם נביא ממצרים, כן נשלח נביא להעלותכם ולהחזירכם בתשובה. ודימה זאת ליעקב: כשם שסובב הקב"ה ליעקב לעבוד ברחל, ולשמור הצאן בלאה, כן סובב הקב"ה לישראל לעלות ממצרים על ידי משה ולחזור בתשובה על ידי הנביאים כנאמר [פרק יד, ב'] **שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוֹיָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנָךְ**. ולזה התכוון

הנביא באומרו: **וּבְנִבְיָא נִשְׁמֶר**. שעל ידי תוכחות הנביאים, ישראל נשמרים להיות מובדלים מן האומות, וחזרתם בתשובה היא עלייתם. ובכך יובנו הפסוקים של ההפטרה גם למנהג הספרדים: [הושע יא, ז'] **וְעַמִּי תְּלוּאִים לְמִשׁוּבָתִי**, וכפירוש המלבי"ם: עיניהם תולות למרום, ומיחלות **שׂאשׁוּב אֵלֵיהֶם בְּצַר לָהֶם**, ועכ"פ יבקשו שלא אתרחק עוד יותר למעלה כדי שאהיה קרוב להם, וזה שהבטיחו הקב"ה ליעקב בצאתו לחרן: {טו} **וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ**. שהרי התפלל יעקב בצאתו לחרן: [כח, כ-כא] **אִם-יְהִיָּה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשִׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ וְנָתַן-לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלָבֹשׁ: וְשִׁבַּתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל-בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים: וּמְצִינוּ כֵּן לִשׁוֹן נּוֹפֵל עַל הַלִּשׁוֹן, לִשׁוֹן תִּשׁוּבָה וְלִשׁוֹן הִשְׁבָּה, להשיבו אל אביו, תרתי משמע. אל אביו שבשמים ואל אביו שבארץ כנען.**

ועל התשובה מוכיח הושע את ישראל באומרו: [יב, א'] **סִבְכֵּנִי בְּכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמֶרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל**. ופירש המצודות: הנה מלכות אפרים סבבו אותי **בְּכַחַשׁ**

בנביא העלה וגו'. וראוי לכם לשמוע **אל נביאיכם.** ואכן, מכאן ואילך עד סיום ההפטרה מוכיחם הנביא על עבודת גילולים שבידם: **שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיהָ כִּי כִשְׁלֹת בַּעֲוֹנָהּ.** עד אשר מסיים הנביא בפסוקי הנחמה, ומבטיחם שלא תפסיק השגחתו מהם, כטל הזה שאין בו הפסק כלל. שעל כן נשלחתי אומר הנביא להחזירכם בתשובה: **וכפי שהבטיחו הקב"ה ליעקב בצאתו לחרן:** {כח, טו'} {והנה אנכי עֹמֵךְ וּשְׁמִרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם-עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ.

ומסיים הנביא:

{י' **מִי חָכֵם וַיְבִין אֱלֹה נְבוֹן וַיֵּדְעֵם כִּי יִשְׂרָאֵל דִּרְכֵי יְהוָה וַיִּצְדָּקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם.**

ופירש מצודת דוד: מי חכם. מי שהוא חכם יבין אלה הדברי' ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים אין בהם נפתל ועקש וצדיקים ילכו בהם כדרך מהלכם מבלי כשלון, אבל הפושעים יכשלו בהם כאלו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם

כאלו נִשְׁבִּים אֱלִי, אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם. ועל כך מוכיחם הנביא שתפסו אומנותו של לבן, שניסה **לסובב בכחש** ולרמות את יעקב עשרת מונים, תחת אשר היו צריכים לתפוש אומנותו של יעקב אביהם להיות איש תם יושב אהלים. **וכן פירש רש"י על פס' ד-ו: [פס' ד'] בַּכֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו וּבְאוּנו שָׁרָה אֶת אֱלֹהִים: [פס' ה'] וַיִּשָּׂר אֶל מְלֶאכֶּה וַיַּכֵּל בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ [פס' ו'] וַיְהוֹה אֱלֹהֵי הַצִּבְאוֹת יְהוָה זָכְרוּ.** אומר הקב"ה:

כל זה עשיתי לו, אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר, **וכאשר הייתי [עם יעקב] מאז כן עתה.** ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו, וכן הייתי שומר עליכם כאשר שמרתי על יעקב אביכם, **עת שמר על צאנו.**

ולהמשך ההפטרה כמנהג האשכנזים: {יג' **וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שָׂדֵה אָרֶם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שְׁמֶר: [יד'] וּבְנָבִיא הָעֵלָה יְהוָה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמֶר:**

פירש"י ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא

יסלף להם הדרכים ולא כן אל
הצדיקים המיישרים ארחותם.

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָאִין עוֹד וְלֹא
יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:

בשימת לב, חזר הנביא פַּעַמַּיִם על
הסיומת: וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם, לומר
לך שבזכות יושרו של יעקב לא יבושו
בניו לעולם, לא בעולם הזה ולא
בעולם הבא, ובזה הוא ממשיך את
כוונתו של הנביא הושע: פִּי יִשְׁרִים
דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם, ילכו
מחיל אל חיל בדרך הישר, בעולם הזה
ובעולם הבא.

^^^

ולעומקו של מקרא נאמר כי כשם
שפתח ההפטרה ביעקב אבינו, וַיִּבְרַח
יַעֲקֹב שָׁזָה אָרֶם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל
בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמַר, כן סיים בו
וכוונתו לומר, מי חכם יתבונן בדרכו
של יעקב, מצאתו ועד חזרתו,
וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים, אין
בהם נפתל ועקש פְּלִכָן, וצדיקים
כיעקב ילכו בָם ורשעים כלבן יכשלו
בם. וכפי שנאמר בסיום
הפרשה: וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדֶרֶךְו, היא דרך
הצדיקים, ומיד כתיב ביה וַיִּפְגַּעוּ-בּוֹ
מְלָאכֵי אֱלֹהִים, כנאמר [תהלים צא, יא]
פִּי מִלְּאֲכִיו יִצְוֶה-לָּךְ לִשְׁמֹרְךָ
בְּכָל-דַּרְכֶּיךָ כפי הבטחת ה' ליעקב
בצאתו לחרן, וכנאמר [תהלים קכא ח]
יְהוָה יִשְׁמַר צֵאתְךָ וּבּוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד
עוֹלָם. זה שאמר הנביא וְצַדִּיקִים יִלְכוּ
בָם.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא
לגבי מה שיש מוסיפים שני פסוקים
מיואל ב כו-כז:

וְאֶכְלֶתֶם אֶכּוֹל וְשָׁבוּעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם
לְהַפְלִיא וְלֹא יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:
וידעתם פי בקרב ישראל אני נאני

וכן בפרשת צו (ויקרא ו,ד') על הפסוק **וּפָשַׁטְתָּ אֶת-בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים** תרגם אונקלוס **וַיִּשְׁלַח יְת' לְבוּשׁוֹהִי וְיִלְבָּשׁ לְבוּשֵׁין אֲחֵרֵין**.

וזה שכתב ברישא **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב**. ובעודו שולט בעולמם, התיצבו **מִלְאָכִים לְפָנָיו**. וכאומרו **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב** [גשמיותו] והנה **מִלְאָכִים לְפָנָיו**. ועתה יאמר להם **יעד** שליחותם: **אֶל-עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֶה אָדָם**. ועתה יאמר להם **תכלית** שליחותם: **נִיצָו אֲתֶם לְאֹמֶר: כֹּה תֹאמְרוּן לְאֹדְנִי לַעֲשֹׂו כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם-לִבִּי גִרְתִּי וְאַחֲרַי עַד-עֲתָה: גִּיהִי-לִי שׂוֹר וְחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאַשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֹדְנִי לְמִצְאָתָן בְּעֵינֶיהָ. ובאומרו **וְאַשְׁלָחָה** בזה מתחילה שליחותם. ולכן **וְאַשְׁלָחָה** מוטעמת בפשטא, שפושטים את כנפיהם כנאמר בדניאל: [ט, כא]: **וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ גִּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּחֻזּוֹן בַּתְּחִלָּה מִנֶּעַם בִּיעָף נִגַּע אֵלַי כְּעַת מְנַחֶת-עָרֵב. ופירש רש"י: **מוֹעֵף בִּיעָף**. היה מועף אלי בפריחה ובטיסה.****

וְעוֹד יֵשׁ לֹמֵר על דרך הטעמים, **וְאַשְׁלָחָה** מוטעמת בפשטא, לרמוז

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מִלְאָכִים לְפָנָיו אֶל-עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֶה אָדָם (לב,ד')

לכאורה יש לשאול, היה לו קודם לומר **ויקרא יעקב למלאכים לפניו**, ואז לומר **נִיצָו אֲתֶם לְאֹמֶר וגו'**, ואז לומר **וַיִּשְׁלַח וגו'**. ומה הוא זה שברישא אמר **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב** והדר אמר **נִיצָו אֲתֶם**.

ועי' בלעומקו של מקרא בהקדמה לויצא, ששלט יעקב בג' **עולמות** בכח היראת שמים אשר לו, ואחד מהעולמות אשר שלט בו הוא **עולם המלאכים**.

וכאן בא להודיענו כיצד היתה שליטתו בהם.

שהפשיט יעקב את גשמיותו דרך עקבו כאדם המפשיט את **עור עולתו**, ומאחר שנפשט מגשמיותו, ראוי הוא לשלוט בעולם המלאכים.

לכן אמר **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב**. שכן התרגום בארמית של **וְהַפְשִׁיט** הוא **וַיִּשְׁלַח**.

וכמו שמצינו בתרגום אונקלוס על הפסוק וְהַפְשִׁיט אֶת-הָעֶלְהָ וְנָתַח אֶתָּה לְנִתְחָיָה (ויקרא א,ו') **וַיִּשְׁלַח יְת' עֲלֵתָא ויפלג יתה לאַבְרָהָא**.

ובעוד יעקב מדבר אליהם מדברים הם לעשו ובעוד מדברים הם לעשו מחזירים הם תשובה ליעקב.

ואשר על כן, בתחילה יעקב שולחם, שנאמר **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב** ובעודם לפני עשו אומר להם מה לומר לו, שנאמר **וַיֵּצֵא אֹתָם לְאֵמָר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֵדְנִי לַעֲשׂוֹ כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם-לָבָן גִּרְתִּי וְאַחֲרָיָה עַד-עֲתָה וַיְהִי-לִי שׁוֹר וְחֲמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה, וּמוֹסִיף עַל שְׁלִיחוֹתָיו וְאֹמַר לְמַלְאכִים בְּעוֹדָם לִפְנֵי עֲשׂו: וַאֲשַׁלְּחָה לְהִגִּיד לְאֵדְנִי לְמַצֵּא-חֵן בְּעֵינָיו.**

ועוד יש ליתן טעם באומרו: **וַאֲשַׁלְּחָה לְהִגִּיד לְאֵדְנִי לְמַצֵּא-חֵן בְּעֵינָיו**, מדוע ישתמש במילה קשה כגידים, **לְהִגִּיד לְאֵדְנִי**, ולא באמירה רכה כמו **לומר לאדני. ויש לומר** שרמז לו בזה, שאמנם פניו לשלום, אך אם יש צורך בכך אינו מהסס להילחם, ולהגיד: **לא אדוני. וזה** שאמר **לְהִגִּיד לְאֵדְנִי** וכאומרו **לְהִגִּיד לֹא אֲדֹנִי**.

ועוד יש ליתן טעם מדוע אמר **לְמַצֵּא-חֵן בְּעֵינָיו**. בלשון נוכח. ולא אמר למצוא חן בעיני אדוני כפי

כנ"ל על **ההפשטה** מן הגשמיות באומרו **וַאֲשַׁלְּחָה**.

ועוד יש לומר שבאומרו **וַאֲשַׁלְּחָה** מקדים לו בזה שעתיד הוא לשלוח מן הבהמה הבקר והצאן כפי שאמר לו: **וַיְהִי-לִי שׁוֹר וְחֲמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וַאֲשַׁלְּחָה** וכל זאת כדי **לְהִגִּיד לְאֵדְנִי** שרצוני **לְמַצֵּא-חֵן בְּעֵינָיו**.

ועוד יש לומר כפירושו של אור-החיים הק':

אשר על כן בחר לשלוח המלאכים שלא יצטרכו להליכה ובמקום שהם שמה יעשו שליחותם כי כל העולם כארבע אמותם, הם עודם עומדים לפניו והם עושים שליחותם אל עשו אחיו הגם שהוא במקום רחוק, והוא אומרו **ארצה שעיר**, ולזה לא אמר לארץ כי לא יצטרכו ללכת אלא יחזרו פניהם וידברו עם עשו ובמעמדם יעמודו ויחזרו לו התשובה והבן. עכ"ל.

פירוש:

בהיות כל העולם כארבע אמות אצל המלאכים, ובהיות שאין גב למלאכים כלומר לא יראה גבם ומכל צד יראה פניהם, ככתוב: **יַחְזָקָאֵל י, יא'** לא יסבו בלכתם, לכן, בעודם עומדים לפני יעקב, עומדים הם גם לפני עשו,

הבשר, ואתן לַאֲדֹנָי את חלקו הוא הגיד. וזה שאמר יעקב: וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לַאֲדֹנָי. ועל דרך הטעמים, וְאֶשְׁלַחָה בפשטא, והוא קצת הפסקה מן לְהַגִּיד לַאֲדֹנָי. וכאומרו: וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד, וְהַגִּיד - לַאֲדֹנָי !

^^^

וַיֵּצֵא אֹתָם לְאֶמֶר פֶּה תֹאמְרוּן לַאֲדֹנָי לַעֲשׂוֹ פֶה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם-לָבָן גִּרְתִּי וְאַחֲרַי עַד-עֲתָה: (לב,ה')

עִם-לָבָן גִּרְתִּי. פירש"י ותר"ג מצוות שמרתי. וכוונתו לומר בזה לא פחות ולא יותר. שאם הייתי מוסיף מצוה אחת על התריג היה לי תרי"ד וכבר היתה מתקיימת ברכתך וְהָיָה כְּאִשֶּׁר תִּרְיֶד וּפְרֻקָתָ עָלָי מֵעַל צְנֹאֲרֶךָ (תולדות, כז, מ'). ואם הייתי מחסיר מצוה אחת היה לי תרי"ב, וכבר היה לך פתחון פה לריב עמדי. ועתה אין לך פתחון פה לא על תריב ולא על תריד, כי תרי"ג מצוות שמרתי, לא פחות ולא יותר.

וּמִנֵּה, אֲוִנְקְלוֹס תרגם עִם-לָבָן גִּרְתִּי עִם לָבָן דְּרִית, לומר לך בדרך

שאמר ברישא וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לַאֲדֹנָי. וי"ל כי אֲדֹנָי מראה על ריחוק. ויעקב רוצה שהמציאת חן תהיה בהתקרבות. לכן במציאת חן אמר בעיניך. וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לַאֲדֹנָי לְמִצְאָ-חֵן בְּעֵינֶיךָ.

ועל דרך הרמז, רמז רמז לו, באומרו בְּעֵינֶיךָ. שאם לא תתנהג עמי בדרך של התקרבות, אנהג עמך בדרך של ריחוק. ככתוב, (תהלים צא,ח') רק בְּעֵינֶיךָ תִּבְטֵי וְשִׁלַּמְתָּ רְשָׁעִים תְּרָאָה. בעיניך תראה מפלתך.

^^^

רמז גיד הנשה

ועוד על דרך הרמז, רמז לו בזה כל עניני גיד הנשה. אשר ציונו ה' עליו, להגיד כי הגיד הזה, גיד הנשה, הוא חלקו של עשו מכל עמלו. כי רק בו הצליח שרו של עשו לגעת. ואשר על כן ינקרו בני ישראל את גיד הנשה מן הבשר, שלא תהיה קליפת הטומאה של עשו עליו. וכאומרו: וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד. ואשלחה לשון הפשטה כנ"ל, וכאומרו: וְאֶשְׁלַחָה לגיד הנשה, ואפשיטה את גיד הנשה מן

[לב, ח'] וַיִּקְרָא יַעֲקֹב מֵאֵד: וַדְּחִיל יַעֲקֹב
לְחֻדָּא עַל דְּלֹא עָסַק עֲשָׂרִין שָׁנִין
בִּיקְרָא דְאַבּוּי. אַם כֵּן מַה הוּא שְׂאֵמֵר
וּתְרִי"ג מִצּוֹת שְׂמֵרְתִּי.

וַיֵּשׁ לּוֹמֵר, מִתּוֹךְ שְׂנַכְסָף לְקִיּוּמָן
בְּבַחֲנִית מִתִּי יְבוּא לִידֵי וְאַקִּיּוּמָנוּ מִעֲלָה
עֲלִינוּ הַכְּתוּב כֹּאִילוּ קִיָּם. וְכִפִּי שֶׁהָעִיד
עֲלִינוּ הַכְּתוּב (לֹא, ל') וְעֲתָה הִלְךְ הַלְכָּתָּ
כִּי-נִכְסָף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אֲבִיךָ.

וּבִשְׂאֵר מִצּוֹת שְׂאִין בִּידוֹ לְקִיּוּמָן כְּגוֹן
פְּרָה אֲדוּמָה וְעוֹד כְּהֵנָּה וְכֵהֵנָּה שְׂאִינוּ
שֵׁייד בְּהֵן, לֹא דִיבֵר הַכְּתוּב, שֶׁהָרִי אִם
מִתִּיגַע עֲלֵיהֶן בְּלִימּוּדוֹ מִעֲלָה עֲלִינוּ
הַכְּתוּב כֹּאִילוּ עָשָׂה, אֲבָל הַכֹּא
שֶׁלְכֹאֲרָה כֵּן בִּידוֹ לְקִיָּים מִצּוֹת כִּיבּוּד
אֲב וְאִם, רַק אֲנוֹס עַל פִּי הַדִּיבּוּר
כְּבִיכּוֹל, עַל כֵּן כִּיִּסּוּפִינוּ לְקִיָּים הַמִּצְוָה
נִחְשָׁבִים לוֹ כֹּאִילוּ קִיָּימָה יַחַד עִם כָּל
הַתְרִי"ג מִצְּוֹת. וּשְׂפִיר קֹאֲמֵר כְּפִירוֹשׁ
רִש"י "וּתְרִי"ג מִצְּוֹת שְׂמֵרְתִּי".

וּלְעוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא אֲפֻשֵׁר שְׂרַמְז
לְכַךְ רִש"י בְּאוֹמְרוֹ: וּתְרִי"ג מִצְּוֹת
שְׂמֵרְתִּי. שֶׁהִיָּה יִכּוֹל לּוֹמֵר וּתְרִי"ג
מִצְּוֹת קִיָּימָתִי. וּמֵאִי שְׂמֵרְתִּי -
הַמִּתְנַתִּי. מִתִּי יְבוּא לִידֵי וְאַקִּיּוּמָנוּ.

הַצָּח: אִם יְבוּא עָשׂוּ לְטַעוֹן וְהָרִי
הַתְּרַגּוֹם אוֹמֵר עִם לָכֵן דְּרִית,
וּמִתְקִיָּימָת בִּי הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַכְנִי אֲבִי:
וְהִיָּה כְּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרָקְתָּ עָלָיו מִעַל
צִנְאָרְךָ, וּמִעֲתָה הַבְּכּוּרָה חוֹזֶרֶת אֵלַי,
אִף אַתָּה הַקָּהָה אֶת שִׁינָיו שֶׁל עָשׂוּ
לּוֹמֵר לוֹ כִּלְךָ אֲצִל יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל
שֶׁתְּרַגֵּם עִם לָכֵן אֵיתָּוֶתְבִּית, שְׂמוֹבְנוּ
כְּפּוֹל: גַּם לְשׁוֹן יִשִּׁיבָה וְגַם לְשׁוֹן
תְּשׁוּבָה וּפִירְכָּה עַל קוֹשִׁייתְךָ.
וּכְאוֹמְרוֹ: עִם לָכֵן יִשְׁבֵּתִי, וּבִזָּה
אֵיתָּוֶתְבִּית, שֶׁהִשְׁבֵּתִי עַל קוֹשִׁייתְךָ
וּנְפִירְכָּה טַעֲנָתְךָ. וּתְרִי"ג מִצְּוֹת
שְׂמֵרְתִּי.

אַלֵּא שֶׁלְפִירוֹשׁוֹ שֶׁל רִש"י
וּתְרִי"ג מִצְּוֹת שְׂמֵרְתִּי יֵשׁ לְשֹׁאֹל:
וְהָרִי לֹא קִיָּים מִצְּוֹת כִּיבּוּד אֲב וְאִם
כָּל זְמַן הִיוֹתוֹ בְּבֵית לָבֵן.

אַמְנֵם, יֵשׁ לְתַרְץ שֶׁעֲצֵם צֹאֲתוֹ לְחֶרֶן
הִיָּה בְּשִׁלְיָחוֹת הוֹרִיו וְאוֹלֵי לָכֵן כֵּן
יַחֲשָׁב לוֹ כְּמִצְּוֹת כִּיבּוּד אֲב וְאִם, אֲבָל
לְמַעֲשֵׂה לֹא כִיבְדוּ לֵאבִיו בְּמֹאכֵל
וּמִשְׁתָּהּ וּבִשְׂאֵר דְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה
עָשׂוּ. וְאֵע"ג שֶׁעָשׂוּ כִיבְדוּ לֵאבִיו מִן
הַשֶּׁפֶה וּלְחוּץ, אֲךָ מִכָּל מְקוֹם הוּא
שֶׁעָזַר לֵאבִיו בַּעַת זְקִנְתּוֹ וְלֹא יַעֲקֹב.
וְכֵן מוּבָא בְּתִרְגּוֹם יוֹנָתָן עַל הַפְּסוּק

וכפירוש רש"י בפרשת וישב, **וְאָבְיו שְׁמֵר אֶת-הַדָּבָר** היה ממתין ומצפה מתי יבוא.

וכפירוש רש"י במסכת ברכות (ג.) א"ר יוסי בא אליהו זכור לטוב **ושמר** לי על הפתח ופירש"י שם: **המתין** לי עד שאסיים תפילתי. כן כאן **ותרי"ג מצוות שמרתי, המתנתי** מתי יבואו לידי ואקיימן.

ועל פי הדברים האלה, ינתן טעם מדוע קרא רש"י ללימוד **המשנה בשם "שמירה"**. כמובא בפירושו על הכתוב [דברים פרשת ראה יב, כח]: **שְׁמֹר וְשָׁמְעָה: שְׁמוֹר זו משנה.**

כי הלומד משנה שומר ומצפה לגמרא להבין ממנה סברת טעמי המשנה, שמן הגמרא יוצאה הוראה ולא מן המשנה. לכן יאמר הכתוב ששומר ומצפה מתי יבוא לידי ויבין לימוד מְשֻׁנָּתוֹ מן הגמרא.

^^^

וְאַחֵר עַד עֲתָה. (פס' ה'). יש לעיין מהו **וְאַחֵר**, ומה הוא שאמר **עַד עֲתָה**. שהרי לא קבע לו זמן מסוים להיפגש אתו, שיהיה נופל כאן לשון

איחור וזמן מסוים כמו **עַד עֲתָה**.

ולפשוטו של מקרא יתפרש **וְאַחֵר** לשון **עֲכָבָה**, ורצונו לומר שהתעכבתי מלרצות את כעסך עד עתה, שהייתי עסוק בפרנסתי כמבואר בפסוק שלאחריו [ו'] **וַיְהִי-לִי שָׁזָר וַחֲמֹזָר צָאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה** ולכן רק עתה **וְאַשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֵדְנִי לְמִצְרָא-חַן בְּעֵינַיִךְ**.

ולעומקו של מקרא יש לומר, עד עת"ה הוא **עד עת ה'**. עד עת אשר יעלה רצון מלפני ה' שאשוב, כפי שהתגלה ואמר לי: (לא, יג') **עֲתָה קוּם צֵא מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל-אֶרֶץ מִצְרָיִם**. ולכן אמר **וְאַחֵר עַד עֲתָה**.

וכאומרו, מה שנראה לך, עשו, **כאיחור ועכבה** אולי יתר על המידה, לפני ה' זו היא העת הנרצית לרצותך. ולכן אמר **אֶרְצָה שְׁעִיר**, מלשון ריצוי, וכאומרו **אֶרְצָה את השעיר**. וזה שהוסיף ואמר **למצוא חן בעיניך**.

או פֶּלֶךְ לְדֶרֶךְ זו, וְאַחֵר עַד עֲתָה. **עֲתָה** הגיעה העת לרדת למצרים, שהמילה **אחר** עם הכולל בגימטריה' **רד"ו**. לקיים **רדו שנה** שהיו משועבדים במצרים, וכפי שאמר יעקב

פרע להם הקב"ה, [כלומר היכן מצינו ששילם להם גמולם הטוב שפרשו מעשו והלכו להם] בימי דוד, שנאמר **ויבם דוד מהנשא ועד-הערב למחרתם ולא-נמלט מהם איש כי אם-ארבע מאות איש-נער אֲשֶׁר-רָכְבוּ עַל-הַגָּמְלִים וַיִּגְסוּ** (שמואל א ל, יז).

ולפירוש רש"י שם אותם ארבע מאות נערים. היו נערים מהעמלקי, והם נצר לאותם ארבע מאות איש שהתלו לעשו, שממנו יצא עמלק. והקב"ה שילם להם גמולם הטוב שפרשו מעשו ולא פגעו ביעקב.

לכן נאמר על-הגמלים, כנגד הגמול הטוב שגמל עמהם הקב"ה על ידי דוד: שנאמר **ארבע מאות איש-נער אֲשֶׁר-רָכְבוּ עַל-הַגָּמְלִים**. והדגיש הכתוב שרק הם ניצלו.

ועדיין יש לשאול, מדוע נקט במדרש לשון **פרע** שמשמעותו **שנפרע מהם לרעה**, ולא נקט לשון **גמל** שמשמעותו גמול טוב. **ויש לומר** שמכל מקום בתחילה באו בעצה רעה להרוג את יעקב, ולכן נקט לשון **פרע**.

לבניו: [פרשת מקץ מב, ב'] **וַיֹּאמֶר הָנֵה נְשַׁמְעֵתִי כִּי יֵשׁ-שָׂכָר בְּמַצָּרִים רָדוּ-שָׁמָּה וְשָׁכְרוּ-לָנוּ מִשָּׁם וְנִתְּנָה וְלֹא נָמוּת וּכְפִירוֹשׁ רִשְׁ"י שם: רדו שמה. ולא אמר לכו, רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו. ומכיון שיום הגאולה מדויק הוא, לכן אין **לאחר** את יום הגלות, כדי לא **לאחר** את יום הגאולה. כי אין בין סיום הגלות ותחילת הגאולה אלא כמלוא נימא. ואמר **עד עתה, שעתה** אפשר להתחיל את גלגולי הירידה למצרים.**

~~~~~

ארבע מאות איש

וַיֵּשְׁבוּ הַמִּלֻּאֲכִים אֶל-יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל-אַחֶיךָ אֶל-עֲשָׂו וְגַם הִלָּךְ לְקַרְאָתָךְ וְאַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: (לב, ז)

ובפסוק (לג, טז) וַיֵּשֶׁב בָּיוֹם הַהוּא עֲשָׂו לְדָרְכּוֹ שְׁעֵירָה פִּירֵשׁ רִשְׁ"י: עשו לבדו, [והיכן היו ד' מאות איש שהלכו עמו] וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד (**ב"ר עת, טו**). והיכן

פסוק כז' וַיְהִי בַצֹּהֲרִים וַיִּהְיֶה הַקָּהָל אֵלֶיהֶו.

ובשימת לב, היו שם בנביאי הבעל בהר הכרמל חמישים נותרים על מספר הארבע מאות, והם החמישים כנגד חמישים שערי טומאה שהיו בהם בנביאי הבעל, והם כנגד חמישים שערי קדושה וטהרה שהיו באלהיו הנביא.

וכמו שנאמר באלהיו הנביא: **וַיִּהְיֶה הַקָּהָל אֵלֶיהֶו, הכי נמי, וַיִּהְיֶה הַקָּהָל** בעשו, בשלחו את הארבע מאות איש מעל פניו, וְעָשׂוּ נִשְׂאָר לַבָּדוּ עִם כָּל הַצֹּאן אֲשֶׁר נָתַן לוֹ יַעֲקֹב, להנהיג לבדו את המקנה הרב כל הדרך חזרה להר שער: עֲנִיִּם מְאֹתִים וַתִּשְׁשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מְאֹתִים וְאֵילִים עֶשְׂרִים. גְּמָלִים מִיְנִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֶשְׂרֶה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וְעִזִּים עֶשְׂרֶה.

והעיזים והתיישים והרחלים והאילים, הגמלים הפרות והפרים, האתונות והעירים, בורחים אלה לכאן **ואלה לכאן** וְעָשׂוּ רֵץ אַחֲרֵיהֶם לְאוֹסֶפֶם, וכך הגיע חזרה לארצו ויהי לצחוק בעיני בני מקומו.

שהקב"ה משלם לגויים גם על **מחשבתם הרעה**.

ואם כן, יש לשאול: גמולם הטוב מצאנו שנשארו בחיים, ובמה **נפרע** מהם על מחשבתם הרעה? **ויש לומר** שהפסידו את כל רכושם, **חוץ מן הגמלים**. ולכן נאמר פרע ולא נאמר גמל, ונאמר **וְלֹא-נִמְלֹט מִהֶם אִישׁ כִּי אִם-אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ-נָעַר אֲשֶׁר-רָכְבוּ עַל-הַגְּמָלִים וַיִּנָּסוּ**. וכוונתו לומר שאותם שרכבו על הגמלים זכו לנוס ולהימלט על נפשם.

ומכל מקום גמל אתם הקב"ה גמול טוב שהשאירם בחיים. ואשר על כן יש לעיין, הרי סוף סוף עמלקים הם, ומדוע יגמלם גמול טוב ולא יקיים בהם **"מחזה אמחה את זכר עמלק"**.

ולעומקו של מקרא יובן על דרך שאמר רב נחמן [סנהדרין סד עב ב]: כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה, דשריא. שמותר לעשות ליצנות מעבודה זרה.

וכגון אליהו הנביא בהר הכרמל **[מלכים א י"ה, כב']** עִם נְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע-מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ דִּכְתִּיב **[שם**

ואשר על כן גם על כך שילם הקב"ה לארבע מאות איש אשר היו עמו גמולם הטוב על אשר עזבו את עשו עם כל מאדו, להיותו ללעג ולקלס בעיני בני עמו.

ועוד יש לומר בשימת לב שיחד עם דוד נלחמו **ארבע מאות** איש מאנשיו כנגד **ארבע מאות** הנערים. ואשר על כן יש לעיין במספר המיוחד הזה **ארבע מאות**.

ולעומקו של מקרא, תרמוז פרשת **הארבע מאות** לאותו היום שהורידהו לרבן גמליאל מנשיאותו והעלו את ר' אלעזר בן עזרי'ה להיות נשיא במקומו.

וכמובא בברכות (כה.), תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד **שאין תוכו פָּבְרוּ**, לא יכנס לבית המדרש.

ההוא יומא מינו את ר' אלעזר בן עזריה במקום רבן גמליאל, וניתנה רשות לכל התלמידים להיכנס, ואתווספו כמה ספסלי בבית המדרש.

א"ר יוחנן **פליגי בה** אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתווספו **ארבע מאה ספסלי** וחד אמר **שבע מאה ספסלי**.

ויש לשאול, לכאורה זו מחלוקת **במציאות** ומה יש לחלוק כאן ולומר **פליגי בה**. והיה לו לומר **איכא דאמרי. איכא דאמרי** ארבע מאה **ואיכא דאמרי** שבע מאה. ומאי **פליגי בה** והרי לכאורה אין כאן סברא לכאן או לכאן.

ובביאור דבריהם הק' **לעומקו של מקרא**, יש לומר, כי **ארבע מאות** הספסלים שהתווספו בבית המדרש הם כנגד **אַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ עָמֹו**. שהרי אמרו חז"ל בתנחומא כי עָשׂוּ - **אִין תּוֹכֹו פְּבָרוּו**. וכן פירש רש"י עה"פ (כה, כז') **אִישׁ יִדְעַ עֲיָד**. לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו, אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצות.

וכן כל הנלוים עליו, כמוהו, **שאין תוֹכֶם פְּבָרֶם**.

ולמאן דאמר שבע מאה ספסלי, הם כנגד הארבע מאות איש **בתוספת** עשו עצמו שהוא כנגד **השלש מאות**

כשלש מאות, כנ"ל, ויחד הם שבע מאות ספסלים.

ואשר על כן נמצאו התלמידים יראים ושלמים לפני המקום ב"ה, כהמשך דברי הגמ' שם, כי הם תיקון ליראת עקב מ"ארבע מאות איש עמו".

ובהיות כל ספסל סובל עשרה תלמידים, כי זה המספר השלם, יוצא איפוא שנתווספו ארבעת אלפים תלמידים, והם כנגד ארבעת אלפים ריבוא מלאכים שנתלוו ליעקב, כמובא במדרש רבה [פרשה ע"ה] ויקרא שם המקום ההוא מחננים, שתי מחנות למה, מלמד שנתנו לו ליעקב ארבעת אלפים ריבוא מלאכי השָׁרָת ובודאי היה תוכם כָּבָרָם.

ומה שפליגי בה, האם נתווספו ארבע מאות ספסלי או שבע מאות ספסלי, אכן, אינה מחלוקת במציאות אלא בסברא:

חד סבר הנלויים לעבירה הרי הם כעוברי עבירה רק כאשר הָרָשַׁע נמצא אתם, ולפי סברא זו התווספו שבע מאה ספסלי, ארבע מאות כנגד ארבע מאות איש ועוד שלש מאות

ספסלים הנותרים, ונרמזים באות **ש** שבע שו. [ש בגימטריה שלש מאות].

ודוקא ה"ש" שהוא תוכו של עֶשְׂרֹן, ואינו כָּבָרָו. שהמעטה החיצוני של ה"ש" של עשו הן האותיות "ע", "ו". והן נראות לעין כל כתמימות. שהאות עין היא כנגד מה שרואים כלפי חוץ, והאות "ו" היא כנגד הטלפיים של עשו הפשוטות לפנים כאומרות ראו כמה אני צדיק.

רק ה"ש" השמאלית שהיא תוכו של השם עשו מראה על שְׁנָאָה. וזה שאמרו עמו. וְאַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ.

שה"מ" במילה עִמּוֹ עטופה גם היא משני צדדיה באותיות עין ו'ו. והמ"ם שבתווך היא כנגד ארבע מאות במספר קטן, וגם הם אין תוכם כָּבָרָם, כעשו. ומזה הבין יעקב שיש לחוש לבואם.

והתלמידים שנוספו בבית המדרש בארבע מאות או בשבע מאות ספסלי באו לתקן את היראה של יעקב מפני אַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ. ארבע מאות ספסלים כנגד ארבע מאות איש שבאו עמו, ושלש מאות הספסלים היתרים על הארבע מאות כנגד עשו השקול

כנגד עֲשׂוֹ שהיה עמם, שנאמר
וְאַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ עַמּוֹ, עם עשו.

ואידך סבר, שגם כאשר אין הם אתו
גם נקראים עובדי עבירה, ולפי סברא
זו התווספו רק ארבע מאה ספסלי
כנגד אַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ, אפילו אינם
עמו. ועשו אינו בחשבון, שכן מה לו
ולבית המדרש, ועוד שלבדו לא יעשה
דבר כנגד כל הבאים עם יעקב. שהרי
לכן הביא ארבע מאות איש עמו.

ועל דרך הצח והטעמים, קצת
ראיה יש לכך מן הפסוק, שכן אַרְבַּע-
מֵאוֹת אִישׁ מוטעם במירכא-טיפחא,
כאשר הטיפחא במלה אִישׁ מצד אחד
כעין מפסקת בינם ובין עשו, שנאמר
וְאַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ, עַמּוֹ. ומצד שני
היא כן כמחוברת עם סוף הפסוק,
ואינה ממש לכשעצמה, כרוב טעמי
הטיפחא שלפני סוף פסוק.

ואשר על כן ידרש:

לחד - עַמּוֹ מחובר אליהם,

ולאידך - עַמּוֹ מורחק ומופסק מהם.
וזה יסוד ה"פליגי בה" שאמרו: חד
אמר ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע
מאה ספסלי.

ולפי המדרש רבה שהביא רש"י,
שהקב"ה פרע להם, יש לומר שכל
הנדבק לעשו נדבק במומיו, גם לאחר
שפרש ממנו, ואע"פ שגמל להם
הקב"ה גמול טוב שנשארו בחיים, מכל
מקום קרי ביה שנפרע מהם,
כשהפסידו רכושם. כראוי לעמלק
שלא יצא חוטא נשכר.

וכשקיבלם ר' אלעזר בן עזריה
לתלמידים לבית המדרש, קיבלם עוד
לפני שידע כי תוכם כברם, כי סבר
שעל ידי תורה לשמה, יהיה תוכם של
התלמידים פְּבָרָם, ואפשר יהיה
להכרית זרעו של עמלק שאין תוכם
פְּבָרוֹ. קל וחומר שיוכלו לעמלק מאחר
ונודע הדבר כי התלמידים שנוספו
כולם היו תוכם כברם. ואשר על כן
אומרת הגמ' כי לא היתה הלכה
שהיתה תלויה בבית המדרש באותו
היום שלא פירשוהו. והיא היא התשובה
לעמלק שמבקש למנוע עמל התורה
ככתוב [שמות יז, ח'] וַיָּבֹא עַמְלֹק וַיִּלָּחֶם
עם-יִשְׂרָאֵל בְּרַפְיָם, ומאי רפידיהם
שרפו ידיהם מדברי תורה. כמובא
במדרש תנחומא שם: אֵין רְפִידִים אֱלָא
שָׂרְפּוּ יְדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה, ולפיכך עַמְלֹק
בָּא עֲלֵיהֶם.

{בראשית לב-ח} וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד,
והתירוץ: אמר שמא יגרום החטא.

ויש לעיין, באיזה חטא מדובר.

אומר הכלי יקר: ביראה זו יצאו כל
המפרשים ללקוט ולא מצאו טעם נכון
למה זה ועל מה זה היה מתירא, אחר
שהבטיחו הקב"ה פעמיים לשמרו,
וממשיך הכלי-יקר:

והקרוב אלי לומר בהיתר ספק זה,
על דרך שאמרו רז"ל (סוטה מא:): כל
המחניף לחבירו לסוף נופל בידו כו',
וכמו כן כאן יעקב הרגיש בעצמו
שחטא בזה שהחניף לרשע ואמר כה
אמר עבדך יעקב, **על כן נאמר ויירא**
יעקב. עכ"ל.

ובתרגום יונתן, פירש שיעקב חשש
על עשרים ושתים שנה **שלא עשה**
כיבוד אב ואם, וכן מובא בתרגומו על
הפסוק [לב, ח'] וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד:
וְדָחִיל יַעֲקֹב לַחֲדָא **על דְּלֹא עָסַק**
עֲשָׂרִין שָׁנִין בִּיקְרָא דְּאָבוּי. וכבר
נתבאר לעיל כי הרוצה לעשות מצוה
ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו
עשאה, אלא שבפועל חשש שנתרבו
זכויות עשו על זכויותיו, שעשו שימש
את אביו בפועל.

והוינן בה, מה הוא הביטוי שבפי
חז"ל באמרם **רפו ידיהם,** והרי הלימוד
הוא בפה ולא בידים. אלא כשהפה
מתרפה ח"ו מדברי תורה, תופסות גם
הידיים את אומנותו של עמלק שנאמר
בו **והידיים ידי עשו.**

ולכן נחשבות **הידיים** כמתרפות בדברי
תורה. כי זה רצונו של עמלק. וכאשר
עמלים בתורה בהקול קול יעקב, אזי
גם הידיים נעשות חלק מהקול קול
יעקב, בעת נפרשות הידים אל היושבי
בשמים בתפילה, כפי שנאמר: **[איכה ג,**
מא'] נִשָּׂא לִבֵּנוּ אֶל פְּסִים אֶל אֱ-ל
בְּשָׁמַיִם.

~~~~~

יראת יעקב

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצָּר לוֹ וַיִּחַץ
אֶת-הָעַם אֲשֶׁר-אִתּוֹ וְאֶת-הַצֹּאֵן
וְאֶת-הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשֵׁנֵי מַחֲנֹת
(לב, ח')

ובברכות (ד.) הקשה ר' יעקב בר
אידי כתיב {בראשית כח-טו} וַהֲגָה אֲנֹכִי
עֶמְקָד וַשְׁמַרְתִּידָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּלֶךְ וכתוב

וּפְּרָיִם עֲשֹׂהָ אֶתֵּנָה עֲשָׂרִים נַעֲרָם
עֲשֹׂהָ:
לְקִיִּים בֹּזֵה וּבֹכֵל מֵאֲדָה.

וְעוֹד יֵשׁ לִיתֵן אֶת הַדַּעַת לְאוֹמְרוֹ וַיִּירָא
יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּנָּצֵר לוֹ. מֵאִי וַיִּנָּצֵר לוֹ.

עַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט פִּירֵשׁ רַש"י: וַיִּירָא
שְׂמָא יִהְרֵג, וַיִּנָּצֵר לוֹ שְׂמָא יִהְרֹג הוּא
אֶת הָאֲחֵרִים. וַיֵּשׁ לְשֹׂאֵל, הֲרֵי יִקְיִים
בֹּזֵה מִצְוֵה שֶׁל הַבָּא לְהַרְגֵךְ הַשֶּׁכֶם
לְהַרְגוֹ. וַיֵּשׁ לֹמֵר שֶׁזָכַר יַעֲקֹב אֶת דְּבָרֵי
רַבְקָה אִמּוֹ בְּטֶרֶם שִׁלְחָתוֹ "לֵמָּה אֶשְׁכַּל
גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד". לָכֵן קֵשֶׁר אֶת
חֲשֻׁשׁוֹ שְׂמָא יִהְרֵג עִם שְׂמָא יִהְרֹג.

וְעוֹד יֵשׁ לֹמֵר עַל מֵה וַיִּנָּצֵר לוֹ, שֶׁצָּר
הָיָה לוֹ עַל כֵּךְ שֶׁהָיָה יָרָא. כְּלוֹמֵר הָיָה
צָר לוֹ שֶׁפָּחַד. וְזֶה עֵרֶךְ הַדְּבָרִים: וַיִּירָא
יַעֲקֹב מְאֹד - וַיִּנָּצֵר לוֹ עַל שֶׁהָיָה יָרָא.

וּבִתְרַגּוֹם אוֹנֵקְלוֹס תִּרְגַּם וַיִּנָּצֵר לוֹ
וַעֲקָתָהּ לָהּ.

וְעַל דֶּרֶךְ הַרְמִזׁ יֵשׁ לֹמֵר, בְּאוֹמְרוֹ
וַעֲקָתָהּ לָהּ, כֵּאֵן רִמְזוּ הַתִּרְגוֹם לְמֵאֲבָקוֹ
שֶׁל יַעֲקֹב עִם הַמֵּלֶאכֶל, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, (לֵב,
כֹּה'). וְתִתְּקַע פֶּה-יִרְדֵּי יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ
עִמּוֹ. שֶׁהֵן אוֹתִיּוֹת וַעֲקָתָהּ. וְנִרְמַז בֹּזֵה
שׁוֹתֵתְקַע הוּא בְּמִידָה כִּגְד מִידָה לַכֵּךְ
שׁוֹעֲקָתָהּ לָהּ. וְהוּא כַּעֲיֵן תִּיקוֹן לְוַיִּנָּצֵר.

וְלַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא יֵשׁ לֹמֵר
שֶׁיַּעֲקֹב חֲשָׁשׁ לִירִידָה רוּחָנִית. שֶׁכֵּן
הִשְׁיִבּוּ לוֹ הַמֵּלֶאכִים: בָּאֵנוּ אֶל-אַחֲיָה
אֶל-עֲשָׂו וְגַם הִלָּךְ לִקְרֹאתָהּ [לֵב, ז']
וְעַל דֶּרֶךְ אֶל תִּקְרִי. אֶל תִּקְרִי לִקְרֹאתָהּ,
אֵלָּא לִקְרֹר אוֹתָךְ. כִּנְאֹמֵר בַּעֲמֶלֶק
אַשֵׁר קָרָךְ בְּדִרְךָ. וּפִירֵשׁ רַש"י [בִּאֲחַת
מִהֲלִשׁוֹנוֹת שֶׁבִּפְרִירוֹשׁ]: לִשׁוֹן קוֹר
שֶׁצִּינֵן הָאֲמִבְטִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי אוֹמוֹת
הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִפְחָדוּ לְהִלָּחֵם בִּישְׂרָאֵל.
לָכֵן וַיִּירָא יַעֲקֹב מִפְּנֵי עֲמֶלֶק שֶׁבָּא
לִקְרֹר אֶת הִירָאֵת שָׁמַיִם שְׁלוֹ. וְלִזֶּה
וַיִּירָא יַעֲקֹב. שֶׁהֲרִי יִרְאֵת שָׁמַיִם אֵינָהּ
שׁוֹיִכֶת לְהַבְטָחָה. כִּי הִכָּל בִּידֵי שָׁמַיִם
חוּץ מִירְאֵת שָׁמַיִם. וּבִהֲעֵדֵר יִרְאֵת
שָׁמַיִם שְׂמָא יִגְרוֹם הַחֲטָא. לָכֵן וַיִּירָא
יַעֲקֹב.

וְעוֹד יֵשׁ לֹמֵר שֶׁהָיָה יַעֲקֹב יָרָא שְׂמָא
לֹא קִיִּים אֶת ה"בְּכָל מֵאֲדָה" כִּרְאוֹי,
כִּפִּי שֶׁדִּרְשׁוּ חֲז"ל [בְּרֻכּוֹת נד. פֶּרֶק ט'
בַּמִּשְׁנָה] וּבִבְכָל מֵאֲדָה, בְּכָל מְמוֹנָה. וְלָכֵן
נֶאֱמַר וַיִּירָא יַעֲקֹב מֵאֲדָה.

מִידָה וַיִּשָּׂא מִן-הַבָּא בִּגְדוֹ מִנְחָה לְעֲשָׂו
אַחֲיוֹ: עֲנִים מֵאֲתָם וְתִלְשִׁים עֲשָׂרִים
רְחִלִּים מֵאֲתָם וְאִלְגִּים עֲשָׂרִים: גְּמָלִים
מִיִּנְיָקוֹת וּבְנִיָּהֶם שְׁלִשִׁים פְּרוֹת אַרְבָּעִים

שבע השתחויות

**וְהָיָא עֶבֶר לַפְּנִיָּהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲרָצָה
שִׁבְעָה פַּעַמִּים עַד-גִּשְׁתּוֹ עַד-אֲחִיו:
[לג,ג']**

יש ליתן טעם לשבע השתחויותיו של יעקב לפני עשו. ומה ראה על ככה ולא הסתפק בשליחת הדורונות כדי לרצותו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלמד זאת מברכתו של יצחק. שהרי יצחק ברכו: **וַיִּשְׁתַּחֲוּ לִפְנֵי בְנֵי אִמּוֹ** [תולדות כז, כט']. וידע יעקב כי מתחילה הועיד יצחק אביו ברכה זאת לעשו. אלא שלקחה ממנו מדין מכירת הבכורה. ולפי מה שהועיד יצחק ברכה זו לעשו, היה צריך יעקב להשתחוות לו לעשו. כנאמר: **וַיִּשְׁתַּחֲוּ לִפְנֵי בְנֵי אִמּוֹ**. ואע"פ שיצחק אביו הסכים עם הברכות כפי שאמר: **גַּם-בְּרוּךְ יְהוָה**, חשש יעקב שבפרט זה של **ההשתחויות** אולי לא חזר בו אביו, שכן כך אמר יצחק לעשו: **הֲגַם גִּבִּיר שְׁמִתִּי לָךְ וְאֵת-כָּל-אֲחִיו נִתְּתִי לָךְ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירָשׁ סִמְכִתִּי וְאִילוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ בְּנֵי אִמּוֹ** לא קאמר לו. אם כי זה כלול במלה "עבדים", אך בפירוש לא אמר לו. ואשר על כן, כדי

שכן לא היה צריך להיות לו צר, שהרי הקב"ה הביטחו.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא שעל ידי אחיזתו בעקב עשו בצאתם לעולם, **יָנְקָה יָדוֹ מִן הַקְּלִיפָה** אשר נאחזה בה, והוא היסוד לכך שהיה במצב של **נַעֲקָת לָהּ**. שמרמז על יניקה מהקליפה. ועל ידי **וַתִּקַּע פֶּה-יִגְרָף יַעֲקֹב** שהיא כנגד "**ועקת**", נתקה הקליפה מן הקדושה, ועל ידי כך **גַּם נַעֲתָקָה הַצָּרָה** וגם הפחד והיראה.

יוצא, איפוא, ש**נִיָּצָר לוֹ** הוא תיקון ל**נִיָּירָא יַעֲקֹב** ולכן נאמר **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיָּצָר לוֹ**. והמלה **מְאֹד** שהיא בגימטרי' **מה**, תשמש לפנייה ולאחריה. על **מה וַיִּירָא יַעֲקֹב** על שהיה במצב של **נִיָּצָר לוֹ**. ועל **מה** נאמר בו **וַיָּצָר לוֹ**, על שהיה במצב של **וַיִּירָא יַעֲקֹב**. ש**נִיָּצָר לוֹ** הוא תוצאה וגם התיקון של **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד**.

ועל דרך הצח, ויירא יעקב מאד ויצר לו. הוא נוטריקון:

וַיִּירָא יַעֲקֹב יִרְאָה רַבַּת אִימָה, יַעֲן עָשׂו קָרַב בְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ, דּוֹרוֹנוֹת וּתְפִילָה יַחַץ צִיוּוה, רִיצָהוּ לְאַחֵיו וּנְתַרְצָה.

^^^

תמניא [אותם שמונה] פעמים שאמר דוד המלך **"בני" למה?**

וכמובא בשמואל ב [יט א-ה]:
בְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי אֲבִשָׁלוֹם מִי-יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחְתָּיהָ אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי: וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי.

הני תמניא **בְּנֵי** למה ומשיבה הגמרא: **שבעה** דאסקיה משבעה מדורי גיהנם **ואידך** איכא דאמרי דקריב רישיה לגבי גופיה ואיכא דאמרי דאייתה לעלמא דאתי. ופירושו:

שבע פעמים כדי להעלותו משבעת מדורי גיהנום,

והפעם השמינית - יש אומרים לקרב ראשו לגופו, שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו, וקירבו. **ואיכא דאמרי: דאייתה לעלמא דאתי,** ויש אומרים כדי להביאו לחיי העולם הבא.

כן יצחק, באומרו בני בני **שבע פעמים,** רצה להעלות את עשו משבעה מדורי גיהנום **לפני** שיקבל ברכתו. **ואשר על כן** עתה יעקב משתחוה לו שבע פעמים, **כדי להורידו שבע פעמים** מאותה דרגה שהתכוון יצחק להעלותו. ובזה ירד עשו לדרגה התחתונה, ולא יכול ליעקב, והתהפך לנשקו במקום לנשכו.

להוציא מידי ספק, אמר אשתחוה לו הפעם הזאת ובזה אזכה גם בחלק זה של הברכה **וַיִּשְׁתַּחֲוֶי לִפְנֵי בְנֵי אִמּוֹ.** ומכאן גם למד יעקב שכדי לזכות בחלק זה של הברכה עליו להשתחוות **שבע פעמים,** כנגד **שבע פעמים** שאמר יצחק ליעקב **"בני" בטרם** ברכו במקום עשו: [פרק כז, שם]: {יח} וַיֵּבֶא אֶל-אֶבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו וַיֹּאמֶר הֲנִי מִי אַתָּה **בְּנֵי:** {כ} וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-בְּנָוָה מִהֲנָה מִתְרַתְּ לִמְצֹא **בְּנֵי** וַיֹּאמֶר בְּנֵי הַקִּבְּהָ יִתְּנָה אֱלֹהֶיהָ לִפְנֵי: {כא} וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-יַעֲקֹב גִּשָּׁה-גָּא וְאַמְשֵׁה **בְּנֵי** הַאֲתָה וְהָ **בְּנֵי** עֲשׂוֹ אִם-לֹא: {כד} וַיֹּאמֶר אַתָּה וְהָ **בְּנֵי** עֲשׂוֹ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי: {כה} וַיֹּאמֶר הַגִּשָּׁה לִי וְאֶכְלָה מִצֵּיד **בְּנֵי** לִמְעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי וַיִּגַּשׁ-לוֹ וַיֹּאכֵל בָּבֶא לֹו יָיִן נִשְׁתַּ: {כו} וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אֵלָיו גִּשָּׁה-גָּא וְיִשָּׁה-לִּי **בְּנֵי:**

ואם כי אמר יצחק "בְּנֵי" גם פעם שמינית הרי היא אינה מן המניין, שהרי אמר זאת **לאחר** שברכו בשם ה': {כז} וַיִּגַּשׁ וַיִּשָּׁק-לוֹ וַיִּרַח אֶת-בְּרִיט בְּגָדָיו **וַיִּבְרַכְהוּ** וַיֹּאמֶר רָא הֵן בְּרִיט **בְּנֵי** כְּרִיט שְׂדֵה **אֲשֶׁר בְּרַכְּו יְהוָה.**

ובאומרו שבע פעמים **בְּנֵי** לפני הברכה, התכוון יצחק להעלות את עשו משבעה מדורי גיהנום, כמובא במסכת סוטה [י:]: על דוד המלך: **הני**

ובכך זכה עתה יעקב במלחמתו עם עשו על חיי העולם הבא, בה החל עוד בבטן אמו, כפי שפירש רש"י על הפסוק [כה, כב'] **וַיִּתְּרָצְצוּ הַבָּנִים בְּקֶרְבָּהּ** - מתרוצצים זה עם זה,

ומריבים **בנחלת שני עולמות**. ולכן לא היה צריך יעקב להשתחוות אלא שבע פעמים כנגד שבע פעמים שאמר יצחק "בני" לפני שברכו ליעקב.

ועתה, משהשתחוה יעקב לעשו שבע פעמים, כנגד שבעה פעמים שאמר בני, בזה הורידו לעשו מדרגתו, כנ"ל, ובזה גם זכה לברכתו של יצחק **וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְה' בְּנֵי אִמּוֹ**. דייקא נמי **בְּנֵי** בלשון רבים. הם האלופים שכולם עתידים להשתחוות ליעקב.

ובשימת לב, הם **שבעה** אלופים מאלפז, ועוד **שבעה** אלופים מרעואל ואהליבמה, שעתידיים להשתחוות ליעקב מכח השתחויותיו, שנאמר: **וְהָיָא עֶבֶר לַפְּנִיָּהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה וְשִׁבְעָה פְעָמִים**. ונרמזו בזה עוד אלופים הרבה שנאמר: **עַד-גְּשָׁתוֹ** **עַד-אֶקְיוֹ**, לרבות אלופים הרבה שעתידיים להשתחוות לו, כשם שהשתחוה השתחויות הרבה לפני אהיו. כנאמר: **עַד-גְּשָׁתוֹ עַד-אֶקְיוֹ**.

וזו היתה עבודת ההשתחויה של יעקב: **בהרכין** עצמו ארצה שבע פעמים פעל ישועות להוריד את עשו בזה אחר זה מדרגתו, שבע פעמים.

ובשימת לב, פעם **שמינית** שאמר יצחק "בני" אינה מן המניין, שהרי אמר זאת **לאחר שברכו** בשם ה': {כז} **וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיִּרְחַץ אֶת-רַגְלָיו בְּגִדָיו וַיִּבְרָכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רַגְלֶיךָ בְּרִיט שְׁלָה אֲשֶׁר בְּרַכְּךָ יְהוָה**.

ולכן נאמר ביצחק [בפרשת תולדות כז, לג'] **וַיִּתְּרֵד יִצְחָק תְּרִדָּה גְדֻלָּה עַד-מָאֵד** ופירש רש"י שם: ומדרשו, ראה **גיהנם פתוחה מתחתיו**. ופירושו: מדוע חרד, שהרי לא הצליח להעלותו ממדורי גיהנום באומרו שבע פעמים בני בני. ועוד חרד, שלא הצליח לקרב ראשו אל גופו, וכמבואר בפרשת ויחי כאשר חושים בן דן ערף ראשו, נתגלגל ראשו למערת המכפלה לחיקו של יצחק, וגופו נותר בשדה למאכל חיות השדה שבו היה עיסוקו לצוד החיות ולעבור עבירותיו. **כי כשאמר** לו "בני" **פעם שמינית** היה זה כבר לאחר שנתן דעתו לברך את יעקב העומד לפניו: [כז, כז'] **וַיִּבְרָכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רַגְלֶיךָ בְּרִיט שְׁלָה אֲשֶׁר בְּרַכְּךָ יְהוָה**.

בְּכֶסֶּאִי, וּבְשִׁמְךָ הַמְּלָאכִים מְקַלְסִין
אוֹתִי וְאוֹמְרִים (תהלים מא, יד): בְּרוּךְ
ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִהֶעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם.
והיינו **עד גשתו עד אחיו**, שהגיע
בהשתחויותיו עד כְּסֵא הַכְּבוֹד שְׁמִכֵּן
כְּנֶגֶד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

^^^

וַיֹּאמֶר אִם-יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל-הַמִּתְּנָה
הָאֶחָת וְהִפָּהּ וְהִנֵּה הַמִּתְּנָה הַנּוֹשָׂאָר
לְפָלִיטָה. (לב, ט')

הַמִּתְּנָה הָאֶחָת וְהִפָּהּ. פִּירֵשׁ רש"י
מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה,
אִם-תִּתְּנָה עָלַי מִתְּנָה לֹא-יֵירָא לְכִי
(תהלים כז, ג), הִרִי לִשׁוֹן נִקְבָּה. וַיֹּאמֶר
(בראשית לג, ח), מִי לִנִּי כָל-הַמִּתְּנָה הַזֶּה
אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי לִשׁוֹן זָכָר.

עַד כֵּאן פִּירוּשׁ רש"י. וצריך לומר
לפשוטו של מקרא שהוקשה לו מדוע
כתוב הַמִּתְּנָה הָאֶחָת וְהִפָּהּ. הַמִּתְּנָה
הָאֶחָת, לִשׁוֹן נִקְבָּה, וְהִפָּהּ לִשׁוֹן
זָכָר. או הוקשה לו שבתחילה יאמר
לִשׁוֹן נִקְבָּה הַמִּתְּנָה הָאֶחָת וְהִפָּהּ,
ואחרי כן יאמר לִשׁוֹן זָכָר וְהִנֵּה
הַמִּתְּנָה הַנּוֹשָׂאָר לְפָלִיטָה. ואשר על כן

ועל דרך הרמז והטעמים יאמר כי
לכן הוטעמו המלים [לו, מ'] וַיֹּאמֶר
עֲשׂוֹת [אלופי עֲשׂוֹן] בתלישא גדולה
ובגרשיים, לומר לך שעתידים כל
האלופים האלו להתלש תלישא
גדולה מן העולם, ולהיות נגרשים
מלפני יעקב באלף השביעי, מכח
השתחויותיו של יעקב לעשו שבע
פעמים.

ועל דרך הסוד ירמזון שבע
ההשתחויות לשבע הספירות הק'
שדרכן עלה יעקב ונתעלה להגיע עד
כסא הכבוד, שנאמר עד גשתו עד
אחיו, עד גשתו הוא שמונה עד אחיו
הוא תשע ועד בכלל הוא עשר, שהגיע
בזה עד הכתר העליון שם דמותו של
יעקב חקוקה בכסא הכבוד ומעתה אין
קליפת עמלק שבעשו יכולה לו, כפי
שנאמר בכרובים [שמות, כה, כ']:

וּפְנִיָּהֶם אִישׁ אֶל-אָחִיו.

וכמובא במדרש רבה במדבר פרשה ד,
וּפְנִיָּהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו, כְּנֶגֶד כְּסֵא
הַכְּבוֹד שְׁמִכֵּן כְּנֶגֶד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
[שם יג] וכן מובא שם [א]: הִדָּא הוּא
דְּכְתִיב (ישעיה מג, ד): מִאֲשֶׁר יִקְרָת
בְּעֵינַי נִכְבְּדָתָּ וּגו', אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא לִיעֲקֹב, יַעֲקֹב הִרְבֵּה אֶת יְקָר בְּעֵינַי
שְׁכַבְכֹּל קִבְעָתִי אִיקוּנִים שְׁלָה

זכר, כשאלת עשו מִי לָךְ פֶּל-הַמַּחֲנֶה
הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, וכוונתו היתה
למחנה המלאכים שהוא לשון זכר.

וְהַגִּינֵן בָּהּ, מה יכריח את רש"י לפרש
בפסוק בתהלים אִם-תִּחְנֶה עָלַי מַחֲנֶה,
שהוא לשון נקבה. דלמא לשון זכר
הוא, שהרי תִּחְנֶה יסבול שני
פירושים. האחד לשון נקבה, לומר
היא תִּחְנֶה, והשני לשון זכר בנוכח,
אֲתָה תִּחְנֶה.

אלא בשימת לב מה כתיב ביה, לֹא-
יִירָא לִפְנֵי . ואל מי פונה דוד המלך
במזמור זה, הוי אומר אל הקב"ה.
והרי לא יתכן שיאמר להקב"ה, אִם
אתה תִּחְנֶה עָלַי מחנה - לֹא-יִירָא
לִפְנֵי. שהרי על דוד נאמר שריווה
להקב"ה בשירות ותשבחות, ולא
ינהיג עצמו בשררה להטיח דברים
כלפי מעלה.

אלא על כרחך, כוונתו של דוד המלך
למחנה עצמה, בלשון נסתרת ונקבה.
וכך יהיה ערך הדברים:

אם היא, המחנה, תִּחְנֶה עָלַי - לֹא
יִירָא לִפְנֵי כי אתה ה' אֲנִי וְיִשְׁעִי.

^ ^ ^ ^

תירץ רש"י קושייתו שמחנה הוא גם
לשון זכר וגם לשון נקבה.

ולעומקו של מקרא, נראה לתרץ
בדרך אחרת. הַמַּחֲנֶה הָאֵחָת, לשון
נקבה, הם מחנה בני ישראל. וְהַפָּהוּ
לשון זכר יכול להיות שמדבר על
מחנה המלאכים הנקראים לשון זכר
כי לגבי ישראל הם בבחינת משפיע
ומחנה ישראל בבחינת מקבלים
השפעה.

ולכן כתיב וְהַפָּהוּ, לשון זכר והכה
מחנה המלאכים את עשו.

ולפי זה לא היה צריך לחלק את
המחנות, אלא רק כטכסיסי מלחמה,
שאם יבוא עשו למחנה האחת, יכהו
מחנה המלאכים, ואנשיו של עשו גם
אם יבואו למחנה השני, ינוסו להם
מאחר שיראו כי הוכה עשו במחנה
האחת על ידי המלאכים ויהיה גם
המחנה השני לפליטה.

וקצת סיוע לזה בשתי הדוגמאות
שהביא רש"י. האחת היא דוגמא
למחנה בשר ודם, אִם-תִּחְנֶה עָלַי
מַחֲנֶה שהוא לשון נקבה. והדוגמא
השניה למחנה המלאכים שהוא לשון

בצירוף המלים של **ומפל-האמת** מנוקדת המילה **ומפל** בקמץ קטן. ואף כי אמת התורה קימא לנצח, הרי היא רחבה מני ים, ובעומדו לפניה אומר יעקב אבינו בענותנותו **קטנתי אפילו מפל קומץ שבה**.

ואשר על כן בחר הקב"ה ליתן דוקא ליעקב את מידת האמת, להגדילה ולפארה בגבורה עילאה של יצחק אביו, מתוך חסדי המקום אשר בירר לו אברהם אוהבו. שנאמר (מיכה ז, כ') **תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם**.

שמתוך חסדי אברהם וגבורת יצחק תתברר לה מידת האמת של יעקב, ככתוב (תהלים קיז, ב') **כי גבר עלינו חסדו ואמת יהוה לעולם הללויה**. **כי גבר** היא גבורת יצחק, **עלינו חסדו** היא חסד לאברהם ואמת יהוה לעולם היא מה שכתוב **תתן אמת ליעקב**.

^^^

קטנתי מפל החסדים ומפל-האמת אשר עשית את-עבדך כי במקלי עברתי את-היך ונה ועתה היתי לשני מחנות (לב, יא')

קטנתי מפל החסדים ומפל-האמת.

בשימת לב, **מפל** החסדים הכף מנוקדת חולם שהיא תנועה גדולה. **ומפל** האמת הכף נקודה קמץ קטן שהיא תנועה קטנה. ויש ליתן טעם בדבר. אמנם כן, שינוי הניקוד לכאורה נובע מהשינוי בטעמים, כי **מפל** החסדים המילה **מפל** מוטעמת בפני עצמה, **ומפל-האמת** המילה **ומפל** מוקפת היא ואינה מוטעמת בפני עצמה, ולכן ישתנה ניקודה. אך מכל מקום אומר הדבר דרשני, לגלות עומק ענינו של שינוי.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח והניקוד, יש לומר, כי **חסדי המקום** כה רבים הם, עד שהם כוללים כל העולם כולו, כי מי יוכל עמוד לולא חסדיו של מקום. ולכן אמר **מפל החסדים**, בתנועה גדולה.

ולעומתם, האמת נעדרת ואין לנו בה תפיסה כלל בעלמא דשקרא. ולכן

בְּמַקְלִי עֲבַרְתִּי

כִּי בְּמַקְלִי עֲבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה
(לב, יא').

פִּירֵשׁ רִש"י, לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה, אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה, נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן.

ויש לשאול, מדוע היה על התורה לציין כי במקלי. לפירוש השני של רש"י ניחא. שנתן מקלו בירדן ונבקע הירדן. אך לפירוש הראשון היה יכול לומר בחוסר כל עברתי את הירדן, ועתה הייתי לשני מחנות. וכיצד יעיד המקל על חוסר כל.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח, יבואר בשני אופנים, על דרך האפשר.

הא' שהיה זה המקל אשר ממנו התעשר בשקתות המים עת הציב מקל לזו וערמון בעת בא הצאן לשתות. לכן מזכיר חסדי המקום שיצא עם מקלו בלבד, וממנו תוצאות נסים ונפלאות שעשה עמו הבורא ית'.

הב', על דרך אל תקרי. אל תקרי בְּמַקְלִי, אלא בְּמָה - בְּקוֹלִי. בקול

התורה שעמדה לי מבית מדרשו של שם ועבר, ובקול התפילה שעמדה לי בעת צרתי. שנאמר הקל קול יעקב. וכאומרו בְּמָה עברתי את הירדן הזה, בְּמָה, בְּקוֹלִי. והיינו בְּמַקְלִי.

ועוד יש לומר, מאי בְּמַקְלִי. שנאמר וישא יעקב רגליו. ופירש"י שנעשה קל ללכת. באותה קלות שהגעתי באותה קלות אני מבקש לחזור.

ועוד יש לומר, כמובא בפסחים נב: כפי שאמר רב יוסף על רב ספרא שתמך בדיעה של רב הונא בריה דרב איקא הַמַּקַּל בעבורו: "וּמַקְלֹו יִגִּיד לוֹ" (הושע ד, יב), שתומך בדעת הַמַּקַּל לוֹ.

ואף כי שם התכוון רב יוסף בדרך השלילה, כאן על דרך הצח יאמר יעקב לפני הקב"ה, קטנתי מכל החסדים וגו', ואם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהוָה אֶדְנִי מִי יַעֲמֵד, ואשר על כן אני פונה אליך בשם הרחמים אל מי שֶׁמַּקְלִי לִי, אל שומע קוֹלִי כִּי בְּמַקְלִי בָּמָה שֶׁהִקְלַת עָלַי עַד עֵתָה עֲבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, אֵת רִצּוֹנָהּ הַמְּרֻדָּה הַזֹּאת שֶׁל עַמְלָק, וְעַתָּה הִיטִיתִי לְשִׁגְי מִתְּנֻנֹת, וְתִרְתִּי מִשְׁמַע: מַחֲנוֹת בָּשָׂר

בְּמִקְלִי עֲבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעָתָה
הֵייתִי לְשֹׁנֵי מַחְנֹת.

~~~~~

הַצִּילָנִי נָא מִיַּד אֲחִי מִיַּד עֲשׂוֹ כִּי-
יֵרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ כֹּן-יָבוֹא וְהִפְנִי אֲם
עַל-בָּנִים (לב, יב')

אֲם עַל-בָּנִים. רצה לעורר רחמיו של
מקום והזכיר שילוח הקן. אלא
שהאומר עַד קֵן צָפוּר יִגִּיעוּ רַחֲמֵיךָ
מִשְׁתַּקֵּין אוֹתוֹ. [ולאומר כי למסקנת
הגמרא שם מדובר בשליח ציבור, היה
יעקב כאן בתפילתו כשליח ציבור]
ולכן הזכיר ברמז אֲם עַל-בָּנִים.

וְעוֹד עַל דֶּרֶךְ הַצַּח, אומר יעקב
מדוע אזכיר עתה שילוח הקן, שהרי
אַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עֲמָךְ, וגם
בשילוח הקן אמרת לִמְעַן יֵיטֵב לְךָ
וְהָאֲרַכְתָּ יָמִים.

~~~~~

וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עֲמָךְ
וְשִׁמְתִּי אֶת-יָרְעֶךָ כְּתוֹל הַיָּם אֲשֶׁר
לֹא-יִסָּפֵר מִיָּב (לב, יג')

וּדָם וּמַחְנֹת הַמִּלֵּאכִים. וכן תרתי
מִשְׁמַע לַגִּבִּי הַמִּקְלִי: בְּמִקְלִי עֲבַרְתִּי
וְעַל יְדֵי מִי שִׁשְׁמַע קוֹלִי וְשִׁמְקֵל לִי.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמֵר לַעֲוֹמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא
שֶׁהוּא הַמִּקְלֵל בּוֹ הֵכָה בִּלְעָם אֶת אֲתוֹנוֹ
בְּפַעַם הַשְּׁלִישִׁית. ככתוב: [בלק, במדבר,
כב, כז'] וַיִּחַר-אַף בְּלָעָם וַיִּף אֶת-הָאֲתוֹן
בְּמִקְלֵל, מֵאִי בְּמִקְלֵל בַּה"א הַיִּדִיעָה,
שֶׁבִּלְעָם הוּא לִבָּן כְּמוֹבָא בַּמִּדְרָשׁ
תַּנְחוּמָא, וּלְבָן חֲמַד מֵיעֶקֶב אֶת מִקְלּוֹ,
הוּא הַמִּקְלֵל אֲשֶׁר אֲתוֹ עֲבַר יַעֲקֹב אֶת
הַיַּרְדֵּן וְאֲשֶׁר עַל יְדוֹ הָעֲשִׂירוֹ הַקֶּבֶ"ה
בְּמִקְנֵה רַב. וְאֵע"ג שֶׁכֵּבֶר נִכְתָּב קוֹדֵם
לְכוֹ שֶׁהֵכָה אֶת הָאֲתוֹן, לֹא נִכְתָּב בְּמֵה
הֵכָה אוֹתָהּ. שֶׁהָרִי הֵכָה אוֹתָהּ זֶה שֶׁלֹּשׁ
רַגְלִים, וְכָל פַּעַם הוֹסִיף עַל מַכְתּוֹ מִכָּה
רַבָּה: בַּפְּסוּק כַּג כְּתִיב: וַיִּף בְּלָעָם אֶת-
הָאֲתוֹן לְהַטִּיחָהּ הַיַּרְדֵּן, וְלֹא כָתַב בְּמֵה
הֵכָה. וְלֵאחֶר מִכֵּן בַּפְּסוּק כֹּה כְּתִיב:
וַתִּלְתֵּץ אֶת-רַגְלָהּ בְּלָעָם אֶל-הַקִּיר וַיִּסָּפֵף
לְהַכְתֶּהּ וְלֹא כָתַב בְּמֵה הֵכָה, עַד אֲשֶׁר
בַּפְּסוּק כֹּז כְּתִיב: וַיִּף אֶת-הָאֲתוֹן
בְּמִקְלֵל. מֵאִי בְּמִקְלֵל בַּה"א הַיִּדִיעָה,
וְהָרִי לֹא הוֹזְכָר הַמִּקְלֵל לִפְנֵי כֵן. אֲלֵא
הוּא הַמִּקְלֵל הַיִּדוּעַ שֶׁלֶקַח בִּלְעָם הוּא
לִבָּן, מֵיעֶקֶב. שֶׁכֵּן כְּשֶׁחֲזָר יַעֲקֹב מִלְבָּן
לֹא מוֹזְכָר הַמִּקְלֵל כָּלֵל, רַק בְּאִמְרוֹ כִּי

כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם.

ומעתה לא נותר אלא ליתן טעם מדוע נקט יעקב בחצי השני של ברכת אברהם. **וכחול אשר על שפת הים**, ולא הזכיר את החצי הראשון של ברכת אברהם שהיא **ככוכבי השמים**. והלא **ככוכבי השמים** ברכה מעולה ממנה. שהיא מראה גם על ברכה רוחנית.

אלא כך אמר יעקב אבינו לפני הקב"ה, בדרך של "אל תקרי": אל תקרי **כחול** אלא **כחיל**. כחומה. (וכאיכה ב, ח'). כחומת הים, ככתוב **והמים להם חומה מימינם ומשמאלם**. שאגן עליהם כחומה, מימינם ומשמאלם. גם במידת **החסד** שהיא מימינם, וגם במידת **הגבורה** שהיא משמאלם.

וזו טענת יעקב אבינו. שאם יבוא עשו והכני אם על בנים, כיצד תהיה לבנים חומה בעברם את הים? לזה אמר אשר לא **יִסְפָּר** מרב. אל תקרא **יִסְפָּר** אלא **יִסְפָּר**. שאי אפשר יהיה **לִסְפָּר** את כל הנסים מתוך שרבים הם, והנסים שעל הים יתחילו **לִסְפָּרם**.

וְשָׁמַתִּי אֶת-נִרְעָה בְּחוֹל הַיָּם. פירש רש"י, והיכן אמר לו כן, והלא לא אמר לו אלא (בראשית ויצא, כח, יד). **וְהָיָה נִרְעָה פַּעֲפֵר הָאֲרֶץ**, אלא שאמר לו (שם, פסוק טו'), **כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אֶם-עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ**, ופירש רש"י שם: **דברתי לך**. לצרכך ועליך, מה **שהבטחתי לאברהם** על זרעו, **לך הבטחתי** ולא לעשו, שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע, אלא כי ביצחק, ולא כל יצחק, וכן כל לי, ולך, ולו, ולהם, הסמוכים אצל דבור, משמשים לשון על, וזה יוכיח, שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן. עכ"ל רש"י.

ופירושו הוא כעין חיסורא מחסרי והכי יש למימר: **כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ יַעֲקֹב עַד אֲשֶׁר אֶם-עָשִׂיתִי לָךְ**, את אשר דברתי **לאברהם אביך**, ומה שדברתי לאברהם אביך - הוא לך ובשבילך!

וכן יצחק אביו הבטיחו על הדבר כשאמר לו [בסוף תולדות [כח, ד']:] **וְיָתֵן-לָךְ אֶת-בְּרִכַּת אֲבִיךָ לָךְ וְלִנְרָעָה אִתָּךְ לְרִשְׁתָּהּ אֶת-אֲרֶץ מִגְרִיד אֲשֶׁר-נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם**:

ולאברהם אמר [וירא, כב, יז'] **כִּי בָרַךְ אֲבִרְכָּךְ וְיִסְרְכָּה אֲרָכָה אֶת נִרְעָה**

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יַעֲקֹב שׁוּב אֶל-אֶרֶץ
אֲבוֹתֶיךָ וּלְמִוְלַדְתָּהּ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ.
שְׁמִידַת אֶהְיֶה הִיא מִידַת הָאֲצִילוֹת,
גְּבוּהָ מֵעַל גְּבוּהָ, מִמְּנָה שִׁפְעָה כָּל
הַהֻטְבוֹת שֶׁבְּעוֹלָם. וּבִאֲדֹמָרוֹ וְאֶהְיֶה
עִמָּךְ נַעֲשֶׂה כְּאֹמֶר לֹ: [לב, י'] וְאִיטִיבָה
עִמָּךְ, הִיטֵב אִיטִיב עִמָּךְ.

~~~~~

עֲזִים מְאֹתִים וְתִישִׁים עֲשָׂרִים
רְחֵלִים מְאֹתִים וְאִילִים עֲשָׂרִים.
גְּמָלִים מִיִּנְיָקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים
פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֶתְנָת
עֲשָׂרִים וְעֵזִים עֲשָׂרָה (לב, טו'-טז').

יש ליתן טעם במספרים אלו, שהרי
ודאי היתה לו בזה כוונה סמויה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכך
הוא החשבון: עזים מאתים ותישים
עשרים. הרי הם ר"ך. רחלים
מאתים ואילים עשרים. הרי גם הם
ר"ך. והיינו רך רך. ששלחם אליו כדי
לרכנו.

ועוד שלח אליו, גמלים שלשים הרי
ל', פרות ארבעים הרי מ', ופרים
עשרה הרי י', יחד הרי הם למ"י. כדי

מהנסים שעתה עושה עמדי עכשיו.
וזה שסדרו חז"ל בהגדה של פסח
לומר מארמי אובד אבי וירד
מצרימה, שאם לא הצלתני מיד לבן
ומיד עשו כיצד יאמרו נסים שעל הים.

ושמא יש לומר עוד, שכוונת הכתוב
בזה גם למחלוקת כביכול בין ר"א ר"ע
ור"י הגלילי, כמה נסים היו על הים,
שחד אמר חמישים וחד אמר מאתים
וחד אמר חמישים ומאתים, ולא פליגי
אלא כמוסיף והולך זה על גבי זה
והיינו לא יספר מרב, וקרי ביה לא
יספר מרב. שעוד יעצמו וירבו מן
הנסים שאתה עושה עמדי.

~~~~~

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אֲבִי אֲבָרְהָם וְאֱלֹהֵי
אֲבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֵלֶּה אֵלֵי שׁוּב
לְאֶרֶץךָ וּלְמִוְלַדְתָּהּ וְאִיטִיבָה
עִמָּךְ: [לב, י'], וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הִיטֵב
אִיטִיב עִמָּךְ [לב, יג']

ויש לשאול, והרי לא מצינו שאמר
לו אלו המלים: וְאִיטִיבָה עִמָּךְ, הִיטֵב
אִיטִיב עִמָּךְ.

אלא כוונתו של יעקב למה שהבטיחו
הקב"ה וְאֶהְיֶה עִמָּךְ: [ויצא, לא, ג']

ובשימת לב, יש לשאול מדוע לא שלח לו כבשים כלל ועיקר.

ושמא יש לומר שהכבשים של יעקב שנאמר בהם ויפרץ לרוב, היו מעשי נסים על ידי המלאכים.

ומובא בחז"ל שאין להשתמש במעשה נסים כמובא בתענית כד: ואם תאמר, הרי יעקב השתמש, וי"ל בשאינו צריך לזה, וכדפירש"י שם: ובמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון.

ומשמע מכאן שלכלל האנשים שאינם מיוחדים במידותיהם ובדרגת רוחניותם, ובמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון, אבל ליעקב אבינו שהוא איש תם, האדם השלם במידותיו שדמותו חקוקה בכסא הכבוד, בודאי נכון הוא שישתמש במעשה נסים שהועידו לו מן השמים.

ומה גם שהשקיע במעשה הנסים הזה מיטב שנותיו ומרצו וכוחותיו, בודאי לו יאה ולו נאה להשתמש בהם. אבל אין ראוי ליתן ממעשה נסים כלל לאנשים שטומאתם אומנותם בכלל, ולעשו ואנשיו בפרט.

או פלך לדרך זו, שלא שלח לעשו כבשים, באשר כנסת ישראל נמשלה

לעוררו לשאול למי-אתה ואנה תלך: וילמי אלה לפניה. (לב, יח')

ועוד שלח אליו, אתנת עשרים הרי כ', ועירים עשרה הרי י', יחד כ"י. והיינו שיאמרו לו כי-אמר אכפרה פניו במנחה הלקחת לפני ואחרי-כן ארצה פניו אולי ישא פני (לב, כא').

וכולם יחד הם חמש מאות וחמישים במספר. גימ' תק"ן. שבזה תקן עצמו מיראתו מעשו, והן גם אותיות נת"ק. שבזה נתק עצמו מאימת עשו. ולמד זאת מזקנו אברהם בהציבו את שבע כבשות הצאן לבדהו, בכרתו ברית עם אבימלך. וכמבואר בלעומקו של מקרא לפרשת וירא (כא, כח') ויצב אברקם את-שבע כבשות הצאן לבדהו מאי לבדהו, רמז לו הן לבד. הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב.

גם כאן רמז יעקב לעשו, ושלח לו צאן ובקר כמנין נתק. שבזה מתנתק הוא ממנו. ובתוספת הא' של אלופו של עולם שהבטיחו להיות עמו, הן אותיות קנא"ת. שבזה תקן גם את קנאת אחיו. ובזה נתק הקב"ה את עשו מעליו. וכנאמר בהפטרה בעובדיה ונקרת לעולם.

ולעומקו של מקרא מהדוגמאות של רש"י, נראה בעליל מה בין לבן, עשו ויעקב:

לבן אומר: שלי הוא,

עשו שואל: של מי הוא,

ויעקב אומר: הכל שלו הוא, וכדברי דוד המלך, לה' הארץ ומלואה.

~~~~~

וַיָּקָם | בְּלִילָה הוּא וַיִּקָּח אֶת-שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת-שְׁתֵּי שְׁפָחָתָיו וְאֶת-אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבְּר יָבֹק: וַיִּקְחֵם וַיַּעֲבֵרֵם אֶת-הַנַּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת-אֲשֶׁר-לֹו: (לב, כג'-כד')

מפרש הרמב"ן: אין מוקדם ומאוחר בפסוק הזה להצלה אבל אמר שאסף נשיו ושפחותיו וילדיו אל שפת הנחל ועבר הוא לבדו את מעבר יבוק לראות אם גבהו המים ושב ולקחם עמו כולם כאחד ויעבירם את הנחל ואחרי כן ויעבר את אשר לו מקנהו ורכושו.

כלומר: אע"פ שנראה לכאורה מהפסוק שהעבירם בזה הסדר: נשיו, שפחותיו, ילדיו והוא עצמו, מכל מקום

לצאן, שְׁנַאֲמַר: שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז). ולא רצה ליתן לעשו כל שליטה אפילו במה שנמשל לכנסת ישראל.

~~~~~

וַיָּצֹו אֶת-הָרֹאשֹׁן לֵאמֹר כִּי יִפְגְּשֶׁךָ עֶשָׂו אָחִי וּשְׂאֲלֶךָ לְאֹמֶר לְמִי-אַתָּה וְאָנֹכָה תֹלֵךְ וּלְמִי אַלֶּה לְפָנֶיךָ (לב, יח')

ולמי אלה לפניה. זאת שאלתו כביכול של עשו. ורש"י מסביר לפשוטו של מקרא, את האות ל' בתחילת התיבה למי, שהיא כמו של. של מי אלה לפניך. ולכך הביא רש"י שני מקומות נוספים בהם הל' בתחילת התיבה משמשת במקום שָׁל.

הא' בדברי לבן "וכל אשר אתה רואה לי הוא", כלומר שלי הוא.

הב' בדברי דוד המלך בתהלים "לה' הארץ ומלואה", כלומר של ה' הארץ ומלואה.

ובחזרו לפכים קטנים, שנאמר וַיִּנָּתֶר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ.

ועוד פעם אחת כשעבר עם הפכים קטנים לאחר שְׁשׂוּר עם המלאך.

נמצא שעבר את מעבר יבק שבע פעמים.

ועל דרך הסוד, ז' פעמים שעבר את מעבר יבק הם כנגד ז' ספירות הק': חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות. ועוד ג' אותיות יב"ק שהם כנגד ג' ספירות עליונות:

חכמה בינה דעת, [או לחילופין כתר חכמה בינה, והדעת נכללת בהם], הם יחד עשר ספירות הק' וסימנך: יב"ק ראשי תיבות: יחוד ברכה קדושה, שהם כנגד כתר חכמה בינה [והדעת נכללת בהם] כנ"ל.

וכעין זה נמצא בזהר חדש תיקונא קדמאה: דאיהו פֶּתֶר עֲלִיּוֹן. וְאֵלֶּיךָ אָנוּן י' חוד ב' רָכָה ק' דְּשָׁה דְּבָהוֹן י' עֲנָנוּ ב' יוֹם ק' רָאָנוּ. דָּאָנוּן רָאִישִׁי תְּבִין דְּעֲלִיָּהוּ אֲתָמֶר (בראשית לב) וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֿ'ק.

הוא השם הק' יב"ק אשר כלולים בו כמה וכמה שמות ה', והוא גימטריה

הסדר בפסוק לא מראה על סדר ההצלה.

אלא בתחילה קיים בעצמו וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֿ'ק, לידע אם לא יגיעו מים עד נפש.

אח"כ קיים ההצלה במשפחתו וברכשו - כולם כאחד, ככתוב וַיִּקְרָאם וַיַּעֲבֹרם אֶת-הַנָּחַל וַיַּעֲבֹר אֶת-אֲשֶׁר-לֹו.

ולבסוף חזר לקחת פכים קטנים. שנאמר וַיִּנָּתֶר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ, וכדעת זקנים מבעלי התוס' אל תקרי לבדו אלא לכדו.

ובשימת לב יש לומר שעבר את הנחל ז' פעמים. כיצד:

פעמיים בעברו לבד הלוך חזור, [לראות אם יוכלו לעבור] שנאמר וַיַּעֲבֹר אֶת מַעְבַּר יַבֿ'ק.

עוד פעמיים בהעבירו את משפחתו, שנאמר וַיִּקָּח אֶת-אֲשֶׁר־נָשָׁיו וְאֶת-אֲשֶׁר־נָשָׁיו וְאֶת-אֶחָד עֶשְׂרִי וְלָדָיו [הלוך, וחזור - לקחת את רכשו].

עוד פעמיים בהעבירו את רכשו, שנאמר וַיַּעֲבֹר אֶת-אֲשֶׁר-לֹו בהלוך,

ומתוך כך כלול גם יצחק עמהם, וכנרמז במשנה בפרקי אבות: (א,ב') שְׁמֵעוֹן הַצָּדִיק הָיָה מְשִׁיבֵי כֹסֶת הַגְּדוּלָּה. הוא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסִידִים, גְּמִילוּת חֲסִידִים הֵינּוּ אֲבֵרָה, הָעֲבוּדָה הֵינּוּ יִצְחָק שֶׁנֶּעֱקַד עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ, עַל הַתּוֹרָה הֵינּוּ יַעֲקֹב, שֶׁהוּא הַתּוֹרָה וּמִידַת הָאֱמֶת הִיא הַתּוֹרָה הַק'. ויחד הם מעמידי העולם אשר כלול מהויותם.

~~~~~

לְבָדוֹ - לְכָדוֹ

וַיִּנָּתֵר יַעֲקֹב לְכָדוֹ וַיֵּאָבֶק אִישׁ עִמּוֹ
עַד עֲלֹת הַשָּׁמֶר (לב, כה')

לְכָדוֹ. בחינת יעקב היא בחינה של לבדו. שהוא לבדו מבין האבות שדמותו חקוקה בכסא הכבוד, והוא לבדו הממזג בין אברהם ויצחק כתפארת הממזגת בין החסד והגבורה.

וכן תרמוז הפרשה למידת הלבדו של יעקב אבינו:

אֵהִי'הּ, הוֹי'הּ, אֲדֹנָי, וכן גימטריה' הוֹי'הּ אֱלֹהֵינוּ, כמובא בספרים הק'. וזה שאמר נִיָּקָם | בְּלִילָה הוּא (לב, כג'). שאין ת"ל הוא. ומה תלמוד לומר הוא. אלא הכוונה להקב"ה שהיה עוזרו כל אותו הלילה, והוא הנקרא בשם הו"א, כמובא בשערי אורה שהוא שֵׁם הַרְחָמִים הַעֲלִיּוֹנִים. ומובא בשרשי השמות להרמ"ז, שיכוון בזה השם יב"ק באומרו יֵעֲנֵךְ יְהוָה בְּיוֹם צָרָה, ר"ת יב"ק, [צ' של צרה ו-י' של שם ה', הרי ק'], וכן באומרו יֵעֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרָנוּ, ר"ת יב"ק. והוא השם המסוגל לישועה וגאולה, לעבור בנח"ל העליון שהוא ראשי תיבות: נוצר חסד לאלפים, על ידי שמוסר עצמו לה' לעבור בנח"ל התחתון שהוא ראשי תיבות: נפשנו חתה לה'. כמובא באוהב ישראל מאפסא.

ונראה לומר עוד על דרך הצח, מעב"ר יב"ק הם אותיות יעק"ב מב"ר שהם ראשי תיבות: יעקב מעשה בראשית, לומר לך כשם שאברהם כלול במעשה בראשית שנאמר בְּהִבְרָאָם, הם אותיות באברהם, כן יעקב כלול במעשה בראשית, ונרמז במעב"ר יב"ק.

ובשימת לב, מצינו בכמה דרשות חז"ל שהחליפו האות ב' באות כ' בהיותן דומות. וכפי שיתבאר בסמוך, בעיקר היכא דיש **שייכות** לחילופין.

וַיִּרְאֶה לְמַעַן, כי ההבדל בין ב' ל' שבאות ב' יש **עקב** קטן, אשר לא תימצא בכ'.

ואשר על כן על דרך הצח ולעומקו של מקרא יאמר, **העקב** שתפש יעקב בעשו מיום היוולדו היא העקב שבאות ב' במילה **לבדו**. ולכן לא חשש לחזור ל**בדו** ל**בדו**, לפכין קטנים, אע"פ שאמרו ת"ח לא ילך לבדו בלילה [חולין צא.], כי **עקבו של עשו בידו**. ולכן דרשו ל**בדו** ל**בדו**.

ויש לשאול, מה שדרשו ביה **פכין**, ומיעוט רבים שנים, הרי היה ראוי לדרוש ביה **פך אחד**, שנאמר ל**בדו** - ל**בדו**. ומאי **פכין** לשון רבים.

ולעומקו של מקרא יש לומר שאמנם היו **שנים**, **שני** כדים. ומשום חשיבות תוכנם מסר נפשו עליהם. **בכד האחד** היה טל של **תחיית המתים** אשר ברכו אביו יצחק, **מטל השמים**, וכמובא בזה"ק:

באומרו במקלי עברתי את הירדן הזה תרגם אונקלוס **יחידי**. והוא לן בלילה הוא. **הוא לבדו**. ויותר יעקב **לבדו**. כאומה המשולה לכבשה בין שבעים הזאבים. שרק הקב"ה עוזרם. וכן נאמר הן **עם לבדד ישכון** ובגויים לא יתחשב, ולכן נקרא **בדד עין יעקב**.

ועל דרך הסוד, המילה **לבדו** בגימטריה מ"ב. כנגד שם מ"ב הק' עליו מיוסד **אנא בכח**. שרק כלפי הגויים הוא נקרא לבדו, אך אינו לבדו אלא הקב"ה עוזרו, ולכן לבדו נקרא בשם מ"ב. כי לולא הקב"ה עוזרו בשם מ"ב לא היה יכול להיוותר. לכן **וינתר יעקב לבדו**.

ועל דרך הדרש, **וינתר יעקב לבדו**. אמר רבי אלעזר **שנשתייר על פכין קטנים** [חולין צא.].

וְהָיָה בָּהּ, היכן ירמוז הפסוק לדרשה זו **שנשתייר על פכין קטנים**. ובדעת זקנים מבעלי התוספות אמרו אל תקרי ל**בדו** אלא ל**בדו**. **ועדיין** יש ליתן טעם בחילוף ה' והכ', עד כדי שיאמרו אל תקרי.

ולכן הכד של טל תחיית המתים נקרא על שם יעקב, שמסר נפשו שלא יפול ביד עשו הכופר בתחיית המתים, כפי שאמר עשו [כה, לב'] **הֲנֵה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָה-גַּם לִי בִכְרָה**, וכן הכד של השמן זית זך למנורה נקרא על שם יעקב שמסר נפשו על עבודת בית המקדש שלא יפול בידי עשו הרשע שכפר בעבודה כנאמר [כה, לד'] **וַיָּבֹז עֲשׂוֹ אֶת-הַבִּכְרָה**, וכפי שנדר יעקב [כח, כב'] **וְהָאָבִן הַזֶּה אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים וְגו'**.

ואשר על כן דרשו בו לבדו-לכדו, כי שני הכדים גם יחד שנחשבו בעיני כל כ"פכים קטנים", נקראו כדו של יעקב שמסר נפשו על כל אחד מהם, ואף על פי שלכאורה קטנים הם ונראים כבלתי חשובים, הרי כמכילים הם הררים התלויים בשערה, טל תחיית המתים ושמן זית זך למנורה, בהם בני יעקב תלואים למשובתם עד עת בא גואל במהרה לגאלם.

ועוד לענין חילוף האותיות של ב' וב':

בזה תואר פִּינַת יְקָרַת בדרשת חז"ל עלומה.

(בדף פ"ג ע"א): **וְהֶאֱכִלְתִּיהָ נִחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיהָ. כָּמָה דְּכָתִיב, (בראשית כז) וַיָּתֵן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגו', וּבִרְכִּיהָ בְּבִרְכָּתָא, דְּזַמְיָנִין בְּנוֹי דְּיַעֲקֹב, לֹאֲחִיָּא בְּהִיא טַלָּא לְזַמְנָא דְּאֲתִי, דְּכָתִיב וַיָּתֵן לָהּ הָאֱלֹהִים. לָהּ וְלֹא לֹאֲחִירָא. מִטַּל הַשָּׁמַיִם, דְּבִיהָ זַמְיָנִין מִתִּיָּא לֹאֲחִיָּא לְזַמְנָא דְּאֲתִי.**

ובכד השני היה שמן זית זך שירד אליו מן השמים, ממנו יצק על המזבח שהקים, וכפי שמובא במדרש רבה ויצא פרשה סט: **וַיִּצֶק שָׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ (בראשית כח, יח), שִׁפְעָה לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם כְּמֵלֶאכֶּה פִּי הַפֶּה.**

ולעומקו של מקרא יאמר, וממנו נשתייר למנורה הטהורה, וממנו נשתייר לנס חנוכה. ומה שאמר **לִכְדּוֹ** בלשון יחיד כי הם היינו הך. כפי שאמרו שנס חנוכה נצחי הוא ולא יפְטֵל עולמית ואף גם בעת תחיית המתים.

או כלך לדרך זו: כל דבר שבא במסירות נפש נקרא על שמו של מוסר נפשו.

ובמקום לבלותו אמר **לְכַלְתּוּ**, ועוד שגם ידרוש על כך דרשתו.

ויש להבין ההבדל בין **לְכַלְתּוּ** ובין **לְכַלְתּוּ**. ונראה בעליל כי **לְכַלְתּוּ** קשה יותר מ**לְכַלְתּוּ**. שהרי סוף סוף יש כאן כליון. וב**לְכַלְתּוּ** עדיין יש תקוה להתחדשות.

ורב הונא בדרשו בתחלה **לְעֲנוּתוֹ** ולבסוף **לְכַלְתּוּ**, ירד לסוף דעתו של עמלק. שכל רצונו של עמלק הוא **לְכַלְתּוּ** לעם ישראל, ולא יסתפק ב**לְכַלְתּוּ** בלבד. ולכן אמנם כתוב בתחילה **לְעֲנוּתוֹ** ולבסוף **לְכַלְתּוּ**, אלא שלפי רב הונא כוונת הפסוק לומר שבאמת מגמת פניו של עמלק בסופו של דבר היא **לְכַלְתּוּ**. רק הפסוק נקט בלישנא מעליא **לְכַלְתּוּ** כדי לא ליתן ח"ו פתחון פה לשטן לקטרג.

והם הם הדברים בפרשתנו.
באשר יכאב לעשו עד יומו האחרון **תפישתו זו של יעקב בעקבו**, לא יסתפק ב**לְכַלְתּוּ** הנכתבת באות **ב'** **עם העקב** מאחוריה, אלא ישים מגמת פניו **לְכַלְתּוּ**, הנכתבת באות **כ'** **ללא העקב**

שכן הגמרא במסכת ברכות דף ז': דורשת [לענין קביעות מקום לתורה ותפילה] את הפסוק {שמואל ב ז-י} וְשָׁמַתִּי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד, וְלֹא-יִסִּיפוּ בְנֵי-עוֹלָה לְעֲנוּתוֹ פֶּאֶשֶׁר פָּרָאשׁוּנָה.

ושואל על כך רב הונא, מדוע כאן כתוב **לְעֲנוּתוֹ** ובדברי הימים א י"ז, ט' כתוב אותו פסוק, **בשינוי אחד** בלבד, במקום **לְעֲנוּתוֹ** כתוב **לְכַלְתּוּ**.

ועל כך הוא עונה: בתחלה **לְעֲנוּתוֹ** ולבסוף **לְכַלְתּוּ**. וכפי שהיה במצרים, כן ירצו הגויים לנהוג עמנו בכל הדורות. בתחילה שמים פניהם רק **לְעֲנוּתֵנוּ**, כאשר באמת תכלית מגמתם היא **לְכַלּוֹתֵנוּ**.

ויש לשאול, שהרי בשימת לב **לְמַעַן** הפסוק שעליו שאל רב הונא מדברי הימים, **אינו כפי שהביא**. ולא כתוב שם **לְכַלְתּוּ** (בכ'), אלא **לְכַלְתּוּ** (בב'): וְשָׁמַתִּי מְקוֹם לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיהוּ וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא-יִסִּיפוּ בְנֵי-עוֹלָה לְכַלְתּוֹ פֶּאֶשֶׁר פָּרָאשׁוּנָה.

ואם כן יש ליתן טעם מדוע שינה רב הונא מן הפסוק בדברי הימים

מאחוריה, כדי שיוכל להיפטר מתפישת יעקב את עקבו.

ואמנם כן רצה לעשות כך בפגשו את אחיו, ולְכַלְתּוֹ. אלא שנקוד על נִיִּשְׁקָהוּ ודרשו ביה שנכמרו רחמיו באותה שעה, ולא נשכו אלא נשקו למרות שבידוע שעשו שונא ליעקב. כאן נשקו, וַיִּבְכּוּ.

ויש ליתן טעם בבכיה זו. וי"ל שעשו בכה על כי לא עלתה בידו לכלותו, לא עתה ולא בימי בית המקדש השלישי, ויעקב בכה על שתי מקדשות שבידו של עשו ושאר המשטינים שלמדו ממנו להחריבן. ובזה לְכַלְתּוֹ.

לכן נאמר וַיִּבְכּוּ. שכאן נפגשו הב' והכ' יחדיו. הב' של לְכַלְתּוֹ והכ' של לְכַלְתּוֹ.

שְׁעָשׂוּ לא יכול לְכַלְתּוֹ ליעקב, ויעקב לא יכול לְכַלְתּוֹ לעשו בלתי ה' עוזרו.

ותחת אשר רצה לקיים ביעקב לְכַלְתּוֹ בכ' ולא יכול לו, הצליח שָׁרוּ על כל פנים לגרום לכך שְׁנִיתִקַּע פ"ף יָרָד יעקב, ובזה קצת לְכַלְתּוֹ לפי שעה.

ותחת אשר רצה יעקב לְכַלְתּוֹ לעשו ולא יכול לו, הצליח על כל פנים לגרום לכך שְׁעָקְבוּ של עשו היא העקב הקטנה שבאות ב', **תשאר בידו של יעקב**, כנאמר וידו **אוחזת** בעקב עשו, **אוחזת בהווה נצחי**, עד עת יעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה ואז יוכל גם לְכַלְתּוֹ, בב"א. **והוא** סוד ה"פכים קטנים" שחזר עליהם יעקב.

ועוד על דרך הצח, ירמזון הפכים לחילוף הב' והכ'. שכן בתוך האות פ נסתרת האות בי"ת בלבן, כלומר בחלק הלבן שבתוך ה פ.

(כמובא בלעומקו של מקרא לפרשת תולדות על הפסוק "פדנה ארם").

ולשון **ויבכו**, הוא לשון **ויפכו**. מלשון פכין קטנים, ומלשון הפיכה. **שנהפך** לבבו של עשו לשעה קלה ובמקום שרצה לנשכו נשקו בכל לבו.

וכן לדורות, בנס פורים **נהפך** החדש אשר שושן היתה בו **נבוכה**, מגזירת המן שהוא מזרעו של עשו, **ונהפוך** הוא, והעיר שושן במקום נבוכה -

בזוה"ק מובא שהוא **סמאל שרו' של עשו שבקש להרגו**.

ועוד מובא שם שהוא **נוראל** או **רפאל**.

ובתנחומא (חדש) אות ז מובא שהוא **מיכאל ובב"ר** (ע"ח) מובא שהוא **גבריאל**.

ויש ליתן טעם בשינוי זהותו של האיש במדרשים השונים:

ומובא בזוה"ק פרשת בא דף מ"א עמ' ב' שמשחר ילדותו של יעקב, עוד בטרם צאתו מרחם אמו מתקיים בו **ויאבק איש עמו**. הוא עשו. ולעתיד לבוא, אם זכה הרי זה **מיכאל** בזכות אברהם, או **גבריאל** בזכות יצחק או **נוראל** בזכות יעקב עצמו, או **רפאל** בזכות אדם הראשון.

ואי לית ליה זכות ח"ו, אזלי עמיה ארבעה שהם: עון, משחית, אף, ותימה, ויצר הרע הוא **סמאל** ללעילא מנייהו.

זה ששנה ר' יוסי הגלילי (ברכות סא עמ' ב') תניא רבי יוסי הגלילי אומר צדיקים יצר טוב שופטן רשעים יצר רע שופטן **בינונים זה וזה שופטן**.

נהפוכה. ונהפך להם חדש אדר לששון ולשמחה, בזכות **הפכין הקטנין** שחזר עליהן יעקב. וזה סוד שני הימים של פורים כנגד שני הפכין קטנים שהציל יעקב לדורות.

וכן ירמזו ה"פכים קטנים" לעתיד לבוא, עת יצאו מים חיים מפכים מקדש הקדשים כמבואר בנבואת יחזקאל [מ"ז,ב']: **והנה מים מפכים מן הכתר הימנית, בב"א**.

^^^

ויאבק איש עמו

תרגם אונקלוס ויאבק ואשתדל גברא עמיה. והשתדלות זאת. היא לדורות, **השתדלות באורייתא ובצלותא**. שרק ע"י ההשתדלות ברוחניות אפשר לנצח את הגשמיות של עשו. רק ע"י ההשתדלות של **הקל קול יעקב** אפשר להתגבר על **הידיים ידי עשו**. והשתדלות זו היא **עד עלות השחר**, עד גאולתם של ישראל הנמשלת לאילת השחר.

ועוד יש לעיין, באומרו **ויאבק איש עמו**, מי הוא האיש.

כנ"ל. ועל זה היה המאבק בין יעקב ועשו, וניצח יעקב לפי שעה עד אשר יהיו ראויים בניו בשועם אל האלקים מן העבודה.

ועל דרך המוסר ועבודת ה', נאמר, כמובא בבעל הטורים **ניאבב**. בגימטריא **כסא הכבוד** מלמד שהעלו האבק עד **כסא הכבוד**. וכדריב"ל (חולין צא.) דאמר ר' יהושע ב"ן לוי מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד **כסא הכבוד**.

ובצירוף עם התרגום שמתרגם **ניאבב** ו**אשתדל**, יש לומר עד כמה חביבה לפני הקב"ה **השתדלות** במאבק עם היצר הרע, בתורה ובמצוות. **השתדלות** זאת מעלה אבק עד **כסא הכבוד**.

והניין בָּהּ, מה הוא אבק זה. ועל דרך הסוד והצח, יש לומר, אב"ק ראשי תיבות, **יחוד ברכה קדושה**, כנ"ל. שכן א' בגימטריה קטנה היא י'. ואשר על כן נקרא **מעבר יבק**, וכמובא בזהר חדש תיקונא קדמאה הנ"ל, מאי **מעבר יבק**, ר"ת יחוד ברכה קדושה.

לומר לך שכל המשתדל באורייתא ובתפילה ובמאבק נגד היצר הרע,

ועל פי הנ"ל, יש לשאול, והרי יעקב אדם השלם שדמותו חקוקה בכסא הכבוד, וזכה להיות איש תם יושב אהלים עוד בטרם צאתו מבטן אמו, **ולא הוא הבינוני** שהתכוון בו ר' יוסי הגלילי, ומה יש לסמא"ל לשופטו ולהיאבק עמו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלא יעקב נידון כאן אלא הבכורה שלקחה מעשו. שהיה זה מאבק על **הבכורה**, שבזה עדיין היה נחשב יעקב **תלוי ועומד**, כדלקמן:

שהרי אמנם קנה יעקב את הבכורה מעשו, אך **הקב"ה לא חתם עדיין על שטר המכירה** עד אשר צעקו בנ"י אל האלקים מן העבודה במצרים. ורק כאשר התקיים ותעל שועתם אל האלקים, רק אז **חתם הקב"ה על שטר הבכורה**, ושלח את משה רבינו לפרעה לומר לו **בני בכורי ישראל**. וכן פירש רש"י שם על הפסוק: (שמות, ד', כב'): **וְאֶמְרָתָּ אֶל-פַּרְעֹה בָּהּ אָמַר יְהוָה בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל - כֹּאֵן חֲתַם הַקֶּב"ה עַל מִכִּירַת הַבְּכוֹרָה שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב מֵעֶשָׂו.**

ועד אז תלויה היתה הבכורה ועומדת, וצריכה **השתדלות** בתורה ובתפילה

ק'. ומילוי כף הוא **הא** כיצד: ף מילוי של כ' , וא' מילוי של פ"א, כזה:
(פֿהֿא) יחד: קפ"א.

האות א' בגימטריה קטנה הוא י' יוצא איפוא שקפ"א הוא למעשה קפ"י שהוא ק"ץ. וכשנקעה כ"ף הירך, נקעו ק"ץ שנים מארבע מאות שנה, והועמדו על רד"ו שנה בלבד. הרי כשנקעה כ"ף יר"ך יעקב, נרמז בזה ק"ץ גלות מצרים.

^^^^

וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאמָר עוֹד שְׁמִי
כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל כִּי-שְׂרִיתָ עִם-
אֱלֹהִים וְעִם-אַנְשֵׁים וְתוֹכֵל
(לב, כט')

לֹא יַעֲקֹב יֵאמָר עוֹד שְׁמִי כִּי אִם-
יִשְׂרָאֵל ואמרו בגמרא ברכות יג. לא
שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל
עיקר ויעקב טפל לו.

ויש לעיין היכן רמוז בפסוק ענין זה
שיעקב טפל ולא יעקר. ויש לומר
בדרך של סרסהו ודרשהו, ואל תקרי.
אל תקרי וַיֹּאמֶר לֹא אלא ויאמר לו.
אל תקרי "לא" ב-א' אלא "לו" ב-ו'.

עולה במעלות יחוד ברכה קדושה עד
כסא הכבוד.

^^^^

פֿה-יִרְךָ יַעֲקֹב

וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לִוּוֹ נִגְעַת בְּכַף-יִרְכּוֹ
וְתַקַּע כַּף-יִרְךָ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ
(לב, כו').

וְתַקַּע כַּף-יִרְךָ יַעֲקֹב. הרי כשנקעה
כ"ף יר"ך יעקב, נרמז בזה ק"ץ
גלות מצרים. כיצד:

על דרך הצח, ולעומקו של מקרא,
הכ"ף של התיבה יר"ך נקעה, ונשאר
י"ר שהם רד"ו שנה. ועל ידי נגיעת
המלאך בגיד הנשה, הומתקו הדינים,
ושרו של עשו נתרצה, והופחת
שיעבודם של כל יוצאי ירך יעקב
במצרים מארבע מאות שנה (כפשט
הכתוב) למאתים ועשר שנה. והומתק
כאמור והופחת והועמד על ר"י
שנה, בזכות ותקע כף ירך יעקב.

ונרמז חשבון זה בכ"ף הירך. על
דרך מילוי האותיות. כיצד. פ"ף בגימ'

לענין דרשה בין למשמעות המקרא
תוכל לשנותו באחד מהני ארבע
 לשונות, דלשון כי משמע בכולם, וכן:
וכד וברם נארי בכלל הני ד' הן.
ואשר על כן על פי רש"י הנ"ל,
 אפשר להסביר "**כי-שְׁרִית**"
 במשמעות של **וכד שְׁרִית**, שפירושו:
וכאשר, וכשם ש..

וכך יפורשו דברי המלאך: עתיד אתה
 להיקרא ישראל, **וכשם ששרית עם**
 אלהים ואנשים ותוכל, **כן תוכל** נגד
 כל אומות העולם בכל הדורות, ולא
 יוכלו לך.

וכמו שאמרו (ברכות ז:): **שְׁמָא**
גְרִים. שם האדם גורם לו את מפעלות
 חייו. וכשם ששמו יעקב וישראל כן
 יהפוך ה' את העקב למישור עד
 גאולתם של ישראל בב"א.

~~~~~

וישאל יעקב ויאמר הגידה-נא
שְׁמָךְ ויאמר למה זה תשאל לשְׁמִי
ויברך אתו שם (לב, ל')

יש לשאול מכח מה שאל יעקב את
 שם המלאך. וי"ל, שעל ידי נגיעת

כלומר: אל תקרי **וַיֹּאמֶר** לֹא **יַעֲקֹב**
יֹאמֶר עוֹד שְׁמִי, אלא כך תקרא:
וַיֹּאמֶר לוֹ [ליעקב]: יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד
שְׁמִי. וכאילו כתוב **יֹאמֶר עוֹד שְׁמִי**
יעקב. והיינו **שעוד הוא יֹאמֶר**
יעקב, ולא יעקר.

~~~~~

כי-שְׁרִית עם-אלֹהִים ועם-אֲנָשִׁים
ותוכל. (לב, כט')

לכאורה יש כאן נתינת טעם, מדוע
 יקרא ישראל, **כי-שְׁרִית**.

ויש לשאול, והרי לקמן (לה, י')
 הקב"ה קוראו ישראל בלא נתינת
 טעם **וַיֹּאמֶר-לוֹ אֱלֹהִים שְׁמִי יַעֲקֹב**
לֹא-יִקְרָא שְׁמִי עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם-
יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמִי וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ
יִשְׂרָאֵל, ועוד שהוא שם נצחי ולא
 עראי **עקב** מאורע כפי שנקרא **יעקב**
עקב אחיזתו **בעקב**, ומדוע צריך נתינת
 טעם "**כי-שְׁרִית**" **שאמר המלאך**.

ועל דרך הלשון, יש לומר שהמילה
"כי" תשמש בארבע לשונות,
 כפירוש רש"י בתענית ט. וז"ל: כי
 משמש ארבע לשונות אי דלמא אלא
 דהא. כל מקום שצריך לדרוש כי בין

לרצות את עשו כדי שתמצא חן בעיניו. ואמנם אני בלבוש של סמא"ל, אך דע לך שאני מיכאל שר ישראל. וזה שאמר הכתוב (דברים לג, כו) **אֵין כָּאֵל יִשְׂרָאֵן**. והוא תשובה לכל השואל מי כאל ישורון. אליו אני נשלח לומר לו **אֵין כָּאֵל יִשְׂרָאֵן**. יבוא מיכאל ויאמר **אין כאל ישורון**. שנשלחתי לישר את כל התמיהות שיש לעדת ישורון.

ואשר על כן, על פי כל הנ"ל, יש לומר שיעקב המלומד במלאכים ושולחם ככל אשר יחפוץ, מלאך זה לא היתה ידועה לו שליחותו. וזאת היתה שאלתו, **הגידה נא שם שליחותך**. ויאמר: **למה זה**. זה שם שליחותי, לברר התמיהות כנ"ל.

~~~~~

לְמָה זֶה אֲמַצָּא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי (לג, טו)
למה זה אמצא חן. לכאורה קשה, שהרי כל פעולותיו עשה יעקב למצוא חן, ואיך ישאל למה זה אמצא חן. ועל כרחק אין זה הפשט.

המלאך בו בהאבקו עמו, ניתן רשות ליעקב לשאול לשמו של המלאך. ונרמז זה בשאלתו של יעקב. **הַגִּידָה-נָא שְׁמֶךָ** הוא נוטריקון **הגיד הנשה**. **הגידהנא"ש**מך.

^^^^

וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי. **לכאורה** נראה כי המלאך לא עונה לשאלתו. ודבר תמוה הוא, שיעקב אשר שולט בעולם המלאכים (כמובא בריש פרשת ויצא), לא ישיבנו המלאך. **ועוד**, שדמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד. כיצד לא יענה לו המלאך.

ולעומקו של מקרא נראה לומר ששמו של המלאך הוא כפי שענה לו המלאך: **לְמָה זֶה**.

והרי ביאור הדברים: יעקב שאל למלאך מה כינויו, **שלפי שליחותם הם נקראים**, ורצה לדעת את שליחותו. ואכן, עונה לו המלאך ואומר לו **לְמָה זֶה**. זה כינויו. וזה שליחותי. **אמנם, הופעתי כשָׁרוּ של עשו**, אך גם נשלחתי לסדר את כל התמיהות **שְׁבַח־יָיִם**. כמו "אם כן למה זה אנכי", **למה זה לי בכורה**, **למה זה אמצא חן בעיני אדוני**. שנשלחתי

וַיֵּשֶׁב לְדָרְכּוֹ. שלא קבל שום רושם
והארה מהצדיק. ושב לדרכו הרעה
אשר הלך בה עד הנה. והוא שאמר
שעירה. לְשֵׁם שייכותו. עם השעירים,
על פני השדה.

~~~~~

וַיֵּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֹם עֵיר שְׁכָם (לג, יח')
שְׁכָם, ר"ת שם כבוד מלכותו, כמובא
באוהב ישראל מאפטא. עֵיר הוא
מלאך בבחינת עירין קדישין. שהיה
כאחד המלאכים. שָׁלֹם, שהגיע
לדרגת שלימות בעבודת ה' וביראתו,
לאחר שעשה קידוש השם, כמלאך ה'
צבאות. ונרמזו הדברים ב שָׁלֹם עֵיר
שְׁכָם, שהושלם שם כבוד מלכותו
לאחר שהשתדל עם המלאך עיר
וקדיש ונהיה שלם כמוהו, לקדש שם
כבוד מלכותו.

~~~~~

וַיָּחַן אֶת-פָּנָיו הָעֵיר. ויחן לשון
חנינה. שידע יעקב כי שכם היא מקום
מועד לפורענות, ולכן התחנן פני
ה"עיר וקדיש" המלאך הגואל אותו
מכל רע, שישמרהו. ואשר על כן קנה
את המקום במאה קשיטה. והוא לשון

אלא כרש"י, שחילק את דברי יעקב
לשניים: הראשון לְמָה זֶה, ובחלק
השני הוא מבקש: אֲמַצָּא-חַן בְּעֵינַי
אֲדָגִי. וזה לשונו: למה זה תעשה לי
טובה זו שאיני צריך לה. אֲמַצָּא-חַן
בְּעֵינַי אֲדָגִי. ולא תשלם לי עתה שום
גמול.

ועל דרך הצח, כן יעידו הטעמים.
לְמָה זֶה מוטעמות בפני עצמן, אֲמַצָּא-
חַן בְּעֵינַי אֲדָגִי מוטעמות בפני עצמן.

ולעומקו של מקרא נאמר כנ"ל,
שיעקב קרא למלאך מיכאל המכונה
בשם למה זה, שיתן לו מציאת חן
בעיני עשו. שעשו מבקש שילכו יחדיו,
ויעקב צריך לסרב לו, לכן קרא
למלאך הממונה על התמיהות
שיישר את העקב למישור, לקבל
התנצלותו כביכול של יעקב שאינו
הולך עם עשו לדרכו, ושתהיה לו
מציאת חן לפניו. ולכן השתמש במלאך
מיכאל כדי לא להטריח את הקב"ה
במקום שמלאך יכול לעשות שליחותו.

~~~~~

וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשָׂו לְדָרְכּוֹ
שְׁעִירָה (לג, טז')

וְהָיָה נִכְבֵּד מִכָּל בֵּית אָבִיו (לד, יט')

מאי נכבד. כבד. כבד בתאוותיו. והוא הסטרא אחרא והקליפות הנאחזות בראשי תיבות שכ"ם שהם שם כבוד מלכותו. ולכן היה קידוש השם בסילוק הקליפות על ידי חרב פיפיות בידם.

~~~~~

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל-יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית-אֵל וְשֹׁב-שָׁם וַעֲשֵׂה-נֶשֶׁם מִזִּבְחַ לְאֵל הַנֶּרְאָה אֵלֶיךָ בְּבִרְחָךְ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אָחִיךָ (לה, א')

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-בֵּיתוֹ וְאֵל כָּל-אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסְרוּ אֶת-אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתוֹכָם וְהִטְהָרוּ וְהִתְקַלְּפוּ שְׂמֹלְתֵיכֶם (לה, ב').

ויש לשאול, לכאורה לא מצאנו בדברי הקב"ה ליעקב להסיר אלהי הנכר. ומנין ידע יעקב לומר להם זאת. וי"ל כי יעקב הבין זאת מדברי הקב"ה, שפנה אליו בלשון יחיד ולא כלל כל שבטי יה עמו. קום עֲלֵה. אתה ראוי לקום ולעלות ואין כולם ראויים לקום ולעלות. לזה אמר יעקב הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם,

קשׁוּט ואמת, וכן יורה מאת כסף של מאה קשיטה, שהוא ענין של אמת. וקשיטה הוא גם לשון קושט ואמת. ויאה המקום ליעקב שנאמר בו תתן אמת ליעקב.

ומה היא החנינה שחננו המלאך עיר וקדיש. שְׁמִדִּינָה תצא אסנת, וממנה מנשה ואפרים עליו נאמר הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים. שהיה משתעשע שעשועים בתורה עם זקנו יעקב.

~~~~~

וַיַּעֲקֹב שָׁמַע בִּי טִמְאָ אֶת-דִּינָה בָתוֹ וּבָגְנוּ הָיוּ אֶת-מִקְנֶהוּ בַשָּׂדֶה וְהִתְחַרְשׁ יַעֲקֹב עַד-בָּאָם. (לד, ה')

וַיַּעֲקֹב שָׁמַע בִּי טִמְאָ אֶת-דִּינָה בָתוֹ וַאֲנִינוּ מְפֹרָשׁ כִּיצַד שָׁמַע. ושמא י"ל כי המלאכים הנקראים ווו הבח הם שגילו לו, הם השמות הקדושים מע"ב שמות של ויסע ויבא ויט, והם רמוזים במעשה שכם. ויקח אֶתָּה וישכב אֶתָּה ויענה. ויקח וישכב ויענה ר"ת ווו, וסופי תיבות: בסדר הפוך הבח.

~~~~~

וַתֵּמַת דְּבָרָה מִיַּנְקָת רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר
מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלֹון
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹון בְּכוֹת (לה,ח').

פירש רש"י אגדה (ב"ר פא, ה),
נתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על
אמו שמתה.

ואע"פ שדברי אגדה הם, יש ליתן
טעם היכן הם רמוזים בפסוק עצמו,
ליתן תוקף לפשוטו של מקרא ככל
האפשר.

ויש לומר לעומקו של מקרא,
שרמוזים דברי רש"י בפסוק עצמו.
שנאמר וַתֵּמַת דְּבָרָה מִיַּנְקָת רַבָּקָה
וַתִּקְבֹּר וגו'. אמנם, בדרך הפשט
וַתִּקְבֹּר קאי אמינקת רבקה. אך
האגדה תוציא מן הפשט לומר, וַתֵּמַת
דְּבָרָה מִיַּנְקָת רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת
לְבֵית-אֵל. וכאמרו רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר.

^^^^

וַתֵּמַת דְּבָרָה מִיַּנְקָת רַבָּקָה וַתִּקְבֹּר
מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלֹון
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹון בְּכוֹת (לה,ח')

והטהרו והחליפו שמלותיכם, ואחרי כן
וַיִּקְוֶמָה וַנַּעֲלָה בֵית-אֵל (לה,ג').

ועדין יש לשאול, מנין ידע כי לא
ראויים משום אלהי הנכר, אולי אינם
ראויים משום דברים אחרים, ויש
לומר מזה שאמר לו הקב"ה לְאֵל
הַנִּרְאָה אֱלִיד. שהיה צריך לומר ועשה
לִי שם מזבח. מאי לְאֵל. מכאן הבין
שכוונתו שישוּבו למידת האלקות.

^^^^

וַיִּתְּנוּ אֵל-יַעֲקֹב אֶת כָּל-אֱלֹהֵי הַנֹּכַר
אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת-הַנִּזְמִים אֲשֶׁר
בְּאֲזַנֵּיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת
הָאֲלָה אֲשֶׁר עִם-שָׁכָם. (לה,ד')

יש להבין מאי הנזמים אשר
באזניהם. וכי יעלה על הדעת שכן יהיו
בני יעקב נוהגים. אלא ודאי הכוונה
לנזמים אשר באזניהם של אלו אשר
לקחו בשביה.

^^^^

ועוד שילם להם יעקב טובה תחת טובה שהמילה האחרונה שיצאה מפיו עת יצאה נשמתו היא המילה בני חת: {כט} וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאֶסֶף אֶל-עַמִּי קִבְּרוּ אֹתִי אֶל-אֲבֹתַי אֶל-הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה עֶפְרוֹן הַחֲתִי: {לב} מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר-בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי-חֵת: {לג} וַיְבַל יַעֲקֹב לְצִנּוֹת אֶת-בָּנָיו וַיֹּאסֶף רַגְלָיו אֶל-הַמַּטָּה וַיִּגָּע וַיֹּאסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ:

^^^

וַיָּרָא אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאֹ מִפְּנֵן אָרֶם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ (לה, ט')

וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ פִּירֶשׁ"י ברכת אבלים. ולית מילתא דלא רמיזי באורייתא, ויש לעיין היכן רמוז בפסוק ענין זה של ברכת האבלים.

ויש לומר שנרמזה ברכת אבלים במילה וַיְבָרֶךְ. שכאשר נחלק את המלה וַיְבָרֶךְ לשנים, נקבל הרמז לברכת אבלים. וְיָ היא מלת צער, בָּרֶךְ, היא ברכה והיא ברכת הצער.

ועוד יש לומר, שירמוז הכתוב לשנותיה של רבקה. שהרי רבקה

פִּירֶשׁ רש"י מתחת לבית אל. העיר יושבת בהר, ונקברה ברגלי ההר: תחת האלון. בשיפולי מישור, שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר, והקבורה מלמטה, ומישור של בית אל היו קורין לו אלון. **ואגדה (ב"ר פא, ה.)**, **נתבשר שם באבל שני**, שהוגד לו על אמו שמתה.

ובפרשת חיי שרה (בראשית, לה, ח'), הובאו דברי הרמב"ן **שבני חת** קברו את רבקה. כי יעקב בדרך, ויצחק סגי נהור, ועשו שונא לאמו.

ולית מילתא דלא רמיזא באורייתא, שכאן נרמז שבני חת קברוה.

שכן נאמר על מינקת רבקה פעמיים **תָּמַת**. וַתִּקְבֹּר מִתָּמַת לְבֵית-אֵל תָּמַת הָאֱלֹנִים. אחת לרבקה ואחת למיניקתה. ובמילה תחת רמוזים בני חת. ועוד רמוז בה שקברוה במקום יעקב, שכן **תָּמַת הָאֱלֹנִים** ירמוז שקברוה תחת (במקום) יעקב הנקרא אל. כנאמר **וַיָּצֵב-שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא-לּוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל**. וכפירוש רש"י שם (לג, כ'), **ורבותינו דרשו (מגילה יח.)**, **שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב אל**.

ליעקב על רבקה אמו. שנאמר וַיִּבְרָךְ
אֹתוֹ.

~~~~~

וַתִּקְשׁ בְּלִדְתָּהּ: {יז} וַיְהִי
בְּהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וגו'.

יש ליתן טעם מדוע ידגיש הכתוב
פעמיים **וַתִּקְשׁ בְּלִדְתָּהּ בְּהַקְשָׁתָהּ**
בְּלִדְתָּהּ.

ויש לומר כי ירמוז הכתוב למה
שנאמר במסכת מועד קטן (יח.) **ברית**
כרותה לשפתים, כשגגה היוצאת מפי
השליט, וממהרים החיילות להוציאה
אל הפועל, וכפי שאמרו (ברכות יט.)
תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל
יפתח אדם פיו לשטן. ורחל הרי אמרה
ליעקב (בראשית ל, א') **הִבָּה לִי בָנִים**
וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי. ובזה גזרה על
עצמה מיתה בעת הלידה בבחינת **ברית**
כרותה לשפתים. שאמרה הבה לי
בָּנִים, מיעוט רבים **שָׁנִים**. ובכך גזרה
על עצמה מיתה **בלידת הבן השני**.
ואע"פ שאמרה **וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי**,
מכל מקום שגגה יש כאן וברית כרותה
לשפתים יש כאן. לכן נאמר פעמיים

היתה בת **קכב** שנים במותה. בָּרַךְ חסר
ק' הן שנותיה של רבקה **קכב**. וחסר
ק' כנגד מה שאמרה (כז, מו') **וַתֹּאמֶר**
רִבְקָה אֶל-יִצְחָק קִצְתִּי בְחַיִּי מִפְּנֵי
בָּנוֹת חַת אִם-לֹקֶם יֵעָקֹב אִשָּׁה מִבָּנוֹת-
חַת פֹּאֲלָה מִבָּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים.

ובשימת לב קִצְתִּי בְחַיִּי נכתב ק'
קטנה. רמז הוא שיש **להוריד** בעת קץ
חייה ק' מ וַיִּבְרָךְ. וכיצד הוא חשבון
שנותיה: שרבקה קטנה מיצחק ב 37
שנה. שכן בעקידה כשהיה יצחק בן
37 נתבשר על הולדת רבקה. וַיְהִי
יִצְחָק בֶּן-אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקִתְּלוֹ אֶת-
רִבְקָה ויצחק בן 60 בלידת את יעקב
ורבקה בת 23.

וייעקב היה בן 99 כשנבשר על מות
אמו. כיצד: בן 63 קבל את הברכות.
בן 77 יצא מבית שם ועבר לכוון חרן.
י"ד שנה בבית לבן ועוד ו' שנים בצאן
לבן הן כ' שנה יחד 97 בצאתו מחרן.
ועוד שנתיים בדרך הרי יעקב בן 99
כשנתבשר על מות רבקה. ועוד 23
שהיתה רבקה גדולה ממנו, הרי
שרבקה היתה בת **קכב במותה**.

וזהו וַיִּבְרָךְ. בָּרַךְ פחות ק' קטנה של
קצתי בחיי, הרי **קכב** שנה רבקה
במותה. וכאן נרמז ברכת אבליים

ותקש בהקשתה. שהקשתה לעצמה
את לידתה ע"י שפתיה.

^^^

וַיְהִי בְּהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ
הַמִּיִּלְדֶּת אֶל תִּירְאִי כִּי גַם זֶה לָךְ
בֶּן.
(לה, יז')

יש ליתן טעם בדברי המילדת, מאי
לך שאמרה כי גם זה לך בן.

על דרך הרמז והסוד, ב"ן הוא שם
קדוש של שם השם במילוי כפול כזה:
יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה. מְנַן ב"ן. והוא
שם השראת השכינה. וכן הגימטרי'
של כ"י ג"ם ז"ה שמונים וחמש ועם
הכולל שמונים ושש כמנין אלהי"ם.
וביחד עם בן הרי ה' הוא האלקים
וכל זה לך. כי גם זה לך בן. כאן נרמז
לה שהשכינה תשרה על קברה.

ועוד נרמז לה, כי כשם שתהיה
השכינה בחלקו של בנימין, כן תשרה
השכינה מעל קברה. עד עת שוב
הגלויות.

^^^

וַיֵּיךְ אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאֹ
מִפְּנֵי אָרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ: (לה, ט').
ופירש"י עוד פעם שני במקום הזה.
אחד בלכתו ואחד בשובו. ומההקש של
לכתו ושובו אפשר ללמוד עוד על
מצבת האבן אשר הקים, שהקים את
אותה האבן אשר שם מצבה בפעם
הראשונה. ורמז לזה בפרשת ויצא
"וישם אותה מצבה", וישם את אותה
המצבה בלכתו ובחזירתו. ועוד שכאן
קורא לה בשם מצבת אבן, שהדגיש
כי הפכו האבנים לאבן אחת והיא
נוטריקון אב בן. שעתה הוא משופע
בבנים, שאין בלבם אלא אחד.

^^^

וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-
דִּבֶּר אֹתוֹ (לה, י"ד).
וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל-קִבְרֹתָהּ (לה, כ').
יש ליתן טעם מדוע הקישם הכתוב
באותה לשון, לשני הפסוקים השונים,
בשני ענינים שונים.
ויש לומר על פי מה שאמרו חז"ל
בעבור נדרים מתה אשתו. שיעקב אחר
מלקיים את נדרו להציב מצבה לה',
ולכן היה צריך להציב שתי מצבות.

^^^

ניסע ויבא ויט

ניסע ישׂראל ויט אַהֲלָה מִהֶלְאָה
לְמַגְדָּל עֶדֶר: וסמִיךְ לִיה **וַיָּבֹא** יַעֲקֹב
אֶל יַצְחָק אָבִיו מִמָּרָא קִרְיַת הָאֲרֻבַּע
הוּא חֲבֵרוֹן (לה, כא')

בשימת לב פרט לך הכתוב ג' לשונות
שהיו על הים בצאת ישראל ממצרים.

ויסע ויבא ויט. ואלו הם שלשה
פסוקים בפרשת בשלח (יד, יט, כ, כא')
מהם יוצאים ע"ב שמות הקדש.
ורמוזים כאן אצל יעקב בשובו אל
אביו, **ניסע** ישׂראל ויט אַהֲלָה מִהֶלְאָה
לְמַגְדָּל עֶדֶר: וסמִיךְ לִיה **וַיָּבֹא** יַעֲקֹב
אֶל יַצְחָק אָבִיו מִמָּרָא קִרְיַת הָאֲרֻבַּע
הוּא חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר גָּר שָׁם אֲבִרָהִם
וַיַּצְחָק.

לומר לך ששב יעקב אל אביו עם
כל צבא המלאכים אשר עמו, והם
ק"כ רבוא מלאכים, כמובא לעיל
ובמדרש רבה, ועוד נוספו לו המלאכים
אשר יעלו עם בני ישראל ממצרים
ויתגלו על שפת הים, והם ורד"ו
שמות, ע"ב שמות כפול שלש. שכן
יש ג' שיטות בסידור הפסוקים
כמבואר בפירוט בלעומקו של מקרא
לפר' בשלח. והם כנגד ורד"ו בדגת

ניצל מעליו אלקים

במקום אֲשֶׁר-דָּבַר אֱתוֹ (לה, י"ג)

וַיִּצָּב יַעֲקֹב מִצֵּבָה

במקום אֲשֶׁר-דָּבַר אֱתוֹ (לה, י"ד)

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת-שְׁמֵם

הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ (לה, ט"ו)

יש ליתן טעם מדוע יחזרו הפסוקים
[ל"ה, יג-יד-טו], ג' פעמים בזה אחר זה
לומר **במקום אֲשֶׁר-דָּבַר אֱתוֹ**.

וי"ל שירמוז הכתוב על אברהם
יצחק ויעקב, אשר ה' דבר אתו, עם כל
אחד מהם. והם גם הם כל אחד מהם
דבר אתו עם ה' והיינו שתקנו
התפילות. ואין המקום אלא הקב"ה.
וכאומרו, במקום אשר דבר אתו
בתפילה לפני המקום ב"ה.

ועוד י"ל שירמוז הכתוב על ג' בתי
מקדשות. ולכן הסמיך הכתוב מצבת
קבורת רחל לכאן, שתצא לקראת
הגלויות בבנין הבית השלישי.

~~~~~

יהודה להיות מלך. ובשלמא כהונה ללוי, שעתיד אהרון הכהן להיות הכהן הגדול. אך הבכורה מדוע תינתן ליוסף. ואם משום שהוא בכור לאמו, הרי גם דן בכור לבלהה וגד בכור לזלפה.

ועל כל הנ"ל יש לתרץ ולומר. כי עיקר מידת האמת של יעקב היא מידת הכרת הטוב. ויעקב הכיר טובה לבלהה על אשר ממנה נבנתה רחל וילדה את יוסף. וכפי שאמרה רחל ליעקב (ל,ג') נתאמר הנה אֶמְתִּי בְלָהָה בָּא אֵלַיָּה וְתַלְדָּל עַל-בְּרָכִי וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמֶּנָּה.

ולכן העביר יעקב את יצועיו מאהל רחל לאהל בלהה, ולא לאהל לאה. וראובן שלא ידע את חישובו זה של אביו, פגם במעשהו במידת הכרת הטוב של יעקב.

ולכן הוצרך יעקב ליטול את הבכורה מראובן וליתן אותה דוקא ליוסף. שבזה הוא מתקן את הפגם של הכרת הטוב לבלהה על שפתחה פתח לרחל ללדת את יוסף.

ומעתה לא נותר אלא לעיין לראות היכן הרמז בפסוקים לדרשה זו של חז"ל, שיעקב העביר את יצועיו לאהל בלהה.

הים, הם הנותנים כח לבני ישראל לשלוט בבריאה, הם אשר ירדו עמם מצרימה, והם אשר יהיו אתם על הים.

~~~~~

וַיֵּסַע יִשְׂרָאֵל וַיָּט אֶהְלֵה מֵהָלָאָה לְמַגְדָּל-עֶדְרָ: {כב} וַיְהִי בִשְׁפֹן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכֹּב אֶת בְּלָהָה פִּילְגָשׁ אִמּוֹ וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל (פ) וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר. (לה,כב)
וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכֹּב אֶת בְּלָהָה

פירש רש"י שבלבל יצועי אביו ולכן העלה עליו הכתוב וכו'. ומה הוא שבלבל, שהעביר יצועי אביו מאהל בלהה לאהל לאה אמו.

ויש לעיין, שאמנם מעשה ראובן לא ראוי, אך טענתו לכאורה צודקת. ויש ליתן טעם מדוע יעביר יעקב יצועיו דווקא לבלהה, שפחת רחל, ולא לאהלה של אמו, לאה.

ועוד יש לשאול, שהרי הענישו יעקב לראובן על מעשהו והעביר ממנו את המלכות ליהודה ואת הכהונה ללוי ואת חשיבות הבכורה ליוסף. בשלמא מלכות ליהודה שעתיד דוד משבט

מִהֶלֶאָה לְמַגְדֵּל עֶדֶר.

תרגם יונתן: ונטל יעקב ופרס למשכניה מן להלָא לְמַגְדֵּל עֶדֶר אַתְרָא דְמַתְמָן עֵתִיד דְאַתְגְּלִי מְלָפָא מְשִׁיחָא בְסוּף יוֹמִיָא. ופירושו: מקום שמשם עתיד להתגלות מלך המשיח לקץ הימין.

כאן גילה הכתוב עד כמה חביבה מצות כבוד אב, שבזכות חזרתו אל אביו משרה שם הקב"ה שכינתו ומכין את המקום לביאת משיח צדקנו בב"א.

~~~~~

וַיִּגְזַע יִצְחָק וַיִּמָּת וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ זָקֵן וְשִׁבְעַת יָמִים (לה, כט')

ויש לשאול מאי וְשִׁבְעַת יָמִים, והרי איכא עשו שלא הִשְׁבִּיעוּ לאביו נחת למרות שהשקיע בו אהבתו!

אלא יש לומר שהם אותם הימים שאמרה לו אמו "ימים אחדים", ויצחק מחכה שיעברו ימים אחדים אלו, שיוכל שוב להפגש עם בנו יעקב שאותו ברך בברכתו ויתן לך, גם ברוך יהיה, ובברכת אברהם.

ולעומקו של מקרא יש לומר שנרמזו הדברים בפרק לה, פסוק כא, סמך למעשה ראובן.

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיָּנִיט אֶהְיֶה מִהֶלֶאָה לְמַגְדֵּל-עֶדֶר.

וַיָּנִיט אֶהְיֶה, אהלה כתיב. שקודם עסק באהלה של בלהה, כדרך שעשה אברהם שתחילה נתעסק באהלה של שרה. ונרמז במילה אהלה שהוא גימטריה בלהה עם הכולל.

ובחר בזה יותר מאהל לאה. וגם זה נרמז בפסוק שנאמר מִהֶלֶאָה לְמַגְדֵּל-עֶדֶר. מהלאה הוא אותיות מאהל לאה למפרע. ואע"פ שלאה היתה עיקר גידול השבטים, וגם זה נרמז כאן, על דרך הצח: באומרו: מהלאה למגדל עדר. מִהֶלֶאָה לְמַגְדֵּל עֶדֶר צאן שבטי יעקב.

ועוד שנאמר במדרש (מובא ביונתן בן עוזיאל כדלקמן) שמגדל עדר הוא המקום משם יבוא ויתגלה משיח צדקנו. ובזה נרמז משיח בן דוד שיצא מלאה. ואע"פ כן מידת הכרת הטוב גברה בו ביעקב.

~~~~~

ויש לומר כשם שפירש רש"י [לה, כט'] אין מוקדם ומאוחר בתורה, מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה. כלומר: שפסוק זה לא נכתב במקומו, ואין מוקדם ומאוחר בתורה, ו**יצחק היה חי** במכירתו של יוסף **וכשנפטר יצחק לא היה יוסף עם יעקב**, וחשבו כולם כי טרף טרף יוסף. ובלי יוסף אין **חשש לעשו**, שנאמר **ובית יוסף להבה ובית עשו לקש**. ובלי יוסף לא דלקה גם **בעשו אש המחלוקת**.

והקב"ה עשה וסובב כן להרחיק את יוסף מארץ כנען כל עוד צריכים יעקב ועשו לקבור יחד את אביהם.

ועוד, שלזה הקדים הכתוב מיתת יצחק לתולדותיו הרעים של עשו שכן ע"י כך יכול הכתוב לפרסמו שנפטר **זקן ושבוע ימים**.

~~~~~

ועתה משזכה שוב להפגש עמו, הרי כל אותם ימים שציפה להם נתגשמו ובאו וזה כוונת הפסוק: **ושבוע ימים. ועוד יש לומר** שידע יצחק להבחין במלאכים אשר באו עם יעקב, כנ"ל, שכן בכו הם לתוך עיניו על המזבח בעקידתו. **ועוד**, שכדי לראותם אין צורך בראייה גשמית אלא רוחנית, ולכן הבחין בהם אע"פ שכהו עיניו, ולכן נאמר **זקן ושבוע ימים**. והוא נוטריקון **שבוע ימים**: שראה בנו עם מלאכי רחמים.

~~~~~

ויקברו אתו עשו ויעקב בג'יו. (לה, כט')

ויש לשאול מדוע לא התלקחה מחדש שנאת עשו כלפי יעקב, שהרי לא הניח ליעקב לעסוק בקבורת אביו לפניו שנאמר **עשו ויעקב**, ולא הקדים את יעקב לפניו כפי שנכתב ביצחק וישמעאל. ולא עוד אלא שעתה יכול לבצע זממו הישן באמרו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את אחי.

או כלך לדרך זו, שהרי תלה יצחק את ברכותיו של עשו ביעקב אחיו, ולכן פנה מעמו שלא יהא תלוי בו.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי היה רכושם רב חוזר על עשו וכל הנלווים אליו, ולא אל יעקב. וכדברי עשו ליעקב, יש לי רב, ומתוך שהתרברב הוא וכל אשר לו, לא יכלה הארץ לשאת אותם, את עשו וכל הנלווים אליו מפני מקניהם ובתרגום מפני גיתיהון. אל תקרא גיתיהון אלא גאותהון.

וזה שנתנבא עובדיה, בהפטרה של פר' וישלה: מִחֲמַס אַחִידָה יַעֲקֹב תִּכְסֹּף בּוֹשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם. שהלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, כלומר מפני הבושה הסכים אף להיות נכרת לעולם. ומה היא הבושה, שרצה לחמוס את אחיו ולא עלתה בידו. וכן נאמר (עובדיה א, ו') אִידָה נִחַפְּשׁוּ עֲשׂוֹ נָבְעוּ מִצְפְּנָיו כֹּל הָרַע שֶׁהָיָה צָפוֹן בְּתוֹכָהּ וְצָפָה עַל פָּנָיו. שכן, ברב תאוותו הסכים לקבל את הדורונות ששלח לו יעקב כדי למלא בקצת מן המקצת את תאוותו להננות

וַיִּקַּח עֲשׂוֹ אֶת-נָשָׁיו וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-בְּנֹתָיו וְאֶת-כָּל-נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת-מִקְנֵהוּ וְאֶת-כָּל-בְּהֶמְתּוֹ וְאֶת כָּל-קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ פְּנֹעַ וַיֵּלֶךְ אֶל-אָרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו (לו, ו')

כִּי-הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשְׁכַּת יַחֲדָו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לִשְׁאֵת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: (שם, ז')

ותימה, וכי אין מקום בארץ הצבי לבהמותיהם, ומהו מפני מקניהם. אלא יש לומר מפני מקניהם וקניניהם הרוחניים. שקדושת הארץ לא יכלה לשאת את רשעת עשו וקניניו הבהמיים יחד עם קניני התורה הרוחניים של יעקב ובניו. וכמובא בויקרא [י"ח, כח'] וְלֹא-תִקְיֹא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם. ותרמוז התורה בזה לעשו. שהוא הגוי אשר לפניכם שהארץ הקיאה אותו.

ה' גבור מלחמה אשר לו הכסף ולו הזהב. ובזה נסמכת הפרשה לפרשת וישב, אלה תולדות יעקב יוסף, שיודעים לשייך את התולדות למולידיהם, ואת הגבורה למי שהכח שלו ואת העושר למי שהעושר שלו הוא חי העולמים.

~~~~~

הפטרת וישלח

עובדיה פרק-א

בביאור ההפטרה

ושייכותה לפרשה

{א} חֲזוֹן עֲבָדֶיךָ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה
לְאֲדָוָה שְׂמוּעָה שְׂמָעֵנוּ מֵאֵת יְהוֹה
וְצִיר בְּגוֹיִם שְׁלַח קוֹמוֹ וְנִקְוָמָה עָלֶיךָ
לְמִלְחָמָה:

פירש רש"י: חזון עובדיה. מאי שנא עובדיה [שניבא] לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה. אמר הקב"ה: מהם ובהם אביא עליהם, יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם.

משלל אחיו. וכאומרו אם לא זכיתי לחמסו, לפחות אהנה ממתנותיו.

ועל דרך הצח, נאמר: אל תקרי נָבְעוּ מִצְפְּנָיו אלא נִבְקְעוּ צִיפּוּרָנִי, בתוספת ק' ור' של קָרָךְ בדרך. שרצה לנעוץ ציפורניו ביעקב כחזיר הזה שנעץ צפרניו בחומת ירושלים. ונִבְקְעוּ מִצְפְּנָיו ונִבְקְעוּ רעותיו של מִצְפְּנָיו של מִצְפּוֹן תפתח הרעה ולכן הוליכו הקב"ה אל דרום מפני יעקב אחיו.

~~~~~

הוא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת-הַיָּמִם
בַּמִּדְבָּר בְּרַעְתּוֹ אֶת-הַחֲמָרִים
לְצַבְעוֹן אָבִיו: וגו' וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הַדָּר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ
מְהִיטָבָאֵל בַּת-מִטְרָד בַּת מִי זָהָב:
(לו,לט)

יש ליתן טעם בסיפורים אלו ששייכים לחורי שרצו להתחתן עם עשו. וי"ל כפי שתרגם אונקלוס הַיָּמִם גִּיבְרִיָא, ומי זָהָב מִצְרָף דֶּהבָא. ובזה יובן על נכון, כי אלופים אלו כאלופיו של עשו לא בטחו אלא בגבורתם ובעשרם.

ולעומתם יעקב ויוסף שהם בבחינת הגבור הכובש את יצרו הסומכים על

ומכאן ואילך מוכיח הנביא עובדיה את עשו הוא אדום על מידותיו הרעות והמושחתות, אשר בעטיין תבוא עליהם מפלתן ביד יעקב ובניו.

ויש לשאול, והרי ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל להחזירן למוטב, כמבואר במסכת מגילה [יד.], ואילו בנביא עובדיה מבואר שכביכול מוכיח הוא לאדום ולא לישראל. ומה לכאורה יש לישראל חפץ בתוכחת הנביא לאדום.

ובזה יבואר שייכותה

של ההפטרה לפרשה

ולעומקו של מקרא יש לומר, מאחר ותלה הכתוב ברכתו של עשו בברכתו של יעקב, כנאמר על ידי יצחק לעשו [בראשית כז, מ'] וְעַל־סָרְפָן תְּחַלֶּה וְאֶת־אֶחָיִךְ תַּעֲבֹד וְהָיָה כְּאִשְׁרֵךְ תִּרְיֵד וּפְרֻקֶּתָ עָלָיו מַעַל צְוֹאֲרָךְ, ופירש רש"י שם והיה כאשר תריד. לשון צער, כמו אריד בשיחי (תהלים נה, ג.), כלומר כשיעברו ישראל על התורה, ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל, אז וּפְרֻקֶּתָ עָלָיו מַעַל צְוֹאֲרָךְ, ומאחר ותלה הכתוב ברכתו של עשו בברכתו של יעקב הרי

ומפרש המלבי"ם בהקדמתו לדברי הנביא: חזון עובדיה לאדום הנה אדום הרעו לישראל בחורבן בית ראשון, שאז שמחו על מפלת ישראל ועל חורבן בית המקדש, אח"כ בחורבן בית שני שנחרבה ע"י הרומיים שהם נקראו בשם אדום על שְׁעִיר רומי התישבה מבני אדום, ועל שאח"כ נתיסדה אמונתם ע"י בני אדום, וגם בני אדום שהכניס הורדוס בדת ישראל במילה וטבילה באו ועזרו על החורבן ונתהפכו לאויבים, ואח"כ התפשטה אמונתם הידועה ונקראו כל בעלי דתם בשם אדום, ותחתם סבלו ישראל גלות והריגות אין מספר במשך ימים רבים, ולעתיד יתאספו כל בעלי הדת ההיא [של אדום] לכבוש את א"י מיד ישמעאלים, כמבואר בנבואת יחזקאל על ענין גוג ומגוג ואז יתאספו כל בני ישמעאל אשר במזרח לנקום נקמת אחיהם, ועל זה אמר הנה שְׁמוּעָה שְׁמַעְנֻ, רצונו לומר אני [עובדיה] ויתר הנביאים כי כמה נביאים נבאו על מפלת אדום מֵאֵת יְהו'ה, שהודיע זה בנבואה, וגם וְצִיר בְּגוֹיִם שְׁלַח, הם השלוחים שילכו בין הישמעאלים שיזרזו זה את זה לאמר קומו וְנִקְוָמָה עֲלֵיהֶם [על אדום] לְמִלְחָמָה:

[גם היא קראה לו] **בנה הגדול**, אמר הקב"ה לפני קטן הוא.

ובשימת לב, הדגיש הכתוב **קטן** כנגד **קטנתי**. בא וראה מה בין עשו ליעקב. יעקב בשובו מחרן מלא כל טוב אינו שוכח כיצד הגיע לחרן בחוסר כל, ומודה להקב"ה על כל חסדיו עמו ככתוב {וישלח לב, יא'} **קטנתי** מִלֵּל הַחֲסִדִּים וּמִכָּל-הָאֱמֻת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-עַבְדְּךָ כִּי בְמִקְלִי עָבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

ואילו עשו, כאשר הגיע לכל גדולתו כביכול עם כל אלופיו כמבואר בסוף פרשת וישלח, היה צריך הקב"ה להזכיר לו על ידי הנביא מאין בא ומאין הגיע לכל הגדולה הזאת: {ב} **הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד**. וכאומרו בזוי היית כדכתיב בפרשת תולדות ויבז עשו את הבכורה. ובזוי אתה גם עתה, שמרוב גאותך אינך זוכר היותך מִצָּעַר בראשיתך ככתוב {ב} **הנה קטן נתתיך בגוים**, ואשר על כן **בזוי אתה מאד**. וכל זאת משום גאותך כאומרו: {ג} **זֶדוֹן לָבָד הִשִּׁיאָךְ** שִׁכְנִי בְּחִגְנֵי סֶלַע מְרוֹם שָׁבְתוּ אִמְרֵי בָלְבֹו מִי יוֹרְדְנִי אֶרֶץ: ומודיעו הנביא כי ה' משפיל גאים עדי ארץ ומגביה שפלים עדי מרום. לכן,

התוכחה לעשו מיועדת היא גם ליעקב. שיזוהו בני יעקב לא לעבור על התורה, שלא יתקיים בהם **וּפְרִקְתָּ עָלָיו מַעַל צִוְּיָךְ**, כדי שהנבואה ורוב יעבוד צעיר לא תפסק מישראל. ורוב הוא עשו יעבוד תמיד צעיר הוא יעקב, ולא חלילה להיפך. **שָׁנְאָמֶר וּלְאֵם מְלֵאָם יֵאֱמָר וְרֹב יַעֲבֹד צָעִיר** (כה, כג) ופירש"י: לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר **אִמְלֵאָה הַחֲרָבָה** (יחזקאל כו, ב.), לא נתמלאה צר אלא מחורבנה של ירושלים. ואשר על כן נתבאר כי התוכחה לעשו היא למעשה תוכחה לישראל, שייטיבו דרכיהם ותהיה להם תקומה. וזה סוד אומרם [מסכת מגילה יד.] **שגדולה הסרת טבעת [של המן] יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להם לישראל להחזירן למוטב**. שהרי המן הוא מזרע עמלק שהוא מזרע עשו, וכאשר הוא נופל הרי יש תקומה לעם מרדכי.

ומעתה תתבאר נבואת עובדיה היא התוכחה לעשו **בהקשר לתקומת יעקב ובניו וכל ישראל שבכל הדורות כמבואר בפרשת וישלח:**

{ב} **הנה קטן נתתיך בגוים פירש"י:** כלפי שקראו אביו בנו **הגדול** ואמו

לִיעֲקֹב, ואילו עשו אֵיךְ נִחַפְּשׁוּ עֲשׂוֹ
נָבְעוּ מִצְּפָנָיו שהתורה גילתה מה
שבצפונותיו, שאמנם נשקו ליעקב אך
בצפונותיו רצה לנשכו. שעל כן נקוד
על וַיִּשְׁקֶהוּ [לג, ד'] וכדפירש רש"י
מבריייתא דספרי (בהעלותך ט.), יש
שדרשו נקודות אלו לומר שלא נשקו
בכל לבו (ב"ר עח, ט.). אמר רבי
שמעון בן יוחאי, הלכה היא, בידוע
שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו
רחמיו באותה שעה, ונשקו בכל לבו
(ב"ר שם). דייקא נמי, באותה שעה
נשקו בכל לבו, מכלל שבצפונותיו
שנאה נפשו ליעקב. ובאה ההלכה
וגילתה את צפונותיו של עשו: הלכה
היא, בידוע שעשו שונא ליעקב.

ואשר על כן לאחר שלא קבל תוכחתו,
מתנבא הנביא על מפלת אדום:
{טו} כִּי קָרֹב יוֹם יְהוָה וְגו' כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ יַעֲשֶׂה לָּךְ גְּמֻלָּה יָשׁוּב
בְּרֹאשׁוֹ: {יח} וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ
וּבֵית יוֹסֵף לְהָבָה וּבֵית עֲשָׂו לְקֹשׁ
וְדָלְקוּ בָהֶם וְאָכְלוּם וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיד
לְבֵית עֲשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֶּר:

וכפי שהבטיחו יעקב לעשו באומרו
[לג, יב] {יד} יַעֲבֹר-גַּא אֲדֹנִי לִפְנֵי עֲבָדְךָ
וְאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרִגְלִי הַמְּלֹאכָה
אֲשֶׁר-לִפְנֵי וּלְרִגְלִי הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר-

{ד} אִם תִּגְבֶּיהָ כַּנָּשֶׁר וְאִם בֵּין
כּוֹכָבִים שִׁים קִנָּה מִשָּׁם אֲוִירֶיךָ נָאִם
יְהוָה, ואת יעקב שהשפיל עצמו לפני,
באומרו קִטְנָתִי, אותו אגביה למעלה
כברכת המלאך: [לב, כט'] וַיֹּאמֶר לֹא
יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמִי כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל
כִּי-שְׂרִיתָ עִם-אֱלֹהִים וְעִם-אֲנָשִׁים
וַתּוֹכֵל. וגאווותו של עשו אינה יודעת
גבולות, שהרי גרוע הוא מגנבים
ושודדי לילה הָלֹוא יִגְנְבוּ דִּים ולא
מעבר לכך, וכן אתה שבאת מבצרה,
כנאמר על עשו: מִיָּדָה בָּא מֵאֲלוֹם
חֲמוֹץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה, [ישעיהו סג, א'],
גרוע אתה יותר מהבצָרים שנאמר
בהם אִם בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ הָלֹוא יִשְׁאִירוּ
עֲלֵיךְ: ואתה רוצה גם את העוללות,
הם העוללים של בית יעקב, כדאמר
יעקב [לב, יב] פֶּן-יָבוֹא וְהִפְנִי אִם עַל-
בָּנָיִם. ונאמר [תהלים ח, ג'] מִפִּי
עוֹלָלִים וְיִגְקִים יִסְדֹּתַי עוֹ לְמַעַן צוֹרְרִיךָ,
לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, הוא איש צר
ואויב המן הרע הזה מזרעו של עשו.
וכפי אשר ישבו תינוקות של בית רבן
לפני מרדכי בלומדם על קמיצת העומר
עת נפל המן לפניהם.

ועוד אומר הנביא {ו} אֵיךְ נִחַפְּשׁוּ
עֲשׂוֹ נָבְעוּ מִצְּפָנָיו, שלא מדת עשו
כמדת יעקב. שמדת יעקב היא איש תם
יושב אהלים, שפיו ולבו שוים,
כאומרו [מיכה ז, כ'] תָּמֵן אָמַת

אָבא אַל-אַדנִי שְׁעִירָה, כן גילה הנביא
עובדיה אימתי יתקיימו דבריו של
יעקב, לעת {כא} וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָר
צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָרָעָשׁ:

וכן פירש רש"י בפרשתנו: : **עַד אֲשֶׁר-**
אָבא אַל-אַדנִי שְׁעִירָה הרחיב לו
הדרך, שלא היה דעתו ללכת אלא עד
סוכות, ואמר עד אשר אבוא אל אדוני
שעירה, אמר, אם דעתו לעשות לי
רעה, ימתין עד בואי אצלו, והוא לא
הלך, ואימתי ילך, **בימי המשיח** (ב"ר
עז, יד.), שנאמר [בסוף ההפטרה]
וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת
הָרָעָשׁ וְהָיְתָה לִיהוָה הַמְּלוֹכָה:
בב"א.

^^^

וישב

**לִישָׁב בְּיִשְׁלָה
וְרוּגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף**

וַיָּשֶׁב יִעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוֵרֵי אָבִיו
בְּאֶרֶץ פִּנְעֵן (לז, א')

וַיָּשָׁב יַעֲקֹב פִּירֵשׁ רִשְׁיָי [מהמדרש רבה]: **וַיָּשָׁב יַעֲקֹב**. בקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף: צדיקים מבקשים לישב בשלוה? **אומר הקב"ה**, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה.

וַיָּשָׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו.
האזהב ישראל מאפטא כתב נוטריקון
ויב"ם. שכשם שכל ענין מצות היבום
להוציא הניצוצות הק' של אחיו המת
אל הפועל, כן גם כאן, ראה יעקב
בארץ מגורי אביו שיכול לתקן
ניצוצות הק' שנתפזרו בעולם. עכ"ד.

לפשוטו של רש"י, באומר: **אומר הקב"ה**, מבאר בזה רש"י מה הוא **רוגזו של יוסף**. ויכוון בזה להשגחה מן השמיים דרך גלגולי יוסף. **לא** שיוסף צד בעניין ח"ו, **ולא** שהרוגז הוא של יוסף ח"ו, אלא יוסף כמכשיר ביד ה' לגרום ליעקב **חוסר שלווה**. ונקרא רוגז זה **רוגזו של מקום**. אלא שדבר הכתוב בדרך של **לשון נקייה** כלפי מעלה, לקרוא לרוגזו של מקום **רוגזו של יוסף**, כי על ידי יוסף בחר ה' להוריד את יעקב וכל נפשות ביתו מצרימה.

ולעומקו של מקרא נרמזו דבריו
באמרו וַיֵּשֶׁב שהוא מלשון וַיֵּשֶׁב,
כאומרו וַיֵּשֶׁב מִמְּנוּ יָשָׁב. (במדבר כא,
א'). שרצה יעקב לקחת בשבי חזרה
את כל אותן ניצוצות קדושים ששבה
אליו השבאי הוא היצר הרע שבעולם,
שאינו נותן לניצוצות הק' להגיע
למקומן הטהור.

עוד יש לומר שהוא מלשון **וישאב**, שהוא כעין **שאיבת** הניצוצות שְנִשְׁבּוּ ביד הטומאה, וְהִשְׁבֵּתָם לצד הקדושה. וכאמר: **וישאב** מִשְׁבֵּי הטומאה את שְנִשְׁאֵב לתוכה מן הקדושה.

ועל דרך הצח גאמר: וישבם, וישבם, וישבם,
ויושיבם על משבתם לבלי שוב אל
שוביהם.

ויהיה פירושו כך: בקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של מקום על ידי מאורעותיו של יוסף, לישב בחוסר שלוה, ובכך להורידו

בכסא הכבוד. בְּחִבָּתִי ליעקב משכתי
למצרים **בחבלים** ולא בשלשלאות.

ומעתה, יש להבין מה הוא ה"רוגז"
ומה היא ה"קפיצה" האמורה בעניין
"קפץ עליו רוגזו".

ויש לומר שכל עתותיו של הקב"ה
מחושבים **בחישוב הגלות והגאולה**,
ואשר על כן קורא הדורות מראש זימן
לאליעזר **קפיצת הדרך**, כדי להביא
את רבקה, וכן זימן ליעקב **אבינו**
קפיצת הדרך בצאתו לחרן, כדי לא
לאחר עת הגאולה בחזרו מפדן ארם.
וזה שאמר יעקב לעשו, **נֶאֱחָר עַד**
עֵתָה. עַתָּה, עַתָּה, נוטריקון **עת הגלות ועת**
הגאולה. שנאמר לאברהם אבינו ארבע
מאות שנה מהולדת יצחק.

נֶאֱחָר הוא יוסף שנאמר בו יוסף ה' לי
בן **אָחֵר**. והוא גימ' של **רד"ו שנה**.
נֶאֱחָר עִם הַכּוֹלֵל רַד"ו. ואשר על כן
ארבע מאות שנה מהולדת יצחק וכן
רד"ו שנה מגלגולי יוסף למצרים, הם
שני חשבונות המכוונים לעת אחת:
לגאולת יציאת מצרים.

ואיחור זמן הגאולה, הוא **רוגזו של**
יוסף האמור בעניין. ולכן גם עתיד

מצרימה בדרך של כבוד, שם יוכל
לישב בשלוה כל ימיו.

וכפי שאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן
במסכת שבת [פט:]: ראוי היה יעקב
אבינו לירד למצרים **בשלשלאות של**
ברזל אלא שזכותו גרמה לו דכתיב
{הושע יא-ד} **בְּחִבָּלֵי אָדָם אֶמְשָׁכֶם**
בְּעִבְתּוֹת אֶהְבֶּה וְאֶהְיֶה לָהֶם כְּמִרְיָמִי עַל
עַל לְחִיָּהֶם וְאֵט אֶלְיוֹ אוֹכִיל.

ופירש רש"י בגמרא שם **בשלשלאות**
של ברזל. כדרך כל הגולים שהרי ע"פ
גזרת גלות ירד לשם: **בְּחִבָּלֵי אָדָם**
בשביל חיבת האדם משכתיים למצרים
בחבלים ולא בשלשלאות: **כְּמִרְיָמִי עַל**
עַל לְחִיָּהֶם כאדם הסובל ומסייע
לבהמתו להרים עולה מעל צווארה
בלווחין ובמקלות: **וְאֵט אֶלְיוֹ אוֹכִיל**
הטיתי לכם כח להכיל את עבודת
הפרך.

ולעומקו של מקרא יהיה פירושו כך:
אלא שחביב עלי יעקב ולכן משכתי
לא בשלשלאות אלא **בחבלים נעימים**.
ככתוב [תהלים טז, ו]: **חֲבָלִים נָפְלוּ לִי**
בְּנַעֲמִים. והיינו **בְּחִבָּלֵי אָדָם**. ותהיה
המלה **בְּחִבָּלֵי** כנוטריקון: **בְּחִבָּתִי**
ליעקב הנקרא **אדם**, שדמותו חקוקה

יוסף לומר לאחיו **אל תִּרְגְּזוּ בדרך**. שאין לעכב עוד את הגלות אפילו כמלוא נימא, שכן הגאולה תלויה בגלות, וּמִשְׁשָׁלְמוֹ ימי הגלות יתחילו ימי הגאולה. על כן נאמר על ידי יוסף **מִהָרֹץ נִעְלֹו אֶל-אָבִי וְגו' רְגֵה אֵלַי אֶל-תַּעֲמִיד. רְגֵה עִם הַכּוֹלֵל רַד"ו**. שיש למהר ולהזדרז להחיש הגאולה ולא לעכבה.

ועל דרך הצח נמצא כאן לשון נופל על לשון: לשון של **גזרת** גלות על לשון של רוגזו של יוסף.

ועוד נמצא בלשון חז"ל "רוגז" שהוא כינוי ל**מלחמת היצר**. וכמובא במסכת ברכות [ה.] א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' {תהילים ד-ה} רגזו ואל תחטאו. ופירש רש"י שם: **ירגיז יצר טוב**. שיעשה **מלחמה** עם יצר הרע. ואשר על כן נקרא רוגזו של מקום בשם **רוגזו של יוסף**, שממנו ילמדו טכסיסי מלחמת היצר. כי מלחמה זו היא המפתח לגאולת עם ישראל ממצרים. ואין לעכב מלהילחם מלחמה זו, ולכן כשביקש יעקב לישב בשלוה, הרי שלוה זו מתאימה רק ליעקב לפי דרגתו, שכבר הכניע את יצרו מטבע ברייתו בהיותו איש תם

יושב אהלים. אבל לשאר עמו נבחר יוסף ללמד לנצח במלחמה זו. לכן נאמר קפץ עליו רוגזו של יוסף ליתן לימוד מלחמת היצר לכל באי עולם. ודווקא מתוך המיצרים של טומאת מצרים משם גאולת העם המתגבר על יצרו, ולכן נחשבת מלחמה זו "רוגזו של יוסף" על שם יוסף הצדיק.

ועל דרך הרמז נרמזו תפקידו זה של יוסף על ידי הכתוב [לז,ב'] **וְהָיָא נֶעֱר, וְהִינֵנו יֵצֵר הָרַע שֶׁנִּכְנַס בָּאָדָם מִנְּעוּרָיו, מִשְׁנִנְעָר מִבְּטָן אִמּוֹ**.

ועל דרך הצח והטעמים וְהָיָא נֶעֱר מוטעם **במונח רביע** והמלה רביע בארמית מורה על רביצה. כמו [שמות כג,ד'] כִּי-תִרְאֶה חֲמֹר שֶׁנֶּאֱדָר **רִבֵּץ** תַּחַת מִשְׁאֵל וּתִרְגַּם אוֹנְקְלוֹס אָרִי תַחֲזִי חֲמֶרָא דְסִנְאָדָּה **רִבִּיעַ** תַּחֲתֵי טוֹעֲנִיָּה. וכן נאמר [בראשית ד,ז'] **לִפְתַּח חֲטָאת רִבֵּץ** וּתִרְגַּם יוֹנָתָן בֶּן עוֹזִיָּאל נֶעַל תַּרְעִי לִבָּךְ [על שערי לבך] חֲטָאָה **רִבִּיעַ**. כן כאן וְהָיָא נֶעֱר מוטעם **במונח רביע**, לרמז על יצר הרע שמונח בו באדם משננער מבטן אמו ורובץ לפתחו. הוא רוגזו של יוסף שמלמד להתגבר על יצרו הַמַּצֵּר לוֹ וּבִכְךָ יִהְיֶה מוֹכֵן לִיצִיָּאָה מִן הַמַּצֵּר וְלִהְיוֹצִיָּא עִמּוֹ עִם רַב מִן הַמִּיצְרִים בַּעֲזֶרְתָּ יוֹצֵר כָּל הַיְּצוּרִים.

אפשר יהיה לחלץ הניצוצות הק' השבויות בו.

ועוד יש ליתן טעם מה היא השלוח האמורה בעניין.

ויש לומר שבקש לישב בישיבה לפני שמתגלגל למצרים, כפי שעשה י"ד שנה לפני צאתו לחרון אל בית לבן הארמי. ולפעול על ידי הלימוד-תורה ישועות בעניין נצוצות הק' הנ"ל. וזו היא **השלוח** האמורה בעניין. שאין לך **שְׁלוּ** ובן חורין כמי **שיושב** ועוסק בתורה.

ולכן כשבקש יעקב **לישב בשלווה** וכנ"ל לישב בישיבה, כפי שעשה בישיבת שם ועבר, קפץ עליו רוגזו של מקום על ידי יוסף. כביכול לומר כפי שאמר יעקב לרועים בפדן ארם, **לא-עת האֶסְף המִקְנָה הַשְּׂקוּ הַצֹּאן וְלָכוּ רְעוּ (ויצא, כט,ז)** לא עת שלוח בישיבה, אלא יש לאסוף את הצאן ללכת לרעותו בארץ מצרים להכין את הגאולה הנרצית.

ועוד, ביקש יעקב לישב בשלווה, בשלווה אותיות **לבושה**. ומובנו ישרת שני אדונים: לשון **לבוש** ולשון **בושה**. לבושת אחיו עשו שברח מן ארץ משום אחיו יעקב, זו לשון **בושה**, ולשון **לבוש** כמובא בהפטרה לפרשת

ועדיין יש ליתן טעם, לפי דברי האוהב ישראל מאפטא הנ"ל, מהי **השלוח** שבקש יעקב. הרי לתקן ניצוצות ק' ולשבותם מאת שוביהם, לא דבר קל הוא, ובוודאי אין בזה השלוח הַמְקַנָּה.

ויש לומר מה **שבקש לישב בשלווה**, הוא לעשות את כל התיקונים שצריך לעשות **מכאן**, מארץ חפץ, **מבלי שיצטרך** להתגלגל למצרים ולהשתעבד שם רד"ו שנה, **ומכאן** לתקן ולאסוף כל הניצוצות הק' שבמצרים. ובזה ישיג יותר שלוח מאשר ישיג במצרים. שהרי לא יצטרך להיטלטל הוא וביתו לגלות המר הזה.

אלא שקפץ עליו רוגזו של יוסף. כאומר לו, **שמצרים דין שונה לה**, כי גדול שבי הניצוצות הק' במצרים. כי ככל שגדול כח הטומאה כבארץ מצרים, כן חזק ותקיף שבי הניצוצות הק' שבה. **ואפשר יהיה ללקטם רק עם ריבוי בני ישראל בְּקֶרְפָּה.**

וכן בַּמִּדְבָּר, וכלשון הזהב של אוה"ח הק', **מקום מעוזו של השבאי, הס"מ.** רק על ידי **ההליכה** בו ארבעים שנה,

מלתתא כולה חד. והצירוף י'ה - ו'ה הוא יחוד שמים וארץ. ולכן בקש יעקב ליחד שם י-ה ב ו-ה, וזה שפירש רש"י לישב בשלו"ה. והמלה שלוה תורה על יחוד י-ה ב ו-ה, שכן ש"ל בגימטריה קטנה 6, וכן י-ה בגימטריה קטנה 6. יוצא איפוא שהמלה של-וה היא יחוד י-ה-וה. הרי שבקש יעקב אבינו ליחד שמו יתברך בארץ.

ועל דרך הצח, קפץ עליו רוגזו של יוסף, כדי שלא יתכבד הצדיק בקלונו ובושתו של אחיו, אף שהוא שונאו, כפי שאמר רשב"י, הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב.

וכך היתה טענת היצר: אחיך עזב מפני **הבושה** ועליך לעזוב מפני **לבושה**. שכשם שהלבשתו ליוסף **לבוש** הכתנת פסים **לבושת אחיו**, כן תצטרך להחליף הלבוש הק' של **ארבע כנפות הארץ** בלבוש החרפה של ארץ מצרים. ולכן אחד התיקונים **במצרים** הוא שלא ישנו את **לבושם**. וכך יחזרו לארבע **כנפות ארצם, לבושתם** של המצריים ולשלותם של בני ישראל.

וישלה מחמס אחיך יעקב **תכסף בוששה**.

ועל דרך הצח, נקט הנביא בלשון **כיסוי, תכסף בוששה**, שהבושה כיסתהו לעשו ונהיתה **לבוש של בוששה**. וזה שאמר **ונכרת לעולם** שנכרתה נפשו עם **לבושה מפני הבוששה**.

ואע"פ שידע יעקב על גזירת **"בארץ לא להם"**, לא רצה עתה להשאיר הארץ שוממה מבלי יושב ורצה לישב **בשלוה, בשלוה שלו, ובשלנות הארץ**.

ועל דרך הסוד, שלנות הארץ היא השגחת הקב"ה, שמלווה את כל הנושאים עיניהם לישועתו, וכנגדם עיני ה' אלקיך בה מרשית שנה ועד אחרית שנה. וזה בשל-וה. כי י-ה היא השגחתו בעליונים וכנגדו ו-ה היא השגחתו פה בזה העולם. וכמובא בתהלים [עד פס' יב]: [אלהים מלכי מקדם פעל ישועות בקרב הָאָרֶץ]. ראשי תיבות של מלה ראשונה ואחרונה - **וה**, והיא השגחת ה' בארץ ככתוב: פעל ישועות בקרב הָאָרֶץ. וזה שמכוונים בכל מצוה ליחד שם י"ה בו"ה, להיות השגחה מלמעלה והשגחה

רחל וילדיה, הרי לו יאה לומר
ביקשתי ונעשה רצוני.

וכן בעניינינו, וַיָּשֶׁב יַעֲקֹב, בְּקֶשׁ
לישב בשלוה, וניתן לו. שהרי ישב
בשלוה י"ז שנה במצרים, כפי שרצה
ללמוד בישיבה, לראות את יוסף מלך
והנהגתו בעונה, ולראות את כל
נפשות ביתו מתעצמים בגשמיות
וברוחניות, וכו'. אמנם לא בארץ
מגורי אביו כפי שחשב בתחילה. וכפי
שמצינו בכל אורחותיו שנתמלאו
אמנם משאלותיו אך בדרך ובזמן
הראויים לפניו יתברך.

ויש לומר שזו כוונת אומרם
(רש"י בשם המדרש רבה) קפץ עליו
רוגזו של יוסף. קפץ עליו רוגזו לא
כנגדו, ולא כנגד בקשתו לישב
בשלוה, אלא אדרבה. קפץ עליו רוגזו
של יוסף לסייע ולהוציא מחשבתו אל
הפעל, בזמן הראוי לפני ה'.

ואומרם "קפץ" יכוון בזה כעין
קפיצת הדרך האמורה בפרשת ויצא.
וכעין מלאכים יחפזון לעשות רצונו
ולהוציא מחשבתו אל הפועל.

ונקרא "רוגזו", שלא מחשבותי
מחשבותיכם, ולא בדרך קלה ונוחה

או כלך לדרך זו, שקפץ עליו רוגזו
של יוסף. לא כנגדו, ולא כנגד בקשתו
לישב בשלוה, אלא אדרבה. קפץ עליו
רוגזו של יוסף לסייע ולהוציא
מחשבתו של יעקב אל הפעל, לישב
בשלוה, כזקן ויושב בישיבה, אך לא
עתה ולא כאן, אלא במצרים כפי
שאכן עלה בידו בארץ גושן במשך
י"ז שנה.

ולכן יהיה כך הסבר הדברים:
יעקב אבינו, בחיר האבות, אשר
דמותו חקוקה בכסא הכבוד והוא רגל
רביעי במרכבה, לְמוֹד הוא
שמחשבתו הטהורה יוצאת תמיד אל
הפעל.

תָּמִיד, אך לא תָּמִיד מְיָד. וכמו שמצינו
שמכר לו עשו את בכורתו וקבל
מיצחק את ברכתו, ובקש להתפלל
בהר המוריה וקפצה לו הדרך, ויכול
היה ללבן, ונשא את רחל וילדה לו את
יוסף ובנימין, והצליח לעשות לביתו
את כל הכבוד הזה מצאנו של לבן,
ויכול היה לשרו של עשו ולעשו
עצמו, אלא שהכל בא בזמנו ובדרך
שהיה ראוי מלפני הקב"ה.

ולאו דוקא בדרך ובזמן שבקש יעקב.
ואף על פי שלא תמיד נעשה רצונו
הטהור מיד, אלא לעתים בעכבה כמו

אלא בדרך של עכבה ומלחמות
וְהַרְגָזוֹת מִמְלָכוֹת, ולעתים בדרך של
"גזירה היא מלפני", שהכל בא בזמנו
ובדרך שהיה ראוי מלפני הקב"ה.

ובשימת לב יש לומר כי זו היא
מידתו של יעקב אבינו, להמתין
ולצפות מתי יתקיים בידו דבר ה'.
וכעין שאמר כפירוש רש"י תרי"ג
מצוות שמרתי, וכעין ואביו שמר את
הדבר, וכדפירש"י ממתין ומצפה מתי
יתקיים הדבר.

ועל דרך הרמז יש לומר כי נרמז
ענין זה בשמו, יעקב, שמחשבת ה'
תבוא אצלו לעתים מיד, כעין יקב
הדין את ההר. ולעתים בעכבה כעין
עקב בצד אגודל.

ולכן שמו יעקב מעיד עליו שהוא
בלשון עתיד, שממתין ומצפה מתי
יהיה הַעֲקֵב לַמִּישׁוֹר, וְיִקְרָא יַעֲקֹב
בשם ישראל. וכעין שאמרו במסכת
ברכות (י:): שְׁמָא גְרִימ. פירוש: שמו
של אדם גורם לו את כל גלגולי
ומאורעות חייו.

ועל דרך הצח, נראה ליתן טעם
היכן רמוז ענין בקשתו של יעקב לישב
בשלוה. ושמא יש לומר, שחבוי

הדבר בעצם הכתוב וַיָּשָׁב יַעֲקֹב.
בדרך של סרסוהו ודרשהו ואל תקרי.
אל תקרי וַיָּשָׁב יַעֲקֹב אלא ויבקש
יעקב. ואל תקרי שְׁלָנָה, אלא שְׁלָנָה.
שְׁלָנָה כביכול את האות ק מיעקב
והניחה במלה וישב, ונעשה מזה
ויבקש. ונותרו מיעקב אותיות בעי,
שפירושו גם ויבקש בלשון ארמי.
שלצד היותו יושב אהלים, היתה
הוויתו של יעקב תפילה ובקשה. וכפי
שאמר ליוסף [בראשית מח, כב']
"בְּחַרְבִּי וּבְקִשְׁתִּי", ותרגם אונקלוס:
בְּצִלּוֹתִי וּבְבָעוֹתִי. בתפילתי ובקשתי.

ועל דרך הרמז והצח, הן אותיות
נוטריקון:

בְּזָכְרוֹ קָדָם שְׁנוֹתָיו

יְשִׁיבָת עֶבֶר קוּלוּ בְּקַע

לְהַמְשִׁיךְ יְשִׁיבָה שְׁנוֹעַ בְּתַפִּילָה

בְּיִתְרֵה שְׁנוֹתָיו לְקָדוֹשׁ יְיָ יְחִיד הַשְּׁכִינָה

קָנָה פֶּלֶל צַדִּיק

עֲתָה לְקָדָשׁ יָמָיו וְשְׁנוֹתָיו

רַבִּץ לְלִמּוֹד גַּם זֵיו אִיקוּנָיו

שְׁלָחוֹ לְיוֹסֵף וְהוֹעֵם סֶבֶר פָּנָיו

^^^

בן-שבע-עשרה גימטריה טו"ב, שחי חיים טובים שלא חסר בעולמו כלום, שכל דאגתו של אביו עליו, כי בן זקונים הוא לו, **שנה** ואז החל להוציא דבת האחים וחזר ו**שנה** עוד ועוד.

ועל דרך הסוד שבע עשרה הוא גימטריה של השם הק' אהו"ה, שהוא אור הגנוז לצדיקים ומשפיע ברחמים מרובים יותר מהשם אהי"ה, כפי שמובא בספר שרשי השמות להרמ"ז. והקב"ה היה עוזרו בשם הק' הזה.

~~~~~

רעה את-אחיו בצאן

ובו יבוארו מספר פירושים לאומרו

רעה

- א. מלשון רועה צאן
- ב. מלשון תוכחה לטובה
- ג. מלשון רעה שראה בהם
- ד. מלשון מעשה נעויות
- ה. מלשון להתנער מן הדבר
- ו. מלשון להתעורר על הדבר
- ז. מלשון הנהגת העם
- ח. מלשון ראייה, כשבעת הרועים שהיו רואים מראות אלקים.

ויתבארו כל אחד במקומו:

אלה | תלדות יעקב יוסף בן-שבע-
עשרה שנה ה'ה רעה את-אחיו
בצאן והוא נער את-בני בלקה
ואת-בני זלפה נשי אביו ויבא
יוסף את-דבתם רעה אל-אביהם
(לז,ב')

ליכא מילתא דלא רמיזא
באורייתא.

אלה | תלדות יעקב יוסף.
אלה תלדות. כביכול פסל את הראשונים. שכל גילגוליו עד עתה לא היו שוים בעיניו כנגד ישיבתו עתה בארצו, בשלוה.

יעקב בטעם **רביע**, שהוא בארמית לשון **רובץ** על מקומו. שרצה לישב בשלוה.

יוסף. יוסף בטעם **גרשיים**, שגירש את שלוותו של יעקב. כמו שאמרו קפץ עליו רוגזו של יוסף.

יעקב יוסף. כמדרש וכפירוש רש"י, מה שארע לזה ארע גם לזה. ולכן **יעקב** בטעם **רביעי** ו**יוסף** בטעם **גרשיים**, לומר לך, כשם שנגרש יעקב מעשו, כן נגרש יוסף מאחיו. כי **כן חשבו אחיו**, משנולד יוסף שמא יפסול אביהם אותם, ולא יחשיבם לשאר אחיו כאת יוסף, ויוסף יהיה **רביעי** לאבות, ולכן וישנאו אותו.

שהיה צעיר לימים ולא השכיל עדיין
מה הדרך הנכונה להוכיח לזולתו.
וקצת סיוע לכך נמצא בתרגום יונתן:
יוסף בר שבסרי שנין הנה במיפקיה
מן בית מדרשא, בצאתו מבית
המדרש. ויציאתו מבית המדרש
כשהוא צעיר לימים גרמה לו שלא
השכיל להוכיחם כראוי.

ועוד יש לשאול, מי הם אחיו שבהם
דבר הכתוב, שהיה מוכיחם. **האם בני
לאה בלבד** או שמא היה מוכיח גם **את
בני בלהה** וזלפה אתם היה בקירבה.

לפירוש רש"י היה מוכיח רק את בני
לאה: אבל את בני בלהה ובני זלפה
היה מקרב. וכן דבריו: **את בני בלהה**.
כלומר, ורגיל אצל בני בלהה, לפי
שהיו אחיו מבזין אותן, והוא מקרבן.
את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה
באחיו **בני לאה**, היה מגיד לאביו,
שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין
בבני השפחות לקרותן עבדים,
וחשודים על העריות.

ולפירוש אוה"ח הק' היה יוסף מוכיח
גם את בני בלהה ובני זלפה, אע"פ
שהיה בקירבה אתם. וכן דבריו: וטעם
שמצינו השבטים שהיו יחד בעצה אחת
במכירת יוסף ובכללם היו גם בני

הנה רעה את-אחיו בצאן. לפשוטו
של מקרא **את-אחיו** כוונתו עם אחיו.
וכן תרגם אונקלוס: הנה רעי עם
אחיהי.

ואוה"ח הק' פירש פשוטו בדרך
אחרת, **ככתבו. שרעה את אחיו**
בעניין הצאן. כלומר היה רעה את-
אחיו ומוכיחם על עניין הצאן. וכן
כתב: אכן כוונת הכתוב הוא על זה
הדרך היה רועה את אחיו בענין
הצאן פי' בדרך אכילת צאן.

ולפי דבריו יש לשאול למה יקרא
שהיה רעה את-אחיו, שהרי רעה
דאגתו על צאנו להיטיב עם הצאן.
ואולי שנתכוון אוה"ח הק' לומר כי
הוכיח את אחיו מדאגתו להיטיב
עמם, כגון למנוע מהם להכשל
באכילת אבר מן החי כפי שיתבאר.
ולכן נקט הכתוב לשון רעיה. **שדואג
לאחיו כפי שרועה דואג לצאנו**.
ואמנם כך יאה לצדיק כיוסף לחשוב.
אך יש לשאול מדוע דבריו לא נתקבלו
כן על ידי אחיו ותחת להודות לו,
שנאוהו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן
פרסם הכתוב שנותיו: **יוסף בן-שבע-
עשרה שנה הנה רעה את-אחיו**,

ושמא יש לומר שגם לכך נתכוון יוסף באומרו לאחיו בפרשת מקץ, [מד,ד']: הֵם יֵצְאוּ אֶת-הָעֵיר לֹא הִרְחִיקוּ וַיּוֹסֶף אֹמֵר לְאֶשֶׁר עַל-בֵּיתוֹ קוֹם רִדְף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהַשְׁגֵּתֶם וְאִמְרַתְּ אֲלֵהֶם לֵמַה שִׁלַּמְתֶּם רְעָה תַּחַת טוֹבָה.

אמנם התכוון בהיותו מכלכלם, להוכיחם לכאורה על לקיחת הגביע, והנכון הוא שרצה לרמוז להם שמכרוהו למרות שרצה להיטיב עמם בתוכחותיו. ובזה כוון דבריו גם לבני לאה, וביותר לבני בלהה וזלפה כאמרו: מדוע השתתפתם במכירתי לעבד תחת אשר הוכחתים לבני לאה שקראוכם בני השפחות.

ולעומקו של מקרא, ועל דרך הצח ולשון נופל על לשון יש לומר על הפסוק: הִלָּה רְעָה אֶת-אָחִיו בְּצֹאן שהיה רואה בהם רְעָה ודופי בענין הצאן, כי סבר שהם אוכלים אבר מן החי, וְהוּא נֹעַר שהיה מתנער מאחיו בני לאה, אבל אֶת-בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת-בְּנֵי זִלְפָּה, אֲתָם הִיָּה מִקְרֵב וּמִתְרַוְעֵעַ [לפירוש רש"י כנ"ל], והיה מוציא דיבת בני לאה לרעה שקראום לבני בלהה ובני זלפה בני השפחות, ולכן דייק הפסוק בעניינו וקראם נְשֵׂי אֲבִיו, שלא היו שפחות אלא שוחררו והן

השפחות. **אולי שגם בהם דבר פרט איסור אבר מן החי.**

אך בהמשך דבריו אפשר שמסתייג: או אפשר שנשאו פנים לשה בני הגבירה והסכימו לעצתם במכירתו הגם שהיה לבם שלם עמו.

ולכאורה קשה לפירוש, מדוע יסכימו בני בלהה ובני זלפה למכירתו של יוסף לעבד, וישלמו לו רעה תחת טובה שנהג עמם בטובה, שלא נתן לקרוא להם בני השפחות.

ולהטעים את דבריו יש לומר שנהגו כן להיות שותפים למכירתו, שהרי גם אותם הוכיח יוסף בעניין אבר מן החי והוציא גם את דבתם אל אביהם בעניין זה. ולכן היו בעצה אחת עם בני לאה למכרו, למרות שביוזו אותם להיקרא בני השפחות. ללמדך עד כמה קשה לשון הרע שאינו מבדיל בין טובה לרעה.

וכן תרגם יונתן בן עוזיאל, שהיה יוסף מוכיח גם לבני בלהה וזלפה על אבר מן החי, כפירושו של אוה"ח הק': והוא טלה מתרבי עם בְּנֵי בִלְהָה וְעַם בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׂא דְאָבִיו וְאִיְמֵי יוֹסֵף יֵת טִיבִיהוֹן בִּישׁ דְחִמְנוֹן דְאָכְלִין בְּשָׂרָא דְתִלִּישׁ מִן סִינָא סִינָא.

נשיו לכל דבר, ליתן תוקף להתנערותו מבני לאה.

ובאומרו והוא נער את-בני בלהה ואת-בני זלפה נשי אביו יכוון בזה שגם לגבי בני בלהה ובני זלפה התנהג כנער שאינו מכלכל את דבריו כראוי. שמצד היותם בני נשי אביו ניעור פנער שכוחו במתניו לשמור על כבודם, ומצד אבר מן החי התנער גם מהם פנער לא יבין, להוציא דבתם רעה אל אביהם. ולכן גמלוהו רעה תחת טובה להשתתף במכירתו, בראותם כי רעה וטובה משתמשים גם אצלו בערבוביה.

ועל דרך הרמז לעומקו של מקרא ירמוז הפסוק הלה רעה את-אחיו בצאן על לעתיד לבוא, שיהיה יוסף ממשיך את שליחות אמו רחל שנאמר בה [תחילת ויצא] ורחל | בָּאָה עִם-הַצֹּאֵן אֲשֶׁר לְאֵבִיָּהּ כִּי רָעָה הָיָה. ומאי כי רעה הוא, כי זה שליחותה לעתיד לבוא לצאת לקראת הגלויות של צאן קדשים בני ישראל. כן ראה יוסף שליחותו להיות רעה את-אחיו בצאן, אל תקרי בצאן באות ב', אלא בצאן באות כ', פצאן שעתידה רחל אמו לרעות לעתיד לבוא. ואשר על כאן

היה למשל בפי דוד המלך: [תהלים פ,ב'] רעה ישראל האזינה נהג פצאן יוסף ישוב הקרובים הופיעה וכאומרו: אבינו רעה ישראל, כשם ששלחת את יוסף להנהיגנו ולכלכלנו, כן האזינה לתפילותינו והופיעה להיות רוענו הדואג לכל מחסורינו בגילוי שכינתך עלינו מבין שני הכרובים בבנין בית מקדשנו עם שבעת הרועים רועי ישראל הרואים בנבואתם מראות אלקים חיים בב"א.

^^^^

ויבא יוסף את-דבתם רעה אל-אביהם (לז,ב').

מפרש רש"י (ע"פ המדרש רבה) את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה, היה מגיד לאביו. והם שלשה:

שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות.

ושואל השפתי חכמים: וקשה דהיאך יתכן לומר שבני יעקב יהיו חשודין על זאת, ואי חס ושלום אמת הוא למה נענש יוסף על זה.

בעסקי משא ומתן (קידושין ע').
ויוסף סבר שזה אביזריהו דגילוי
עריות.

ג. לגבי זלזולם בנשי יעקב שהיו
כביכול מזלזלין בבני השפחות לקרותן
עבדים.
עד כאן סיכום דברי השפתי חכמים.

ועל דרך הצח, יאמר לעומקו של
מקרא, ששלשת טענותיו לאחים
מרומזות בפסוק: וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת-דִּבְתָּם
רָעָה אֶל-אֶבְיָהֶם. שכן רָעָה הן אותיות
ר'ע'ה', ובמילואותן: אותיות רי"ש
עי"ן ה"א.

א. רי"ש שבמלה רע"ה הן ר"ת ר"א
יוסף שחיטה. והוא כנגד טענת אבר
מן החי.

ב. עי"ן שבמלה רע"ה, כנגד עריות,
והעי"ן במלה רעה תהיה כנגד מה
שהעין חומדת והיינו עריות.

ג. ה"א שבמלה רע"ה היא כנגד
הונאה ובמילואותה (ה"א) היא
נוטריקון: הונאת אחים. שזלזלו
וציערו באחיהם בני בלהה וזלפה,
לקראם בני השפחות, שכביכול
עבדים הם. ויוסף סבר מה שהפסוק
קראן כך [שפחת רחל, שפחת לאה]

ומתריץ דודאי לא היו חשודין על זה,
אלא שיוסף היה טועה בדבר, לכך
נענש שהיה לו לעיין בדבר על מה
שחשדן. או שהיתה ביניהם, בין יוסף
ואחיו, לא רק טעות, אלא מחלוקת
בהלכה לגבי ג' דברים אלו, ולכן
שנאוהו, שמתרברב עליהם לפסוק
כנגדם, והרי יחיד ורבים הלכה
כרבים. ויבואר לקמן.

ואלו הן פרטי מחלוקתם:

א. לגבי אבר מן החי: אחיו שחטו
בהמה, ובעודה מפרכסת חתכו ממנה
אבר וצלוהו ואכלוהו, ולפי דעתם
המפרכסת נקראת שחוטה ומותרת
מיד באכילה. ולפי דעתו של יוסף,
המפרכסת אינה נקראת שחוטה והיא
אסורה עדין באכילה עד שיפסיקו
פירכוסיה, ובינתיים האוכלה כאוכל
אבר מן החי.

וכן בבן פקועה ראה יוסף שחיטת
הפרה, ובבטנה עגל שלם ואכלוהו ללא
שחיטה ששחיטת האם פוטרתו
לשחיטת העובר, (אף שגדל העגל
ונהיה לפר), ויוסף סבר שמשום
מראית העין נקרא אבר מן החי.

ב. לגבי שחשדם יוסף על העריות
שראה אותם בשוק קונים מאשה,
והם סבורים שמותר להשתמש באשה

לגודל חיבתן **שהיו שפחות ושוחררו**.
והם שבטי י-ה לכל דבר שבקדושה.

ומובא ברש"י שבשלשתן לקה:

על אבר מן החי, וישחטו שעיר עזים
במכירתו, (ולא אכלוהו)
על זלזול ב"בני השפחות", **לעבד**
נמכר יוסף,

על חשד העריות. ותשא אשת אדוניו
וגו'.

ויש לשאול, מדוע אם כן לקה, הרי
חלקו בהלכה, ואין כאן הוצאת דבה.
ויש לומר, שעל ידי שלקה בכולן,
הראו לו מן השמים שהלכה כמותם, כי
יחיד ורבים הלכה כרבים.

ועל דרך הרמז, יש לומר שג'
דברים הללו, אבר מן החי, גילוי
עריות, הונאת וצער האחים, הרמוזים
במלה **רע"ה** כנ"ל, הם כנגד ג'
עבירות חמורות, עבודה זרה, גילוי
עריות ושפיכות דמים. **ע"ז כנגד אבר**
מן החי שזו היתה עבודת אלילים.
השתמשות באשה כנגד ג"ע. **ובני**
השפחות כנגד ש"ד שהמבזה חבירו
כשופך דמים.

ובהיות עבירות אלו גורמות לחורבן
בית ראשון ובית שני, הרי גם תיקונן
רמוז בפסוק:

ויבא יוסף הוא משיח בן יוסף **את-**
דבתם את תשובתם, **רעה** בדרך של
מלחמות משיח בן יוסף, **אל-**
אביהם עד שישבו אל אביהם
שבשמים ויבא משיח בן דוד ויבנה
הבית השלישי בב"א.

~~~~~

יחיד ורבים הלכה כרבים

על דרך הסוד, ראשי התיבות של
כלל הלכתי זה **יחיד ורבים הלכה**
כרבים הוא **יוה"ך** הוא המלאך
הממונה על הדרכים.
ויש לשאול: מכיון שיוסף לא נהג
ע"פ הכלל של **יחיד ורבים הלכה**
כרבים, שכן לא קבל דעת אחיו,
לכאורה, לא נעזר באותו מלאך
הממונה על הדרכים, וכיצד שלחו אביו
לדרך מסוכנת.

ויש לומר על דרך הצח, יעקב שלחו
בברכת **כי מלאכיו יצוה לך**, שסופי
תיבותיו נותנים את אותו שם של
המלאך **יוה"ך**, הממונה על הדרכים.
והוא שנשלח על ידי הקב"ה להצילו
בדרך ולהביאו מצרימה.

שם המלאך מראשי תיבות, ולומר יחיד ורבים הלכה כרבים, ורק אחריו לומר את הפסוק ממנו יוצא שם המלאך מסופי תיבות כנ"ל, כדי שיתלווה עמנו המלאך בדרכנו מתחילה ועד סוף.

~~~~~

**פִּי-בֶן-זִקְנִים הוּא לֹו וַעֲשֵׂה לֹו
כְּתִנֶּת פָּסִים. (לז,ג')**

בֶּן-זִקְנִים בִּרְשִׁי"ג פירושים.
א. לעת זיקנותו.
ב. חכים.

ג. זיו איקונין דומה לו.

וַעֲשֵׂה לֹו כְּתִנֶּת פָּסִים. לֹו דייקא. לֹו ולא לאחים. ועל דרך הצח, לכן המלה לֹו מוטעמת בטיפחא, שהיא מעין הפסקה קלה, לומר לֹו ולא לזולתו.

ועל דרך הרמז, כְּתִנֶּת פָּסִים תהיה כנגד כל אחד מהפירושים של **בֶּן-זִקְנִים** :

א. לעת זיקנותו, כשם שבזקנותו נחרשו קמטים בפניו כעין פסים.

ועוד הוסיף עמו את המלאך כל"ך, היוצא מהמשך הפסוק לשמרך בכל דרכיך, שהם שני המלאכים המלוים לו לאדם בכל דרכיו, **יוה"ך כל"ך** כמובא בספר שרשי השמות להרמ"ז. ועוד מובא שם שחרבו של הקב"ה יש בה י"ו פיפות, ובה מכה את אויביו בדרך, והיינו י"ו - ה"ך.

ואשר על כן, יש המוסיפים תיבות אלו לאחר תפילת הדרך, לזמן אתם את המלאכים הנ"ל היוצאים מסופי וראשי התיבות הנ"ל: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, וכן יחיד ורבים הלכה כרבים.

ובהיות כל"ך שם המלאך המתלווה אליך בדרך, יוצא מן הפסוק לשמרך בכל דרכיך, כן נאה וכן יאה שיתלווה אלינו גם בדרך הרוחנית, וכפי דמרגלא בפומיה דרבנן **"או כלך לדרך זו"**.

ועוד על דרך הצח יש לומר שלכן נראית השמירה על יוסף רק בסוף דרכו, ולא בתחילתו, כי נתלווה אליו מלאך יוה"ך היוצא מסופי תיבות נ"ל **"כי מלאכיו יצוה לך"**. ואשר על כן יש לנו להקדים את הפסוק ממנו יוצא

ב. **חכים ויניק**, שמשנתו סדורה לו
פסים פסים בסדר ובהגיון
כאריח על גבי לבנה.
ג. **זיו איקונין דומה לו**, כפי שכל
פס בכתונת דומה למשנהו.

ועל דרף הצח: פס"ים נוטריקון:

פנים סבא יניק חכים.

פנים שהיו פניו דומות לשל אביו,

סבא, שנולד לעת זיקנותו,

יניק, שהיה הצעיר שבאחים,

חכים שינק כל חכמתו מיעקב.

ועוד רמז בזה לכדאמרו בקידושין
לב: **זק"ן ר"ת** זה קנה חכמה. והיינו
בן **זקנ ים**, **זקנ יניק חכים**.

ועל דרך הסוד נתן לו לשמירה
מלאכים קדושים שישמרוהו, והם
קרויים פספס"ים, הם היוצאים
מברכת כהנים בחילוף אותיות מהמלה
וישמרך.

והם כנוטריקון: **פָּדָה סוּעִים**, **פָּת"ח**
סוּמִי"ם ימינ"ה מַצְפִּי"ם. והם
שהועילו לו בכל גלגוליו במצרים.

~~~~~

וַעֲשֵׂה לָּו כְּתֻנֶּת פָּסִים. ירמוז ללבוש
הציצית, שנאמר בה **ועשו להם**.

וכן מובא במדרש פליאה, כְּתֻנֶּת
פָּסִים לבוש אדם הראשון. והוא כתנות
אור. אור הציצית העולה תרי"ג, הם
בגדי החמודות שנתנה לו אמו רבקה
מעשו.

~~~~~

ג' שלבים בגאולה

וְהָיָה אֲנַחְנוּ מְאֻלָּמִּים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ
הַשָּׂדֶה וְהָיָה קָמָה אֲלֻמִּתִּי וְגַם-
נִצָּבָה וְהָיָה תִּסְבִּינָה אֲלֻמִּתִּיכֶם
וּתְשַׁחֲנוּן לְאֻלָּמִּתִּי (לו,ז).

בשימת לב, יש ליתן את הדעת,
מדוע נאמר **וְהָיָה ג'** פעמים.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהם
ג' שלבים בגאולה.

השלב ה-א', בראשיתו של הפסוק
וְהָיָה אֲנַחְנוּ מְאֻלָּמִּים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ
הַשָּׂדֶה כנגד מה שעבדו את מצרים
בכל עבודה בשדה. ואל תקרי

ועוד אמר ותִּשְׁתַּחֲוֶינִי לְאַלְמָתִי, שְׁנִשְׁתַּחֲוֶה וְנוֹדָה לֹא-לִּמְתִי [לְאַלְמָתִי] כְּשִׁיעֵלָה רָצוֹן מִלִּפְנֵי לְהוֹשִׁיעֵנִי.

ועל דרך הרמז, וְהִנֵּה וְהִנֵּה וְהִנֵּה ג' פעמים, הם קצ"ח בגימ'. וקצ"ח יחד עם י"ב [שבטי י-ה] הם מנין רד"ו. שעל ידי החלום התקיים הרד"ו שנה, עת קץ גלותינו ותחילת פדיון נפשנו.

ועוד, י"ב שבטים בתוספת קצ"ח כנ"ל, הרי הם בגימ' ביצח"ק. כנאמר לאברהם, כי ביצח"ק יקרא לך זרע. והם רד"ו שנה הנרמזים בחלומי של יוסף.

^^^

ניוספו עוד שְׁנָא אֱתוֹ (לז,ה').

על דרך הצח, ולעומקו של מקרא, ובדרך של אל תקרי ולשון נופל על לשון. אל תקרי שְׁנָא שהוא מלשון שְׁנָאָה, אלא נְשָׂא, שהוא מלשון נשיאת ראש וחשיבות, ככתוב וְהִמְתַּנְשָׂא לְכָל לְרָאשׁ (דה"א כט, יא), וכמובא במדרש תנחומא [במדרש]: אומר הקב"ה כְּשֵׁם שְׁאֲנִי יֵשׁ לִי תְלוּי ראש על כל בְּאֵי עוֹלָם, [והוא לשון ראש-תל המתנשא], שְׁנָאָמַר: לך ה'

מְאַלְמִים אלא כְּאַלְמִים לא יוכלו דבר מאומה. והוא שלב ראשון של הגאולה אשר נחבאת בתוך מחשכי הגלות האפילה.

השלב ה-ב', באמצעו של הפסוק וְהִנֵּה קָמָה אֲלֵמָתִי כנגד מה שנאמר בשלהי שעבוד מצרים: וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבָדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים מִן-הָעֲבָדָה. וכאומרו: קָמָה אֲלֵמָתִי, וְגַם-נִצָּבָה מִן הָעֲבֹדָה. שמתוך הָאֵלִים הקימו קול זעקה ושועה. כאומרו [תהלים נח,ב'] הָאֱמָנָם אֵלֵם צָדִק תִּדְבָּרוּ.

ועל דרך הצח, תתפרש המלה אֲלֵמָתִי כשתי מלים: אֵל-מָתִי, כאומרו: אֵל, עד מתי! וכאומרו [תהלים עד, י'] עַד מָתִי אֱלֹהִים, יִתְרַף צָר !

השלב ה-ג' של הגאולה, וְהִנֵּה תִסְבִּינָה הוא כנגד הגאולה עצמה, שנרמזת בהסיבה בליל הסדר. והוא אומרו תִסְבִּינָה. ורמז בזה למה שנאמר ביציאת מצרים [בשלה יג, יח'] וַיִּסָּב אֱלֹהִים | אֶת-הָעָם, ומזה דרשו רבותינו [מדרש רבה] הסיבה בליל הסדר.

אתם שְׁמַלְכִי אני מתנשא עליכם. **שמעו נא, דבר השם, כי מן השמים הוא.** זה שנאמר **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם**, שכביכול כתוב **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים** כי בחלום אדבר בו, והחלומות נבואה הם מפי האלקים. וכן **וַיֹּאמֶר** לשון אמירי העצים המתנשאים למעלה עד השמים. לכן נאמר **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמָעוּ-נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה מִן הַשָּׁמַיִם** הוא ומתנשא כאמירי העצים השמימה, ומגיע עד הַחֲלוֹם הנכסף שהוא נקודה מעל ה' של התפארת ומגיע עד נקודת האצילות שמעל היו"ד של שם הוי"ה הקב"ה, שם מקור החלומות הנבואיים. וכדברי ר' יוסף ג'יקיטאלי בשערי אורה. שלכן נקרא החלום הנבואי בשם חלום, כי הוא ממקור הַחֲלוֹם הנכסף.

~~~~~

הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם-מִשּׁוּל תִּמְשֹׁל בָּנוּ (לז,ח') הַבּוֹא נִבּוֹא (לח,י').

יש ליתן טעם בכפילויות אלו. שהרי יכלו לומר התמלוך עלינו, התמשול בנו. ומאי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ, אִם-מִשּׁוּל תִּמְשֹׁל

הַגִּדְלָה וגו' **וְהִמְתַּנְשָׂא לְכָל לְרֹאשׁ (דה"א כט, יא).** לְפִיכָךְ נִתְּנִי לָכֶם תְּלוּי רֹאשׁ, שְׁנֵאֲמַר: שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ.

ומעתה, בְּמָקוֹם שהאחים יתנו ליוסף **להתנשא,** במקום זאת **שנאוהו.** ומתוך **שנאתם - הַתְּנִישָׂא,** הלוך ונשא. יען אשר הם נתנו לו את הכח להתנשא על ידי שפתרו חלומותיו לטובה. **המלוך תמלוך,** המשול תמשול. לכן לשון הכפילות ולכן לשון התוספת. ובמקום אשר הוסיפו שנאה על שנאתם, כדכתיב ויוסיפו, כן הוסיפו ליוסף נשיאות על התנשאותו.

~~~~~

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמָעוּ-נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתִּי (לז,ו')

יש ליתן טעם באומרו שְׁמָעוּ-נָא. לפשוטו של מקרא אמר להם **שְׁמָעוּ-נָא** מלשון בבקשה, ומלשון עכשיו, וכתרגום אונקלוס: **פָּעַן.** אולי כי מרוב חלומות סתמו אזניהם משמוע. אומר להם יוסף, שמעו בבקשה עכשיו, עוד את את החלום הנבואי הזה.

ולעומקו של מקרא אמר להם **שמעו נא** מלשון מן-השמים. וכך אמר להם: אתם שונאים אותי כי חושבים

ועל דרך הצח, ליתא מילתא דלא רמיזא באורייתא, הדא הוא דכתיב (בראשית ח, יא) וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לַעֲזֹב עָרֵב וְהָגָה עָלֶיהָ-יָתִי טָרֶף בְּפִיָּהּ, הם רצו לטרוף חלומותיו, ופיהם הכשילם עת פתרו לטובה חלומותיו, וטרפו בפיהם את מכשלותיו, וטרף יוסף בפיו את כוונות אחיו, והיה הוא להם המשביר טָרֶף אָכַל לפי הטף.

^^^

וַיִּסְפָּר אֶל-אָבִיו וְאֶל-אֶחָיו וַיִּגְעֵר-בָּם אָבִיו וַיֹּאמֶר לֹא מָה הַחֲלֹמִים הָזֶה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הִבּוֹא נָבֹא אֲנִי וְאֶמְנָה וְאֶחָיו לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרְצָה (לז, י')

וַיִּגְעֵר-בָּם אָבִיו וגו' הִבּוֹא נָבֹא וגו' לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרְצָה. ומכח גערה זו, אכן, לא השתחווה יעקב ארצה, אלא רק וישתחו ישראל על ראש המטה, ואמרו רבותינו [מדרש תנחומא] שהשתחוה לשכינה מעל ראשו של חולה, וליוסף כלל לא, שהיה רק נראה כמשתחוה.

^^^

ויש לומר על פי הגמרא מסכת ברכות נה: שם מבואר כי החלומות הולכים אחרי הפה. כלומר כפי פתרונו כן יתקיימו. ומובא בתוספות שם שרק מי שנולד במזל של פותר חלומות, יתקיימו החלומות על פיו. והקב"ה קורא הדורות מראש נתן בלב יעקב ובלב בניו כולם ובעיקר בלב יוסף את הכח של פותר חלומות, ואשר על כן שם הקב"ה בפיהם את כפילות המלים להיות פתרון חלומותיו. וכך אמרו לו: הִמְלִיךְ תְּמַלִּיךְ ופתרונו: הִמְלִיךְ עלינו, תְּמַלִּיךְ על כל מצרים. הִמְלִיךְ במצרים, תְּמַלִּיךְ לעתיד לבא כמשיח בן יוסף. ופתרון אם-מְשׁוּל תְּמַשֵּׁל בָּנוּ כך הוא: אם-מְשׁוּל בָּנוּ - תְּמַשֵּׁל ביצרך. אם-מְשׁוּל ביצרך - תְּמַשֵּׁל בכל מצרים. ופתרון הִבּוֹא נָבֹא שאמר לו אביו, [אם כי בדרך של שאלה, מכל מקום פתרון הוא] כך הוא: הִבּוֹא חלומך להתגשם, נָבֹא אליך להשתחוות לך ארצה.

ועוד בענין הכפילות בלשון, נאמר (לז, לה) טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף, טָרֶף בידי אשת פוטיפרע, טָרֶף זממה להכשילו. טָרֶף בידי האחים, טָרֶף זממם להכשיל חלומותיו מלהתגשם.

מֶה הַחֲלוֹם הָזֶה אֲשֶׁר חֲלָמָה.

על דרך הסוד, מובא בספרים הק' שמידת יעקב הוא מידת מ"ה, שהוא גימטריה של השם הק' במילוי אלפי"ן כזה: יו"ד ה"א וא"ו ה"א. והוא השם השולט בעולם היצירה, היא עולמו של יעקב אבינו. ויעקב אבינו יודע משמעותו של חלום נבואי, ובעיקר כזה שמופיע בו המלה וְהָנָה, שגם הוא נתנבא בחלום בלשון וְהָנָה: גִּיחֲלָם וְהָנָה סֶלֶם מִצֵּב אֲרֻצָּה וְרֹאשׁוֹ מֵגִיעַ הַשְּׁמַיְמָה וְהָנָה מִלֵּאכִי אֱלֹהִים עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ (כח, יב). וכדברי אוה"ח הק' (שם) שבאומרו וְהָנָה, כוונתו שכל דבר נגלה אצלו להיות בהיר וצהיר כיום יאיר. ורצונו לומר שהוא לשון נבואה הברורה והמתקיימת.

ואשר על כן אומר לו יעקב מֶה הַחֲלוֹם הָזֶה אֲשֶׁר חֲלָמָה, שלאחים הוא נשמע כשאלה, אך יעקב ויוסף יודעים את הסוד שהוא חלום ממידת מֶה, מעולם היצירה, וכאומרו: חלומך הוא ממידת מ"ה. ולכן וַיִּקְנְאוּ-בּוֹ אֶתְיוֹ וְאָבְיוֹ שָׁמַר אֶת הַדָּבָר. וכפירוש רש"י, היה ממתין ומצפה מתי יבוא.

~~~~~

ולפשוטו של מקרא מביא רש"י שתי דוגמאות:

וכן שומר אמונים (ישעיה כו, ב.), וכן לא תשמור על חטאתי (איוב יד, טז.), לא תמתין.

ולעומקו של מקרא, יש ליתן טעם בדוגמאותיו של רש"י שהרי לא בכדי הביאם.

ואשר על כן, יש לומר, כשהביא רש"י מישעיהו שומר אמונים בא לרמז בפירושו לעומקו של מקרא על מה שדרשו חז"ל מפסוק זה [סנהדרין קי:]: פתחו שְׁעָרִים וַיָּבֹא גֹי צָדִיק שָׁמַר אֲמָנִים אל תקרי שָׁמַר אֲמָנִים אלא שָׁאוּמַר אֲמָן. ובתוקף דרשה זו, מובנת השתייכות שוֹמֵר לְאֲמָן. שהאומר אמן ממתין [היינו שומר] לסוף הברכה כדי לומר אמן.

ובפירושו רצה רש"י לומר בזה שיעקב הריהו כעונה אמן ואמן על חלומותיו ועל דבריו של יוסף, [שהרי נאמר שומר אמונים, וקרי ביה שאומר אמונים] ומקיים את חלומותיו על ידי פתרונו: "הבא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה", על פי הכלל שכל החלומות הולכים אחרי הפה.

פירש רש"י נקוד על **אֶת** שלא הלכו אלא לרעות את עצמן (ב"ר פד, יג.):

ויש להבין מאי לרעות את עצמן. והפשט הנראה: לדאוג לעצמן. לגשמיותן. כרועה הדואג לצאנו, ליתן לו כל צרכו. וכן פירש רש"י כמדרש בב"ר: **לאכול ולשתות**. והרז"ו פירש במ"ר **שחמלו על עצמן** יותר מאשר על הצאן, ולכן לא נבחרו לפרנס את ישראל, ואילו יוסף חמל על הצאן יותר מאשר חמל על עצמו שנאמר [תהלים פב, ב'] **רָעָה יִשְׂרָאֵל הַצִּיּוֹנָה נְהַג כְּצֹאן יוֹסֵף**, ולכן נבחר לכלכל את ישראל כרועה עדרו.

ועוד יש לומר כפירוש רש"י על הפסוק [לז, יז] **וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה כִּי נִשְׁמָעְתִּי אֲמָרִים גְּלָלָה דְתִינָה**: ופירש רש"י: נלכה דותינה. לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם.

וְהָיִינוּ בָּהּ, והרי בני בלהה ובני זלפה שהיו מקורבים עם יוסף, מדוע יבקשו להמיתו, וכיצד יתבארו הנקודות על **אֶת** לגביהם.

ולעומקו של מקרא י"ל שנחלקו האחים. **בני לאה** הלכו לחפש נכלי

והריהו **כמחכה ומצפה** מתי יראה בהתממשותם של חלומותיו כפי פתרונם.

וכשמביא רש"י ממה שנאמר באיוב לא תשמור על חטאתי, מרמז לנו רש"י שדברי יוסף נאמרו בטהרה **ואין בהם חטא**, וכאומרו: על חטאתו **לא תשמור**, אך על טהרת לבו **תשמור**. ולכן **וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר**.

או פלך לדרך זו:

שיעקב ידע כי בא לו דבר זה שיבוא להשתחוות לפני יוסף, על אשר חטא בכיבוד אב ואם כל אותן כ"ב שנה שלא שימש את אביו. ועל דרך אל תקרי. אל תקרי **לא** תשמור על חטאתי אלא **הלא** תשמור על חטאתי. כאומרו: **הלא** מה שתשמור ותמתין ותצפה מתי יבוא הדבר **הרי זה** משום חטאתי בכיבוד אבי. וכמוסיף יעקב אבינו בקשתו: **לא** תשמור על חטאתי, והחזר לי את יוסף בני.

~~~~~

וילכו אחיו לרעות את-צאן אביהם בשכם (לז, יב')

בלהה וזלפה א'ת' שהלכו להתחזק
ולחפש איה תשועתם.

~~~~~

ויאמר ישראל אל-יוסף הלא
אחיה רעים בשכם לכה ואשלחך
אליהם ויאמר לו הגני: ויאמר לו
לך-נא ראה את-שלוש אחיה ואת-
שלוש הצאן והשבני דבר
וישלחהו מעמק חברון ויבא
שכמה. (לז, יג-יד)

בשכם. ויש לשאול, והלא מרחק
מהלך כמה ימים, אלא שכם נקנתה
בכסף מלא על ידי יעקב ולכן הלכו
לרעות בשכם כדי שלא ירעו בשדות
זרים. וזה קידוש שם שמים ברבים.
וכפי שהביא האוהב ישראל מאפטא
אותיות בשכ"ם הם נוטריקון ברוך
שם כבוד מלכותו. שזה קידשו את
שם מלכותו.

ועוד יש לשאול, הרי באומרו
ליוסף לכה ואשלחך הרי הוא מסכן
את יוסף בדרך. ומדוע לא ישלח
מרבבי צבאות המלאכים אשר לפניו,
כפי ששלח אל עשו.

דתות וכו' ובני זלפה ובלהה הלכו
לדאוג לעצמם לא רק בגשמיות אלא גם
ברוחניות, ולקיים בעצמם בטח בה'
נעשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה.
(תהלים לז, ג'). שרצו להתחזק
באמונתם ומתוך כך להשפיע על
אחיהם ולהשכין שלום בין כולם.

וכמעט שעלה בידם לולא הופיע יוסף
וטרף את מחשבותיהם. והקב"ה גלגל
הענין כך כדי לקיים את העצה עמוקה
של שיעבוד מצרים והגאולה, וכדלקמן.

וקצת סיוע לזה הן הנקודות על א'ת.
שהנקודות באות למעט. א' עם נקודתה
תמעט את בני לאה מרצונם של בני
בלהה וזלפה. והאות ת' תמעט את בני
בלהה ובני זלפה שהיו ארבעה כנגד
האות ת' שהיא ארבע בגימטריה קטנה,
מנכליהם של בני לאה. רק שהיו
במיעוט כנגדם, ארבעה כנגד ששה,
ולכן לא יכלו להם.

ועל דרך הצח יתבאר אומרו א'ת עם
ניקוד מעל האותיות, כנוטריקון, כל
אחד לפי מה שהוא: לבני לאה א'ת'
שהלכו לחפש איה תאוותם, ולבני

וזה שאמר לו ליוסף בצירוף עם המלאכים הק': **לכה ואֲשַׁלְחֶךָ**, וכן לך-נָא **רְאֵה** [את-שְׁלוֹם אֶחֱיָךְ וְאֶת-שְׁלוֹם הַצָּאן] והם שעמדו לו בעת צרתו, והיא **רוח הקדש** האומרת ונִרְאָה מֶה-יְהִינּוּ תַלְמִיתָיו. והוא המלאך ראה שנקרא גם האר, שהאיר ליוסף גם במחשכי הבור.

^^^

אֶת-שְׁלוֹם אֶחֱיָךְ וְאֶת-שְׁלוֹם הַצָּאן [לז,יד']

בשלמא שְׁלוֹם אֶחֱיָךְ, ראויים הם האחים לדאגתו של יעקב. אך יש ליתן טעם מה הוא שבקש שיראה את שְׁלוֹם הַצָּאן. והרי אם לא היה סומך על האחים שדואגים הם לצאן, לא היה שולחם.

ויש לומר דהכי קאמר ליה. לך וראה האם נוהגים כאחים המתרברבים, ואז אין דעתם על הצאן, או כצאן קדושים המנהיגים עצמם בענוה כראוי לבני ישראל, ובכך גם ירעו את הצאן בענוה ובדאגה. ובכך אדע האם עדין מרחפת עלינו גזירת הגלות למצרים בעבור

ויש לומר שמן השמים עכבו כל השליחים והמלאכים בעצה עמוקה, לקיים **ועבדום** וכו'. שעל ידי מכירתו למצרים ירדו יעקב ובניו מצרימה בדרך מכובדת.

או כלך לדרך זו, שלא היה זה פיקוח נפש כבעשו, לכן לא הורשה לשלוח מלאכים אלא בדרך של ליווי ליוסף, כנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו'.

ואשר על כן, שלח עם יוסף שני מלאכים. **האחד** הוא השם הקדוש הנקרא **לכ"ה**, וכפי שאמר יעקב הוא ישראל ליוסף: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחֱיָךְ רָעִים בְּשִׁכְם **לכה** וְאֲשַׁלְחֶךָ אֲלֵיהֶם והשם **לכה** יוצא משם ע"ב הקדוש, ובע"ב הוא מופיע בסדר הפוך, **כל"ה**, והוא שעמד ליוסף בשעת דחקו שלא נעשה בו **כלה**. וכפי שמובא ב"אוהב ישראל" מאפטא, ששמות ע"ב יכולים להקרא ישר והפוך בששה אופנים. כגון: **לכה**, להך, הכל, הלך, כהל, כלה. וכן כולם.

והשני הוא המלאך היוצא מהשם הקדוש של ע"ב שמות **רא"ה**.

התנשאות האחים או האם נתבטלה
הגזירה והמה כצאן קדושים.

^^^

וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק תְּבַרְוֹן.
פירש"י, מעצה עמוקה.

פירוש: העצה אשר יעץ הקב"ה
לבית דינו להוריד את יעקב מצרימה
בכבוד הראוי לו. לפי שאמרו חז"ל
[שבת פט:] שהיה ראוי יעקב לרדת
למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא
שחס עליו המקום ב"ה וגלגל ירידתו
על ידי יוסף, בדרך מכובדת.
יש לתת טעם מדוע נקראת גזירה זו
בלשון **עצה**. ומדוע נקראת היא **עצה**
עמוקה. והלא כמה וכמה
עצות הן כדי לא לשלוח את יוסף:

ט. שאין ידוע מקומם של האחים היכן
הם בודאות. ועוד כהנה וכהנה שאלות
רבות.

אלא שעצה עמוקה אחת של הקב"ה
כנגד כולן. שכל אלו העצות הן חלק
מהעצה של הקב"ה. ונקראת **עצה**
עמוקה כי היא לא בנגלה אלא בדרך
עקיפין ובנסתר, כדי לא לאחר הגלות,
ועל ידי כך להחיש פעמי הגאולה.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח
יתפרשו המלים **מַעֲמֵק תְּבַרְוֹן** בדרך
של **נוטריקון**:

מַפְרֶשֶׁת עֲגֵלָה מִהָעֶרֶף קוֹפִיץ
חוֹתְכָה, בְּגִלְל רֹצֵחַ וְאֵינוּ נִמְצָא.

^^^

וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ וְהָיָה תַעֲהָ בַשָּׂדֶה
וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה-תְּבַקֵּשׁ
(לז, טו')

וַיִּמְצְאוּהוּ אִישׁ. פירש רש"י: זה
גבריאל שנאמר [דניאל ט, כא'] וְעוֹד אֲנִי
מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ **גְּבַרְיָאֵל** אֲשֶׁר
רְאִיתִי בְּחִזּוֹן בַּתְּחִלָּה מֵעַף בִּיעֵף נִגַּע
אֵלַי כְּעֵת מְנַחֶת-עָרֵב.

וַיִּמְצְאוּהוּ. וכי אפשר לומר כן,
שהמלאך יחפש וימצאהו באקראי

- א. ת"ח לא ילך יחידי בדרך.
- ב. סכנת חיות רעות ולסטים.
- ג. מהלך כמה ימים.
- ד. אחיו לו לשונאים.
- ה. מי ישאר במקומו לשמשו.
- ו. עד שילך ויחזור כבר לא נדע
שלומם ושלום הצאן.
- ז. שכם מקום מועד לפורענות.
- ח. שעסקו בפרשת עגלה ערופה והיה
צריך ליתן אל לבו על חלל שנמצא על
פני השדה, כאות אזהרה להזהר בבנו.

שליחותך, ואם לעזרני, איפה הם רעים.

ועל דרך הסוד באומרו איפה הם רעים כיוון יוסף בזה לסופי תיבות המם, והוא השם הק' מהמ מע"ב שמות הק', ומקוון כנגד המלה אמת שבסיום ק"ש עם החזרה, ה' אלהיכם אמת. וכאמרו, הריני משביעך בשם הק' מהמ שתאמר לי בחותמו של הקב"ה שהוא אמת, איפה הם רעים.

ועוד י"ל שיוסף הכירו גם מזה שנאמר פעמיים האיש, וימצאוהו איש וישאלהו האיש, ואמרו במסכת ברכות [ה:]: גבריאלי בשתיים שנאמר [דניאל ט, כא'] ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאלי אשר ראיתי בחזון בתפלה מעף ביעף. והיינו שעושה שליחותו בשתי עיפות. ומשהבין כי גבריאלי המלאך הוא, מיד אמר לו את-אחי אנכי מבקש הגידה-נא לי איפה הם רעים.

^^^^

ויאמר האיש נסעו מזה פי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אתר אחיו וימצאם בדתן: (לז, יז)

כאחד האדם. והרי המלאך נשלח אליו משמים, והכל גלוי וצפוי לפני שולחו. וכשם שהגיע גבריאלי המלאך אל דניאל.

אמנם בדרך הפשט וימצאוהו המלאך ליוסף, הוא בדרך המפגרת את האזן. אך לעומקו של מקרא מה ת"ל וימצאוהו. אלא אל תקרא וימצאוהו אלא וימצאוהו. שהמציא את עצמו והקרה את עצמו לפני יוסף. או כלך לדרך זו, וימצאוהו יוסף לאיש.

ולעומקו של מקרא, אולי ירצה רש"י לרמוז לנו שיוסף אשר תעה בדרך, עמד בתפילה לעת מנחת ערב, ועל ידי תפילתו הומצא אליו המלאך גבריאלי,

^^^

ויאמר את-אחי אנכי מבקש הגידה-נא לי איפה הם רעים (לז, טז)

מכאן שיוסף הכירו כי גבריאלי המלאך הוא. שהרי סתם אדם לא יכיר את אחיו, ומנין לסתם אדם היכן הם רועים, שכן ישאלהו יוסף.

ויוסף הלך כאן בדרך אביו ששאל אף הוא את המלאך הגידה-נא שמך. כן שאל יוסף הגידה-נא לי, מה היא

עם לכה ונלך שנשלחו על ידי אביך,
נלכה יחד לדותן.

^ ^ ^ ^

בַּלְכָּה יוֹסֵף אֶתֶר אָחִיו (לו, יז). ואיך
ידע כיוון המצאם. הרי לא היה עוד
איש לשאול. ולעומקו של מקרא יש
לומר שהלך אחר המלאכים הנ"ל
שהורו לו את הדרך, והמלאכים הם
אשר קראם יוסף: אחיו. וזה שאמר
הכתוב בַּלְכָּה יוֹסֵף אֶתֶר אָחִיו.

או כלך לדרך זו, מאי אֶתֶר אָחִיו
שהלך אחר האחות, לחפש ולבקש את
אחותם. ולא השכילו לתת אחוותם לו,
ולכן נזקקו לבסוף לבקש ממנו את
אחותו. זה שנאמר בפר' ויחי וילכו גם
אחיו ויפלו לפניו. כשם שהוא בקש,
גם הם עתידים לבקש.

או כלך לדרך זו, מאי אֶתֶר אָחִיו,
לקיים מה שנאמר ביעקב וְאֶתֶר עד
עתה. שעתה הגיעה העת לרדת למצרים,
שהמלה אֶתֶר עם הכולל רד"ו. לקיים רדו
שמה, רדו שנה. שיום הגאולה מדויק
הוא ולכן אין לאחר את יום הגלות. והכל
מתחיל מְאֶתֶר עד עתה. שעתה אפשר
להתחיל את גלגולי הירידה למצרים.
ושמא י"ל שלזה נתנבאה רחל באמרה

פירש רש"י נָסְעוּ מִזֶּה הִסִּיעוּ עֲצֻמָּן
מן האחות: נִלְכָּה דִּתְיָנָה. לבקש לך
נכלי דתות שימיתוך בהם.

ומה הם נכלי דתות, פירש הכלי יקר
להמיתו על פי דת של תורה.

שואל אה"ח הק', מדוע אם כן לא
חשש יוסף. ותשובתו בדרך הפשט,
שהבין הדברים כפשטן, וכפירוש
רש"י ע"פ הפשט, שדִּתְיָנָה הכוונה
לשם מקום. [ולפי פירושו לא הבין
יוסף את כוונת המלאך].

ולעומקו של מקרא יש להאיר בדרך
נוספת, מדוע לא חשש יוסף. והוא
בדרך הסוד. ובשימת לב שגַּבְלִי
האמור הוא מלשון נִלְכָּה, והוא בהיפוך
אותיות. והמלה נִלְכָּה שאמר לו
המלאך מורכבת משתי מלים גַּבְלִי-
לכה, שהן שמות של מלאכי עליון
מע"ב שמות, שנשלחו על ידי יעקב
אביו לשמרו בדרך. ויוסף לא חשש, כי
לא יכזבו מלאכי עליון אשר נשלחו
לשמרו בדרך.

ועוד יש לומר, שנרמז בדברי
המלאך שאמרו נִלְכָּה דִּתְיָנָה שכוונתו
לומר ליוסף, נלכה גם אני ואתה, יחד

יוסף ה' לי בן אחר. שילך יוסף אחר אחיו לקראת הגאולה של נאמר עד עתה.

לבוש כתונת הפסים, וחשיבותו העלתה מחדש את קינאתם.

^^^

^^^

ויאמרו איש אל-אחיו הנה בעל
הקלמות הלזה בא: (לז, יט')

הנה בעל הקלמות. מאי הנה, שכשם שנתנבא עליהם במלה הנה, [והנה תסבינה אלמתיכם ותשתתנו לאלמתי (לז, יז)] כן התנכלו לו במלה הנה.

ובשימת לב, ובדרך הצח, מה שאמרו הנה מוטעם ברביע, והוא מלשון רביצה, [ע' וצ' מתחלפות בארמית], שהיו חלומותיו של יוסף רובצים עליהם כארי, ולכן אמרו בעל הקלמות הלזה בא, בעל בטעם תביר שהוא לשון שבירה. שרצו לשבור את חלומותיו.

הלזה הוא לשון חשיבות כנאמר ביצחק מי האיש הלזה. וכמובא לעיל, הזה הוא בגימטריה י"ז, הוא גימטריה של השם הק' אהיה, שהוא שם של האור הגנוז לצדיקים. וכשם שנאמר ביצחק כן נאמר ביוסף. והוסיפו ל' הלזה שהוא לשון חשיבות וכתרגום יונתן הדור ויאה, שהיה האור הגנוז לצדיקים מאיר עליו, והדור בלבשו

וישמע ראובן וינצלהו מידם
ויאמר לא נכנו נפש וסמך ליה
(בפסוק כב') למען הציל אתו מידם
להשיבו אל-אביו: (לז, כא-כב')

על דרך הסוד, ובשימת לב, וינצלהו חסר יו"ד, הציל מלא עם יו"ד. כי בשניהם הקפיד הכתוב על אותיות יצל. או ציל. הם אותיות שם המלאך יצל מע"ב שמות הקודש, שנזדמן עתה גם הוא להצלת יוסף, על ידי ראובן. כי ראובן היה עוסק בתעניתו, ולכן היה זכאי, ומגלגלין זכות על ידי זכאי. והועיל הדבר שהשליכוהו לבור חי ולא מת.

^^^

ויאמר אלהם | ראובן אל-תשפכו-
דם השליכו אתו אל-הבור הנה
אשר במדבר ויז אל-תשלחו-בו
למען הציל אתו מידם להשיבו
אל-אביו: (לז, כב')

וּדְרָשׁוּ בַּמִּסְכָּת שַׁבַּת (כב.) על
הַפְּסוּק: וַיִּקְרָא הוּא וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבֶּרֶה
וְהַבּוֹר לֹק אֵין בּוֹ מַיִם (לז, כד')
מֵאֵי וְהַבּוֹר לֹק אֵין בּוֹ מַיִם, מַיִם אֵין בּוֹ
אֲבֵל נַחֲשִׁים וְעַקְרִיבִים יֵשׁ בּוֹ.

ויש לשאול, אם לא רצו להרגו מדוע
יזרקוהו על נחשים ועקרבים.

ומובא בעטרת זקנים על מדרש
פליאה, שלא היתה העין שולטת
בתחתיתו. שהיה למעלה מעשרים
אמה. ולכן ראובן לא ראה נחשים
ועקרבים שיש בו וחשב שהצלה היא
לו.

ויש לבאר היכן נרמז לעטרת זקנים
במדרש פליאה הנ"ל שהבור היה
למעלה מ- 20 אמה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שגרמז
באומרו אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה, הו"ה בגימט'
י"ז אמות. שאמנם הבור היה עמוק 17
אמה, אך גופו של האדם הניצב על
שפת הבור גובהו עד הכתף ברום ג'
אמות, ועיניו קצת למעלה מהן. יחד
מגובה עיניו ועד תחתית הבור כ' אמה
ומשהו שאין העין שולטת ביותר מכ'
אמה.

ויש לומר על פי מדרש פליאה זה,
שלכן נסמך ענין הבור, לנר חנוכה,
בפרק אין מדליקין. (שבת, כב.)

~~~~~

וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבֶּרֶה. על דרך הצח,
וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבֶּרֶה הֵן אוֹתִיּוֹת כֻּלָּה
וְרֹאה וְתִשְׁבִּי. כֻּלָּה וְרֹאה הֵם
הַמִּלֵּאכִים מֵעַ"ב שְׁמוֹת הֵן שֶׁשֶׁלַח
עֲמוּ לְהַצִּילוֹ מִרְדַּת שַׁחַת, כִּפִּי שֶׁנִּתְבָּאֵר
לְעִיל, וְנִצְטָרֵף לָהֶם נִיצוץ נִשְׁמָתוֹ שֶׁל
אֱלֹהֵי הַנְּבִיא.

ועוד ירמזו הפסוקים, וישלכו, חסר
י', הַבֶּרֶה חסר ו'. והן [י'ו' החסירות]
חצי האותיות מ'ו'ספ. ונשארו אותיות
"ספ". שהיה על סף מיתה לולא שלח
הקב"ה להוציאו משם בשמות הק'
לכ"ה ורא"ה ותשב"י.

~~~~~

וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבֶּרֶה. הַבֶּרֶה חסר ו'.
לשון הַבֶּרֶה.
ואשר על כן ירמז הכתוב למשנה ז'
פרק ג' במסכת ראש השנה, הַתּוֹקֵעַ

יש ליתן טעם מדוע הדגיש הכתוב **וְהָיָה** בטעם פשטא וכביכול פתאום הגיעה, והרי כבר מרחוק אפשר להבחין בהם, ואחר כן הדגיש הכתוב **אֲרֶחֶת יִשְׁמְעֵאלִים** והיה יכול לומר ארחת גמלים או ארחת סוחרים או מדינים כפי שדרשו שנמכר פעמים רבות, ומדוע בטעם מנח זקף קטן, ואחר הדגיש הכתוב **בָּאָה** בטעם טיפחא במלרע, המורה על באה עכשיו בהווה.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח יש לומר שנוסף לכל המלאכים הק' שבאו לחלצו, בראשם ניצבה **רחל אמנו, רחל אמו של יוסף** להצילו. והיא נרמזת במלים אלו:

וְהָיָה אֲרֶחֶת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה
וכפי שכתוב ברחל בפרשת ויצא:
[בראשית, כט, ו']

וְהָיָה רָחֵל בְּתוּ בָּאָה

עם אותם ניגוני הטעמים, ובאותם המלים של לפני ואחרי: **וְהָיָה בָּאָה**. ואכן רמוזה רחל גם באותיות ארחת יִשְׁמְעֵאלִים, וגם בטעמים כפי שאמרנו. ואשר על כן הדגישה התורה: **וְהָיָה**, לומר שפתאום הופיעה לה, ובטעם

לְתוֹךְ הַבּוֹר וגו' אם קול שופר שָׁמַע, יָצָא. וְאִם קוֹל הַבֶּרֶה שָׁמַע, לֹא יָצָא. וְהַבּוֹר הִיּה עֲשָׂרִים אֲמָה וקולו של יוסף לא נשמע **אלא כהברה, ואומרת המשנה** וְאִם קוֹל הַבֶּרֶה שָׁמַע לֹא יָצָא. ולא יצא תרתי משמע. אם קול הברה שמע לא יצא ידי חובה, ולא יצא יוסף. אלמלא המלאכים כנ"ל הצילוהו, להחיש פעמי הגלות והגאולה.

ועל דרך המוסר יש לומר, מדוע אמרו אֶל-הַבּוֹר הִנֵּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר, די היה לומר אֶל-הַבּוֹר הִנֵּה, ומה הוא שהוסיפו אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר. אלא רמז יש כאן על דרך המוסר, אל תקרי בַּמִּדְבָּר אלא בַּמִּדְבָּר. שע"י עסקי דבור האדם כורה לעצמו בור.

^^^

וְהָיָה רָחֵל בָּאָה

וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל-לֶחֶם וַיִּשְׁאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרֶחֶת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמָלֵיהֶם נִשְׂאִים נִכְאָת וַיֵּצְרִי וְלֵט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִם (לז, כה')

וְהָיָה אֲרֶחֶת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה

פשטא כפושטת כנפיה להציל את בנה.

וכן תמצא עוד בצירוף האותיות של **אַרְחַת יִשְׁמַעֲאֵלִים**, ששמעה רחל את קול בנה מן הבור ובאה לעזרתו: שבצירופן כזה: **אַרְחַת־יִשְׁמַעֲאֵלִים** הן אותיות **אמי רחל תישמע אלי מן הבור**, [כאשר תישמע מלא עם יו"ד לומר שה' שלחה, והאות ל' תשמש פעמיים לומר שְׁלֻמוּדָה היא בכך כגון: **אַרְחַל־יִשְׁמַעֲאֵלִים**].

והיא מוטעמת בטעמי **מונח זקה**, כאומרו **שמונחת רחל וניצבת זקופה** על פי הבור, להציל את בנה.

והמשיך הכתוב לומר **בְּאֵה, ומוטעמת במלרע ובהווה**, כי תמיד היא **בְּאֵה** להציל את בניה עד אחרית הימים כשישובו מן הגלויות. באשר רחל **בְּאֵה** כדרכה בכל הדורות להציל את צאנה. ולכן בטעם **טיפחא** שבזה היא **כטופחת** על פניהם של אחיו שרצו במפלתו, ולקוראים לטעם זה **טרחא**, כאומרת לאחים: לחינם **טרחתם** להאבידו. כי כשם שאמרו על יעקב **עוד אבינו חי**, כן אומר תמיד על בני **עוד יוסף חי**.

ודווקא ישמעאליים נאמר בפסוק, כפי שנאמר בישמעאל, [פרשת וירא כא, יז'] **כִּי-שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל-קוֹל הַנֶּעֱר בְּאֶשֶׁר הוּא-שָׁם**, ק"ו שישמע אלקים אל קול יוסף באשר הוא שם. ובאשר הוא שם תרתי משמע, **בְּאֶשֶׁר הוּא-שָׁם** שעשה תשובה על דיבוריו עם האחים, **בְּאֶשֶׁר הוּא-שָׁם** בתוך הבור המלא נחשים ועקרבים.

וכן הדגיש הכתוב דווקא ישמעאליים שלא יבחינו האחים בנס הגדול הזה, ולא יעלה על לבם. וזה שפירש רש"י [לז, כ'] שאמרה רוח הקדש **וְנִרְאָה מֶה-יִהְיֶה חֵלְמָתִיו**. ועל פי זה דברה רוח הקדש גם מגרונה של רחל, שמיחלת לראות את בנה מלך, ופרנס ומכלכל את כל העולם לחם לפי הטף, ובענוה ובויתור, כפי שהיתה מתנהגת עם אחותה.

~~~~~

וַיֵּשְׁבוּ לְאָכֵל-לֶחֶם, עת יוסף בבור, ולכן, מדה כנגד מדה, לא יהיה להם לחם עד אשר יצא יוסף מן הבור ויתקיים בו [מא, יד'] **וַיִּרְצְוֵהוּ מֶן-הַבּוֹר** למלוך על מצרים.

~~~~~

**וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה אֶל-אֶחָיו מֶה-בָּצַע כִּי
נִהְרָג אַת-אֶחָיו וְכִסִּינוּ אֶת-דָּמוֹ:
(לז,כו').**

מה-בָּצַע. נרמז בזה על דרך אומרם
בבא קמא צד. על הפסוק (תהלים י, ג')
בָּצַע בְּרַךְ נֶאֱמָר ה' ופירשו שם [בבא
קמא צד.] כגון גוזל ומברך על הגזילה
אין זה מברך אלא מנאץ, וכדנתיא ר'
אליעזר בן יעקב אומר גזל חטים ואפה
מהם לחם, אינו מברך ואם ברך נאץ
ה'.

הכי נמי בענינינו. אלו נכלי דתות
שאמרו. שדנוהו למיתה, וכביכול רצו
לקים בזה מצוה מדין רודף ומדין מורד
במלכות. אמר להם יהודה: מצוה זו
שנוציאו להורג על פי דין תורה, על ידי
שנגזול אותו מאביו, הרי זה כמצוה
הבאה בעבירה, שנאמר **בָּצַע בְּרַךְ
נֶאֱמָר ה'.** לכן אמר **מה-בָּצַע כִּי נִהְרָג
אַת-אֶחָיו.**

או כלך לדרך זו: אמר להם יהודה:
מצוה זו שנוציאו להורג על פי דין
תורה, הרי הוא כמצות כסוי הדם
בבזיון, **שאינן לכסות הדם ברגליו
שלא יהיו מצוות בזויות עליו.** ולכן
גם מצנת עֲשֵׂית הדין ביוסף אל לנו

בָּאָה מַגְלָעָד. יש לשאול, מה בא
הכתוב לומר לנו בזה שבאו מגלעד.
בשלמא, באומרם **לְהוֹרִיד מִצְרָיִמָּה**
ניחא, שפניהם מועדות למצרים, שזו
תכליתם להביא לשם את יוסף. אלא
שבאו מגלעד למה לי.

ויש לומר כפירוש הרמב"ן ש**מַגְלָעָד**
יובא הצרי והנכאת ולמצרים היה דרכם
להוליך אותו. ובהיות רצונו של הקב"ה
להמתיק ליוסף את גלות הגלות, זימן
לו נכאת וצרי ולוט מגלעד כדי שיריח
יוסף הצדיק ריח טוב.

ועל דרך הצח יש לומר **שגלעד** הוא
כינוי להקב"ה. על שם גִּלְגּוּלֵי החיים
על ידי שוכן עד. **ולכן נאמר מגלעד,**
מגילגולי סיבות של הקב"ה, להוריד
את יוסף למצרים, **עַד** שיצאו משם,
כפי שהשביעם, [בשלח, יג, יט'] וְקָעֲלִיתֶם
אֶת-עֲצָמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם.

ועוד, ששמו מוכיח עליו **גל-עד.** כגל
המתנשא **עד** למעלה. ובא לרמז שכשם
שירידתו של יוסף היא מאיגרא רמא
לבירא עמיקתא, כן תהיה **עלייתו**
מבירא עמיקתא **עד** איגרא רמא.
וירידה זו צורך עלייה היא, עת יעלו עם
רב ממצרים אל ארץ אבותיהם.

^^^

לָךְ כָּל-הַיָּמִים. אמנם על דרך הפשט כוון בדבריו לבנימין, אך לעומקו של מקרא, התכוון גם ליוסף, על שהכניס עצמו בעריבות על מכירתו. ואשר על כן אמר בכפל לשון: **אֲנֹכִי אֶעֱרָבְנִי מִיָּדִי תִּבְקָשׁוּנִי**, אם-לֹא הִבִּיאֲתִי אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ.

ועל דרך הצח, נרמז בטעם הגרשיים במלה **לָכֹו**, שְׁנִגְרַשׁ וירד מגדולתו בעבור מעשה המכירה, שנאמר [לח,א'] וַיְהִי כַּעֲתָה הָיָא וַיֵּרֶד יְהוֹדָה מֵאֶת אָחִיו וּכְפִירוֹשׁ רִשְׁ"י שהורידוהו אחיו מגדולתו. ועל דרך מדה כנגד מדה. שאמר לאחים **לָכֹו**, והם גם הם הורידוהו מגדולתו. כאומרם נִגְרַשְׁתָּ עֲצֻמָּךְ מגדולתך. ונרמזה ירידתו מגדולתו במלה וַיֵּרֶד, שמוטעמת במירכא. שכן וַיֵּרֶד יְהוֹדָה מוטעמים במירכא טיפחא. ומירכא הוא מלשון מלכות, וכפירוש רש"י על הפסוק [מא,מג'] וַיִּקְרָא לְפָנָיו אֲבִרָה, כתרגומו דין אבא למלכא, רך בלשון ארמי מלך, בהשותפין (בבא בתרא ד.) לא ריכא ולא בר ריכא. אם כן נרמז כאן וַיֵּרֶד במירכא, שירד בעיני האחים מדרגת מלכותו.

ועוד על דרך הצח, שנמכר יוסף למִדְנִים ולמִדְנִים, על אשר שם

לעשותה בבזיון, להשליכו אל אחד הבורות. ולזה אמר מה-בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת-אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת-דָּמֹו.

ועל דרך הצח, מה-בָּצַע מוטעם ברביע, לשון רובץ. [ע' ו' צ'] מתחלפות בארמית]. רצה לומר שחטא זה יהיה רובץ עלינו כאריה.

אלא נברור לו מיתה יפה. **לָכֹו וְנִמְכְּרִנוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיִדְלְנוּ אֶל-תְּהִי-בֹו כִּי-אָחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעֻ אָחִיו.** וכוונתו באומרו לַיִּשְׁמְעֵאלִים, שאם צדיק הוא יתקיים בו כִּי-שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל-קוֹל הַנַּעַר בְּאֲשֶׁר הוּא-שָׁם.

ובשימת לב, אמר יהודה **לָכֹו וְנִמְכְּרִנוּ**. מאי **לָכֹו וְנִמְכְּרִנוּ**. שהיה לו לומר **לָכֹו וּמְכְרוּ**, או גִּלְדוּ וְנִמְכְּרִנוּ. שאין תלמוד לומר **לָכֹו וְנִמְכְּרִנוּ**. ויש לומר על דרך הפשט שבזה שאמר **לָכֹו** רצה להוציא עצמו מן המכירה, שלא יענש באחריותו. אלא שלא היו מקבלים ממנו אם היה אומר **וּמְכְרוּ**, לכן אמר **וְנִמְכְּרִנוּ**. ובזה הכניס עצמו לעריבות על הנער עד שהיה צריך לתקן ולומר ליעקב אביו [מג,ט'] **אֲנֹכִי אֶעֱרָבְנִי מִיָּדִי תִּבְקָשׁוּנִי** אם-לֹא הִבִּיאֲתִי אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ וְחָטַאתִי

ועוד יש לומר, שירמזו הטעמים לתרגום יונתן בן עוזיאל, שראובן חשב כי על ידי כך שיציל את יוסף יניח רוגזו של אביו על שבלבל יצועו. הַיֵּלֶד אֵינָנו נֶאֱנִי, וכאומרו הילד ואני איננו, אבדו סיכויי לרצות את אבי על בלבול יצועו.

ועל דרך הסוד, פנה ראובן להקב"ה שיעזרהו, שכן אֵנִי הוא כינוי לישועת ה' כאומרם ז"ל [סוכה מה. ורש"י שם] אֵנִי והו' הושיעה נא. וכן אמר אֵנִי שאמנם לפשוטו כוונתו להיכן אני בא. אך לעומקו של מקרא יכולן בזה לדברי דוד המלך בהלל אֵנִי ה' כי אני עבדך. ויהיה פירושו אֵנִי. או יכולן באומרו אֵנִי, להקב"ה כאומרו: אֵנִי היכן אתה, אל תרחק ממני, אֵבֹאֶה אליך בתשובה. זה שאמר: אֵנִי אֵנִי בא אליך בתשובה. נֶאֱנִי אֵנִי אֵנִי-בָּא.

או כלך לדרך זו, על דרך אל תקרי. אל תקרי אֵנִי אלא אֵנִי. כדכתיב והאלקים אֵנִי לידו (שמות כא, יג) וכה הם דבריו: ואנ"י שהוא כינוי להקב"ה, ואנ"י אֵנִי לידו, ולכן אֵנִי אֵנִי-בָּא.

~~~~~

מִדְּנִים בין האחים, והם מלשון ריב ומדון, והורידוהו למצרים שם ירד יוסף מגדולתו ומהרווחתו שהיתה לו אצל אביו, לפי שעה, לתוך המיצרים של מצרים. ומשקבל עליו היסורים באהבה נתקיים בו ויהי איש מצליח. מצליח מלשון לצלות. שחתך וצלח את כל המקטרגים והחל בעלייתו.

~~~~~

וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל-הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין-יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו: (כט') וַיָּשָׁב אֶל-אֶחָיו וַיֹּאמֶר הַיֵּלֶד אֵינָנו נֶאֱנִי אֵנִי אֵנִי-בָּא (לז, ל')

וַאֲנִי אֵנִי אֵנִי-בָּא. פי' אוה"ח הק' שכן אמר ראובן כי הוא הבכור ועליו מוטלת האחריות.

ולעומקו של מקרא, ובשימת לב, פירושו נרמז בטעמים: המלה נֶאֱנִי מוטעמת בטיפחא. והיא כעין הפסקה קלה. וכאומרו: הַיֵּלֶד אֵינָנו נֶאֱנִי. גם הילד איננו ולכן גם אני איננו. אבדו סיכויי לרצות את אבי על אחריותי כבכור.

הַפֶּרֶז-נָא הַפִּתְּנָת בְּנֶךְ הָאָ (לז,לב').
קרי היא וכתוב הוא. וכאומרו: הַפִּתְּנָת
בְּנֶךְ הָאָ, בְּנֶךְ הָאָ.

~~~~~

וַיִּתְּאֶבֶל עַל-בְּנוֹ יָמִים רַבִּים (לז,לד')

יָמִים רַבִּים פירש רש"י כ"ב שנה.
כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כיבוד
אב ואם. **ויש לשאול**, והרי אמר עם
לבן גרתי ותר"ג מצוות שמרתי, אלא
שנכסף לבית אביו מעלה עליו הכתוב
כאילו קיים.

ועדיין יש לשאול, מדוע יענש על
מה שלא עשה. והרי הוא ב"שב ואל
תעשה".

אלא יש לומר שאין כאן אמנם פגיעה
בכבוד אב ואם, שהרי סוף כל סוף היה
בחרן בשליחות אביו ואמו, אלא יש
כאן **מיעוט זכויות** כנגד **זכות של**
עשו שבפועל דאג לאביו בכל עניניו,
כמובא במדרש [שמות רבה מו ד] "בן
יכבד אב" (מלאכי א ו) – זה עשו
שכיבד אביו הרבה, שהיה יוצא לשדות
וצד ציד ומביא ומבשל ומכניס ומאכיל
לאביו בכל יום.

ואף כי את אמו רבקה כלל לא כבד ואף
שנא אותה, כמאמר הרמב"ן [לה,ח'].

וזוה שאמר הכתוב [וישלה, לב,יא']:
קִטְנָתִי מִכָּל הַחֲסָדִים ופירש רש"י:
קטנתי מכל החסדים. נתמעטו זכויותי
על ידי החסדים והאמת שעשית עמי,
לכך אני ירא שמא משהבטחתי
נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר
ביד עשו.

ולעומקו של מקרא נוסף כאן הטעם
של מיעוט זכויות כנגד ריבוי זכויות
לכאורה של עשו במצות כיבוד אב. לכן
פירש ממנו יוסף כב שנה כנגד כב שנה
שנתמעטו זכויותיו.

ועוד יש לומר שחשש ממדה כנגד
מדה. כשם שלא קיים בפועל כיבוד אב
ואם כן מדדה לו ההשגחה במדה כנגד מדה
שלא יוכל יוסף בפועל לקיים מצות כבוד
אב.

ולעניין מדה כנגד מדה יש לומר
כי מדה כנגד מדה אין בה לא שכר
ולא עונש אלא מדה היא בהשגחת
הקב"ה בעולמו. הן לטוב הן למוטב
למען ילכו הבריות בדרך ההשגחה
וישימו אל לב והחי יתן אל לבו.

וכפי שאמרו (סנהדרין צ.) שכל
מידותיו של הקב"ה אינן אלא מדה אחת
והיא מדה כנגד מדה. ורצונם לומר
שזו היא הנהגת העולם ע"י הקב"ה,

וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל-הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין-
יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו:
(לז,כט')

יש ליתן טעם בג' הלבושים
הכתובים בפסוקים. בְּגָדָיו, הַכְתָּנֹת,
שְׁמֹלֶתָיו. (וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׁמֹלֶתָיו).
והם ג' מיני כיסויי הגוף כנגד ג' חלקי
הנשמה, נפש רוח נשמה.

ועל דרך הרמז והצח:

בגד הוא הכיסוי הראשון הסמוך לגוף
והוא כנגד הנפש הפועלת.

הכתנת היא במעלה למעלה ממנה
כנגד הרוח ממללל, הכח המְדַבֵּר,
ולכן הפשיטו הכתנת ממנו ושמו את
יוסף בבור הזה אשר בַּמְדַּבֵּר, כנגד
הדיבורים של הוצאת דיבתם רעה.
השְׁמֹלֶת או השְׁלֵמָה היא כנגד
הנשמה שהיא כנגד המחשבה
הַמְשַׁלֶּמֶת את חלקי הנשמה, עד בואה
אל רום פסגת שרשה החיה יחידה
והיא הנשמה לנשמה.

וכאשר אמר חיה רעה אכלתהו, אין
עוד מקום לשרש הנשמה בחיה יחידה,
שהרעה אכלתהו לחיה יחידה. והדרך
לתיקון הוא ויקרע יעקב שְׁמֹלֶתָיו.
שְׁמִילוֹתָיו שהן הלבוש של

וממנה מסתעפות כל המידות כולן.
וכאומרו אין לו להקב"ה בעולמו אלא
מדה כנגד מדה. שזו היא הנהגה,
ואינה לא שכר ולא עונש.

ועל כן מה שיוסף הורחק מיעקב כ"ב
שנה כנגד מה שיעקב היה רחוק מאביו
כ"ב שנה, היא מדה כנגד מדה, ויש
להאיר שמדה זו אינה עונש, אלא זו
הנהגה של מדה כנגד מדה.

^^^

וַיַּעֲלֵה אֶת-יוֹסֵף מִן-הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ
אֶת-יוֹסֵף לַיִּשְׁמַעְאֵלִים. [לז,כח']
והקב"ה זימן ליוסף ישמעאלים,
שבני אברהם נינהו. דחייס עלה הקב"ה
על יוסף לא למסרינהו בידי אכזריים
יותר. ואע"פ שבמשך הדורות היו
הישמעאלים אכזריים מאד, באותה
שעה מיהא היו רחמנים כחלקם הטוב
שהיו נחשבים בני אברהם. ככתוב
נוטריקון לגבי ישמעאל: [פרשת וירא
כא,יז'] בְּאֶשֶׁר הוּא-שָׁם סופי וראשי
תיבות אברהם: באשר הוא שם.

^^^

המחשבה, נעתקו ממקומן. ולכן, **וַיֵּשֶׁם שָׁק בְּמַתְנֵיוֹ** הן אותיות **ששת"ק מבני"ו**, ונשארו הרהוריו רק בכיסוי הלב ו**אביו שמר את הדבר**. ולכן מאן להתנחם.

~~~~~

וַיִּקְמֹוּ כָל-בָּנָיו וְכָל-בְּנֹתָיו לְנַחֲמֹוּ וַיִּמָּאן לְהַתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי-אֶרְדָּאֵל-בְּנִי אֶבֶל שְׁאֵלָה וַיַּבֵּךְ אֹתוֹ אָבִיו (לו, לה')

וַיִּמָּאן לְהַתְנַחֵם פירש רש"י שעל המת נגזרה גזירה להשתכח מן הלב ולא על החי.

לפשוטם של דברים שלגבי המת נגזרה גזירה על החי שישתכח ממנו המת. ומכאן **ואביו שמר את הדבר** מאן להתנחם כי אין הקב"ה מבא נבואותיו לשוא.

לאור גזירה זו, שעל החי לשכוח את המת, יש ליתן טעם מדוע אם כן אומרים על המת **זכר** צדיק לברכה.

ויש לומר, שגזירת השכחה היא על המת שבו. על האבדן ועל המיתה ועל השכול, עליהם יש גזירה להשתכח. אך

מצוה לזכור את הטוב והמעשים הטובים והמידות הטובות של אבותינו לאורם נלך. ולכן אומרים זכר צדיקים לברכה.

או כלך לדרך זו: שגם על המת נגזרה גזירה להתנתק מן החיים ולא להטרידם עד עת שוב הנשמה בתחיה. ויהיה **וַיִּמָּאן** כנוטריקון: **ויאמר אין להתנחם**. ומדוע, כי חי הוא. ואין מקבלים תנחומין על החיים.

ולכן נאמר גם ביוסף **וַיִּמָּאן**. כי חי הוא. כי חי הוא במצוות. שראה דיוקן אביו. זה ראה דיוקן בנו וזה ראה דיוקן אביו. ויהיה גם אצל יוסף **וימאן** כנוטריקון: **וירא יעקב מולו אהוב נפשו**. כי חי הוא במצוות גם בשבי גם בשררה. ומזה שיוסף עומד לנגד אביו ידע אביו שאין לקבל עליו תנחומין. **וכן ביוסף כתיב ביה וַיִּמָּאן** לאשת פוטיפרע, והוא אותו נוטריקון חוזר: **וירא יוסף מולו אביו נפשו**.

~~~~~

וַיַּבֵּךְ אֹתוֹ אָבִיו. פירש רש"י: **יצחק** היה בוכה מפני צרתו של יעקב, אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי.

ויש לשאול הרי כבר נכתב בסדר הקודם **ויגוע יצחק**, אלא כפירוש רש"י שם [לה, כט'] אין מוקדם ומאוחר בתורה, מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה.

ויש ליתן טעם מדוע תקדים מכירתו של יוסף למיתתו של יצחק י"ב שנה.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שהקב"ה השגיח כך ברחמיו להעלים את יוסף כדי שבקבורת יצחק ע"י עשו ויעקב, לא תתלקח מחדש שנאתו של עשו ליעקב כפי שאמר בלבו [פרשת תולדות כז, מא'] **יִקְרְבוּ יָמַי אֶלְ אָבִי וְאֶתְּרָגָה אֶת-יַעֲקֹב אָחִי**.

כי לא יחוש עתה עשו לבית יוסף להבה, שהרי כביכול טרף טורף וחשב שנעלמה שלהבתו ולא תשרפנו עוד.

~~~~~

בעניין חשיבות הכתנת

יש ליתן את הדעת, מדוע תהיה הכתנת כתובה **שמונה פעמים**, ומדוע הפשיטות **בבזיון**, ומה ראו על ככה לשפוך חמתם על בגד **כתנת הפסים**. ועוד, שאין זכר לה אח"כ בסיפורו של יוסף. וזכר רק את חלומותיו ולא את הפשטת כותנתו.

ואף כי אמרה הגמ' שבזה היתה להם קנאה, בודאי אין הדברים כפשוטם להחשיבם לקנא בעבור הבגדים. אלא ודאי יש לומר כי בעבור מה שסימל להם הבגד. ויש לעיין מה באה הכתנת לסמל.

ובתרגום יונתן בכל עת שמוזכר הכתנת מתרגם **פרגוד**. **פרגוד מצויר**. ובגבריא'ל המלאך שאומר לו הלכו דותינה אומר לו **ששמע מעבר לפרגוד שבזה מתחיל השעבוד**.

ולפי זה מובן שהאחים הבינו כי על ידי הכתנת ניתן ליוסף הכח להציץ אל מעבר לפרגוד, לפרגוד העליון הוא המחיצה בין הקב"ה ובין המלאכים שאפילו הם אינם יודעים את תכניותיו. וכפירוש רש"י עה"פ [במדבר כג, כג'] **פָּעַל יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מֶה-פָּעַל אֵל**:

עוד עתיד להיות עת כעת הזאת, אשר תגלה חבתן לעין כל, שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתן לפניו ממלאכי השרת, והם ישאלו להם מה פעל אל.

ופירושו: שליעקב ניתן הכח להציץ אל מעבר לפרגוד לדעת מה פעל אל ומה תכניותיו בהנהגת עולמו.

ונרמז בזה שקבל כח בְּשִׁמוֹ מעת שָׁמוֹ אותו בבור.

ובזה שהפשיטו וקרעו וטבלו בדם השעיר רצו לקחת ממנו את הכח הזה כי לא יראני האדם וחי, אך לו נתכנו עלילות.

וזה שאמר יעקב בדבריו הפשוטים המחולקים לשלשה:

א' כְּתִנֶּת בְּנִי

ב' תִּהְיֶה רְעָה אֲכֻלָּתְהוּ,

ג' טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף.

ולעומקו של מקרא יובנו דבריו של יעקב בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים. וזה שיעור תוקף דבריו:

א. כְּתִנֶּת בְּנִי תִהְיֶה אין לקחת ממנו את הכח להציץ מעבר לפרגוד על ידי קריעת הכתנת. כי כוחה של הכתנת חיה וקיימת.

ב. רְעָה אֲכֻלָּ תִהְיֶה. הרעה תאכל ותגמר כתהו הזה שלפני בריאת העולם.

ג. טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף. הַטָּרֶף נטרף ואיננו. כדאמר יעקב ללבן (פר' ויצא, לא, לט') טָרַפְהָ לֹא-הִבֵּאתִי אֵלַיךְ אֲנֹכִי

ויעקב נתן כח זה ליוסף. וחלומותיו יוכיחו כי כל נבואותיו הן הצצה אל מעבר לפרגוד. ולכן מובא שמונה פעמים בפרשה ענין הכתנת, חד לגופיה ועוד שבע פעמים, כנגד שבעה רקיעים שנפתחו בפניו עד בואו לפני כסא הכבוד.

ולכן נאמר וַעֲשֵׂה לִּי כְתִנֶּת פָּסִים. כעין לבוש ציצית, שנאמר בה ועשו להם.

ומעתה, נותר להבין מדוע לא תהיה חשיבות יותר לכתנת. וי"ל שכאשר הפשיטוהו ממנה, כבר לא היה צריך לה, אלא שהיה מופשט מהגשמיות והגיע בעצמו לדרגת מלאך. וחלומותיו ונשיאת חן שלו במצרים יוכיחו.

ונרמז ענין זה בפסוק בתהלים עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׁמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (בתהלים פא, ו'). שמשוהופשטה כותנתו, נתלבש באות ה'. עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׁמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. ביהוסף. ביהו-סף. ס"ף בגימטרי' קטנה 5, היא האות ה'. יוצא איפוא ששמו כשם השם, ביהו-סף, ביהו-ה. אל תקרא שָׁמוֹ אלא נָשָׁמוֹ.

וּשְׁמָהּ תִּמְרָה. ונרמזו כאן שלקחה
לעצמו, על ידי ער בכורו.

^^^

וַיַּגֵּד לְתִמְרָה לֵאמֹר הִנֵּה חָמִידָא עָלָה
תִּמְנָתָהּ (לח, י"ג).

וַיֵּרֶד יְהוּדָה פִּירֵשׁ רִש"י, למה
נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק
בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו
אחיו מגדולתו וגו' אילו אמרת להשיבו
היינו שומעים לך. ע"כ.

וכן דרשו במדרש רבה ירידה היתה
לו. ואילו כשהלך תמנתה כתיב עליה.
הִנֵּה חָמִידָא עָלָה, שעליה היתה לו.

ועל דרך הפשט כפירש"י שתמנה
בשיפוע ההר היתה יושבת, עולין לה
מכאן ויורדין לה מכאן.

ולעומקו של מקרא יש לומר, על
פי המדרש כדלקמן, שעל ידי הולדת
פרץ וזרח עליה היתה לו, ליהודה,
שמהם יעלה ויזרח אורו של בן
פרצי.

וכן נאמר במדרש רבה: [פרשה פ"ה]

אֶחָטָנָה מִיָּדִי תִּבְקָשָׁנָה גִּנְבָתִי יוֹם
וּגְנִבָתִי לַיְלָה. כן אמר יעקב לקב"ה,
טָרַף טָרַף יוֹסֵף, נטרף הטרף ואיננו,
וכאומרו: אין כאן טרף.
אנכי אחטנה, במידת האנכי ה'
אלקיך, הריני מחטא ומנקה ומזכך את
הטריפה.

גִּנְבָתִי יוֹם וּגְנִבָתִי לַיְלָה, מה שנגנב
יוסף ממני והוא בבור ללא יום וללא
לילה. הכל טָרַף והוא נשאר יוסף. כי
רחל אמרה יוסף ה' לי בן אחר. שיוסף
הוא בבחינת מוסיף והולך ואין לו
הפסק כלל. ולכן נאמר וְהָיָה אִין-
יוֹסֵף בְּבוֹר (לז, כט') כי אין מציאות
של יוסף בבור.

^^^

וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֶר בְּכוֹרֹו
וּשְׁמָהּ תִּמְרָה. (לח, ו')

ליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא.
כאן רמז הכתוב שאותה אשה שלקח
יהודה לער בכורו, סופו שִׁיקָהָ לוֹ
לעצמו. והטעם תחת המלה אִשָּׁה,
יוכיח. שכן היא מוטעמת בטיפחא
שהיא מעין הפסקה קלה, ולא בהכרח
מחוברת עם שלאחריה. וכאומרו:
וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה, (לער בכורו)

וחזר עליו הכתוב ג' פעמים, וכן משום מה ציין הכתוב כי שמו **חירה**. יאמר חירה וממילא אנו יודעים כי הוא רעהו העדלמי הכתוב בתחילה. או יאמר **רעהו העדלמי** ואין צורך שוב להזכיר את שמו חירה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שהצריך הכתוב גם לקוראו חירה וגם להזכיר כינויו **רעהו העדלמי**. קראו חירה, שעד כאן ילווהו **חרון** אף של מקום, ומכאן ואילך יצא **לחירות**, ויוולד ממנו מלך המשיח, שייאמר עליו [ישעיהו יא, ג'] **וְהָרִיחוּ בְיָרְחָתָהּ**.

ומי **יעיד עליו**, **יעיד עליו רעהו העדלמי**, **הרומז להקב"ה**, שהקב"ה מעיד עליו **לְמִי**, חלקהו לשתי תיבות: **הַעֵד-לְמִי**, שהקב"ה מעיד עליו שאין לו אלא לב אחד **לאביו שבשמים**. ולכן נקרא יהודה שמודה מלשון תודה ומלשון הודאה.

^^^

וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-גְּדֵי הָעִזִּים (לח, כ), **מדה כנגד מדה ראינו כאן**, כשם שנתן להטביל את כתנת יוסף בדם **שעיר עזים**, הוצרך לחשוש מן הבזז כאשר שלח את **גדי העזים** לתמר,

ראובן הָיָה עֶסוֹק בְּשִׁקּוֹ וְתַעֲנִיתוֹ, וַיַּעֲקֹב הָיָה עֶסוֹק בְּשִׁקּוֹ וּבְתַעֲנִיתוֹ, וַיְהוּדָה הָיָה עֶסוֹק לָקַח לוֹ אִשָּׁה, וְהַקֵּב"ה הָיָה עֹסֵק בּוֹרָא אוֹרֵי שֵׁל מֶלֶךְ הַמַּלְאָכִים, וְנִהְיָ בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרָד יְהוּדָה. (ישעיה סו, ז): בְּטָרֶם תַּחֲלִיל יִלְדָּה, קִדָּם שְׁלֹא נוֹלַד מִשְׁעָבֵד הָרָאשׁוֹן נוֹלַד גּוֹאֵל הָאֲחֵרוֹן, הוא בן פרצי.

ועל דרך הרמז והסוד, יש לומר **וַיַּגֵּד לְתַמָּר לֵאמֹר הִנֵּה חֲמִידָ עֲלָה תַמְנָתָהּ, מאי וַיַּגֵּד, מי הגיד לה. ושמה יש לומר שוַיַּגֵּד לְתַמָּר על ידי המלאך והשם הק' מע"ב שמות על"ה, שנאמר עֲלָה תַמְנָתָהּ.**

^^^

חִירָה רֵעֵהוּ הָעֵדֶלְמִי

וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרָד יְהוּדָה מֵאֵת אֲחִיו וַיֵּט עַד-אִישׁ עֵדֶלְמִי וּשְׁמוֹ חִירָה: (לח, א'), וַיִּרְבֹּל הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת-שׁוּעַ אִשְׁתּוֹ-יְהוּדָה וַיִּנָּחֻם יְהוָה וַיַּעַל עַל-גִּזְזֵי צֹאנוֹ הָיָה וַחִירָה רֵעֵהוּ הָעֵדֶלְמִי תַמְנָתָהּ (לח, יב'), וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-גְּדֵי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֵדֶלְמִי לָקַחַת הָעֵרְבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצֹּאָה (לח, כ),

יש ליתן את הדעת, לשם מה כינה הכתוב את חירה בשם רעהו העדלמי,

**אֲשֶׁר עַל-דֶּרֶךְ תִּמְנָתָהּ כִּי רָאִתָּהּ כִּי-
גִדְּלָה שָׁלָה וְהָיָה לֹא-נִתְּנָה לּוֹ לֹא־שָׁה:
[לח, יד']**

בְּפֶתַח עֵינַיִם. פירש"י בפרשת דרכים.
ופירש בשפתי חכמים: לפי ששני
דרכים מתפשטות זה לכאן וזה לכאן,
צריך לפתוח עינים להתבונן באיזה
דרך ילך, והיינו **פתח עינים** פתיחת
עינים.

ולעומקו של מקרא ייאמר בפתח
עיניים היינו **השגחת ה'.** כנאמר:
[דברים, עקב, י"א, יב'] **אֶרְץ אֲשֶׁר-ה'**
אֱלֹקֶיךָ דִּבֶּר שׁ אֵתָּה תִּמְיֵד עֵינֵי ה'
אֱלֹקֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית
שָׁנָה.

ושמא יש לומר שזכתה לדרגתן של
שרה רחל וחסה שנפקדו בר"ה [מסכת
ראש השנה יא.], אלא שלא הזכירו
זאת חז"ל לפי שלא נעשה בדרך של
כבוד. ולכן ירמוז הכתוב באומרו **וְעַד**
אַחֲרִית שָׁנָה למשיח בן פרצי שימלוך
באחרית הימים.

ובשימת לב, כתוב [פסוק כא'] **הָיָה**
בְּעֵינַיִם עַל-הַדֶּרֶךְ כתיב הוא וקרינו
היא, לרמוז כנ"ל שהיא בעיניים על

כאומרו: [לח, כג'] **וַיֹּאמֶר יְהוָה תִּקַּח-
לָּהּ פֶּן נִהְיָה לְבוֹז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגָּדִי
הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מִצָּאָתָהּ.**

וכעניין זה מובא במדרש רבה פה,
אמר רבי יוחנן אמר לו הקדוש ברוך
הוא ליהודה אפה אמת לאביה
(בראשית לו, לב): **הִכָּר נָא,** סִייד
שְׁתָּמָר אוֹמֶרֶת לָךְ **הִכָּר נָא.**

כן רמז הכתוב באומרו לרעהו
העדלמי **וְאַתָּה לֹא מִצָּאָתָהּ,** על שגרם
לומר לאביו כעניין זה: **וְאַתָּה לֹא**
מִצָּאָתָהּ, לא מצאת את אבידתך את
יוסף.

כן ירמוז הכתוב על הצפייה למשיח:
הנה שלחתי הגדי הזה הרמוז לעם
ישראל, לקבל פני משיח, **ולא מצא**
את אבידתו, את משיחו, עד שיעיד
עליו ריעו הוא הקב"ה: [תהל' פט כא]
מִצָּאָתִי דָּוִד עַבְדִּי.

^^^

בְּפֶתַח עֵינַיִם

וְתִסֵּר בְּגָדֶי אֱלִמְנוּתָהּ מֵעֲלֶיהָ וְתִכְסֵּי
בְּצִעֶיהָ וְתַתְּעֹלָהּ וְתִשָּׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם

בַּצְעִיף בה"א הידיעה, בהצעיף המיוחד. ולעומקו של מקרא יש לומר: הוא אותו הצעיף שהתכסתה בו רבקה, בו נאמר ותקח הצעיף ותתכס. הוא אותו צעיף שנתן אבימלך לשרה שבו נאמר הרי הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונוכחת. ומשרה הועבר ע"י אברהם ואליעזר לרבקה, ויצחק העבירו ליעקב לפני צאתו לחרן, והחזיק הצעיף אצלו עד אשר יתברר מי הוא הראוי מבניו למלוך, ליתנו לו.

והצעיף היה כמעין מה שמבואר על ידי אוה"ח הק' בעניין המטה של משה רבנו: [במדבר, חוקת, כח'] שהמטה שימש כ"הרמנא דמלכא". כעין רשות מאת המלך להמשיך מלכותו על ידי ושררתו בידי שליחו. וזה לשונו: הנה לפי המדרש [ילקוט] נתגלה לנו כוונת הכתוב למפרע על נכון, כי מה שאמר קח את המטה הוא להורמנותא דמלכא והוראת היות בידו כח עליון וכו', כן הצעיף של שרה ביטא "מלכות" של שרה אשר ממילא קבלה המלכות מהקב"ה המרומוז בשמה שרי-שרה, בתחילה לאומתה ולבסוף לכל האומות, ועתה נוסף נופך במלכותה על ידי הצעיף שקיבלה מאבימלך, באומרו הנה הוא לך כסות עינים. ואותו "הרמנא

הדרך לפי שהוא, הקב"ה, משגיח עליה שם, בפתח עיניים על הדרך, בורא אורו של מלך המשיח. כדברי המדרש.

^^^

הָבָה-נָא אֲבֹא אֵלֶיךָ (לח,טז) **הָבָה**. יש ליתן טעם לאומרו **הָבָה**. שכן מצינו שכך אמר יעקב ללבן הבה את אשתי ואבוא אליה. ופ' רש"י שם והלא קל שבקלים אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כך.

וכן מצינו שכך בקשה רחל מיעקב ונתאמר אֵל-יַעֲקֹב **הָבָה-לִּי בָנִים** וְאִם-אֵין מִתָּה אֲנֹכִי.

וכאן אומר יהודה **הָבָה-נָא אֲבֹא אֵלֶיךָ**.

ועל דרך הסוד יש לומר **הָבָה** הוא המלאך הממונה להעמיד דורות של צדיקים. והוא אחד משמות ע"ב הקדושים הנכתב בשם **ההב**. ולמפרע הוא הבה. שמתברר למפרע שבקשתם לשם שמים היתה.

^^^

וַתִּסַּר בְּגָדֶיהָ אֶלְמְנוּתָהּ מֵעֲלֶיהָ וַתִּכְסֵּם בַּצְעִיף וְגו'

ועל דרך הצח יש לומר, צעי"ף ר"ת צניעות ענוה יחוד פנימיות.

ויש ליתן טעם להבדל בין לבוש חיצוני ופנימי.

המתלבש בגאווה, משתמש בלבושו של הקב"ה, שנאמר גאות לבש. ואצל הקב"ה הוא לבוש פנימי. אבל האדם הלובש את לבושו של הקב"ה כביכול, הרי זה לבוש חיצוני, שאינו מתאים לו.

והצעיף הוא הצעיף המיוחד המביא לידי רוח הקדש, הוא הלבוש הפנימי, והרי זה חלק מהמידות הטובות שצריך האדם לדבוק בהם. **צדיקות ענוה יחוד ה' ופנימיות**.

וזה היה לאמהות הקדושות, וגם לתמר, שהנחילה צעיפה למלך המשיח שיצא ממנה. שנאמר בו [ישעיהו כח, ה']: **בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צִבְּאוֹת לְעֹטָת צָבִי וְלִצְפִּירַת תְּפָאֲרָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ. וּפִירֶשׁ הַמִּלְבִּי"ם: צִפִּירַת תְּפָאֲרָה. אֹרֶשׁ הַשָּׁחַר הַצּוֹמֵחַ וְהוֹלֵךְ עַד נֶכּוֹן הַיּוֹם, לְשָׂאֵר עַמּוֹ הִיא מַלְכוּת יְהוּדָה.**

והכונה לצעיף הענוה המפאר את מלך המשיח הבא מיהודה.

דמלכא" מקורו במלך העולם, כי גם מה שניתן לה על ידי אבימלך הרי הוא בהשגחה מלמעלה ונרמז במילים **אבי-מלך**.

והכתוב לא פירש את נתינת הצעיף אלא ברמז של ה"א הידיעה.

ומכאן הגיע הצעיף לתמר, שהרי רבקה שולחת את יעקב לישא אשה ונתנה לו את **"ההרמנא דמלכא"** להמשיך השושלת. אלא שיעקב נשא שתי נשים וחכה לראות למי מהן או לצאצאיהן תעבור המלכות, ומשנולד יהודה ולאחר מכן כאשר העביר המלכות מראובן ונתנה ליהודה, נתן יעקב את הצעיף ליהודה להיות אשתו או אשת מי מצאצאיו ממשיכה את שושלת **אמה של מלכות** וניתנה על ידי יהודה לתמר. הוא הצעיף שבו נתכסתה בביתו של יהודה [רש"י, לח, טו'], לכן עתה לא הכירה. ואף כי יכולה לכאורה להראות ליהודה את הצעיף בעומדה לפני בית דינו, אין זו הוכחה למה שטענה כי ממנו היא הרה. לכן השתמשה במטה וכו' של יהודה ולא בצעיף.

ולעומקו של מקרא יכוון הכתוב ללבושים פנימיים של צניעות המביאה לידי כח נבואי.

השרת שְׁקִדְנָה לא היתה פה אבל
קדוּשָׁה היתה פה.

~~~~~

וַיְהִי | כְּמִשְׁלֵשׁ חֳדָשִׁים וַיִּגַּד
לַיהוָה לְאֹמֶר זִנְתָה תִמְרָ פִלְתָּךְ
וְגַם הִנֵּה הָרָה לִבְנוֹנִים וַיֹּאמֶר
יְהוָה הוֹצִיָּאוֹתָ וְתִשְׁרָף

פירש"י לפשוטו של מקרא: ולשון
כמשלש חדשים, כהשתלש החדשים,
כמו ומשלוש מנות (אסתר ט, יט.),
משלוש ידם (ישעיהו יא, יד).

ומסביר המהר"ל בפירושו גור-אריה
על התורה, שכוונת רש"י באומרו
כהשתלש החדשים לומר שאין זה
פועל אלא שם [עצם]. שהיו ג' חדשים
מחוברים זה לזה ולא ג' חדשים נפרדים
בזה אחר זה. וכ' הדמיון היא כדרשת
חז"ל שהגיעה לשליש עיבור מז' חדשי
הריון שלה, והם חלק מראשון וחלק
משלישי וחדש שני בתווך.

ולכן הביא רש"י עוד שתי דוגמאות
לכאורה לשוניות לומר שהכוונה לשם
עצם [ולא לפועל], כמו: משלוש מנות
במגילת אסתר ומשלוש ידם בנבואת
ישעיהו.

וַיִּשְׁאַל אֶת-אַנְשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיךְ
הַקְדְּנָה הוּא בְּעִינֵינוּ עַל-הַדֶּרֶךְ
(לח, כא')

על דרך הרמז, ירמזון אליו מליא
לקדושה שאומרים מלאכי השרת עם
עם ישראל קבוצי מטה, שהמלאכים
נקראים איש, ושואל כל אחד לשני
אֵיךְ מקום כבודו להעריצו, ונצנצה בו,
ביהודה, רוח הקדש שיש בה בתמר
קדושה כמלאכי השרת. לכן שלח ביד
רעהו לשאול באלה המלים: אֵיךְ
הַקְדְּנָה. ועוד יש לומר, אֵיךְ הוא
אחד משמות ע"ב הקדושים, ורצה בזה
שיהיה לו לעזר למצוא אותה. לכן
נאמר: וַיִּשְׁאַל אֶת-אַנְשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר
אֵיךְ הַקְדְּנָה.

ואנשי המקום כנ"ל, מרמזים על
מלאכי עליון המברכים ברוך כבוד
השם ממקומו, והם אנשיו-מלאכיו של
הקב"ה הנקרא מקומו של עולם.

וזה שאמר חירה ליהודה: [לח, כב']
וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא-הָיְתָה
בְּזֶה קְדֻשָּׁה, שהמלאכים נקראים
"אישים", ו"המקום" הוא המקום
ברוך הוא, שהוא מקומו של עולם ואין
העולם מקומו. והם מעידים: לא היתה
בזה קדושה, ורמזו לו בזה מלאכי

לָנוּ" [דברים ג, ז'] ופירש רש"י שם [ב, לד'] (על פי הספרי בלק): בביזת סיחון נאמר **בזזנו** לנו, לשון **ביזה**, שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו, וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים, והיתה **בזויה** בעיניהם, ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב, לכך נאמר **בזזנו** לנו לשון בזיון. הכי נמי אמר יהודה פֶּן נִהְיָה לְבוֹז לשון בזיון, ונתקיים בזרעו בלשון ביזה ו**בבזזה לא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם**.

וכן נרמז ברש"י חלקה של תמר **בהולדת משיח בן דוד** וגבורתו אשר יעשה בגויים, כדפירש רש"י **כמשלש** כמו **מְשַׁלֹּחַ יָדָם** כמובא בישיעיהו פרק י"א, שבזה הפרק מתנבא ישעיהו הנביא על משיח בן דוד, ו**יֵצֵא חֹטֵר מִגִּזְע יִשְׂרָאֵל וְנָצַר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה** [שם, פסוק א'], ורומז על מטהו של יהודה שניתן לתמר בעבור ליקוחיו, שכן סרסוה ודרשהו, שיצא גזע ישי מחטר יהודה, הוא מטהו, ונצר משרשיו הם יהודה ותמר ממנו יפרה, ועוד נאמר שם וְעָפּוּ בְּכַתֵּף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יִחָדּוּ **יָבֹזוּ אֶת בְּנֵי קָדָם** אָדָם ומוֹאֵב **מְשַׁלֹּחַ יָדָם** וּבְנֵי עַמּוֹן מְשַׁמְעָתָם [שם, י"ד], ונרמז בזה שבימי משיח בן דוד יבוזו את בני קדם, גם המתנות שנתן אברהם להם, לבני קדם, גם אותם יבוזו, מפני שלא היו ראויים

ולעומקו של מקרא יש לומר **שרש"י בפירושו רומז כאן למרדכי היהודי** שחלקו מיהודה [מגילה יב.], **ולמשיח בן דוד שבא מיהודה**.

וזה שאמר יהודה [לח, כג'] וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח-לָהּ פֶּן נִהְיָה לְבוֹז הַגֵּה שְׁלַחְתִּי הַגָּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מֵצְאָתָהּ. **תִּקַּח-לָהּ**. פירש"י יהיה שלה מה שבידה.

ולעומקו של מקרא **תִּקַּח-לָהּ מקח טוב** לקחה תמר לעצמה, שנס פורים ומשיח בן דוד יהיו חלקה מכל עמלה. ונרמז בזה **נס פורים** כפירוש רש"י **כמשלש כמו משלוח מנות**, ועוד יש לומר כדרך אומרו **פֶּן נִהְיָה לְבוֹז** שידבקו היהודים בנקיון כפיה ורוח הקדש תכתיב עליהם [אסתר ט, טז'] **ובבזזה לא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם**. ובזכות שלא ביזה את תמר ואמר צדקה ממני, גם זכותו עמדה לו שיכתב לדורות **ובבזזה לא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם**. ואע"פ שהאחד שרשו **בזז** והשני שרשו **בזה**, הרי שתי אותיות משותפות להם, והם ב.ז. וכמו שנאמר במלחמת סיחון "רק הִבְהֵמָה **בְּזִזְנוּ** לָנוּ וְשָׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַדְנוּ" [דברים ב, לה'] ואילו במלחמת עוג נאמר: "וְכָל הַבְּהֵמָה וְשָׁלַל הָעָרִים **בְּזִזְנוּ**

ישראל "שתולים בבית ה', בחצרות
אלקינו יפריחו", בב"א.

^^^

הוא מוצאת והיא שלחה אל-
חמלה לאמר לאיש אשר-אלה לו
אנכי הרה ותאמר הכר-נא למי
החתמות והפתילים והמטה האלה
(לח, כה')

הוא מוצאת ודרשו שכבר הציתו
האור כדי לשרפה. ויש לשאול, היאך
אם כן שלחה אל חמיה, וכיצד התעכב
עניין ההצתה.

ועל דרך הצח והסוד יש לומר,
שתמר שלחה כביכול שני מלאכים
קדושים היוצאים משמות ע"ב
הקדושים הנקרא בשם **לאה ו הרה**.
ועל ידם סובב הקב"ה העניין כדי
להוציא ממנה משיח בן דוד.

וזה שאמרה: **לאיש אשר-אלה לו**
אנכי הרה. **אלה אנכי הרה** הם ג'
שמות קדושים. ובשם שני השמות
הקדושים האלה **לאה ו הרה** בתוספת
שם **אנכ"י** נתעכבה ההצתה.

ועל דרך הצח יאמר: שהמלאך **לאה**
נשלח על ידי **לאה** אמו של יהודה

להם, וזה שאמר יהודה "פן נהיה
לבוז", פן אנחנו ולא בני קדם יהיו
לביזה, ומתמר יצאו הבוזים לבני קדם,
עליהם מלך שם בן נח הוא אביה של
תמר, וכן נאמר שם **ומואב משלוח**
ידם, שגם את מואב יבוזו על ידי מי
שיצא ממואב מרות המואביה, בשושלת
הדורות מיהודה ותמר, ומשלוח ידם
יהיה גם בבני עמון ממנה באה נעמה
העמונית שנישאה לשלמה נצר
משרשיו של דוד, וזה שאמר **ובני עמון**
משמעתם, וכן נאמר [שם פס' טו']
והדריך בנעלים הם העולים לרגל על
ידי משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, אשר
יהיה השלום ביניהם כמובא בפרק זה
[י"א יג']: **וסרה קנאת אפרים וצרי**
יהודה ופרתו אפרים לא יקנא את יהודה
ויהודה לא יצר את אפרים, ועל כך
שיבח שלמה המלך את כנסת ישראל
העולה לרגלים [שה"ש ז, ב'] באומרו:
מה יפיו פעמיו בנעלים בת נדיב, היא
תמר בת שם שנדבה רוחו להיות כהן
לא-ל עליון, והוא תיקון הדורות על ידי
קורא הדורות מראש, למכירת האחים
את יוסף אשר מכרו אביון בעבור
נעלים, וכל זאת על ידי תמר שאותה
שיבח דוד מלך ישראל מצאצאה
באומרו: צדיק כתמר יפרח, הוא משיח
בן דוד, עת מלאה הארץ דעה את ה'
כמים לים מכסים [שם ט'], עת יהיו כל

בהוי"ה. ופרש"י ה' אתו שם שמים
שגור בפיו.

ובהתבוננות בפרשה תחזינה עינינו
מישרים, כי שם שמים האמור ששגור
בפיו הוא **אלקים**. כמו וחסאתי
ל**אלקים**. האלקים יענה את שלום
פרעה וכו'. **ויש לשאול** מדוע תעיד
התורה כי שם שמים השגור בפיו זה
הוי"ה, בעוד אשר יעידו הכתובים כי
שם שמים השגור בפיו הוא **אלקים**.
וכאומרו וחסאתי ל**אלקים**.

ויש לומר, שאמנם יוסף מצדיק עליו
את הדין **במידת אלקים**, ומן השמים
מושפעים עליו **רחמים במידת הוי"ה**.

ועוד, שיוסף רואה את האלקות בכל
דבר, ולזה מושפע עליו **סיעתא**
דשמיא שמעל הטבע במידת
הרחמים.

ועוד יש לומר, שגם כאשר מזכיר
שם אלקים, **מצייר הוא את שם הוי"ה**.
וכשם שאמר אברהם וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי
יְהוָה בְּמָה אֶדַע כִּי אִיךְ שָׁנָה (בראשית
ט"ו, ח'). **שם יְהוָה מצויר במחשבה**
הוי"ה, ומנוקד אֱלֹהִים כזה: יְהוָה.

~~~~~

להוציא ממנו משיח ה', ולא לפגום
בהריון של תמר, ולזה נשלח המלאך
ושמו **ההר הממונה על ההריון**.
והשתמשה בשם הק' **אנכי** להורות
שמאת השם הוא, **שאנכ"י** שלח לי את
המלאך **הר"ה** הממונה על ההריון.
והיינו **לְאִמֶּר לְאִישׁ אֲשֶׁר-אֶלָּה לֹא אֶנְכִּי**
הָרָה, לאמור למלאך הנקרא איש אשר
כינויו **אֶלָּה הָרָה, לֹא - לְאֶנְכִּי**,
התפארת והתהילה.

~~~~~

ועל דרך הרמז, תרמוז הפרשה לנס
חנוכה:

חותמך ופתילך ומטך. חותמך הוא כלי
הנר המכיל שמן, הפתילה היא
הבוערת, **ומטך** הוא הנר איתו הוא
מדליק. **ועוד**: אמרה לו פתילך לשון
יחיד, ואחר כך אמרה **פתילים**, לשון
רבים. והוא רמז ל**מוסיף והולך**. **ועוד**
י"ל: כנגד **שמונה** פעמים שכתוב
כתנת בפרשה, כשם שמהמיניהם של
כהנים ומבלואי בגדיהם מאירים
הלפידים, והם **שמונה ימים**.

~~~~~

וַיִּקְרָא אֱדֹנָיו בִּי ה' אֱתוֹ (לט, ג').
בִּי ה' אֱתוֹ כתוב בהוי"ה. **וְכָל אֲשֶׁר-**
הוא עֲשֵׂה ה' מִצְלִית בְּיָדוֹ גם כתוב

ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וגו',
וכוונתו שלא יפגום באמון שנתן לו
באשרו.

^^^

וְאִיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת,
וְחֲטָאתִי לְאֱלֹהִים (לט, ט').

ובמדרש רבה מובא: וְחֲטָאתִי לַה'
אין כתיב כאן אלא וְחֲטָאתִי לְאֱלֹהִים.
ועמדו על כך מפרשי המדרש שטעות
סופר הוא. שכך רצה המדרש לומר
וְחֲטָאתִי לְאֱדֹנִי, לַאֲדֹנִי שְׁלִי, אין
כתיב כאן אלא לְאֱלֹהִים. שרוצה
המדרש בכיכול לשבח את יוסף ולומר
שיוסף חשש על כבוד המקום יותר
מאשר בין אדם לחבירו. וטעות
המדפיסים הפכה את הַאֲדֹנִי בחיריק
של אֲדֹנִי שְׁלִי [לַאֲדֹנִי] לשם אֲדֹנִית
[לַאֲדֹנִי כְּלוֹמֵר לַה'], וטעות הוא.

ואכן, תִּירָצוּ שאמר וְחֲטָאתִי לְאֱלֹהִים
לא משום שמחשיב כבוד שמים יותר
מכבוד האדם, שהרי כבוד האדם הוא
כבודו של הקב"ה, שזה רצונו של
הקב"ה, שיכבדו זה לזה, אלא אמר
לְאֱלֹהִים ופירשו שם לשון שבועה,
ובאמת התכוון שחטא זה לַאֲדֹנִי הוא.

וַיַּעֲזֹב כָּל-אִשְׁרָלֹוּ בֵּינְד-יוֹסֵף
(לט, ו').

וַיַּעֲזֹב. וכנגד זה החזיר לו יוסף
טובה תחת טובה שנאמר וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ
בְּיָדָהּ.

ודורשי רשומות יאמרו שעל כך
נאמר [שמות כג, ה']: עֹזֵב תַּעֲזֹב עַמּוֹ,
ע"י שקיים זה עֹזֵב עַמּוֹ, קיים זה
תַּעֲזֹב עַמּוֹ.

^^^

וְכָל-יֵשׁ-לֹוּ נָתַן בְּיָדוֹ (לט, ד'). בְּכָל-
אִשְׁרָלֹוּ (לט, ה'). וַיַּעֲזֹב כָּל-
אִשְׁרָלֹוּ בֵּינְד-יוֹסֵף (לט, ו').

בשימת לב, בתחילה אמר ללא המלה
אִשְׁרָלֹוּ, וְכָל-יֵשׁ-לֹוּ נָתַן בְּיָדוֹ, ורק אחרי
כן אמר פעמיים אִשְׁרָלֹוּ. בְּכָל-אִשְׁרָלֹוּ-
לֹוּ (לט, ה'). וַיַּעֲזֹב כָּל-אִשְׁרָלֹוּ בֵּינְד-
יוֹסֵף (לט, ו'). ויש ליתן טעם לשינויים
אלו.

ויש לומר, שבתחילה נהג אדונו עם
יוסף בדרך של כבדהו וחשדהו, ולכן
לא נכתב עליו אשר. שלא היה עדיין
מאשר ממנו.

ולאחר שראה נאמנותו ללא גבול, היה
מאשר בכך, ונתן לו את אישורו. וזה
שאמר יוסף וכל אשר יש לו נתן בידי

נאמר וחטאתי לאלקים. כלומר איך
אעשה הרעה הגדולה הזאת לומר הן,
וחטאתי לאדון, ואיך אעשה הרעה
הגדולה הזאת שלא לומר **אין** באלף
וחטאתי לאלקים, שנכנעתי ליצרי. וזה
הפטפוט דברים שהיה בינו לבין
יצרו.

^^^

וַתִּתְּפֹשֶׁהוּ בַּבֶּגֶדוֹ (לט, יב')

בבגדו המיוחד היינו אור הציצית
העולה תרי"ג, ובזה הראתה לכולם
שבגד זה של איש עברי למען יאמינו
כולם.

וַתִּתְּפֹשֶׁהוּ בַּבֶּגֶדוֹ על מה נתפס, נתפס
על בגדו. על מעשיו החיצוניים. על כל
מעשיו החיצוניים עד היום. מסלסול
שערו וכתונת הפסים ודברי החלומות
לאחיו והוצאת דבתם אל אביהם, עד
בגדו שנשאר בידה, **על הכל נתפס**
בתפיסה אחת.

ואע"פ שהדברים עמוקים ויש בהם
סיבובי סיבות ביד ההשגחה העליונה,
והם כולם אחוזים בענינים פנימיים,
מכל מקום הקליפות נאחזות במה
שעיני האנשים רואות.

ואמנם כן יש לשאול, מדוע לא אמר
וחטאתי **לאדני**. וי"ל דמה שאמר
חטאתי לאלקים **כולל כבר פגיעה**
באדונו, בין אדם לחבירו. כי יהיה בזה
חילול השם גדול ונמצאתי בחטא כפול.
גם לאדון וגם לאלקים.

^^^

וַיִּמְאֵן

מוטעם **בשלשלת**. ויבואר בדרך **הצח**,
שאסר את עצמו **בשלשלאות** של
ברזל כנגד יצר הרע.

ועוד, תורה **השלשלת** שיש כאן כמין
דו שיח בינו ובין יצר הרע. וזה
שפירשו **שפטפט ביצרו**. ומה הוא
הפטפוט:

כביכול בין לומר וימאן ובין לומר
וימהן. ויהיה וימאן כאומרו: ויאמר
אין. ויהיה וימהן כאומרו: ויאמר הן.

ובין **ויאמר אין** ובין **ויאמר הן**, ניצחה
האל"ף את הה"א, ויאמר **אין**. ולכן

ובשימת לב לכתוב והקרי:

כתיב לא יַעֲזָה וקרי לוֹ יַעֲזָה.

ואשר על כן ידרש:

אם-רָעָה אשת פוטיפרע **בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ**

הוא פוטיפרע **אֲשֶׁר לוֹ יַעֲזָה**, לעצמו,

ולא **יַעֲזָה** ליוסף, **וְהַפְדָּה** שעל ידי

מיאוונו להיות עמה פדה את נפשו

מרדת שחת, **לְעַם נִכְרִי** שהוא מצרים

לֹא-יִמְשַׁל לא יוכל להיות מושל

במצרים כל זמן שהוא בְּשׁוּק ו**בַּגְדוֹ**

בִּידָה. וכינה הכתוב את השוק במלה

לְמִכְרָה. זה שכתוב: **לְעַם נִכְרִי לֹא-**

יִמְשַׁל לְמִכְרָה בַּבְּגָדוֹ-בָּהּ.

אך לאחר תיקונו בבית הסהר כאשר

אין **בַּגְדוֹ בָּהּ**, שנאמר ויגלה ויחלף

שמלותיו, יהיה הוא המושל **בְּעַם**

נכרי. וזהו וינס ויצא החוצה, מלשון

נס להתנוסס. שעלה ממעשה זה בדרגה

כנס להתנוסס, ויצא טבעו ושמו

בעולם.

או כלך לדרך זו, שכל העבודה

החיצונית נִסָּה ויצאה החוצה ממנו

והלאה והוא נשאר עם עבודתו

הפנימית.

^^^

ולאחר תפיסתו זאת החל יוסף את

עבודתו הפנימית, ולכן נאמר בו

ויגלה ויחלף שמלותיו.

ועל דרך הדרש יש לומר כי

ותתפשהו בבגדו וינס ויצא החוצה,

חוזר על בגדו. שבגדו החיצוני נִסָּה

ויצא החוצה. ונשאר הגוף עם

עבודתו הפנימית, עבודה שבלב,

אמונה ובטחון ומידות נפש נעלות ומן

השמים סייעוהו שייאסר על מנת כן.

להכין את עצמו לקראת הפגישה עם

אחיו מתוך סלחנות והבנה בהשגחת

השם בעולם ומתוך עבודה פנימית על

המידות.

^^^

וְתִתְּפֶשֶׂהוּ בַּבְּגָדוֹ

בַּבְּגָדוֹ בָּהּ

ליכא מילתא דלא רמיזא

באורייתא

על דרך הצח תרמוז הפרשה לפסוק

בסדר משפטים חומש שמות כ"א ח'.

בו נאמר **בַּבְּגָדוֹ-בָּהּ**:

אם-רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר-(לֹא)

לוֹ יַעֲזָה וְהַפְדָּה לְעַם נִכְרִי לֹא-

יִמְשַׁל לְמִכְרָה בַּבְּגָדוֹ-בָּהּ.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח
ירמזון הכתובים לפרסום נס חנוכה.

כיצד:

לפי שכתוב שתי פעמים וינס החוצה,
ועוד שתי פעמים וינס ויצא החוצה,
רמזה התורה שעיקר מצות נר חנוכה
לפרסם הנס בחוץ. שכתוב: וינס ויצא
החוצה וכאומרו ויהי נס ויצא
החוצה.

ומשהגיעו לידי סכנה, אמרו להדליק
על שולחנו ודיו. וזה שכתוב: וינס
החוצה ולא כתיב ויצא. וכאשר חלפה
הסכנה חזר הדין להוציא הנר החוצה
וזה שכתב שוב וינס ויצא החוצה.
אך מכיון שחזר הדין ולכן הוא רק
לכתחילה, לכן שוב נאמר וינס החוצה
בלי ויצא. כי יוצא ידי חובה גם מבלי
שיוציא הנר החוצה. ואם יצטרך, יניח
על שולחנו ודיו.

ועוד יש ליתן טעם מדוע שינתה
לומר לבני ביתה הָבִיא לָנוּ אִישׁ
עֵבֶרִי לְצַחֵק בָּנוּ ולאדוניו אמרה בָּא-
אֵלַי הָעֶבֶד הָעֶבֶרִי אֲשֶׁר-הִבֵּאתָ לָנוּ
לְצַחֵק בִּי. (יט, יז')

ולפשט הדברים יש לומר, שחשבה
כיצד לקומם על יוסף כל אחד ואחד
מבני ביתו במה שנוגע לו. לאנשי
ביתה אמרה אִישׁ עֵבֶרִי, שבא כביכול
לתפוס את מקומכם ומצחק בנו.
ולבעלה שהוא אדוניו, אמרה עבד שקם

וינס ויצא החוצה (לט, יב')

וינס החוצה (לט, יג')

וינס ויצא החוצה: (לט, טו')

וינס החוצה (לט, יח')

בשימת לב, כתוב אחד אומר וינס
ויצא החוצה. וכתוב אחד אומר וינס
החוצה ולא כתב ויצא. ושוב אחרי כן
נאמר וינס ויצא החוצה. ולאחר מכן
שוב כתוב וינס החוצה. ולא כתוב
ויצא.

ויש ליתן טעם בדבר.

וביאור הענין לפשט הכתוב:
שבתחילה התורה מתארת את מנוסתו
של יוסף, ולא די בכך שנס אלא גם
יצא החוצה, ובתרגום מדרגם ונפק
לשוקה. שהיה בשוק ללא היחבא והיה
בין אנשים שלא יוכל ליפול ברשתה.

וכשראתה שנס החוצה, ועדיין אינה
יודעת אם חוץ לחדר או חוץ לבנין,
לכן אמרה רק וינס החוצה, ולא אמרה
ויצא. ולאחר שקראה לאנשי ביתה
ולא מצאוהו באיזור הבית, אמרה להם
שוב וינס ויצא החוצה כדי שילכו
ויתפסוהו. וכשבא אדוניו אל ביתו לא
אמרה לו שיצא החוצה אלא רק נס
החוצה מחוץ לחדרה, וכדי להעלות
את חמתו אמרה כן.

חשב עשו כי אכן לא התקיימה הברכה ביעקב, ולאחר הקבורה חזר לשעיר.

~~~~~

וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל-בֵּית הַסֵּהר וּגּו' וַיְהִי-שָׁם בְּבֵית הַסֵּהר וּגּו' וַיִּתֵּן חָזוֹ בְּעֵינָיו שָׁר בֵּית-הַסֵּהר: וַיִּתֵּן שָׁר בֵּית-הַסֵּהר בֶּן-דָּוִד יוֹסֵף אֶת כָּל-הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֵּהר וּגּו' אֵין שָׁר בֵּית-הַסֵּהר רָאָה אֶת-כָּל-מְאֻמָּה בְּיָדוֹ וּגּו'. (לט, כ')

יש ליתן טעם מדוע יחזרו המלים **בֵּית הַסֵּהר** שש פעמים בארבעה פסוקים [פרק לט, פס' כ-כג].

ולעומקו של מקרא יש לומר כהמדרש רבה, שיוסף היה בבית הסהר ביום, ובלילה חוזר לבית פוטיפרע להנהיג את ביתו. והרמז לכך במלים בית הסהר שש פעמים. מבית לסהר ומסהר לבית, וחוזר חלילה. ושש פעמים כנגד ששה ימים בשבוע, כי בשבת היה בן חורין בבית אדוניו.

ועל דרך הסוד, י"ל, שאלו השש פעמים כנגד המדה **הששית** של יוסף, היא מידת **היסוד**. שבזכות תיקון מדה זאת והתגברותו, המשיך להיות בבית אדוניו כל אותם הימים.

~~~~~

וַיֵּרָא אֹתָם וְהֵנָּם זֹעֲפִים (מ, ו') ויש לעיין, שהרי לא היה לשר המשקים

על אדוניו, לתפוס את מקומו, ולקחת גם את אשתו ממנו. לכן אמרה **העבד** העברי לצחק בי.

ולעומקו של מקרא, ייאמר: **מחסדי המקום** נתן לה הקב"ה **להיכשל בלשונה**, ובמקום לקומם את אנשי ביתה על יוסף קוממה אותם על אדוניו. שכן אמרה להם על אדוניו **הביא לנו איש עברי לצחק בנו**.

וכן לאדוניו, במקום לקוממו על יוסף, קוממה אותו **עליה**, על אשתו באשר תקפתהו לבזותו ולומר לו **העבד העברי אשר-הבאת לנו**.

ואשר על כן הבין אדוניו כי אין ביוסף כל דופי אלא באשתו, והמשיך להעסיקו בביתו בלילות, כמובא במדרש רבה.

~~~~~

וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל-בֵּית הַסֵּהר. וגם זה **מחסדי הבורא**. כי בעת הזאת נפטר יצחק ובא עשו לקבור את אביו יחד עם יעקב, ונזכר אשר אמר יקברו ימי **אבל אבי ואהרבה את אחי**. אך הוא לא עשה מאומה, כי ידע על היעלמו של יוסף, ובית יוסף **להבה והוא לשטן לעשו**, ובהעדרו אין חשש לעשו. אשר על כן

יֹסֵף אֵף אֲנִי בַּחֲלוּמֵי וְגו'. אף אני, והמלה אף תורה על רוגז וכעס מנת חלקו של יצר הרע. ולא רק שאין הוא חפץ לשמש את אדונו אלא גם לא ירחיק המזיקים ממנו. כי בבוא העוף לאכול את מאפה פרעה היה לו להרחיקם, ולעומת זאת נתן להם לאכלם. לכן פתרונו להישחט כחלומו של שר המשקים.

אלא שיוסף פתר לו שיתלה על עץ. וכידוע בדברי חז"ל כל החלומות הולכים אחרי הפה. [ברכות נה:].

אם כן יש לשאול מה ראה יוסף לבחור לו דוקא מיתה זאת של תליה על עץ.

ויש לומר שידע יוסף כי יצר הרע יסודו בגאווה. ולכן צריך לברור לו מיתה משפילה. ואין מיתה משפילה יותר מן התליה כשהתלוי נשאר על העץ למאכל עוף השמים. לכן הזהירה התורה להורידו מן העץ מיד אחרי התליה, כי קללת אלקים תלוי.

ועוד יש לומר שפתר יוסף את חלום שר האופים, באומרו וְתָלָה אוֹתָךְ עַל עֵץ (מ,יט') על פי מה שכתוב בפרשת ויגש וְתָלָה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרָעָב. ולמד גזירה שוה וְתָלָה וְתָלָה, שהרי שר האופים קשור ללחם. **ועל דרך הצח, עת יתלה האדם את יצרו הרע** כאשר פתר יוסף, לא רק שמים יעזרוהו, אלא גם האדמה

לזעוף כי חלום טוב חלם. אלא כפירש"י **ועל דרך הפשט**, שכל אחד חלם חלומו ופתרונו של השני. לכן שר המשקים היה זעף שחלם על שר האופים שנתלה, וחשש כי גם לו יהיה כן. ושר האופים חלם טוב על שר המשקים אך חלומו שלו היה קשה שהעוף אוכל מעליו את מאפהו. לכן התקיים בשניהם **וְהָיָה זַעֲפִים**.

ועל דרך הרמז, תרמוז הפרשה על מלחמת יצר הטוב ויצר הרע, ועל עניני פטפוט ביצרים אלו. **שר המשקים** ירמוז **ליצר הטוב**, אשר גם אם סרח הרי כל מגמתו לחזור להיות יועץ כליות לטובה כבראשונה, וכל מעיניו לשרת את אדונו, ולכן מוכן הוא לשחוט את יצר הרע המסיתו מתפקידו. זה שסיפר שר המשקים ליוסף וְכֹס פְּרָעָה בְּיָדִי וְאֶקַּח אֶת-הָעֵנָבִים וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל-כֹּס פְּרָעָה וְגו'. **ואסחט** אין כתיב כאן אלא וְאֶשְׁחַט בשין שמאלית ורמז כאן על **שחיטת היצר הרע**. אל תיקרי וְאֶשְׁחַט אלא וְאֶשְׁחַט, בשין ימנית.

ומה שפירש רש"י שכל אחד חלם את פתרונו של השני. כי זה דרכו של המאבק בין היצר הטוב והיצר הרע, שכל אחד מהם ינסה לפתור את חלום חברו. יצר הטוב לרעה ויצר הרע לטובה. כדי להפיל את חברו ברשתו. **וכהמשך למלחמת היצר**, יאמר שר-האפים הוא היצר הרע, אֶל

המשקים אמר וְהָיָה-גִפְּן לְפָנָי. ושר האופים אמר וְהָיָה שְׁלֵשָׁה סִלֵי חֲרִי עַל רֹאשִׁי. ויש להבין ההבדל בין לְפָנָי ובין עַל רֹאשִׁי.

וזה פתרונו על דרך הפשט: אצל שר המשקים, בהיות הגפן לפניו, ואינה דבוקה לגופו ידע יוסף שיכול להתקיים גם בלעדיה. ואילו אצל שר האופים הסלים דבוקים בו על ראשו, וכשירדו הסלים, ירד גם ראשו. לכן אמר לו ישא את ראשך מעליך.

ועל דרך הרמז והצח, תמיד ינצח יצר הטוב את היצר הרע בעמדו לפני ה'.

ולעומקו של מקרא בזה ירמוז הכתוב למלחמת מרדכי היהודי בהמן הרשע. שכן במרדכי ואסתר נאמר לפני. ותיפול לפניו. כשר המשקים. ובהמן נאמר על. כשר האופים. נופל על המטה. וכן אמר אחשורוש תלוהו עליו. ובהיותו תמיד מתנשא על, זו גם מפלתו, כפי שנאמר [משלי טז, יח] לְפָנָי נִשְׁכָּר גִּאּוֹן וְלְפָנָי כְּשִׁלּוֹן גְּבוּה רוּחַ.

ועוד תרמוז הפרשה למלחמת מרדכי היהודי בהמן הרשע. כי שר המשקים הוא כוחו של מרדכי היהודי ששחט ענבים על ידי כל באי המשתה, כדי שלא יבואו לידי יין נסך. ואת המן תלה אחשורוש על עץ. ע"ץ נכתב בעי"ן

תעשה רצונו. ובהיות שר האופים הממונה על התבואה נידון להיות ותלה, לכן נאמר גם על ארץ מצרים ותלה, ויוסף עצמו נהיה שר הממונה על הפרנסה, להיות המשביר לכל התלויים ועומדים בין רעב לשבע.

~~~~~

ועוד יש ליתן טעם על דרך הצח להבדל בין שְׁרִיגָם שאמר שר המשקים ללא יו"ד, ובין הַשְּׁרָגִים שאמר לו יוסף בפתרונו עם יו"ד.

ובאומרו שְׁרִיגָם התכוון שר המשקים לחלק את המלה שְׁרִי-גם לשנים ולומר מדוע רק אנחנו נענשנו והרי שְׁרִי פרעה האחרים גם חטאו.

אך יוסף ירד לעומק הפתרון שרק שר אחד חטא וזה שר האופים, כי רשלנותו היתה בידו. ואילו שר המשקים לא עשה מאומה שנכנס הזבוב בכוס פרעה.

ולכן אמר לו לשר האופים, לא שְׁרִי, אלא שר אחד וזה אתה. ולכן אמר יוסף שְׁרָגִים עם יו"ד, ופתרונו שָׁר ג' ימים. שבעוד ג' ימים שר המשקים ישוב לכסאו, ושר האופים בג' ימים יתלה.

~~~~~

ועוד יש ליתן טעם להבדל בדבריהם של שר המשקים והאופים. ששר

יוסף כביכול הקדים ביומיים את בקשתו משר המשקים. שכאשר אמר לשר המשקים בְּעוֹז | שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פְרַעֲה אֶת-רֹאשׁוֹ וְהִשִּׁיבָהּ עַל-כַּנּוֹ וּסְמִיךְ לִיה כִּי אִם-זָכַרְתָּנִי.

ולא היה צריך לבקש הזכרתו אז, אלא לחכות יומים עד ששר המשקים יצא מבית האסורים ביום השלישי, ואז לבקש בקשתו. והיה עליו לבטוח שבינתיים בשני ימים אלו תהיה לו ישועה ופורקן, ויוציאוהו ולא יצטרך לבריות.

אלא שיוסף לא חכה יומים אלו, ומיד בקש משר המשקים שיזכירוהו לפני פרעה. והקב"ה משלם יום לשנה יום לשנה, ולכן היה עליו לחכות שנתיים ימים.

ולתירוץ זה צריך לתת טעם מדוע אמנם לא חיכה יוסף הצדיק ליום השלישי. ויש לומר כי נהג כן כדי לתת תוקף לפתרון חלומו, ולהראות בבטחה כי זה הפתרון אמת הוא. שכן מיד עם פתרונו בקש שיזכירוהו אצל פרעה.

ואכן, זה תוקף האמון שנתן פרעה בפתרונו של יוסף. כי ידע פרעה שעל פי החלטה של רגע אשר בתוך לבו החזיר דוקא לשר המשקים ואת שר האופים תלה.

צדי"ק. הוא העץ אשר ניבא עליו יוסף בעין של צדיק. בעין יוסף הצדיק קמה הנבואה של שר האופים בהמן, ושל שר המשקים במרדכי היהודי.

^^^

כִּי אִם-זָכַרְתָּנִי אֶתְּךָ פֶּאֶשֶׁר יֵיטֵב לְךָ וְעֲשִׂיתָ-נָּא עִמָּדִי חֶסֶד וְהִנֵּפְרָתְנִי אֶל-פְּרַעֲה (מ,יד')

נאמר במדרש תנחומא כי כנגד פעמיים שסמך על רהבים, באמרו זְכַרְתָּנִי וְהִנֵּפְרָתְנִי, ישב בבית הסהר עוד שנתיים ממה שהוקצב לו.

ויש לשאול מדוע פעמיים שאמר שר המשקים זְכַרְתָּנִי וְהִנֵּפְרָתְנִי יוֹרָה דווקא על שנתיים. ומדוע לא יורה על יומיים או חדשיים.

ומובא באוה"ח הק' שיוסף היה צריך לתקן את מידת הזכרון, ומשום שנפגמה מידת הזכרון פעמיים, כִּי אִם-זְכַרְתָּנִי וְהִנֵּפְרָתְנִי לכן היה צריך להמתין שנתיים, כדי שיעברו עליו שני ימי זכרון של ראש השנה. ובזה יבוא על תיקונו.

ולעומקו של מקרא יש לומר בעניין זה הסבר נוסף מדוע ישב יוסף שנתיים נוספות בעבור אומרו כִּי אִם-זְכַרְתָּנִי וְהִנֵּפְרָתְנִי:

שרצה להזכיר זכות אבות של **גִּבְרָתִי** **יּוֹם וּגְבֻרָתִי לַיְלָה** שטען יעקב ללבן בסוף פרשת ויצא [לא, לט'].

~~~~~

וְעוֹד יֵשׁ לִיתֵן טַעַם לְאָמְרוֹ **וְגַם-פֶּה** לֹא-עָשִׂיתִי מְאוּמָה. מאי **וְגַם-פֶּה**.

ויש לומר שכך אמר להם: **גם** בבית אבי לא עשיתי מאומה, **וגם** פה לא עשיתי מאומה. וכאמרו: **גם שם** **גם פה** שָׁמוֹ אוֹתִי בְּבוֹר, וזה מה שאמר הכתוב בתחילת מקץ [מא, יד'] **וַיִּרְצֶהוּ מִן-הַבּוֹר**.

מִן-הַבּוֹר בַּה' אֵל הַיִּדְעָה. מאותו הבור **שֶׁלֶשָׁם** השליכוהו, הוא אותו הבור **שֶׁמֶשָׁם** הריצוהו, כי סדנא דארעא חד הוא. וכדלקמן.

~~~~~

יּוֹם הַלֵּלֶת אֶת-פְּרָעָה (מ, כ"ד)

ברש"י: **הַלֵּלֶת** לשון **הַכְפִּס**. כאמרו: (ויקרא יג, נה') **אֶתְּרִי הַכְפִּס** אֶת-הַנֶּגַע שכיבוסו על ידי אחרים.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי רצה רש"י לרמוז לנו בזה, שעל ידי **לשון הרע** של שר המשקים על יוסף שקראו **עבד**, נער עברי, וכו', בזה **כָּפַס** **הנגע של יוסף** שהוציא **דבה רעה** על

ורק פרעה ידע מהחלטה זאת אשר בתוך לבו. והנה נודע לו שיוסף ידע כבר **שלשה ימים לפני כן** מה פרעה יחליט בינו לבין עצמו. ולא ידע פרעה האמת, **שכל החלומות הולכים אחר הפה**, ומה שפתר יוסף היה כעין גזירה שכך יהיה. **לכן מיד ויריצוהו מן הבור**.

~~~~~

וְעוֹד יֵשׁ לִתֵּן טַעַם, מדוע נחשב לו כאילו פגם בבטחונו **פעמיים**. הרי בתחילה אמר כי אם **זכרתי לעצמך**. ואח"כ **והזכרתי אל פרעה**. כי איך יזכירו אל פרעה אם בעצמו אינו זוכר. ולפי זה לכאורה פגם רק פעם אחת, בבקשתו **שיזכירו אל פרעה**.

ויש לומר שגם כי אם **זכרתי לעצמך**, גם זה פגם באמונה, כי ברצות ה' **דרכי איש יזכיר להם כל אשר בחפצו**. ולכן הכל חוזר אל הבטחון בה' שהוא **זוכר ומזכיר כל הנשכחות**.

~~~~~

כִּי-גִבְרָתִי מֵאֶרֶץ הָעֵבְרִים וְגַם-פֶּה לֹא-עָשִׂיתִי מְאוּמָה **כִּי-שָׁמוֹ** אֹתִי בְּבוֹר (מ, טו')

יש ליתן טעם לְאָמְרוֹ פעמיים לשון גניבה. **כִּי-גִבְרָתִי**. **ויש לומר**

כַּבֵּס סִבְךָ הַחַיִּים, והועבר הכתם **כעל ידי בורית**. וחזר יוסף להיות **כתמימותו של יעקב איש תם**.

וכן מבטיחנו הנביא [ישעיהו א, כה'] לעתיד לבוא ואֲשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאַצְרֶךָ כַּבֵּר סִיגֶיךָ וְאַסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ:

ולעומקו של מקרא נֶאֱמַר: כשם שהתקיים ביוסף [מקץ מא, יד'] **וַיְרִיצֵהוּ מִן-הַבּוֹר**, וכנ"ל **שכוונת הפסוק לעומקו של מקרא** שהוא אותו הבור שלשם השליכוהו ככתוב: **וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רָק אֵין בּוֹ מַיִם (לז, כד')**, כן לעתיד לבוא יתקיים בנו **וְאַצְרֶךָ כַּבֵּר סִיגֶיךָ וְאַסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ**. וכהמשך הפסוקים: {כו'} **וְאַשְׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבִתְחִלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקְרָא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קָרְיָה נְאֻמָּנָה**, כן יתקיים בנו לעתיד לבוא עם **משיח בן יוסף** כשיהיה הבור **מלא מים של תורה ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים**, להביא לימות המשיח עם **משיח בן דוד בב"א**.

~~~~~

האחים, ומיד אחרי הוכבס את הנגע, התקיים בו **ויריצוהו מן הבור**.

ועל דרך הצח **וַיְרִיצֵהוּ הוּא לַשּׁוֹן לַרְצוֹת**. שריצוהו להקב"ה, ועל ידי כך ויריצוהו.

ואשר על כן יזכיר הכתוב בפר' מקץ: מן הבור, בה"א הידיעה.

שאף על פי שהריצוהו מבית הסהר הנקרא בור, והוא על דרך הפשט, הרי שלעומקו של מקרא סדנא דארעא חד הוא, ומה שהריצוהו מן הבור של פרעה, הרי הוא כעין המשך של הבור אשר במדבר, ומה שהריצוהו עתה הוא מכח אותו הבור לשם הושלך בתחילה. ולקיים בזה את מאמר רוח הקדש: **(לז, כ') וְנִרְאָה מֶה יִהְיֶה תַלְמִיתוֹ**.

ועוד על דרך הצח: בור הוא שם חומר ניקוי [בורית] כבירמיהו ב, כב': כִּי אִם-תִּכְבְּסִי בְּנֶתְר וְתִרְבִּי-לָךְ בְּרִית, וכן במסכת שבת פרק ט משנה ה: מִי רְגָלִים, נֶתֶר וּבְרִית, קְמוּנָא וְאַשְׁלָג, כְּדִי לַכֶּבֶס בְּהֵן בְּגָד קָטָן בַּסִּבְכָּה. רבי יהודה אומר, **כְּדִי לְהַעֲבִיר עַל הַכֶּתֶם** ואשר על כן פירש רש"י: [מ, כד'] **הַלְדָּת לַשּׁוֹן הַכֶּבֶס**. כאומרו: (ויקרא יג, נה') **אַחֲרֵי הַכֶּבֶס אֶת-הַנֶּגַע**. שעל ידי הבור כובס נגע הסבכה של יוסף,

הפטרת וישב

עמוס מפרק ב פסוק ו' עד פרק
ג פסוק ח

בביאור ההפטרה ושייכותה לפרשה

נראה בעליל כי הפסוק הראשון
בהפטרה, הוא המשייך את תוכחת
הנביא לפרשה:

כֹּה אָמַר ה' עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי
יִשְׂרָאֵל וְעַל-אַרְבַּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ
עַל-מִכְרָם בַּכֶּסֶף צְדִיק וְאַבְיֹן
בַּעֲבוּר נַעֲלִים. עמוס ב,ו'

אמנם על דרך הפשט פירש המלבי"ם
בלי קשר לפרשה: "כה אמר ה' על
שלשה פשעי ישראל שהם עשרת
השבטים שחטאו בע"ז וג"ע וש"ד ועל
ארבעה לא אשיבנו הוא החטא
הרביעי כהוספה על כל הג' פשעים,
שבכ"א הוסיפו לעשות את החטא
בגודל האיכות והכמות וערבו עמו
חטאים אחרים, הנה בחטא ש"ד
הוסיפו מה" שמכרו בכסף צדיק "
שע"י כסף שלקחו מכרו את הצדיק

וְלֹא-זָכַר שֵׁר-הַמִּשְׁקִים אֶת-יוֹסֵף
וַיִּשְׁכַּחְהוּ (מ,כג')

לא זכר וישכחהו. שני לשונות יש כאן.
אחת בלשון של "לא תעשה", וְלֹא-
זָכַר, והשניה בלשון של "עשה",
וַיִּשְׁכַּחְהוּ. והוא ההיפך מהציווי של
מחיית עמלק, זכור ולא תשכח.

ויש לומר שנקט לשון הפוך ממצנת
מחית עמלק, להורות כי לא מידת
הקב"ה כמידת בשר ודם. שבעמלק
צוה אותנו על הזכירה ועל השכחה,
כי המצוות הן בדינו כפי שאמרו הכל
בידי שמים חוץ מיראת שמים. לכן
אמר זכור ולא תשכח. אבל זמן
הגאולה והגלות בידו ית', ולכן בעת
אשר עלה רצון מלפניו נאסר יוסף
ובעת אשר עלה רצון מלפניו הריצוהו
מן הבור. לכן אמר וְלֹא-זָכַר
וַיִּשְׁכַּחְהוּ. כן יזכור לנו אהבת איתן
ויגאלנו בב"א.

^^^

הרשע במוחו ובלבו. שלא היה צריך לומר **אֶתָּךְ**.

השני, שאמר **כִּאֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ**. והרי כאשר ייטב לו הרי זה תשלום טוב של הרשע בעוה"ז אל פניו להאבידו לעוה"ב. ומה יש לו ליוסף בתשלום הטוב של הרשע.

השלישי, שאמר **וְעֲשִׂיתָ-נָא עִמָּדִי חֶסֶד**. והרי **חסד לאומים חטאת**. ומה לו ולחטאת עמו.

ונוסף עליו הרביעי, שאמר **כִּי אִם-זִכְרָתִי וְהַזְכִּירְתִּי אֶל-פְּרִעָה** שהיה לו לדעת כי **בידי הקב"ה להזכיר**. לכן נאמר על שלשה, ועל ארבעה לא אשיבנו. ואמר לא אשיבנו שהרביעי חמור מכולם.

ובשייכות לפרשה, מובא במלבי"ם בפסוקים האחרונים של ההפטרה **שִׁינְעוּ הַשְּׁבִטִים שְׁעִנְשָׁם** אינו מקרה רק השגחה. וכן על דרך זו, מאסרו של יוסף אינו מקרה רק השגחה. אם כי אצל יוסף שונה הדבר כי אכן לא חטא כלל, וגם המשך מאסרו בשנתיים ימים אינו במקרה כי אם בהשגחה. חדא כנ"ל שבקש להזכירו לפני פרעה וכו'. ועוד, שיעל ידי מאסרו נתגלגל הדבר ועלה לגדולה וכך יכלו כל אחיו

בדינו להריגה, אם השופטים ע"י שוחד ואם עדי שקר שהעידו עליו חטא מות ע"י שלקחו כסף, ולא בכסף הרבה כי גם מכרו" אביון "להריגה" בעבור נעלים, "בעד זוג מנעלים העידו עליו עדות שקר והשופטים דנוהו בעד שוחד מנעלים למיתה.

ובפירוש זה אמנם אין קשר לפרשה, אך **חז"ל שייכו פסוק זה לפרשה על פי המדרשים**, [תנחומא ועוד] שמכרוהו ליוסף בעשרים כסף ובעבור נעליים לרגליהם.

ועוד יש לומר על דרך הרמיזא, **דליכא מילתא דלא רמיזי באורייתא**:

הנה כי כן ירמזון פסוקי ההפטרה על מה יצא הקצף מלפני בורא עולם, להשאירו ליוסף עוד שנתיים ימים בבית האסורים. וכמו שאמר הנביא עמוס בהפטרת פרשתנו: **עַל-שְׁלֹשָׁה וְעַל-אַרְבָּעָה**.

הראשון, על אשר אמר **כִּי אִם-זִכְרָתִי וְהַזְכִּירְתִּי אֶתָּךְ**. וכי מה יש לצדיק כיוסף לומר **אֶתָּךְ**, ועל ידי זה להיות עם

ובית אביו לירד למצרים בכבוד הראוי. זה שהתנבא עמוס על ההשחה האמונית בסיום ההפטרה: {ג} הַיִּלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בְּלִמְתִּי אִם נִוְעָדוּ: {ד} הַיִּשְׁאֵג אֲרִיָּה בַּיַּעַר וְטָרַף אִין לֹו הִימָן כְּפִיר קוּלֹו מִמְּעַנְתּוֹ בְּלִמְתִּי אִם לְכָד: {ה} הַתַּפֵּל צִפּוֹר עַל פֶּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אִין לָהּ הַיַּעֲלָה פֶּח מִן הָאֲדָמָה וְלִכּוֹד לֹא יִלְכּוֹד: {ו} אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעַם לֹא יִתְרָדוּ אִם תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עֲשֶׂה: {ז} כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹקִים דְּבָר כִּי אִם גְּלָה סוּדוֹ אֶל עַבְדּוֹ הַנְּבִיאִים: {ח} אֲרִיָּה שָׁאֵג מִי לֹא יִירָא אֲדָנִי יְהוָה דְּבָר מִי לֹא יִנָּבֵא.

ועל דרך הצח, ולעומקו של מקרא
יאמר: מאי לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ, אל תקרי בתוקף אלא **בתמיה**. לא אשיבנו? והרי זו עצה עמוקה לזמן המדויק של הגלות והגאולה, ועוד שהכתוב מעיד על-מכרם בַּלֶּסֶף צִדִּיק, לכן **השב אשיבנו** אותו ואת כל בית אביו להריצו מן הבור לעת בוא הגאולה, להיות משיח בן יוסף ולקרב קץ הגאולה עם משיח בן דוד ולהושיבו על כנו, ולהשיבו אל אלקיו ואל אדמתו, ולקיים **וְכָפַר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ בְּב' א'.**

וּנְחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי
וְהוּא אֵישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלָמוֹ חֲלָמְנוּ
(מא, יא')

אֲנִי וְהוּא. על דרך הרמז והסוד הם
כשמות הקדש אני והו, שהם מע"ב
שמות הקדושים היוצאים מג' פסוקים
ויסע ויבא ויט, כאומרם ז"ל [סוכה מה.
ורש"י שם] אני והו הושיעה נא,
וכמפורט בלעומקו של מקרא לפר'
בשלח.

ומלאכים אלו, אני והו, באו לסייע
להביא את יוסף לפני פרעה, ואשר על
כן יצאו שמותם הק' מפיו של שר
המשקים, ופעלו ישועות באזני פרעה.

~~~~~

וַיִּשְׁלַח פֶּרְעֶה וַיִּקְרָא אֶת-יֹסֵף
וַיְרִיצֵהוּ מִן-הַבּוֹר וַיַּגְלַח וַיִּתְּלֵה
שְׂמֹלְתּוֹ וַיָּבֵא אֶל-פֶּרְעֶה: (מא, יד)

וַיִּשְׁלַח פֶּרְעֶה.

ויש לשאול, מה ראה פרעה מלך
מצרים להאמין לסיפורו של שר
המשקים אודות נער עברי עבד וכו'.
אלא יש לומר, [כמבואר בסוף פרשת
וישב] שביום הולדת את פרעה, פרעה

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים

וַיְהִי. יש ליתן טעם מדוע נקט לשון
צער. והרי בזה תם מאסרו. ויש לומר
שנקט לשון צער, שעתה מתחיל
התהליך של רד"ו שנה של השעבוד.

או כלך לדרך זו: ועל דרך אל
תיקרי. אל תקרי וַיְהִי מִקֵּץ אלא
תקרי למפרע: מִקֵּץ וַיְהִי. שבזה הגיע
הקץ לוֹיְהִי, הקץ לצערו של יוסף.
ומעתה רק עלייה יש לו.

~~~~~

שְׁנָתַיִם יָמִים. יש ליתן טעם לאומרו
יָמִים.

ויש לומר שִׁבְעַת מאסרו כל יום נראה
לו כשנה. וביום שחרורו כל השנתיים
נראו לו כיומים.

~~~~~

וַתַּרְעִינָה בָּאָחִיו (מא, ג'). בתרגום
בְּאֶחָוָה. ולפשוטו הוא מקום מרעה.
ומדרשו לשון אחוה וריעות. כמו והוא
רועה את אחיו. מזה הבין יוסף כי
הגיעה שעתו למלוך, ולקבל פני אָחִיו.

~~~~~

נִרְיָצָהוּ מִן-הַבּוֹר. והוא לשון ריצוי.
שבזה ריצוהו מן השמים לכל
סבלותיו.

^^^

נִרְיָצָהוּ מִן-הַבּוֹר.

בדרך הפשט הוא הבור אשר יוסף
אסור שם, במצרים.

ויש לשאול:

עד עתה התורה קראה למקום אשר
יוסף אסור שם בית הסהר, ומדוע
שינתה התורה את לשונו לקרות אותו
עתה בשם בור. ויריצוהו מבית הסהר
מיבעי לה למימר. ועוד, מדוע הדגישה
התורה בה"א הידיעה מן-הַבּוֹר שהרי
לא היה ידוע עד כה בשם בור.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי
התורה נקטה כלשונו של יוסף
באומרו לשר המשקים: (פרשת וישב
מ, טו') כִּי-גִבַּב גִּבְבֹּתַי מֵאֲרֶץ הָעֶבְרָיִם
וְגַם-פֶּה לֹא עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי-שְׁמוֹ
אֲתִי בְּבוֹר.

ובאומרו כן לשר המשקים התכוון
יוסף ללשון כפולה:

גם לבור הזה שהוא נמצא בו עתה
בבית הסהר, וגם לבור אשר במדבר,

עדיין לא החליט לעצמו את מי
להחזיר ואת מי לתלות.
ובהחלטה של רגע נפל בלבו של
פרעה הפור: להשיב את שר
המשקים לתפקידו, ואת שר האופים
לתלות.

וחשוב פרעה שרק הוא יודע מהחלטה
זאת אשר בתוך לבו. והנה נודע לו
שיוסף ידע כבר שלשה ימים קודם
לכן מה פרעה יחליט בינו לבין עצמו.
שכל החלומות הולכים אחר הפה,
ומה שפתר יוסף היה כעין גזירה שכך
יהיה. לכן מיד ויריצוהו מן הבור.

^^^

וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהַ וַיִּקְרָא אֶת-יֹסֵף
(מא, יד').

וַיִּקְרָא אֶת-יֹסֵף לְכַאוֹרָה מִיּוֹתֵר
הוא. והיה די לומר וישלח פרעה
ויריצוהו מן הבור. ומאי וַיִּקְרָא אֶת-
יֹסֵף.

ועל דרך הדרש יאמר, שהמלה
וַיִּקְרָא מתארת כיצד שלח פרעה
להביא את יוסף. כזה: וַיִּקְרָא: אֶת-
יֹסֵף! אֶת-יֹסֵף! אֶת-יֹסֵף!

^^^

החיצוניים שהיו לו עד היום. ורמז הפסוק על דרך עבודתו הפנימית של יוסף:

כנגד מה שהיה **מסלסל** בשערו כתיב **וַיִּגְלַח**, וכן כתיב **וַיִּתְּלַף שְׂמֹלְתָּיו** כנגד מה שהיה מתהדר ב**כותנתו**. זָנַח זָכָרָם, אָבָד סִבְרָם, וְנָטַשׁ סְפוּיָם. החליף כל מעטה חיצוני ומסר עצמו בידי קונו להיכנס **לפני ולפנים** מבעד לפרגוד לעמוד **לפני מלך מלכי המלכים** ולשרתו.

ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. ולכן הבין יוסף שעתה עומד הוא לשרת פני דר עליון, ובשליחותו למשול בעם נכרי במצרים, ועל העולם כולו.

וכמבואר בלעומקו של מקרא פר' וישב, על הפסוק **ותתפשהו בבגדו**, שנתפש על לבושו החיצוניים ועתה הגיעה העת להחליף ללבושים רוחניים פנימיים.

ועל דרך הצח והרמז, ובהמשך לנאמר שם, יש מובן נוסף לפסוק במשפטים, [שמות כ"א ח']: **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא (כתיב) לוֹ (קריא) יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נִכְרִי לֹא-יִמָּשֶׁל לְמִכְרָה בְּבִגְדוֹ-בָּהּ.**

שבו שמו אתו אחיו. כי בשניהם התכוון לומר **לֹא עָשִׂיתִי מְאוּמָה** כִּי-שָׁמוּ אֹתִי בְּבֹר. ולכן נקט לשון **וְגַם**. **וְגַם-פֹּה לֹא עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי-שָׁמוּ אֹתִי בְּבֹר.**

ובכך ירד יוסף לעומק הבנת ההשגחה הפרטית שהיתה עליו, כי מה שהושלך ע"י פוטיפר לבית הסהר על לא עוול בכפו, הוא כביכול **המשך הבור ההוא** שהשליכוהו בו אחיו במדבר. **כי סדנא דארעא חד הוא.**

ואשר על כן נקטה התורה בלשונו של יוסף, **וַיִּרְצָהוּ מֶן-הַבֹּר** בהדגשת ה"א הידיעה, מאותו הבור לשם הושלך ע"י אחיו.

ובזה התקיימה **רוח הקדש**, [לז,כ'] **ורש"י שם** שאמרה רוח הקדש בעת אשר הִשְׁלִיכוּהוּ לבור:

וַיִּרְאֶה מֶה-יִּהְיֶה תַלְמִיתוֹ.

כי מן הבור הזה יריצוהו למלוך על מצרים.

^^^

וַיִּגְלַח וַיִּתְּלַף שְׂמֹלְתָּיו. שְׂמֹלְתּוֹ, היה לו לומר. אלא שְׂדָבָר הכתוב בלשון רבים לומר שהחליף כל שמלותיו

הוא אותה כתנת. ועתה הגיעה העת להחליף שמלותיו. ואע"פ שגינוני מלך היו לו, התלבש עתה בלבוש של צניעות וענוה.

ובזה נפרד לעולם מכתונת הפסים אשר היה לבוש בה במחשבותיו ובזכרונותיו. ויעמוד לפני פרעה, ופרעה לשון פירוע וגילוי, שעתה העת לגלות את הפנימיות שלו בלא מעטה חיצוני.

כנר חנוכה שמגלה לעין כל את סתרי הנסים של הקב"ה שבכל דור ודור.

~~~~~

וְקָמוּ שִׁבְעַת שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וַנִּשְׁכַּח כָּל-הַשִּׁבְעָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכָלָה הָרָעָב אֶת-הָאָרֶץ. (מא, ל')

וְקָמוּ. תקומה תהיה להן, לִשְׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב, ומה היא התקומה, שִׁבְעַת שְׁנֵי רָעָב. שיהיו רק שְׁנֵי שנים של רעב במקום שִׁבְעַת שְׁנֵי שנים של רעב. יעקב אבינו למצרים, יופסק הרעב בכח ברכתו. לכן הוציאו הכתוב במקום שְׁנֵי שנים של רעב, לומר שְׁנֵי שנים של רעב.

דליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא:

אַדְנִיָּה יִרְמוּז לַהֲקַב"ה, אַדְנִיָּה שֶׁל תָּבַל וּמְלוּאָה, אִם-רָעָה בְּעֵינֵי אַדְנִיָּה יִרְמוּז לְדִיבְתָם רָעָה שֶׁהוּצִיא יוֹסֵף עַל אַחֲיוֹ. וְשִׁלְיָחוֹתוֹ שֶׁל יוֹסֵף בְּגָלוֹת מִצְרַיִם אֲשֶׁר לוֹ יַעֲקֹב, לְמַעַן כְּבוֹדוֹ יִת', וְלֹא יַעֲקֹב לְשִׁנְאוֹה ע"י הוּצָאת דִּיבָה וּבִהַתְגָּרוֹת בְּאֲחֵיו עַל יְדֵי כוֹתֶנְתּוֹ, וְלִכֵּן לְעַם נִכְרִי לֹא-יִמָּשָׁל לְמַכְרָה אֶת תְּבוּאָתָהּ שֶׁל מִצְרַיִם, בְּבִגְדֵי-בָה כָּל זֶמֶן שֶׁבִגְדוּ בִידָה, בִּידָה שֶׁל אִשָּׁת פּוֹטִיפֶר, הִיא הַקְּלִיפָה שֶׁל טוֹמָאת הַיִּצָּר הָרָע הַמוֹלֵךְ עַל הַחִיצוֹנִיִּים ע"י הַחִיצוֹנִיּוֹת. עַד אֲשֶׁר יִכְנִיעַ אֶת הַקְּלִיפָה, וַיִּבְטֹל אֶת בִּגְדֵי אֲשֶׁר בִּידָה, עַל יְדֵי הַפְּנִימִיּוֹת, הֵם הַכּוֹחוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁל עֲבוֹדַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים.

וְעַתָּה, מִשְׁנֹאֲמֵר בְּיוֹסֵף וַיִּגְלַח וַיִּחַלֵּף שְׁמֹלֵתוֹ, מִתְקִיִּים בּוֹ וְהִפְּדָה. שֶׁהִקְב"ה הִפְּדָה לְשִׁלְיָחוֹתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְלִכֵּן עַתָּה הָעֵת לְפִדּוֹתוֹ, וְלִהְיוֹתוֹ מִן הַבּוֹר לְמִלּוֹךְ עַל מִצְרַיִם וְעַל שָׂאֵר תְּבֵל אֶרֶץ.

וְאֵע"פ שֶׁלְבוֹר הוּשַׁלַּךְ לְאַחֵר שֶׁהוּרִידוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַכְּתָנָה, מִכָּל מְקוֹם, הוּא - עַדִּיין לֹא הוּרִיד לְעִצְמוֹ אֶת הַכְּתָנָה עַד עַתָּה. וְלִגְבִּי כְּאִילוֹ לְבוּשׁ

סופית. **וַתְּבַלְעֵן הַשְּׂבָלִים הַדִּקְתָּ אֶת שְׂבַע הַשְּׂבָלִים הַטְּבוֹת.** והרי ה' **נחסרה,** והיא כנגד **חמש שנים** שנחסרו משבע שנות הרעב. לכן אמר יוסף וקמו ושב **שְׁנֵי רָעָב.** אך רק רמז ולא אמר בפירוש, לקיים את מה שאמר פרעה **וְאֵין מַגִּיד לִי.**

שֵׁשׁ דְּבַר שֵׁאִין מַגִּידִין. שהרי תכניות הקב"ה התלויות בברכתו של יעקב הן "כבשוננו של עולם", כלומר סתרי הנהגתו.

^^^

וַתַּחֲלִינָה שְׂבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כְּאִשֶּׁר אָמַר יוֹסֵף. (מא,נד)

יֵשׁ לִיתֵן טַעַם מדוע אמר הכתוב **כְּאִשֶּׁר אָמַר יוֹסֵף** ולא אמר **כִּאֲשֶׁר הִרְאָה הָאֱלֹקִים אֶת פְּרַעְיָה.**

אֵלָּא מכיון שהחלומות הולכים אחר הפה ואחר פתרונו של יוסף, הם נקראים על שמו, ולכן נאמר **כְּאִשֶּׁר אָמַר יוֹסֵף.**

^^^

ואע"ג שגם בשנות השבע אמר יוסף **שְׁנֵי** ככתוב: **[פס' לד'] יַעֲשֶׂה פְּרִיעָה וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל-הָאָרֶץ וַחֲמִשָּׁל אֶת-אָרֶץ מִצְרָיִם בְּשֵׁבַע שְׁנֵי הַשָּׁבָע,** כאן לא התכוון יוסף לשתי שנים, אלא אגב שאמר על הרעב **שְׁנֵי,** אמר גם על השבע **שְׁנֵי.**

ועוד, שבשנות הרעב דייק הכתוב כדלקמן: (מא,כז) **וַשְּׂבַע הַשְּׂבָלִים הָרְקוֹת שְׁדָפוֹת הִקְדִּים יְהִיו שְׂבַע שְׁנֵי רָעָב.**

וכאן רמז לו יוסף שהרעב יפסק בגין יעקב אביו, כנ"ל, שכן רמז לו כאן את שמו של יעקב, **[וַשְּׂבַע הַשְּׂבָלִים הָרְקוֹת שְׁדָפוֹת] הִקְדִּים יְהִיו שְׂבַע שְׁנֵי רָעָב.**

ויש ליתן טעם לדברי יוסף הנ"ל, **הִיכֵן יִרְמוֹז הַחֲלוֹם לְיוֹסֵף שֶׁתְּהִינָה רַק שְׁתֵּי שָׁנֹת רָעָב.**

ויש לומר שלמד זאת מכך **שפרעה שָׁנָה** בענין השבליים, שכן בחלום עצמו כתוב **וַתְּבַלְעֵנָה עִם ה' א' בְּסוּף הַתִּיבָה.** **וַתְּבַלְעֵנָה** השבליים הדקות וגו'. וכאשר פרעה מספר ליוסף הוא אומר **וַתְּבַלְעֵן לֵאלֹהֵי אֵלֹהֵי בְנוֹ**

צִפְנֵת פְּעֻנָּח

וַיִּקְרָא פְרָעָה שֵׁם-יוֹסֵף צִפְנֵת
פְּעֻנָּח. (מא, מה')

צִפְנֵת פְּעֻנָּח. פִּירֵשׁ רֵשׁ"י, מִפְּרֵשׁ
הַצְּפוֹנוֹת, וְאֵין לַמֶּלֶךְ פְּעֻנָּח דְּמִיּוֹן
בְּמִקְרָא. וְאוֹנֵקְלוֹס תִּרְגֵּם גִּבְרָא
דְּמִטְמָרָן גִּלְגָּן לֵה, אִישׁ אֲשֶׁר הַצְּפוֹנוֹת
גְּלוּיּוֹת לוֹ, וּבִתְרַגּוּם יוֹנָתָן פִּירֵשׁ
גִּבְרָא דְּטְמִירָן מְפָרְסָם, אִישׁ מִפְּרֵסָם
הַצְּפוֹנוֹת.

וּבִשְׂמֵית לֵב, הֵם שְׁנֵי תִרְגוּמִים שׁוֹנִים
זֶה מִזֶּה.

לְאוֹנֵקְלוֹס הוּא אִישׁ אֲשֶׁר הַצְּפוֹנוֹת
גְּלוּיּוֹת לוֹ, וְלֹא בִּהְכֵרַח הוּא מִפְּרֵסָם.
לְתִרְגּוּם יוֹנָתָן הוּא אִישׁ הַמְּפָרְסָם אֶת
הַצְּפוֹנוֹת הַנִּגְלוּת לוֹ.

וּבִיאור הַדְּבָרִים:

לְאוֹנֵקְלוֹס לֹא בִּהְכֵרַח הוּא מִפְּרֵסָם אֶת
הַצְּפוֹנוֹת הַגְּלוּיּוֹת לוֹ, כִּפִּי שֶׁמִּצִּינוּ
לְעִיל שֶׁלֹּא אֶת כָּל הַצְּפוֹנוֹת גִּילָה יוֹסֵף
לְפִרְעָה, שִׁישׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מִגִּידִין,
שֶׁהֵם צְפוֹנוֹתָיו שֶׁל הַקֶּב"ה וְלוֹ נִתְּכָנוּ
עֲלִילוֹת, וִישׁ דְּבָרִים בְּנִסִּים שֶׁהַצְּנִיעוּת
יִפָּה לָהֶן. כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶינָה שְׁתֵּי שְׁנוֹת
רַעַב וְלֹא שֶׁבַע, לְפִי בִּרְכָתוֹ הָעֵתִידִית
שֶׁל יַעֲקֹב.

וּלְתִרְגּוּם יוֹנָתָן, מִצַּד מָה שֶׁנִּרְאָה
לְפִרְעָה, הֵרִי הוּא אִישׁ שֶׁמִּגְלָה
וּמִפְּרֵסָם אֶת כָּל הַצְּפוֹנוֹת הַנִּגְלוּת לוֹ.

וּבִזֵּה הָיָה כּוֹחוֹ שֶׁל יוֹסֵף גָּדוֹל,
שִׁידַע לַגְּלוּת טַפַּח וּלְכִסּוֹת טַפְחִיִּים.

וִישׁ לִיתֵן טַעַם לְשֵׁנֵי הַתִּרְגוּמִים,
הֵיכָן נִרְמְזוּ דְּבָרֵיהֶם.

וִישׁ לֵאמֹר עַל דֶּרֶךְ הַצָּח שֶׁהוּא
מִלְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן שֶׁל הָאוֹתִיּוֹת: פֶּה עֵין
נוֹן חֵית:

פ"ה: פֶּה הוּא הַמְּגִלָּה

ע"ן: מֶה שֶׁלְּעֵין יִרְאֵה נִסְתָּרוֹת

נו"ן: צְפוֹנוֹת וְאֵינָן גְּלוּת

חֵית: הַלְּזוּמוֹת יִגְלוּ פִּתְרוֹנוֹת

וְעוֹד יֵשׁ לֵאמֹר שֶׁכָּל הַצְּפוֹנוֹת
וְהַנִּסְתָּרוֹת שֶׁהָיוּ לְיַעֲקֹב וְהָאֲחִים כָּל זְמַן
הָעֶדְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עָתָה מִשְׁעֵלָה לְגִדּוּלָה,
פּוֹעֵנָחוּ כּוֹלֵם. וְכִמוֹ שֶׁאֹמֵר הַמְּדַרְשׁ,
אוֹי לָנוּ מִיּוֹם הַתּוֹכַחָה, שֶׁכִּשְׂאֹמֵר יוֹסֵף
לְאֲחָיו אֲנִי יוֹסֵף, הִתְבָּרְרוּ לְכוֹלֵם
לְמִפְרַע כָּל הַתְּמִיּהוּת. וְהֵינּוּ, צִפְנֵת
פְּעֻנָּח.

כְּכָתוּב מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנֵת
לִירְאֶיךָ (תְּהִלִּים ל"א, כ').

יש להבין מדוע נכתב יחוסה של אסנת פעמיים בזה אחר זה בהפרש של חמישה פסוקים בלבד.

ועוד יש ליתן טעם מדוע בפעם הראשונה כתוב **כֹּהֵן אֵן** בלי ו' ובפעם השניה נכתב **כֹּהֵן אֵוֶן** מלא עם ו'.

ועוד, מן המדרש [פרקי דרבי אליעזר, ל"ז] וכן מתרגום יונתן אנו למדים שאסנת בת דינה היתה, שהרתה לשכם בן חמור וילדה בת בשם אסנת. והשבטים הרחיקוה, והקב"ה סובב את הדברים והיא הגיעה למצרים לביתו של פוטיפר. ויש ליתן טעם היכן נרמז דבר זה כאן בפסוקים.

ועוד יש להבין מדוע **פרעה** הוא שנתן את בתו של פוטיפרע ליוסף, והרי היה צריך לומר ויתן לו **פוטיפרע** את בתו.

ולעומקו של מקרא יש לומר לכל הנ"ל שפרסם הכתוב יחוסה של אסנת פעמיים, ללמד שלא למדה ממעשיהם הרעים. וכן ליחס את אסנת, באשר היא אשתו העומדת לצידו בפרנסו את כל העולם הבאים מצרימה. ולכן נכתב פסוק ראשון כהן אֵן בלי ו'. כי או"ן בגימטריה ז"ן. ובהיות האות ו' מורה על שפע תוספת וברכה, כמו

או כלך לדרך זו:

שנקרא **צפנת** על שם השולחן שהיה בצפון, וכשם שמהשולחן מתברכות התבואות, היה יוסף משביר לחם לכל העולם כולו. והוא אותיות פענח: **פת** לרעבים נתנה חכמתו.

ועל דרך הצח, **פענ"ח** נוטריקון פרנס עולם ניתן חלקו. ובזה התפרסם שמו של הקב"ה כפרסום הנס בחנוכה. והוא נוטריקון **פענ"ח**: פרסום עולם נר חנוכה.

^^^

אֶסְנַת

בַּת פּוּטִי פֶרַע כֹּהֵן אֵן

וַיִּקְרָא פֶרַע נָשָׁם-יוֹסֵף צָפְנַת פְּעֻנָּח
וַיִּתֵּן-לָוּ אֶת-אֶסְנַת בַּת-פּוּטִי פֶרַע
כֹּהֵן אֵן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל-אֶרֶץ
מִצְרַיִם (מא, מה')

וליוסף ילד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרֵם תְּבוֹא
שָׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יִלְדָּה-לּוֹ אֶסְנַת
בַּת-פּוּטִי פֶרַע כֹּהֵן אֵוֶן (מא, נ').

שקנה את יוסף, ומסרה לפוטיפרע כפי שמסר לו את יוסף. ולכן ענין משותף להם, ששניהם ניקנו על ידי פרעה, ושניהם ניתנו על ידי פרעה לפוטיפרע.

וידויק ענין זה ששניהם נמכרו על ידי פרעה, ופרעה הוא שנתנם לפוטיפרע, מפרשת וישב [לז,לן], שם נאמר: וְהַמְדָּנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל-מִצְרַיִם לְפוֹטִיפָר סֵרִיס פְּרֹעֶה שֶׁר הַטְּבָחִים. וכן פירושו:

וְהַמְדָּנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם הַכוֹנֶה אֶל פְּרֹעֶה, שֶׁהוּא הַנִּקְרָא מִצְרַיִם, בְּהִיּוֹתוֹ מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וְהוּא מִסְרוּ לְפוֹטִיפָר שֶׁנֶּאֱמַר לְפוֹטִיפָר סֵרִיס פְּרֹעֶה וְגו'. ונאמר וְהַמְדָּנִים עִם ו'ו' הַחִיבוּר, שֶׁהוּסִיפוּ מְכִירָה עַל מְכִירָה. שֶׁמֶכְרוּ אֶת יוֹסֵף כְּשֶׁם שֶׁמֶכְרוּ אֶת אֲסֹנָת.

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן, נִרְמַז בְּזֶה כִּנ"ל, שֶׁאֲסֹנָת בַּת דִּינָה נִכְדַּת יַעֲקֹב הִיא, כִּי־יֹסֵף שֶׁהוּא בֶן יַעֲקֹב.

וְעוֹד בְּעִנִּין כֹּהֵן אֵין, שֶׁנִּכְתַּב לֵלֵא ו' לומר שאין בכח עבודה זרה לזון ולפרנס. כִּי הָאוֹת ו' הִיא כַּעֲיִן הַצִּינּוֹר שֶׁמַּעֲבִיר הַשֶּׁפַע מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְלֹא יִמָּצֵא צִינּוֹר הַשֶּׁפַע אֲצִל

שֶׁבֶרֶךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְיִתְּן-לָהּ הָאֱלֹהִים, [בְּרֵאשִׁית כז,כח'] וּפִירֶשׁ רַש"י עַל וְיִתְּן - שִׁיתֵּן וְיַחֲזוֹר וִיתֵּן, לִכֵּן הַחֲסִירָה הַתּוֹרָה מִכֵּהֵן אֹון אֶת הָאוֹת ו' (מֵא,מֵה') וְהַעֲמִידָתוֹ עַל כֵּהֵן אֵין כְּדִי שֶׁלֹא יִתְּלוּ בַּעֲבוּדָה זָרָה אֶת מֵה שִׁיּוֹסֵף זֶן אֶת כּוֹלָם, אֲלֵא יִתְּלוּ הַשֶּׁפַע בְּקַב"ה בְּלִבָּד, וְכִמוּ שֶׁאֲמַר יוֹסֵף בְּלִעְדֵּי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת-שְׁלוֹם פְּרֹעֶה. וּמֵאוֹן נִשְׁאָר אֵין, הַמוֹרָה עַל אֵין, אֵין וְאִפְסָ.

וְהַפְסוּק הַשֵּׁנִי (מֵא,נ') בּו נֶאֱמַר כֹּהֵן אֹון עִם ו'ו', בֵּא לִיחַס אֶת אֲסֹנָת בֵּאשֶׁר הִיא אִם יִלְדִּיו. שֶׁכֵּן ו' הוּא מִלְשׁוֹן תּוֹסַפֶּת, וְעִם הַמִּילּוּי הוּא שְׁנֵי ווִין כֹּזֶה: ו'ו', לְהוֹרוֹת עַל תּוֹסַפֶּת שְׁנֵי בָנִים. וְעוֹד בֵּאֵה הָאוֹת ו' לְהוֹרוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ עַד סוֹף שְׁבַע שָׁנֹת הַשְּׁבַע. שֶׁכֵּן ו' עִם הַכוֹלָל נִחְשָׁב שְׁבַע .

וְכֵן נִרְמַז מִן הַפְסוּקִים שֶׁל כֹּהֵן אֹון שֶׁאֲסֹנָת בַּת דִּינָה הִתְּהָ, נִכְדַּת יַעֲקֹב. מִמֵּה שֶׁנִּכְתַּב בַּפְסוּק הָרֵאשׁוֹן וְיִתְּן-לָהּ [פְּרֹעֶה] אֶת-אֲסֹנָת בַּת-פוֹטִי פְּרֹעֶה כֹּהֵן אֵין לְאִשָּׁה (מֵא,מֵה') וְלֹא כְּתוּב וִיתֵּן לוֹ פוֹטִיפָרֵעַ אֶת בָּתּוֹ, יֵשׁ לומר שֶׁפְּרֹעֶה קָנָה אוֹתָהּ מִיַּד הַסּוֹחָרִים כְּפִי

[קטו,ה'-ו'] פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֲיִנֵּי
לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ: אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא
יִשְׁמְעוּ אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן.

ובידיים וברגליים לא כתב להם
אלא יְדֵיהֶם - וְלֹא יְמִישׁוֹן, רַגְלֵיהֶם -
וְלֹא יִהְלְכוּ {פסוק ז}, לומר לך שעיקר
עשיית החסד שהיא באמצעות הידיים
והרגליים, לא תִמְצָא כלל בפסילים.

וירמזון אֵלֶיךָ מְלִיצָה למה שאמר
פרעה: וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה אֶל-יוֹסֵף אֲנִי
פֶּרְעֹה וּבִלְעָדִיךָ לֹא-יָרִים אִישׁ אֶת-יָדוֹ
וְאֶת-רִגְלוֹ בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם [מא,מד].

לומר לך: שמבלעדי יוסף הרי כולם
הם כפסילים. יְדֵיהֶם - וְלֹא יְמִישׁוֹן,
רַגְלֵיהֶם - וְלֹא יִהְלְכוּ. ויוסף הוא
המשביר לבדו, ממשיך השפעה וברכת
השם בארץ.

לכן נכתב בפסוק הראשון (מא,מה)
כהן אֵן בְּלִי ו' להורות שאין בכח
עבודה זרה ולא כלום, ובודאי שאין
בכוחה לזון ולפרנס, אלא הקב"ה הוא
הזן את הכל ואין בלתו, ובחר בזה
ביוסף להוסיף לעם תבואתו.

~~~~~

הפסילים. וכנאמר לגבי הפסילים
[תהלים קלה,יז]: אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא
יִשְׁמְעוּ. שִׁלְפִי הַפֶּשֶׁט אֵין הֵם מֵאֲזִינִים
לְמִי שְׁפוּנָה אֲלֵיהֶם.

ולעומקו של מקרא ידרש שגם אין
בכחם לזון ולפרנס את הפונים אליהם.
לכן נאמר אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ.
ותהיה המלה יִשְׁמְעוּ משרתת שתי
משמעויות. האזנה מלשון הקשבה,
והאזנה מלשון הזנה, מלשון פרנסה
וכלכלה. אף שציריו לפסילים צורת
האזן, אין הם מאזינים לפונים אליהם
לזון אותם. לכן נאמר כהן אֵן בְּלִי ו'
שאינו מאזין ואינו זן.

ובשימת לב, פעמיים אמר דוד המלך
מעין פסוק זה לגבי עֲצִבְיָהֶם של
הגויים ופסיליהם, ושינה דבריו מפסוק
לפסוק. שכן בפרק קטו,ו' אמר
אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ, ובפרק
קלה,פסוק יז' אמר אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא
יִשְׁמְעוּ. ורצונו לומר שהפסל לא ישמע
ולא יאזין. לא ישמע מרחוק וגם לא
יאזין מקרוב.

ועוד שינה הכתוב: בפה ועין אֵזֶן ואף
כתב "להם". ובידיהם ורגליהם לא
כתב "להם": פֶּה לָהֶם עֵין לָהֶם,
אֲזַנִּים לָהֶם אֶף לָהֶם על פי כן:

וְכָל דְּיָרֵי אֶרֶץ לרבות את עשו ואלופיו

רְדּוּ-שָׁמָּה (מב,ב')

במדרש תנחומא מובא: מה רְדּוּ, שָׁרָאָה וְיִשְׁרָדּוּ שָׁמָּה וְיִשְׁתַּעֲבְדּוּ בְּמִצְרַיִם כְּמִנְיֵן רְד"ו.

ורש"י בפירושו הוסיף נופך משלו ודייק על דרך הפשט: רְדּוּ ולא אמר לכו, רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו.

ולעומקו של מקרא ידרש רד"ו מאתים ועשר שנים, גם מהמשך הפסוק: רְדּוּ-שָׁמָּה. באומרו שָׁמָּה הרי אותיות משה אמורות. והם גם אותיות השם. וכך אמר יעקב לבניו: בסוף רד"ו שנה יקום משה על פי השם. וזה לשון שמ"ה.

ובהמשך דבריו של יעקב לבניו נאמר, רְדּוּ-שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ-לָנוּ מִשָּׁם וְנִחִיָּה וְלֹא נָמוּת. וְשִׁבְרוּ בִּשְׁן יַמִּנִּית, הוא לשון פרנסה.

ולעומקו של מקרא, ידרש בשין שמאלית, כעין כך: וְשִׁבְרוּ, לשון תקווה, ועל ידו של משה נחיה ולא

וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה לְשֹׁפֵר אֶל יוֹסֵף כִּי חֲזַק הָרָעָב בְּכָל הָאָרֶץ. (מא, נז')

תרגום אונקלוס: וְכָל דְּיָרֵי אֶרֶץ. יש לומר שבא הכתוב לרבות גם את עשו ואת כל אלופיו. ויוסף ליקט מהם את כספם אשר לקח אליפז מיעקב אביו, והשאירם בחוסר כל.

ומסתבר לומר שגם השתחוו לו כמנהג כל הארץ, ובזה מצא יוסף מנוחה ונקמה מתוקה על מה שהוצרכו הוא ואמו להשתחוות לפני עשו עת בא לפגוש את יעקב אביו, וכפי שנאמר שם: [וישלח לגז'] וְאַחֲרֵי כֵן יוֹסֵף וְרָחֵל וְיִשְׁתַּחֲוּוּ.

ואף על פי שנאמר ובית יוסף להבה. לא שרף את עשו ואלופיו שנמשלו לקש, שהרי עדיין לא הגיע הזמן של וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת-הָרָעָם וְהִיטָה לְהִנָּחֵם הַמְּלוּכָה, ולכן רק לקט את כל כספו, ועניי חשוב כמת, כשם שעשה אליפז לאביו.

לאדם, וידקדקו בעינים במצח
בדיבור והידיעה הולכת וגדלת עד
שישלים הבחון. ומתרץ אוה"ח הק':
אף על פי כן מודיע הכתוב שהם לא
הכירוהו, והטעם לצד ראותו ברום
המעלות החליטו הבחינה והרחיקו
מלבם מחשוב דבר זה.

ולעומקו של מקרא נאמר בדרך
נוספת מאי וְהָם לֹא הִפְּקֵהוּ. וְהָם לֹא
הִפְּקֵהוּ לא רק עתה, אלא מעולם לא
הכירוהו. מעולם לא ידעו גדולתו
הפנימית. רק ראו חיצוניותו, סלסול
שערו והכתנת. ולכן עתה משגלח
והחליף שמלותיו וגם זקנו גדל, ובזה
נשתנה מראה חיצוניותו, לכן לא
הכירוהו. ואם היו מכירים את גדלותו
הפנימית, היו מכירין אותו כאז כן
עתה. אלא שהם לא הכירוהו מעולם,
ולכן לא הכירוהו גם עתה.

נמות, שנחיה בעוה"ז ולא נמות לעולם
הבא. וזה שאמר דוד המלך בתהלים
"אשרי שאל יעקב בעזרו שִׁבְרוּ עַל ה'
אלקיו.

^ ^ ^ ^

וַיִּכָּר יוֹסֵף אֶת-אֶתְּיו וְהָם לֹא
הִפְּקֵהוּ (מב, ח').

אֶת-אֶתְּיו. הכיר את אחוותם.
שניכר עליהם עתה כי רוצים להחזירו
אל אביו.

וְהָם לֹא הִפְּקֵהוּ. ופירש רש"י
שיצא מאצלם בלא חתימת זקן.
ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן. [והוא
מדברי רבותינו ז"ל] יבמות פח. וכתובות
כז:]

ויש לשאול, לכאורה, אע"פ כן, מי
שעינו חדה יכיר את רעהו גם אם לא
היתה לו קודם לכן חתימת זקן.

וכעין זה מקשה האוה"ח הק': הגם
שהוא הכירם לצד שהניחם בחתימת
זקן ומטבע אנושי כשתולד הידיעה
בלב א' מהשנים גם בלב השני
יתעורר בחינת הזכרון כי הלבבות
יגידו סודות נעלמים כאומרם (משלי
כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם

^ ^ ^ ^

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנָי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ
לְשֹׁכֵר-אֶפֶל: (מב, י')

נעבירך מן הארץ אם תוסיף להתנכל
לנו, וזה שאמרו בני איש אחד בְּחֶנּוּ.

כָּלֵנוּ בְּנֵי אִישׁ-אֶחָד בְּחֶנּוּ פָּנִים
אֲנֹחֲנוּ לֹא-הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרֻגְלִים
(מב, יא')
בְּחֶנּוּ. חסרה א'.

על דרך הרמז, רמזו לו בזה בדרך
ההכנעה, שהאחד חסר. וכל עוד
האחד חסר גם אנחנו לא שלמים.

ועוד רמזו לו, בדרך הגבורה
והניצוח, ועל דרך אין מוקדם
ומאוחר בתורה. כשם שאמרו בני גד
ובני ראובן למשה רבנו בְּחֶנּוּ נַעֲבֹר
חֲלוּצִים לִפְנֵי ה' אֶרֶץ כְּנָעַן וְאֶתְּנוּ אֲחֻזַּת
נַחֲלָתָנוּ, מַעֲבָר לַיַּרְדֵּן, ואמרו בְּחֶנּוּ
במקום לומר וְאֶנְחֵנוּ, שעל ידי שעברו
חלוצים וקיימו את נדרם, עזר הקב"ה
ומיגרו ז' עממין. שכן ו"א
בגימטריה ז'. ולכן נעקר ו"א ונשאר
נחנו. וכאילו הכתיבו שע"י נחנו
נעבור, כן נחנו נעביר את ז' עממין מן
הארץ.

וכאמרם ליוסף, כשם שנעביר ז'
עממין מן הארץ, באמרנו נחנו, כן

ועל דרך הסוד, כמובא בלעומקו של
מקרא לפר' תזריע (יג, ט') (ויובא כאן
בקצרה) כיוונו בזה לשם הקדוש
גחב"ה גחפ"ר וווי"ה. היוצא מ"א
פסוקים המתחילים ב' ומסתיימים ב'
וביניהם הפסוק (מטות לג, לב') בְּחֶנּוּ
נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי ה' אֶרֶץ כְּנָעַן
וְאֶתְּנוּ אֲחֻזַּת נַחֲלָתָנוּ, מַעֲבָר לַיַּרְדֵּן.

וכבר מובא בסידורים בפיוטים למוצאי
שבת ונקראים על שם הפסוק הראשון
מביניהם נגע צרעת:

נֶגַע צִרְעַת כִּי תִהְיֶה בְּאֶדָם וְהוּבָא
אֶל-הַפֶּה (יג, ט').

והוא לחש המועיל לשמירה, נגד
כשפים ועין הרע ונגד פחדים. וכן
מובא ברבינו יהודה החסיד, וברבנו
בחיי (בפר' מטות לג, לב'), וּבִשְׁרָשֵׁי
השמות להרמ"ז.

והשם הק' הנ"ל [גחב"ה גחפ"ר וווי"ה]
יוצא מכל אות שניה שבפסוקים אלו.
כזה:

נֶגַע צִרְעַת כִּי תִהְיֶה בְּאֶדָם וְהוּבָא אֶל
הַפֶּה: [ויקרא יג, ט']

[ואף על גב ששלושת הפסוקים האחרונים נופת, גודו, נושקו כתובים במקורם בלי ווין, לצורך הלחש מוסיפין להם ווין של השם הק' ווו, שהוא מע"ב שמות היוצאם מג' פסוקים של ויסע ויבא ויט שבפרשת בשלח שמות י"ד, יט-כא, ומוסיפין להם כאמור י-ה לקיום הלחש].

ובאמרם בְּנֵי אִישׁ-אֶחָד בְּנֵהֶנּוּ, כיוונו בזה ללחש הנ"ל שנאמר בו בְּנֵהֶנּוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים וגו' כדי שלא ישלוט בהם יוסף על ידי עיין הרע, פחדים וכשפים.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח,
יֹאמֶר שיתכן והיו אלו ראובן וגד שאמרו כן, בְּלָנוּ בְּנֵי אִישׁ-אֶחָד בְּנֵהֶנּוּ כפי שאמרו בנייהם בני גד ובני ראובן למשה רבנו: בְּנֵהֶנּוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי ה' אֶרֶץ כְּנָעַן. וכעין מעשה אבות סימן לבנים.

ועל דרך הטעמים, יש לומר בשימת לב שהמלה בְּנֵהֶנּוּ מוטעמת באתנחתא. ומשהחסירו את הא' הרי הם כאומרים: לא ננוח עד אשר נביא את יוסף אחינו עמנו לאבינו. ועל דרך הצח כאומרם לא נחנו [מלשון מנוחה] עד אשר הביאוננו.

~~~~~

בְּנֵהֶנּוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי ה' אֶרֶץ כְּנָעַן וְאֶתְּנוּ אֶחָד נֶחֱלֹמְנוּ מַעֲבָר לַיָּרְדֵּן: [במדבר לב,לב']
נָבִיא מִקֶּרְבָּהּ מֵאֲחִיָּה כְּמִנִּי יָקִים לָהּ ה' אֱלֹהֶיהָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן: [דברים יח,טו']

נִהְיָ פִלְגִּיו יִשְׁמָחוּ עִיר אֱלֹהִים קֹדֶשׁ מִשְׁכְּנֵי עֲלִיּוֹן: [תהל' מו,ה'] עד כאן השם הק' גחב"ה.

נִגְלַד אֲבוֹתָם עֲשֵׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֹעַן: [תהל' עח,יב']

נִתְיִיתָ כִּצְאוֹן עֲמָךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן [תה' עז,כא']

נִפְתִּי מִשְׁכְּבֵי מֶרַע אֲהֵלִים וְקִנְמוֹן: [משלי ז,יז']

נִרְ ה' נִשְׁמַת אָדָם חֲפֹשׁ כָּל סְדְרֵי בָטָן:

[משלי כ,כז'] עד כאן השם הק' גחפ"ר.

נִרְפָּת תִּטְפְּנָה שְׂפֹתֶיךָ פֶּלֶא דְּבִשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ וְרִיחַ שְׁלֹמֶיךָ כְּרִיחַ לְבָנוֹן: [שה' ש ד,יא]

נִרְדּוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים צֹאוּ וְהָיוּ כְּעֵתוּדִים לִפְנֵי צֹאן: [ירמיהו ג,ח']

נִרְשָׁקִי קִשְׁת מִיְּמִינִי וּמִשְׁמָאלִים בְּאֶבְנִים וּבְחֲצִים בְּקִשְׁת מִצָּחִי שְׂאוּל מִבְּנֵימֶן.

[דברי הימים א,יב,ב']

עד כאן השם הק' ווו, ומוסיפים י"ה. והוא השם וווי"ה. ומוסיפים ללחש בקשה:

רְבוּנוּ שֵׁל עוֹלָם, הַצֵּל אֶת עַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, מִכָּל מִינֵי כְשָׁפִים וּמִכָּל עֵין הָרַע. וְכִשְׁם שְׁפָרְשֶׁת כְּנָפֶיךָ עַל אֲבוֹתֵינוּ שְׁבַמְדָּבָר שְׁלֹא שָׁלְטָה עֲלֵיהֶם עֵינָא בִישָׁא דְּבִלְעָם, כֹּן תִּפְרוּשׁ עֲלֵינוּ [ועל פלוני בן פלוני] בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים, לְהַיּוֹתֵנוּ מְכֻסִּים בְּמִכְסָה וּבְהִנְהָגָה בְּשִׁמּוּתֶיךָ הַקְּדוּשִׁים [גחב"ה גחפ"ר, וווי"ה] מִכָּל עֵינָא בִישָׁא וּנְאֻמָּר אִמֶּן.

כן קדמו דן ונפתלי ליוסף. וזה שהתכוונה רחל וְאֶבְרָהָה גַם אנכי ממנה. הוא בנין שבע הספירות הק'. שכן גַם בגימטריה קטנה 7.

~~~~~

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו וְגו' עַל פֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת (מב, כא)
בָּאָה אלינו, ברש"י והוא בלשון עבר וטעמו בבי"ת. ותרגומו: עַל פֶּן אָתָּת לְוַתְנָא עֲקָתָא הָדָא. וכן מצינו אָתָּת ברחל [ויצא כט, ט'] עוֹדְנוּ מִדְבָּר עִמָּם וְרָחֵל | בָּאָה עִם-הַצֹּאֵן. ותרגומו: עַד דְּהוּא מְמַלֵּל עֲמָהוֹן וְרָחֵל אָתָּת עִם עָנָא וְגו'. נַצְנִצָּה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁבֶן רַחֵל עוֹמֵד לַפְנִיָּה. רק לא יכלו לפרשה היטב. וכאילו אומרים: עַל פֶּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת. שלא נהגנו ביוסף כרחל את צאנה.

~~~~~

וַיִּסָּב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבֶן (מא, כד). פירש"י לפי ששמע שהיו מתחרטים. ויש להבין מדוע אסר את שמעון ולא נגלה אליהם עתה ב"אני יוסף", ומדוע בכה.

וַיֹּאסֶף אֲתָם אֶל-מִשְׁמֶר שְׁלֹשֶׁת יָמִים (מב, יז)

ויש ליתן טעם לשלשת ימים אלו. והם כעין שאמרו בב"ר אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה ג' ימים. שנאמר יִחְיֶינוּ מִיָּמִים בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנִחְיָה (הושע, ו, ב').

ולעומקו של מקרא יֹאמַר שזו מידתו של יוסף בכל מקום, להיוושע בשלישי. שכן יוסף נולד לרחל לאחר שבלהה ילדה שני בנים. את דן ואת נפתלי. וגם ישועתו מבית הסהר היתה אמורה לבא ביום השלישי, שנאמר ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה, לולא אמר זכרתי והזכרתני.

ועל דרך הסוד, יוסף שהוא מידת היסוד, הוא המידה הששית מן החסד, והשלישית מהנצח, ויבוא לסוף שתי שלשות:

חסד-גבורה

תפארת,

נצח-הוד

יסוד.

וכן לידתו היתה בשלישי, כנ"ל, וכעין נצח והוד שמקדימים להיסוד,

וְאֶרְךָ כִּנְגַד מֶה שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: וְשִׁמְעוֹן
אֵינָנו עַל שְׁלֹא נִיחַן בְּאֶרֶץ אֲפִים,
כְּכָתוּב בְּשִׁמְעוֹן וְלֹוִי אֲרֹור אִפֹּם כִּי עַז.

וְאֶפֶס כִּנְגַד וְאֶת-בְּנֵימֵן תִּקְחוּ שֶׁכֵּן
אֶפֶס הֵן אוֹתִיּוֹת דָּכָא. פִּי שֶׁנֶּאֱמַר
[יִשְׁעִיהוּ נִזְטו'] פִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשְׁא
שֶׁכֵּן עַד וְקִדּוּשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקִדּוּשׁ
אֲשָׁכּוֹן וְאֶת דָּכָא וְשִׁפְלָה רוּחַ, אָמַר אֲשָׁכּוֹן
כִּנְגַד שְׁכִינָה שֶׁהִיטָה בַּחֲלָקוֹ שֶׁל
בְּנִימִין, וְסִמִּיךְ לִיָּה דָּכָא,

וְכִלְכָּה כִּנְגַד מֶה שֶׁאָמַר עָלֵי הָיָו
כִּלְכָּה.

בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר אֶל תִּקְרִי שְׁנַעַר אֶלֶּא
שְׁנַעַר, וְכֹאמְרוֹ בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר יִהְיֶה
מוֹלֶךְ בָּהּ. וְכִדְכֵתִיב וְשֵׁם אֶתְּנוּ נַעַר
עֲבָרִי עֶבֶד לְשֵׁר הַטְּבָחִים.

וַיֵּשׁ לַהֲבִין הַקֶּשֶׁר שֶׁבֵּין רֹאשִׁית
מַמְלַכַת נִמְרוֹד וְרֹאשִׁית מַמְלַכַת
יֹסֵף.

וְכַמְבוּאֵר בַּמְדְּרֵשׁ פְּלִיאָה, שֶׁנִּמְרוֹד
לָקַח אֶת בְּגַדֵי הַחֲמוּדוֹת מֵאָדָם
הָרֹאשׁוֹן, וַעֲשׂוּ לָקַחֵם מִנִּמְרוֹד, וּרְבִקָּה
לָקַחְתָּם מֵעֲשׂוֹ וְנִתְּנָתָם לִיעֲקֹב. וַיַּעֲקֹב
הִנְחִילֵם לְיוֹסֵף בְּנוֹ, וַעֲשֵׂה לּוֹ מֶהם

אֶלֶּא י"ל שֶׁרָאָה אֶת חֲרַטְתָּם כִּמֵּן
הַשִּׁפָּה וְלַחֲוֹץ. וְכַגּוֹן רֹאשׁוֹן שֶׁאָמַר
"הֲלֹא אֲמַרְתִּי לָכֶם". כֹּאשֶׁר כָּל אֶחָד
מֵאֲשִׁים אֶת חֲבִירוֹ, וְאֵין לֹקַח הָאֲשֵׁמָה
עַל עֲצָמוֹ.

^^^

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֲתִי
שִׁפְלָתָם יֹסֵף אֵינָנו וְשִׁמְעוֹן אֵינָנו
וְאֶת-בְּנֵימֵן תִּקְחוּ עָלֵי הָיָו כִּלְכָּה
(מב, לו').

לִית מִילְתָּא דְלֹא רִמִּיזָא
בְּאוֹרֵייתָא. וְהֵנָּה, דְּבָרֵי יַעֲקֹב אֵלֹו
יִרְמְזוֹן לְרֹאשִׁית מַמְלַכַת נִמְרוֹד, שֶׁהִיא
הַהֲכֵנָה לְרֹאשִׁית מַמְלַכַת יֹסֵף, כִּפִּי
שִׁיתְבָּאֵר לָקֵמֵן.

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן, יֵשׁ לְדֹרוֹשׁ פֶּרֶק י', פֶּס'
י' בְּבִרְאשִׁית שֵׁם נֶאֱמַר:

וְתִהְיֶה רֹאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ [שֶׁל נִמְרוֹד]
בְּכָל וְאֶרֶץ וְאֶפֶס וְכִלְכָּה בְּאֶרֶץ
שְׁנַעַר (בְּרֹאשִׁית י, י').

רֹאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ הֵן אוֹתִיּוֹת :
וַיֹּאמֶר אֲתִי שִׁפְלָתָם.
בְּכָל כִּנְגַד מֶה שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: יֹסֵף
אֵינָנו, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאוֹמוֹת.

אתכם בעוד שיוסף כלל לא אמרם.
ועוד תגדל הקושיה מדוע יאמר זאת
יהודה בלשון עדות, **הַעֵד הַעֵד בְּנוֹ**
הָאִישׁ וגו' והוא לא העיד כך.

ויש לומר שדבריו של יוסף היו
בלשון נחרצת כדבר שאין עליו
עוררין, עד שנשמע כעדות, ועוד שהיו
פניו לוהטים כמלאך ה' צבאות. לכן
השתמש יהודה בפסוקים המיוחסים
לכבוד אלקים הסתר דבר. **דלא תוכל**
לראות את פני.

ואף על פי שכוונת פשט הדברים
שלא יראו פני יוסף ללא אחיהם
בנימין, מכל מקום, לעומקו של
מקרא, ירמזון דבריו לומר,
שדברי הקב"ה הם, לאמור, **לֹא-**
תֵרְאוּ פָנַי, לא תראו פני שכינה ולא
תחזור רוח הקדש לפעם בכם, כל זמן
אשר **בְּלִתי אֲחִיכֶם יוסף אתכם**,
אתכם באחווה. ולשם כך עליכם להביא
אל יוסף את בנימין.

~~~~~

ועוד יש לומר בדברי יהודה **הַעֵד**
הַעֵד. שהן אותיות **עֵדָה**. **עדה כנגד**
עדה. **עדה** של עשרת הרוגי מלכות,

כתנת פסים, כעין שעושים ציצית,
והם הכתנות אור, שקבל אדם הראשון
מהקב"ה. והם היו כעין **הרמנא**
דמלכא - רשות מאת המלך - למלוך
בעולם. ונלקחה המלכות מנמרוד
וניתנה ליוסף.

ועל כן מבואר, **שראשית ממלכת**
נמרוד היא ההכנה לממלכת יוסף.
לכן נרמז יוסף כבר **בראשית ממלכת**
נמרוד.

^ ^ ^ ^

וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הַעֵד הַעֵד
בְּנוֹ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא-תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתי
אֲחִיכֶם אִתְּכֶם (מג,ג')
ובפסוק ה' נאמר גם:
וְאִם-אֵינְךָ מְשַׁלֵּם לֹא גִיד כִּי-הָאִישׁ אָמַר
אֵלֵינוּ **לֹא-תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתי אֲחִיכֶם**
אִתְּכֶם (מג,ה')

יש לשאול בדברי יהודה **הַעֵד הַעֵד**
בְּנוֹ הָאִישׁ וכן כִּי-הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ
וגו', ובשימת לב יוסף לא העיד ולא
אמר כדברים האלו כלל.

ומדוע יחזור יהודה פעמיים על אלו
המלים **לֹא-תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתי אֲחִיכֶם**

והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד
וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט
הולכים להוריד מצרימה את יוסף.

שיצאו ליהרג בעוון עדה של אחי
יוסף.

~~~~~

ואשר על כן הוסיף יעקב על נכאת
וצרי ולט גם בטנים ושקדים. בטנים
כנגד וצפונה תמלא בטנם ישבעו בנים
והגיוחו לתרם לעולליהם (תהלים
יז, יד), שעתיד לברך את שני בניו
להיות שבטי י-ה.

ושקדים כי שוקד ה' על דברו לעשותו
להוציאנו בעם רב וברכוש גדול.

ועל דרך הסוד, צרי דבש נכאת לט
בטנים ושקדים, מראשי תיבות שלהם
יוצא שם קדוש והוא **צדנלב"ש**.
כמובא בספר שרשי השמות לר' משה
זכותא, (הרמ"ז): צרי דבש נכאת לט
בטנים שקדים.

ועוד מובא בשרשי השמות ששם זה
מכוון לג' ספירות, מלכות, חסד
וגבורה.

כיצד: **צ** היא גימטרי' של מל"ך. והיא
מידת המלכות. נותרו אותיות **דנלבש**,
והם גימטרי' של **שד"י ע"ב**. ע"ב הם
ע"ב שמות הקדושים היוצאים מן
הפסוקים ויסע ויבא ויט, והם כנגד
ספירת החסד, שכולם שמות של חסד
ורחמים. והשם **שד"י** הוא כנגד

צדנלב"ש

ויאמר אלהם ישראל אביהם אם
כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת
הארץ בכליכם והורידו לאיש
מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת
ולט בטנים ושקדים. (מג, יא')

נצנצה בו רוח"ק להזכיר ליוסף
מחסדי המקום אשר עשה עמו
בהוליכו אותו מצרימה ע"י ארחת
ישמעאלים, ככתוב **והנה ארחת**
ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם
נשאים נכאת וצרי ולט הולכים
להוריד מצרימה.

ובהיות הנכאת וצרי ולט רק סיבה
נילווית כדי שיריח הצדיק ריח טוב,
אם כן העיקר חסר מן הספר. **הולכים**
להוריד מצרימה את מה או את מי.

ואכן, למפרע התברר שכל תכליתה
של ארחת הישמעאלים היתה **להוריד**
את יוסף מצרימה, ועל כן קרי ביה:

תיבותיו יוצא ע"ב תיבות, כנגד שמות ע"ב הקדושים.

ובשימת לב, יש בפסוק כ"ג אותיות, ורק עם האות ו' של **נָלַט**, יחד הוי כ"ד אותיות:

(מָעַט) **צָרִי** (וּמָעַט) **דָּבַשׁ נִכְאֹת נָלַט בְּטָנִים וּשְׁקָדִים.**

והאומרו ג' פעמים מזכיר ע"ב אותיות כשם ע"ב הק'.

ולעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז, ירמוז פסוק זה למה שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים כ'] **יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב.** שהקב"ה עונה לאדם המתפלל, ושולח אליו את מלאכיו הקדושים: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל, אֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים, אֱלֹהִים, אֵל מְלָאכָיו הַקְּדוּשִׁים, אִם כֵּן אֶפְּאֵל זֹאת עֲשׂוּ קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאָרֶץ בְּכָלֵיכֶם.**

אם כן שהמתפלל לפני מתפלל אלי בכל לבו, **זאת עֲשׂוּ קָחוּ מִזְמֶרֶת הָאָרֶץ**, הן הזמירות של המתפלל אלי מן הארץ, קחו אליו מזמרת הארץ העליונה, ממה שהצליח בתפילתו לזמור עריצים ולזמור הפירות, **בְּכָלֵיכֶם בַּכִּנּוּפִים, וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ**

ספירת הגבורה. ויוצא מר"ת **שאמר לעולמו דִּי**. ובזה כיוון יעקב לסוף גלות מצרים. שכן ע"ב שמות הם היוצאים מפסוקים שנאמרו בקריעת ים סוף, ושד"י ירמוז **שאמר לעולמו ולגלותו דִּי**.

ועוד רמז לו ששם זה ישמור עליו מה"ס טרא אחרא" מ"הצד האחר" של הקדושה שמנסה **לצודו** ולהפילו, דרך **לבושו**, כפי שהיה עם אשת פוטיפרע. כהיחלק השם הק' לשניים:

צד-נלבש. הוא הצד האחר שבא עם שינוי הלבוש, ולכן אמרו שלא שינו את לבושם אז נגאלים.

ובמנחתו אשר שלח צדנלב"ש, כיוון יעקב אבינו **לחזק את יוסף בספירת המלכות והחסד והגבורה**. ברמזו שישמור על צדיקותו ובזה תימשך מלכותו. שכן צ' בגימטרי' **מל"ך כנ"ל**. ויוסף נקרא **צדיק יסוד עולם**. ובזה הוא מחבר את **היסוד עם המלכות**.

ועוד מובא בשרשי השמות להרמ"ז, ששם זה כוחו **למצוא חן בעיני אלהים ואדם**, ובעיקר כאשר קוראים את הפסוק ג' פעמים, שהרי עם כד

בתשובה, ניחא. אך אם רצה לקיים את חלומותיו, כעין להגשים נבואותיו, הרי העיקר חסר מן הספר. כי כל מה שהשתחוו לו, היה מפני שחשבו שהוא מלך מצרים ולא מפני שהוא יוסף. ובחלומו אמר אחד עשר כוכבים משתחווים לי. הכוונה ליוסף, ולא למלך מצרים. ובפירוש מדגישה התורה והם לא הכירוהו. אם כן מה הועילה השתחוויתם.

ויש לומר כי אכן המהלך של יוסף היה על שתי דרכים.

דרך אחת שיחזרו בתשובה, ולכן אף אם לא הכירוהו. ולזה היו מהלכיו לעוררם לתשובה.

והדרך השנייה, להגשים חלומותיו, אך זאת ידע יוסף כי זה לא בידו והנִיחו להשגחה של בורא עולם.

ואכן הפעם היחידה שהשתחוו ליוסף מפני שהוא יוסף ולא מפני שהוא מלך מצרים, היא בפרשת ויחי בחזרם מלקבור את אביהם נפלו לפניו והתחננו לו שימחל להם על כל הרע אשר גמלוהו. ויבך יוסף בדברם אליו. ויש לשאול מדוע בכה. ויש לומר שהיה עומד נפֶעֶם מול דרכי ההשגחה

מִנְתָּה והורידו לאיש המתפלל את מבוקשו, וכנגד שלא בקש אלא מעט, הורידו לו מְעַט צָרִי היא רפואה שבקש, וכנגד שבקש מעט הורידו לו די צרכו, וּמְעַט דְּבַשׁ היא פרנסה שבקש, וכנגד שבקש מעט, הורידו לו פרנסתו די צרכו, וכן הורידו לו בשפע נְכֹאֶת וְלֹט וכוונתו בזה לטעם וריח טוב בלימוד, בְּטָנִים הם בנים פרי הבטן צדיקים וישרים. וּשְׂקָדִים כי שוקד אני על דברי לעשותו.

ושקדי'ם הם נוטריקון: ושמיעת קולו דיה מלפני ליתן לו מבוקשו כל צרכו.

~~~~~

וַיִּקְלְמוּ וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִם וַיַּעֲמָדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף (מג, ט"ו).

וַיַּעֲמָדוּ כְּתִיב. שעדין עומדים בְּמִצְרַיִם. שלא נאמר וישתחוו. ועל כן גלגל להם הסיפור עם הגביע כדי שיתקומו חלומותיו בכולם, ויתנו לב לשוב.

ובשימת לב במהלכיו של יוסף יש לשאול. אם רצה שיחזרו

מִטְמוֹן בְּאַמְתְּחַתִּיכֶם כְּסָפְכֶם בָּא אֱלֹי וְגו'. (מג, כג')
אִינוּ מובן כיצד זה יוציא האיש אשר על בית יוסף **בשם יוסף**, דבר לא נכון מפיו, ועוד יאמר זאת **בשם השם**. **אֱלֹקֵיכֶם וְאֱלֹקֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מִטְמוֹן בְּאַמְתְּחַתִּיכֶם כְּסָפְכֶם בָּא אֱלֹי** והרי מקרא מפורש הוא **שיוסף צוה** לשים הכסף באמתחתיהם.

וי"ל, שתי תשובות בדבר.
הא': אמנם כן, כספם בא אליו, והפריש ממנו **מעשר**, וכן הפריש משאר כספו כפי שלימדו אביו. וכספי מעשר נקראים כאילו **הקב"ה נתנם**. לכן שפיר קאמר אלקיכם ואלקי אביכם נתן לכם מטמון באמתחותיכם. ורמז בזה ואמר אלקי אביכם. שכן היה לְמוֹד אבא יעקב לומר **"וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך"**.

ועל דרך הצח,

נרמז במילה **מטמון** נוטריקון:

מלמוני טעון מעשר ואותו נתתיו.

התשובה הב': המטמון שקבלתם הוא **מעצה עמוקה** של אלקיכם ואלקי אביכם שבקש לגלגל אותנו למצרים, לכור הברזל. ולכן אע"פ שאני שמתי

העליונה אשר **תבעה ביקריה**, וכנ"ל. שבידו היה ליצור את התנאים להחזירם בתשובה אך **לא בידו** לגרום ולסובב הסיבות שישתחוו לפניו כולם. **ועתה** סובבה ההשגחה העליונה שיתקיימו חלומותיו.

ועוד שידע והכיר כי כאן בא בעל החוב לגבות את חובו, וכי השררה באותה שעה תעלה לו בשנות חייו כפי שאמרו שנפטר לפני כל אחיו שנהג בהם שררה. ולא מצאנו עד כאן היכן נהג בהם שררה, **אלא באותו זמן שנפלו לפניו**, אותו רגע של שררה היה, שהמליכו עליהם את יוסף בהתחננם אליו. ולכן ויבך יוסף בדברם אליו שלא רצה להשתרר עליהם, ואע"פ כן נפטר לעולמו לפני כולם. לכן ויבך יוסף בדברם אליו, וכן מעוצמת גילוי ההשגחה דרך חלומותיו, כנ"ל, שנאמר בהם "ואחד עשר כוכבים משתחוים לי".

~~~~~

מִטְמוֹן בְּאַמְתְּחַתִּיכֶם

וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לָכֶם אֵל-תִּיָּאוּ אֱלֹהֵיכֶם וְאֱלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם

**אֲשֶׁר יִמָּצָא אֹתוֹ מַעֲבָדֶיךָ וְנָתַתְּ
וְגַם-אֲנֹחְנוּ נִהְיֶה לְאֹדְנֵי לַעֲבָדִים:
וַיֹּאמֶר גַּם-עֲתָה כְּדַבְּרֵיכֶם כֹּן-הָיָה
אֲשֶׁר יִמָּצָא אֹתוֹ יִהְיֶה-לִּי עֶבֶד
וְאַתֶּם תִּהְיוּ נִקְיִים: (מד, ט-י')**

יש לעיין, מדוע יאמר דבר והיפוכו.
שבתחילה הוא אומר **גַּם-עֲתָה
כְּדַבְּרֵיכֶם כֹּן-הָיָה**, וכוונתו **אֲשֶׁר
יִמָּצָא אֹתוֹ מַעֲבָדֶיךָ וְנָתַתְּ**, וְגַם-אֲנֹחְנוּ
נִהְיֶה לְאֹדְנֵי לַעֲבָדִים, ומיד משנה
דבריו ואומר **אֲשֶׁר יִמָּצָא אֹתוֹ
יִהְיֶה-לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נִקְיִים**.

ויש לומר שהוכיחם בזה שלא למדו
ממה שאמר יעקב על רחל [סוף ויצא]
"עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה".
ונתגלגל הדבר ומתה רחל בדרך כי
ברית כרותה לשפתיים.

ובכך יובנו שתי תמיהות בדבריו.
א' מה הוא זה שאמר גַּם עֲתָה, הִב'
מה הוא זה שאמר כְּדַבְּרֵיכֶם כֹּן הָיָה,
הרי מיד סתר את דבריהם ואמר שלא
ימות אלא יהיה לו עבד.

ולזה אמר גַּם עֲתָה. גַּם עֲתָה אתם
נכשלים בזה. **כמו אז בימי רחל, הרי**
כְּדַבְּרֵיכֶם כֹּן הָיָה הוא שיכול להתקיים

הכסף באמתחותיכם, נחשב הוא כאילו
אלקיכם ואלקי אביכם נתן לכם מטמון
באמתחותיכם, שזה חלק מהתכנית
האלקית להורידנו מצרימה.

~~~~~

**לְמַה שְׁלַמְתֶּם רְעָה תַּחַת
טוֹבָה. הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אֹדְנִי
בִּוּי וְהָיָה נַחֲשׁ יִנְחָשׁ בִּוּי הִרְעַתֶּם
אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם (מד, ד-ה).**

על דרך הפשט התכוון לעניין
הגביע.

ועל דרך הרמז, רמז להם ששילמו
רעה תחת טובה **כאשר מכרוהו, כי**
הוא לטובה התכוון להפרישם
מאיסורים חמורים לפי שיטתו,
ובמכירתו שילמו רעה תחת טובה.

ועוד רמז להם ששילמו רעה תחת
טובה לאביהם, **נִשְׁפָּלְחוּ לַרְאוֹת אֶת**
שְׁלוֹמָם, וְהֵם שִׁילְמוּ לְאֲבֵיהֶם רְעָה
שִׁמְכְרוּ אֶת בְּנוֹ וְגִרְמוּ לְאֲבֵיהֶם צֶעַר
גָּדוֹל.

ועוד רמז להם באומרו **הִרְעַתֶּם
אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם** לזרוק את אחיכם
לבור מלא נחשים ועקרבים. ולכן אמר
להם לגבי הגביע בלשון נופל על
לשון: **וְהָיָה נַחֲשׁ יִנְחָשׁ בִּוּי.**

~~~~~

וַיֹּאמֶר תְּלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ
אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יְהִיָּה-לִי
עֶבֶד וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל-אֲבִיכֶם
(מד, יז')

הרי שני הדברים סותרים זה את זה. אם הוא יהיה לי עבד, כיצד זה יעלו לשלום אל אביהם. הרי אין כאן שלום כלל. אלא רָמַז רָמַז להם, כשם שבנימין אין בו חטא, ואע"פ כן נמכר לעבדות, כך גם בי לא היה חטא כשמכרתם אותי לעבד. וכשם כשמכרתם אותי לעבד ישובתם לאכול לחם כביכול עולם כמנהגו נוהג ועליהם לשלום אל אביכם, כן עכשיו בנימין יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם, וכביכול עולם כמנהגו נוהג!

^^^

הַשָּׁלוֹם דְּכוּלִּיָּה נִשְׁפָּה

וְאַתֶּם עָלוּ לְשָׁלוֹם אֶל-אֲבִיכֶם.
מוֹבָא בַּמִּדְרָשׁ רַבָּה. וְאַתֶּם עָלוּ
לְשָׁלוֹם אֶל-אֲבִיכֶם רַבִּי הוֹנָא בְּשֵׁם
רַבִּי אֲחָא: נֶעַר פּוֹרְפוּרִיָּה [תפיש בגדיו
וניער אותם בחזקה כאדם המנער דבר

שלא יחיה ח"ו, כי ברית כרותה לשפתיים. אלא פָּנוּ דבריכם, לא כמו שאמרתם אלא כן כמו שֶׁאָמַר לכם והוא: אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ יִהְיֶה לִי עֶבֶד. ואתם תהיו נקיים. ובזה כיוון לשני דברים. ואתם תהיו נקיים בעניין הגביע, ואתם תהיו נקיים בעניין בנימין, שלא ימות.

^^^

הַנָּנוּ עֶבְדִּים לְאֹדְנִי גַם-אֲנֹחֲנוּ גַם
אֲשֶׁר-נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ: (מד, טז')

יש ליתן טעם מה הוא החילוק שחילק יהודה בין האחים לבנימין, הַנָּנוּ עֶבְדִּים לְאֹדְנִי גַם-אֲנֹחֲנוּ, גַם אֲשֶׁר-נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ. מדוע לא אמר הננו עבדים לאדוני בלא להמשיך גם וגם. אלא יש לומר שכך אמר יהודה: האלקים מצא את עוון עבדיך, גם בלא בנימין, שהוא לא היה במכירת יוסף. ולכן אמר גם אנחנו, שיש בנו עוון מכירת יוסף, וגם אשר נמצא הגביע בידו מבלי שיהיה בו עוון מכירת יוסף. אלא העוון שהגביע בידו.

^^^

יום באישון לילה ואפלה: וכן הוא אומר [תהלים קל"ט, יא'] 'ואמר אף חשך יושפני וגו'. ופירושו: החשך יאפיל עלי ויסתירני.

ולעומקו של מקרא, ועל דרך הסוד יש לפתור על פי הזוהר הק' בלק דף קצ"ו ע"א, שגשפה הם הרי החשך, לשם הולך הסטרא אחרא בעת שישראל מתפללים. ומי שאינו בא להתפלל עמהם הולך כביכול להרי הנשפה הרי החשך עם הסטרא אחרא. והבאים להתפלל מאירים את הרי החשך בתפילתם. ואז אין לסטרא אחרא אפשרות לקטרג.

וזה שאמרו לו ה'שלוש דכוליה נשפה?! אתה אומר עלו לשלום אל אביכם, אבל בלי בנימין אין זה שלום, אלא הרי החשך של הסטרא אחרא. ור' הקדוש צונחת (תהלים קיט, קסה): 'שלוש רב לאהבי תורתך. ואין למו מכשול.'

ויש להבין מה מקום לצווחה זו, ומה רצתה רוח הקדש לענות לאחיו בזה.

ולעומקו של מקרא יאמר שהיא אותה רוח הקדש אשר אמרה בעת

מתוך כעס] ואמר: האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואמרו עלו לשלום אל אביכם, (בראשית מד, יז). אמרין ליה השלוש דכוליה נשפה?! ורוח הקדש צונחת (תהלים קיט, קסה): 'שלוש רב לאהבי תורתך. יש במדרש זה שלש תמיהות:

- א. לשם מה נער פורפוריה שלו באמרו ואמרו עלו לשלום אל אביכם.
- ב. מה כוונתם בענותם לו ה'שלוש דכוליה נשפה.
- ג. למה התכוונה רוח הקדש כשצווחה 'שלוש רב לאהבי תורתך'.

ובהאיר מדרש זה וחידותיו יש לומר:

באמרו נער פורפוריה כוונתו בזה שיוסף תפס בבגדיו וניער אותם בעת שאמר להם ואמרו עלו לשלום אל אביכם, כמזכיר להם נשכחות על שהפשיטו כתנתו, והורידוהו לבור ועלו כביכול בשלום אל אביהם, כאילו לא ארע דבר.

ועדין נותר להבין תשובתם אליו באמרם ה'שלוש דכוליה נשפה?!

בדרך הפשט, נשפה הוא מלשון חשך. ככתוב [משלי ז, ט'] בנשף בערב

השליכוהו לבור וְנִרְאָה מֶה-יִהְיֶה
חֲלֻמָּתוֹ (וישב, לז, כ').

עֵתָה תֹבַעַת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֶת חֲשֹׁבוֹן
הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הָאָחִים כְּאוֹמֶרֶת: לֹא הֵייתֶם
מִקִּיָּמִים שְׁלֹמֶם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ,
הִיא מִתְקִיָּים בְּכֶם וְאֵין לָמוּ מַכְשׁוֹל,
וְלֹא הֵייתֶם שׁוֹאֲלִים עֵתָה הַשְׁלֹמֶם
דְּכוּלִּיָּה נִשְׁפָּה.

וְעַל דֶּרֶךְ הַצָּח, יִבְוֹאֵר נִשְׁפָּ"ה, בְּדֶרֶךְ
שֶׁל נוֹטְרִיקוֹן:

נֵר שְׁמַאִיר פִּינּוֹת הַחֲשׁוֹכוֹת. וְהוּא
יוֹסֵף הַצַּדִּיק.

^^^

להפטרת שבת חנוכה

זכריה, מפרק ב פסוק יד, עד פרק ז
פסוק ז רְנִי וְשִׁמְחִי בַּת צִיּוֹן

חז"ל קבעו לקרוא בשבת חנוכה את
הפסוקים של מנורת זכריה.

בביאור ההפטרה

ושייכותה לחנוכה

בְּשִׁמְתָ לָב, נִרְאָה בַּעֲלִיל כִּי שְׁלֹשָׁה
פְּסוּקִים מִכָּל הַהִפְטָרָה, הֵם שְׁמִשְׁיִיכִים
אוֹתָהּ עִם שַׁבַּת-חֲנוּכָה. וְהֵם פְּסוּקֵי ב'
וּפְסוּקֵי ג' וּפְסוּקֵי ו' בַּפֶּרֶק ד':
{ב} וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה
(וַיֹּאמֶר) וַיֹּאמֶר רְאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת
זָהָב פְּלָה וְגִלְגָּה עַל רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה
נִרְתִּיָּה עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצָקוֹת
לְנֵרוֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁהּ: {ג} וְשָׁנִים
זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הִגְלָה וְאֶחָד
עַל שְׂמֹאלָהּ: {ד} וַאֲעֵן וַיֹּאמֶר אֶל

אֲבָל מֵאַחֵר וּבַחֲרַתֶּם לִקְיָים וְלֹא יִכְלֹ
דַּבְּרוּ לְשִׁלֹּם, עֵתָה עֲלִיכֶם לִשְׁאוֹל
הַשְׁלֹמֶם דְּכוּלִּיָּה נִשְׁפָּה.

וְעוֹד, שֶׁאִם הֵייתֶם בִּינִיכֶם מַחֲלוּקִת
בַּהֲלָכָה, לִגְבִי אֲבָר מִן הַחַי וְלִגְבִי
מִסַּחֵר עִם הַנָּשִׁים וְכִינוּי הַשְּׁמוֹת לְבִנֵי
הַשְּׁפָחוֹת [כְּמִבְּוֹאֵר בַּלְעוֹמֶקוֹ שֶׁל מִקְרָא
לְפָרֶשֶׁת וַיֵּשֶׁב], לֹא הֵייתֶם צְרִיכִים
לְהִגִּיעַ לַשְּׁנֵאוֹת אִישִׁית. שֶׁהָרִי כְּתוּב
אֶת וְהֵב בְּסוּפָה, שֶׁלְסוּף נִהְיִים
אוֹהֲבִים, וְאַתֶּם תַּחַת זֶה הַגְּבֵרֶת
הַשְּׁנֵאוֹת בִּינִיכֶם. שְׁנֵאוֹת וְיִשְׁנֵאוֹ אֵתוֹ.
אִם בְּאֵמַת הֵייתֶם מַחֲשִׁיבִים עֲצָמְכֶם
לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ, הִיא מִתְקִיָּים בְּכֶם אֶת
וְהֵב בְּסוּפָה, וְאֵין לָמוּ מַכְשׁוֹל.

וְכַשְׁמוּעַ הָאָחִים אֶת דְּבָרֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ
נַעֲשׂוּ כֹלָם אוֹהֲבִים. וְאֲשֶׁר עַל כֵּן יִדַּע
יוֹסֵף כִּי זֶה הַזְּמַן לְהַתְּגַלּוֹת. מִיָּד וַיִּגַּשׁ
יְהוּדָה וְגו' עַד שֶׁנִּתְּגַלְּלוּ הַדְּבָרִים
שֶׁאִמַּר לָהֶם אֲנִי יוֹסֵף.

אֶת תְּצַרִי וְנִתַּמֵּי לָךְ מִהֲלָכִים בֵּין
הַעֲמָדִים הָאֵלֶּה כִּנְגַד מֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹסֵף
[בראשית מא, מד'] וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה
אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פֶרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים
אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רִגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם

וכן לגבי פסוק י"ב ה' וַאֲמָרוּ אֶל־פִּי
יְהוּדָה בְּלִפְנֵי אֲמָצָה לִי יִשְׁכְּבִי יְרוּשָׁלַם
בִּיהֲוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: מִפְּרָשׁוֹ
הַמַּלְבִּים כִּנְגַד גּוֹג וּמִגּוֹג שֶׁאֵת הַמַּלְחָמָה
בּו יִנְהִלוּ יוֹסֵף וְיְהוּדָה: וַאֲמָרוּ "אִז
יָקוּם מִשִּׁיחַ בֶּן יוֹסֵף וּבְנֵי יְהוּדָה יִתְחַזְּקוּ
אִז.

וכן לגבי הפסוק האחרון בהפטרה
[ז, ז'] מִי אַתָּה הֵר הַגְדוֹל לִפְנֵי זֶרְבָבָל
לְמִישֹׁר וְהוֹצִיאָ אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה
תְּשַׂאוֹת חֵן חֵן לָהּ מִפְּרָשׁ מִצּוֹדֶת דּוֹד:
מִי אַתָּה הֵר הַגְדוֹל. עַל מֶלֶךְ גּוֹג יֹאמַר
מִי אַתָּה וְגוֹמ' ר"ל מֶה כַח יֵשׁ בְּךָ
הַתַּחֲשׁוֹב שֶׁאַתָּה הֵר גְּדוֹל לַעֲמוּד בִּפְנֵי
הַמִּשְׁיחַ [הוא משיח בן יוסף אשר
יִלְחָם בַּמַּלְחָמָה גּוֹג וּמִגּוֹג וְיִלְחָם בְּגוֹג,
וּבִזֶּה יִכִּין בּוֹאוֹ וּמַלְכוּתוֹ שֶׁל מִשְׁיחַ בֶּן־
דּוֹד] לְבַל יוֹכַל לַעֲבוּר? לֹא כֵן! כִּי
לְמוֹלוֹ [לְמוֹל מֶלֶךְ הַמִּשְׁיחַ, אַתָּה "הֵהָר
הַגְדוֹל"] תִּהְיֶה כְּאֶרֶץ מִישֹׁר, וּבִקְל
יַעֲבוּר אֵלֶיךָ [הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁיחַ], ר"ל לֹא
יִהְיֶה בְּךָ כַח לַעֲכָב [אַתָּה מֶלֶךְ הַמִּשְׁיחַ
מִלְנֻצָּח בַּמַּלְחָמָה]. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר
וְהוֹצִיאָ אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה. מֶלֶךְ

הַמִּלְאָד הַדָּבָר בִּי לֹאמַר מֶה אֵלֶּה
אֲדֹנִי: {ו} וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלֶי לֹאמַר זֶה
דָּבָר יְהוָה אֵל זֶרְבָבָל לֹאמַר לֹא בְּחִיל
וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם בְּרוּחִי אֶמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: פֶּסוּק ב' מִזְכִּיר בִּפְרִיּוֹשׁ אֵת
מַעֲשֵׂה הַמְּנוּרָה וְהִנֵּה מְנוּרָת זָהָב כְּלִי
וְגִלְגָּל עַל רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נְרָתִיקָ עָלֶיהָ,
וּפֶסוּק ג' מִזְכִּיר הַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה
בְּשֶׁמֶן, וְשִׁנּוּי זִיתִּים עָלֶיהָ וּפֶסוּק ו'
מְדַבֵּר עַל הַמַּסְקָנָה הַעוֹלָה מִנְּסֵי חֲנוּכָה:
נֵס הַמַּלְחָמָה מִחֵד וְנֵס כֶּךָ הַשֶּׁמֶן מֵאִידֵךְ
הַמַּעֲדִידִים זֶה עַל זֶה כִּי לֹא בְּחִיל וְלֹא
בְכֹחַ כִּי אִם בְּרוּחִי אֶמַר יְהוָה.

בביאור ההפטרה

ושׂיכּוּתָהּ לַפְּרָשָׁה

[ולכלל ענייני הפרשות של יוסף]

בהתבוננות בפסוקים ומפרשיהם, עולה
גם שׂיכּוּתָהּ שֶׁל הַהִפְטָרָה עִם כָּלֵל
עֲנִינֵי הַפְּרָשׁוֹת שֶׁל יוֹסֵף, וַיֵּשֶׁב־
מִקֶּץ־וַיִּגַּשׁ־וַיַּחֲזִי, וְכֵן לְגַבִּי הַגְּאוּלָּה
לַעֲתִיד לְבוֹא.

וּכְגוֹן הַחֲלֶפֶת בְּגִדֵי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגְּדוֹל
כִּנְגַד יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וַיַּחֲלֹף שְׂמֹלוֹתָיו,
וּכְגוֹן חֲזִיוֹנוֹת הַלֵּילָה שֶׁל הַמְּנוּרָה כִּנְגַד
חֲזִיוֹנוֹת הַלֵּילָה שֶׁל יוֹסֵף, וְכֵן מֶה
שֶׁנֶּאֱמַר עַל יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגְּדוֹל [ג, ז']
וְגַם אַתָּה תִּדְּרִין אֶת בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמַר

ומהצנתרות לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקות והנרות ארבעים ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים ארבעים ותשע על אור של יום בראשית:

ולעומקו של מקרא ועל דרך הרמז והצח, תהיה הגלגל רמז למעיין הגלות והגאולה, מעיין של אורה היוצא מתוך חשכת הגלות אל אור שבעת הימים של הגאולה ובזה מתקיים בנו [תהלים צ, ט"ו] שִׁמְחֵנוּ פִּימוֹת עֲנִיתָנוּ וכדפירוש רש"י שמחנו לימות משיחנו כמנין ימות שעניתנו בגלות,

וזה שפתחה ההפטר בהפסוקים: {ב, יד'} רָנִי וְשִׁמְחִי בֵּת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָּא וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָךְ נָאִם יְהוָה: {טו'} וְנָלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל יְהוָה כִּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָךְ וְיָדַעְתָּ כִּי יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ: {טז'} וְנָסַל יְהוָה אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אֲדָמַת הַקָּדָשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם, בב"א.

^ ^ ^ ^

ועי' בהפטר בהעלתך על הדלקת
מנורת אהרן הכהן כהשלמה למנורת

זכריה

^ ^ ^ ^

המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה להניחה ביסוד בנין בית העתיד: תְּשַׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ. אז ישמע קול המייה אשר כולם יענו ויאמרו הנה להאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד:

וכן פירש רש"י לעניין הגאולה העתידה {ד, ב'} וַיֹּאמֶר אֵלֵי מָה אַתָּה רֹאֶה וַאֲמַר רֵאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כְּלָה וְגִלְגָּל עַל רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נְרֵתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצָקוֹת לְנֵרוֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁהּ: {ג'} וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הַגִּלְגָּל וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָהּ:

וְגִלְגָּל עַל רֹאשָׁהּ לְשׁוֹן מַעֲיִן כַּמִּין סֶפֶל גָּדוֹל עָגוֹל: וְשִׁבְעָה נְרֵתֶיהָ כַּמִּין בּוֹזִיכִין שְׁנוֹתַיִן הַשֶּׁמֶן וְהַפְתִּילָה לְתוֹכָהּ: שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצָקוֹת לְכָל נֵר וְנֵר בְּאֵין שִׁבְעָה צְנוּרוֹת קִטְנִים שֶׁהַשֶּׁמֶן זֶה מִן הַגִּלְגָּל דֶּרֶךְ אוֹתָן מוֹצָקוֹת לְכָל נֵר וְנֵר. [ג'] וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הַגִּלְגָּל וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָהּ וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ. אֲצִלָּה שְׁנֵי אֵילָנוֹת שֶׁהֵזִיתִים גְּדִילִים בֵּהֶם: אֶחָד מִיָּמִין הַגִּלְגָּל וְאֶחָד מִשְׂמֹאלָהּ וְגו'. והם כמין עריבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתים נחבטים מאיליהם לתוך הצנתרות ומתחממות שם כבמעטן ונעצרים שם בבית הבד והשמן נופל לתוך הצנתרות

הפטרת פרשת מקץ

**[נדחית מפני חנוכה ותהיה
נקראת שוב בשנת ה'תת"א]**

בביאור ההפטרה ושייכותה לפרשה

לכאורה, הקשר של ההפטרה לפרשה נראה לעין כל בפסוק {טו} **וַיִּקֶץ יְשׁוּעָה וַיְהִי חֹלֶם**. והוא כעין איזכור למה שנאמר בתחילת פרשת מקץ: {א} **וַיְהִי מִקֶּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וַיְהִי עֹמֵד עַל-הַיָּאָר וְגו'** **וַיִּקֶץ פְּרָעָה וַיְהִי חֹלֶם**.

ולכאורה, יש לשאול, מהמשך ההפטרה המדברת על משפט שלמה, מה שייכותה לכאורה לחלומו, ומה שייכותה לפרשתנו. ואם משום שצריכים כ"א פסוקים בהפטרה, היה יכול להתחיל ההפטרה מפרק א פס' ל"ט **וַיְהִי מִקֶּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חָלַם** וּלְהַבִּיאַת אֶת כָּל חֲלוֹמוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה עַד פסוק {טו} **וַיִּקֶץ יְשׁוּעָה וַיְהִי חֹלֶם**. אלא ודאי מכוונים היטב הדברים של משפט שלמה גם לחלומו וגם לחלומו של פרעה ופתרונו על ידי יוסף שבפרשתנו. כיצד:

בשימת לב, שתי הנשים באו לפני

מלכים א פרק ג, טו' – פרק ד, פס'

א' : **וַיִּקֶץ יְשׁוּעָה וַיְהִי חֹלֶם** {טו} **וַיִּקֶץ יְשׁוּעָה וַיְהִי חֹלֶם** וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי אֶרֶן בְּרִית אֲדֹנָי וַיַּעַל עֲלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל עַבְדָּיו: (פ) {טז} **אָז תִּבְאֲנָה שְׁתֵּי נָשִׁים וְגו'** [וכל משפט שלמה], {ד, א'} **וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל:**

ובהקדים, [עפ"י לוח ההלכות והמנהגים תשפ"א בעריכת הרב אליהו זלזניק נר"ו]: הפטרת **מקץ** המתחילה במלים **וַיִּקֶץ יְשׁוּעָה** היא **נדירה ביותר**, באשר היא **נדחית** ברוב השנים מפני הפטרת חנוכה. לעתים רחוקות [כשנת ה'תשפ"ד] כאשר פרשת מקץ חלה **לאחר** חנוכה, חוזרין לקרות בהפטרה הראויה לה מלכתחילה, הפטרת **וַיִּקֶץ יְשׁוּעָה**. הפעם הקודמת שהפטרה זו נקראה היתה בשנת ה'תשפ"א, ועשרים שנה קודם לכן, בתשס"א. וכן בפעם הבאה היא תִּקְרָא בעוד שבע עשרה שנים (**ה'תת"א**). הדבר מתאפשר כאשר ראש השנה חל בשבת

הוא רק שגם לה גם לחברתה לא יהיה וגו' ולברר זאת אמר קחו לי חרב, כי בזה יבורר מי הרוצה שיחיה ומי שתתרוצה שימות, וכן היה.

וכפי פיוטו של הרב אברהם אבן עזרא בשירי השבת: צמא נפשי לאלהים לאל חי. לבי ובשרי ירננו לאל חי ראה לגברת אמת. שפחה נואמת. לא פי בנג המת. ובני החי: זאת המקדימה את המת היא השפחה הנואמת, וזאת המקדימה את החי משפחה היא לגברת אמת.

ומעין זה מצינו בפרשה: כשפרעה מספר את חלומו ליוסף, הוא מוסיף מדיליה פרטים שלא היו בחלום. כגון: לא-ראיתי כהנה בכל-ארץ מצרים לרע: וכן: {כא} ותבאנה אל-קרפנה ולא נודע פי-באו אל-קרפנה ומראיתו רע פאשר בתחלה, וכן בשבלים הדגיש את הרע ולא את הטוב, על השבלים הטובות לא אמר מלאות ולשבלים הרעות הוסיף מדיליה תאר: צנמות. ומכאן הבין יוסף שבפתרונו עליו להתמקד בשנות הרעב כיצד יבואו על תיקונם. ולכן מיד הוסיף לפתרונו את הצעתו לפרעה. שהרי פרעה לא בקש עצתו אלא רק פתרונו. אבל הכא הפתרון הוא חלק מהחלום. כשם שדברי הנשים הן הן פתרון משפטן. ואשר על כן יובן מדוע יוסף אינו מתיחס לשנות השפחה אלא

שלמה בסמוך לחלומו: {טו} ניקץ שלמה והנה חלום וגו' {טז} אז תבאנה נשים נשים וגו'. ובזה נראה בעליל כי חכמת שלמה שניתנה לו בחלומו יצאה אל הפעל במשפט שלמה לשתי הנשים.

ועוד, ששלמה הבין מתוך דבריהן את משפטן: {כב} ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנג המת וזאת אמרת לא כי בנג המת ובני החי וגו' {כג} ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובנג המת וזאת אמרת לא כי בנג המת ובני החי: ופירש המלבי"ם: סיפר הכתוב כי בדברם, אמרה הנתבעת בלשון בני החי ובנג המת והתובעת אמרה בהפך בנג המת ובני החי, וכלל בלשון שהאדם יקדים תמיד מה שהוא העקר ויאחר את הטפל, ולפי"ז הסברא נותנת שהאשה שדקדקה להקדים בלשונה בני החי קודם, עקר מגמתה שיהיה החי בנה, והמקדמת בלשונה בנג המת עקר מגמתה שיהיה המת בן חברתה, לא שיהיה החי בנה, ומזה כבר היה יכול להבין ולהכריע מי אמו וגו' בכל זאת הבין שלמה בחכמתו שהאומרת ומקדמת בנג המת הוא מצד שזה עקר מגמתה, וגו' ותדברנה לפני המלך ר"ל שכן דברו כמה פעמים ובכל פעם הקדימה התובעת בנג המת ובני החי, מזה השכיל שעקר מגמתה

ולעומקו של מקרא ועל דרך המוסר ייאמר כי השפע שהושפע הן על שלמה המלך והן על יוסף הצדיק בא מתוך התבטלותם המוחלטת כלפי מעלה. שגם שלמה וגם יוסף לא בקשו לעצמם דבר, ולא התנשאו בחכמתם, שלמה אמר [ג,ז'] וְאֲנֹכִי נָעַר קִטָּן לֹא אֲדַע צֵאת וְבֹא, ויוסף אמר [מא,טז'] בְּלִעְדֵּי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת-שְׁלֹם פְּרָעָה.

וכן אמרו [עירובין יג:]: ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו. בשלמה מה כתיב בה: {ד,א'} וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל: וביוסף מה כתיב ביה וַיְרִיעָהוּ מִן-הַבּוֹר, שמאותו בור ששם השפילוהו, משם הריצוהו לגדולה, וכתיב ביה: {מ'} אֶתְּהַלֵּךְ עַל-בֵּיתִי וְעַל-פִּיךָ יִשְׁקָךְ כָּל-עַמִּי בְּרַק הַכֶּסֶף אֲגַדֵּל מִמֶּךָ: {מא'} וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל-יוֹסֵף רָא הֵנָּה נִתְּנִי אֶתְּךָ עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ושניהם זכו למשיח. משיח בן יוסף ומשיח בן דוד מהרה יתגלו ויתגלה אורם להוציאנו לגאולה המאירה בב"א.

^^^

קוראן בסתם שבע שנים, ובהתייחסו לשנות הרעב קוראן בפירוש: שְׁבַע שָׁנִי רָעָב: {כו'} שְׁבַע פָּרָת הַטֹּבֹת שְׁבַע שָׁנִים הָיָה וְשְׁבַע הַשָּׁבָלִים הַטֹּבֹת שְׁבַע שָׁנִים הָיָה חֵלֹם אֲחָד הוּא: {כו'} וְשְׁבַע הַפָּרוֹת הַבָּרְקוֹת וְהָרַעַת הָעֵלָת אֲחֲרֵיהֶן שְׁבַע שָׁנִים הָיָה וְשְׁבַע הַשָּׁבָלִים הַבָּרְקוֹת שְׁדָפוֹת הַקִּדְּמִים יִהְיוּ שְׁבַע שָׁנִי רָעָב: וכן פירש אור החיים הק': יהיו שבע שני רעב. עוד נראה כי לצד שהשָׁבַע אינו אלא לצורך תיקון שני רעב כמו שגילה לבסוף שצוה ללקט תבואות שני שבע לשני רעב, לזה לא הזכיר אלא שני הרעב כי הוא עיקר הודעת החלום אליו. עכ"ל.

והבנת הדבר מתוך דברי פרעה כמו כן הבנת הדבר מתוך דברי הנשים היא חכמה אלקית אשר נתן ה' ברוח הקדש הן לשלמה הן ליוסף. ובזה נקשרו היטב ענייני ההפטרה של החלום והנשים לפרשת מקץ.

לפיוס, שהאות ש מהמלה ויגש

תורה על ש'לום. והצירוף גש, יורה על רדיפת שלום, כפי שאמרו תינוקות של בית רבן בפירוש האותיות. בפרק

הבונה [שבת קד.], שהקגל של ה'ימ"ל תורה על ריצה ורדיפה. שה'לומל חסד רודף אחר ה'ל, כשם שהאות ג' רודפת אחר האות דל"ת.

כן הוא בענינינו, הרגל של הג' בויגש תורה על ריצה ורדיפה אחר הש' הוא השלום. ומצאנו אם כן שיהודה נישג למלחמה ולפיוס שהוא רדיפת שלום.

לתפילה, שהאות ש מהמלה ויגש תורה גם על ש'ועה. והצירוף גש, יורה על זריזות ודבקות בתפילה כנ"ל.

ולעומקו של מקרא, לילך בדרכם של תינוקות של בית רבן הנ"ל, יש לדרוש צורת הש"י,ן, שהיא כשתי ידים מונפות למרום בתפילה משני הצדדים, והראש בתווך.

ויגש אליו יהודה ויאמר כי אדני
ידבר-נא עבדך דבר באזני אדני
ואל-נחר אפך בעבדך כי כמוד
כפרעה (מד, יח')

יש ליתן טעם מדוע יבחר הכתוב בלשון ויגש דוקא ולא ויקרב וכדומה. ועוד יש ליתן טעם בכל ה"גישות" שבפרשה. כגון מה שאמר יוסף גשו-נא אלי. (מה, ד'), וכן גשנה וארץ גשן.

ולעומקו של מקרא יש לומר על פי מה שפירש רש"י בבראשית י"ח כג' עה"פ ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע וז"ל: מצינו הגשה למלחמה הגשה לפיוס והגשה לתפלה ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות ולפיוס ולתפלה. כן גם כאן נגש יהודה לכל אלה השלשה. למלחמה, לפיוס ולתפילה:

למלחמה, שהאות ג' מהמלה ויגש תורה על גבורה. שהיה מוכן להילחם אם לא יצליח לפייס את יוסף, וכן מובא במדרש רבה. שאמר יהודה ליוסף ואם שולף אני את חרבי, ממה אני מתחיל ובפרעה רבך אני מסים.

לומר גִּשְׁנָה. לעורר דבר זה ששם
מקום השכינה.

^ ^ ^ ^

וְאֵל-יִתְרַ אֶפְסָה פִּירֶשׁ"י, מכאן אתה
למד שדבר אליו קשות. ויש לשאול,
לכאורה יכול היה רש"י להוציא
פירושו מלשון יִדְבָּר נָא עֲבֹדָה דְּבָר
בְּאֶזְנֵי אֲדֹנָי. שדבור יורה לעולם על
לשון קשה כמו וַיִּדְבָּר אֱלֹהִים אֶל-
מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' [וארא, ויב'].
אלא מכיון שבתחילה נאמר וַיֹּאמֶר כִּי
אֲדֹנָי, ואמירה היא לעולם לשון רכה,
כמו [שמות יט, ג'] כֹּה תֹאמַר לְבֵית
יַעֲקֹב, שנאמר בה אמירה רכה לנשים,
שוב איני יודע כיצד דבר יהודה ליוסף,
בויאמר או בוידבר. לכן פירש רש"י
שדבר אליו קשות, ונלמד הדבר מתוך
דבריו של יהודה, שאמר וְאֵל-יִתְרַ אֶפְסָה
בבחינת יבא השלישי ויכריע ביניהם.
שהצירוף של יִתְרַ עם אֶפְסָה יורה על
דיבור קשה.

ועל כל הנ"ל יש ליתן טעם מדוע
יפסח יהודה על שתי הסעיפים, גם
וַיֹּאמֶר וגם יִדְבָּר.

והאות יו"ד שבמלה וַיִּגֶשׁ, תורה על
יהודה שנגש לכל אלה.

וכשם שמצינו שלש אלה אצל
יהודה, כן יש לומר שגם אצל יוסף
נמצא שלש אלה, למלחמה, פיוס
ותפילה. ואשר על כן גם יוסף
משתמש בצירוף ג ו ש, באמרו גִּשְׁנו-
נָא אֱלֹי. (מה, ד').

וכן האות יו"ד שבמלה וַיִּגֶשׁ, תורה
גם על יוסף שנגש לכל אלה כשם
שהורתה כך על יהודה.

וכן הוא פירוש המילה גִּשְׁנו. ארץ
אשר שם יהיו מוכנים להילחם
מלחמת היצר, ארץ בה יִמָּצְאוּ השלום
והשלווה עד תחילת השיעבוד, ארץ
אשר משם תעלה תפילתם ושועתם
של בני ישראל אל האלקים מן
העבודה.

וזה אשר שלח יעקב את יהודה
להורות לפניו גִּשְׁנָה. שם תהיה
מלחמתה של תורה, שם יהיה הפיוס
השלום והשלווה, שם יהיה מקום
השכינה, מקום התפילה. ולכן הטיל
לה הכתוב במילה גשן אות ה' בסופה,

אליו "אם **נא** מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה וגו'". וזה שאמר יהודה ידבר **נא** עבדך דבר באזני אדוני.

ועוד יש לומר שכך אמר לו: יגיע זמן אשר יאמר בו על פרעה "אשר לא ידע את יוסף". וכאומר לו כדברי מרדכי היהודי לאסתר המלכה: ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות. שאז גם אתה תצטרך לחסדיו של פרעה.

ועוד אמר לו, פי כְּמוֹדָּהּ כְּפָרְעָה. שעתיד אתה לומר **מִי-כְּמִלְכָּהּ**, כפרעה שאמר על הים **מִי-כְּמִלְכָּהּ** ומי כְּמוֹדָּהּ בכ"ף דגושה, כששטפוהו המים. והמים יכנעו מִפְּנֵי, מפני נחשון בן עמינדב למטה יהודה, כשיכנס אליהם עד צוארו. ואתה, האם רוצה אתה להכנע לפני המים כפרעה, או רצונך שהים יכנע מפניך.

ועוד אמר לו יהודה: לעתיד לבוא גם אתה תבקש לדבר באזני פרעה, רשות לקבור את אבא במערת המכפלה. ותבקש ממנו כשם שאני מבקש ממך: **וְאַל-יָמַר אִפְסָה בְּעֵבְרָהּ.** ומידה כנגד מידה תנהג בך, אם **לא יָמַר אִפְסָה בְּעֵבְרָהּ**, כן יִשְׁמְעוּ דבריך על אוזן פרעה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שדיבר יהודה עם יוסף כלשוננו של יוסף. שלעתים יוסף דבר קשות כמו **מרגלים אתם**, ולעתים רכות, כמו **את האלקים אני ירא**. וכן ברך את בנימין **אלקים יחנך בני**. ויצר הדבר בלבול גדול אצל האחים. ובבוא יהודה לסדר דבריו, ענה לו כלשוננו. בתחילה בלשון רכה. **וַיֹּאמֶר פִּי אֶדְנִי** ומיד לאחר מכן בלשון קשה **יְדָבָר-נָא עֲבָדְךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֶדְנִי**. ולכן השתמש בלשון **נָא** המשתמעת **לשני פנים**. הלשון הא' **בבקשה**, והלשון השניה **עכשיו** שהוא מורה על גבורה וניצוח, כתרגומו **כְּעַן**. **ומעתה**, נעשה יהודה כגוזל את החנית מיד המצרי [כאמור בבניהו בן יהוידע שמואל ב, כג, כא' ויגזל אֶת-הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיִּהְיֶהוּ בְּחִנְיָתוֹ], ובאותה לשון של יוסף הוא מדבר עמו, ובזה נסתתמו מענותיו, ונכמרו רחמיו וידע כי מתקרבת העת להתגלות.

^^^

פי כְּמוֹדָּהּ כְּפָרְעָה. כאן רמז לו שלא לעולם חוסן. **כְּפָרְעָה**. שיבוא יום ויצטרך לטובתו של פרעה. כי לב מלכים ושרים ביד ה'. משפיל אף מרומם. ועוד יגיעו ימים אשר לא יהיה בהם חפץ, ותצטרך לפרעה להתחנן

לומר ללא הטפחא כגון: **וַיִּנָּתֵר הָיָא לְבָדּוֹ לְאָמּוֹ וּלְאָבִיו**. וכשם שבנימין נותר לבדו מאמו, כן יוסף נותר לאביו משאר אחיו באהבתו אותו. וכפי שמעיד הכתוב [בפרשת וישב לו, ג'] **וַיִּשְׁרָאֵל אֶהָב אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בָּנָיו**. ועל כך היתה ההתנצחות בעומק לבבם.

ועוד יש לומר, וַיִּנָּתֵר הָיָא לְבָדּוֹ כאן רמז לו שהוא מוכן למאבק כפי שיעקב אביהם נאבק עם המלאך ויוכל, שנאמר בו **ויותר יעקב לבדו** ויאבק איש עמו. ואתה הוא האיש ואני מלך בבית אבא, ואני מוכן למאבק. ועל דרך הפשט מוכן הוא למלחמה על בנימין.

ולעומקו של מקרא הדגיש יהודה באמרו **וַיִּנָּתֵר הָיָא לְבָדּוֹ, גַּם לַאֲהַבְתִּי אֲבִיו**. וכאמרו שמוכן הוא למאבק גם על כך שאין יוסף לבדו לאביו. אלא גם בנימין וכן שאר האחים.

ועוד יש לומר, וַיִּנָּתֵר הָיָא לְבָדּוֹ, וביעקב הוא אומר [בראשית לב, כה'] **וַיִּנָּתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וּדְרָשׁוּ בּוֹ לְבָדּוֹ**. שנשאר לעבור את מעבר יבק לפכים קטנים.

או כלך לדרך זו: שירמזו דבריו של יהודה לימות המשיח. על דרך סרסהו ודרשהו: כשהמלה **נָא** האמורה כאן תשתמע בלשון עתה, כדברי התרגום וכן"ל. וכאמרו: **עכשיו אני עבדך ואתה אדוני**. לעתיד לבוא משיח בן יוסף שיבוא ממך, יכשיר את הקרקע למשיח בן דוד שיבוא ממני.

~~~~~

וַיִּנָּתֵר הָיָא לְבָדּוֹ

וַיִּנָּתֵר הָיָא לְבָדּוֹ לְאָמּוֹ וּלְאָבִיו אֶהָבּוֹ. (מד, כ')

לאמו מוטעם בטפחא, והוא כעין הפסקה קלה, ומחלקת בין אמו לאביו. **לְבָדּוֹ לְאָמּוֹ, וּלְאָבִיו אֶהָבּוֹ**. ועל דרך הפשט יכוון יהודה לבנימין, שלאמו הוא לבדו, אך לא לאביו, שיש לאביו עוד בנים. ואשר על כן, אביו אהבו לבנימין מכל בניו.

ויוסף לא אהב את הטפחא שבדבריו של יהודה, כי ידע שאביו לא ישכח אהבתו אליו לנצח, ודרש ללא הטפחא, וכך רצה לומר לו: היה עליך

הגלות. ולכן נִיָּתֵן אֶת-קִלּוֹ בְּבָכִי.
(מה,ב')

^^^

נִיָּתֵן אֶת-קִלּוֹ בְּבָכִי
(מה,ב')

יש לברר ענין הבכי שהרי התורה לא
תדבר ברגשות בלבד, אלא במידת
השכל הנרצה כדי להבין הלכות הנפש
בכוונות עמוקות נצחיות. ולעולם
יגבר השכל על הרגש בדרך התורה.
ועל כן יש לברר מה ענין הבכי לכאן.

ושמא יש לומר שְׂקוּל הַבָּכִי הוא קול
הגלות הממששת ובאה, כנ"ל.

וכמו שמצינו במסכת ברכות (ג).
כדאמר לו אליהו הנביא לר' יוסי בני
מה קול שמעת בחורבה זו ועונה ר'
יוסי: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה
ואמרת אוי [והכוונה לצער השכינה]
שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי
והגליתי את בני לבין האומות. ואשר
על כן גם כאן הוא קול הבכי של
הגלות.

^^^

הכי נמי על דרך הצח, יֵאמֶר,
שבאומרו נִיָּתֵן הָיָא לְבָדּוֹ, יִדְרֹשׁ
לְכָדּוֹ מלשון מלכודת. באשר לְכָדּוֹ
יהודה ליוסף במלכודת אשר טמן לו,
לומר לו כנ"ל שבנימין נותר לבדו
לאביו וכביכול אין יוסף בעולם, עד
שהוצרך יוסף להתגלות ולומר: יש
יוסף בעולם.

^^^

וְנִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ
(מד,ל')

בְּנִפְשׁוֹ בִּ"ת רפה. וכאילו יִקְרָא וְנִפְשׁוֹ
קשורה וְנִפְשׁוֹ, וְנִפְשׁוֹ קשורה, וְנִפְשׁוֹ
קשורה, ללא הפסק כלל.

ועל דרך הצח, רמז הכתוב גם ליוסף
שנקרא היה נער, [וישב לז,ב'] וְהָיָא
נֶעֱר אֶת-בְּנֵי בְלָקָה וְאֶת-בְּנֵי זִלְפָּה
נָשִׂי אָבִיו, וְעָתָה כְּבֹאֵי אֶל-עֶבְדְּךָ אֲבִי
וְהַנֶּעֱר [ויכוון לבנימין וגם ליוסף]
אֵינָנוּ אֲתָנוּ וְנִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ.

וכאן הודה יהודה שנפש אביו
עדיין קשורה בנפשו של יוסף. וגם
בזה ידע יוסף כי קרובה העת
להתגלות. ומעת ההתגלות תחל

אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אֲבִי חַי

(מה,ג')

כאן לא אמר אחיכם, אלא רק לבסוף. וגם לא אמר אביכם. וגם לא התכוון לשאול אלא לומר, אני יוסף של העוד אבי חי. ממה שחששתם, הרי הוא לפניכם. חששתם שאהיה הממשיך של אבא, ולא עלה בידכם להשליכני הבורה ולמצרים החשוכה. אני יוסף של העוד אבי חי. ככתוב [וישב לז,ב'] אֵלֶּה תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבְגִלָּל שְׁנֵאתְכֶם הַכֹּל בֹּא בַעֲקֵבָה.

ולכן לא אמר כאן אחיכם, שֶׁאֵלּוּ הֵם דְּבָרֵי מוֹסֵר נֹקְבִים עַד הַתְּהוֹם. שאילו לא שנאתם אותי היה הכל במישור. ונקט דבריו בתוכחה מסותרת ואהבה גלויה. שבכל מעשיו ודיבוריו נזהר בכבודם לא להכלימם ולא להוכיחם בגלוי, אלא בדרך מסותרת ובמשל ובחידות. ולכן לא אמר כאן אני יוסף אחיכם, כדי ליראם שיתנו לב לשוב, וימחל להם. ורק לאחר שעשו תשובתם בדרך של שתיקה ובהלה, אמר להם אני אחיכם.

~~~~~

גִּשְׁוּ-נָא אֵלַי

גימל ושיין

(מה,ד')

יש ליתן טעם בענין גישה זו, ובכל ענייני הגישה שבפרשה. כגון: ויגש, גשנה, ארץ גשן וכו'. וי"ל שהוא מלשון תרתי משמע: לשון קרב והתקרבות. שלאחר הקרב כביכול, חלה ההתקרבות. או תאמר שהוא לשון אחת בעלת שני צדדים: התקרבות בעוז ותעצומות. וכן בהפטרה [יחזקאל לו, טז'ז'] לעניין עץ יוסף ועץ יהודה: "וְקָרַב אֲתָם אֶתְּךָ אֶל-אֶתְּךָ לֵךְ לַעֲץ אֶתְּךָ".

וכן, ארץ גשן ארץ ההתקרבות לה'. לכן נקטה התורה לשון גש, שעתה הגיעה העת לקרב את הרחוקים. ובכל מקום שנאמר גימל ושיין מצאנו התקרבות בעוז ותעצומות. כגון [שמות ט'] "ויעמוד העם וינועו מרחוק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים." וכגון: [בראשית לג,י] נגש יוסף ורחל. וכרש"י שם: בכלן האמהות נגשות לפני הבנים, אבל ברחל, יוסף נגש לפניה, אמר, אמי יפת תואר, שמא יתלה בה עיניו אותו רשע, אעמוד כנגדה ואעכבנו

נגש יוסף ורחל וכפרש"י שם **נגש** יוסף, אמר יוסף אעמוד כנגדה ואעכבנו, ובעבור כיבוד אם של יוסף **שנגש** אל מול עשו, זכה לארץ **גשן**, לכלכל את אביו ואת אחיו לחם לפי הטף. **אשר על כן קרא למקום גשן. ועל דרך הצח: שידע כי כאן חפץ ה' שיתרבו בתעצומות ותתגלה גבורת נשים-רבוא נפש עליהם. ר"ת גשן.**

ועוד על דרך הרמז, תרמוז המילה ויגש לרדיפת שלום. כדאמרו במסכת שבת פרק הבונה, אמרו תינוקות של בית רבן, מדוע ג לפני ד, גימ"ל גמול, דל"ת דלים. ודרך כתיבת האות ג' שהיא נראית כרגליים רצות. שכן דרכו של הגומל דלים לרוץ אחר הדל. כמו כן כאן יש לומר שדרכו של הגומל חסד עם רעהו לרדוף אחר השלום. לכן ויגש מורה על רודף שלום. גימ"ל רדיפת הגומל, שי"ן שלום.

ועוד יש לומר, ה"ג רגליו מוצבות ארצה. וה"נ ראשו וידיה פרושות כלפי מעלה, כנ"ל, לרמז על תפילה וזעקה. שמתחילה גמל אתם פרעה חסד, להושיבם בגימל של גשן. ואחר

מלהסתכל בה, מכאן זכה יוסף לברכת "עלי עין".

ואשר על כן לשון גש הוא גם לשון קרב. **ולעתים הקרב הוא דרך להתקרבות, כענין יהודה ויוסף. כי היה זה קרב לשם שמים שסופו להתקיים.**

וכן לקמן מה שנאמר בארץ רעמסס כאשר צוה פרעה. וכי ברעמסס צוה להושיבם, והלא לא צוה להושיבם אלא בארץ גשן ולא ברעמסס. אלא כפירש"י שם: רעמסס מארץ גושן היא.

ולעומקו של מקרא, היא רעמסס היא גשן. אלא שנקראת רעמסס על שם שרי מסים למען ענותו בסבלותם, וזהו רע מסס, והרמז בפסוק הוא שהושיבם ברעמסס כאשר צוה פרעה. כאשר צוה פרעה המלך החדש אחר כך להעבידם בפרך ברע ובמסים. ונקראת גשן, שהוא כינוי לעוז ותעצומות, שם יתגברו על כל הרע אשר ניסו המצרים למסס את ישראל, ומשם יזכו לגאולה שלימה מעבדות מצרים [ר"ת ג"ש], ויצאו מגשן בעוז ותעצומות. ובזכות אשר

ועוד, ערל"ה בגימטרי' **ש"ה** שהוא בגימטרי' קטנה גם שמונה. ובזה רמז להם שהוא יוסף, כי סוד זה שנולד מהול מסור רק להם.

ועוד י"ל שגם נרמז בפסוק שייכות לברית מילה **מ"ו** ויאמר. שנא' לגבי ברית "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב".

ועוד יש ליתן טעם במאמר חז"ל זה שהביאו רש"י. מה הטעם שהראה להם שהוא מהול, והרי מילתו היתה בידי שמים. אלא הוא הדבר אשר רצה להוכיח להם שבזה הוא יוסף. כי היה ידוע הדבר הזה שנולד **מהול כיעקב אביו**. ואדרבה, זה הסימן שיוסף הוא, שיודע סוד זה.

ובשימת לב ולעומקו של מקרא, אותן אותיות **ג ו ש** הן תיקון לרשעת האנשים החטאים אשר בסדום, כפי שביזוהו ללוט לפני המלאכים, באמרם **גש-הלאה**, וכן באמרם **האחד בא-לגורל נישפט שפוט**, וכיוון הכתוב בזה להיותם שטופים בעבירות העריות. ואשר על כן, תקן כאן הכתוב והשתמש באותה לשון של **ג ו ש** כדי לנקות כל חשד מיהודה [לעניין תמר]

כך **שעבדם** בפרך ברעמסס ויזעקו בני ישראל אל האלקים מן העבודה. היא ה"ש" של **גש**, כאדם הפורס ראשו וידיו למעלה בתפילה וב**שן**ע. ועל דרך הצח יהיה גש"ן נוטריקון: **גם שועתנו נתקבלה**.

ומעתה יובן מדוע אמר בלשון רכה ותחנונים **גשו נא אלי**. כי יש ב"גשו" טעם של מלחמה. וכמו שמצינו בשמואל ב' באמור דוד לאחד מן הנערים "ניקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר **גש פגע בו ויפגהו וימת**". לכן מצד אחד אמר יוסף בתקיפות כיאה למלך "גשו", ומצד שני בפיוס ותחנונים "נא" כיאה לאח המחפש את האחווה.

ועוד יש לומר, גשו נא אלי פירש רש"י [והוא מב"ר], הראה להם שהוא **מהול**. ויש לעיין היכן רמוז דבר זה בפסוק. ושם יש לומר שלמד זאת מ"**אלי**", שהוא משתמע גם לשון מילה. ומה שחסר מ"מ" כי נולד מהול. והאות מ' עם המילוי (מ"מ) בגימטרי' קטנה **שמונה**, כנגד שמונה ימי מילה, שלא היה צריך לחכות שמונה ימים כי נולד מהול.

וכן לנקות כל חשד מיוסף הצדיק
[לעניין אשת פוטיפרע].

וכמבואר בלעומקו של מקרא לפרשת
וירא על הפסוק: **וַיֹּאמְרוּ בָא-לְגֹרֶם וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט**
עֲתָה נִרְעֶה לָּךְ מִהֶם וַיַּפְּצֵרוּ בְּאִישׁ
בְּלוֹט מֵאֵד וַיִּגְשׁוּ לַשֹּׁפָר הַדֶּלֶת
(יט,ט') שאומרם **גֶּשׁ-הָלָאָה** נראה
כתרתי דסתר. **גֶּשׁ** כוונתו התקרב,
הָלָאָה כוונתו התרחק. **אלא** שרמוז
הכתוב לדברי רב אשי במסכת מגילה
[כה:] **אמר רב אשי** האי מאן דסני
שומעניה שרי ליה לבזוייה בג' וש'.
ופירש"י שם: דסני שומעניה.
שיוצאות עליו **שמועות רעות**
ושנואות שהוא נואף. וכך יהיה
תרגום דבריו של רב אשי: זה אשר
יוצאות עליו שמועות רעות ושנואות
שהוא נואף, מותר לבזותו בגימ"ל
ושי"ן. **ומהו בג' ושי"ן:** פירש רש"י:
בר גירתא שְׁמָה סְרִי'ה, כלומר: **בן**
הנואפת שמה מקולקל. כך הוא
בתשובות הגאונים שמותר לבזות גם
את אמו שילדתו. ורבותי מפרשים
גיופא שְׁיִיטא שטייא. [נואף שוטה
משתטה]. וזה שאמרו לו **ג"ש הלאה**.
שביזוהו בגימ"ל **ושי"ן**. וכן ביזוהו
בג' וש' גם באמרם **הָאֶחָד בָּא לְגֹרֶם**

וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט. לומר **שְׁפוֹט** הוא
אצלנו: **גם** מעמיד עצמו כח **שוב**, **וגם**
שמועותיו שנואות. וזה הוא **גֶּשׁ**
הָלָאָה. שביזוהו בג' וש'.

אבל כאן בפרשתנו, כאמור, טָהַר
הכתוב כל חשד בענין זה הן אצל
יהודה והן אצל יוסף בהשתמשו בלשון
גימל ושין לטובה ולברכה. זה שאמר
הכתוב **ויגש** אליו יהודה, וכן אמר
יוסף: **גשו** נא אלי.

וכדלעיל, על דרך הרמז, שתרמוז
המילה **ויגש** לרדיפת שלום. שהאות
ג נראית כרודפת אחר האות **ש**,
להיות כאהרון הכהן רודף אחר
השלום. לכן **ויגש** וכן **גֶּשׁוּ נָא אֵלַי**
מורה על התקרבות של רדיפת
השלום.

~~~~~

כפל הלשון בדברי יוסף

פיוס ומוסר

יש ליתן טעם לכפילות שבפסוקים:
כִּי לְמַחְיָה שָׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם,
(מה,ה')

וְעַתָּה לֹא-אַתֶּם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי
הָאֱלֹהִים וגו': (מה,ח')

אזה"ח הק' פירש כפל הלשון,
הראשון שלא יעצבו, והשני שאין
בלבו שנאה.

ולעומקו של מקרא ידרש בדרך
נוספת, בדרך של אמונה בהשגחת
השם בעולם:

שבתחילה אמר להם בדרך של הודאה
בהשגחה ופיוס וניחומים שכביכול
הייתם שליחים ביד הקב"ה: וְעַתָּה |
אֶל-מַעֲצָבֹו וְאֶל-יִסְחָר בְּעֵינֵיכֶם כִּי-
מִכַּרְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי לְמַחְיָה שָׁלַחֲנִי
אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם,

והלשון השני הוא בדרך של ריחוק
ומוסר שלא ימלא לבם גאווה שכביכול
בזכותם נהיה למלך על כל מצרים:
וְעַתָּה לֹא-אַתֶּם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי
הָאֱלֹהִים וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לַפְרָעָה וּלְאֹדוֹן

לְכָל-בֵּיתֹו וּמִשָּׁל בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם
(מה,ח')

לכן הדגיש ועתה לא אתם שלחתם
אותי הנה כי האלקים, וכו'. האלקים
הוא שלחני וַיְשִׁימֵנִי לְאָב לַפְרָעָה
וגו'.

וכביכול אומר להם: מה שנשלחתם
על ידי ההשגחה העליונה למכרני
למצרים, אין זה מוריד מהצורך שלכם
לשוב ממעשיכם. שמגלגלים חובה על
ידי חייב, ואף כי יש בזה צד זכות,
שכך נהייתי מלך, אע"פ כן, לא
זכותכם גרמה אלא רצון מלפני
האלקים.

או פלף לדרך זו, שהדריכם בנתיב
התשובה מיראה ומאהבה.

ובאומרו וְעַתָּה לֹא-אַתֶּם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי
הֲנֵה כוונתו להורות להם דרך תשובה
לבת השובבה. שעל פי המדרש
בראשית רבה וְעַתָּה הוא לשון
תשובה. [בראשית ג,כב'] וְעַתָּה
פֶּן יִשְׁלַח יָדֹו וְלָקַח וגו'. וכן בילקוט
שמעוני ועתה מלמד שפתח לו ה' בה
פתח של תשובה, כמה דאת אמר:
"ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל
מעמך."

וְעַתָּה. והוא גם לשון מהירות וזריזות. וכאומרו **וְעַתָּה עָלֹי אֶל-אֲבִי.** ומה תלמוד לומר **מִהָרִי.**

ולעומקו של מקרא יש לומר שסיבת המהירות שלא יעכבו את תחילת הגלות כדי שהגאולה גם היא תגיע בזמנה, **לסוף רד"ו שנה.**

ולכן אמר **רָדָה אֲלֵי שִׁכְבְּרִי** נחסרה כמעט שנה מרד"ו, ולכן אמר **מִהָרִי**, שאם יתעכבו יצטרכו להשלים ולְאַחֵר את הגאולה בשנה.

~~~~~

רָדָה אֲלֵי אֵל תַּעֲמֹד

יש ליתן טעם לאומרו לאביו **אֵל-תַּעֲמֹד.** שהיה די לו לומר **רָדָה אֲלֵי.** ואם משום שירצה לזרזו, הרי תוספת האות ה' כבר מורה על זירוּת. **רָדָה,** במקום רד. והוא גם **לשון כבוד** יותר מאשר יצוהו רד. ומדוע יוסיף כביכול לצוותו, **אֵל-תַּעֲמֹד.**

ולעומקו של מקרא ועל דרך דיוק הלשון, יש לומר שהפֶּעַל **תַּעֲמֹד** תשמש כאן לשון **נסתרת,** ולא לשון

לכן אמר **וְעַתָּה | אֵל-תַּעֲצָבֻי** שאין תשובה אלא **מתוך שמחה.** ואמר פעמיים **ועתה. ועתה.** בראשונה להזהירם **שישובו מאהבה** ולכן דבר אתם **ניחומים,** ובשניה להזהירם **שישובו מיראה,** ולכן דבר אתם מוסר.

ואע"פ שהדרך הנכונה בתשובה היא קודם תשובה מיראה ואח"כ מאהבה, כאן משום **אחוה ושלום** ראה בראשונה לעודדם בלשון תנחומים, **ומאהבה.** ובשנייה הזהירם בלשון של ריחוק באמרו: **ועתה, לא אתם** שלחתם אותי הנה, לומר להם, כשם **שאין אני מתגאה** בשליחותי, כן אתם **אין לכם להתגאות בחלקכם,** וזה יורה על תשובה מיראה.

~~~~~

מִהָרִי

מִהָרִי וְעָלֹי אֶל-אֲבִי וְאַמְרָתִם אֲלֵי כִּי אָמַר בְּנִי יוֹסֵף שְׂמֵנִי אֱלֹהִים לְאֶדְוֹן לְכָל-מִצְרַיִם רָדָה אֲלֵי אֵל-תַּעֲמֹד. (מה,ט')

יש ליתן טעם לאומרו **מִהָרִי,** שהרי נסמך פסוק זה לקודמו שם נאמר

וכה תאמרו: שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֶזְזוֹן לְכָל-
מִצְרָיִם.

שאם תִּשְׁנֶנּוּ מדברי, לא יאמין לכם.

ואכן, בתחילה שינו מדברי יוסף,
ואמרו עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי-הוּא מֵשֵׁל
בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם, בלא להזכיר שם
שמים.

ולא אמרו ליעקב אביהם כאשר צִוּם
יוסף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֶזְזוֹן לְכָל
מִצְרָיִם, ומכיון שלא הזכירו שם
שָׁמַיִם כפי שאמר יוסף: שְׁמֵנִי אֱלֹהִים
לְאֶזְזוֹן לְכָל-מִצְרָיִם, לכן נִפְגַּע לְבֹו כִּי
לֹא-הָאֵמִין לָהֶם. וכך אמר יעקב
לבניו: אם אין כאן שָׁם שָׁמַיִם זֶה לֹא
יוסף! כי מידתו של יוסף היא: שם
שמים שגור בפיו (וכפירוש רש"י
לט, ג').

ומשנאמר [מה, כז'] וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֵת
כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם,
כלומר שְׁמֵנִי אֱלֹהִים, מיד ותחי רוח
יעקב אביהם.

^^^

לְנוֹכַח לאביו, שהרי אֵל-תַּעֲמֹד הוא
לשון קשה ואינו ראוי שיצוה כך את
אביו.

אם כן, מה היא הלשון הנסתרת,
שהפעל תַּעֲמֹד משמש גם לנסתרת,
יש לומר שכוונתו בזה לגאולה
שלאחר הגלות. כגון: היא, הגאולה,
אֵל-תַּעֲמֹד.

ואשר על כן, כך יובנו דברי יוסף
ליעקב אביו: רְדָה אֵלַי אבִי, [כְּדֵי שֶׁ]
אֵל-תַּעֲמֹד הגאולה. אלא תגיע בזמנה,
כפי שקבע קורא הדורות מראש.

^^^

כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף כֹּה וְלֹא אַחֲרָת

וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף.
(מה, ט')

יש לשאול מדוע הדגיש לומר כֹּה
אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף.

ויש לומר שכך אמר להם: אֵל תִּשְׁנֶנּוּ
מדברי שאני אומר לכם לומר לאבִי,
כֹּה אָמַר בְּנֵי יוֹסֵף, כֹּה וְלֹא אַחֲרָת !

דיבה לבנימין, כן כוונתו עתה טהורה אליהם.

~~~~~

**וְהִקְלָה נְשָׁמָה בֵּית פְּרָעָה לְאֹמֶר בָּאוּ
אֶתִּי יוֹסֵף (מה, טז)**

וְהִקְלָה חסר וא"ו. כדלעיל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעָהּ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ לְעֵקֶב אֲשֶׁר-שָׁמַע אֲבֹרָהָם בְּקִלְי [תולדות כו ד-ה]. וכן **הִקְלָה** קֹול יַעֲקֹב וְהִזְכִּיר יְגִי עֲשׂו [כו, כב] הִקְלָה חסר וא"ו.

ועל דרך הרמז והסוד, וְהִקְלָה בלי וא"ו הוא הקל ממנו מתברכים הגויים, כי הם שומעים את הקל ה**חיצוני**, בלי מתיקות התורה, **בלי הוא"ו המקשרת ביננו ובין בורא עולם**, ולכן כשאמר והתברכו בזרעך כל גוי הארץ נאמר **בְּקִלְי**, בלי וא"ו.

אך הִקְלָה קֹול יַעֲקֹב, הקול השני הוא עם וא"ו, שהוא חיבור התפארת בין שמים וארץ, הוא הקול הפנימי של התורה עם מתיקות התורה, הקול

**וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת וְעֵינֵי אֶתִּי
בְּנִימִין כִּי-פִי הִמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם.
(מה, יב')**

פירש"י כשם שאין בלבי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתו, כן אין בלבי שנאה עליכם. ופשוטו של רש"י מתייחס להזכרת השם בנימין.

ויש ליתן טעם מדוע שינה בלשון ואמר **עֵינֵיכֶם רְאוּת** כי פי **הִמְדַּבֵּר**. שהיה צריך לומר והנה **אזניכם שומעות ואזני אחי בנימין** כי פי **המדבר אליכם**, ומה שייך לומר **עינים רואות לפה מדבר**.

ויש לומר כי כיוון בזה לפי הפשט, שעניי בנימין אחיו, שהיה רגיל אצלו, רואות צורת חיתוך האותיות של פיו בעת היותו מדבר, וזה יכול להכיר אחיו הקרוב יותר מאחרים.

ולעומקו של מקרא כיוון בזה כדלקמן בפסוק **[מה, כב'] חֲלַפְתָּ שְׂמֹלְתָּ לְאֶחָיו וְלִבְנֵימִין: וְנִסְחַף שְׂמֹלְתָיו, רמז להם שְׂמֹלֹתָיו** הוחלפו גם הם, ותיקן הנגע של הוצאת דיבה ושם רע, ובוחר הוא את **מְלֹתָיו**, וכשם שמעולם לא נתכוון בהוצאת

**וְאַתָּה צְוִיתָהּ זֹאת עֲשׂוּ קָחוּ-לָכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם
וּלְנִשְׁיָכֶם וּנְשֵׁאתֶם אֶת-אֲבִיכֶם
וּבְאֵתָם (מה, יט')**

**וְעֵינֵיכֶם אֶל-תַּחֲסַל עַל-כְּלִיכֶם כִּי-
טוֹב כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא.
(מה, כ')**

וְעֵינֵיכֶם. מובא במנחת שי. חסר יוד
תניינא, [כלומר היוד בין ה-ג וה-כ],
והוא יחיד במקרא. והנון בשוא נע.
ולא בצירי. כי הוא לשון יחיד. עכ"ל.
ויש ליתן טעם מדוע שינה הכתוב
לומר **עֵינֵיכֶם בלשון יחיד**.

ושמא י"ל, דפרעה, נתן עין הרע
בממונם, ואמר להם כאדם שכביכול
מטיב עם חבריו, אך למעשה מכשילו
בעצה שאינה הוגנת לו. וכיוון דבריו
לומר שלא יחוסו על כליהם וישאירום
הפקר בארצם, וישתמשו רק בכלי
מצרים, כדי שיהיו תלויים בו
ובטובתו.

אך עדיין יש ליתן טעם מדוע נכלל
זה בציווי של העגלות. **[וְאַתָּה צְוִיתָהּ
זֹאת עֲשׂוּ קָחוּ-לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם, ועינכם אל תחס וכו']**.

המחובר למסובב הסיבות, ועליו נאמר
כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו.

וכשעמד יעקב לפני פרעה היה בן
ק"ל לחייו, ובקל לחייו מְקַלּוֹ התברך
פרעה שיעלה הנילוס לרגליו, וכנאמר
לעיל שֶהֱקֵל בלי וא"ו הוא הקל ממנו
מתברכים הגויים. ולא השכיל פרעה
להבין את המשמעות הפנימית של בוא
יעקב למצרים שהיא התחלת הגלות,
אלא רק במשמעות חיצונית של ביאת
יעקב להתראות עם בנו ולשבור שבר
במצרים.

ולכן נאמר וְהִקְלָה נִשְׁמָע בֵּית פְּרֹעֶה.
לבית פרעה נשמע הִקְלָה חסר וא"ו
במשמעות חיצונית.

אך במשמעות פנימית, עם ישראל
שומע את הקול עם וא"ו לקיים ברית
בין הבתרים ממנה תצמח גאולת עם
ישראל להיותו עם אחד לצאת מעבדות
לחירות לעבודת השם ותורתו ולקבלת
התורה במידת התפארת היא הוא"ו של
הקול קול יעקב.

^^^

ומה שאמר פרעה וְעֵינֵיכֶם ללא יוד
ובלשון יחיד, אמר גם יוסף כן
והתכוון לעין יעקב. שתהיינה עיניכם
כעין יעקב, ככתוב (דברים לג, כח):
וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדַד עֵין יַעֲקֹב.

ועל דרך הצח, אם תבודד את ה"ע"
[שהיא גימטריה של שבעים אומות
העולם] מיעקב, נשאר יבק, שהוא
ראשי תיבות של י'חוד ב'רכה
וק'דושה.

ורמז להם בזה שעל אף גלותם
יתקיימו בהם יחוד ברכה וקדושה של
וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדַד עֵין יַעֲקֹב,
כאשר יִנָּתֵר יַעֲקֹב לְבָדוּ ובגויים לא
יתחשב.

~~~~~

וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף
עֲגָלוֹת עַל-פִּי פֶרְעָה וַיִּתְּנוּ לָהֶם צֵדָה
לַדֶּרֶךְ
(מה, כ')

בדעת זקנים מבעלי התוספות מובא
בשם הרב יעקב שדברים אלה [וְעֵינֵיכֶם
אֶל-תַּחֲסַל עַל-כְּלִיכֶם כִּי-טוֹב כָּל-אֶרֶץ
מִצְרָיִם לָכֵן הוּא] יוסף אמרם מעצמו.
וכוונתו תהיה כעניין המוסבר לעיל,

ושמא יש לומר שידע פרעה מיוסף
שבית אביו מקפיד על הכלים
הפחיתים, לכן ציווהו שיאמר להם לא
להקפיד, כי טוב כל ארץ מצרים לכם
הוא.

וישאיר את הפכים הקטנים
מאחוריו, ולא יוותר לכדו. ולא יוותר
לְבָדוּ לְקַחְתָּם, וכוונתו בזה שלא יהיה
עם לבדד ישכון, אלא יהיה כאחד
המצרים.

ויוסף, איך יאמר זאת לאביו כנגד
כיבוד אב, וכנגד ייעודו של עם ישראל
של ובגויים לא יתחשב, ומצד שני
כיצד יעבור על ציווי פרעה.

ואשר על כן התחכם יוסף לומר את
אשר עם לבו מבלי לשנות מכוונת
פרעה: וְעֵינֵיכֶם אֶל-תַּחֲסַל עַל-כְּלִיכֶם
מלקחת אותם, כלומר אל תאמרו
הלא כל טוב מצרים לי הוא ומה לי
לקחת כלים קטנים, אלא אדרבה,
אע"פ שטוב כל ארץ מצרים לכם
הוא, עינכם אל תחס מלקחתם.

והתיבה כי [כי טוב כל ארץ מצרים
לכם הוא] ישמש בהוראה של אע"פ.

ורמז להם בזה, שלא יזלזלו במה שנראה להם פחות מהם כפי שנהגו בו.

^^^

חלפות שמלת

לכלם נתן לאיש חלפות שמלת
לבנימו נתן שלש מאות פסוק
וחמש חלפת שמלת [מה, כב']

לעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז והמוסר, רמז להם יוסף על השינוי שחל בו עת זנח את חיצוניותו וְהִחְלִיפָה בעבודתו הפנימית. וכפי שנתבאר בפרשת מקץ על הפסוק [מא, יד'] וַיִּשְׁלַח פָּרְעָה וַיִּקְרָא אֶת-יֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן-הַבּוֹר וַיַּגְלֵל וַיַּחְלֶף שְׂמֹלֶתוֹ וַיָּבֵא אֶל-פָּרְעָה. באומרו וַיְרִיצֵהוּ מִן-הַבּוֹר נתכוון לאותו הבור שאליו השליכוהו, מן הבור ההוא שבמדבר ממנו נועד לצאת מן הבור שבמצרים למלוך, ובצאתו מן הבור זנח את חיצוניותו. וכנגד מה שהיה מסלסל בשערו נאמר וַיַּגְלֵל וכנגד מה שהפשיט מעליו את זכרון הכותנת שהפשיט מעליו נאמר וַיַּחְלֶף שְׂמֹלֶתוֹ. ומעתה מתהדר הוא לפני

שדברי יוסף באו לרצות את אביו מחד, וגם את פרעה מאידך. ולפי זה יש לחלק את שני הפסוקים:

מה שנאמר על ידי פרעה הם הדברים האלה: וְאַתָּה צְנִיתָה נְאֻם עֲשֹׂו קָחוּ-לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְכֶּם וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשֹׂאתֵם אֶת-אֲבִיכֶם וּבָאתֶם (מה, יט)

ומה שנאמר על ידי יוסף עצמו הוא הפסוק הבא (מה, כ'): וְעֵינֵיכֶם אֶל-תַּחֲסַל עַל-פְּלִיכֶם כִּי-טוֹב כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא, זה נאמר על ידי יוסף.

ומעתה, יש לבאר לפי זה מדוע יאמר יוסף עֵינֵיכֶם בלשון יחיד.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שברכם בזה בברכה שהתברך הוא. בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. כשם שהוא מתעלה מעל עין הרע, כן יתעלו גם הם מעל עין הרע, ועינכם אל תחוס מלקחת גם את הפחות שבכלים. שכן זו היא מידתו של יעקב בצניעות וענוה לחוס על היפה ועל הפחות שבכלים.

קונו בלבוש פנימי של ענוה ובכך זכה למלך.

וכנגד מה שנאמר **וַיִּתְּלַף שְׂמֹלְתִּי**, רמז להם **שְׂמֹלֹתָיו** הוחלפו גם הם, ותיקן הנגע של הוצאת דיבה ושם רע, ובוחר הוא את **מְלֹתָיו**, וזה שאמר לעיל [מה, יב'] **וְהָיָה עֵינֵיכֶם רְאוּת וְעֵינֵי אֶחָי בְּנִימִין כִּי-כִי הִמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם**, לא אותו פה של הוצאת דיבה אלא פה מתרצה ומפייס.

ואשר על כן הבדיל את בנימין מהם בנותנו לו שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמִשׁ חֲלָפֹת שְׂמֹלָת, לומר שאדם צריך לכסוף להחליף לבושו החיצוני בכל חמשת חלקי הנפש, שהם נר"ן ח"י, נפש רוח נשמה חיה יחידה, ובזה יחזק יצרו הטוב הנמצא **בימין** הלב, וירגזו על יצרו הרע הנמצא לשמאלו, ולכן אמר **וּלְבִנְיָמִן נָתַן**, לאשר בימין, והיינו ליצר הטוב, לחזקו על השמאל, ולכן נתן לו **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף שְׂרומִזִּים** לאות ש, שהיא האות ש משם **שְׁלום**, שהיא בגימטריה 300 ויקחנה וישים אותה על לוח לבו שבצד שמאל שם היצר הרע, ויקיים בזה **וּשְׂמֹתָם** את דברי אלה על לבבכם], ויכוון **בשְׁלֹשׁ מֵאוֹת** לומר זה האות

של התיקון, לקחת **מֵאוֹת-הכִּסּוּפִין** שהיא שי"ן **שְׁלֹשׁ הַיָּמִין** ולתת אותה על הצד ה**שְׂמֵאלִי** על ידי שיעביר את הנקודה בשין מימין לשמאל, ליתן את שין השלום על צד שמאל של לבבו. וכן יעשו כולם והכל יבוא על מקומו בשלו"ם. **ושלו"ם** הוא נוטריקון **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת**. והוא אות משם השם **ש-די**, שבו בירך יעקב את בניו באומרו: **ואל ש-די יתן לכם רחמים**.

לכן נאמר **לְכֻלָּם נָתַן לְאִישׁ חֲלָפֹת שְׂמֹלָת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמִשׁ חֲלָפֹת שְׂמֹלָת**.

ועל דרך הצח, ובשימת לב, אצל האחים הוסיף ו' באומרו חֲלָפֹת שְׂמֹלָת, ואצל בנימין אמר בלי ו': **וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמִשׁ חֲלָפֹת שְׂמֹלָת**. כי האות ו' תוֹרָה על חיבור להקב"ה. ובנימין שמעולם לא התנתק מבוראו, אין צריך לחיזוק ה-ו', והם שעשו מה שעשו, צריכים הם לחיזוק ה-ו' הוא הקשר עם בוראם.

לכן אצל האחים אמר **חֲלָפֹת** עם ו'. ואצל כולם אמר **שְׂמֹלָת** בלי ו' ורמז בזה שעיקר עבודת האדם היא ה**לבוש**

וְשָׂאת בָּר וְלֶחֶם וּמִצּוֹן, בָּר הוּא
כִּינּוּי לְרִשּׁוֹת שֶׁל הַקֶּב"ה, וכן נאמר
 על רשב"י ובנו דעיילי בְּבָר. ונר
 חנוכה הוא כביכול רשותו של
 הקב"ה, שבחנוכה משרה שכינתו
 בהדלקת הנר גם אל **מתחת**
לעשרה טפחים.

ולכן על פי הסוד יש הגוחנים אל
 הנר בהדלקתו מתחת עשרה טפחים
 בבחינת "גחין ולחיש לה". [על פי
 הנאמר בבא מציעא נט. איתתך גוצא
 גחין ולחיש לה].

וְלֶחֶם הוא מלחמתה של תורה, והוא
 רמז לנר מצוה ותורה אור.

וּמִצּוֹן הוא מזון רוחני לנשמה הן של
 לימוד התורה והן של עבודת התפילה
 והוא רמז להלל והודאה בחנוכה.
וְלֶאֱבִיּוֹ שְׁלַח קְזָאֵת ירמוז כנוטריקון:
וְלֶאֱבִיּוֹ שְׁבִשְׁמִים
שְׁלַח - שֶׁמֶן לַהֲדַלְקָה ח' ימים
קְזָאֵת - כְּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד זֹאת
 חנוכה.

קְזָאֵת עֲשֶׂרָה רמז לחיתום הדין
 בזאת חנוכה **כְּמוֹ בַעֲשֶׂרָה בַת־שָׂרִי הוּא**
 יום הכפורים.

הַפְּנִימִי המחובר ממילא בפנימיותו
 להקב"ה ואינו צריך סיוע מבחוץ.

ורמז במלה **שְׁמִלַת** אל **מילת הלב,**
 שהקב"ה אומר לו לאדם הריני עמך
 על **שְׁמִלַת** לבבך לפני.

^^^

וְלֶאֱבִיּוֹ שְׁלַח קְזָאֵת עֲשֶׂרָה חֲמִרִים
נִשְׂאִים מְטוֹב מִצָּרִים וְעֶשֶׂר אֲתָנֹת
וְשָׂאת בָּר וְלֶחֶם וּמִצּוֹן לְאֶבִיּוֹ לְדָרֶךְ
 (מה, כג')

רמזי חנוכה

ליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא.
קְזָאֵת רמז לזאת חנוכה.
עֲשֶׂרָה חֲמִרִים שמצותה של הנר
 בתוך עשרה טפחים.
וְעֶשֶׂר אֲתָנֹת כנגד עשר ספירות
 המאירות את העולם על ידי הנרות.
אֲתָנֹת רמז לנרות חנוכה:
א - אור הנרות

ת'נ'ת - ארבע נרות ועוד ארבע נרות
 [ת בגימטריה קטנה 4]
 וה-נ בתווך הוא הַנֵּר הנוסף להשתמש
 לאורה.

האחרונה. ועוד שחששו כיצד יגיב אביהם, וכן מה יהיה אתם עתה בדרך, מי יאשים את מי. לכן היה קשה להם לעזוב, עד שהוצרך יוסף לִשְׁלָחם. ולזאת אמר להם יוסף **אל תרגזו בדרך**. אין לכם יותר לדאוג כי כל ההרגזות כבר עשיתי, ומעתה לא תרגזו בדרך.

ועוד אפשר לומר שהבטיח להם בזאת שלא תרגזו עליהם הדרך.

~~~~~

אל תרגזו בדרך. לכאורה היה צריך קודם לומר אל תרגזו בדרך, ואח"כ וישלח וילכו. אלא למדם הלכות תפילת הדרך. שקודם יצאו לדרכם וילכו, ורק אחר כך בצאתם את העיר יאמרו תפילת הדרך ואז לא תרגזו עליכם הדרך.

~~~~~

אל תרגזו בדרך. ודרשו חז"ל אל תתעסקו בדבר הלכה. והכוונה שלא יטרחו במשא ומתן של הלכה שלא תכבד עליהם הדרך, ומתוך כך יבוא לריב גם על דברים אחרים. אבל דבר

ועוד על דרך הרמז אמר עֲשֵׂהָ חֲמִיָּים. שלא יקפיד על עשרה אחים, ואמר חֲמִיָּים לְשִׁבָּה, שהרי גם לחמור יש מנהיג, והחמור לא ידע דרכו בלתי מנהיגו. כן אחיו נהגו על פי ההשגחה.

ואשר על כן ירמוז בזה לברכת על הנסים שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בְּזֶמַן הַזֶּה, ובזה נרמז לא רק על הימים ההם בְּזִמְנֵים אלו של חנוכה אלא גם על המשך הנסים בהשגחת ה' והנהגתו אותנו כל הימים, גם בְּזֶמַן הַזֶּה שבו אנו מדליקין את הנר.

לְאָבִיו ירמוז לאביו שבשמים אשר לו ההלל וההודאה, לְדֶרֶךְ על אשר מדריכנו בדרך אמת בדרך התורה והמצוה כל הימים.

~~~~~

וַיִּשְׁלַח אֶת-אֶחָיו וַיַּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אֶל-תְּרַגְזֵי בְּדֶרֶךְ (מה, כד')

וַיִּשְׁלַח. נאמר בבניין כבד, ולא נאמר וַיִּשְׁלַח, בבניין קל. שמרוב תדהמתם לא יכלו לעזוב. כמאמינים וכחולמים, כאדם החוזר על הראשונות בדעתו ומשחזר כל המאורעות לפי התגלית

**הלכה בדרך ללא משא ומתן עדיף
ויש בו שמירה מעולה.**

מהם יוסף מלדבר בדרך על כל עניין
מכירתו.

ועל דרך הסוד, יש נוהגים לכן
להוסיף בסוף תפילת הדרך מאמרים
ופסוקים של שמירה ובהם:

יחיד ורבים הלכה כרבים. שיש בה
סגולה לשמירה כפולה. שהוא כפסק
הלכה ללא עוררין, ולכן לא ירגזו
בדרך בדבר הלכה,
ועוד שיש בו ר"ת של המלאך הממונה
על הדרכים. **יוה"ך.** ולכן נוהגים
להוסיף גם את הפסוק:

**כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל
דרכיך, שסופי תיבות שלו הם שם
המלאך הנזכר, ובתוספת השם כלך
היוצא מסופי תיבות של המשך הפסוק
לשמרך בכל דרכיך.**

שהרי כל מכירתו נבעה מדיון הלכתי
ביניהם כמבואר בלעומקו של מקרא
לפר' וישב. האם יש לו דין רודף, או
מורד במלכות, או מבזה אחיו הגדולים
שהוא עבירה על כבוד אב, והאם הוא
צדק בכל המחלוקות ההלכתיות אם יש
לבהמה דין של אבר מן החי מיד לאחר
השחיטה בעודה מפרכסת, ועוד כפי
שמובא במפרשים על הוצאת הדיבה
המפורשת בו. ולדיונים הלכתיים אלו
התכוון יוסף בצוותו אותם "אל תרגזו
בדרך", אל תתעסקו **בדבר הלכה,**
ובכך מנע מהם יוסף לדבר בענייניו.

~~~~~

פי לא-הָאֱמִין לָהֶם

וַיִּפֶּגַע לְבָבוֹ פִּי לֹא-הָאֱמִין לָהֶם
(מה, כו').

ועוד על דרך הצח, תרגז"ו הוא מנין
תרי"ג **בתוספת** ג' והוא רמז למשא
ומתן בהלכה, של שני כתובים
המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב
השלישי ויכריע ביניהם.

יש לשאול, מדוע יעקב אביהם לא
יאמין להם, והרי לרגע מיוחל זה
המתין וציפה וחכה כאומרו (לז, יא')
וְאֶבְיֹ שְׁמֶר אֶת-הַדָּבָר, ועוד, הרי

ועוד י"ל, שעל ידי הציווי אל תרגזו
בדרך, וכפי שפירשו חז"ל אל תתעסקו
בדבר הלכה, על ידי כך בחכמתו מנע

נאמר (לז, לה') **וַיִּמְאֵן לַהֲתַנַּחֵם** ופירש"י שם אין אדם מקבל תנחומין **על החי** (והוא מב"ר פד, כא.).

שם שמים זה לא יוסף! כי מידתו של יוסף היא: **שם שמים שגור בפיו** (וכפירוש רש"י לט, ג').

ועל דרך הפשט, לא האמין להם כי לא אמרו לו את כל דברי יוסף, וכפירוש רש"י עה"פ וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת **כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף** אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם, **סִימָן מִסֵּר לָהֶם**, במה היה עוסק כשפירש ממנו, **בפרשת עגלה ערופה**, זהו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף, ולא נאמר אשר שלח פרעה. ומשמסרו לו סימן זה, מיד **וַתֵּלֵּי רִיחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם**.

מיד וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת **כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף** אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם, ומה הם **כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף**, היינו שָׁמְנֵי **אֱלֹהִים** לְאֶדְוֹן לְכָל-מִצְרָיִם.

אמר יעקב לבניו, אם כך אמר, שָׁמְנֵי **אֱלֹהִים**, הרי זה יוסף. וכפירוש רש"י כז, כא': **על הפסוק גִּשְׁה-גָּא וַאֲמַשְׁה בְּנֵי**, אמר יצחק בלבו אין דרך עשו לחיות שם שמים שגור בפיו, וזה אמר כי הקרה ה' אלקיך.

ולעומקו של מקרא יש לומר מדוע לא האמין להם, **שהרי שינו מדברי יוסף**. שהרי יוסף צוה אותם מִקֶּדֶר׃ וַעֲלוּ אֶל-אָבִי וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו **כֹּה אָמַר בְּנֵךְ יוֹסֵף**, כֹּה ולא אֲחֵרֶת! שָׁמְנֵי **אֱלֹהִים** לְאֶדְוֹן לְכָל-מִצְרָיִם. והם לא אמרו ליעקב אביהם כאשר צִיָּן יוסף להזכיר שם שמים, אלא רק נִיגְדָדוּ לוֹ לֵאמֹר **עוֹד יוֹסֵף תִּי וְכִי-הוּא מִשְׁלַל בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם**. ולא הזכירו שם שמים כפי שאמר יוסף.

ועתה מששמע שם השם היוצא מפִּי יוסף ידע כי נשאר בצדיקותו. וגם ראה את העגלות, מיד **וַתֵּלֵּי רִיחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם**. כי כן לימד יעקב לבנו יוסף, להיות שם שמים שגור בפיו.

~~~~~

ועוד יש לומר מדוע לא האמין להם. במה שאמרו וְכִי-הוּא מִשְׁלַל בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם. שאין דרגת מִשְׁלַל מתאימה ליוסף, **לחפש שררה לעצמו**. אלא באמרם שָׁמְנֵי **אֱלֹהִים** לְאֶדְוֹן לְכָל-

ולכן נִיפְגַּג לְבֹו כִּי **לֹא-הָאֲמִין לָהֶם**. וכך אמר יעקב לבניו: אם אין כאן

הוא מאמין להם. לכן נחלף הלב מזה לזה ומזה לזה. שכן פירש רש"י ויפג לבו. נחלף לבו והלך מלהאמין, לא היה לבו פונה אל הדברים לשון מפיגין טעמן בלשון משנה, וכמו מאין הפוגות (איכה ג, מט.), וריחו לא נמר (ירמיה מח, יא.), מתרגמין וריחיה לא פג.

והם לשון ההלפה והעברה. ורצונו לומר שלבו נחלף ועבר מלהקשיב להם אל הקשבה לרחשי לבו אשר יאמרו האמת. עוד יוסף חי ללא עוררין.

ועוד, לפירש"י מאי נחלף. שהגלות מפיגה ריח הקדושה של ארץ הקודש ולא רצה להאמין כי עתה יפוג טעמו ויהא נחלף עם טעם הגלות.

~~~~~

וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף
אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם. ואכן יש לשאול
מדוע מתחילה לא אמרו לו כפי שצוה
אותם יוסף "כה אמר בנך יוסף שְׁמִנִי
אֱלֹהִים לְאֶדֶן לְכָל-מִצְרָיִם" [מה, ט].
וי"ל שתפסו לשון אחרון, שאמר להם
בסוף דבריו [מה, יג] "וְהִגְדַּתֶּם לְאָבִי
אֶת-כָּל-כְּבוֹדִי בְּמִצְרָיִם וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר
רְאִיתֶם".

~~~~~

מִצְרָיִם יָדַע כִּי זֶה יוֹסֵף. שקבל אדנות
מאלקים ובזה הוא אדון לארציות
וליצרים. ואדון הוא מעל דרגת
המושל. שאינו רק כגבור המושל
ביצרו, אלא אדון על כל יצריו. מיד
נִתְחַי רִיחַ נִעְקֵב אֲבִיהֶם.

~~~~~

ועוד יש לומר מדוע לא האמין להם.
כי לא האמין להם כבר בתחילה,
כשהביאו לפניו את הכתנת בדם.
ואע"פ שאמרו שדם שער עזים דומה
לדם אדם, מי כיעקב שמבין במקנה
בבקר ובצאן באשר רעה את צאן לבן
ארבע עשרה שנה, ועוד הִרְבָּה צאנו
שש שנים עקודים נקודים וברודים
לבנים ושחורים וטלואים בשקתות
המים ובפיצול המקלות אצל שקתות
המים. ואע"פ שאמר טרף טרף יוסף,
היה זה משום רוח הקדש שנצנצה בו
גבי אשת פוטיפר, אבל ודאי לבו סרב
להאמין להם.

ואם כן תגדל הקושיה מדוע עתה לא
האמין. וי"ל כי האמין גם האמין, כי
לזה המתין כ"ב שנה. אבל להם לא
האמין. וזה כוונת הכתוב ויפג לבו,
נחלף. שמצד אחד מאמין הוא כבר
מתחילה שעוד יוסף חי. מצד שני אין

דרשת העגלות

וַיֵּרָא אֶת-הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח יוֹסֵף
לַעֲשֹׂאת אֹתוֹ וַתְּהִי רֹחַת יַעֲקֹב
אֲבִיהֶם (מה, כז')

פירש רש"י סימן מסר להם, במה
היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת
עגלה ערופה, זהו שנאמר וירא את
העגלות אשר שלח יוסף, ולא נאמר
אשר שלח פרעה.

מתוך הקגל, אך התורה נשתכחה
ממנו. לכן שלח לו שני הסימנים. שם
שמים שגור בפיו, ועוסק הוא בתורה
שלא נשתכחה ממנו.

ועוד רמז לו בזה שאדון הוא על
יצריו, וכן שהתקיים באחיו ידינו לא
שפכו את הדם הזה, כנאמר בעגלה
ערופה.

וַיֵּרָא אֶת-הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח
יוֹסֵף.

ויש לשאול, והרי פרעה הוא שצוה
לשלוח את העגלות, ולא יוסף, שהרי
כך אמר פרעה ליוסף "ואתה צויתך
זאת עשו, קחו לכם מארץ מצרים
עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את
אביכם ובאתם". ומה הוא שאמר
הכתוב וַיֵּרָא אֶת-הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח
יוֹסֵף.

ולעומקו של מקרא, ועל דרך
הלשון, יש לנשב ולומר, שהמלה
עגלות משתמעת לשני פנים:
הא' עגלות שהן רבוי של עגלה, והן
מקבוצות הנמשכות על ידי בהמות.
ובסמיכות נקראות עגלות, כמו

ומעתה, יש ליתן טעם מדוע יצטרך
יעקב גם את הסימן של העגלות שהם
כנגד עגלה ערופה, וגם במה שאמר
יוסף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֲדֹנָי לְכֹל-
מַצָּרִים.

ויש לומר, שאם היה שולח לו רק
את סימן העגלות, סימן הוא למה
שהיה עוסק אז, כשפירש ממנו. ומי
יאמר שגם עתה עוסק בתורה. ואולי
חי הוא חיי גוף, אך אינו עומד עוד
בצדיקותו. לכן שלח לו שְׁמֵנִי אֱלֹהִים.
שם שמים שגור בפיו.

ואם היה שולח לו רק את דבריו שְׁמֵנִי
אֱלֹהִים, אולי שם שמים שגור בפיו

וזה פירושו של הנאמר **וַיֵּרָא אֶת-הָעֵגְלֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח יוֹסֵף. אֵת הָעֵגְלָה הַרְתוּמָה לַעֲגָלָה. וְהֵינּוּ עֵגְלֹת.**

ובתרגום יונתן בן עוזיאל תרגם **וְאֵתָה צִוִּיתָהּ נְאֻת עֲשׂו קָחוּ-לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֵגְלֹת לְטַפְכֶּם וְלִנְשִׁיכֶם וּנְשֹׂאתֶם אֶת-אֲבִיכֶם וּבְאֵתָם:**

וְאֵתָה צִוִּיתָהּ וְנְאֻת יוֹסֵף מְפַקִּיד בְּאִיקָר אֶבֶד וְאֵתָה יוֹסֵף מְצוּוָה אֵתָה בְּכִיבוֹד אֲבִי, בְּגִין כֵּן אֵימַר לְאֶחָד דָּא עֵיבִידוּ סִיבּוּ לְכוּן מֵאֶרֶעָ דְּמִצְרַיִם סְדִנִּי דְּמִינְגְדִין בְּתוֹרְתִי לְסוֹכְרָא בְּהוֹן יֵת טְפְלִיכוֹן וְיֵת נְשִׁיכוֹן וְנִיטְלוֹן יֵת אֲבוּכוֹן וְנִיטוֹן.

לכן אמור לאחיה נְאֻת עֲשׂו קָחוּ-לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֵגְלֹת, **סְדִנִּי דְּמִינְגְדִין בְּתוֹרְתִי,** כלומר **מרכבות** רתומות **לשוורים,** לקחת בהן את **טַפְכֶּם וְנְשִׁיכֶם,**

וּנְשֹׂאתֶם אֶת-אֲבִיכֶם וְנִיטְלוֹן יֵת אֲבוּכוֹן וּבְאֵתָם וְנִיטוֹן.

שהרי מאז ומעולם לא היה אפשר להוציא ממצרים **עֵגְלָה,** אבל שוורים, כן, ולכן תרגם **סְדִנִּי דְּמִינְגְדִין בְּתוֹרְתִי,** כלומר **מרכבות** רתומות **לשוורים.**

עֵגְלֹת צב של גרשון ומררי, תרומת הנשיאים.

הב' **עֵגְלֹת** שהן **הבהמות** עצמן, והן ריבוי של **עֵגְלָה,** נקבה של עֵגֶל. כמו **עֵגְלָה** ערופה. ובסמיכות גם הן נקראות **עֵגְלֹת.**

ואשר על כן, יש לומר, **שפרעה** אמר ליוסף לשלוח לאביו **עֵגְלֹת** שהן **מרכבות.**

ויוסף הוסיף עליהן **משלו** ושלח לו **עֵגְלֹת** בהמות, להזכיר לו **עֵגְלָה ערופה.**

[ואף על פי שאת הסימן "עגלה ערופה" שהיו עוסקים בו, מסר להם בעל-פה, מכל מקום גם רמז לו במה ששלח לו **עֵגְלֹת** בהמות].

ועדין יש לשאול, לכאורה, לטעם זה ששלח לו סימן, **דִּי בְּעֵגְלָה אַחַת.** והכתוב אומר **וַיֵּרָא אֶת-הָעֵגְלֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח יוֹסֵף.** ויש לומר בדרך הלשון, שבנוסף ל**עֵגְלֹת** הרתומות לשאר בהמות כצווי של פרעה, שלח לו יוסף משלו גם **עֵגְלָה** הרתומה ל**עֵגְלָה.** ויחד בלשון רבים הרי הם **עֵגְלֹת.**

וְאַתָּה צְוִיתָהּ זֹאת עֲשֹׂו (מה, יט)
וְאַתָּה צְוִיתָהּ. עם ה"א בסוף תיבה.
זו ה"א של שם השם, והיינו דאמר לו
פרעה ואנת יוסף מפקיד באיקר אבך,
ואתה יוסף שאתה מופקד ומצווה על
כבוד אביך. וכאילו השם הוא המצווה.

~~~~~

וְתִלִּי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיָּהֶם (מה, כז).
לכאורה אין תלמוד לומר אֲבִיָּהֶם,
שאנו יודעים שהוא אביהם. ומה
תלמוד לומר אביהם. אלא לומר לך
שבגלל בניו הסתלקה ממנו רוח
הקדש, ועתה בזכותם חזרה אליו.

~~~~~

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד-יוֹסֵף בְּנִי
חֲתִי אֶלְכָּה וְאַרְאֶנּוּ בְּטָרֶם אֲמֹת
(מה, כח)

ויש ליתן טעם לאומרו רַב. ומדוע
שינה מידתו מלומר יֶשׁ-לִי-כָּל
[בראשית לג, יא], וכאילו ח"ו תפש
לשון עשו שאמר יֶשׁ-לִי רַב. [בראשית
לג, ט].

בדרך הפשט פירש רש"י רב לי עוד
שמחה וחדוה, הואיל ועוד יוסף בני

ואם כן יש לשאול כיצד יעבור יוסף
על דברי פרעה ועוד יוסיף על דבריו
להוציא עבור אביו גם עֲגָלוֹת, שהן
עֲגָלָה וְעֲגָלָה.

ויש לומר כי כך פירש דבריו של
פרעה: מכיון שחילק פרעה בדבריו בין
עֲגָלוֹת לְטַפְכֶּם וְלִנְשִׁיכֶם ובין וְנִשְׁאֲתֶם
אֶת-אֲבִיכֶם וּבָאתֶם, מעתה לְטַפְכֶּם
וְלִנְשִׁיכֶם קחו עֲגָלוֹת והם סְדָנִי
דְּמִינָגְדֹן בְּתוֹרְתִי, אבל אֶת-אֲבִיכֶם לא,
אלא וְנִשְׁאֲתֶם אֶת-אֲבִיכֶם ובאתם.

ומכאן יכול היה יוסף ללמוד שאת
אבא נושאים בדרך אחרת. ולכן היה
יכול לשלוח לו עֲגָלָה וְעֲגָלָה, והוא
לשם סימן.

והיינו דכתיב (מה, כז) וַיֵּרָא אֶת-
הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח יוֹסֵף לְשִׁאת אֹתוֹ.
דייקא נמי, אשר שלח יוסף ולא אשר
שלח פרעה.

ועוד יש לדייק, אומרו לְשִׁאת אֹתוֹ
הוא גם לשון נשיאה וגם לשון
חשיבות. שמשום חשיבותו שלח לו
עֲגָלוֹת שהן עֲגָלָה וְעֲגָלָה אשר אין
רשות לאף אחד להוציאה ממצרים.

~~~~~

חי. ומאחר ורוב שמחה וחדוה הם ריבוי רוחני, אין זה שייך לעשו.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הטעמים ובשימת לב, המלה "רב" [רב עוד-יוסף בְּנֵי חֵי] מוטעמת בטעם תביר. ותביר בארמית הוא לשון שבירה, לומר שנשברה מלכות עשו הנקראת "רב" ומדוע, כי עוד יוסף בני חי. ואשר על כן אין לחשוש מן הגלות, ומיד אמר "אלכה ואראנו".

וכאומר: עד עתה נצטערתי על היעלמות יוסף שהוא להבה השורפת את התרברבותו של עשו. וכאילו נותרתי חסר כל. ועתה חזרה הלהבה ביתר שאת, וממילא חזרתי למידת יש לי כל, ואם כן אין סיבה לחשוש מן הגלות, לכן **אלכה ואראנו בטרם אמות**.

~~~~~

אֲנֹכִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרֵימָה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם-עִלָּה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינַיִךָ (מו, ד')

במסכת ברכות (נו ע"ב ב') דרשו: הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה אמר רבי חמא

ברבי חנינא מאי קראה אֲנֹכִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרֵימָה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם-עִלָּה.

ופירש רש"י בגמ' גַּם-עִלָּה קרוב לנוטריקון גמל. [גַּם-עִלָּה].

ועדיין מאמר זה. צריך ביאור, מנין למדו מכאן הרואה בחלום, ומה שייכות גמל לכאן.

ולביאור מאמר זה יש לצרף את הפסוקים הקודמים: {א} וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל-אֲשֶׁר-לֹו וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁכֵעַ וַיִּזְבַּח זִבְחִים לֵאלֹהֵי אֲבֹיָיו יִצְחָק:

וַיִּזְבַּח זִבְחִים והם זבחי תודה על הטוב אשר גמלוהו ה' בהחזירו לו את יוסף. ולכן דרשו הרואה גמל, מלשון גמילות חסדים שעשה עמו הבורא.

ועדיין יש ללמוד, מניין שהרואה הכוונה דווקא בחלום. וי"ל שלמדוהו מהפסוק הבא:

{ב} וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים | לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב | יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַבְּנִי:

בְּמִרְאָת הַלַּיְלָה היינו **בחלום**, וזה שדרשו הרואה גמל **בחלום**. **כבמראות הלילה**.

לְהוֹרֹת לְפָנָיו פירש רש"י: להורות לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה.

ועדיין צריך ביאור מניין שמיתה נקנסה עליו והצילוהו, יש לומר שללא יוסף חייו אינם חיים, ולכן אמר בפסוק הבא:

{ד} אֲנֹכִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרֵימָה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם-עֲלֶה וְיוֹסֵף יַעֲשֵׂית יָדוֹ עָלַי-עֵינִיךָ. שכאן הבטיחו שלא ימות יוסף בחייו.

ועל דרך הרמז, רמז לו הקב"ה בזה, כי כאשר יראה יוסף **פי-יְעִשִׂית אָבִיו יָד-יִמְיָנוּ עַל-רֹאשׁ אֶפְרַיִם** ירע בעיניו של יוסף **יְעִשִׂית יָדוֹ כִּנְגַד עֵינָיו שֶׁל יַעֲקֹב** להחליף חזרה מנשה באפרים. וזה אומרו במראות הלילה, ויוסף **יַעֲשֵׂית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ**.

וַיֵּשׁ לִיתֵן טַעַם לאומרו **לְפָנָיו**. ועל דרך **הצח יש לומר**, כנגד מה שעסק יעקב בלימודו י"ז שנה לא מתוך שלווה, קבל עתה הגמול הטוב להשלים שלוותו י"ז שנה במצרים בארץ גשן.

דייקא נמי **לְפָנָיו**. וכאומרו: מה שהורה לפני פניו בלא שלווה, התקיים בו בשלווה **לְפָנָיו** כאשר הגיע גשנה. וזו חיותו שנאמרה לאחר מכן, ויחי יעקב.

~~~~~

וְאֵת-יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל-יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשֵׁנָה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גֶשֶׁן

גְּשֵׁנָה כפשוטו לגשן. כמו כל מלה שצריכה ל בתחילתה הטיל לה ה' בסופה.

ועל דרך הרמז והצח, אמר **גְּשֵׁנָה** שהוא ג' שנה. שבשנה השלישית לרעב יתקיים בו לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם **לשמוע דבר השם**.

וְאֵת-יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל-יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשֵׁנָה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גֶשֶׁן (מו, כח')

~~~~~

תלונתך יחסרו משנות חיידך. והם ל"ג במספר.

ואכן היה ראוי יעקב לחיות כאביו יצחק 180 שנה, אך משום תלונתו לפני פרעה ירדו מחשבון חייו ל"ג שנה כמספר התיבות שבהם התלונן, והועמדו שנותיו על 147 שנים בלבד.

ובשימת לב, יש לשאול שהרי תלונת יעקב הנ"ל היא רק בת כ"ה תיבות:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פַּרְעֹה יְמִי
שְׁנֵי מֵגֻרֵי שְׁלָשִׁים וּמֵאֶת שָׁנָה
מָעֻט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי
חַיֵּי וְלֹא הִשְׁיֵגוּ אֶת יְמִי
שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתִי בְיָמֵי מֵגֻרֵיהֶם.

ומדוע יחסרו משנותיו ל"ג שנה.
אלא שתלונת יעקב כוללת עוד 8 תיבות, בהם פונה פרעה אל יעקב ושואלו: **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב כַּמָּה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ** ויחד עם תלונת יעקב הם ל"ג במספר.

ועל דרך המוסר מובא בספרים מדוע יחסרו משנותיו של יעקב עוד **שמונה שנים** כנגד שאלת פרעה. **אלא** שראה פרעה גם על פניו של

וכן, גשנה, מלשון גירסה שְׁנָה. לשנות את הגירסה. שלא תשכח מפי זרעו.

ועוד י"ל, גְּשָׁנָה, ג' שְׁנָה, מלשון שינוי ומלשון לשנות. לשנות וללמד שלא יהיה שינוי בג' דברים. **שמם, לבושם ולשונם.**

^^^

דרשת

מעט וטובים

כנגד רבים ורעים

וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל-יַעֲקֹב כַּמָּה יָמֵי
שְׁנֵי חַיֶּיךָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-פַּרְעֹה
יְמֵי שְׁנֵי מֵגֻרֵי שְׁלָשִׁים וּמֵאֶת שָׁנָה
שְׁנֵי מָעֻט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי
וְלֹא הִשְׁיֵגוּ אֶת-יְמֵי שְׁנֵי אֲבֹתִי
בְיָמֵי מֵגֻרֵיהֶם (מז,ח-ט')

מעט ורעים מובא בדעת זקנים שיצתה בת-קול ואמרה אתה מתרעם על חיידך? **מלכּוּן** מלִטְתִּיד, **מעשׂו** הצלתיד, את דינה החזרת לך, את יוסף הראיתיד. ואתה מתרעם על חיידך?, חיידך, שכמניין התיבות של

ולעומקו של מקרא, ובשימת לב לדבריו יִרְאֶה בעליל כי לא עשה כן אלא כדי לפאר ולרומם את חיי התורה בצלא דמהימנותא בהן הגה כמעט רב ימיו.

ובאמרו יִמְלֵי שְׁנֵי תַפִּי היתה כוונתו לומר שְׁנֵי חֲיֵי מחולקים לְשְׁנַיִם. החלק האחד הוא חלק התורה, והם 64 שנים. והחלק השני הוא היותו נרדף והם 66. ויחד הם 130 שנה בעמדו לפני פרעה.

ובאמרו מַעֲט וְרַעִים, יִכְנֹן לשני חלקי ימיו:

החלק טוב שהוא המעט, הוא היותו הוגה בתורה 64 שנים.

והחלק הרע הוא היותו נרדף למשך 66 שנים. ואשר על כן יקראו בפיו רבים ורעים.

לכן חילק ואמר: מעט [וטובים] היו ימי חיי בתורה, וכנגדם [רבים] ורעים היו ימי חיי כנרדף.

ובזה לא רק שאינו מתלונן אלא עוד מפאר ומרומם מיעוט חיי הטובים בתורה, ובבחינת שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום

יעקב תרעומת וסבל, ונחשב הדבר כאילו גם פניו של יעקב התלוננו בעוד שמונה תיבות הללו.

ולעומקו של מקרא, ובשימת לב, רק 4 תיבות הן פנייתו של פרעה באמרו: כִּמָּה יָמֵי שְׁנֵי תַפִּי ושאר הארבע תיבות הן כביכול דברי התורה עצמה: וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב

ואשר על כן יש לומר כי הבת-קול שפנתה ליעקב באה ללמדנו לא להתלונן, לא רק בעמדנו לפני זולתנו, אלא גם ובעיקר בעמדנו לפני בוראנו עד שיעיד עלינו יודע תעלומות שאין בפנינו תלונות. וזה נרמז במה שאמרה התורה וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב. וכוונת הבורא ית' שבכל סערות החיים, לקבלם באהבה ובשמחה, מתוך צידוק הדין והכנעה בפני ההשגחה עד שלא יהיה רישומן ניכר עלינו כלל.

ולעומקו של מקרא אכן יש להבין מדוע יתלונן יעקב האדם השלם לפני פרעה, ובפרט שכמעט רוב חיי היה עוסק והוגה בתורה הק'.

ותגדל הקושיה: האך יקרא לסיכום חיי חיים רעים.

יעקב ליוסף, כמבואר בארוכה בפרשת מקץ. שכן כך אמר להם: **מעט צרי ומעט דבש.**

והוינן בה, מדוע שלח ליוסף צרי ודבש דוקא **מעט.**

ולעומקו של מקרא יש לומר שְׁרָמֹז רָמַז לו, שרפואה באה לו על שלא עזב את תורת ה', שכן **צרי** מלשון **רפואה** כמאמר הנביא (ירמיהו ח, כב') **הַצָּרִי** אֵין בְּגִלְעָד אִם רָפָא אֵין נָשָׁם כִּי מִדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֶכֶת בֵּת עָמִי: ועונה הנביא (ט,יא-יב) על מָה אֶבְדָּה הָאָרֶץ וְגו' נִיאָמַר ה' עַל עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי וְגו'.

ודבש משול ל**תורה** שנאמר **וְשֶׁה"ש ז', יא' דָּבַשׁ וְחֶלֶב תִּסַּח לְשׁוֹנְךָ.**

ואשר על כן יעץ לו יעקב ליוסף גם בהיותו מלך להגות בתורת ה' והיא אשר תצליח דרכיו. לכן אמר לו **מעט דבש**, שהתורה נמשלה לדבש כנ"ל. ואָמְרוּ **מעט**, כוונתו בזה כדאמר יעקב לפרעה **מעט.** וכנ"ל שאמר לו יש **מעט שנים של תורה והם טובים כדבש**, כנגד הרבה שנים של צרות והם הרעים.

בשופר. כלומר: **על ידי שהודגשו ימי חייו הרעים כנרדף, ממילא נודעו לעין-כל ימי חייו הטובים בתורה.**

ומעתה יש לברר כיצד הוא החשבון של **64 שנות תורה:** בגיל **63** נתברך ונטמן עוד י"ד שנה בבית מדרש שם ועבר יחד הם **77 שנות תורה.** אלא שיש להוריד מהם את **13 השנים הראשונות של חייו**, שבהם יצר הרע שולט, ולא יקראו חיים טובים ללא יצר הטוב, **הרי 64 שנות תורה תמימות וזכות. והם המעט והטובים.**

יוצא, איפוא, ששאר הימים בהם נרדף על ידי הצרות של לבן ועשו וכו' הם **66.**

וזה שאמר יעקב לפרעה בעמדו לפניו והוא בן **130 שנה.** **מעט וטובים** הם **64 שנות התורה** שלמדתי, אך לעומתם **רבים ורעים** הם **66 השנים שנרדפתי.** כי מחולקים הם לְשָׁנִים **שנאמר ימי שְׁנֵי חיי.**

ועל דרך הצח והסוד, יש לומר שהוא סוד **צדנלב"ש ר"ת צרי דבש נכאת לוט בטנים שקדים,** אשר שלח

התחת אלקים אנכי, יצתה בת קול ואמרה, כך עונין את המעוקות? **תִּיִף שְׁבִיִף עֲתִידִים לַעֲמֹד לְפָנַי בְּנָה**.

ובאמרו **תִּיִף** רמז בזה המדרש שהיה ראוי לנכות לו מחייו **ל"ג שנה**, כמנין **ל"ג** אותיות בדבריו, **וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי אֲשֶׁר מִנַּע מִמֶּךָ פָּרִי בֶטֶן**. אלא שיוסף היה ראוי לתקן זאת בהיותו עתיד לומר התחת אלקים אני, אם לא **הַקִּפְּנֵת** התורה עת **שנראה** סבלו של יעקב על פניו לפרעה.

ועל דרך הצח יש לפתור הכל לטובה, גם אומרו **מעט** וגם אומרו **הרעים**. לומר **מע"ט** הם ר"ת **מעשים טובים**. ורעי"ם הם ר"ת **וְרַעֲיַת אַמוֹנָה**, כנאמר: [תהלים לז, ג'] **בֶּטַח בֵּיהֲנִי ה' וַעֲשֵׂה טוֹב נֶשְׁכֵּן אֶרֶץ וְרַעֲיָה אַמוֹנָה**. ורמז לו בזה שבא לכאן לרעות אמונה, שמכאן יצאו עם רב באמונה גדולה של היד החזקה והזרוע הנטויה.

^^^

וְלָחֶם אֵין בְּכָל-הָאָרֶץ כִּי-כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרָעָב. (מז, יג)

ועוד יש לומר ש"**מעט**" היא מידתו הטובה של יעקב אבינו כאומרו: [מד, כה'] **וַיֹּאמֶר אֲבִינוּ שָׁבוּ שִׁבְרוּ-לָנוּ מְעַט-אֶכֶל**. ואכן, ברוחניות לא יסתפק יעקב אבינו במעט אלא שעדיף מעט רוחניות כדבש מרבים ורעים. אך בגשמיות יסתפק ב"**מעט** אכל", כנ"ל.

ומובא בספר שרשי השמות לר' משה זכותא, שהשם הק' **צדנלב"ש**, כוחו **למצוא חן** בעיני אלהים ואדם. ובזה שאמר **מעט**, כוונתו בזה **למעט צרי ודבש שבצדנלב"ש**, שבזה תהיה לו מציאת חן, לו ולכל אשר לו לפני פרעה.

ועדין יש לשאול מדוע אם כן נענש יעקב בניכוי **ל"ג** שנים מחייו באומרו **מעט ורעים**, **הרי כבוד התורה היה נגד עיניו**. יש לומר שלא רק על כך נענש אלא גם על שכעס על רחל בבקשה ממנו בן, [כמבואר בפרשת ויצא], וגערה בו הבת קול כמובא שם, והמתנה לו הבת קול עד כאן כדי לגבות את חובו, על **שנראה** סבלו על פניו. וזה וזה גרם לו.

וכמבואר בפרשת ויצא בשם המדרש: שבשעה שאמר יעקב לרחל ברוגזא

**וְאֵת-הַעֲבִיר אֲתוֹ לְעָרִים
מִקְצֵה גְבוּל-מִצְרָיִם וְעַד-קֶצֶהוּ
[מז, כא']**

פירש רש"י: ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת, אלא להודיעך שבחו של יוסף, שנתכוין להסיר חרפה מעל אחיו, שלא יהיו קורין אותם גולים.

**ולעומקו של מקרא יאמר, שלכן
נהג יוסף בחכמתו, כדי שלא יהיו
המצרים מונים ומצערים לבני ישראל
גם על הנהגותיהם כגון שנותנים
מעשרותיהם לכהנים, וכגון
שנימולים. ולכן גזר על המצרים גם
על נתינת המעשר לכהניהם וגם שימולו
כפירוש רש"י לעיל [מא, נה].**

**ואשר על כן גם נתן כבוד לכהנים
המצריים, ככתוב בהמשך: וַיִּשָּׂם אֹתָהּ
יוֹסֵף לְחֶק עַד-הַיּוֹם הַזֶּה עַל-אֲדָמַת
מִצְרָיִם לְפָרֶעֶה לְחֶמֶשׁ וְלֹא
הִקְהִינִם לְבָדָם לֹא הִיָּתָה לְפָרֶעֶה
(מז, כו'), שמכאן ידעו המצרים להעריך
את הכהונה בבני ישראל, והיא ההכנה
הגדרשת לימי הגלות הארוכים, שבעת
השעבוד לא ישתעבדו בשבט לוי.
לכן צוה למצרים על החֶמֶשׁ ולכן
הובאו הדברים דווקא כאן, כהכנה
לצמיחת משה ואהרן.**

**יש ליתן את הדעת מדוע תאחר
התורה את המוקדם, שכן עם בואו של
יעקב למצרים תמו שנות הרעב, ומדוע
ידבר עתה שוב בענין שנות הרעב.
ועוד, כבר השמיענו הכתוב בפרשת
מקץ, והרעב כבד בארץ. ומדוע יחזור
לענין הראשון. ועוד, מה הוא שאמר
הכתוב וַתֵּלֶה. היה יכול לומר ותלאה,
ועיפה וכו'.**

**על דרך הפשט יחזור הכתוב על
הראשונות להגדיל כבוד יעקב
שבברכתו קיצר שנות הרעב.**

**ועל דרך הרמז, כאן רמז הכתוב כי
יוסף גזר בפתרון חלומותיו על הרעב
במצרים ובארץ כנען כאחד, כדי
להחיש פעמי הגלות ועמה יוחשו פעמי
הגאולה.**

**ואשר על כן נאמר על שר האופים
ואת שר האופים תֵּלֶה. שהרי שר
האופים ירמוז על התבואה, ואותו תֵּלֶה
ולכן וַתֵּלֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן
מִפְּנֵי הָרָעָב.**

**אלא שיהיה הדבר תלוי ועומד בברכתו
של יעקב אשר הביאה לסיום שנות
הרעב.**

מוטעם ישראל בתביר שהוא גם לשון שבירה.

ולכן נאחזו בה במלחמתה של תורה כדי שתהא מצלא ומגנא מן השבירה, עד צאתם למעמד הר סיני. וזה שכתוב:

וַיִּצְחָזּוּ בָּהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד: (מז,כו') שנאחזו בה, במידת הגשן שחלוקה לשלש: בגבורה, היא גבורת מלחמתה של תורה. בפיוס הוא רדיפת שלום וגמילות חסדים זה לזה. ובתפילה, והיא שעמדה להם, בעת שועם אליו.

ועוד י"ל, שנאחזו בגשן במידת ג' השינויים, שלא שינו שמם לשונם ולבושם, וזה שעמד להם עד אשר וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד.

ועל דרך הצח יאמר, וַיִּצְחָזּוּ בָּהּ קאי אתורה הקדושה. וַיִּצְחָזּוּ בָּהּ בתורה הקדושה. ונאמר בלשון נפעל, שכשם שאחזו בתורה כן התורה נאחזה בהם, ותיכף לתלמיד חכם ברכה, וזה שנתברכו מיד כנאמר בזה אחר זה וַיִּצְחָזּוּ בָּהּ - וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד.

^^^

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. זה שרמז הכתוב בפרשת ויקרא: וְאֵת חֲמִישָׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לִפְתָּן וּגּו'.
~~~~~

וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּאַרְץ גִּשְׁשֹׁן וּגּו' (מז,כו')

וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל. יש ליתן טעם לאמרו וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל, לעומת אמרו וישב יעקב, כדלעיל, תחילת פר' וישב.

ועל דרך הצח, וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל מוטעם בדרגא תביר. לומר שעתה הגיע יעקב לדרגה הראויה של השלוה אשר בקש. זקן ויושב בישיבה.

וכדי להגיע לימים אלה קפץ עליו רוגזו של יוסף בארץ כנען, לא להקדים את המאוחר.

ועתה הגיע לדרגת השלוה. והיא י"ז שנה כמניין ט"ז. שהיו השנים הטובות כנגד שאמר מעט ורעים. אך דא עקא, ישראל מוטעם בתביר, שהוא לשון תברה, שבירה. שעתה מתחילה הגלות המר של שעבוד מצרים שיעבדו בעבודת פרך, והיא מלשון שבירה, עד שיאנחו מן העבודה, ולכן

הפטרת ויגש

יחזקאל פרק לז טו – כח

{טו} וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
{טז} וְאַתָּה בֶן אָדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד
 וּכְתֹב עָלָיו לַיהוּדָה וּלְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
 (חברו) חֲבָרְיוֹ וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב
 עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל
 (חברו) חֲבָרְיוֹ: **{יז}** וְקָרַב אֹתָם אֶחָד
 אֶל אֶחָד לָךְ לַעֲץ אֶחָד וְהָיוּ לְאַחָדִים
בְּיָדְךָ: {יח} וְכֹאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלָיךְ בְּנֵי
 עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא תַגִּיד לָנוּ מָה אֵלֶּה
 לָךְ: **{יט}** דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
 יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר
 בְּיַד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל (חברו)
 חֲבָרְיוֹ וְנִתְּמִי אוֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ
 יְהוּדָה וְעָשִׂיתָם לַעֲץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד
 בְּיָדִי: **{כ}** וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב
 עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעֵינֵיהֶם: **{כא}** וַדַּבֵּר
 אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי
 לֹקֵחַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
 הָלְכוּ שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהִבֵּאתִי
 אוֹתָם אֶל אֲדָמָתָם: **{כב}** וְעָשִׂיתִי אוֹתָם
 לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמְלָךְ
 אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא (יִהְיֶה) יְהוִה
 עוֹד לְשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשְׁתֵּי
 מַמְלָכוֹת עוֹד: **{כג}** וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד
 בַּגְּלוּלֵיהֶם וּבִשְׁקוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם
 וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר
 חָטְאוּ בָּהֶם וְנִטְהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם

וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: **{כד}** וְעַבְדִּי
 דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה
 לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ
 וְעָשׂוּ אוֹתָם: **{כה}** וַיָּשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ
 בָּהּ אֲבוֹתֵיהֶם וַיָּשְׁבוּ עָלֶיהָ הִמָּה וּבְנֵיהֶם
 וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא
 לָהֶם לְעוֹלָם: **{כו}** וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית
 שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְנִתְּמִים
 וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנִתְּמִי אֶת מְקֻדְשִׁי
 בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: **{כז}** וְהָיָה מִשְׁכְּנִי
 עֲלֵיהֶם וְהִיִּיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהִמָּה יְהוִה
 לִי לְעָם: **{כח}** וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי
 יְהוִה מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת מְקֻדְשִׁי
 בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: (פ)

בביאור ההפטרה ושייכותה לפרשה

לכאורה, לפשוטו של עניין, נראה
 כי נקבעה הפטרה זו לפרשת ויגש
 בהיותה מעמידה את עץ יהודה אל
 מול עץ יוסף. כפי שבפרשה עומד
 יהודה כנגד יוסף. אך בהתבונן
 לעומקו של מקרא, יתגלה אור
 האחדות והאחווה בין יוסף ואחיו כעין
 "אֶת־וְהָב בְּסוּפָה", [במדבר כא, יד]
 ויאיר את חשכת הפירוד והשנאה
 שהיתה מנת חלקם בתחילת דרכם.

לְכֶם שְׁאֵרִית בְּאֶרֶץ וְלִהְיוֹת לָכֶם
לְפָלִיטָה גְדֹלָה:

ובזה קרב את עץ יוסף ואת עץ יהודה
להיות **עץ אחד**. ומדה כנגד מדה
מבטיחם הקב"ה:

{כב} וַעֲשִׂיתִי אִתְּם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ
וְגו'.

כי הפירוד והשנאה יולידו כל ההנהגות
הרעות, כאומרו: **{כג}** וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד
בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם.
ונהפוך הוא, האהבה והאחדות תוליד
כל ההנהגות הטובות, ובהיותם עם
אחד ומאוחד יתקיים בהם המשך
הפסוק: וְהוֹשַׁעְתִּי אִתְּם וְגו' וְנִטְהַרְתִּי
אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְנָאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים:

ובזה יזכו למשיח בן יוסף אשר יביא
בעקבותיו את משיח בן דוד, כאומרו:
{כד} וְעַבְדִּי דָּוִד מְלֹךְ עָלֵיהֶם וְרוּעֵה
אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם.

ומתוך ראייה של **עץ אחד** הוא "עין
של צדיק" יהיו כולם **עץ אחד** הוא
נוטריקון של **עם צדיק**. כאומרו:
וּבְמִשְׁפָּטִי יֵלְכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ
אוֹתָם:

ובזה יזכו לישוב על אדמתם לבטח
כאומרו: **{כה}** וְיָשְׁבוּ עַל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָּהּ
אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הִמָּה וּבְנֵיהֶם

זה שאמר הנביא: **{יט}** דָּבָר אֶלֵהֶם
כֹּה אָמַר אֱדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵם אֶת
עץ יוסף אֲשֶׁר בִּיד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטִי
יִשְׂרָאֵל חִבְרָיו וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת
עץ יהודה וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ
אֶחָד בְּיָדִי:

ועל דרך הצח באומרו **עץ יוסף ועץ**
יהודה ירמוז לעין של צדיק הרואה
את כלל הפרטים **כחטיבה אחת**
בעולמו של הקב"ה. כי כן תורה
האות "ע" והאות "צ" להיות
כנוטריקון **עין של צדיק** הרואה רק
את האחדות. ובזה יפלו המחיצות של
השנאה והפירוד ויהיו לאחדים,
כאומרו: **{יז}** וְקָרַב אִתְּם אֶחָד אֶל
אֶחָד לֹף לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאֶחָדִים
בְּיָדָהּ:

ועוד על דרך הצח, באומרו **לְאֶחָדִים**
בְּיָדָהּ ירמוז לכך **שבאחדותם** כן יהיו
אחוזים בידך. בהיות האות ד' והאות
ז' מתחלפות בהגייתן. ועל דרך "אל
תקרי". אל תקרי **לְאֶחָדִים בְּיָדָהּ** אלא
לאחוזים בְּיָדָהּ.

ואשר על כן השכיל יוסף לומר לאחיו:
{ה} וְעַתָּה | אֶל-תַּעֲצֹבּוּ וְאֶל-יִסְרָ
בְּעֵינֵיכֶם כִּי-מִכְרַתְּם אֹתִי הִנֵּה כִּי
לְמַחְיָה שָׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם:
{ז} וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם לְשׁוֹם

וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדוֹד עֲבָדֵי נָשִׂיא
לָהֶם לְעוֹלָם:

וְזֶה שְׁמֵסִיִּים הַנְּבִיא {כח} וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם
כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהִיּוֹת
מְקַדְּשֵׁי בְּתוֹכְכֶם לְעוֹלָם:

**וּבִהְיוֹתָם עִם אֶחָד, בִּזְזָה יִהְיֶה קִידוּשׁ
שֵׁם שְׁמַיִם בְּעוֹלָם, וּבִזְזָה יִזְכּוּ לַהֲיוֹת
מְקַדְּשֵׁי בְּתוֹכְכֶם לְעוֹלָם, בְּב"א.**

^^^

והכא, אומר ש"ח, תחילת פרשת ויחי
- כולה סתומה ואין בה רִנָּח כלל:
כזה:

וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן
ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי
יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה
ויהי ימי יעקב שני חייו

ומביא השפתי חכמים את שאלת
המהרש"ל: הרי היא סתומה כביכול
לא במקום הנכון, שלפי פירוש רש"י
שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל
מצרת השעבוד, היתה צריכה להיות
סתומה אחרי גויעת יעקב, או בתחילת
פרשת שמות, שאז התחילו לשעבדם,

ומתרץ שהפרשה ניכרת כסתומה רק
בתחילתה, ולא באמצעה. לכן סתומה
בתחילתה.

ולתירוץ זה צריך כביכול להגיה
ברש"י ולהוסיף את המלה: בתחילתה.
כאומר בפירושו: לָמָּה פרשה זו סתומה
בתחילתה, אלא על שם סופה,
שבסופה יסתתמו עיניהם ולבם של
ישראל מצרת השעבוד.

ועדיין יש לשאול, סוף סוף ויחי
יעקב כתיב. וכיצד תִּדְרָשׁ צרה מהמלה
ויחי.

מֵאֵד וַיְחִי יַעֲקֹב

בשימת לב לסמיכות הפרשיות

סוף ויגש ותחילת ויחי:

וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גִּשְׁן
וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ וַיַּפְּרוּ וַיִּרְבוּ מְאֹד וַיְחִי
יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עָשָׂרָה
שָׁנָה וַיְהִי יָמֵי-יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו
שִׁבְעַת שָׁנִים וָאַרְבָּעִים וּמָאתַיִם שָׁנָה

וַיְחִי יַעֲקֹב. (מז, כז-כח')

פירש"י, למה פרשה זו סתומה, לפי
שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו
עיניהם ולבם של ישראל מצרת
השעבוד, שהתחילו לשעבדם.

דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ
לבניו, ונסתם ממנו.

מסביר השפתי חכמים עניין
הפרשה הסתומה: קבלה היא בידינו
מעזרא עליו השלום שפרשת ויחי היא
תחילת פסקא [כלומר פרשה בפני
עצמה], ולא חדא פרשה עם וַיָּשָׁב
יִשְׂרָאֵל [שהוא הפסוק האחרון בפרשה
הקודמת], ודרך פרשה סתומה בדרך
כלל שיעורה רִנָּח ט' אותיות, כגון
בפרשת ויגש [מו, כז-כח']:

כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה
שבעים ← ואת יהודה שלח
לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה.

עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם. פי' שבסתימתה ניכרת הירידה לחשיכה מאורה, ולגלות מגאולה.

ועל דרך הצח יבואר בדרך של אל תקרי. אל תקרי ויחי אלא ויהי, שהרי ח' וה' מתחלפות. ולמאן דאמר שאין ויהי אלא לשון צער [מגילה י:], יורה "ויחי" על צרת השיעבוד.

ועל דרך הרמז והסוד פרשה זו סתומה, לרמז על מידתו של יעקב שנרמזת במלה מא"ד, שהיא בגימטריה מ"ה. ולכן נסמכה המלה מאד למלים ויחי יעקב זה לזה ללא הפרש כלל, כזה: ויפרו ויברכו מאד ויחי יעקב והוא שם מ"ה הק', שם השם השולט בעולם היצירה, שהיא עולמו של יעקב אבינו כמבואר בשערי אורה לר' יוסף ג'יקיטאלי.

ושם מ"ה הק' הוא שם השם במילוי אלפי"ן כזה: יו"ד ה"א וא"ו ה"א. העולה בגי' מ"ה, שהוא בגי' מא"ד.

ועל דרך המוסר, י"ל שזה מה שאומר להם משה לישראל, (דברים י, יב) פר' עקב) ועתה ישראל מזה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם-ליראה וגו'. וכאומרו: מה ה' אלקיך שואל מעמך -

ולעומקו של מקרא, לגלות הצפון בפירוש רש"י, ללא צורך כלל בהגהה. יש לומר שעל ידי סתימת הפרשה מתבררות המלים ויחי יעקב כצרת השעבוד, למרות שנאמר ויחי יעקב. כיצד:

שבסוף פר' ויגש נאמר וישוב ישראל, ובתחילת פר' ויחי נאמר ויחי יעקב. ומשום סתימת הפרשה ללא רווח כלל, יוצא אפוא, שפתח הכתוב בישראל וסיים ביעקב כזה:

וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'

ומכיון שהשם ישראל בדרגה נעלה יותר מהשם יעקב, שישראל הוא העיקר ויעקב טפל לו, וישראל מורה על גאולה ויעקב על גלות, לכן יוצא איפוא שעל ידי הסמיכות יש כאן כעין ירידה בדרגה, מישראל ליעקב, ויורה הדבר על ליקוי המאורות וחשכת הגלות.

ובכך תובן שאלתו של רש"י למה פרשה זו סתומה, ותשובתו בצידה: לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו

שהוא בארמית לשון נטר ושמר, כעין ואביו שמר את הדבר.

ולב לבו של **וייטר** הוא **י"ט** הוא יצר **טוב**. ולכן מקרבן אותיותיהן, והקצוות במלה **וייטר** הן **י--ר** שהן יצר **רע**, ולכן מרחקן אותיותיהן למען הרחיק את הצפוני מעלינו, והאות **ו'** בתחילה תורה על המשכיות והתמדה, שזו עבודת האדם כל ימי חייו. להרגיז יצר טוב על יצר הרע בהתמדה ללא מנוחה כלל, לקרב היה"ט ולהרחיק היצה"ר. ועל ידי כך ישמרהו יוצרו, והוא לשון וייטר, שהוא בארמית לשון נטר ושמר. שיתקיים בו וייטר ה', כאשר ינצח במלחמת וייצר ה'. והוא עולם היצירה של יעקב אבינו, הנרמז במלה מא"ד בגי' מ"ה.

ועל דרך הדרש מובא בתנחומא על הפסוק (במדבר, בלק, כג, כג') **פַּעַת יֹאמֶר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מֶה פָּעַל אֵל, יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵין לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פֶתְלִיד לִפְנֵי רַבּוֹ לַעֲתִיד לְבֹא וּמִלְאָכִי הַשָּׁרֵת שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ, מֶה הוֹרָה לָכֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. לִפִּי שְׁאִינָן יְכוּלִין לִפְנֵס לְמַחֲצָתוֹ, שְׁנַאֲמַר: [במדבר כג, כג'] **פַּעַת יֹאמֶר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מֶה פָּעַל אֵל.****

להגיע לדרגת מ"ה. מ"ה - את זה הוא שואל מעמך. היא **דרגת היראה של יעקב אבינו**, דרגת עולם היצירה, דרגת עולם השליטה על היצרים. ולכן פנה אליהם משה בשם **ישראל**. כי היא דרגתו של **יעקב הוא ישראל**. ולכן דרשו בו **הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים**, באשר שליטה על היצרים נתונה בידי האדם.

ואשר על כן יצר הקב"ה את האדם **בשני יצרים**, טוב ורע, שנאמר **וייצר**, בשני יודי"ן. וכן הוא במדרש רבה (יד, ד') **וַיִּצְרֵהוּ, שְׁנֵי יִצְרִים, יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרָע**. ונאמר עפר מן האדמה, שהאדם כאדמה. והאדמה כאדם. שהאדמה תתן את יכולה אם יעבדה, ותוביר אם יזנחה. כן האדם יתן פירותיו הטובים מתוך עבודה על מידותיו. ויוביר אם ח"ו יזנח משלום נפשו.

ועל דרך הצח, במילה **וייצר** טמן הקב"ה וצפן ורמז על מלחמת היצרים. שהרי ט' וצ' קרובות הן ולעתים אף מתחלפות, בהיותן נְהֻגוֹת בְּקֶרֶב מְקוֹם במוצאות הפה, [וכפירוש רש"י בראשית מד, טז' על המלה **"נצטדק"**], וכאילו כתוב במקום **וייצר וייטר**.

תכלית היצר הטוב היא לא רק לעשות מעשים טובים בעלמא, אלא **עיקר תכליתו** היא לערוך מלחמה עם היצר הרע ולנצחו. ואשר על כן נקרא יצר הרע טוב מאד, והוא **המאד** המנוצח על ידי הטוב.

ועוד אמרו [ברכות נד.] בכל **מאדך** הוא בכל **ממונך**. וכאמרו כאשר **הטוב** הוא בפני עצמו, הרי יצר הטוב. וכאשר מעורב הוא בתאוות ממון ושאר **גשמיות** האד"ם, הרי הוא כנכנע ליצר הרע וכנהפך אף הוא ליצר הרע.

ואשר על כן על כל הנ"ל, יעקב הוא בעולם היצירה, שנלחם הוא ביצר הרע הוא שרו של עשו עוד בטרם צאתו מרחם אמו. ובנצחו אותו יאמר עליו **מאד ויחי יעקב**. שהם החיים האמיתיים להיות גבור הכובש את יצרו.

ועל דרך הצח, טוב מאד בגימטרי' קטנה ח' וכן יצר הרע בגימטרי' קטנה ח', שכל מגמתו של יצה"ר להביא לידי ח'טא, ותכלית היצה"ט להרחיק את הח'טא לכיוון הט', ודי בהרחקה קטנה כדי להפוך את

וכח זה של מ"ה, הוא בעולם היצירה, הוא רוס ה'עולמות', כח זה הנחיל יעקב לבניו ולבני בניו בכל הדורות, **שיזכו להיות לפני ולפנים**, שומעים מפי הקב"ה **מה פועל אל**.

והרמז לכך בסמיכות נִיפְרוּ וַיִּרְבוּ **מֵאֵד** וַיְחִי יַעֲקֹב. **מֵאֵד** וַיְחִי. שעל זה היתה תכלית חייו של יעקב שכל מה שיִפְרוּ וַיִּרְבוּ הוא כדי לקיים ולהחיותם במידת ה**מֵאֵד**, היא ה**מ"ה** שהמלאכים עתידים לשאול אותם **מה** פעל אל, וזו סיומתם של ישראל, בני יעקב, להיות במחיצתו של הקב"ה.

ועוד על דרך המוסר, דרשו חז"ל עה"פ וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אָשֶׁר עָשָׂה וַהֲנֶה-טוֹב מֵאֵד, טוב זה יצר טוב, טוב **מאד** זה יצר הרע (ב"ר ט, ז) **והוינן בה**, היכן רמוז כאן יצר הרע.

ולעומקו של מקרא יאמר שהמילה מא"ד היא גימטרי' אד"ם, ויצר הטוב שבאדם בולט ביותר על רקע של יצר הרע אשר שלט בו י"ג שנים, ואשר בולט הוא ב**נצחו** את יצר הרע. כלומר טוב המנצח את המאד. ולזה ירמזו חז"ל באמרם [ברכות ה.] לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. ופירש רש"י שם שיעשה עמו **מלחמה**. כלומר

שְׁנֵי תַּיִּיר

**וַיְהִי יָמֵי-יַעֲקֹב שְׁנֵי תַּיִיר שָׁבַע
שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָת שָׁנָה.**

שְׁנֵי תַּיִיר. פשט הכתוב הוא שנות חייו. אך לעומקו של מקרא על דרך הצח, ידרש מלשון **שָׁנִים**. שהיו לו עד עתה שני סוגי חיים.

ובפר' ויגש בעומדו לפני פרעה, גם שם אמר הכתוב **שני ימי חי**, ונדרש שם לעניין חיים של תורה מול חיים של צרות שנרדף בהם ע"י עשו ולבן ומעשה דינה ורוגזו של יוסף. והוסבר שם **מעט וטובים** היו 64 שנות לימוד התורה כנגד 66 שנה שהיה נרדף, שהם הרבים והרעים מכלל 130 שנותיו כשעמד לפני פרעה.

אבל עתה שהיה ברוב טובה ושלוה ונחת **יש ליתן טעם** מדוע נקט הכתוב בלשון **שְׁנֵי תַּיִיר**.

ויש לומר, שעתה נוספו לו עוד י"ז **שנים של לימוד בישיבה** שהקים יהודה בארץ גשן. שכאן נוספו על ה 64 שנות תורה **שלמד עד שהגיע למצרים**, עוד 17 שנה כמנין טו"ב, ויחד הם פ"א **שנים של תורה לשמה**

הח'טא לט'ת, שהוא ר"ת טוב תמיד.

ועוד על דרך האמונה, שקיים יעקב בכל מאודו את 'ובכל מאדך'. וכפי שהבטיח להקב"ה בצאתו לחרן [פרק כ"ח פ' כב'] **וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן-לִי עֲשֹׂר אֶעֱשֶׂרְנֻךָ לָךְ**. ובקיימו כל ימי חייו בכל מאודו את 'ובכל מאדך', מכאן ינק את כח חיותו עד אשר נאמר בו [בסמיכות הפרשיות מקץ-ויחי] **מָאֵד נִיחִי יַעֲקֹב**.

ועוד על דרך הצח והמוסר יאמר: לעולם יאמדם אדם מאדו במאד מאד אם טוב הוא אם טוב מאד, ומה הוא מהותו, למען ייטיב טובו על מאדו ובעודו ימליכו וייחדו בכל מאודו.

עוד לעניין נִיחִי יַעֲקֹב

נִיחִי. לשון חיות. אותה חיות שקיבל כאשר שמע על יוסף ותחי רוח יעקב אביהם, אותה חיות היתה וחיתה בו עד עת פקודה. והיא שעמדה לו גם לאחר מכן, כפי שאמרו [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

^^^

ויש לשאול, מדוע לא נאמר גם ביוסף קריבה לָמוֹת, והרי יוסף חי 110 שנים ולא הגיע לשנותיו של יעקב.

ולעומקו של מקרא יש לומר, היכא דיש קבורה נקט הכתוב ויקרבו, לשון ויקברו. לשון נופל על לשון. אבל ביוסף לא היתה קבורה אלא בְּיִשָּׁם בְּאֶרְזוֹן בְּמִצְרַיִם, [ג'כו' סוף הפרשה] וכתרגום יהונתן שם: בְּיִשָּׁם בְּאֶרְזוֹן - וְשׁוֹן יְתִיָּה בְּגִלְדִּיִּסְקָמָא, בְּמִצְרַיִם - וְשִׁקְעִין יְתִיָּה בְּגוֹ גִּילּוּס דְּמִיִּצְרַיִם: ופירש בעל הטורים כדי שיהא מצוי להם בצאתם משם. לכן לא נאמר ביוסף ויקרבו.

~~~~~

וַיִּשְׁאַתְּנִי מִמִּצְרַיִם ויקברתני בקברתם וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲעֲשֶׂה כְּדְבָרְךָ (מז,ל')

ויש לשאול, לכאורה אין זה ביד יוסף אלא ברשות פרעה, וכיצד יבטיחו על הדבר, ועוד בשבועה.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שיעקב סיפר ליוסף את שדבר עמו ה' בבאר שבע, לפני ירידתו מצרימה:

מזוככת ונקייה. לעומת ס"ו שנים של רדיפות וצרות. **ומעתה יֹאמֶר: מעט ורעים** היו ימי היותי נרדף, **ורבים וטובים** היו ימי לימוד התורה הק'.

ועוד יש לומר שְׁנֵי חָיִיו בעולם הזה וחיינו בעוה"ב. זה לעומת זה. לפום צערא בהאי עלמא קביל אגרא לעלמא דאתי.

ועוד יש לומר שְׁנֵי חָיִיו, שני סוגי חיים, חיינו ללא יוסף וחיינו עם יוסף. וכמו שאמרו על בנימין כן היתה נפשו קשורה בנפש יוסף, ככתוב ונפשו קשורה בנפשו וכתרגום שם ונפשיה חביבה ליה כנפשיה.

~~~~~

ויקברו יְמִי-יִשְׂרָאֵל לָמוֹת (מז,כט')

פירש רש"י (על פי מדרש רבה, צו), כל מי שנאמר בו קריבה לָמוֹת, לא הגיע לימי אבותיו.

הנה אביך חלה (מח,א')

ובמדרש רבה (בראשית פרשה סה, תולדות) אמר ר' יהודה בן סימון: יעקב תבע את החולי, אמר לפניו רבון העולמים אדם מת בלא חולי ואינו מושב בין בניו, מתוך שהוא חולה שנים או שלשה ימים הוא מושב בין בניו. אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך דבר טוב תבעת וממה הוא מתחיל שנא' ניאמר ליוסף הנה אביך חלה.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלכן נקרא האדם "חולה" לפני שמתבקש למעלה, שהוא לשון לחלות את פני ה'. (זכריה ז,א). והוא ענין תפילה, כמו ויחל משה (שמות ל"ב). שאז זוכה האדם ביותר לחלות פני דר עליון. וכדלקמן שבקש יעקב לגלות את הקץ. שאז נמסרים לו רזי השכינה וסודותיה. וכרשב"י ביום הסתלקותו שהתקיים בו ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

^ ^ ^ ^

אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם-עלה (ויגש, מו,ד').

ומעתה אין לפקפק בדבר, אחרי שה' הבטיחו במידת אנכי ולכן יכול היה יוסף להשבע לו על הדבר.

ויש לדייק זאת מכך שאמר יוסף אנכי אעשה כדברך. אנכי בטעם של טיפחא. והוא טעם מפסיק, והכוונה למידת האנכי של הקב"ה שהבטיחו על הדבר ואנכי אעלה גם-עלה. וגם כאן תיבת אנכי בטיפחא, לומר שהבטיחו במידת אנכי.

ועוד יש לומר, בשימת לב, ששמו של יוסף סמוך להבטחת ה': ואנכי אעלה גם-עלה ויוסף ישיב ידו על-עיניו [ויגש, מו,ד'] ומכאן למד יוסף שיכול להישבע על הדבר הזה. שנאמר ואנכי אעלה גם-עלה ויוסף.

ועל דרך הצח, כביכול פונה יוסף להקב"ה למידת האנכי שבה דבר הקב"ה עם יעקב אביו בחלום הלילה, ואומר: אנכי! אעשה כדברך!

^ ^ ^ ^

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אֲבִיו בְּנֵי הָאִשָּׁר-
גִּתְּנוּ-לִי אֱלֵהִים בָּזָה (מח,ט')

בְּנֵי הָאִשָּׁר. באומרו **הָאִשָּׁר**, בזה רמז ליעקב
אביו שהם ממשיכים את מידתו, מידת
מ"ה, שהוא שם ה' במילוי אלפי"ן
השולט בעולם היצירה יו"ד ה"א וא"ו
ה"א. וחתום בשמותם בסופי תיבות
מנשה ואפרים, כאומרו **בְּנֵי הָאִשָּׁר**.

וזוה סוד הקדמת אפרים לפני מנשה,
להיות כסדר הנכון, **מ"ה**.

~~~~~

קָחֶם-גָּא אֱלִי

וַיֹּאמֶר קָחֶם-גָּא אֱלִי וְאַבְרָהָם
(מח,ט')

בשימת לב, יש ליתן את הדעת מי הוא
האומר דברים אלו. אם **יעקב**, הוא
האומר ליוסף להוציא את בניו מעם
ברכיו של יוסף ולקרבתם אליו אל **יעקב**
כדי שיברכם לפני מותו, אם כן **היה**
צריך יעקב לומר: קָחֶם גָּא אֱלִי

ואברכם. והלשון **קָחֶם** נא אינה
מתאימה לכאן. שהרי **קָחֶם** יורה על
פעולה מן החוץ אל האדם, וכאן אומר
יעקב הוציאם ממך והביאם אלי.

ואם **יוסף** הוא המדבר היה צריך לומר
ליעקב אביו **קָחֶם-גָּא אֱלִיךָ ותברכם**.
והמילה **אֱלִי** אינה מתאימה לפעל קח.

וממה נפשך היה צריך להיות: או
הביאם אלי ואברכם, או **קחם אליך**
ותברכם. אבל **קחם אלי** הוא סתירה
מיניה וביה.

ובהיות יעקב הוא המדבר אל יוסף,
כיצד יאמר **קָחֶם-גָּא אֱלִי. קָחֶם גָּא**
אֱלִי, הוי ליה למימר.

ואשר על כן, **יש לומר**, שמנשה
ואפרים אמנם היו כבר אצל ברכיו של
יעקב משום חביבות, ולא לשם ברכה.
ואמר לו יעקב ליוסף **שיקח אותם**
ממנו על מנת שיביאם אליו שנית לשם
ברכה. ועל ידי כך יהיו מזומנים
לברכתו. **לכן** אמר **קָחֶם-גָּא** ממני,
והביאם **אֱלִי** שנית, לשם **ברכה**,
וְאַבְרָהָם.

וַיֹּצֵא יוֹסֵף אֶתָם מֵעַם בְּרָכְיוֹ
וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאַפְּיוֹ אֶרֶצָה. (מח, יב')

כאן הודיע הכתוב כחו של יעקב בעולם החלומות. שכאשר סיפר יוסף את חלומותיו, והנה השמש והירח וכו' משתחוים לי, וַיִּגְעַר-בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלֹמֹת הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ הִבּוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאַמֶּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרֶצָה [וישב, לו, י'].

ומכח גערה זו, התהפכו פני הדברים. יעקב לא השתחוה מעולם ארצה לפני יוסף, אלא השתחוה לשכינה שנאמר (מז, לא') וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמִּטָּה. ולעומת זאת, יוסף הוא זה שהשתחוה ארצה לאביו שנאמר לְאַפְּיוֹ אֶרֶצָה.

או שמא תאמר הבנים הם שהשתחוה לישראל סבא תלמוד לומר וַיִּשְׁתַּחֲוּ, שהוא לשון יחיד. וכן דרך המקראות, כגון וַיִּבְכֶּךָ במקום ויבכה. ולכן קאי איוסף. ואם רצה לומר שהבנים השתחוה היה צריך לומר לשון רבים: וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. ואשר על כן מאחר וכתוב וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאַפְּיוֹ אֶרֶצָה בלשון יחיד, הרי יוסף הוא שהשתחוה אפים ארצה לאביו.

ועוד יש לומר על דרך הרמז

קָחָם-נָא אֵלַי

ליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא.

כאן רמז הכתוב למה שאמרו חז"ל [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. כי ליעקב מלאו במותו קמ"ז שנים. וצאצאי צאצאיו כממשיכים את חייו לשנת הקמ"ח. וזה שאמר קָחָם-נָא. והמלה נא סובלת שתי משמעויות. בבקשה ותרגומו הוא בבעו, ומשמעות של עכשיו ותרגומו הוא קָעו. וכאן ידרש נא במשמעות של עכשיו, כתרגום אונקלוס במקום [מח, ט']: קָרְבָּנוֹן קָעוֹ לְוָתִי וְאֶבְרָכְנוֹן. וכאומרו: עתה, במלאת לי קמ"ז שנה ואני בתחילת הקמ"ח שנה, בשנת הקח"ם, יצטרפו שנות ילדיך אֵלַי. ובזה אמשיך את חיי לשנת הקמ"ח ויתקיים בי מאמרם ז"ל, יעקב אבינו לא מת. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. וזה שאמר קָחָם-נָא אֵלַי.

^^^

שהשמש והירח משתחווים לו, וחזר לאחוריו גם לעניין תשובה, לתקן את גערת אביו, ולכן השתחוה הוא, יוסף, מלוא קומתו אפיים ארצה לפני אביו, כמודה לאביו על הערתו אז.

ועל דרך הצח התקיימו כאן שניהם יחד כאחד. ביעקב נאמר וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמִּטָּה ודרשו שהשתחוה לשכינה שמעל ראשו של חולה, וביוסף נאמר וַיִּשְׁתַּחוּ לְאִפְיוֹ אֲרָצָה, ובזה קיים כבוד הורים שהוא גם כבוד השכינה, ובהיות שניהם משתחווים לכבוד השכינה הק', כאילו הכתיב עליהם הכתוב וַיִּשְׁתַּחוּ. יעקב השתחוה לשכינה מעל מיטתו של חולה, ויוסף השתחוה ליקרא דאביוהי שדמותו חקוקה בכסא הכבוד. ומעתה התמזגו שני ה-וַיִּשְׁתַּחוּ להיות וַיִּשְׁתַּחוּ. ששניהם השתחוו לשכינה הק'.

ובזה נתקיים חלומו של יוסף באומרו משתחווים לי. והמלה לי על דרך הצח תתפרש גם במובן של ליהו'ה, ובדרך קיצור לי'.

ועל דרך הרמז נרמזו אלין מליא בדברי יעקב בפרשת וישב (לז,י) באומרו ליוסף הָבֹא נָבֹא. אמנם שם

והוא מכח הגערה של אביו בהיות יוסף בן שבע עשרה שנה עת ספר לאביו את חלומותיו, כנ"ל: וַיַּגֵּד-בּוֹ אֲבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה הִתְלֹם תֵּנָה אֲשֶׁר חִלְמָתְךָ הָבֹא נָבֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה [תחילת וישב].

וכן פירש רש"י: וַיִּשְׁתַּחוּ לְאִפְיוֹ. כשחזר לאחוריו מלפני אביו.

ושפתי חכמים נתן טעם בדבר על דרך הפשט, לפשוטו של מקרא ברש"י: מדוע היה צריך יוסף לחזור לאחוריו כדי להשתחוות לפני אביו:

נראה לי דאזיל לטעמיה שפירש בפרשת מקץ (לעיל מ"ב ו' ד"ה וישתחו) דכל השתחואה שבמקרא הוא פישוט ידיים ורגלים, וממילא בעודו עומד לפני אביו לא היה יכול להשתטח, אלא ודאי כשחזר לאחוריו יכול היה להשתטח ארצה. והוא על דרך הפשט, לפשוטו של מקרא.

ולעומקו של מקרא, לדברי רש"י יאמר שיוסף חזר לאחוריו לא רק כתלמיד הנפטר מרבו, אלא גם חזר לאחוריו בזכרונו, לעת היותו בן שבע עשרה לפני אביו כשסיפר לו את חלומו

**שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי, כְּרוּצָה לומר לַפּוֹם
צַעֲרָא אַגְרָא.**

וְעַל דֶּרֶךְ הַרְמֵז רִמְזוּ יַעֲקֹב לְיוֹסֵף
שבזמן הברכה ישכל ידיו. שכן אמר לו
קָחֶם-נָא אֵלַי, וְהֵם אוֹתוֹת קַח מִנִּי-אֵלַי,
מִנְשָׁה לִפְנֵי אֶפְרַיִם בְּזִמְנָן שְׁהֵם אֵלַי.
בזמן שאתה מגישם אלי, בזמן שהם
מוגשים אלי יהיה מנשה לפני אפרים.
אבל בזמן שאברכם אחליפם. שנאמר
וְאֶבְרַכְכֶּם. שהם אוֹתוֹת אֶפְרַיִם מִנְשָׁה
ו"ברכ" באמצע. **אֶבְרַכְכֶּם.** וכאומרו
שבזמן הברכה יהיה אפרים לפני מנשה
לקיים: [מח, כ'] **נִשְׁשָׁם אֶת-אֶפְרַיִם לִפְנֵי**
מִנְשָׁה.

ועוד אמר לו יעקב ליוסף, שכל נרמז לו
במראות הלילה, שנאמר שם (מו, ג')
כִּי-לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם.

וכך הוא הרמז: **אֲשִׁימָךְ שָׁם,** תחילתו
בא' כנגד אפרים וסופו במ' כנגד
מנשה. ובתוכם הן אוֹתוֹת שִׁימָךְ שֵׁ
שבהיפוכן יקראו **כְּשִׁאשִׁים,** ותוספת
הא' כנגד אלקים שאמר לי כן. וכן רמז
לי באומרו **אֲשִׁימָךְ** שתהיה הא' של
אפרים לפני המ' של מנשה.
וכן אמר יעקב ליוסף: **כְּשִׁאשִׁים יְדִי**
עליהם לברכם, **אֲשִׁים אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי**
מִנְשָׁה.

~~~~~

נאמר בדרך גערה **הָבֹא נָבֹא אֲנִי**
וְאִמְנָה וְאִמְנָה לְהַשְׁמִיחַ לְךָ אֶרֶץ, אך
רָמַז רָמַז לוֹ שֶׁאֵם יִזְכּוּ יִשְׁתַּחֲווּ שְׁנֵיהֶם
כָּאֶחָד לְשִׁכִּינָה הַק', ולכן נאמר בלשון
כפולה **הָבֹא נָבֹא.**

ושניהם נכתבו כתיב מלא ו'. שה-ו' של
יעקב כנגד הברית התיכון, וה-ו' של
יוסף כנגד ספירת היסוד שב-ו' יסודה,
והם שני הווין שבמילה וישתחוו, אחת
וישתחו של יעקב, והשניה וישתחו של
יוסף. ויחד כנ"ל וישתחוו. והאות ו'
תורה על השכינה הק', מלמד שהשתחו
שניהם לשכינה הק'.

~~~~~

שְׁכַל אֶת-יְדִיו

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת-יְמִינוֹ וַיִּשֶׁת עַל-
רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהָיָה הַצָּעִיר וְאֶת-
שְׁמָאלוֹ עַל-רֹאשׁ מִנְשָׁה שְׁכַל אֶת-
יְדִיו כִּי מִנְשָׁה הַבְּכוֹר (מח, יד')

שְׁכַל אֶת-יְדִיו. והוא תיקון למה
שאמר **כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי.**
שבמקום **שְׁכַל** בשי"ן ימנית, הוא
מקיים עכשיו **שְׁכַל** בשי"ן שמאלית.
וכאילו הִכְתִּיב עליו הכתוב כאשר

כיצד יבקש מהמלאך לברך, ויניח למידת האלקים.

אלא יש לומר כתרגום יונתן בן עוזיאל, שהוסיף בתרגומו ג' תיבות: **יהי רצון קדמך, כלומר יהי רצון מלפניך:**

יהי רצון קדמך דמלאכא דזמינתא לי למפרק יתי מכל בישא יברך ית טלייא.

ופירושו:

יהי רצון מלפניך שמהמלאך הגאל אתי מכל-רע יברך את-הנערים וגו' ולפי זה מובנת פנייתו לאלקים בבקשה שישלח מלאכו לברך את הנערים.

וכך הם פני הדברים: האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק, האלהים הרעה אתי מעודי עד-היום הנה, יהי רצון מלפניך שמהמלאך הגאל אתי מכל-רע יברך את-הנערים וגו'.

ולעומקו של מקרא יש לומר שבזה יובן תוקף שליטתו של יעקב אבינו בעולם המלאכים, ככתוב וישלח יעקב מלאכים, ופירש"י מלאכים ממש. וכאן גילה הכתוב שלעולם לא ישלח יעקב מלאכים מדעת עצמו אלא תמיד יבקש רשות מהבורא להשתמש במלאכיו, כתרגום יהונתן: יהא רעוא קדמך.

~~~~~

ויברך את-יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד-היום הנה: (מח,טו)
המלאך הגאל אתי מכל-רע יברך את-הנערים (מח,טז)

יש לשאול: באמרו האלקים אשר התהלכו וגו' וכן באמרו האלקים הרעה אתי וגו', הרי הוא פונה לקב"ה בשמו: האלקים, ולכאורה אינו מבקש ממנו דבר רק מתאר את מעשיו: אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק, וכן: הרעה אתי מעודי עד-היום הנה. והרי דומה הדבר כאילו מוציא שם שמים לבטלה. שכן אשר התהלכו וכן הרעה אתי מעודי הם רק תיאורים לקב"ה על כל הטובה שעשה לו עד עתה, אך לכאורה אינו פונה אליו לבקש ממנו מאומה.

ותגדל הקושי'ה, שאחרי פנותו אל האלקים, לא סוף דבר שאינו מבקש מאומה, כביכול, אלא עוזב לפתע את מידת האלקים ופונה אל המלאך הגואל בבקשה שיברך את הנערים וכו'. והרי זה כאילו מחסיר מכבוד האלקים, ולאחר שתיאר את טובו של האלקים

כי-יְשִׁית, שִׁים יְמִינָהּ.

אֲנִי אֶרְדַּ עִמָּךְ מִצְרֵימָה וְאֲנִי אֶעֱלֶךְ
גַּם-עִלָּה וְיוֹסֵף יְשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינָיָהּ.

לפשוטו של מקרא הבטיחו הקב"ה שיוסף יהיה אתו במותו ובקבורתו, וכפירוש רשב"ם בבבא בתרא קח. ורוב המפרשים.

אמנם, הספורנו פירש בדרך אחרת, ש"ישית ידו" הוא מלשון מניעה, שיוסף ימנע מעיניו של יעקב לראות ברוע מראות המצרים הטמאים [וכלשונו:

לא תצטרך לפקוח עיניך להשיג חפצך כי יוסף יגיעם אליך בזולת השגחתך ולא תצטרך אתה להתעסק עם המצרי' הבלתי ראויים לקרוב אליך.

ועל דרך הרמז, רמז לו הקב"ה בזה, כי כאשר יתקיים וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי-יְשִׁית אָבִיו יָד-יְמִינוֹ עַל-רֹאשׁ אֶפְרָיִם ירע בעיניו של יוסף וירצה למנוע ממך מלשים ימינך על ראש הצעיר, [וכספורנו הנ"ל שהוא לשון מניעה] ולכן אמר לו: [ויגש מו, ד'] וְיוֹסֵף יְשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינָיָהּ: וְיְשִׁית [מלשון ישים] יוסף ידו כנגד עיניך למנוע ממך מלהניח ימינך על ראש אפרים ושמאלך על ראש מנשה. וזה שאמר לו הקב"ה

וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי-יְשִׁית אָבִיו יָד-יְמִינוֹ עַל-רֹאשׁ אֶפְרָיִם וגו' (יז) וַיֵּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו לֹא-כֵן אָבִי כִּי-זֶה הַבְּכֹר שִׁים יְמִינִי עַל-רֹאשׁוֹ: (מח, יח')

וַיִּמָּאן אָבִיו וַיֵּאמֶר יְדָעְתִּי בְנִי יְדָעְתִּי וגו' (מח, יט')
יש לעיין מהיכן ידע, ומדוע יאמר יעקב פעמיים יְדָעְתִּי בְנִי יְדָעְתִּי.

ועוד יש לשאול מדוע שינה הכתוב מלשון יְשִׁית ללשון שִׁים. שבתחילה נאמר: וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי-יְשִׁית אָבִיו יָד-יְמִינוֹ עַל-רֹאשׁ אֶפְרָיִם וגו' ואח"כ שינה הכתוב לשונו לומר: שִׁים. וַיֵּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָבִיו לֹא-כֵן אָבִי כִּי-זֶה הַבְּכֹר שִׁים יְמִינִי עַל-רֹאשׁוֹ. ולכאורה היה לו לומר, לֹא-כֵן אָבִי כִּי-זֶה הַבְּכֹר יְשִׁית יְמִינִי עַל-רֹאשׁוֹ.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הדרש יש לומר שכאשר נראה ה' ליעקב בבאר שבע במראות הלילה לפני ירידתו למצרים [ויגש מו, ד'] הבטיחו הקב"ה בזה הלשון:

כמו שמצינו אצל פרעה [שמות, ז, כג']
"וְלֹא-נָשָׂת לְבֹו גַם-לְזֹאת" וכמדה
 כנגד מדה אמר הקב"ה [בא, י, א'] **"לִמְעַן
 נִשְׁתִּי אֶתְנִי אֵלֶּה בְּקֶרְבִּי"**.
 ואילו **לְשִׁים** נראית כפעולה יותר רכה,
 כפי שנצטוו בני ישראל מפי הקב"ה על
 ידי משה רבנו: [האזינו, לב, מו'] **"שְׁיִמּוּ
 לְבַבְכֶּם"**, שהיא הוראה יותר רכה, כי
 הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

לכן, אצל יעקב הדבר מוחלט
לְשִׁית ימינו על ראש אפרים, כי כן
 ציווהו ה', ויוסף מתוך זהירות של
 כיבוד אב אומר בדרך פחות חזקה,
 ואולי אף כמשאלה: לא-כן אֶבִּי כִּי-גַּם
 הַבָּכֹר **שִׁים** יְמִינָהּ על-ראשו. ולא העיז
 פניו לומר לו בדרך חזקה: **שִׁית** ימינך
 על ראשו.

ועל דרך הצח, ההבדל בין **שִׁית**
 ובין **שִׁים** הוא בנקודת ה-ש הימנית
 לבין נקודת ה-ש השמאלית. שלעולם
 הימין גובר על השמאל, לכן **שִׁית** חזק
 יותר מ**שִׁים**. והוא סוד אמרו **שִׁכַּל** את
 ידיו שהוא תיקון למה שחשב שכבר
שִׁכַּל את יוסף.

במראות הלילה: ויוסף **נִשְׁתִּי** ידו על
 עיניו.
ואשר על כן אמר הקב"ה ליעקב
 במראות הלילה, ואתה עליך **לְמַאן**
 ליוסף, ולשית את אפרים לפני מנשה.
 כי הבן יקיר לי אפרים אם ילד
 שעשועים.

וזה שאמר יעקב ליוסף פַּעַמִּים **יְדַעְתִּי**
בְּנִי יְדַעְתִּי. פעם אחת ידעתי כי
 במראות הלילה נאמר לי לשית ימיני
 על אפרים, ופעם שניה ידעתי עתה,
 כי לכך נתכוון הקב"ה, למאן לך.

וכך הם פני הדברים: בְּרָא יוֹסֵף כִּי-
נִשְׁתִּי אֶבִּי יד-יְמִינוֹ על-רֹאשׁ אֶפְרַיִם
 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אֶבִּי לֹא-כֵן אֶבִּי וכו'
 וַיִּתְּמֶה יד-אֶבִּי לְהַסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ-
 אֶפְרַיִם ו**לְשִׁים** אוֹתָהּ על-רֹאשׁ מְנַשֶּׁה,
 וירא יעקב כי ישית יוסף ידו וכו' כפי
 שנאמר לו במראות הלילה וַיֹּסֵף **נִשְׁתִּי**
יְדֹו על-עֵינָיָהּ, וכוונתו בזה נגד עיניו,
 וַיִּמָּאֵן יעקב, כי כן אמר לו ה'. וזה
 שאמר ידעתי בני ידעתי.

ואשר על כן ביוסף לא נאמר **שִׁית**
 יְמִינָהּ על-רֹאשׁוֹ, אלא: לא-כן אֶבִּי כִּי-
 גַּם הַבָּכֹר **שִׁים** יְמִינָהּ על-רֹאשׁוֹ. כי
 הפעולה **"לְשִׁית"** - על דרך הדרש -
 נראית יותר חזקה מהפעולה **"לְשִׁים"**,

יעבוד צעיר. **וְגַם-הוּא יִגְדַּל וְלֹא כַעֲשׂו** אחי, שברכתו תלויה בברכתי שנאמר עליו והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך. ולכן יֵאָמֶר עליהם על ידי משה רבנו [וזאת הברכה, לגיז'] **וְהֵם רַבְבוֹת אֲפָרִים וְהֵם אֲלֹפֵי מְנַשֶּׁה**, והם רבבות אפרים ולא כעשו שאמר יש לי רב, והם אלפי מנשה ולא כאלופי עשו שהם כקש נידף. ואמר לאפרים רבבות שהתורה היא שמרבבת את אפרים שמהם יצא יהושע המנחילם תורת השם ומנחילם את הארץ. ולמנשה חיזקו בפעמיים גם, שהוא לשון ריבוי וגדולה כפולים, ולא כעשו שנדחה מפני יעקב, אלא **גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם וְגַם-הוּא יִגְדַּל**, ואולם אחיו הקטן יגדל מִמֶּנּוּ.

וְעַל דֶּרֶךְ הַמוֹסֵר יֵאָמֶר שכל המקטין עצמו יגדלוהו הקב"ה. שנאמר ואולם אחיו הקטן יגדל מִמֶּנּוּ. הקטן יגדל.

^^^

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל-אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם (מח, כא')

וְעוֹד עַל דֶּרֶךְ הַרְמִז וְהַצָּח, יש לומר כי **נְשִׁית וְשִׁים** הן אותה גימטריה, כי ת בגימטריה קטנה היא מ', רק **נְשִׁית** חזקה יותר פי עשרה, שכן תחזק ה-ת שהיא **ארבע מאות** פי עשרה על פני המ' שהיא **ארבעים**.

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן על כל הנ"ל יעיד יעקב על הדבר באמרו ידעתי בני ידעתי, כנ"ל. ידעתי במראות הלילה כי **אֲנִישִׁית** יד ימיני על ראש אפרים כ- **ש ימינית**, **וְאֲשִׁים** ידי השמאלית על ראש מנשה, כ- **ש שמאלית**.

וְעוֹד אמר לו: ידעתי כי מעשה אבות סימן לבנים, ולכן בני, ידעתי להעדיף את הצעיר כפי ששאלני **אבי** בעת ברכו אותי, האתה זה בני, אלא שעתה אברך גם את הגדול **שגם הוא יגדל**. ולכן אמר: **גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם וְגַם-הוּא יִגְדַּל** ואולם אחיו הקטן יגדל מִמֶּנּוּ **וְיִרְעֻ יִהְיֶה מְלֹא-הַגּוֹיִם** [מח, יט'].

ובשימת לב, ריבה הכתוב פעמים **גַּם-הוּא**: **גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם וְגַם-הוּא יִגְדַּל**. שאע"פ שמעשה אבות סימן לבנים, והנני מעדיף את הקטן על פני הגדול כברכת אבי באמרו **גַּם בְּרוּךְ יִהְיֶה**, אע"פ כן, מנשה **גַּם-הוּא יִהְיֶה-לְעַם** ולא כעשו אחי שנאמר עליו ורב

ברוך שם ויהא שמייה רבא

**הַאֲסָפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר-
יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים
(מט,א')**

מובא במדרש רבה,

בְּשַׁעָה שֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ נִפְטָר מִן
הָעוֹלָם קָרָא לְשָׁנִים עֶשְׂרֵי בָנָיו אָמַר לָהֶם
שְׁמְעוּ אֵל יִשְׂרָאֵל שְׁבַשְׁמִים אָבִיכֶם,
שְׁמָא יֵשׁ בְּלִבְכֶּם מַחְלָקָת עַל הַקְדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא, אָמְרוּ לוֹ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
אָבִינוּ, כָּשֵׁם שְׁאִין בְּלִבְךָ מַחְלָקָת עַל
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּךְ אִין בְּלִבְנוּ
מַחְלָקָת, אֵלָּא ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, אָף
הוּא פִּרְשׁ בְּשִׁפְתָּיו וְאָמַר: בְּרוּךְ שֵׁם
כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

וכן מובא בפסחים נו עמ' א', כשם
שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו
אלא אחד.

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ובתרגום ירושלמי הגירסה שונה,
באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר
**יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא.**

יש ליתן טעם מדוע באומרו **הנה**
אֲנֹכִי מֵת הפסיק הכתוב בין אנכי ובין
מת. שהרי **אֲנֹכִי** מוטעם בטעם של
טיפחא, והיא הפסקה קלה. ומה טיבה
של הפסקה זו, ומדוע לא יהיה הטיפחא
ב"הנה", ויאמר ברצף **אנכי מת**.

ועל דרך הרמז יש לומר שרמז
הכתוב למה שנאמר **כי לא יראני**
האדם וחי. ויעקב זוכה עתה לראות מה
שלא זכה עד עתה, ולכן יודע כי הוא
צריך למות. ולכן יש הפסקה לאחר
המילה אנכי, וכאומרו **הנה אֲנֹכִי! הנה**
רואה אני בבירור באספקלריה
המאירה **את אנכי**. ולכן נחשב אני
כמת. לכן מוטעם **הנה אֲנֹכִי** במירכא-
טיפחא וכמפסיק **הנה אֲנֹכִי, מֵת**.

ועל דרך הצח, מ"ת אותיות ת"ם.
שבזכות היותו איש תם יושב אהלים,
לא נאמרה בו מיתה, עד שאמרו [תענית
ה:]: יעקב אבינו לא מת. **מה זרעו**
בחיים. ומינה נלמד כוונתם לזרעו
בחיים. שגם הם יושבי אהלים, אהלים
של תורה ותפילה, וכל זמן שזרעו
בחיים, חיי תורה ותפילה, אף הוא
בחיים חיי נצח של תורה ותפילה.

אך לפי כל הנ"ל, ומדברי התרגום ירושלמי הנ"ל, יוטעם היטב שהקדיש אינו רק שבח נאה בעלמא, אלא הוא שבח שבו משתמשים המלאכים, שכן הוא תרגום של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שבזה השבח יקשרו המלאכים כתר מלוכה למלך מלכי המלכים הקב"ה. והרי זו סיבה מספיק טובה שהם יתקנאו בנו אם נאמר אותו בקול רם בלשון הקדש שמבינים המלאכים.

[וכשהובאו הדברים לפני ר' שלמה פיישר זצ"ל אמר שבודאי דברי התרגום ירושלמי לא היו לפני עיניהם של בעלי התוספות].

וע"כ צריך לחזור ולומר כדברי העולם, שלכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא שאין כמוהו בכל התשבחות של המלאכים. ועל כן נתקן בלשון תרגום, יהא שמיא רבא, שלא יבינו המלאכים וכך לא יהיו מתקנאין בנו.

ועל דרך כוונות התפילה, היוצא מן הנ"ל, שבעניית אמן יהא שמיא רבא בכל כוחו מסתתרת הכוונה של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש,

יוצא, איפוא, שלפי התרג' הירושלמי יהא שמיא רבא הוא התרגום והפירוש [אמנם לא מילולי] של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ועל פי זה מובן מדוע בשכמל"ו נאמר בלחש ויהא שמיא רבא בקול רם. כי בשכמל"ו הוא שבח נאה של המלאכים שאומרים אותו בַּשְּׁמַיִם, והמלאכים שמבינים לשון הקדש יתקנאו בנו אם נאמרהו בקול. אבל יהא שמיא רבא שהוא בארמית, אע"פ שהוא פירוש לשבח שלהם בשכמל"ו, לא יתקנאו בנו המלאכים, כי אינם מבינים ארמית.

ולעומקו של מקרא יש לומר דמכאן תשובה לתוס' ברכות דף ג עמ' א, ד"ה וענין.

וז"ל התוספות: מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים והיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי.

כאן שילם יעקב לבני חת טובה תחת טובה.

ואשר על כן, אע"פ שבכל מקום בו נזכר עפרון החתי בלי ו' כתיב חסר [עפרון] כדי לגרוע מערכו שהיה צר עין וכו', וכגון: אֲשֶׁר קָנָה אֶבְרָהָם אֶת-הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי, כאן נכתב מלא ו': קָבְרוּ אֶתִּי אֶל-אֲבֹתִי אֶל-הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה עֶפְרֹן הַחִתִּי.

כי ליעקב יש הכרת הטוב שבני חת הם שקברו את אמו.

שכן בְּנֵי-חֵת, הם נתעסקו בקבורתה של רבקה אמו. שהרי יצחק פָּכְדוּ עֵינָיו, יעקב עדיין לא חזר, מיניקתה לא נמצאת אתה, ועשו אחיו שונא לרבקה אמו. (עי'ש הרמב"ן). ובני חת נתעסקו בקבורתה. והשיב להם יעקב כגמולם בהזכירו אותם עת השיב נשמתו לבוראו.

ובענין בני חת שקברוה יש לומר כי רמזם הכתוב (בראשית לה, ח') וַתָּמָת דְּבָרָה מִיִּנְקַת רַבְקָה וַתִּקְבֶּר מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֱלֹהִים בְּקוֹת. ופירש רש"י שנתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על אמו שמתה. ונרמזו כאן בני חת שקברוה

ובאמירת ברוך שם כבוד מלכותו בלחש מסתתרת כוונת אמן יהא שמיה רבא בקול רם ובכל כוחו, לקרוע גזר דינו.

^^^

מֵאֵת בְּנֵי-חֵת

{כט} וַיֵּצֵאוּ אוֹתָם וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אַנִּי נֹאסֵף אֶל-עַמִּי קָבְרוּ אֶתִּי אֶל-אֲבֹתִי אֶל-הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה עֶפְרֹן הַחִתִּי: {ל} בַּמַּעֲרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי-מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אֶבְרָהָם אֶת-הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לְאַחֲזֹת-קֶבֶר: {לא} וַשָּׁמָה קָבְרוּ אֶת-אֶבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וַשָּׁמָה קָבְרוּ אֶת-יִצְחָק וְאֶת רַבְקָה אִשְׁתּוֹ וַשָּׁמָה קָבְרָתִי אֶת-לֵאָה: {לב} מִקְנֶה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר-בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי-חֵת:

מֵאֵת בְּנֵי-חֵת. ויכל יעקב לְצִנּוֹת אֶת-בְּנָיו וְגו' (מט, לב-לג')

יש להבין, מה זכו בני חת להיות המלים האחרונות שיצאו מפי יעקב אבינו בטרם נאסף אל עמיו. ויש לומר, שבאומרו מאת בני חת,

שלא הורע מזלו במות עליו אמו, וזה לך האות שנאמר וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל.

ולעומקו של מקרא יש לומר שזו הכוונה שהתורה ציינה בפרשת חיי שרה את בני חת פְּעַם הארץ. ככתוב [חיי שרה כג, יב'] וַיִּשְׁלַח אֲבָרְהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ. והוא לשבחם שנקראו על שם הארץ, כאומרו, המובחרים מבין הגויים שיושבים בארץ. וכל כך למה, שְׁשָׁאָם לבם להסכים לקבורת שרה, והתורה תקראם עם הארץ גם על שם העתיד שְׁשָׁאָם לבם להתעסק גם בקבורת רבקה. ואשר על כן בני חת קברוה דרך כבוד, ושילם להם יעקב גמולם הטוב בהזכירו אותם טרם יגנע. וכנ"ל.

^^^

וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת-אֲבִיו וַיַּעַל אֹתוֹ פֶּל-עֵבְדֵי פַרְעֹה וְגו' וַיַּעַל עֲמֹו גַם-רָקֹב גַּם-פְּרָשִׁים וְגו' (נ, ז-ט')

יש ליתן טעם מדוע תפרט התורה כל העולים לקבור את יעקב ומה הלשון החוזרת של כל העליות והגמים: וַיַּעַל, וַיַּעַל, וַיַּעַל, גַּם, גַּם, גַּם-רָקֹב גַּם-פְּרָשִׁים.

ויש לומר שכל הבאים עם יעקב נגזרו מכח הברכה שברכו הקב"ה, אֲנֹכִי

לרבקה בְּמָקוֹם [תחת] יעקב, בכך שפעמ'ם נכתבה המילה תחת, פעם אחת לגופו לפשוטו של מקרא, להודיע על מקום קבורת מינקת רבקה, מַתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֵלֹן, ופעם שניה למדרשו בהוראה של תחת-במקום, ליתן רמז שבני חת הם שקברוה בְּמָקוֹם יַעֲקֹב שקראו הקב"ה אל. וכדפירש"י [בראשית לג, כ'] ורבותינו דרשו שהקדוש ברוך הוא קראו ליעקב אל. (מגילה יח.).

או כלך לדרך זו, שנכתבה המילה תחת, לפשוטו של מקרא, להודיע על מקום קבורת מינקת רבקה, כדי לרמז פעמ'ם ליעקב, פעם אחת שבני חת הם שקברוה לרבקה אמו, ופעם שניה לחזקו ולאמצו ולומר לו [ירמיהו ל, י'] וְאָתָּה אֵל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב נָאָם יְהוָה וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעָה מִיַּחְזִיק וְאֵת זִרְעָה מֵאֶרֶץ שְׁבָנִים וְשֹׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֵנוּ וְאֵין מַחְרִיד.

ובשימת לב נאמרו כאן ליעקב פעמ'ם דברי חיזוק: אֵל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב, וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל. אחת לומר לו כדרשת חז"ל [תענית ה:]: מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, וכוונתם שלא תיקרא בך מיתה, והשניה להודיעו

מסופי תיבות של ליה'ויה אתי
 ונרוממה שמו (תהלים לד, ד') והוא:
 היה'ו ומשמעותו שישראל אומרים
 ככתוב בתהלים [קכו, ג'] הגדיל יהנ"ה
 לעשות עמנו היינו שמחים.

אך עמך מצרומה ואנכי אעלה גם
 עליה. ואשר על כן תציין התורה גם
 ועליות: **ניצל יוסף, ניצלו אתו כל-**
עבדי פרעה וגו' ניצל עמו גם-רכב
גם-פרשים וגו'.

~~~~~

ועל פי הנ"ל יש לומר כי מה
 שמשבחים ישראל להקב"ה, הוא לא
 מפני שהגויים משבחים. אלא איפכא,
 מה שהגויים משבחים הוא משום שבח
 שנותנים לו עם ישראל. שנאמר
 (בפסוק הנ"ל) **גדלו ליה'ויה אתי**
 ונרוממה שמו יתקדו. והוא, על פי
 האר"י הק', השם השולט בחדש טבת.
 ויוצא מסופי תיבות הנ"ל: היה'ו.

ויארא יושב הארץ הכנעני את-
 האבל בגרן האטד ויאמרו אבל-
 כבד זה למצרים על-פן קרא שמה
 אבל מצרים אשר בעבר הירדן:
 (ג, יא')

ויארא יושב הארץ הכנעני. מפי
 האר"י הק' נרמז בפסוק זה השם
 השולט בחדש כסלו בראשי תיבות:

ויארא יושב הארץ הכנעני. ויה'ה.

והם הם כשני הפסוקים הבאים יחדיו
 בתהלים קכו פס' ב-ג: הגדיל יהנ"ה
 לעשות עם אלה, הגדיל יהנ"ה לעשות
 עמנו.
 אז יאמרו בגוים הוא כנגד הפסוק וירא
 יושב הארץ הכנעני,

ולעומקו של מקרא, יש ליתן טעם
 מדוע נקשר זה השם הק' עם זה הפסוק.
 ויש לומר ככתוב בתהלים [קכו, ב']
 שכך יאמרו הגויים הגדיל יהנ"ה לעשות
 עם אלה.

הגדיל יהנ"ה לעשות עמנו, והוא כנגד
 גדלו ליה'ויה אתי. ומסיים בה הפסוק:
 היינו שמחים כנגד שמחת ימי החנוכה.

ובהיות חדש כסלו נקשר עם חדש
 טבת לעניין חנוכה, כן גם זה השם הק'
 נמשך מכסלו אל תוך טבת, ומתחבר
 עם השם השולט בחדש טבת היוצא

~~~~~

אשר בכל יום עמנו, למשך כל השנה כולה.

~~~~~

וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לֹא כִן כַּאֲשֶׁר צִוּם:
(ג, יב')

מובא בתנחומא (במדבר), מאי כַּאֲשֶׁר צִוּם וזה לשונו:

וְהִיאָה צִוּם. אָמַר לָהֶם: יְהוּדָה וַיִּשְׁשָׁקֶר וַיִּבְּלוּן יִטְעֲנוּ מִטְּתִי מִן הַמִּזְרָח, רְאוּבֵן וַיִּשְׁמְעוּן וְגַד יִטְעֲנוּ מִן הַדָּרוֹם, דָּן וְאֶשֶׁר וְנַפְתָּלִי יִטְעֲנוּ מִן הַצָּפוֹן, בְּנֵימִין אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִטְעֲנוּ מִן הַמַּעֲרָב.

יוסף אל יטעון, למה. שהוא מלך, ואתם צריכין לחלוק לו כבוד.

לוי אל יטעון. למה, שעתידין לישא את הארון, ומי שטוען את ארוננו של חי העולמים, לא ישא ארוננו של מת.

ואם תעשו כן וטענתם את מטתי בשם שצויתי אתכם, הקדוש ברוך הוא עתיד להשרות אתכם דגלים דגלים. כיון שנפטר, טענו אותו בשם שצוה שיתענו אותו. מנין, שכן כתיב: וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לֹא כִן כַּאֲשֶׁר צִוּם.

וּלִיכָא מִילְתָּא דְלֹא רִמְיָזָא בְּאוּרִייתָא, שהם שני דרכי העבודה בחדשי החנוכה כסלו-טבת, הלל והודאה.

הא' היא העבודה מן הפנים אל החוץ כהלל וכפרסום הנס היוצא החוצה והוא כנגד השם הק' השולט בחדש כסלו והיוצא מן הפסוק וַיֵּרָא יְיֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי.

ופירושו שיושבי הארץ הכנעני ראו ביקרא דיעקב אשר עשו לו בניו וכל העולים עמם מצרימה כבוד גדול בהספדו. והוא כעין ההלל ופרסום הנס.

הב' היא העבודה מן החוץ ולפנים, היא העבודה הפנימית של ההודאה, והודאה בלב היא, ועל כן מודים על הנסים בתפילת הלחש. והוא כנגד השם הק' השולט בחדש טבת והיוצא מן הפסוק [גדלו] לִי הוֹיָה אֲתִי וְנִרְוַמָּה שְׁמוֹ ובהיות שם זה שולט בחדש טבת, הרי הוא כספום ומסקנה לעבודת חדש כסלו. כאומרו, שכל עבודת פרסום הנס היא כדי להביא לתכלית הנרצית של העבודה שבלב היא ההודאה בנסי ה'

ש חקוקה משני צדי התפילין של ראש.
מצד ימין של המניח חקוקה האות **ש**
כרגילותה בעלת ג' ראשין, כנגד כתרו
של הקב"ה,

ומצד שמאלו של המניח חקוקה האות
ש בעלת ארבעה ראשים, וכנגד כתרו
של יעקב ששמו חקוק בכסא הכבוד,
כדמות רביעית במרכבה, והוא רמז
למה שהיה דבק בשם **שד"י** כאומרו
ואל שד"י יתן לכם רחמים וכו'. ויחד הם
כנגד שבעת קני המנורה. והד'
שברצועה של ראש הוא כנגד כתרו של
דוד המלך. והיו **ד** שברצועה של יד
הוא כנגד **יוסף**. יוצא אפוא שיוסף כנגד
משיח בן **יוסף** ולאחריו משיח בן **דוד**
וישראל סבא וכל שאר ה**שבעה** רועים
כנגד **שבעה** ראשים שבאות **ש** משני
הצדדים, וה' **בראשם**. כן נזכה
לראותם בב"א.

^^^

וַיָּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרָיִם הוּא וְאָחָיו
וְכָל-הָעֲלִיּוֹת אִתּוֹ (נ,יד')

ובשל"ה הק' מובא שיעקב אבינו
הוא בבחינת תפילין של ראש, ויוסף
הוא בבחינת תפילין של יד.

וי"ב שבטים הם בסוד י"ב תפירות
שבתפילין, שמכל רוח היו ג' שבטים כג'
תפירות שבתפילין.

ולעומקו של מקרא יש לומר על פי
זה, ועל דרך הרמז והצח, מאי פֶּאֶשֶׁר
צָנֹם, אל תקרי כאשר צָנֹם אלא כאשר
צוּם. פֶּאֶשֶׁר צָנֹם יעקב אבינו לשאת
אותו, פֶּאֶשֶׁר צָנֹם הקב"ה בהנחת
התפילין.

ואשר על כן, מובא במדרש תנחומא
(ויחי) וַיָּבֹאוּ עַד גֶּרֶן הָאֶטָּד. וְכִי יֵשׁ גֶּרֶן
לָאֶטָּד. אֵלֶּא אֱלֹהֵי הַכְּנָעָנִים שְׁנִטְלוּ
כְּתִירֵהוּ וְהִקִּיפוּ אַרְוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. ובזה
התקיים הפסוק (דברים, כח, י') וְרָאוּ
כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ
וְיָרְאוּ מִמֶּנּוּ. אמר ר' אלעזר (ברכות ו.)
אלו תפילין שבראש. והיא בחינתו של
יעקב אבינו, כנ"ל.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד
נאמר: מה שדרש ר' אליעזר הגדול על
הפסוק כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ, כוונתו
לאות **ש** החקוקה בתפילין של ראש
הלכה למשה מסיני. ובשימת לב האות

**וכפי שפתרו לו אחיו: וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו
הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם-מִשׁוּל תִּמְשָׁל
בָּנוּ.**

וכן החלום השני **וְהָיָה הַשֹּׁמֵשׁ וְהַנִּיחַ
וְאַחַד עֶשְׂרֵה כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי:**

וכפי שפתר לו אביו: הִבּוֹא נִבּוֹא אֲנִי
וְאִמִּי וְאֶחָיִךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה. ואף
על פי שאביו השתחוה לשכינה ולא לו,
מכל מקום התקיים פתרון החלום
באחיו.

ויש לעיין, שהרי כמה וכמה פעמים
השתחו לו האחים ונפלו לפניו. **ומדוע
יִתְשַׁב לוֹ דוּקָא עֵתָה כִּפְתָרוֹן
חִלּוּמֹתָיו? אלא יש לומר שבכל
הפעמים שהשתחו לפניו בתחילה, לא
ידעו שהוא יוסף וחשבוהו למשנה
למלך בלבד. והיוצא מכך שמבחינתם,
עד עתה השתחו למושל מצרים ולא
ליוסף. וכשהתגלה אליהם באומרו אני
יוסף, גם לא השתחו לו אלא נבהלו
מפניו, לכן לא התגשם החלום במלואו.
אבל עתה, זו הפעם הראשונה
שנופלים לפניו ומשתחווים לו משום
שהוא יוסף.**

**יש ליתן טעם מדוע תציין התורה את
יוסף לפני כולם. וישובו מצרימה הוי
ליה למימר.**

אלא י"ל, כשם שכתוב בראובן
(לז, כט') **וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל-הַבּוֹר וְהָיָה
אִין-יוֹסֵף בְּבוֹר כֵּן נֹאמַר בְּיוֹסֵף וַיָּשָׁב
יוֹסֵף וכוונתו אֶל-הַבּוֹר, וכהמדרש
רבה שהלך להציץ בבור ששם
השליכוהו. כדי לראות גודל הנס ולספר
בניסיו ושבחיו של מקום, ובבחינת "דע
מאין באת", מאיזה בור הריצו אותך
למלוך על מצרים.**

**ומה שכתב מְצַרִּימָה כוונתו שמשם
המשיכו מצרימה באחיה, שנאמר הוּא
וְאֶחָיו. ואמר עוד וְכָל-הָעֲלִים אִתּוֹ שלא
היתה בלבו טינה כלל שהיו כולם בכלל
עֲלִיָּה.**

~~~~~

**וַיֵּלְכוּ גַם-אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ
הִנֵּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים (נ, יח')**

**כאן לראשונה התגשמו חלומותיו
שחלם לאחיו בפרשת וישב, במלואן:
וְהָיָה תִּסְבִּינָה אֶלְמְתִּיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה
לְאֶלְמְתִּי:**

וַיִּבְכֶּה יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו (נ,יז')

לעומקו של מקרא, יש לברר על מה בכה. כי התורה לא תדבר ברגשות, בלתי השכל השולט בהן. ויש לומר שכאן נתפש יוסף בשררה על אחיו, והצטער על מידותיו שעד עתה היה בענוה, שלא רצה להשתרר על אחיו. ועתה המליכוהו אחיו עליהם. ומכאן אמרו שהרבנות והשררה מקברת בעליה, ולכן נפטר יוסף לפני כל אחיו. ועל מידת הענוה ראוי לבכות ולהצטער, לבל תבואהו רגל גאווה.

ועוד יש לומר, שבכה בהתפעלות לנוכח התגלות השגחת ה' בקיום חלומותיו.

אלא שבשימת לב בכה יוסף בדבר אליו שלוחיהם של אחיו. וכאשר אחיו עצמם השתחוו לו לא בכה כלל אלא דיבר עמם דברי ניחומים ופיוס, כדי לא להתנשא עליהם.

ועוד יש לומר שכאן יצאה הבת-קול אל הפועל: בעת שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וגו', ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי וגו', יצתה בת קול ואמרה, כָּךְ עוֹנִים אֶת הַמְּעוּקוֹת? חֲיִידָה שְׂבָנִידָה עֲתִידִים לַעֲמֹד [ולהשתחוות] לַפְּנֵי בְּנָה.

והוינן בה, מתי התקיימה הבת קול שבמדרש זה. שְׂעֵתִידִים בְּנִידָה לַעֲמֹד [ולהשתחוות] לַפְּנֵי בְּנָה.

שהרי בכל הפעמים שהשתחוו לפניו, לא ידעו שהוא יוסף, וחשבוהו למשנה למלך בלבד, כנ"ל. לכן לא התקיימה הבת קול במלואה. אבל עתה, זו הפעם הראשונה שנופלים לפניו ומשתחווים לו, ליוסף, משום שהוא יוסף. מעתה הוי אומר שבזה התקיימה הבת קול האומרת: חייך, שעתידין בניך לעמוד [ולהשתחוות] לפני בנה. ובזה התקיימו חלומותיו של יוסף כפי שנאמר בהם משתחווים לי.

הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי
הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי. (נ, יט')

כאן תיקן יוסף מידת אביו. שכאשר ראתה רחל אמו כִּי לֹא יֵלְדָה לַיַּעֲקֹב וַתִּסְמָא רָחֵל בְּאַחֲתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל-יַעֲקֹב הִבֵּה-לִּי בָנִים וְאִם-אֵין מִתָּה אָנֹכִי: ענה יעקב לאמו רחל ברוגזא [ויצא, ל, ב'] וַיִּסַּח אֵף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְּרִי בֶטֶן. ויוסף מבניה של רחל תיקן מידת רוגזו של אביו אמר לאחיו בני יעקב בניחותא: הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי.

וזה לעומת זה. אותם המלים שאמר יעקב ברוגזא אמרם יוסף בניחותא. ואע"פ שנאמרו דרך שאלה התחת אלקים אני, [כפירוש רש"י שמא במקומו אני, בתמיה] מפרש רבנו בחיי שיוסף אמר בניחותא, אני תחת המרכבה. ואין לכם לחשוש.

וכן תרגם אונקלוס: אָרִי דִּחְלָא דִּי אָנָּא [כי ירא אלקים אני]. ויונתן בן עוזיאל הוסיף בתרגומו: לֹא תִדְחֲלוּן אַרְוִים לֹא נִיגְמֹל לְכוּן בִּישְׁתָּא אֱלֹהִין טַבְתָּא אַרְוִים דְּחִיל וּמִתְבַּר מִן קָדָם יְיָ אָנָּא [אל תיראו

לא אגמול לכם רעה אלא טובה כי ירא וַיִּשְׁכַּר מִלִּפְנֵי אֱלֹקִים אֲנִי].

ובאמרו בניחותא את אותן המלים שאמר יעקב ברוגזא, בזה תיקן כביכול יוסף הבן את מידת אביו יעקב. ובשימת לב, נִרְאָה לַמַּעֲיִן שִׁינוּי קֶטֶן בַּמַּטְבַּע הַלְשׁוֹן. שיעקב אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי (עם כ'), ויוסף אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי (ללא כ').

ועל דרך הצח, יש לומר שיעקב אמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי, עם כ', היא כ' הכעס. ויוסף השמיט את כ' הכעס ואמר הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי, בְּנִיחוּתָא.

קם יוסף הֵבֵן וַתִּיקֶן כַּעַס אֲבִיו לֵאחֶר ח"ן שנה [כמפורט לקמן].

ועל דרך הרמז יֹאמֶר, כי יוסף הוא מידת היסוד אשר באות ו' תְּכוּנָה. היוצא איפוא כי ח"ן שנה הן ב"ן ועוד ו'. ב"ן רמז ליוסף הֵבֵן, שהוא מידת היסוד אשר באות ו' תְּכוּנָה, שקם הֵבֵן לתקן מידת אביו לאחר שנות ח"ן, שבהם מצא יוסף חן לפני אביו שבשמים ובעיני כל רואיו. וכך הוא החשבון של ח"ן שנה:

ויש לחזור על הראשונות להבין רוגזא דיעקב האדם השלם שדמותו חקוקה במרכבה.

והוא בשני אופנים:

הא' הוא על דרך הפשט, מה שאמר ברוגזא הוא כדי להסיר מרחל כל קטרוג שהוא. וכגון פנינה שהיתה מרעימה על חנה, כדי שבעגמת נפשה תתחנן לבן משלה.

האופן השני הוא על דרך הסוד: הָבָה שאמרה רחל [הָבָה-לִי בָנִים וְאִם-אֵין מִתָּה אֲנֹכִי] הוא שם קדש של רחמים מע"ב שמות. והוא תחת מידת האלקים. וכל מידות הרחמים נגזרות ממידת **אנכ"י**, שהיא גבוה מעל גבוה מעל מידת האלקים, ומידת **אנכ"י** היא מספירת הבינה.

ונאצלת כדלקמן ממידת **אהיה אשר אהיה**, שם מקור הרחמים, שם החולם הנכסף מעל קוצו של יו"ד עילאה, בכתר עליון אשר בעולם האצילות.

ויעקב ידע סוד תפילת הַעֲקָרוֹת, אשר יקבלו מבוקשן בעת יתפללו אל מידת **האנכי**, הנאצלת ממקור הרחמים והיא גבוה מעל גבוה מעל מידת הדין של מידת האלקים.

מזמן שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וענה לה מה שענה כנ"ל, **עד שנולד יוסף**, עברו **שנתיים** ימים, בהם נולדו דן ונפתלי מבלהה על ברכי רחל.

משנולד יוסף עד שעזב את אביו עברו 17 שנה. הרי 19. במשך 22 שנה היה נעלם מאביו כנגד מה שיעקב לא היה עם אביו כ"ב שנה. הרי 41 שנה. ומשנפגש עם אביו עד סוף ימי יעקב עברו עוד 17 שנה. הרי 58 שנה שהם **מנין ח"ן**.

ולית מילתא דלא רמיזא באורייתא, זה שאמר יעקב ליוסף, **אם-נָא מַצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׁים-נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת אֶל-נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם**.

שלאחר ח"ן שנה בקש יעקב למצוא ח"ן בעיני יוסף הוא בנה של רחל, ובזה נחה גם דעתה של רחל.

ועוד על דרך הצח יש לומר, כנגד שקפץ רוגזו של יוסף על יעקב עד שנתגלגל למצרים, תיקן יוסף רוגזו של יעקב בעת אשר עלו ממצרים לקבור את אביהם.

אלא שאי אפשר להפוך בצינורות ולהתפלל למידת אנכי מבלי לעלות בסולם התפילה. שהסדר הנכון בכל תפילה, לטפס מלמטה למעלה, דרך ע"ב שמות של רחמים ובראשם מידת אנ"י. וממידת האני תעלה התפילה למידת האלקים להפוך הדין לרחמים. ומשם דרך השתלשלות ספירות ההוי"ה להגיע אל מידת האנכ"י, שבספירת הבינה, ומשם אל החכמה ומשם אל הכתר העליון עד מרום שרש הרחמים והסליחות אהיה אשר אהיה שם החולם הנכסף אשר בקוצו של יו"ד העליונה אשר בכתר עליון אשר בעולם האצילות.

והוא כעין ציור השתלשלות ההוי"ה

כזה:

אצילות

קוצו [העליון] של יו"ד

יה"ו

אהיה אשר אהיה

כתר עליון

ספירת החכמה

בספירת הבינה

אנכ"י

אלהי"ם

אני

[וכל שאר ע"ב שמות ובהם

הב"ה, וא"ם, אי"ן, מת'ה]

ורחל כך אמרה: הבה לי בנים ואם אין מתה - אנכי. אמנם הזכירה מידת המלאכים הב"ה, וא"ם, אי"ן, מת'ה, המצויים אצלה, אבל רצתה לדלג על מידת אנ"י וכן על מידת אלהי"ם ולהגיע מיד אל מידת האנכ"י.

וזה ששואל יעקב את רחל ברוגזא, התחת אלקים אנכי? האם מידת אנכ"י היא מתחת אלקים כמידת הבה? והרי מידת האנכ"י היא למעלה ממידת אלקים, ועליך להגיע קודם אל מידת אנ"י וה"ו הושיעה נא, ומשם אל מידת האלקים, ולהתגבר על תגבורת הדינים שבמידה זו, ואז דרך מידת האלקים להמשיך לעלות ולבקש ממידת אנכ"י, שהיא מספירת הבינה.

וזה שנאמר פי אם לבינה תקרא, [משלי ב,ג]. ובמדרש רבה במדבר נשא פרשה י' מובא, אל תקרא אם אלא אם. כי אם לבינה תקרא.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכך כוונת המדרש: אם [בחיריק] לבינה תקרא, הרי אם [בצירה] לבינה קראת. ובכך תענה בקשת העקרה להיפקד ולהקרא אם.

וכך יהיה ערך הדברים:

אם לבינה תקרא - אם לבינה תקרא.

כי ה' רחום בדין כפירוש רש"י על הפסוק [ואתחנן פרק ג, כד'] **אֲדֹנָי יְהוֹה** אֲתָה הַחֲלוּת לְהַרְאוֹת אֶת-עַבְדְּךָ וגו': ה' **אלהים רחום בדין**. ומעיר כאן השפתי-חכמים שדייק כן מזה שכתוב **אֲדֹנָי** שהוא **דין**, ולאחריו **יְהוֹה** שהוא רחמים, או מכך שכתוב **יְהוֹה** שהן אותיות רחמים בניקוד של **אֱלֹהִים** שהוא **דין**.

ואשר על כן נאמר: **נִיחָר אֶף יַעֲקֹב בְּרָחֵל נִיאָמָר הִתְחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי?**

ויוסף תיקן בזה גם בקשת אמו וגם רוגזו של אביו בכך שאמר **בניחותא** לאחיו, **הִתְחַת אֱלֹהִים אֲנִי**.

ומידת האנ"י, שהיא מידת המלכות, היא אכן תחת מידת האלקים. שאינו צריך לכוון לאנכי בתחילה אלא לילך ולעלות לפי הסדר: אני-אלקים-אנכי.

ומידת האנ"י היא אחת משמות הרחמים של ע"ב שמות אנ"י וה"ו הושיעה נא. והיא המידה הפועלת להפוך הדין לרחמים. והיא המפתח להפוך הדין לרחמים ולהגיע לחדרים הפנימיים של מידת האלקים, ודרכה להגיע עד מידת האנכי. ומשם עד

ואל מידת האנכי אשר בבינה, אליה צריכה העקרה לכוון את תפילתה לקב"ה: אבל רק אחרי שעברה דרך מידת האלקים.

ורחל הזכירה בדבריה ארבעה מלאכי רחמים שכן נצנצה בה רוח הקדש שארבעה שבטי י-ה ראויים לצאת ממנה: יוסף אפרים ומנשה ובנימין. וכך אמרה ליעקב: הבה לי בנים, ואם אין מתה אנכי. הרי ארבעה מלאכי רחמים לפניך, [שהם ארבעה מתוך ע"ב שמות היוצאים מן הפסוקים של ויסע ויבא ויט בפרשת בשלח י"ד יט-כא]: הבה, וא'ם, אי'ן, מת'ה. וכך בקשה: התפלל עלי דרכם אל מידת האנכי, משם שפע הרחמים בעולם, כי ידעה הסוד שצריך להתפלל אל מידת האנכי, רק רצתה לדלג על מידת האלקים, שבה תגבורת הדינים.

ועל זאת גער בה יעקב באומרו, שאין לדלג על סולם התפילה, למרות תגבורת הדינים. כי אנכי אינה מידה מתחת אלקים אלא מעל מידת האלקים. ואדרבה, צריך לרצות את מידת הדין ע"י מלאכי הרחמים, עד כדי שגם מידת הדין אשר בשם אלקים תכונה, תסכים עמנו ולא תהווה מכשול בהורדת השפע ממידת האנכי.

ג' אחרונות - הן מידת הו"א, וכן נאמר במודים שאת"ה הו"א וכו'. והן ג' המידות שבהם מתקרב האדם להקב"ה. כאשר הוא מבטל את האנ"י שלו, ועומד נפעם ומשתאה אל מול השכינה הק' המופיעה במידות האלה אנ"י את"ה הו"א. שהם דרגות בשלבי סולם ההוי"ה ולקיים במתפלל והנה ה' ניצב עליו.

ואשר על כן תיקן ר' יוחנן לומר בסוף התפילה יְהִי לְרָצוֹן | אֲמַרְי-פִי וְהִגִּיזוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ יְהִי צוּרִי וְגִאֲלִי, וכדוד המלך שאמרו בסוף י"ח [י"ט] פרשיות שבתהלים, כמובא במסכת ברכות [דף ט עמ' ב'].

שהתפילה עולה מלמטה למעלה, ממידת האנ"י שבפסוק אדנ"י שפתי תפתח ועד לפסגת רום עולם התפילה המגיעה עד שם הוי"ה ברוך הוא במקום האצילות בפסוק יְהִי לְרָצוֹן | אֲמַרְי-פִי וְהִגִּיזוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ יְהִי צוּרִי וְגִאֲלִי.

ואגב אורחא נימא בה מילתא לבאר דברי הַלֵּל שהענוה היא מידתו [סוכה נג. ורש"י שם] שאמר אם אני כאן הכל כאן. וכוונתו כנ"ל: אם מידת האני שהיא ספירת המלכות והשגחת ה'

הכתר העליון ומשם עד אהיה אשר אהיה אשר בעולם האצילות, שם החולם הנכסף אשר מעל קוצו של יו"ד העליונה.

ואכן כך אמר יוסף לאחיו:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי: וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְכֶּם וַיִּנָּחֶם אוֹתָם וַיִּדְבֹּר עַל-לֵבָם. והיינו שלמידם עבודה שבלב זו תפילה.

ומידת האנ"י שהיא מידה של התחת אלקים אנ"י. ממנה עולה סולם התפילה מעלה מעלה, והיא המידה שבה פותחים תפילת י"ח, כשאומרים, אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. [וכתקנת ר' יוחנן במסכת ברכות ט:]. והיא מידת האנ"י, משם השם אדנ"י, כשהדל"ת של אדנ"י היא הַדְלָת הנפתחת בפני המתפלל.

וכמובא בשערי אורה לר' יוסף ג'יקיטאלי לגבי תפילת י"ח:

ג' ראשונות - הן מידת אנ"י כנ"ל. י"ג אמצעיות - הן מידת את"ה. ואשר על כן הן פותחות בזו המידה, את"ה חונן לאדם דעת וכו'.

ברחמים - כאן, אזי הכל שהיא מידת היסוד גם היא כאן, ועליהם נשען הסולם המצב ארצה ומכאן הוא עולה להיות ראשו מגיע השמימה.

וזה שאמר להם יוסף: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל-תִּירְאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי: וְעַתָּה אֶל-תִּירְאוּ אֲנִי אֶכְלָל אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְכֶּם וגו'. והוא הסדר הנכון: אני, אלקים, אנכי. וכשם שבזה נושעה אמי, כן בזה תושעו כולכם. וממדת האני דרך מידת אלקים נגיע למידת האנכי משם שפע הרחמים. ואכן שמע אלקים את נאקתם כאשר זעקו אליו מן העבודה, [שמות ב, כג'] וַיִּאֲנָחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה וַיִּזְעַקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים מִן-הָעֲבֹדָה, מן עבודת התפילה, ודרך מידת האלקים הגיעו אל מידת האנכי, שבה התגלה הקב"ה אל משה בסנה [שמות ג, ו'] וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.

^^^

אַתְּכֶם - אֶתְכֶם

וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהָעֵלְתִּי אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה. [ג, כה']

בשימת לב כשהשביעם יוסף לאמר וְהָעֵלְתִּי אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה, לא אמר אֶתְכֶם. ואילו בפרשת בשלח [שמות יג, יט'] נאמר שהשביעם בתוספת המלה אֶתְכֶם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשְּׂבִיעַ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהָעֵלְתִּי אֶת-עַצְמֹתַי מִצָּה אֶתְכֶם (יג, יט')

ויש ליתן טעם מדוע בפרשתנו [ויחי], תעלים התורה את המילה אֶתְכֶם משבועתו.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי יוסף נזהר מאד בכבודו ומעולם לא הוכיחם ישירות. וכדי שלא יקבלו זאת כתוכחה על מה שמכרוהו בשכם. שכן אֶתְכֶם הן אותיות בְּשִׁכְם. כעין אתב"ש. א' של אתכם בסדר עולה תהיה ב', ו' ת' של אתכם בסדר יורד תהיה ש'. מעתה א"ת הכוונה ב"ש. לכן את"כם יהיה מובנו בש"כם. אֶתְכֶם - בְּשִׁכְם.

ועוד יש לומר על פי מה שנדרשת המילה אֶתְכֶם בפרשת בשלח, שגם עצמותיכם יעלו. ויוסף לא ירצה כאן לפני מותו, להזכירם כעצמות, כדי לא לפגוע בכבודם, לכן אמר רק מִצָּה.

שהתורה שינתה או הוסיפה או גרעה ממקום אחד על השני, אין זה כי אם פירוש שהתורה פירשה על הענין הקודם. ולפי זה על דרך הפשט תפורש המילה מִזָּה שבפרשתנו שכוונתו היתה לומר מִזָּה אַתֶּם, כמפורש בפרשת בשלח באומרו מִזָּה אַתֶּם.

ועל כן רק בפרשת בשלח גילתה התורה את כוונתו לומר אַתֶּם, ובסוף פרשת ויחי אפילו אַתֶּם לא אמר, אלא הסתפק במה שאמר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אַתֶּם, שכן אַתֶּם נקרא כמו אַתֶּם. ויובן על דרך "אל תקרי". אל תקרי אַתֶּם אלא אַתֶּם.

ועל דרך הצח, לאחר שנוהר בכבודם, רמז לאחיו שִׁישְׂאוּהוּ לְשִׁכְּם על שְׁכָם, שכן בָּרְכוּ יַעֲקֹב, וְאֲנִי נִתְּתִי לָךְ שְׁכָם אֶחָד עַל-אַחֶיךָ. וכאומרו: וְאֲנִי נִתְּתִי לָךְ את הבטחתי שתהיה נִשְׂאָ עַל שְׁכָם אֶחָד עַל-אַחֶיךָ, לְשִׁכְּם. ותחת אשר נשאוהו על שכמם להורידו אל הבור בבזיון, תחת זו יהיו נושאים אותו אל קברו בשכמם על שכמם בכבוד.

וגם בזה באומרו אַתֶּם וכוונתו אַתֶּם רמז להם בזה להחזירו למקום שמשם מכרוהו, ולקברו בשכמם.

אַתֶּם וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עֲצַמֹתַי מִזָּה. ולא אמר אַתֶּם.

ואף על פי כן, נרמזה כוונתו לומר אַתֶּם במה שאמר מִזָּה, וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עֲצַמֹתַי מִזָּה, שהיא כנגד י"ב שבטים, כמנין ז"ה. והיינו אַתֶּם.

ועוד רמז רמז להם, כנגד מה שאמר ראובן השליכו אותו אל הבור הזה, וכשם שהעליתם אותי מהבור הזה, למכרני בבזיון, כן תתקנו להעלותני מזה לקברני בשכמם בכבוד. וכן אומר המדרש, משכמם נגנבתי, לשכמם החזירוני. וזו כוונת יוסף באומרו מִזָּה.

ועוד רמז רמז להם, כשם שאמר המלאך גבריאל נסעו מִזָּה, ופירושו נסעו מן האחוה, כן יהיה תיקונכם והעליתם מִזָּה, מן האחוה, כן תמשיכו באחוה. ולכן בפרשת בשלח נוספת המלה אַתֶּם, וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עֲצַמֹתַי מִזָּה אַתֶּם, באחוותכם. מה שלא נכתב בסוף פרשתנו ויחי. שלא ישמע כתוכחה הפוגעת באחוה.

ועל דרך הפשט יבואר על פי האבן עזרא, באומרו בפרשת יתרו בפס' א' לענין עשרת הדברות. שכל מה

ולפי האוהב ישראל מאפטא, בשכ"מ הוא ראשי תיבות ברוך שם כבוד מלכותו. שבקיימם אתכם, בזה האחים מקדשים שם שמים להיות כל רואיהם אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו ר"ת בשכם. ושכם הם ר"ת של ויישם וכאומרו: ושכ"ם - ושם כבוד מלכותו שמים הם בפי כל.

^^^

הפטרת ויחי ושייכותה לפרשה

בספר מלכים מפרק ב פסוק א, עד פרק ב פסוק יב.

{א} וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת וַיֵּצֵא אֶת שְׁלֹמֹה בְנוֹ לְאֹמֶר: {ב} אֲנֹכִי הִלֵּךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ וַחֲזַקְתָּ וְהִיִּיתָ לְאִישׁ: {ג} וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדֶרֶכִּי לְשֹׁמֵר חֻקֹּתַי מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וְעֲדוֹתַי כִּכְתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֶת כָּל אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: {ד} לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת דְּבָרֹוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ אֶת דִּרְכָּם אֶת לְלַכֵּת לִפְנֵי בְּאֵמַת כָּכָל לְבָבָם וּבְכָל נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא יִכְרֹת לָךְ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: {ה} וְגַם אַתָּה יִדְעָה אֶת אֲשֶׁר עָשִׂה לִּי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשִׂה לִּשְׁנֵי שָׂרֵי

ואכן, כך אומרת התורה בסוף פרשתנו [ויחי נ,כו'] וַיֵּשֶׁם בְּאֶרְזוֹן בְּמִצְרַיִם וַיֵּשֶׁם בְּגִימְטְרֵי וַיִּשְׁכֶּם. וכאילו נכתב וַיֵּשֶׁם בִּשְׁכָּם.

ולכן השביעם על הדבר, כדי שלא תתעורר קנאתם בשנית על דברי אביו באומרו ליוסף: וְאֲנִי נִתְּנִי לָךְ שְׁכָם אֶחָד עַל-אַחִיךָ וְגו' (מח,כב') שכן אתכם כאמור הוא בכעין אתבש בשכם.

ועל דרך תפארת הלשון, בפרשת בשלח התגלתה תפארת לשונה של התורה. שכל הפסוק מדבר בכפולות. הַשְּׁבִיעַ הַשְּׁבִיעַ, פָּקֹד יִפְקֹד, וְאַתֶּם נִשְׁאָר לְבַדּוֹ. על כן צרפה לו התורה את כפילו: אַתֶּם. כאומרו, אַתֶּם אַתֶּם. וזה שכתוב שם הַשְּׁבִיעַ הַשְּׁבִיעַ פָּקֹד פָּקֹד אֱלֹקִים אַתֶּם וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עֲצַמְתִּי מִזֶּה אַתֶּם.

ובפרשתנו ויחי, תפארתה של התורה שנמנעה מן התוכחה ולא הזכירה אתכם.

ואחיו שהסכימו על הדבר, והטמינוהו במצרים על מנת להביאו לשכם, בזה זכו גם הם, שבניהם אחריהם יעלו את עצמותיהם יחד עם יוסף, שנאמר אתכם.

ובשימת לב, גם בפרשה וגם בהפטרה, נאמר כי קרבו הימים למות, אך למעשה היה זה רק לשם השבעה וציווי, ולא לעניין המיתה עצמה, שהרי בשניהם המיתה התרחשה מאוחר יותר, ולכן נאמר כי רק קרבו ימי המיתה. אבל לא המיתה עצמה. שכן יעקב בקש על הדבר שבבוא עת הפקודה, לא ילקח בחטף, אלא יחלה ותנתן לו שהות לצוות את בניו לפני מותו כמובא בחז"ל [ב"מ, סנהדרין ומדרש ילקוט שמעוני לך-לך] עד שָׁבָא יַעֲקֹב אֶבְיָנוּ וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל הַדָּבָר, וְאָמַר, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם אֵל תִּקַּח נַפְשִׁי מִמֶּנִּי עַד שְׁאֲצוּנָה עַל בְּנֵי וְנַעֲמָתָה לּוֹ, שְׁנֹאֲמַר, (להלן מח, א) "וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אֲבִיךָ חוֹלָה". ובעת שנאמר וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לְמוֹת עֲדִיין לא היה חולה.

וכן בדוד נאמר וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָּוִד לְמוֹת. וציוה את בנו שלמה כמפורט בהפטרה, ועדיין לא הגיעה שעתו, ובזמן פטירתו של דוד לא היה איש עמו וגם שלמה בנו לא היה עמו. ובזה אינו דומה ליעקב אבינו. שבעוד אצל יעקב היו כל בניו עמו בצאת נפשו, הרי אצל דוד לא היה איש עמו בעת פטירתו. שהרי פסוק י' וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד, מופלג הוא משאר הפסוקים

צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּן נֹר וְלַעֲמָשָׂא בֶן יִתָּר וַיִּהְיֶה נִשְׁשָׁם דָּמִי מִלַּחֲמָה בְּשָׁלֹם וַיָּמָן דָּמִי מִלַּחֲמָה בַּחֲגֵרְתּוֹ אֲשֶׁר בְּמִתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרִגְלָיו: {ו} וְעֲשִׂיתָ כְּחֻמַּתָּהּ וְלֹא תוֹרֵד שְׂיִכְתּוֹ בְּשָׁלֹם שְׂאֵל: (ס)

{ז} וְלִבְנֵי בְּרִזְלֵי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֶחָדִי שְׁלֹחָנָה כִּי כֹן קָרְבוּ אֵלַי בְּבִרְחִי מִפְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם אֲחִיךָ:

{ח} וְהָיָה עִמָּךְ שְׁמַעִי בֶן גֵּרָא בֶן הַיְמִינִי מִבְּחָרִים וְהוּא קָלְלֵנִי קָלְלָה נִמְרָצָת בְּיוֹם לְכָתִי מִחֲנָנִים וְהוּא יָרַד לִקְרָאתִי הַיָּרְדֵּן וְאֶשְׁבַּע לוֹ בִּיהוָה לֵאמֹר אִם אֲמִיתָה בְּחָרִב: {ט} וְעַתָּה אֵל תִּנְקָהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וַיִּדְעָתָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לוֹ וְהוֹרֵדְתָּ אֶת שְׂיִכְתּוֹ בְּדָם שְׂאֵל: {י} וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר דָּוִד: {פ} {יא} וְהַיְמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שְׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשׁ שָׁנִים: {יב} וּשְׁלֹמֹה יָשָׁב עַל כֶּסֶף דָּוִד אֲבִיו וַתִּפֶּן מַלְכּוֹתוֹ מֵאֵד:

הפטרה זו במלכים פרק ב א-יב, נקבעה לפרשת ויחי, מאחר ועוסקת בעניינים הדומים לפרשה:

בתחילת הפרשה נאמר: בראשית מז {כט} וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לְמוֹת, וקורא לבנו יוסף ומשביעו וכו', ובתחילת ההפטרה נאמר: {א} וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָּוִד לְמוֹת. וקורא לבנו שלמה ומצוהו וכו'.

פשר הדבר מדוע הרוח בוחש באילנות בשבתא דחג השבועות], הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, [נפחת הדרגש מתחתיו] אישתיק [שתק מגירסתו ובזה ניתנה רשות למלאך המוות לקחת נשמתו] ונח נפשיה.

מוכח, איפוא, שלא צוה את שלמה סמוך למיתתו, אלא לפני כן, כאשר חש בנפשו שקרוב יומו, ככתוב וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָּוִד לְמוֹת, כשם שיעקב קרא ליוסף כאשר חש שקרבו ימיו. זה שנאמר בשניהם וַיִּקְרְבוּ יָמֵי-יִשְׂרָאֵל לְמוֹת, וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָּוִד לְמוֹת. והיו במופלג מן המיתה.

ועוד יש לומר, כי גם ביעקב וגם בדוד הם מְצֻנִים את בניהם אחריהם על מלך המשיח. ביעקב נאמר שציוה על משיח בן יוסף [מט,כו'] תְּהִי־לִי לְרֹאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָּד נָזִיר אָחִיו, וירמוז בזה על משיח בן יוסף, וכן רמז המלבי"ם בפירושו בתהלים פ"ט, פסוק מ': הנזר הוא הכתר שיצייר הקדושה שהוא נזיר אחיו, ציץ הזהב נזר הקדש, כי נזר שמן משחת אלהיו על ראשו, ובא על נזר המלך שנמשח וגו'.

וכן ציוה יעקב גם על משיח בן דוד באומרו: {ח} יְהוּדָה אֶתָּה יְיָדוּד אָחִיךָ יֵדֶךָ בְּעֶרְףְּ אֶבְיָד יִשְׁמְחֶנּוּ לֶךָ בְּגֵי אֶבְיָד:

הקודמים בהם מצוה דוד את בנו שלמה, ואינו ברצף אחד עמם.

וכן מבואר במסכת שבת [ל:]: בעניין פטירתו של דוד המלך: כדבר יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב {תהילים לט-ה} הוֹדִיעֵנִי ה' קִצִּי וּמִדַּת יָמֵי מָה הִיא אֲדַעָה מָה תִּדְּל אָנִי. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הודיעני ה' קצִי, אמר לו [הקב"ה לדוד] גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. [שאל דוד]: ומדת ימי מה היא? [ענה לו הקב"ה]: גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. [שאל דוד]: אֲדַעָה מָה תִּדְּל אָנִי [כלומר באיזה יום מימי השבוע אמות] אמר לו [הקב"ה] בשבת תמות. ובהמשך מובא: כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא [כי אין רשות למלאך המוות לקחתו כל עוד הוא גורס לימודו]. ההוא יומא [שבת חג השבועות], דבעי למינח נפשיה, [שבו נתבקש להשיב את נשמתו], קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא, אמר [מלאך המות] מאי אעביד ליה [איך אגרום לו להפסיק מגירסתו כדי שאוכל לקחת נשמתו], הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי [יצא דוד לראות

{ט} גִּיר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִית
פָּרַע רֶבֶץ פְּאַרְיָה וּכְלָבִיא מִי יְקִימָנוּ:
{י} לֹא-יָסוּר שִׁבְטִי מִיְּהוּדָה וּמִחֶקֶק
מִבְּנוֹ רִגְלָיו עַד כִּי-יָבֹא (שילה) שִׁלּוֹ
וְלֹו יִקְהַת עַמִּים:

וכן בדוד מצוה הוא לשלמה בנו אחריו
לשמור דרך השם ולהבטיח בכך ביאת
משיח בן דוד: {ב} אֲנִכִּי הִלֵּךְ בְּדֶרֶךְ כָּל
הָאָרֶץ וְחִזַּקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: {ג} וְשִׁמְרָתָּ
אֶת מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹּת בְּדֶרֶכְיוֹ
לְשֹׁמֵר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוֹתָיו
כַּפְתּוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת
כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם:
{ד} לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת דְּבָרֹו אֲשֶׁר
דָּבָר עָלֶי לֵאמֹר אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ אֶת
דִּרְכָם לִלְכֹּת לִפְנֵי בָּאֲמָת כָּכָל לִבָּם
וּבְכָל נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לָךְ אִישׁ
מֵעַל כְּסֵא יִשְׂרָאֵל:

ולעומקו של מקרא, יש לומר כי נמצא
עוד דבר אחד שבו נשתוו יעקב ודוד.
שבשניהם, גם בדוד וגם ביעקב המלים
האחרונות שרחשו שפתותיהם בעת
יציאת נפשם היו בעניין של חסד
והכרת הטוב.

אצל דוד, מבואר כנ"ל שביום פטירתו
לא פסיק פומיה מגירסא, עד ששתק
בנופלו מן הדרגש, והגירסא בתורה
הרי היא חסד, והכרת הטוב, שנאמר

"ותורת חסד על לשונה" ו"לקח טוב
נתתי לכם" ואין טוב אלא תורה.

ועוד, שגם בצוואתו לשלמה בנו כפי
שמוכא בהפטרה מצווה הוא על עשיית
חסד עם בני ברזילי הגלעדי והוא גמול
טוב על אשר קרבוהו בברחו מפני
אבשלום בנו: {ז} וְלִבְנֵי בְרִזְלֵי הַגִּלְעָדִי
תַּעֲשֶׂה חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֶכְלֵי שִׁלְחָנְךָ כִּי כֵן
קָרְבוּ אֵלַי בְּבִרְחֵי מִפְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם אֲחִיקָה.

ובתוספת הארה מר' אליהו לויין בעל
ההיבטים הלשוניים, כשלומדים את
ההפטרה צריך לשים לב גם לצוואה
להרוג את יואב בן צרויה ואת שמעי
בן גרא לנפֹותם לחיי העולם הבא. שגם
צוואות אלו ממידת החסד הן.

וכן מובא ב"ברוך שאמר" בשם מהר"ש
לאנייאדו [כלי יקר על הנביא], וכן
בבאר משה מאז'רוב על מלכים,
שהציווי להרגם היה מחמת מדת
החסד, לענוש אותם בעוה"ז כדי
שינצלו מעונשי שמים בעוה"ב.
ונרמז באות וי"ו שנאמרה בהפטרה
{ז} וְלִבְנֵי בְרִזְלֵי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה חֶסֶד
וְהָיוּ בְּאֶכְלֵי שִׁלְחָנְךָ וגו' שה-ו מוסיף על
ענין שלפניו ושלאחריו, שכולם ענין
הטבה וחסד.

הטוב בהזכירו אותם עת השיב נשמתו לבוראו. זה שאמר במילותיו האחרונות: **מֵאֵת בְּנֵי-חֵת:** {כט} וַיָּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי גִּאֲסָף אֶל-עַמִּי קִבְּרוּ אֹתִי אֶל-אֲבֹתִי אֶל-הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה עֶפְרֹן הַחֲתִי וְגו' אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹתָם אֶת-הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחֲתִי לְאַחֲזֹת-קֶבֶר וְגו' {לב} מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר-בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי-חֵת:

יוצא איפוא, שבעת פטירתם, גם יעקב אבינו וגם דוד המלך, רחשו שפתותיהם ענייני חסד ואמת והכרת הטוב. ומעת נחו נפשותיהם, לא נאמרה בהם מיתה אלא כך דרשו רבותינו: **יעקב אבינו לא מת** [תענית ה:], **דוד מלך ישראל חי וקיים.** [ראש השנה כ"ה.]. וכן לעתיד לבוא, עת בוא הגאולה, יבואו שבעת הרועים ובהם יעקב אבינו ודוד המלך עם משיח צדקנו, בב"א.

~~~~~

וכן ראוי לצרף לכאן את צוואת דוד המלך לשלמה בדברי הימים [פרק כ"ח פס' ט] וְאֵתָהּ שְׁלֹמֹה בְּנִי דַע אֶת אֱלֹהֵי אָבִיךָ וְעֲבָדְהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֹצָה כִּי כָל לִבָּבוֹת דּוֹרָשׁ יְהוָה וְכָל יֵצֵר מַחְשָׁבוֹת מִבֵּין אִם תִּדְרָשְׁנוּ יִמָּצֵא לָךְ וְאִם תַּעֲזֹבְנוּ יִזְנִיחֶךָ לַעַד.

ולעומקו של מקרא יש לומר מאי דע שאמר דוד, הוא עניין של **התחברות והתקשרות.** וההתחברות וההתקשרות עם בורא עולם היא ללכת בדרכיו ולגמול **חסד עם הבריות.** וזו היא העבודה הנרצית לפני ה'. ובזה תכון מלכותו מאד. ויאריך ימים על ממלכתו.

ולעומקו של מקרא יש לומר שכן מצינו אצל יעקב **שדבריו האחרונים** היו של **חסד והכרת הטוב** באומרו: **מֵאֵת בְּנֵי-חֵת.** [בראשית מט, לב.]. **וכמבואר לעיל** [מט, לב-לג] **שהיה בזה חסד והכרת הטוב: שכן בְּנֵי-חֵת, הם נתעסקו בקבורתה של רבקה אמנו.** שהרי יצחק כָּבְדוּ עֵינָיו, יעקב היה בדרכו מחרן ועדיין לא חזר, שהרי נקברה בדרך, עָשׂוּ אֶחָיו שׁוֹנָא לְרִבְקָה אִמּוֹ וְלֹא רָצָה לְהִתְעַסֵּק בְּקִבּוּרָתָהּ, וְלֹכֵן לֹא הָיָה מִי שִׁיתְעַסֵּק בְּקִבּוּרָתָהּ אִלָּא בְּנֵי חֵת, **הם נתעסקו בקבורתה** (כהרמב"ן שם). **והשיב להם יעקב כגמולם**